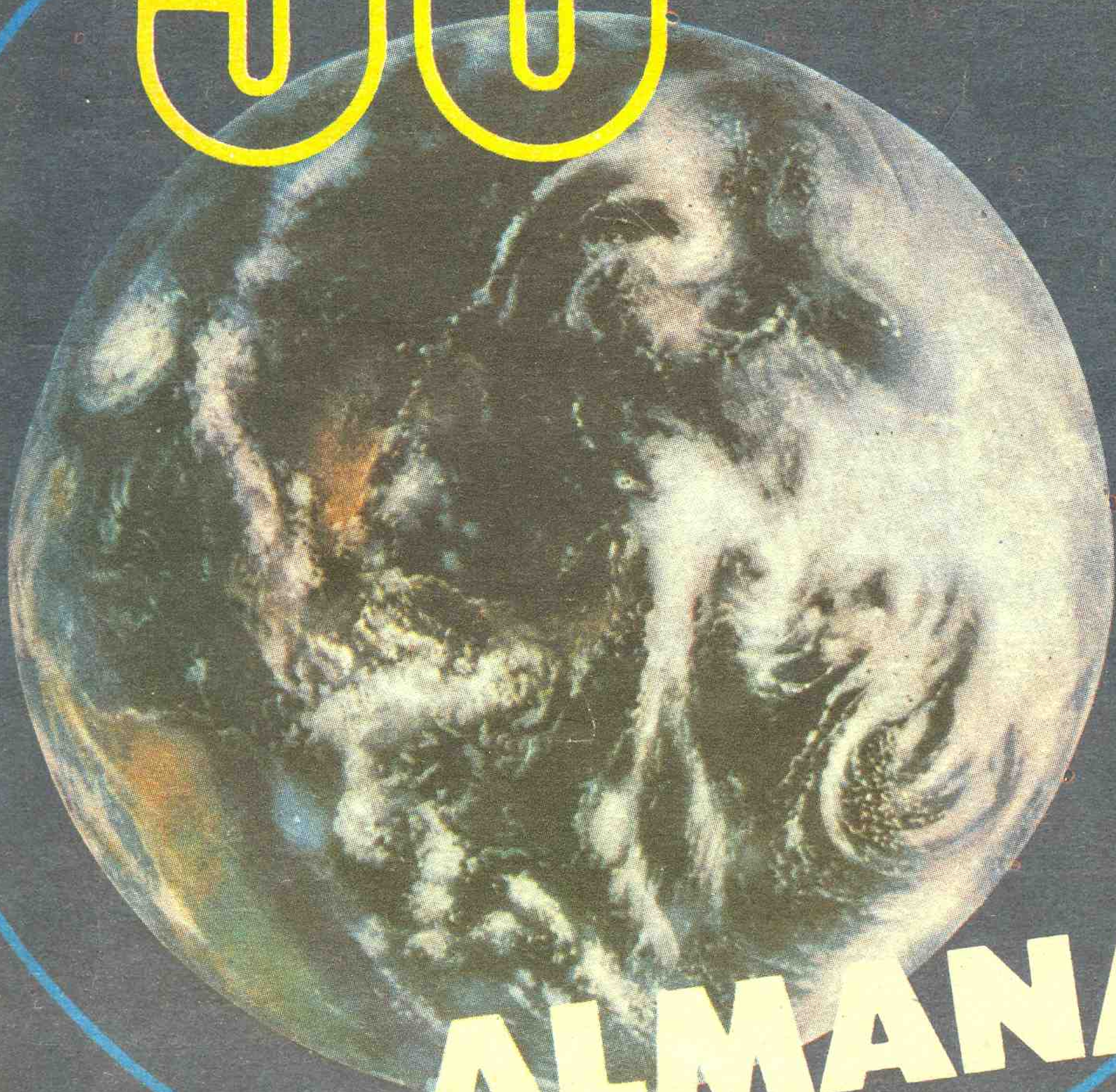
LUMEA '90

ALMANAH

DEŞTEAPTĂ-TE, ROMÂNE!

Deşteaptă-te române, din somnul cel de moarte,
În care te-adînciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată croieşte-ţi altă soarte
La care să se-nchine şi cruzii tăi duşmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi în lume,
Că-n aste mîini mai curge un sînge de roman
Şi că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume,
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviţi măreţe umbre: Mihai, Ştefan, Corvine
Româna naţiune, ai voştri strănepoţi,
Cu braţele armate, cu focul vostru-n vine
„Viaţă-n libertate ori moarte!" strigăm toţi.

Să ne aducem, totdeauna, aminte

Anii '80 s-au sfîrşit în România cu cel mai minunat Crăciun pe care l-am avut noi, generaţiile postbelice, uimitor, încîntător şi sperat în adîncul fiinţelor noastre obosite de atîta martiriu. Alungarea tiranilor şi prăbuşirea structurilor unui regim despotic ce nu avea nimic comun cu aspiraţiile neamului au fost însoţite de o descătuşare formidabilă a energiilor. Valul de mînie populară a dovedit că există o demnitate naţională pe care n-o poate fura nici un tiran. Unitatea poporului n-a putut fi zdrobită de anii de imobilism şi închistare, de pecetea inculturii cocoţate pe treapta cea mai înaltă, de politica de dezbinare naţională, o politică absurdă şi conservatoare în fapt, contrară intereselor naţiunii. România a revenit peste noapte în pas cu vremea, mulţumită generaţiei tinere care n-a mai suportat minciuna şi care a şi dat martirii în dezlănţuirea măcelului terorist stîrnit de toate acele lichele şi lachei ai despotului, clică arogantă şi sfidătoare a legilor sfinte. Ţara întreagă şi-a ţinut respiraţia şi s-a împotrivit represiunii. Lucrurile nu se mai puteau, nu se mai pot întoarce. Clipa eliberării este urmată de bucuria imposibil de surprins în cuvinte a libertăţii, a vieţuirii într-o ţară liberă cu adevărat şi de care cu adevărat ne mîndrim, cum au făcut-o moşii noştri din veac. Eroi au fost, eroi sînt încă.

Vor urma greutăţi mari, probleme imense de soluţionat, repunerea economiei pe picioare, pe baze cu adevărat economice, învăţarea democraţiei şi a vieţii parlamentare, iniţierea dialogului şi a respectului opiniei celuilalt, reconcilierea naţională — toate îndatoriri fără a căror împliniri Revoluţia din 22 Decembrie îşi pierde sensul.

Almanahul nostru era practic gata de tipar în clipa Revoluţiei. De aceea, în parte el mai este tributar unei concepţii uşor depăşite. Întreaga secvenţă care urmează am pregătit-o în primele zile ale acestui an, în febra care ne-a cuprins pe toţi, cu dorinţa de a ilustra

momente ale acestui superb act al eliberării. Ne-au lipsit unele imagini semnificative, şi sperăm că cititorii noştri vor înţelege. Toate aşezările ţării au participat, într-o formă sau alta, la acest moment, dar unele oraşe au plătit un tribut mai mare de sînge — Timişoara, Bucureşti, Sibiu, Braşov. Din păcate, nu am avut nici o imagine de la cele întîmplate la Sibiu sau Braşov. Revoluţia din 22 decembrie a fost însă a noastră a tuturor, indiferent unde s-au dat lupte, martirii sînt ai noştri ai tuturor şi îi vom plînge şi le vom preacinsti memoria totdeauna. Lacrima, gîndul nostru le va însoţi drumul în nefiinţă, mîngîierea noastră se va îndrepta spre mamele, soţiile, fiicele rămase nemîngîiate.

Pentru toţi aceştia, avem datoria să ne purificăm şi să apărăm idealurile unei Revoluţii pe care ar fi gîndit-o la fel şi cei adunaţi pe cîmpul de la Alba Iulia, şi cei îndîrjiţi în faţa redutei de la Rahova, şi cei strînşi pe cîmpul de la Islaz, şi toţi cei din veac care îşi lăsau ogorul să-şi apere ţara, la prima chemare. Scumpă Românie, asta îţi doresc!...

■

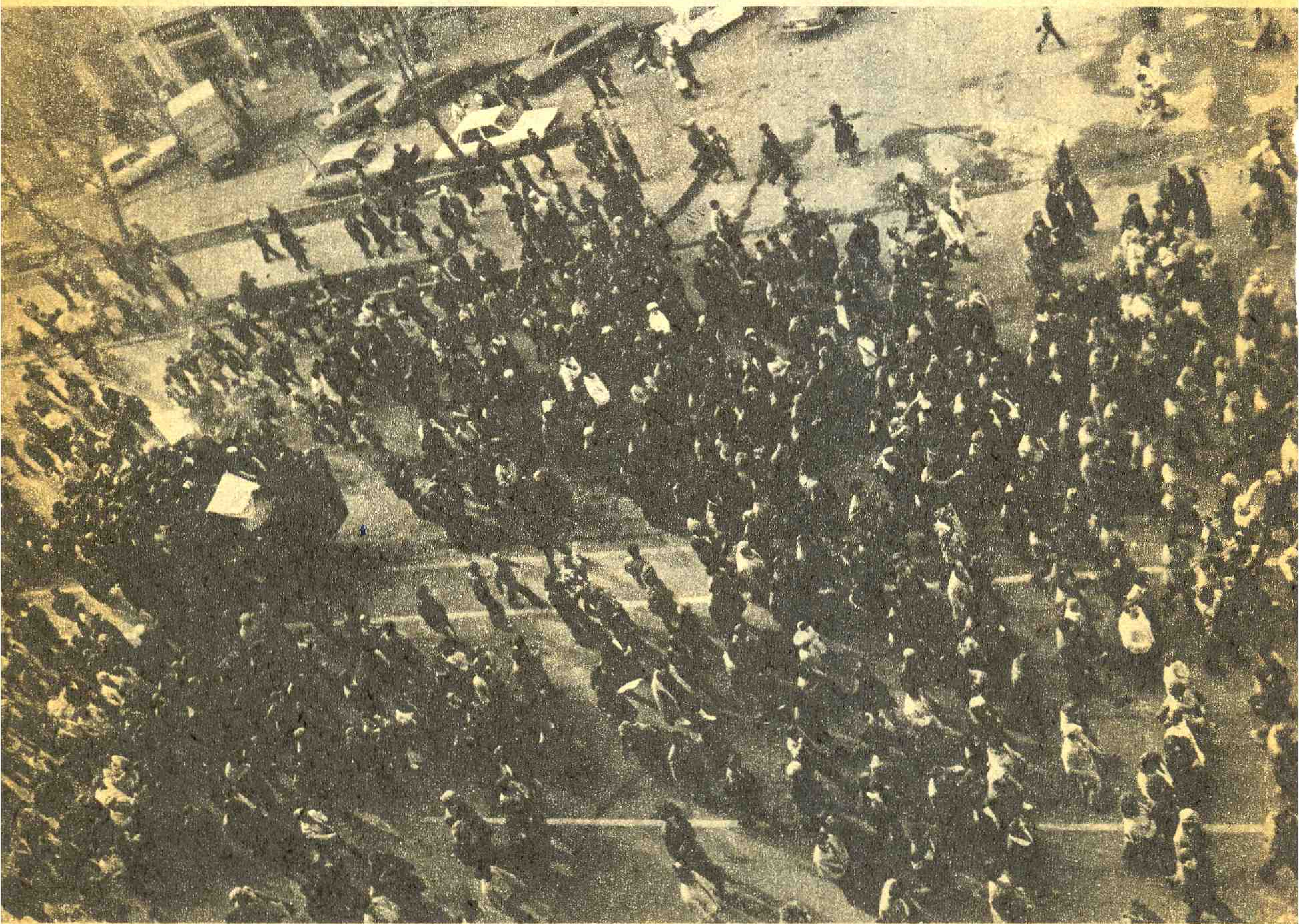
Vă prezentăm, pe parcursul cîtorva pagini, fotografii document grăitoare, prin ele însele, din zilele fierbinţi ale revoluţiei.

COPIII NOSTRI
VOR FI
LIBERI

Libertate
Emil
Valean Ioan

Varşovia, dovezi ale solidarităţii cu poporul român

La Chişinău - lumînări şi rugăciuni pentru sufletele românilor răpuşi de gloanţele terorii ceauşiste

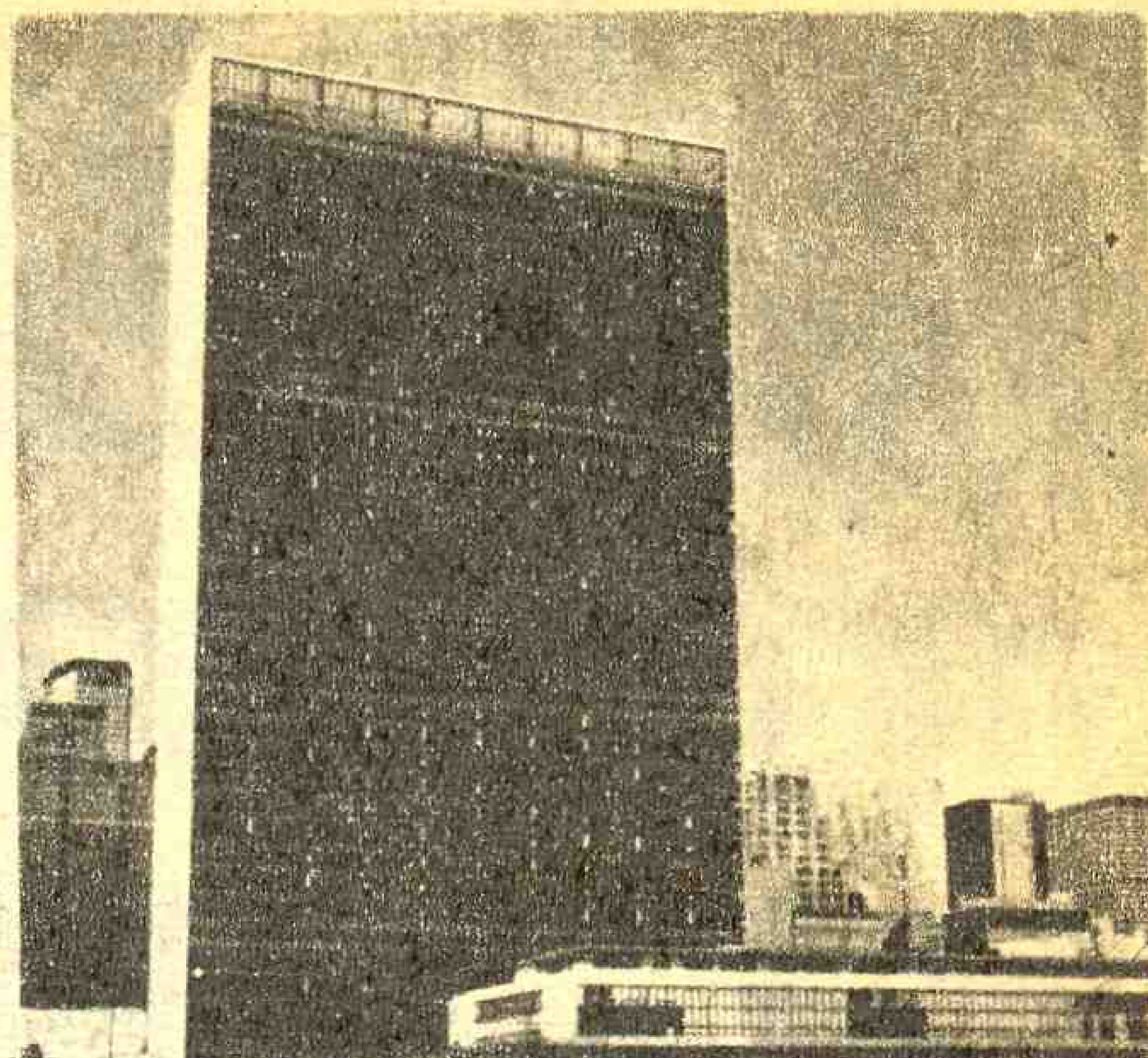

În Hong Kong un chinez aduce un omagiu victimelor dictaturii

Primele ajutoare din Ungaria la punctul de frontieră Nagylak

Secretariatul Organizației mondiale

Instituția secretariatului internațional de la origini pînă în prezent (III)*

...În 1639, doi coloniști englezi, George Holmes și Thomas Hall, au deschis aici o plantație de tutun cunoscută sub denumirea de golful Broasca Țestoasă... Vocea plăcută, desfășurînd firul întîmplărilor, aparține unei tinere în uniformă albastru-marin. Privești prin peretele de sticlă. Nici urmă de plantație de tutun sau fermă. Pe retină se întipăresc doar linia frîntă a zgîrie-norilor și scurgerea leneșă a vapoarelor oceanice spre puzderia de cheiuri de pe East River. A dispărut și arborele de care a fost spînzurat, în timpul războiului american de independență, Nathan Hale, viteazul cercetaș al generalului George Washington. Legenda îi atribuie aceste ultime cuvinte: „Singurul meu regret este că am numai o singură viață care să o dau țării mele". E încă o filă ținînd de memoria istoriei. Vizitatorii — și sînt trei mii care se perindă zilnic — ascultă politicos introducerea ghidului. Dar nu pentru ea au venit să petreacă aici o oră, cît durează un tur la cartierul general din New York al Națiunilor Unite. Ei vor să vadă „diplomația pe viu". Nu de puține ori, această fascinantă curiozitate le este deplin satisfăcută în cetatea cu linii arhitectonice ultramoderne, cu statut de extrateritorialitate,** din inima „capitalei neîncoronate" a Statelor Unite.

De obicei, ghidul își începe explicațiile în fața unei machete care, cu toată mărimea ei, cu greu poate reda vastitatea ansamblului sediului ONU: calota de marmură a Adunării Generale, paralelipipedul de sticlă verzuie al Secretariatului, trăsura de unire dintre ele — clădirea pentru conferințe — și bibliotecă. Totul răspîndit pe o suprafață de opt hectare, care înmănunchează o personalitate arhitectonică remarcabilă a civilizației secolului nostru.

Căutarea locului sediului ONU a început imediat după semnarea Cartei la San Francisco. Au fost luate în considerare mai multe ipoteze. S-a propus chiar instalarea cartierului general pe un vapor, care să poată naviga spre diferite puncte ale globului. După ce Grenwich (Connecticut) a refuzat să fie gazda Organizației, un factor care a influențat decizia privind New York-ul a fost oferta de donație a terenurilor pe care s-au înălțat clădirile. Oferta a fost generată de calculele oamenilor de afaceri care se ocupau cu terenurile imobiliare. Marele agent imobiliar William Zeckendorf i-a sugerat lui John D. Rockefeller jr, unul dintre cei mai bogați proprietari de terenuri din New York, că regenerarea zonei golfului „Broasca Țestoasă" ar spori enorm valoarea tuturor terenurilor învecinate. Pe atunci, aceste locuri reprezentau un labirint de abatoare, fabrici de bere, case de raport. Rockefeller și-a însușit raționamentul lui Zeckendorf și a oferit ONU suma de opt milioane și jumătate de dolari pentru a cumpăra locul***. Cu trecerea anilor, profeția lui Zeckendorf s-a realizat pe deplin: ca ciupercile după ploaie, în jurul sediului ONU au apărut noi clădiri pentru birouri și apartamente, „Broasca Țestoasă" devenind una dintre cele mai atractive zone ale insulei Manhattan.

O poziție unică

Frămîntările din organismele ONU pătrund și pleacă mai ales sub forma unei Niagare de hîrtii. Studii de dimensiunea enciclopediilor, procese-verbale, texte de cuvîntări, rapoarte, sinteze, documente de

---

* Partea întîi în *„Lumea '88, Caiet de vacanță"* pp. 27—31, 45, partea a doua în *„Lumea '89, Almanah"*, pp 35—42.

** La 26 iunie 1947, Secretarul general al ONU și Secretarul Departamentului de Stat al SUA au semnat un acord referitor la privilegiile și imunitățile Sediului. Conform acordului, ONU are dreptul să aplice reglementările necesare în perimetrul sediului (vezi *L'ONU pour tous*, XX, Huitième edition, Nations Unies, New York, 1968, p.30). Privilegiile și imunitățile funcționarilor ONU, schițate în art. 105 al Cartei Națiunilor Unite, au fost dezvoltate într-o Convenție, la care sînt, în prezent, părți 123 de state. Într-un Raport al Secretarului general al ONU adresat sesiunii a 43-a a Adunării Generale, acoperind perioada 1 iulie 1987 — 10 iunie 1988, se menționa că „autoritățile țării-gazdă, Statele Unite, au supus funcționării originari dintr-o serie de țări socialiste europene „la noi restricții vizînd deplasările dincolo de o rază de 25 mile de la Columbus Circle (New York). Secretarul general a prezentat un protest împotriva acestor noi măsuri, indicînd că ele instituie, între funcționarii Secretariatului, o discriminare bazată numai pe naționalitatea lor" /A/C.5/43/18, 4 Noiembre 1988, p. 5).

*** În iulie 1947, în preajma golfului „Broasca Țestoasă" au început demolările. Piatra fundamentală a clădirilor ONU a fost pusă la 24 octombrie 1949. Ea conținea, simbolic, un exemplar al Cartei Națiunilor Unite. Un an mai tîrziu, funcționarii internaționali cu început să se instaleze în zgîrie-norul Secretariatului, iar, în 1952, mai întîi Consiliul de Securitate și, ulterior, Adunarea Generală, s-au întrunit în ședințe plenare în noile clădiri ce le erau destinate.

tot felul ies pe bandă rulantă*. „Fenomen pozitiv sau negativ?" se întrebau, în urmă cu două decenii, A. Bolintineanu și Mircea Malița, și tot ei răspundeau: „Oricum este preferabil ca tensiunea internațională să se descarce prin valuri de elocință în sălile de conferință decît pe cîmpul de luptă". În același sens răspundea detractorilor ONU, care o declară „templul cuvîntului și inacțiunii birocratice", ambasadorul canadian Stephen Lewis: „mai bine să existe bătălii cu cuvinte decît cu arme". Un volum de familiarizare cu activitatea ONU, editat de Departamentul de Informații Publice, apreciază că „activitatea Secretariatului este tot atît de variată, ca și lista problemelor abordate de Națiunile Unite. Ea include: administrarea operațiunilor de menținere a păcii; organizarea Conferințelor internaționale pe probleme ce preocupă lumea; urmărirea tendințelor economice și sociale mondiale; pregătirea de studii privind astfel de subiecte, ca drepturile omului, dezarmarea și dezvoltarea; traducerea cuvîntărilor, a documentelor și furnizarea, către mediile de informare ale lumii, a știrilor despre Națiunile Unite" (*Basic Facts about the United Nations*, U.N., New York, 1987, p. 13).

În ultimii ani, la sesiunile Adunării Generale a ONU, inclusiv la cea începută la 19 septembrie 1989, au fost nelipsite pe agendă punctele „Probleme de personal" și „Criza financiară ONU". În legătură cu prima temă evocată, Secretarul general a prezentat, anual, un raport privind compoziția Secretariatului. La 30 iunie 1988 (conform A/43/659, 10 October 1988), Secretariatul cuprindea 13534 persoane**. Acest număr indica o reducere de peste 13 la sută a totalului existent în 1985. Un alt document, remis aceleiași sesiuni a Adunării Generale de Secretarul general și prezentînd punctele de vedere ale personalului Secretariatului, nota: „Organizația Națiunilor Unite traversează, în prezent, una dintre crizele cele mai întunecate din cei 43 de ani de existență. Această criză a fost precedată de altele: consecințele macarthysmului*** în anii '50, opoziția la internaționalism, atacurile împotriva politicii unor secretari generali, criticile adresate Organizației înseși și, mai recent, instabilitatea financiară și insolvabilitatea..." (A/C.5/43/27,31 octobre 1988). Aceste constatări nu pot umbri faptul că, în paralel și în pofida crizelor cu care a fost confruntată, Organizația Națiunilor Unite a devenit un instrument indispensabil în afirmarea păcii, securității și colaborării internaționale. Încă U Thant subliniase: „Organizația Națiunilor Unite nu este un guvern mondial și Adunarea Generală nu este o cameră însărcinată să legifereze pentru lume. Ea este, într-un sens, un Parlament al umanității, această Adunare, pentru că permite țărilor mici, ca și celor mari, să-și facă auzite, pe picior de egalitate, vocile, și acesta este sensul etimologic al cuvîntului, «Parlament****». Dar ea nu este o cameră legislativă mondială investită cu dreptul de a vota legi care ar avea valoare obligatorie pentru toate statele; rezoluțiile sale sînt, mai curînd, recomandări decît legi. Dar dispozitivul organizației se pretează la diplomația multilaterală, diplomație care nu exista altădată. Pe măsură ce ea reunește, an de an, mai mulți membri și devine universală, statele care o alcătuiesc găsesc mijlocul de a se întreține cu toate celelalte țări din lume în același timp, ceea ce căile normale ale diplomației bilaterale nu permit".

Poziția unică a Organizației Națiunilor Unite decurge din faptul că este un amestec de diplomație deschisă, publică și de convorbiri confidențiale și negocieri, într-o mare diversitate de probleme, dintre care unele pot avea un caracter exploziv și fiind chiar concomitente. Desfășurarea plenarelor Adunării Generale este urmărită de televiziune, de comentatorii de radio, de fotoreporteri din boxe speciale, iar de ziariști din loja ce le este rezervată. Pentru necunoscători sensul activității rămîne adeseori indescifrabil. Mi-aduc aminte că, în urmă cu două decenii, circula o anecdotă despre un vizitator care dorise neapărat să urmărească dezbaterea dintr-unul din Comitete. La încheierea ședinței a remarcat: „Încă sînt confuz, dar la un nivel mai înalt". La această situație contribuie și limbajul propriu folosit: delegați argumentînd interminabil dacă să se ia „act" sau să se „reafirme" o rezoluție anterioară; să se „deplîngă" ori să se „regrete" ori să se „condamne" o acțiune prezentă. Limbajul public este codificat și numai celor familiarizați li se dezvăluie sensul corect: „În timp ce avem un profund respect pentru distinsul delegat al..., care și-a exprimat punctele de vedere cu inteligență și convingere, trebuie să subliniez...", semnifică: nu sînt de acord. „Propunerea este foarte interesantă, dar trebuie să evităm dublarea activității altor organizații" este egal: „propunerea nu aparține acestei organizații".

De fapt, la ONU, ai adeseori impresia că asiști la două sesiuni în același timp. Una — cea oficială — se desfășoară în săli impunătoare, atrăgînd, în cursul desfășurării, între 2000—3000 diplomați. Are ordine de zi, președinte, ciocănel, care anunță începerea sau încheierea ședinței și luarea unei hotărîri, iar fiecare cuvînt rostit este captat de microfoane, înregistrat pe bandă magnetică și disc, stenografiat cu mașina sau manual, transcris în procese verbale. În diplomația multilaterală „se joacă șah simultan cu foarte mulți adversari", observa Valentin Lipatti în „*Însemnări despre arta negocierii*" și opina că „multilateralistul" este „un om de texte, el trebuie să știe să redacteze bine într-o limbă de circulație internațională, trebuie să cunoască fără greș procedurile după care se conduc reuniunile la care participă, căci, de cele mai multe ori, bătăliile de procedură sînt bătălii politice pe care trebuie să le cîștige... Trebuie să aibă prezență de spirit... să poată oricînd lua cuvîntul în mod eficient... El acționează în funcție de toți partenerii pe care îi

---

* În 1970 „producția de hîrtie" tipărită a Secretatiatului era de un milion de pagini pe zi. În 1985, ea ajunsese la un miliard de pagini pe an.

** Din punctul de vedere al „privilegiilor și imunităților", conform unui raport al Secretarului general „există și alte persoane asimilabile funcționarilor, care au calitatea de experți în misiune, de exemplu observatorii militari (A/C.5/43/18, 4 Noiembre 1988)

*** De la numele senatorului republican Joseph R. McCarthy, care, îndeosebi în intervalul 1950—1954, a declanșat în Statele Unite o dezănțată „vînătoare de vrăjitoare" sub flamura anticomunismului. „McCarthysmul — scria în memoriile sale președintele D.D. Eisenhower /1953—1961/ — și-a luat plata în multe persoane și de la națiune. Nimeni nu era în siguranță în fața acuzațiilor nesăbuite făcute sub paravanul imunității senatoriale. Profesori, funcționari guvernamentali și chiar miniștri au devenit vulnerabili. Adeseori, costul a fost tragic". Vezi „*Lumea '88, Caiet de vacanță*", pag. 31 și 45.

**** Întreaga activitate a lui U Thant a fost punctată de pledoarii asupra misiunii țărilor mici. Încă în mai 1962, el sublinia că „un rol legitim revine micilor țări, acela de a arunca un pod deasupra prăpastiei care separa pozițiile extreme luate prea adeseori — cel puțin public — de către marile puteri". În aceeași cuvîntare se sublinia că țările mici au, de asemenea, atribuții legitime de a face auzite „vocea conștiinței împăcate" și a „adevărului, așa cum le apare". Totodată, U Thant atrăgea permanent atenția asupra răspunderii statelor mari: „Este de sperat că, în cele din urmă, puterea marilor state, acum ținută într-un echilibru precar prin armamentele nucleare, va fi schimbată spre sprijinirea, pe toate căile, a Națiunilor Unite, care numai atunci vor deveni o adevărată autoritate mondială" (cuvîntare din 3 aprilie 1964).

are în faţă şi nu numai de unul singur. Jocul lui poate fi mai fragil, e în tot cazul, mai complicat..." Oricum, la ONU, dat fiind natura dublă a activităţii — publică şi tainică —, reprezentantul ideal ar trebui să îmbine abilitatea diplomatică tradiţională cu cea a unui bun politician, să ştie să se descurce în cele mai delicate negocieri şi să fie un factor potrivit şi credibil de apariţie pe ecranul televizoarelor, cînd ia cuvîntul în şedinţe, şi impresia asupra publicului poate fi mai importantă decît asupra colegilor săi. Sociabilitatea este, de asemenea, o calitate indispensabilă, nenumăratele recepţii zilnice fiind o obligaţie pentru a menţine şi dezvolta contacte, iar absenţele nu numai că pot fi interpretate de gazdă ca o insultă, dar pot provoca pierderea unui vot la o rezoluţie importantă.

Desfăşurarea celeilalte „sesiuni" nu este consemnată în nici un document public. Ea are drept cadru saloanele delegaţilor sau sălile pentru întruniri restrînse şi prilejuieşte consultări între delegaţi, care, atît ca număr, cît şi ca amploare, depăşesc, de regulă, tot ceea ce cunosc analale diplomatice. Implicaţiile celei de a doua „sesiuni", de altfel singura permanentă, au importante repercusiuni asupra lucrărilor oficiale, a vieţii internaţionale, a relaţiilor bilaterale. După calcule făcute la începutul anilor '70, profesorul american Chadwick F. Alger arăta că numai o optime din statele existente aveau reprezentanţi diplomatici în peste jumătate din capitalele lumii, dar şapte optimi sînt membre sau au legături cu Organizaţia mondială. Astfel, aceasta furnizează posibilitatăţi directe de comunicare bilaterală şi de negociere, fie că au sau nu relaţii diplomatice oficiale.

Locul preferat al acestor contacte este „Salonul-nord al delegaţilor". În jurul barului, al măsuţelor joase, al nenumăratelor telefoane, întîlneşti, de dimineaţa pînă noaptea tîrziu, delegaţi, consilieri, experţi discutînd aprins sau calm, sondînd opinii sau parînd. Acestui loc i se acordă, adeseori, o importanţă mai mare chiar decît sălilor de şedinţe. Semnificativ poate fi cine cu cine discută. Semnificativ poate fi cine lipseşte; dacă nu cumva este vorba de o persoană importantă, care se află angajată într-o negociere delicată în alt loc al sediului sau în vreuna din clădirile numeroaselor misiuni permanente de pe lîngă ONU. Pentru cunoscătorii sediului ONU, marele avantaj al celei de-a doua „sesiuni" este tocmai caracterul neoficial, faptul că, în general, furnizează adăpost pentru convorbiri discrete, fiind un loc ideal atît pentru adepţii cu preceptul lui Richelieu de „a duce negocieri permanente", dar şi pentru cei ai cerinţei omului politic britanic din perioada interbelică, Alfred Duff Cooper: „Toate negocierile, fie că se referă la vînzarea unui cal sau la o propunere de măritiş, trebuie desfăşurate pe o bază confidenţială".

„Echipa de dezamorsare"

Funcţia principală a diplomaţiei multilaterale* constituia, în concepţia bunului cunoscător al scenei şi culiselor ONU care era U Thant, conformă cu misiunea ce şi-o propusese, luînd în considerare epoca: „Timpurile pe care le trăim sînt de grea încercare. Din toate părţile percepem evenimente de rău augur, situaţii precare şi noi încă n-am descoperit cum să le facem mai puţin periculoase. Noi sîntem ca o echipă de dezamorsare, care ştie primejdiile mecanismului, îi aude tic-tac-ul, şi neliniştea noastră sporeşte să îi ştim pe ceilalţi zguduiţi şi răsturnaţi de înspăimîntătorul exploziv". Ziua începea întotdeauna pentru el la ora 6,30, primele minute fiind rezervate meditaţiei. Lua micul dejun, citea ziarele şi vorbea la telefon cu biroul. La ora 9, părăsea casa acoperită cu iederă din apropierea fluviului Hudson, în secţiunea Riverdale a districtului newyorkez Bronx. El rămînea în sediu pînă la ora 21. O singură dată a părăsit biroul mai devreme: cînd i s-a adus la cunoştinţă că fiul său, student la Rangoon, decedase într-un accident de circulaţie. Şeful său de cabinet, care ştia cît de mult ţine U Thant la fiul lui, l-a putut auzi murmurînd: „biata mea soţie". A doua zi, programul s-a desfăşurat obişnuit. Cînd revenea noaptea acasă, se îmbrăca în longyi**, discuta cu soţia, lua cina împreună cu ea, fiica şi ginerele său, retrăgîndu-se apoi pentru a citi. Activitatea în „carlinga tensiunii mondiale" — cum denumise U Thant Organizaţia Naţiunilor Unite — a lăsat urme asupra sănătăţii, la sfîrşitul anului 1964 fiind internat pentru două săptămîni cu ulcer stomacal. Soţia lui, care nu vorbea engleza, spera că, la încheierea mandatului, familia va putea reveni în Birmania.

În ultimul an al mandatului, U Thant, personal, a început să lase dubii asupra dorinţei lui de a fi numit pentru un nou termen. El îşi manifesta, tot mai frecvent, nemulţumirea faţă de extrem de înceata creştere a programelor Naţiunilor Unite consacrate dezvoltării economice, faţă de absenţa unor progrese decisive spre dezarmare, de lipsa unui consens în privinţa „operaţiunilor de menţinere a păcii" şi a finanţării lor. Obstrucţiile prin care Republica Populară Chineză era menţinută în afara Organizaţiei Naţiunilor Unite erau un alt motiv de frustrare pentru U Thant. Dar există puţine îndoieli că dezamăgirea sa cea mai puternică a fost războiul din Vietman, violenţa cu care se desfăşura, folosirea napalmului în cursul bombardamentelor americane asupra populaţiei civile. U Thant nu numai că a fost, de la bun început, împotriva acestui război, dar din 1964 a întreprins numeroase demersuri personale şi confidenţiale pentru frînarea escaladării conflictului, care vicia întreaga atmosferă internaţională, şi pentru căutarea unei soluţii la masa negocierilor. Adresîndu-se ziariştilor la 24 februarie 1965, U Thant spunea: „Sînt sigur că, dacă marele popor al Statelor Unite ar cunoaşte realitatea faptelor şi tot ceea ce se află în spatele evenimentelor al căror teatru este Vietmanul, ar fi de acord cu mine că este inutil să continue vărsarea de sînge. El ar fi de acord cu mine că, numai prin discuţii şi negocieri politice şi diplomatice, vom crea condiţiile care vor permite Statelor Unite de a-şi retrage, cu graţie, trupele din această regiune a lumii". U Thant era, evident, preocupat că, „în timp de război şi ostilităţi, după cum ştiţi, prima victimă este totdeauna adevărul". Dacă, în aprilie 1965, erau 50 000 de soldaţi americani în Vietman, în iulie acelaşi an, preşedintele L.B. Johnson a autorizat trimiterea altor 150000. Constatînd că în problema vietnameză ONU este „redus la neputinţă", U Thant nu este dispus, totuşi, să „renunţe la găsirea unei soluţii paşnice şi juste", afirmînd la 12 mai 1966: „În declaraţiile şi actele mele, trebuie să mă călăuzesc după ideile statelor membre, în special după cele ale marilor pu-

* Actualul Secretar general, Javier Perez de Cuellar, consideră că „adînc înrădăcinate diferenţe politice au dat naştere, în unele cercuri, la o îndepărtare de la multilateralism şi la respingerea, de către unele state membre, a unor programe adoptate" (**Report of the Secretary General on the Work of Organization, 1987, p. 21**)

** Îmbrăcăminte tradiţională birmaneză, un fel de fustă lungă purtată de bărbaţi şi femei.

teri şi să mă fac ecoul lor. Totuşi, dacă ONU nu poate juca un rol prea important în Vietman, am încercat, cu titlu personal, după cum o ştiţi, să fac, de trei ani, tot ce este în puterea mea în vederea unei reglementări paşnice a problemei". La 1 septembrie acelaşi an, U Thant a adresat Consiliului de Securitate şi tuturor reprezentanţilor permanenţi la ONU o scrisoare în care anunţă că nu va fi disponibil pentru al doilea mandat de Secretar general. La 19 septembrie, în ajunul începerii sesiunii a XXI-a a Adunării Generale pe a cărei agendă provizorie se afla şi punctul „numirea Secretarului general al Naţiunilor Unite", U Thant a declarat la o conferinţă de presă: „Pentru a fi sincer, am resimţit tot mai numeroase dificultăţi în exercitarea funcţiilor de Secretar general, aşa cum le concep; în al doilea rînd, nu fac parte din rîndul celor care socotesc că Secretarul general nu trebuie să fie decît şeful unei administraţii sau, altfel spus, o înaltă notabilitate. Cum am mai afirmat-o de atîtea ori, Secretarul general trebuie nu numai să administreze, ci şi să ia iniţiativele necesare în domeniile politic şi diplomatic. Aceste iniţiative politice şi diplomatice constituie, după opinia mea, un element esenţial al funcţiunilor sale". Cu acelaşi prilej, U Thant s-a declarat de acord să rămînă la post după 3 noiembrie 1966, cînd îi expira mandatul, pînă la încheierea sesiunii. Deşi nimeni n-a pus la îndoială că U Thant, din motive „personale, oficiale şi politice", voia să plece, el ştia prea bine că marile puteri nu puteau şi nici nu doreau să se înţeleagă asupra altui candidat. Într-adevăr, din primul moment, eforturile diplomatice s-au îndreptat spre a-l convinge pe U Thant să servească un nou mandat. La 29 septembrie, Consiliul de Securitate a exprimat consensul privind „rolul important şi pozitiv jucat de Secretarul general dl. Thant, în activitatea Organizaţiei Naţiunilor Unite" şi dorinţa de a-l sprijini în cazul că ar dori un nou mandat. La 28 octombrie, Consiliul de Securitate a recomandat prelungirea termenului pînă la sfîrşitul sesiunii, ceea ce Adunarea Generală a acceptat la 1 noiembrie. La apelul făcut de preşedintele sesiunii, ca „Secretarul general să ajungă la o decizie pe care întreaga Organizaţie să fie în măsură să o salute", U Thant a răspuns: „Hotărîrea mea finală va trebui să ia în considerare o multitudine de elemente pe care le-am menţionat, inclusiv, bineînţeles, interesele pe termen lung ale Organizaţiei Naţiunilor Unite, perspectiva păcii în Asia şi în alte locuri ale lumii". Declaraţia a fost interpretată şi ca un semnal al marilor presiuni ce se exercitau asupra lui U Thant de a accepta reînnoirea mandatului, dar şi ca un indiciu că, „fără a obţine ceva", se va retrage, mai cu seamă dacă nu i se va recunoaşte dreptul său de a lua poziţie publică asupra problemelor politice internaţionale şi nu se va da curs iniţierii unor paşi concreţi pentru reglementarea problemei vietnameze. Poziţia lui U Thant s-a bucurat de sprijinul ţărilor mici şi mijlocii, ceea ce s-a reflectat într-o scrisoare confidenţială a preşedintelui Adunării Generale, din 11 noiembrie 1966, care exprima „dorinţa presantă" de a rămîne la postul său.

Suspansul a durat pînă la sfîrşitul lunii noiembrie, cînd, după ce marile puteri au insistat separat să accepte un nou mandat, dîndu-i asigurări că îl vor sprijini, U Thant s-a întîlnit cu reprezentanţii lor şi al Uruguayului, care, de la 1 decembrie, prelua preşedinţia Consiliului de Securitate. În după-amiaza de 30 noiembrie, Consiliul s-a întrunit într-o şedinţă oficioasă şi secretă pentru a redacta un apel prin care U Thant să accepte un nou mandat. Deşi acest text, care rămîne o mostră de formulări diplomatice, nu satisfăcea pe deplin cerinţele lui U Thant, el apărea ca fiind cel potrivit, al candidatului tuturor, inclusiv al marilor puteri, care primea o serie de garanţii. Era pentru prima oară la Organizaţia Naţiunilor Unite şi, în general, în istoria organizaţiilor internaţionale, iar cazul rămîne unic, cînd capacitatea diplomatică a unui om, folosind la maximum conjunctura existentă, a obţinut o asemenea performanţă, care nu prezenta doar un triumf personal. În primul rînd, au fost blocate divergenţele privind interpretarea funcţiilor conferite de Cartă şi care consolidau rolul Secretarului general, în interesul Organizaţiei. La 2 decembrie 1966, înainte de adoptarea rezoluţiei de recomandare a lui U Thant pentru al doilea mandat de cinci ani, preşedintele Consiliului de Securitate a dat citire unei declaraţii, în numele Consiliului, prin care membrii acestuia făceau apel să accepte mandatul şi îi precizau că „îi respectă în întregime poziţia şi iniţiativa pe care le-a luat atrăgîndu-le atenţia asupra problemelor fundamentale care confruntă organizaţia şi asupra evoluţiei neliniştitoare a situaţiei din atîtea regiuni ale lumii, aşa cum a făcut-o în declaraţia sa din 1 septembrie, căreia îi acordă cea mai mare atenţie"*. În aceeaşi zi, Adunarea Generală, prin vot secret, l-a numit, în unanimitate, pe U Thant pentru un nou mandat, ce trebuia să expire la 31 decembrie 1971. În prezent se poate observa că acesta a fost apogeul carierei sale, momentul culminant al staturii sale politico-diplomatice, deşi, cum a explicat atunci U Thant, decizia sa nu s-a datorat faptului „că ar fi survenit vreun element nou în ultimele săptămîni sau vreunei speranţe înşelătoare", ci simţul datoriei şi convingerii că „Organizaţia Naţiunilor Unite trebuie să rămînă şi să se afirme ca centrul indispensabil de armonizare a măsurilor pe care naţiunile le iau pentru a realiza obiectivele noastre comune, că ea va rămîne şi se va afirma ca un instrument din ce în ce mai eficace de pace şi dezvoltare".

Marile priorităţi

În perioada celui de-al doilea mandat, U Thant s-a consacrat, cu o şi mai mare energie, promovării — conform unei inspirate formule ce îi aparţine — celor trei „D" — Dezarmare, Dezvoltare, Decolonizare, care exprimau principalele priorităţi pentru acţiunea Organizaţiei Naţiunilor, reclamate de noua majoritate, creată prin infuzia noilor state independente de la începutul anilor '60. Acest interval a coincis cu negocierea — sub auspiciile Organizaţiei Naţiunilor Unite ori cu sprijinul acordat prin rezoluţii ale Adunării Generale a ONU — a *Tratatului cu privire la principiile care guvernează activitatea statelor în spaţiul extraatmosferic, inclusiv Luna şi alte corpuri cereşti* (1967), care interzice plasarea de arme nucleare şi alte arme de distrugere în masă pe orbita terestră şi pe planete sau staţionarea lor în Cosmos. *Tratatului de interzicere a armelor nucleare în America Latină* (Tratatul de la Tlatelolco, 1967); *Tratatului de neproliferare a armelor nucleare* (1968); *Tratatului cu privire la interzicerea amplasării de arme nucleare şi alte arme de distrugere în masă pe fundul mărilor şi oceanelor şi în subsolul lor* (1970); *Convenţiei cu privire la interzicerea perfecţionării, producerii şi stocării armelor bacteriologice (biologice) şi cu toxine şi la distrugerea lor.* (1971). Încă în vara anului 1966, într-un raport adresat ECOSOC, Secretarul general al ONU conchidea că „dezar-

* În declaraţia din 1 septembrie, U Thant se referise la insolvabilitatea financiară a Organizaţiei, funcţionarea operaţiunilor de menţinere a păcii, problema vietnameză, care a ocupat locul principal, „nemulţumirea că Organnizaţia nu a realizat încă universalitatea" şi „lipsa de progres în domenii fundamentale de dezarmare".

marea, independent de problemele de tranziţie care s-ar putea pune, va aduce avantaje incalculabile tuturor naţiunilor".

Deceniul în care U Thant a fost Secretar general a marcat şi antrenarea Secretariatului, pe baza mandatului Adunării Generale, în elaborarea de studii privind dezarmarea, ceea ce a intrat de atunci în practica ONU şi a căpătat, treptat, o tot mai mare extindere. În 1967, în urma unei cereri a Adunării Generale, Secretarul general a publicat un raport asupra efectelor eventualei folosiri a armelor nucleare şi incidenţelor pe care le-ar putea avea pentru state, atît pe plan economic, cît şi pentru securitatea lor, achiziţionarea şi perfecţionarea acestor arme. În 1968, Adunarea Generală i-a cerut pregătirea unui raport asupra armelor chimice şi bacteriologice (biologice) şi efectelor eventualei lor folosiri, care a fost publicat la 1 iulie 1969. În 1969, Adunarea Generală a solicitat ca Secretarul general să se adreseze tuturor statelor membre pentru a furniza date privind staţiile lor seismologice, în legătură cu preocuparea de control a observării unui Tratat de interzicere a experienţelor subterane cu arme nucleare.

În 1970, România a pus în faţa Adunării Generale a ONU chestiunea examinării aprofundate a fenomenului complex al cursei moderne a înarmărilor, sub toate aspectele sale, în vederea unei mai bune cunoaşteri şi a evaluării globale a consecinţelor negative ale acestora, pe toate planurile, a marilor primejdii pe care le generează, a degajării unor concluzii care să slujească realizării unor măsuri practice de stăvilire şi reducere neîntîrziată a acestei competiţii iraţionale. În urma acestei iniţiative, Adunarea Generală a cerut Secretarului general să pregătească un raport asupra consecinţelor economice şi sociale ale cursei înarmărilor şi ale cheltuielilor militare. La aceeaşi sesiune, Secretarului general i s-a cerut să formuleze sugestii cu scopul stabilirii de legături între Deceniul Dezarmării şi al doilea Deceniu al Dezvoltării, de a propune măsuri de mobilizare a opiniei publice mondiale în favoarea stabilirii unei legături între dezarmare şi dezvoltare şi de a intensifica, astfel, negocierile pentru realizarea de progrese în vederea dezarmării generale şi complete, sub control internaţional eficace.

Acestea au fost ultimele două probleme în legătură cu care U Thant a fost angajat să acţioneze în probleme ale dezarmării. În preajma încheierii mandatului, el atrăgea, încă o dată, atenţia că intensificarea cursei înarmărilor nu numai că „pune supravieţuirea umană în primejdie", dar, admiţînd că va scăpa de cataclism, „este o ameninţare canceroasă la adresa bunăstării umane". „A venit, desigur, timpul — spunea U Thant, la 5 mai 1971 — cînd fiinţe umane inteligente trebuie cel puţin să facă un început în a repune în ordine priorităţile naţionale şi internaţionale, astfel ca avuţia şi energiile să poată fi concentrate mai curînd spre îmbunătăţirea decît spre posibila distrugere a vieţii şi societăţii pe această planetă".

Cu energie s-a dedicat U Thant aplicării *Declaraţiei cu privire la acordarea independenţei ţărilor şi popoarelor coloniale* (14 decembrie 1960), al cărei mecanism de realizare a fost stabilit la sesiunea următoare, aceeaşi care l-a numit prima oară în funcţie*.

În ultima *Introducere la Raportul anual al Secretarului general asupra activităţii Organizaţiei* (19 septembrie 1971), U Thant constată că, de la preluarea funcţiei, 24 de noi membri s-au alăturat ONU, dar că rămîn o sursă de îngrijorare pentru el milioanele de oameni care n-au putut să-şi exercite dreptul la autodeterminare. În anul anterior, Adunarea Generală a ONU îşi însuşise un program de acţiune pentru deplina aplicare a *Declaraţiei* adoptate cu zece ani înainte. Colonialismul era calificat drept o crimă şi se sublinia că popoarele au dreptul de a lupta prin orice mijloace, pe care le au la dispoziţie, împotriva puterilor coloniale, care le înăbuşă aspiraţiile la libertate şi independenţă. Pentru a sublinia legitimitatea luptei armate, Adunarea Generală a decis să invite reprezentanţi ai mişcărilor de eliberare naţională să participe la organele Naţiunilor Unite**.

Ca exponent al *lumii a treia*, U Thant a depus întregul zel posibil ca Organizaţia şi toate mecanismele ei să servească progresului ţărilor în curs de dezvoltare, subliniind în permanenţă că problemele umanitare, economice şi politice se întrepătrund atît de intim, încît este aproape imposibil să faci distincţie între ele. În deceniul şapte, însuşi sistemul Naţiunilor Unite s-a dezvoltat, creîndu-se *Programul alimentar mondial* (1963), *UNCTAD* – Conferinţa Naţiunilor Unite pentru Comerţ şi Dezvoltare (1964), *PNUD* – Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare şi *UNITAR* — Institutul Naţiunilor Unite pentru Formare şi Cercetare (1965), *ONUDI* – Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială (1967) iar, în 1969, s-au pus bazele pentru ceea ce a devenit *Fondul Naţiunilor Unite pentru Activităţile privind Populaţia (UNFA)*. În urma unei iniţiative din 1969 a lui U Thant, şi-a început, în 1973, activitatea *Universitatea Naţiunilor Unite*. Dar, atunci cînd această instituţie, a cărei raţiune primordială o concepea a fi promovarea înţelegerii internaţionale atît pe plan politic cît şi cultural, U Thant, care deseori atrăgea atenţia — „istoria nu se repetă" —, dispăruse din luminile rampei.

„Istoria nu se repetă..."

...New-York-ul era cuprins de febra cumpărăturilor şi pregătirilor de Crăciun în acea zi de miercuri 22 decembrie 1971, iar cartierul general al ONU se afla pe punctul de a deveni pustiu pentru tradiţionalele sărbători de sfîrşit de an, cînd Adunarea Generală, cu mare întîrziere şi chiar după ce limita de timp a programului ei se epuizase, a desemnat pe noul Secretar general. U Thant şi-a ocupat pentru ultima oară locul la tribună, alături de preşedintele sesiunii, care, peste cîteva minute, avea să anunţe încheierea lucrărilor din acel an. Adresîndu-i-se lui U Thant, preşedintele Adunării Generale, Adam Malik (Indonezia), i-a spus: „Toată lumea vă regretă plecarea, dar vă respectă hotărîrea". U Thant a răspuns printr-o scurtă alocuţiune, aparent neutră, dar, de fapt, tristă: „Plec într-un moment în care Organizaţia are multe probleme nerezolvate... Doresc să închei spunîndu-vă „au revoir" (în original — n.n.), mai curînd decît rămas bun prietenilor şi colegilor reuniţi aici. Sper să fiu „primprejur" pentru un timp, şi intenţionez să folosesc răgazul pentru activa propagare şi înaintare a scopurilor şi principiilor Cartei ONU, faţă de care am un atît de profund sentiment de angajare personală".

Hotărîrea de a nu mai servi un nou mandat, indiferent de circumstanţe, a fost comunicată de U Thant

---

* În 1963, Adunarea Generală a ONU a aprobat o listă preliminară cuprinzînd 64 de teritorii cu o populaţie de 87 milioane locuitori, care intrau în sfera de aplicare a declaraţiei. La 30 iunie 1987 figurau 19 teritorii (inclusiv Namibia) cu 2,5 milioane locuitori.

** Pe această bază, în decembrie 1973, Adunarea Generală a recunoscut SWAPO ca o mişcare autentică de eliberare naţională şi, ulterior, ca unicul reprezentant al poporului namibian. Încă în 1968, Adunarea Generală hotărîse adoptarea oficială a numelui de Namibia.

încă la 23 ianuarie 1971. Se credea, şi poate se şi dorea, pe coridoarele „sesiunii permanente", că se va „repeta istoria" din 1966 şi că U Thant va accepta, în cele din urmă, încă o prelungire de mandat. Cert este că, deşi la 3 iunie, cu prilejul dejunului anual al Asociaţiei corespondenţilor de la ONU, şi la 19 septembrie, în *Introducerea la Raportul anual al Secretarului general asupra activităţii Organizaţiei,** U Thant a confirmat public că nu se pune chestiunea unui nou mandat, demersurile n-au încetat şi, pînă în luna noiembrie, nici nu s-a început căutarea unui alt candidat. Situaţia a fost şi a rămas unică. Nimeni pînă atunci şi de atunci n-a fost în situaţia de a fi solicitat pentru un al treilea mandat de Secretar general, şi a fost singurul care, încheindu-şi integral durata pentru care fusese numit, a plecat din proprie dorinţă, în pofida insistenţelor de a rămîne.

La 2 noiembrie 1971, U Thant fusese spitalizat, deoarece, cum s-a anunţat oficial, survenise o reapariţie a ulcerului**. La externare, în 27 noiembrie, s-a comunicat că, după convalescenţa pe care o va petrece la reşedinţa sa, îşi va relua, la 6 decembrie, activitatea „la început cu orar parţial". U Thant nici nu voia să mai audă de un nou mandat.

Abia la 18 decembrie, Consiliul de Securitate s-a reunit pentru prima oară pentru a recomanda pe noul Secretar general, dar, vădindu-se că cei cinci membri permanenţi nu erau de acord asupra candidatului, au întocmit o listă cuprinzînd nouă nume. După două zile — în care timp, duminică, au continuat consultările —, Consiliul de Securitate s-a întrunit din nou, dar faţă de cei mai bine plasaţi candidaţi se exprimase cîte un veto. La 21 decembrie, după o lungă şedinţă, Consiliul de securitate l-a recomandat pe K. Waldheim (Austria) cu 11 voturi pentru, 1 contra şi 3 abţineri***. În şedinţa de a doua zi a Adunării Generale, un mare număr de vorbitori a deplîns plecarea lui U Thant şi poate cel mai bine a redat sentimentul general reprezentantul Franţei: „Dragă domnule Thant ne părăsiţi, dar dv. rămîneţi cu noi". Alocuţiunea lui U Thant s-a dovedit, însă, nu doar un „la revedere" cum dorise, ci un veritabil adio, nemairevenind pe malul East River-ului cît a mai trăit.

În amintirea tuturor a rămas un om demn, cu total respect pentru demnitatea umană, de un calm imperturbabil, fără se ridice glasul vreodată, de o desăvîrşită integritate, care nu a acceptat niciodată un rol pasiv pentru el sau pentru Naţiunile Unite, chiar în cele mai controversate probleme. Cu discreţia, reţinerea şi flexibilitatea caracteristice, îmbinînd subtilitatea în tratarea persoanelor cu hotărîrea în abordarea cazurilor, cu o meticulozitate de pedagog, U Thant a folosit autoritatea şi prestigiul funcţiei sale ca o forţă a păcii, reconcilierii şi cooperării, a îmbunătăţirii climatului moral în lume. Lipsa prejudecăţilor şi a vanităţii, modestia firească şi accesibilitatea dovedite pentru oameni sau idei i-au făcut pe cei care au avut de-a face cu el să le fie imposibil să-şi imagineze că ar fi fost animat de motive dăunătoare sau egoiste şi, din această cauză, putea spune şi întreprinde acţiuni care ar fi fost imposibile pentru altcineva. Cei care l-au cunoscut l-au preţuit şi ca un povestitor plăcut, vesel. Era amator de anecdote, în special politice, inclusiv depre el. Se amuza povestind că, după funeraliile lui J.F. Kennedy, (noiembrie 1963), fusese prezentat unui şef de stat în vîrstă, care nu-i pricepuse numele, dar, înţelegînd că este de la ONU, l-a prevenit complice: „Vezi că şi şeful tău este pe aici". I-a atras atenţia jocul de cuvinte al unui ambasador: „Cînd există o dispută între două ţări mici, pînă la urmă disputa dispare. Dacă într-o dispută sînt implicate o ţară mică şi o mare putere, ţara mică poate dispărea. Şi dacă este o dispută între două mari puteri, Consiliul de Securitate dispare".

Cît a trăit, U Thant n-a explicat, public, raţiunea refuzării celui de al treilea mandat. Se spunea că era „la capătul puterilor", că starea sănătăţii şi insistenţele familiei ar fi fost, de asemenea, un factor, că îl nemulţumea scoaterea din sfera Organizaţiei Naţiunilor Unite a unor probleme importante. În ce priveşte acest ultim aspect, o anumită lumină aduce o opinie, care a apărut sub semnătura sa postumă şi care atribuia politicii „sferelor de influenţă" „principala cauză a neputinţei Naţiunilor Unite în îndeplinirea primei sale funcţii — menţinerea păcii... În cele mai multe cazuri, Naţiunile Unite au fost ocolite în rezolvarea de dispute internaţionale, în special de marile puteri, cînd aceste dispute se desfăşurau înăuntrul sferelor lor de influenţă".

Moştenirea

Testamentul politic al lui U Thant, deşi asupra persoanei lui s-a aşternut un nemeritat colb al uitării, apare cercetătorului ca păstrîndu-şi actualitatea. Acest testament poate fi descifrat chiar în luările sale de poziţie oficiale, îndeosebi într-o suită de declaraţii făcute în ultimele luni, înainte de a se retrage din viaţa publică. Cunoaşterea acestui „testament" permite şi proiectarea unui veritabil autoportret al lui U Thant şi schiţarea, din propriile declaraţii, a portretului său robot:

— *Am fost educat în convingerea că viaţa omului este sacră. Am oroare de violenţă şi de moartea violentă. Nu viaţa mea mă îngrijorează, dar mă preocupă mult copiii de azi - ce trebuie învăţaţi, cum să fie crescuţi, ce mod de viaţă să aibă şi căror valori să li se ataşeze. Şi nu fac nici o distincţie între viaţa propriilor mei copii şi cea a copiilor altora, după cum nu fac nici un fel de distincţie între vieţile birmane şi cele americane, ruseşti sau chinezeşti* (31 martie 1967).

— *Aş dori să vă împărtăşesc o idee, care în trecut am discutat-o mult cu prieteni, cînd mă ocupam nu numai de probleme economice, ci şi de cele politice şi sociale. Vreau să vă vorbesc de importanţa primordială a factorului uman. Modul nostru de a aborda problemele trebuie să ţină esenţial seama de factorul uman, încă mai mult decît de cel politic, militar sau oricare alt factor. Şi cînd vorbesc despre importanţa factorului uman, vreau să spun că trebuie ca sentimentele omeniei să-şi recapete forţele în inimile voastre. Pentru a ilustra gîndurile mele, am să mă refer la două idei. Un copil mort în braţele bunicii sale este şi copilul meu. Un ostaş rănit - fie el american sau vietnamez, evreu sau arab -, care inevitabil se*

* În partea finală a acestui document se poate citi: „Nu pot încheia fără să exprim profunda mea apreciere guvernelor ţărilor membre, care mi-au acordat sprijin neslăbit şi cooperare în decursul acestor zece ani. M-am bucurat de această cooperare la fiecare nivel, de la şef de stat sau de guvern pînă la ministru de externe şi reprezentant permanent şi colegii săi. Acest sprijin a fost manifestat cel mai notabil în 1966, cînd am anunţat intenţia mea de a accepta un al doilea mandat. Acum, cînd pare să existe un simţămînt, printre numeroase guverne membre, de a fi convins într-un fel să accept un al treilea mandat, aş dori numai ca, în afară de a le mulţumi în modul cel mai sincer pentru continua lor încredere, să fi fost în situaţia să mă conformez acestei dorinţe. Regret foarte mult, dar aceasta nu este posibil".

** În iulie 1969, mai fusese spitalizat pentru ceea ce a fost descris, la vremea respectivă, ca „o minoră operaţie rectală".

*** Scrutinul fiind secret, singura deducţie posibilă este că votul împotrivă nu a fost exprimat de un membru permanent al Consiliului de Securitate. Buletinele de vot, care se introduc într-o cutie de lemn, nu cuprind numele ţării, pe cinci dintre ele fiind imprimate doar cuvintele *Membru permanent*.

gîndeşte la căminul său, la familie, la satul, oraşul, ţara sa, acest soldat rănit este fiul meu (22 mai 1968).

– Nu este nici un secret că există două şcoli de gîndire privind funcţionarea Organizaţiei mondiale. Prima şcoală susţine că Naţiunile Unite trebuie să fie doar un for de discuţii şi dezbateri. A doua preconizează ca Naţiunile Unite să devină un adevărat instrument eficient pentru concilierea internaţională şi menţinerea păcii. Eu aparţin celei de a doua şcoli. Sînt ferm convins că, de dragul păcii şi pentru ca omenirea să supravieţuiască, Naţiunile Unite trebuie să devină un instrument mai puternic pentru realizarea dezarmării generale şi totale şi pentru a ajuta la ridicarea nivelului de trai al popoarelor lumii. Toate naţiunile membre, mici sau mari, indiferent de sistemele lor politice sau sociale, trebuie să-şi unească eforturile pentru realizarea acestor obiective (7 mai 1963).

– Dezvoltarea fantastică a mijloacelor de transport şi comunicaţii a redus universul la dimensiunile unui judeţ. Într-o astfel de lume, este esenţial ca să sesizăm identitatea de interese care ne leagă pe toţi împreună şi să nu exagerăm problemele care ne divizează, oricît de vaste ar fi aceste probleme, oricît de profunde ar fi aceste diviziuni. Trebuie să ne gîndim la lume ca la o unitate, tot aşa cum socotim un oraş sau un judeţ ai căror locuitori au o completă identitate de interese şi, în special, au toţi interesul să nu dispară (25 mai 1962).

– Omenirea a ajuns la o răspîntie a istoriei, cînd trebuie să ia una din următoarele două decizii: fie ca ţările bogate şi cele sărace hotărăsc şi să meargă împreună spre un viitor planificat şi prosper, fie hotărăsc să meargă separat, pe căile lor proprii, şi să se îndrepte spre un viitor neplanificat şi haotic. Acestea sînt cele două alternative (3 iulie 1968).

– În fapt, după zece ani în funcţia deţinută, convingerea mea stă neclintită că Naţiunile Unite rămîn cel mai bun instrument prin care statele pot coopera pentru dezvoltarea şi pacea popoarelor lor. Eu mi-am dirijat întreaga fidelitate şi toate eforturile spre menţinerea şi dezvoltarea acestei Organizaţii ca un centru indispensabil de armonizare al acţiunilor statelor pentru realizarea scopurilor noastre comune şi ca un instrument tot mai eficace pentru pace şi dezvoltare (19 septembrie 1971).

– Trebuie să trecem de la vorbe la fapte, de la drepturi la obligaţii, de la interesul egoist la cel mutual. Trebuie să trecem de la pacea parţială la pacea globală (25 octombrie 1970).

– Schimbarea cea mai hotărîtoare, în ultimii 25 de ani, este, poate, schimbarea dimensiunii problemelor mondiale şi accelerarea ritmului acestei schimbări. Evenimentele produse în legătură cu populaţia, tehnologia şi păgubirea mediului ne-au arătat că autorii Cartei poate n-au evoluat, în mod suficient, că progresul ştiinţific şi tehnologic este cel mai important factor în producerea de schimbări nu numai în viaţa oamenilor, dar şi în echilibrul de forţe în lume. Naţiunile Unite, ca o organizaţie globală, au de jucat un rol vital în controlul acestor noi fenomene de masă, mondiale, ai căror martori, aproape neputincioşi, sîntem în prezent. Un sistem de rezolvare a unor chestiuni, cum ar fi resursele vitale ale planetei noastre, incluzînd aerul şi apa, reprezintă o necesitate urgentă şi de mult reclamată. Asemenea probleme pot fi efectiv abordate numai la scară mondială. Pentru a se pune capăt actualei risipe de resurse, incluzînd timpul şi energia umană, s-ar putea să fie nevoie de o nouă şi cuprinzătoare evaluare a stilului de viaţă al rasei umane (19 septembrie 1971).

■

După încetarea mandatului de Secretar general, U Thant s-a retras la Harrison, o mică localitate rezidenţială din vecinătatea New York-ului. Legăturile pe care le avusese cu fostul premier U Nu nu erau de natură să-i înlesnească revenirea în Birmania, unde fusese ultima oară în 1967. Din 1972, ca membru al Institutului de probleme Internaţionale „Adlai Stevenson", el a beneficiat de sprijin material în vederea redactării memoriilor. De fapt, prima carte la a cărei scriere a trecut, după cum a mărturisit-o, „nu era de memorii în sensul tradiţional al termenului", nici o autobiografie, „ci o vedere de la etajul 38 al clădirii ONU". După mărturisirea ginerelui său, Tyn Mint-U, povestirea propriu-zisă a vieţii sale ar fi urmat să constituie subiectul unui al doilea volum.

La 11 noiembrie 1973, U Thant care, exceptînd familia şi cîţiva apropiaţi, nu se mai vedea cu nimeni, a fost operat de o „tumoare facială benignă", în realitate de un cancer al laringelui. În mai 1974, U Thant a încheiat redactarea cărţii sale, care avea să apară, însă, după patru ani (*View from the UN*, New York, 1978).

Într-o zi de noiembrie, a trebuit să fie din nou internat într-un mare spital newyorkez (Harkness Pavillion of Columbia Presbyterian Medical Center), unde fusese operat în anul anterior şi unde, după patru zile, la începutul după-amiezii, a decedat. În aceeaşi zi de luni 25 noiembrie 1974, preşedintele sesiunii Adunării Generale a ONU, Abdelaziz Bouteflika (Algeria), a informat plenara asupra decesului „după o boală îndelungată", şi, la capătul unei suite de scurte alocuţiuni de omagiu, şedinţa a fost suspendată.

De miercuri 27 noiembrie la amiază, pentru 24 de ore, imensa sală de intrare de la parterul clădirii Adunării Generale, cu ferestre spre East River, şi dominată de o pictură murală reprezentînd pacea, chiar în apropierea „camerei de meditaţii", a fost locul de unde s-a putut lua rămas bun de la U Thant. Apoi, rămăşiţele sale pămînteşti au fost transportate la Rangoon, reîntorcîndu-se, în cele din urmă, acasă. La 2 decembrie, în Adunarea Generală a avut loc o şedinţă comemorativă omagială, pe care, deschizînd-o, preşedintele sesiunii a spus: „În cele mai grave momente de criză, U Thant şi-a păstrat omenia. Devotamentul său faţă de cauza umanităţii va rămîne un exemplu şi o încurajare. În nobleţea sa naturală el s-a identificat cu smerenia celor de jos. El a fost unul dintre acei oameni excepţionali care au făcut din echilibru şi armonie o normă de conduită care impune".

În amintirea celor care l-au cunoscut, U Thant a rămas — aşa cum l-a desemnat cu intuiţie încă în 1955, după ce îl văzuse la Bandung, publicistul şi istoricul francez Arthur Conte — *diplomatul diplomaţilor*.

dr. Eugen Preda

Un insolit muzeu la Tokio, care prezintă vizitatorilor peste 300 de tipuri de tobe din toată lumea

1990 - Anul internațional al alfabetizării

Prăpastia dintre lumină și întuneric n-a fost niciodată în istorie mai mare ca astăzi...
Astăzi, cînd trăim în „era nucleară", în „era informației", în „era spațială"...
Dincolo de albastrul cerului „roiesc" sateliții, ochii și urechile lumii către Pămînt și Univers, în căutare permanentă de noi și noi cunoștințe...
În acest timp, pe glob asistăm la minunate inflorescențe ale civilizației, microelectronica, informatica, biotehnologiile și comunicațiile creînd o realitate care a dat viață unor scenarii ce ieri păreau fanteziste și configurînd un salt spectaculos spre o nouă calitate a omului. Distanțele dintre țări și continente s-au topit într-un flux neîntrerupt de valori și idei, interdependentele au dat un impuls nemaiîntîlnit colaborării între popoare, majoritatea statelor și națiunilor se afirmă pe arena politică, iar mase mari de oameni cer guvernelor să regîndească pacea și războiul...
În acest timp, însă, pe același mapamond, milioane de ființe umane mor în conflicte, ori secerate de maladii, o mare parte a omenirii este flămîndă și desculță, economia mondială trece prin convulsii, mediul ambiant ne trimite semnale de suferință, un miliard de semeni de-ai noștri caută un acoperiș deasupra capului, 900 de milioane semnează cu degetul, iar peste 100 de milioane de copii nu știu cum arată o școală...

O plagă care costă scump

De vreo trei decenii, de cînd omenirea și-a dat seama că problemele comune ale popoarelor nu pot fi abordate și soluționate decît în comun (îndeosebi după apariția unui impresionant număr de state independente pe ruinele unor imperii coloniale repudiate de istorie), s-a încercat și se tot încearcă un sugestiv efort global, concertat, de conștientizare și de acțiune în direcția unor transformări radicale, necesare și posibile, în domenii în care, însă, racilele trecutului și interese anacronice, dar încă puternic manifestate, grevează asupra civilizației contemporane.

Una din expresiile efortului respectiv o constituie, între altele, proclamarea frecventă, într-un cadru universal, de regulă sub auspiciile Națiunilor Unite, a unor momente speciale, de natură să contribuie la aducerea în centrul preocupărilor generale a unor situații ce reclamă examinarea și rezolvarea lor, în consens cu aspirațiile majore ale popoarelor. Așa au apărut anumite „zile internaționale", una a păcii, alta a mediului ambiant, alta a copilului, alta a alfabetizării etc; tot așa, există o „săptămînă mondială a dezarmării"; de asemenea, s-au marcat mai mulți „ani internaționali", cum au fost cel al copilului, al păcii, al tineretului, al luptei împotriva apartheidului și discriminării rasiale ș.a.; ca să nu mai vorbim de deceniile pe anumite probleme: dezvoltare, dezarmare, decolonizare, deșertificare, pentru apa potabilă ș.a.m.d.

La Sesiunea a 43-a a Adunării Generale a Națiunilor Unite, din toamna lui 1988, anul 1990 a fost proclamat „An internațional al alfabetizării". Rațiunea unei asemenea decizii izvorăște dintr-o realitate ce se cere a fi grabnic corectată, pentru că nu face deloc cinste nivelului de civilizație la care a ajuns omenirea la sfîrșitul acestui secol de excepție în istorie. Trebuie spus că momentul nu a fost ales întîmplător. 1990 se află la pragul unui nou „deceniu al dezvoltării", cel de-al patrulea pe tema respectivă, și se pare că va fi o etapă deosebită, cu obiective mai realiste, ținîndu-se seama că strategiile precedentelor trei decenii ale dezvoltării au eșuat.

Între posibilitățile de progres ale popoarelor (cu deosebire ale celor rămase în urmă) și nivelul de instrucție și educație, de formare profesională și culturală, există o strînsă legătură, de prisos a mai fi comentată.

Totuși, să amintim, succint, opinia de necontestat potrivit căreia analfabetismul costă scump. Starea de accentuată înapoiere în care se află numeroase țări din „lumea a treia" - rezultat al dominației și exploatării colonialiste și neocolonialiste - a fost și este favorizată și de marele număr de persoane care nu știu să scrie și să citească. Cele mai sărace state în curs de dezvoltare sînt și cele în care această plagă are proporții de masă. Procesul dezvoltării, edificarea unei economii moderne nu se pot înfăptui cu oameni neinstruiți.

În pofida tuturor măsurilor luate de autoritățile din tinerele state independente (unele din primele acțiuni programate pe plan național, în fiecare țară, după eliberarea de lanțurile asupririi coloniale), de ONU și de alte organisme internaționale specializate, dreptul la educație rămîne o aspirație îndepărtată pentru aproape a cincea parte din omenire. În „lumea a treia" se înregistrează 98 la sută din nes-

tiutorii de carte pe plan mondial, dintre care jumătate sînt femei.Există în prezent în lume, după cum s-a arătat mai sus, circa 900 de milioane de analfabeți, iar unele estimări recente arată că, dacă nu se vor întreprinde măsuri concrete, potrivit unei noi strategii în acest domeniu, numărul celor care nu beneficiază deloc de dreptul la educație nu va scădea pînă în anul 2000, așa cum s-a sperat, ci, dimpotrivă, va crește. Tocmai în vederea evitării unei asemenea evoluții nefaste a fost proclamat „Anul internațional al alfabetizării". Înainte de a evidenția, însă, ce se intenționează să se întreprindă în 1990, să aruncăm o scurtă privire, revelatoare asupra radiografiei realităților contemporane, ținînd seama că analfabetismul este un flagel ce se întîlnește atît în țările în curs de dezvoltare, cît și în cele dezvoltate, dar neuitînd, totuși, faptul că polarizarea sa pe plan internațional urmează una din trăsăturile fundamentale ale epocii, aceea a împărțirii omenirii în bogați și săraci. Să citim, deci, cîteva date semnificative în cartea... neștiutorilor de carte.

Handicapați ai civilizației și culturii

Exprimat în procente, numărul analfabeților pe plan mondial înseamnă, potrivit unor statistici ale UNESCO, 27,7 la sută din populația totală a Terrei în vîrstă de peste 15 ani. Pe continente și în cifre absolute, cei 900 de milioane de excluși de la lumina științei de carte, generatoare de demnitate și de personalitate umană, se împart, aproximativ, astfel: 666 de milioane în Asia, 126 de milioane în Africa și 44 de milioane în America Latină și zona Caraibilor, restul aparține altor țări, inclusiv celor puternic dezvoltate. Este adevărat că, pe plan mondial, datorită acțiunilor întreprinse de tinerele state independente și de organizațiile internaționale, s-a înregistrat, în ultimele decenii, o scădere a indicelui analfabetismului de la 37,1 la 27,7 la sută (din populația totală). Totuși, în cifre absolute, a survenit un spor al neștiutorilor de carte, ca urmare a creșterii demografice. Evident, expresia „ca urmare" nu echivalează cu noțiunea de „consecință", ea exprimă doar un raport, sporul demografic nefiind nicidecum cauza fenomenului.

Insuportabila povară a uriașei datorii externe a „lumii a treia" – datorie care a depășit 1300 miliarde dolari – a creat un nou flux de analfabeți, alături de o înrăutățire a condiției umane din alte puncte de vedere, iar cei care suferă, în primul rînd, incalculabilele consecințe ale acestui fenomen nefast sînt copiii, după cum se relevă în ultimul raport al UNICEF, intitulat „Situația copiilor în lume". Între altele, documentul semnalează, cu justificată îngrijorare, că, în ultimele 12 luni, 500 000 de tinere vlăstare au decedat ca urmare a încetinirii dezastruoase a procesului dezvoltării în unele regiuni ale planetei. În ultimii ani, cele mai sărace 40 de țări de pe glob s-au văzut constrînse – sub povara achitării unor datorii imense și injuste – să reducă cu 50 la sută resursele consacrate sănătății și cu 25 la sută pe cele planificate pentru educație. În aproape jumătate din numărul țărilor în curs de dezvoltare, indicele de înscriere școlară a copiilor între 6 și 11 ani se află într-un puternic recul. Tot din surse ale UNESCO aflăm că în „lumea a treia" circa 135 de milioane de copii de această vîrstă nu pot beneficia de o instruire școlară: 90 de milioane în Asia, 36 de milioane în Africa și 9 milioane în America Latină.

Consecință firească a fenomenului subdezvoltării, procentul neștiutorilor de carte depinde de nivelul infrastructurii instrucției, de numărul de școli și de cadre didactice. Există state în care procentul analfabeților atinge cifra de 85-90. Nu întîmplător, această situație apare de o gravitate mai evidentă în acele țări cele mai slab dezvoltate din punct de vedere economic. De pildă, în Burkina Faso, 91 la sută din populație este analfabetă. În Gambia și Mali, numărul analfabeților depășește, de asemenea, 85-90 la sută.

Într-o serie de țări în curs de dezvoltare au fost lansate campanii de alfabetizare la scară națională, zeci de mii de tinere cadre didactice luînd parte la organizarea și conducerea cursurilor de alfabetizare a adulților, obținîndu-se rezultate evidente, cu implicații însemnate pe plan social, ca și în viața persoanelor care au beneficiat de instrucția cuvenită. „Pe vremea cînd nu știam să citesc – mărturisea un lucrător agricol brazilian – am primit niște hîrtii să le semnez. Nu știam să scriu; atunci cel care mi-a adus hîrtiile a semnat el în locul meu. Și a trebuit să părăsesc pămîntul pe care îl munceam, fiindcă în hîrtii scria că sînt de acord să plec dacă mi se dă o sumă de bani. Nu mai știu cîți. Cred că 300 000 de cruzeiros. Nu știu unde sînt acești bani, cred că la Banca Agricolă, sau în altă parte, fiindcă eu nu puteam să completez hîrtiile ca să-i încasez. Asta se întîmpla cu zece ani în urmă. Acum știu să citesc și nimeni nu o să mă mai poată înșela, deoarece cuvintele scrise rămîn scrise și nimeni n-o să spună

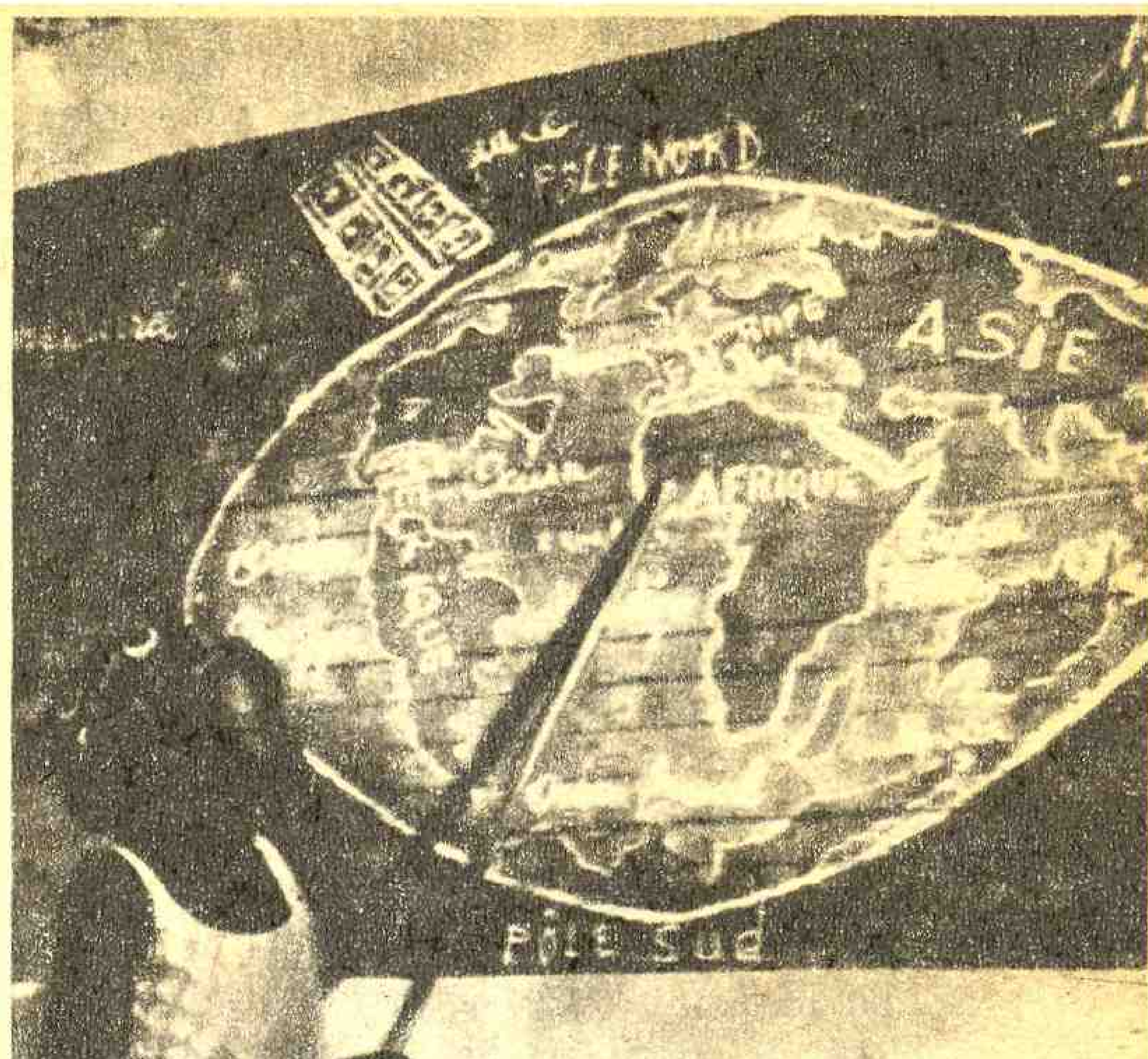
altceva decît ceea ce este scris. Asta-i bine pentru familia mea şi pentru mine, fiindcă acum ştiu să citesc".

Această sugestivă mărturisire, inserată de Bertrand Schneider în lucrarea „Revoluţia desculţilor"*, conturează elocvent prăpastia dintre întuneric şi lumină pe planul personalităţii şi demnităţii umane, dintre starea îngrozitoare de **paria**, de neputinţă totală în care se simte individul analfabet, şi încrederea de sine pe care i-o dă unei persoane cunoaşterea scrisului şi cititului. Cei rămaşi în afara dreptului fundamental la instruire şi educaţie reprezintă nu numai o simplă masă de ignoranţi, faţă de care se manifestă o doză mai mică sau mai mare de compătimire şi regrete. Noaptea spirituală perpetuă pe care o trăiesc constituie o dramă nu numai pentru ei, ci şi pentru societăţile ai căror membri sînt. Ei trag înapoi aceste societăţi sau, în cel mai bun caz, le silesc să bată pasul pe loc. Nu numai că nu pot participa, în deplinătatea capacităţilor lor, la programele naţionale de dezvoltare, de progres, dar nu înţeleg nici conţinutul şi spiritul acestor programe, nu înţeleg deciziile care se iau şi care îi privesc şi pe ei. Deseori sînt jefuiţi, pur şi simplu, datorită ignoranţei lor, ca în cazul citat mai sus. În marea lor majoritate, adulţii analfabeţi sînt şomeri, iar atunci cînd găsesc locuri de muncă sînt subplătiţi pentru activităţile pe care le prestează. Sînt oameni mereu rătăciţi în labirintul social, orbecăind pe întuneric sub soarele zodiei computerelor din lumea de azi. Mulţi rătăcesc – în înţelesul nefigurativ al noţiunii – în viaţa de zi cu zi, fiind incapabili să citească indicatoarele de pe autobuze, ori semnele de circulaţie. La fel de mulţi sînt cei care se află în pericol de moarte, de pildă cei care nu pot descifra etichetele de pe flacoanele de medicamente şi modul de administrare a acestora. Colin Power, director general adjunct al UNESCO, a prezentat, în acest sens, cazul tulburător al unei mame africane al cărei copil se îmbolnăvise. Consultînd un medic, a primit o doctorie, o dată cu explicaţiile referitoare la folosirea ei, dar, cînd a ajuns acasă, a constatat că uitase indicaţiile medicului; atunci a alergat la un vecin pe care l-a rugat să-i spună ce scrie pe flacon, dar cînd s-a reîntors acasă copilul murise...

Sărăcia este incompatibilă cu şcolarizarea, nu numai din cauza cheltuielilor pentru cărţi, rechizite, uniforme, transport, ci şi pentru faptul că mulţi copii sînt nevoiţi să participe la întreţinerea familiilor

* Tradusă în româneşte, în colecţia „Idei contemporane", Editura Politică, Bucureşti, 1988.

lor, să muncească de la o vîrstă fragedă, în detrimentul educaţiei. Absenţele, renunţarea la cursuri şi pierderea anului şcolar constituie indici ridicaţi în multe ţări în curs de dezvoltare. Potrivit unor date difuzate de Uniunea sectorială de cercetări şi planificare a învăţămîntului, din Guatemala, circa 200 000 de copii din această ţară nu au acces la învăţămîntul primar, deşi accesul la porţile sale este reglementat de prevederi constituţionale. Organismul mai sus amintit semnalează că, între 1982 şi 1987, mii de copii din familii nevoiaşe nu au urmat nici o şcoală, iar alţii au părăsit-o foarte repede. Din 300 000 de copii guatemalezi cuprinşi într-o anchetă, numai 88 000 au obţinut certificate de absolvire, înregistrîndu-se un indice de părăsire a şcolii de 70 la sută. Uneori, în special în zonele rurale, înşişi părinţii nu permit accesul copiilor la instruire. Fenomenul ar părea inexplicabil la o primă vedere, dar, observîndu-l atent, se înţelege că accentuarea dramei este facilitată şi de faptul că ignoranţa naşte ignoranţă... Pentru a străpunge acest zid al întunericului, autorităţile şi grupurile animatoare din unele ţări trebuie să recurgă la o activitate deosebită de influenţare, de atracţie spre lumina ştiinţei de carte. Desigur, acolo unde există şi educatori, pentru că unul din marile neajunsuri care grevează asupra procesului de alfabetizare şi formare profesională îl constituie şi lipsa de cadre, insuficienţa resurselor şi mijloacelor de educare a... educatorilor. Dar să revenim la activitatea de influenţare cu un caz din Ghana, relatat în „Forum du développement", publicaţie a Naţiunilor Unite. Aici, Comisia Naţională pentru copii, organism creat cu prilejul Anului internaţional al copilului (1979), a avut ideea să folosească teatrul în dificila muncă de propagare eficientă a obiectivului şcolarizării. O trupă de actori a pus în scenă o piesă în care sînt înfăţişate necazurile pe care le suferă un neştiutor de carte, piesă de factură comico-dramatică şi care a înregistrat un mare succes pretutindeni unde a fost jucată. Consecinţele n-au întîrziat să apară, subliniază „Forum du Développement": reînscrierile la cursuri au crescut simţitor.

Acest exemplu nu are decît menirea să întărească una din laturile realităţii complexe a fenomenului pus în discuţie, anume efortul întreprins constant pentru eliminarea analfabetismului, dat fiind că, uneori, se mai aud voci care recurg la acuzaţii gratuite şi rauvoitoare în acest domeniu, arătind ca de vină pentru marele procent al neştiutorilor de carte

din „lumea a treia" ar fi autoritățile din statele afectate de respectivul flagel. Este o încercare de mistificare a adevărului. După cum spuneam, au existat și există numeroase și generoase programe de instruire și educație în țările în curs de dezvoltare, dar insuccesul lor s-a datorat cauzelor pe care le-am înfățișat. Oricum, în foarte multe din aceste state s-au obținut rezultate notabile și sînt în curs de lansare ori de aplicare efectivă noi proiecte. De pildă, recent, în Egipt s-a proclamat un „Deceniu al alfabetizării" pentru anii '90. Se prevede ca în perioada respectivă să se lichideze această grea moștenire a trecutului colonial. Acțiunea constituie urmarea aplicării, în ultimii ani, a altor programe de alfabetizare în Egipt. Acestea au contribuit la o reducere substanțială a numărului neștiutorilor de carte din țară - de la 62 la sută din populație la 49,4 la sută. O atenție deosebită se va acorda acelor categorii de persoane adulte în rîndurile cărora analfabetismul are proporții mai mari, și anume femeile și locuitorii unor zone rurale.

Noua campanie la nivel global de luptă împotriva analfabetismului a fost lansată prin intermediul Programului ONU pentru Dezvoltare (PNUD), al UNESCO, UNICEF și Băncii Mondiale, iar Adunarea Generală a ONU a decis, anul trecut, să se proclame „Anul Internațional al Alfabetizării" în 1990. Această campanie vizează asigurarea unui nivel de bază comun în materie de educație - înainte chiar de sfîrșitul secolului - pentru cel puțin 80 la sută din copiii pînă la 14 ani. Detaliile programului vor fi puse la punct în cursul unei conferințe internaționale care se va desfășura la Bangkok între 5 și 9 martie 1990. Înalți reprezentanți ai statelor lumii, delegații ale multor organisme naționale și internaționale de specialitate, educatori și cercetători vor participa la această mare reuniune care va avea ca temă „Dreptul fundamental la educație, un drept pentru toți locuitorii planetei". Conferința a fost concepută ca o primă etapă a luptei împotriva analfabetismului la scară mondială și se va încheia cu un plan de acțiune.

Un scurt-circuit permanent...

Fără îndoială - așa cum pe bună dreptate se afirmă - alfabetizarea trebuie corelată cu dezvoltarea, ținîndu-se seama că rata înaltă a neștiinței de carte periclitează această dezvoltare, mai ales în „lumea a treia". Iată de ce s-au făcut sublinieri că, în cadrul campaniei de eradicare a flagelului respectiv, cursurile de scriere și citire trebuie corelate cu îndeplinirea altor cerințe, între care asigurarea unei continue pregătiri profesionale și crearea de locuri de muncă, pentru că numai astfel imensul număr al handicapaților civilizației și culturii contemporane va înțelege sensul învățăturii. Există riscul - subliniază specialiștii - că, dacă nu vor fi întrunite asemenea condiții, campania va eșua. De altfel, imperativul subliniat mai sus nu privește numai țările în curs de dezvoltare, ci chiar și statele occidentale industrializate, unde numărul analfabeților - deși redus ca procent - este, totuși, destul de ridicat, ținînd seama de posibilitățile acestor țări. Circa 2 la sută din populația lor este afectată de această plagă, dar, în unele regiuni, cum ar fi cele din sudul Europei occidentale, procentul se ridică pînă la 23.

Cifra de 2 la sută nu pare să acopere, însă, întreaga realitate, pentru că în ea nu sînt incluși cetățenii trecuți prin anumite forme de instruire primară și cotați drept alfabetizați, dar care sînt, de fapt, incapabili să citească, între altele, înscrisurile de pe cutiile de conserve sau de pe cele de medicamente. Astfel, potrivit unor surse, în Statele Unite ar exista circa 23 milioane de analfabeți, iar în Franța - 6 milioane. Alte multe milioane se înregistrează în celelalte state occidentale. Prezentăm, ca foarte semnificative în acest sens, două aprecieri: „Fiecare al patrulea american matur nu ar fi în stare să citească această carte" - scria Jonathan Kozol, autorul lucrării „America analfabetă". La rîndul lui, cunoscutul scriitor francez, Paul Claudel, spunea că Franța a suferit un scurt-circuit permanent: 15 la sută din totalul persoanelor adulte sînt analfabete, iar 60 la sută sînt abia alfabetizate, adică știu să citească un indicator de circulație, dar nu înțeleg sensul unei fraze scrise (vezi și caseta).

Zeci de milioane de ființe umane din statele puternic dezvoltate nu pot fi considerate - din punct de vedere al standardelor internaționale - drept alfabetizate. Unul din patru canadieni nu știe să citească, să scrie și să socotească - se apreciază în documente ale UNESCO. În Republica Federală Germania, numărul analfabeților se ridică la 400 000-800 000. Dar, la acesta, se mai adaugă milioane de persoane pentru care scrisul și cititul reprezintă o mare dificultate. Ei fac parte din categoria numită a „analfabeților funcționali". Cu un an în urmă, o reuniune de experți, desfășurată la Hamburg, estima că 10 la sută din populația țărilor industrializate nu poate nici să citească, nici să scrie într-o manieră corectă. În documente ale UNESCO se relevă, însă, că situația pare să fie mai gravă, întrucît trebuie avute în vedere și persoanele care nu au beneficiat de o școlarizare adecvată, ori nu au efectuat decît minimul școlar legal și care, dat fiind că nu au folosit bruma de cunoștințe însușite, le-au pierdut și au uitat - parțial sau total - să scrie sau să citească. Analizînd acest fenomen, revista „Prospects" scria că, dacă pînă nu demult se considera că analfabetismul este un apanaj al țărilor „lumii a treia", acum Europa occidentală recunoaște că nici ea nu este imună la acest flagel.

Au produs un puternic șoc, în opinia publică internațională, o serie de anchete efectuate în mai multe școli din Statele Unite. Revista „Newsweek" relevă în acest sens: „O comisie guvernamentală apreciază că elevii de liceu se află într-o deprimantă stare de ignoranță în legătură cu date fundamentale de istorie și literatură. Este limpede că Johnny (tipul elevului american mediocru, așa cum îl definesc mijloacele de informare în masă) e pe cale să capete o foaie matricolă deplorabilă. În anii '70, avea probleme cu scrisul și cititul. În anii '80, a căpătat note proaste la matematică și fizică. Anul trecut, n-a putut lua note de trecere la geografie pentru că a confundat pe hartă Statele Unite cu Brazilia..."

În revista citată se subliniază că, „după teste îndelungate, Fundația Națională pentru Științe Umaniste a constatat că, din 800 de elevi de liceu în vîrstă de 17 ani, 68 la sută nu știu cînd a avut loc Războiul Civil din Statele Unite, iar un elev din trei credea că navigatorul Columb a ajuns în America după 1750".

Într-o rezoluție adoptată de Națiunile Unite se subliniază că eliminarea analfabetismului trebuie să se înscrie ca una dintre principalele preocupări ale comunității internaționale. Documentul relieftează că flagelul respectiv, existent cu precădere în numeroase țări în curs de dezvoltare, prejudiciază în mod grav procesele de dezvoltare economică, socială, culturală și spirituală la nivel global.

Virgil Tatomir

Viața internațională postbelică a cunoscut o evoluție sinuoasă. Nici nu se stinseseră bine flăcările celei mai pustiitoare conflagrații cunoscute în istorie că lumea a și fost aruncată în „războiul rece". Întreaga omenire avea să fie scuturată, în perioada următoare, de crize puternice, care, nu o dată, au fost pe punctul de a conduce la declanșarea unui nou război mondial. Perioadele de destindere s-au dovedit a fi de scurtă durată și fragile. Blocurile politico-militare, lupta pentru împărțirea și reimpărțirea sferelor de influență și dominație, desfășurată cu intensități mai mici sau mai mari, dar în permanență, în perioada postbelică, au alimentat o continuă atmosferă de neîncredere și suspiciune în relațiile internaționale și o aberantă cursă a înarmărilor care a condus la acumularea unor arsenale de armamente capabile să distrugă de cîteva ori întreaga planetă.

Putea lumea postbelică să cunoască și o altă evoluție? Fără îndoială că putea. În ce direcții s-ar fi putut produce această evoluție? Este o întrebare la care răspunsul lasă mult loc de speculație politică. Cert este, însă, că ar fi putut fi evitate o seamă de situații pentru care omenirea a plătit din greu și care au generat perioade de gravă încordare și extremă complexitate, așa cum este cea care caracterizează relațiile internaționale în anii '80. Multe din aceste situații ar fi putut să nu aibă loc dacă n-ar fi existat... ocaziile pierdute. **Ne propunem să ilustrăm afirmația cu cîteva exemple din istoria politico-diplomatică postbelică.**

OCAZII PIERDUTE

Proliferarea armelor nucleare

Privind retrospectiv, efortul de stăvilire a răspîndirii armelor nucleare, materializat în Tratatul de neproliferare a acestor arme (din 1968), a survenit cu o întîrziere de mai bine de două decenii, cu rezultatele cunoscute: Tratatul n-a reușit să pună capăt nici proliferării orizontale (noi posesori) și nici proliferării verticale a armelor nucleare (noi arme în arsenalele posesorilor). Cursa înarmărilor nucleare a continuat neabătută, efectul Tratatului fiind minim. Se poate spune chiar că acest efort a intervenit prea tîrziu.

Într-adevăr, o primă ocazie de a preveni răspîndirea armelor nucleare a fost pierdută în 1946. Pe atunci, Statele Unite erau singura deținătoare de arme nucleare. Încă în timpul Administrației Roosevelt, Oppenheimer – unul din „părinții" bombei atomice americane – a elaborat un plan, ajustat apoi de Administrația Truman și prezentat la O.N.U. în iulie 1946, intrat în analele diplomației sub denumirea de „planul Baruch", după numele reprezentantului S.U.A. la Națiunile Unite. În esență, planul prevedea interzicerea producției de arme nucleare și plasarea tuturor activităților civile vizînd folosirea energiei nucleare sub un control internațional, creîndu-se, în acest scop, o „Agenție Internațională pentru Dezvoltarea Atomică". Aceasta ar fi avut, între altele, atribuții privind: „1. Controlul, administrarea sau proprietatea asupra tuturor activităților implicînd energia atomică și care ar fi prezentat un pericol potențial pentru securitatea mondială; 2. Capacitatea de a controla, inspecta și autoriza toate celelalte activități atomice".

Tot atunci, în iulie 1946 Uniunea Sovietică a venit cu o contrapropunere, respectiv cu un proiect de convenție prin care se interzicea producerea și folosirea armelor nucleare, urmînd ca, în timp de trei luni de la intrarea în vigoare a convenției, toate armele nucleare existente la vremea aceea să fie distruse.

Într-o atmosferă politică internațională normală, elemente ale ambelor acestor propuneri – care, evident, reflectau, fiecare în mod preponderent, interesele autorilor lor, unul în raport cu celălalt – ar fi putut forma baza unei înțelegeri care ar fi eliminat „din fașă" arma nucleară și ar fi pus temelia unei ample cooperări internaționale pentru folosirea energiei atomice în scopuri pașnice. În schimb, mai tîrziu, în cursul aceleiași luni, bomba a fost din nou „experimentată", adică etalată lumii întregi ca simbol al puterii Statelor Unite, angajate, astfel, în „diplomația atomică" a „războiului rece".

Dezbaterile asupra celor două propuneri, care au avut loc în Comisia pentru energia atomică din cadrul O.N.U., au ajuns destul de repede la impas, devenit definitiv în cursul anului 1948, cele două mari puteri situîndu-se pe poziții aparent ireconciliabile. U.R.S.S. a susținut că o convenție pentru scoaterea în afara legii a armelor nucleare trebuie să preceadă un acord privind controlul internațional asupra activităților nucleare, propus de Statele Unite. La rîndul lor, S.U.A. și alte țări occidentale susțineau că o convenție de genul celei propuse de Uniunea Sovietică, fără garanții internaționale corespunzătoare privind controlul folosirii energiei nucleare, nu ar avea valoare, putînd fi lesne încălcată.

Ce a compromis șansele unei înțelegeri la vremea aceea? Analiștii sînt de acord că nu numai „nu"-ul sovietic la planul american, ci, în primul rînd, credința falsă a Statelor Unite, copleșite de preocuparea paralizantă pentru păstrarea secretului producerii bombei, că Uniunea Sovietică n-ar fi putut trece la fabricarea bombei, cel puțin în viitorul apropiat, datorită stadiului mai puțin dezvoltat al tehnologiei sale. Conducătorii americani ai vremii erau pradă utopiei că S.U.A. și-ar putea menține monopolul nuclear și, în consecință, o influență hotărîtoare în viața politică mondială. Deșartă iluzie. În mai puțin de trei ani, U.R.S.S a fabricat propria sa armă nucleară. I-au urmat Marea Britanie în 1952, Franța în 1960 și China în 1964.

Ne putem imagina care ar fi fost evoluția lumii dacă, în 1946, s-ar fi realizat o înțelegere privind interzicerea producției de arme nucleare și instituirea unui sistem internațional de cooperare pentru folosirea energiei atomice în scopuri pașnice.

Interzicerea experiențelor nucleare

În 1961, Conferința de la Geneva asupra încetării experiențelor nucleare, la care participau Marea Britanie, Statele Unite, Uniunea Sovietică și un reprezentant al secretarului general al O.N.U., conferință deschisă în 1958, a ajuns la un impas total. Punctul de dezacord: sistemul internațional de control. În primăvara anului 1963, în Comitetul celor 18 state pentru dezarmare (astăzi, Conferința pentru dezarmare) de la Geneva se conturase un consens de a se negocia un tratat privind interzicerea completă a experiențelor nucleare.

În legătură cu experiențele nucleare subterane s-a ajuns la același impas, legat de problema verificării internaționale a tratatului prin inspecții la fața locului. După ce, la început, s-a opus oricăror inspecții la fața locului, U.R.S.S. a fost, în cele din urmă, de acord că s-ar putea proceda la „două sau trei" inspecții pe an. Statele Unite și Marea Britanie, care inițial se pronunțaseră pentru 12-24 inspecții pe an, au considerat numărul de inspecții propus de sovietici ca fiind „complet inadecvat", diminuîndu-și, totuși, exigențele inițiale și insistînd ca numărul de inspecții anuale să fie „cel puțin șapte sau opt". La un moment dat, Marea Britanie a acceptat să se convină asupra unui număr de trei inspecții anual, însă S.U.A s-au cramponat de cifra de șapte, făcînd să se piardă o ocazie unică de realizare a unei înțelegeri asupra interzicerii tuturor categoriilor de experiențe nucleare. Eforturile țărilor neutre din Comitetul de la Geneva de a se ajunge la un compromis au fost găsite de americani ca fiind „fără rost".

În retrospectivă, disputa dacă să fie trei sau șapte inspecții la fața locului, pe an, pentru a se verifica respectarea Tratatului, nu poate apărea decît derizorie. Și totuși, datorită ei s-a ajuns ca Tratatul semnat la Moscova, la 5 august 1963, să interzică experiențele nucleare doar în trei medii - în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă. Tratatul nu a adus cu sine tendința, care ar fi fost de așteptat, spre scăderea experiențelor subterane. În afara incidențelor sale binefăcătoare asupra protecției mediului, Tratatul n-a avut nici un efect asupra încetinirii cursei înarmărilor. Cele două puteri nucleare care nu au semnat Tratatul au continuat, o vreme, experiențele în atmosferă, iar experiențele subterane s-au desfășurat într-un ritm alert în perioada care a urmat: de la încheierea Tratatului, în 1963, și pînă la sfîrșitul anului 1988, s-au efectuat peste 1100 de experiențe nucleare.

Dacă se ține seama de faptul că perfecționarea focoaselor nucleare și îmbunătățirile calitative și de precizie ale armelor nucleare ar fi fost, practic, imposibile fără aceste experiențe nucleare, este în afară de orice îndoială că, dacă ocazia realizării unui acord asupra încetării tuturor experiențelor nucleare n-ar fi fost irosită în 1963, lumea de astăzi ar fi fost cu totul alta; în orice caz, ar fi trăit într-un grad de securitate incomparabil mai mare decît în prezent.

Războiul din 1967 din Orientul Mijlociu

Rezultat al tensiunilor acumulate în timp, Orientul Mijlociu a fost, în iunie 1967, teatrul unui nou război între Israel și țările arabe, cu grave implicații pentru pacea și securitatea întregii lumi. Războiul și-a arătat din plin urmările dureroase, a provocat mari pierderi materiale și umane, a agravat și mai mult încordarea în această parte a lumii, a ridicat obstacole și mai mari în calea soluționării problemelor dintre țările arabe și Israel. În cursul acestui război, Israelul a ocupat o parte din teritoriile țărilor arabe vecine, pe care le-a menținut sub ocupație pînă în ziua de astăzi, excepție făcînd Peninsula Sinai, retrocedată Egiptului în 1982, în urma Tratatului de pace egipteano-israelian.

După izbucnirea ostilităților, Consiliul de Securitate al O.N.U. a ținut mai multe ședințe, dar nu s-a putut pune de acord asupra unei rezoluții decît în a treia zi de război, rezoluție prin care beligeranții erau chemați să înceteze focul. Consiliul n-a reușit, însă, să convină măsuri pe termen lung pentru realizarea păcii în regiune, datorită divergențelor dintre membrii săi permanenți, dotați cu dreptul de veto.

În aceste condiții, la 17 iunie 1967, a fost convocată o sesiune extraordinară de urgență a Adunării Generale a O.N.U., la propunerea Uniunii Sovietice, consacrată exclusiv situației din Orientul Mijlociu. Din multitudinea de rezoluții prezentate în cursul dezbaterii, pozițiile s-au polarizat, în cele din urmă, în jurul a două rezoluții: una prezentată de un grup de țări nealiniate, care se bucura de sprijinul statelor arabe și al Uniunii Sovietice, și cealaltă inițiată de un grup de state latino-americane, pe care o sprijineau S.U.A. și țările vest-europene. Puse la vot, la 4 iulie 1967, nici unul din cele două proiecte de rezoluție nu a întrunit majoritatea de două treimi necesară adoptării.

Proiectul țărilor nealiniate a suferit modificări succesive, menținîndu-și adeziunea statelor arabe, spre a veni cît mai aproape de abordarea preponderent juridică a latino-americanilor, ajungîndu-se, în preziua votului, ca diferențele de fond dintre cele două proiecte să devină minime. Iată cum se prezentau principalele lor prevederi:

Proiectul nealiniat: „Adunarea Generală,...

1. Cheamă Israelul să-și retragă imediat toate forțele pe pozițiile deținute înainte de 5 iunie 1967;...

3. Cere Secretarului General să desemneze un reprezentant personal care să-l asiste în eforturile sale de a asigura respectarea prezentei rezoluții și să se afle în contact cu părțile implicate;...

6. Cere Consiliului de Securitate să examineze toate aspectele situației din Orientul Mijlociu și să caute căi și mijloace de soluționare a tuturor problemelor - juridice, politice și umanitare - prin canale corespunzătoare, călăuzindu-se după principiile Cartei Națiunilor Unite, în special cele conținute în articolele 2 și 33 (referitoare la principiile raporturilor dintre state și, respectiv, la mijloacele pașnice de reglementare a diferendelor dintre state - n.n.)".

Proiectul latino-american: „Adunarea Generală,...

1. Cere de urgență:
(a) Israelului să-și retragă toate forțele din toate teritoriile ocupate ca urmare a actualului conflict;
(b) părților în conflict să pună capăt stării de beligeranță, să depună eforturi pentru a stabili condiții de coexistență întemeiate pe buna vecinătate și să recurgă în toate cazurile la procedurile de reglementare pașnică indicate de Carta Națiunilor Unite;...

3. Cere Consiliului de Securitate să continue să examineze, cu titlu de urgență, situația din Orientul Mijlociu, lucrînd direct cu părțile și bazîndu-se pe prezența Organizației Națiunilor Unite pentru:
(a) aducerea la îndeplinire a prevederilor paragrafului 1 (a) de mai sus;
b) garantarea libertății de navigație pe cursurile internaționale de apă din regiune;
(c) soluționarea corespunzătoare și deplină a problemei refugiaților și garantarea inviolabilității teritoriale și a independenței politice a statelor din re-

giune, prin măsuri care să includă stabilirea de zone demilitarizate".

Cu un efort suplimentar, statele arabe – care, este adevărat, au făcut o suită de concesii de la poziţiile lor iniţiale pe parcursul negocierilor angajate între autorii celor două proiecte de rezoluţie – ar fi putut permite ţărilor nealiniate să ajungă la o înţelegere cu latino-americanii pentru prezentarea unui text comun. Insistenţa asupra cerinţei retragerii imediate a trupelor, ca o condiţie prealabilă a examinării oricărei alte probleme legate de reglementarea de fond a situaţiei din Orientul Mijlociu şi instaurarea păcii în regiune, a făcut să se piardă consensul tuturor statelor la O.N.U., care se putuse realiza la acea dată, dar niciodată după aceea, căruia proiectul latino-american îi dădea expresie, şi anume ca Israelul să-şi retragă „toate forţele din toate teritoriile ocupate" în timpul recentului conflict – cerinţă vitală a unui proces autentic de pace în regiune. În contextul politic care se crease la acea vreme în Adunarea Generală, nici măcar Israelul nu a putut formula obiecţiuni la această cerinţă, acesta abţinîndu-se de la vot asupra proiectului latino-american, după ce votase împotriva celui nealiniat.

Acest moment a fost pierdut. Un complex de factori a făcut ca, nu mai departe decît în toamna aceluiaşi an, un asemenea consens să nu mai fie posibil. Rezoluţia 242 a Consiliului de Securitate din 22 noiembrie 1967 – care a fost acceptată pînă la urmă de ţările arabe, şi care este, în general, privită ca oferind un cadru instaurării unei păci juste şi durabile în Orientul Mijlociu – formulează cerinţa retragerii Israelului din teritoriile ocupate în termeni ambigui, aceasta putînd fi interpretată ca nevizînd retragerea din **toate** teritoriile ocupate. De altfel, această cerinţă nu a putut fi nici pînă astăzi materializată, cu excepţia retragerii din Sinai, evocată mai sus.

În atmosfera politică ce prevala, în acel început de iulie 1967, cînd impactul războiului era încă proaspăt, un consens la O.N.U. asupra retragerii tuturor forţelor israeliene din toate teritoriile ocupate ar fi avut, cu siguranţă, un alt ecou în cercurile conducătoare din Israel şi, în general, asupra evoluţiei evenimentelor din regiune. El ar fi fost, poate, de natură să evite cel de-al treilea război arabo-israelian şi alte mai bine de două decenii de confruntare în regiune, plină de pericole pentru pacea şi securitatea internaţională.

Problema rachetelor nucleare cu rază medie şi mai scurtă de acţiune

Problema aceasta a devenit subiect de preocupare internaţională în 1977. U.R.S.S începuse amplasarea de rachete mobile cu focoase nucleare triple de tipul „RSD-10" (cunoscute şi sub denumirea de „SS-20"). La 12 decembrie 1979 – cînd se instalaseră circa 130 de rachete „RSD-10" –, Consiliul ministerial al N.A.T.O. a adoptat ceea ce s-a numit „decizia de dublă filieră" prin care se propuneau negocieri cu U.R.S.S. pentru limitarea, de ambele părţi, a amplasării de arme nucleare cu rază medie de acţiune, dar, în acelaşi timp, pînă la încheierea cu succes a negocierilor, se hotăra modernizarea forţelor nucleare proprii prin amplasarea în Europa occidentală a 464 rachete de croazieră (GLCM – **ground-launched cruise missiles**) şi 108 rachete Pershing II (GLBM – **ground-launched ballistic missiles**), începînd din decembrie 1983. În legătură cu această decizie, U.R.S.S a declarat că rachetele „SS-20" înlocuiau rachetele mai vechi de tipurile „SS-4" şi „SS-5" şi că, astfel, se realiza o paritate aproximativă între cele două părţi în ceea ce priveşte această categorie de arme.

Cînd au început negocierile sovieto-americane asupra acestor arme, în noiembrie 1981, la Geneva, S.U.A. au propus „opţiunea zero", adică eliminarea, de către ambele părţi, a tuturor rachetelor cu rază medie de acţiune cu baza la sol. Susţinînd, în continuare, că există o paritate aproximativă între forţele nucleare ale N.A.T.O. în Europa şi cele ale Uniunii Sovietice, partea sovietică a propus să-şi reducă rachetele sale „SS-20" la nivelul forţelor nucleare combinate ale Marii Britanii şi Franţei, adică 162 de unităţi, cu condiţia ca N.A.T.O. să renunţe în întregime la decizia sa privind amplasarea noilor rachete. O asemenea propunere n-a fost acceptată de Marea Britanie, Franţa şi S.U.A. pe temeiul că ar fi implicat un „drept" al Uniunii Sovietice la forţe egale cu cele ale alianţei N.A.T.O., în ansamblul ei, şi nu ar fi recunoscut „identitatea istorică şi strategică" a forţelor de descurajare nucleară engleză şi franceză.

Lăsînd de o parte problema forţelor nucleare ale Franţei şi Marii Britanii, în legătură cu care abordarea celor trei ţări era vădit artificială, este un fapt că, prin nesesizarea posibilităţii oferite de „opţiunea zero" propusă de S.U.A., într-un anumit context politic, sub influenţa marilor mişcări populare împotriva amplasării preconizate a rachetelor nucleare în Europa occidentală, o mare ocazie de a se ajunge la eliminarea de pe continent a unei întregi categorii de arme nucleare a fost pierdută.

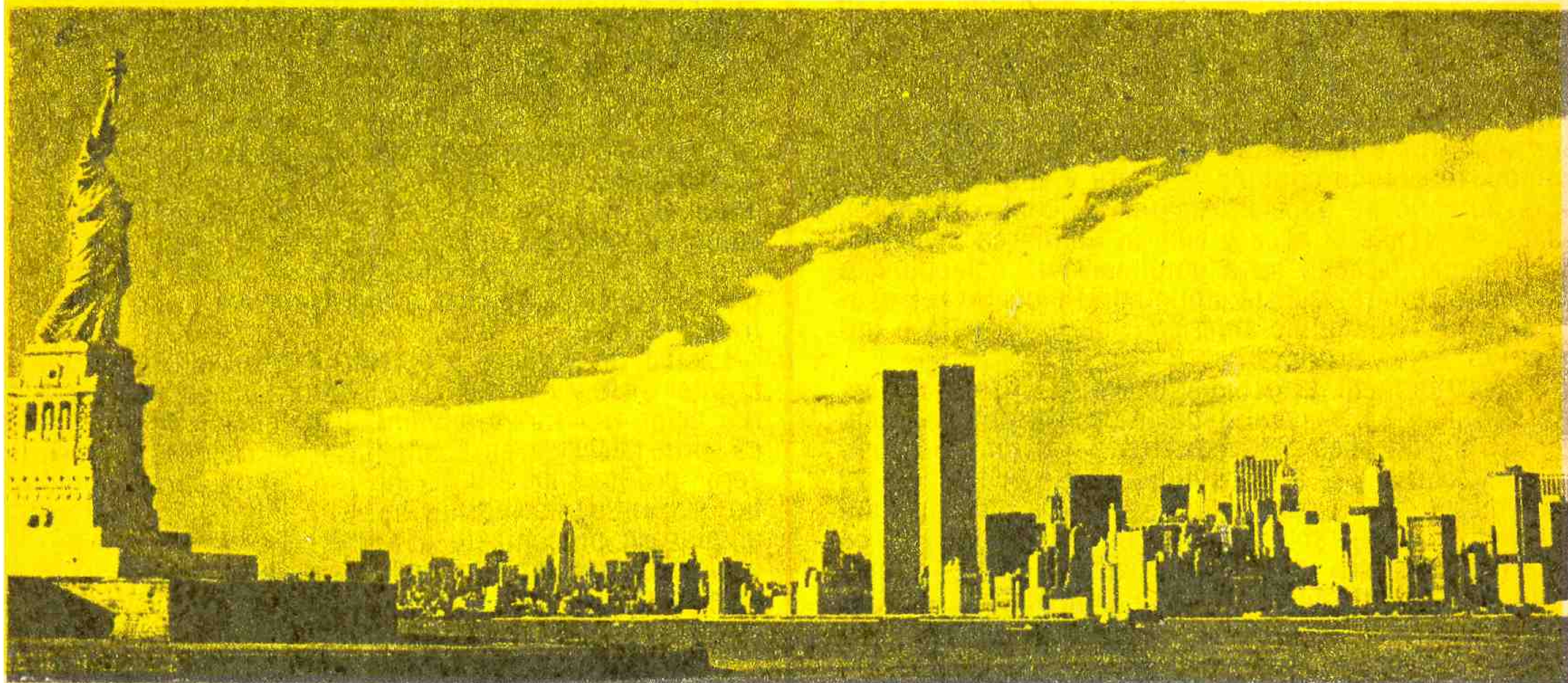
Timp de doi ani, negocierile n-au marcat deplasări sensibile în poziţiile celor două ţări, iar, la 23 noiembrie 1983, U.R.S.S. a părăsit negocierile, după ce primele rachete de croazieră au început să fie amplasate în prima parte a lunii respective, iar, la 22 noiembrie 1983, Bundestagul vest-german a reafirmat hotărîrea sa de a permite amplasarea rachetelor Pershing II. Ca răspuns, U.R.S.S. a început, în aceeaşi lună, să amplaseze rachete nucleare cu rază mai scurtă de acţiune în R.D. Germană şi Cehoslovacia.

Negocierile sovieto-americane au fost reluate, la 12 martie 1985, la Geneva, într-un cadru nou, acoperind armele nucleare cu rază medie şi strategice, precum şi armele spaţiale. Negocierile n-au marcat progrese pînă la întîlnirea dintre conducătorii S.U.A. şi U.R.S.S. de la Reykjavik, din octombrie 1986, cînd cele două părţi s-au apropiat de un acord asupra rachetelor cu rază medie de acţiune. Realizarea acordului a fost facilitată la începutul anului 1987, cînd U.R.S.S. a acceptat ca acesta să poată fi încheiat independent de realizarea unor înţelegeri privind forţele nucleare strategice şi problemele spaţiale conexe. Apoi, au fost soluţionate şi celelalte chestiuni referitoare la rachetele cu rază medie, inclusiv cele privind verificarea, în legătură cu care s-a convenit un program fără precedent, considerat a fi cel mai riguros şi cel mai complet în istoria limitării înarmărilor şi dezarmării. Acordul s-a făcut asupra unei soluţii globale: eliminarea tuturor rachetelor cu rază medie de acţiune („opţiunea zero"), urmată de o înţelegere privind eliminarea şi a rachetelor nucleare cu rază mai scurtă de acţiune („dubla opţiune zero"), materializat în Tratatul semnat de cele două ţări la Washington, la 8 decembrie 1987.

Din fericire, în acest caz, ocazia pierdută în 1981 a putut fi recuperată relativ repede.

Traian Chebeleu

Cîntînd în ploaie

Afară plouă. O revărsare cumplită de apă are loc sub ochii noştri şi peste capul nostru. Peste zi a fost la fel. Ploi declanşate pe neaşteptate, ca la comandă, surprinzîndu-te în mijlocul străzii şi făcîndu-te burete în cîteva clipe. La primul chioşc, cauţi din ochi o umbrelă. Acum, orice umbrelă s-ar da bătută. Drept care, nou-sosiţii la Lincoln Center vor avea mai degrabă grija ajungerii prin viscolul lichid sub pridvoarele înalte decît să se mai încarce cu o povară în plus — umbrela.

O primă oprire pentru respiraţie adîncă, în faţa la New York City Theater. Aici am văzut în două rînduri trupa de balet a lui Balanchin. Acum, Mr. B. nu mai este. Nici trupa lăsată în urmă de el, acum pe nu ştiu unde în turneu. Va reveni la sediu luna viitoare. Scena a fost lăsată liberă pentru artiştii de la New York City Opera. Doar că, la cîteva săptămîni de la deschiderea stagiunii, stagiunea nu s-a deschis încă. Retraşi sub balustrada din faţa intrării monumentalului edificiu, cîţiva instrumentişti din orchestra teatrului concurează zgomotele ploii cu refrene alese la întîmplare. Cei opriţi să-şi tragă sufletul după fuga prin ploaie sînt acroşaţi curtenitor şi rugaţi să primească un fluturaş lămuritor. Membrii orchestrei teatrului de operă, scrie pe hîrtie, regretă că ei nu se află acum acolo unde le e locul, în fosă, la

Panoramic newyorkez

„New York City Opera", pentru a cînta, în beneficiul nostru, fireşte. Dar, spun în continuare, ei au cîntat deja jumătate de sezon fără contract. Conducerea teatrului pretinde ca orchestra să-şi compromită veniturile. Aceasta, la rîndu-i, consideră că a făcut deja suficiente sacrificii. Membrii săi cîştigă oricum cu un sfert mai puţin decît colegii lor de la Opera lirică din Chicago şi Teatrul de Operă din San Francisco. Şi cu 50 la sută mai puţin decît confraţii şi vecinii de la Metropolitan. Ni se solicită înţelegerea şi, desigur, ajutorul. Le place să cînte pentru noi, dar nu se simt în stare să accepte diminuarea în continuare a salariilor, şi aşa situate, prin contract, sub standardul firesc. Sîntem chemaţi, deci, să contactăm pe directorul general, Christopher Keene, ca şi pe alţi domni din conducerea companiei, ale căror adrese ne sînt notate cu scupulozitate.

La „Metropolitan", în schimb, iluminaţie de bal. Prin ferestrele de catedrală se sparge înserarea, torţele ce domină holul imens. Pe scările largi, uşor spiralate, cei veniţi mai timpuriu urcă deja spre sala imensă. O alăturare stranie. Afară, lumea speriată de ploaie, precipitată, grăbită, iritată. Aici, liniştea trebuincioasă înaintea spectacolului. Şi candelabrele revărsînd lumini în cascadă. Au fost donate de statul austriac, cu gîndul la prezenţa antihitleristă americană pe fronturile Europei. Sala te surprinde prin proporţii. Parter, plus cinci etaje de loje laterale şi alte 11 rînduri de-a latul sălii, în partea ei cea mai de sus. Te întrebi dacă se poate vorbi, în atare condiţii, de un tratament cît de cît unificator, care să facă pe cei din fotolii părtaşi la acelaşi eveniment accesibil, să zicem, pătimaşilor operei situaţi acolo, sus, la galerie. Întrebarea se naşte în orice teatru de tip italian, dar ea capătă proporţii în asemenea circumstanţe. „Metropolitan" s-a gîndit însă şi la asta, oferind în compensaţie un premiu de conservare-acustică. Participarea la spectacol ignoră distanţe şi unghiuri, pe seama capacităţii de propagare a sunetului.

Am încercat, în zadar, un bilet la „Aida" pentru a-l prinde pe Placido Domingo. Nu mi-a ieşit nici tentativa de a vedea şi asculta pe Luciano Pavarotti în „Rigoletto". Pînă la venirea Eugeniei Moldoveanu pentru „Manon Lescaut", mai sînt cîteva luni. M-am decis pentru „Boema". Sala plină. Înainte de a apuca pe scările care te aşteaptă în unduirea lor lent urcătoare, ai la dispoziţie libraria de la parter. Te cheamă acolo discuri şi benzi de casetofon ce poartă în memorie voci de neuitat. Tresari numai cînd vezi ce scrie pe anvelopele gîndite cu gust: Ca-

russo, Callas, Gigli, Rossi. Videocasetele şi-au oferit, la rîndu-le, serviciile. Spectacole întregi, înregistrate pe scena de la „Metropolitan". Cît stai în aşteptare, cu cozi la casa de bilete sau pentru a-ţi reveni după răfuiala cu ploaia de afară, îţi faci de lucru în acest colţ de clădire, unde pe monitor se transmite unul din spectacolele aflate în repertoriul stagiunii. Azi la prînz, am întîrziat în încăperea burduşită de casete şi cărţi urmărind „Boema", într-o distribuţie alta decît cea de acum. Dirijorul Donato Renzetti debutează la Met în această toamnă. În ultimii ani s-a aflat la pupitrul unor teatre. A fost văzut la Carnegie Hall, la Opera lirică din Chicago, la Paris, la Luxor, la Londra, la Torino, la el acasă. Rodolfo, şi el nou, Richard Leech ştiut în acest rol de la Chicago şi de pe scena vecină — New York City Opera. Trebuia să cînte astă-seară Fiamma Izzo d'Amico. Peste numele ei a fost aşezată o panglică de hîrtie purtînd al nume: Hei-Kyung Hong în rolul lui Mimi.

Cine crede că „Metropolitan" îşi leagă intenţiile de punerea în cauză a tradiţiei se înşeală. Punerea în scenă şi jocul actoricesc rămîn tributare gîndului de început al realizatorilor de spectacol. Îţi rămîne să te crezi în orice teatru renumit al lumii, unde muzica de operă trăieşte în deplin respect. Să-ţi dai seama că eşti în această sală plină pînă la refuz unde se deapănă unduitor un crîmpei de viaţă, care, ca orice ţine de om şi de grijile vieţii, ne interesează, în pofida scurgerii timpului şi pe noi, şi pe toţi cei care gîndesc ca noi.

■

Spectacol de gală la „City Center Theater". Spectacolul de început de stagiune ale Trupei Martha Graham. S-a făcut o pregătire prelungită a noului sezon. Ziarele au adus în prim plan figura legendară a artistei, aflată în fruntea teatrului. Repertoriul s-a prezentat şi el cu lux de amănunte, ca şi interpreţii prinşi pe afiş.

City Center are înfăţişare de templu maur. Asta şi este. Un loc de întîlnire religios, construit în 1923. Faţada se înscrie într--un arc de cerc sub care stau grupate arcade şi colonete, ferestre înalte. Era gata să fie demolat prin 1943. Primarul de atunci, Le Guardia, a văzut aici o posibilitate deschisă iubitorilor muzicii. Aşa a apărut sala de 3000 de locuri în care de patru decenii şi jumătate se cîntă, se dansează. Spectacole ilustre şi actori pe măsură au depus în contul celebrităţii.

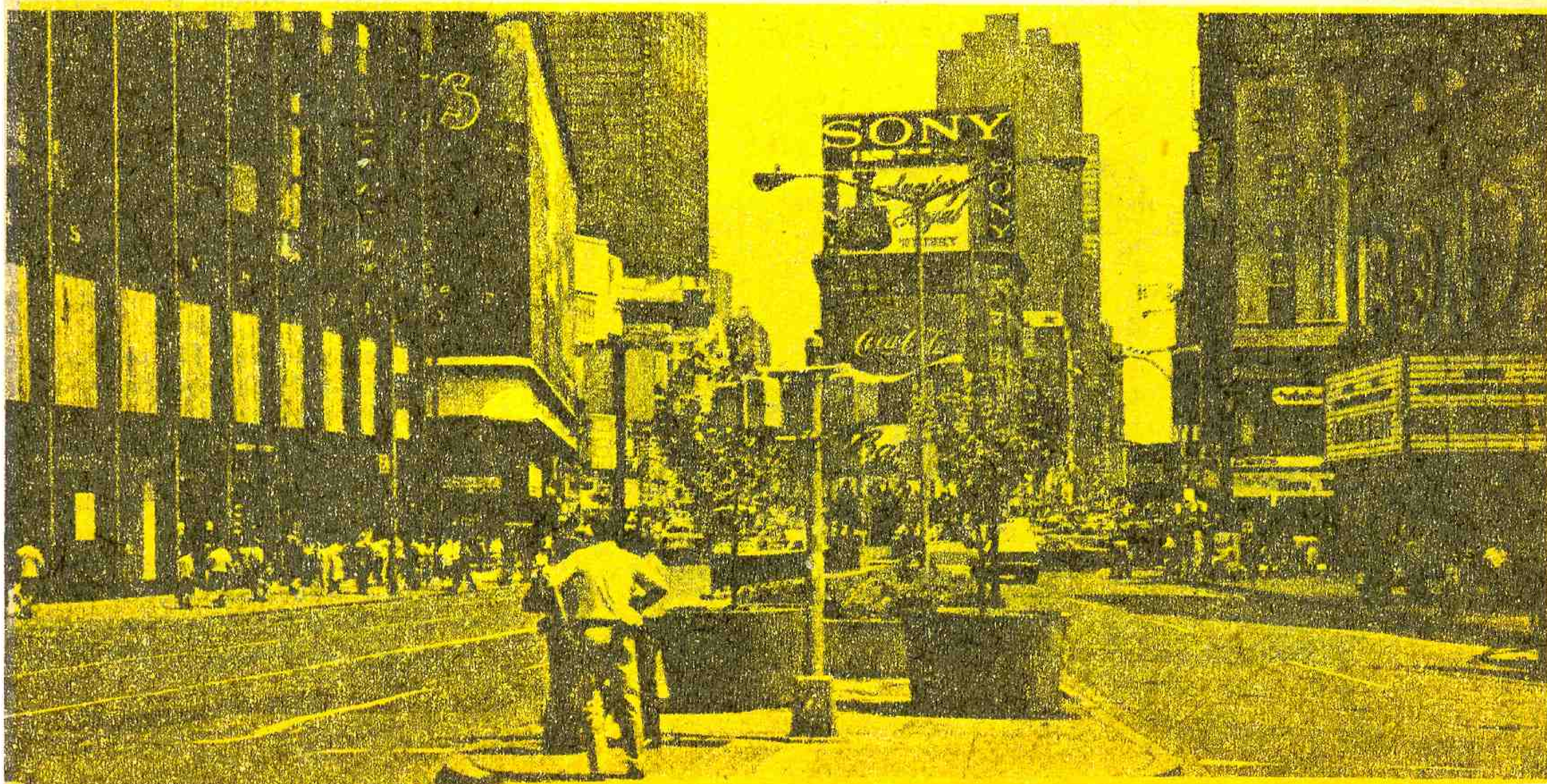
Totul are aerul evenimentului. Parterul este luat în stăpînire de guiere scrobite, papioane şi smokinguri abia coborîte din limuzinele luxoase, înghesuite pe Strada 55, între Avenida 5 şi Broadway. Ultimii vin aşii — Frank Sinatra, Veronique şi Gregory Peck. Holul n-are nimic din somptuozitatea clădirilor din Lincoln Center. Este chiar de tot domestic şi mai ales supraaglomerat şi din această pricină aproape imposibil de străbătut. Nici sala de spectacol nu oferă vreo atracţie anume. Dar asta nu micşorează, văd, febra provocată de deschiderea stagiunii.

Martha Graham a pus, obicei mai vechi, spectacolul aniversar — acum al 63-lea an de existenţă al companiei — sub preşedinţia de onoare a primei doamne a ţării. Comitetul de organizare — din care mai fac parte, între alţii, Woody Allen, Betty Ford, Bianca Jagger, Liza Minnelli — aşază baletul de gală sub semnul sărbătoririi patroanei. Martha Graham împlineşte 95 de ani. Prilej a ni se aminti că a fost comparată cu Picasso şi Stravinski, la fel de mare în arta dansului, precum s-au dovedit de dominatori cei doi în pictură şi, respectiv, muzică. Repertoriul ei cuprinde 179 spectacole. Chiar şi acum ţine să conducă, zilnic, repetiţiile. Se susţine că mari artişti i-au fost cîndva elevi. Sînt făcute ca şi în alte împrejurări similare, liste de premianţi: Bette Davis, Kirk Douglas, Gregory Peck, Joanne Woodward, Diane Keaton, Woody Allen.

Am citit fraze de-a dreptul şocante prin gîndurile exprimate la adresa Marthei Graham, proclamată de unul din preşedinţii SUA „Tezaur naţional". O copioasă şi impresionantă listă de distincţii naţionale şi străine sînt trecute în dreptul numelui ei. Dacă ar fi să aleg dintre acestea una singură — aş trece chiar şi pe lîngă Legiunea de Onoare, franceză, şi Medalia Naţională a Artelor, americană — preferînd să mă opresc la Diploma de onoare a Centenarului, care nu va mai fi acordată altcuiva decît peste 100 de ani.

Are trei părţi acest spectacol de zile mari, deschis prin „Cîntec de noapte" de Carlos Nakai. O fată în mijlocul scenei, pe un stativ. Fundalul — peretele plin de umbre, traversat de un fascicul de raze venind din ambele părţi. Totul este gîndit foarte economicos. Fata aceea este axul tabloului. Muzica ne-o oferă un singur instrument — flautul. Vor apărea fete şi băieţi cu gesturi reţinute. Mîinile lor vor avea mereu ceva din desenul figurilor de pe vasele greceşti. Vin mai întîi fetele, intră pe scenă băieţii, vor reveni împreună. Trupurile se răsucesc atît cît să lase braţelor articularea necesară. Melodie paşnică, pagini de elegie. Dansul se derulează în ritmul palmelor, pocnite uşor-uşor, ca într-un solfegiu încredinţat casta-

Times Square de pe vestita arteră Broadway

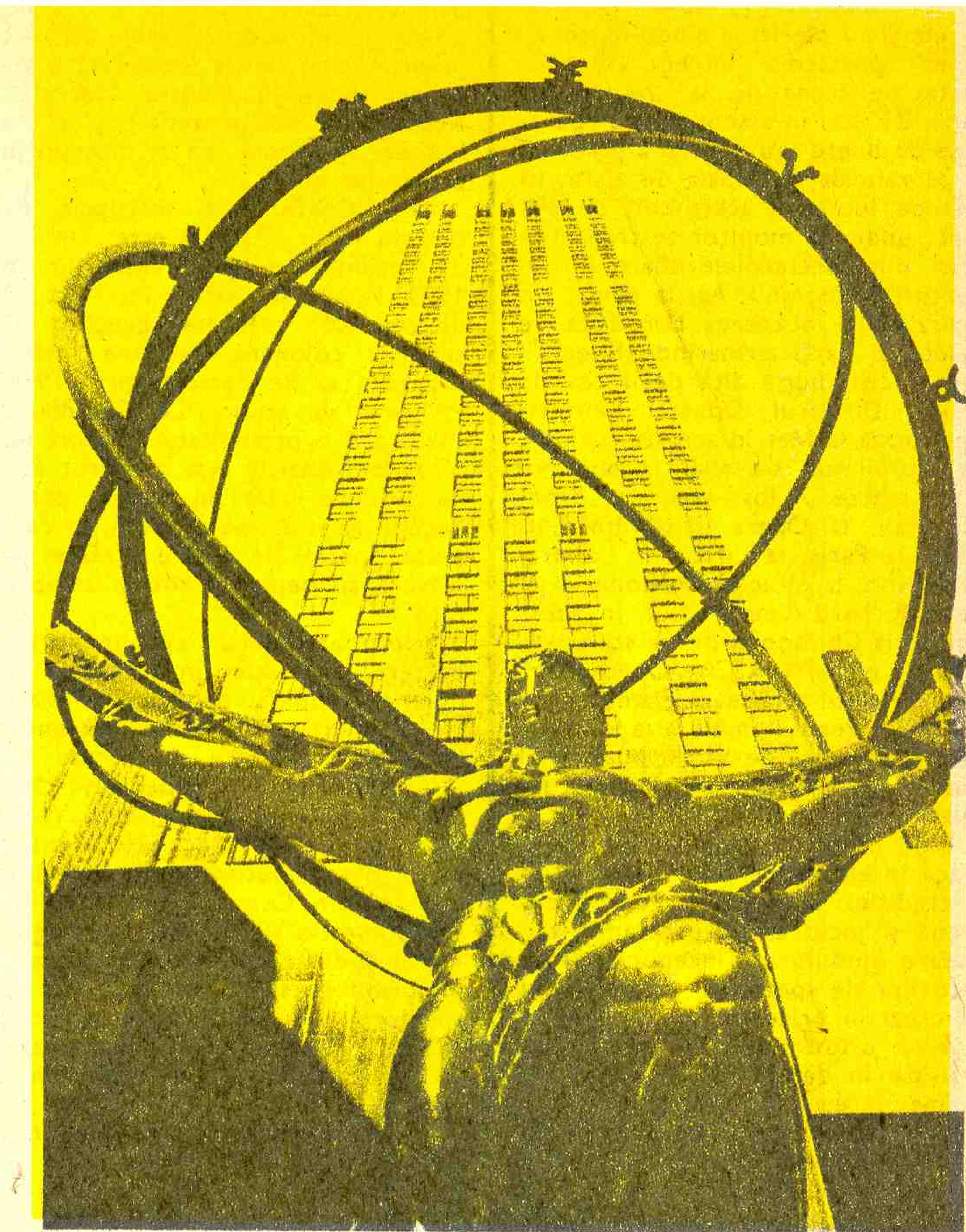

nietelor. Mă ia prin surprindere scena de luptă care urmează. Suliţi lungi unduiesc amenințător deasupra războinicului răpus. Decupate de pe frizele Eladei, opt fete aduc ghirlande de flori, ce vor împodobi dansatorii alături de care părăsesc cadrul scenei. Nu cunosc povestea aşa cum a fost ea scrisă. Imaginaţia doamnei Graham, atît de devotată motivelor greceşti, trebuie să fi pornit de la o scenă venind de acolo, o scenă de luptă, o scenă în care nu se aude şi nu se vede marşul dedicat învingătorilor — mulţi —, ci un cîntec de despărţire de cel învins.

Seara de gală a mai cuprins „Ritualul primăverii" de Igor Stravinski. Acelaşi personaj leit-motiv, de astă dată, un bărbat. Muzică dornică, risipind bucuriile primăverii. Dansatorii — gesturi ritmate, timbrate — jubilează sub sărutul soarelui. Marile bucurii cer, nu o dată, sacrificii şi venirea primăverii intră în aceste sărbători care ne ajung din urmă revendicînd tribut. Muzica devine gravă, dansul întărîtat. Un ritual prelung, ce antrenează finalmente întregul ansamblu.

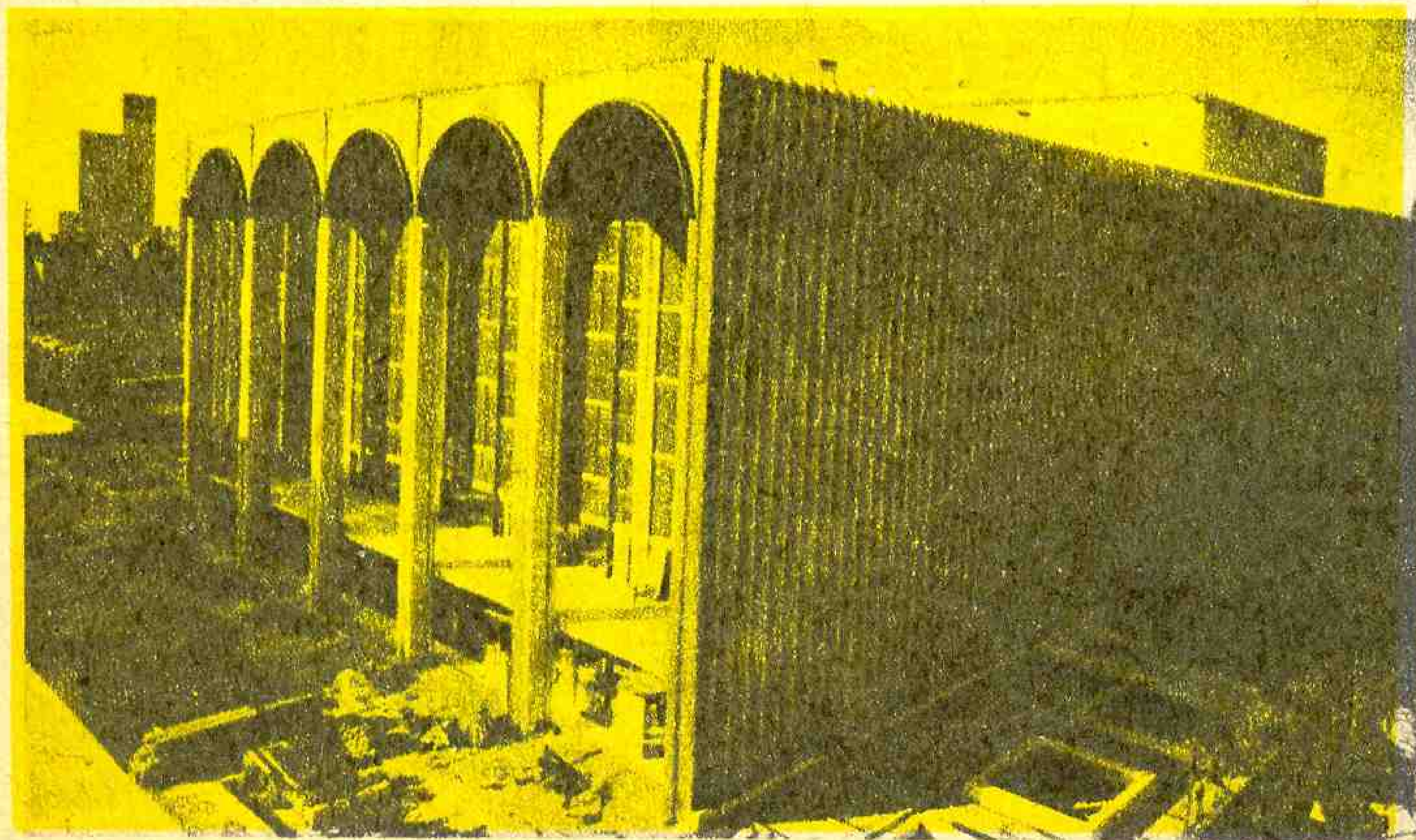
Dar piesa serii rămîne fără doar şi poate „American Document". O suită de texte din declaraţia de independenţă, din Seneca, Abraham Lincoln, Thomas Paine, Martin Luther King, John Kennedy. Un balet desfăşurat pe fundalul citatelor rostite de actriţa aflată în scenă. Un spectacol cu acest titlu, avînd la bază discursuri ţinute de-a lungul timpului de lideri politici sau scriitori americani, era pus în scenă de Martha Graham în 1938. Ideea îi venea ascultînd tiradele propagandiştilor nazişti. Era convinsă că pot fi găsite cuvinte şi fraze capabile să mobilizeze oamenii, să-i împingă la acţiune. Baletul din această seară nu reprezintă varianta refăcută a celui anterior. Este un spectacol nou, avînd doar anumite elemente comune cu cel anterior. Se dansează cu piciorul gol, se dansează în stilul „Graham", se dansează după legi altele decît ale baletului clasic. Se rostesc diferite date istorice, dansul devine sugestia acelor idei-document. Figura centrală a spectacolului este, fără îndoială, Mihail Barişnikov, solistul invitat special pentru a puncta suplimentar grandoarea serii. Bustul dezgolit şi un pantalon albastru deschis. Mişcări exacte, salturi de maestru, reveniri fără ezitare în punctele de start.

Ziarele sînt pline în ultimele zile de referiri la activitatea lui. Solistul din faţa noastră a fost, ani şi ani, director artistic la „American Ballet". De curînd a anunţat că se retrage. Mai exact, atunci cînd i s-a imputat că ignoră în anumite privinţe interesele instituţiei pentru a-şi servi propriile interese. El, oricum, îşi anunţase, în 1990, intenţia de a părăsi renumita trupă. S-a distanţat de „American Ballet" tocmai în anul cînd acesta urma să-şi serbeze 50 de ani de activitate. Un incident de duzină cu conducerea administrativă a condus la acest deznodămînt. Vedeta a cerut să-i fie şters numele de pe afişe şi din broşurile teatrului şi îşi rezervă dreptul să decidă dacă

Statuia mitologicului Atlas în faţa lui Rockefeller Center

Noua Metropolitan Opera ridicată în Lincoln Center

lucrările puse în scenă sub direcţia sa vor mai fi sau nu reluate. La imputarea că nu-l prea interesează starea financiară a teatrului, Barîşnikov a amintit că de mai mulţi ani n-a pretins salariu şi, pe deasupra, a adus atîţia prieteni cu bani pe lista donatorilor.

A acceptat să joace în spectacolul Marthei Graham. Doar pentru rolul de „American Document" şi doar pentru această seară. Poate în amintirea altor apariţii pe scena de la City Center. Cu siguranţă în semn de omagiu la adresa celei care în anii trecuţi îl chemase nu o dată să interpreteze partituri în baletele sale cu tematică descinsă de sub cerul Eladei.

Iată-l acum, la ultima ridicare de cortină cerută de spectatori, alături. E Barîşnikov susţinînd de braţul înmănuşat în albastru pe Martha Graham, cea care îi spusese cîndva: Cînd te văd dansînd simt că dai o viaţă nouă baletelor mele.

■

„Avery Fisher Hall" este sediul filarmonicii newyorkeze, împlinind careul avînd în centru „Metropolitanul" şi ca pandant „New York City Theater". Mi-aş fi dorit şi aici să prind pe Leonard Bernstein la pupitru. Din păcate, afişul este neiertător: „Laureate Conductor", cum este anunţat în catalogul stagiunii, nu va dirija decît luna viitoare, cînd eu voi fi acasă. Am privilegiul unui concert desfăşurat sub bagheta lui Zubin Mehta, directorul muzical al filarmonicii. În holul spaţios, dominat de alcătuiri metalice — din bronz probabil — coborîte din înalturi pînă spre capul nostru, plante agăţătoare desfăşurate larg şi scările rulante dispuse să te ducă acolo unde te-au fixat preferinţele — şi costul biletului —, agitaţie de fulgarine şi umbrele, de rochii foşnitoare şi paşi grăbiţi. Schimburile de saluturi lipsesc, semn că fiecare vine pentru sine şi se consideră debarasat de preocupări privind vecinii.

Mehta este la a douăsprezecea stagiune ca director artistic la New York Philarmonic. La încheierea contractului actual (în programul 1990—1991), va stabili şi un record pe postul ce-l ocupă. Este născut la Bombay, într-o familie de muzicieni. Tatăl, director muzical al orchestrei tineretului american din Los Angeles, a fost şi cofondator al orchestrei simfonice din Bombay. La 18 ani, Zubin Mehta, student în medicină, se hotărăşte pentru Academia muzicală vieneză. Petrece anual 22 de săptămîni cu orchestra, avînd prevăzute 55 de apariţii la pupitrul ei. Deţine titlul de dirijor pe viaţă al orchestrei filarmonice din Israel. Apare anual ca dirijor în sălile de la Viena, Coven Garden, Florenţa.

Astă-seară a optat pentru un tandem Mozart-Mahler. Din repertoriul mozartian a fost preferată una din cele trei lucrări scrise la sfîrşitul carierei, în numai două luni. Adică altceva decît unduirea liniştită din alte părţi. O orchestră simplificată se adună disciplinat sub privirea relaxată a dirijorului lipsit de marjă, dar nu de monumentalitate, aşternînd în spaţiul sălii un covor de motive şi fraze sonore de mare rafinament. Dirijorul duce lucrurile ca şi cum ar avea în faţă o pasăre: gesturi feline, discrete, comise fără efort. După pauză, Simfonia nr. 5 de Gustav Mahler, considerată de autor drept „gigantică". Formaţia orchestrală capătă proporţii, publicul este solicitat la o schimbare a registrului de receptare, instrumentele angajează fluxul melodic de largă cuprindere. Treceri de la solemn la ritmat, de la static la arcuiri neaşteptate.

■ În aşteptarea renului albastru

De unde va fi venind această putere a oraşului de a se şti blînd şi dătător de protecţie şi de linişte, odihnitor şi aşezat în lumină, de unde încrederea că, între pereţii caselor şi în lungul străzilor sale, furtunile n-au acces şi nici nu vor căuta să ajungă? Sînt locuri pe planetă unde căderea razelor soarelui şi absenţa sloiurilor de gheaţă întreţin climatul de seră în care vor creşte, cît este anul de mare, magnolii şi arbori greu de numit, făcuţi să sprijine mersul prin zi şi prin noapte al păsărilor cîntătoare. Ni se întîmplă să avem alături de noi, în tren, la slujbă sau pe scara blocului de acasă, oameni ce n-au cunoscut cuta pe frunte, tonul apăsat, ridicătura din sprîncene şi, cel mai adesea, ştim că asta le vine din tihna copilăriei, din pasul ocolit de surprize, dintr-o pricepere pe care o au puţini în a se feri de zgomote şi înţepături gratuite, aducătoare de stres şi nesomn.

Iernile nordului ajung la Helsinki atît de insistente şi consistente, de năbădăioase şi nepuse pe fugă, de amestecate şi biciuitoare. Temperatura medie nu trece de 6 grade, abia tînjind, în iulie, spre 20. Haina groasă este la ea acasă şi arareori părăseşte poziţia cuierului la îndemînă. Dacă ne-am lua după starea de linişte trecută prin verigile secolelor, nici atît. Mai degrabă, o anume stare de veghe, o pornire filozofică, o înţelepciune din care se naşte uitarea relelor trecute şi înmormîntarea lor pe veşnicie, speranţa clădită pe echilibru. Are destule tăieturi severe în carne, pentru a nu-şi dori, pentru trupul de azi, potolire şi împăcare. În 1570, la două decenii de la fondare, Helsinki era devastat de incendiu. Peste trei sferturi de veac, un alt pîrjol înghiţea cea mai mare parte din oraş. Înainte de sfîrşitul acelui veac şaptesprezece, se va năpusti ceea ce cronicile numesc Marea Foamete. Doisprezece ani mai tîrziu, epidemia care suprimă două treimi din populaţie. În 1713 oraşul este ars pînă în temelii de incendiu. Şi din nou, peste mai puţin de un secol, flăcările prind să rumege, cu poftă din casele ce nu au timp să îmbătrînească. Un blestem s-a dovedit tot acest drum disputat de încercări şi izbituri nemiloase. Un exerciţiu dureros întins în timp, trimiţînd spre noi obrazul odihnit de acum. Aerul molatic, negraba, combinaţia de uscat şi apă din care răsar tematoare,

parcă să nu deranjeze, speriate chiar de pasul prea în față, semnele trăirii.

Altfel, cum să spun, străzi drepte ca peste tot, case arătoase și mai puțin, gara în mijlocul orașului, primăria la marginea lui, o esplanadă trasă la riglă de la Marski, hotelul unde stăm. Piața de zarzavaturi, prin care plutesc în plimbare tineri și vîrstnici, muzici de promenadă și gulerele halbelor cu bere, scoase pe mese ținute în stăpînire de dragul vorbei.

●

Și nici măcar finlandezul nu-ți sare în ochi cu toate ale lui, cît să-l desparți de lume, și să poți ști de departe: ăsta e!

Erik Allardt este un nume în țara lui, și chiar dincolo de ea. Om la 60 de ani, bărbat solid și plin de merite în sociologie, în diferite alte sectoare conexe. Iată cum îl arată fișa biografică, profesor și cercetător laborios, ales în cele mai neașteptate foruri științifice naționale și străine. Și, așa cum ne așteptam, autor lăudat de studii și cărți apărute în limbi felurite pe mapamond.

Expansiv, în ciuda vîrstei, mai tînăr decît îl vor ochelarii. Știe multă lume de pe la noi, știe pe Marx și Durckhei dar, mai ales, poate ca nimeni altul, ce se întîmplă în viața finlandezului, în gîndurile și sufletul lui.

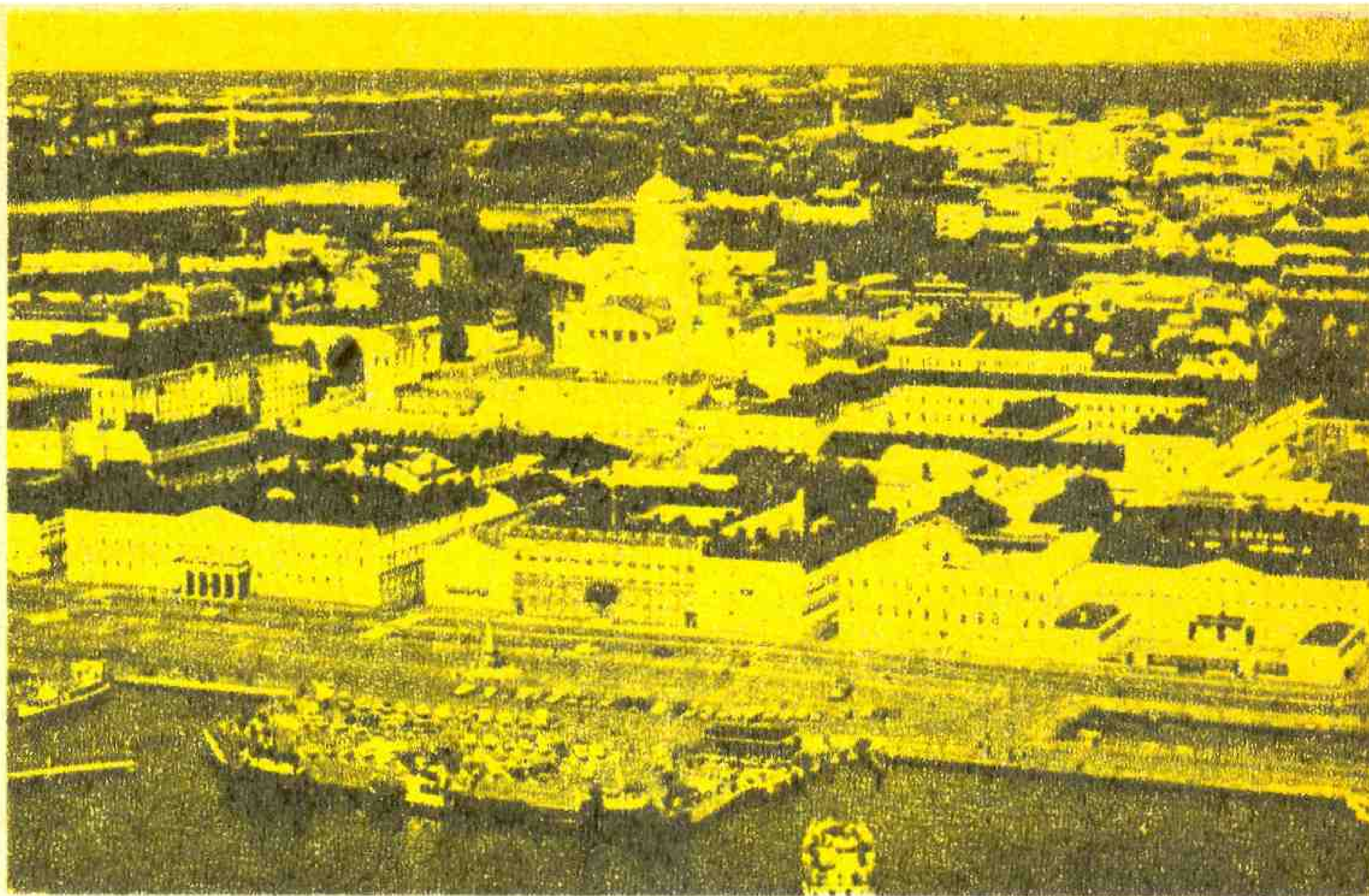
Nu-mi dau seama dacă îl bucură deranjul pe care i-l provocăm, pot constata doar, eu și colegii mei ziariștii, oaspeții de azi, că avem de cîștigat de pe urma acestei convorbiri. Ni se vorbește de marile schimbări sociale în Finlanda. Industrializarea rapidă din anii '60 a antrenat după sine deplasări însemnate, de durată. Mulți s-au mutat de la sat la oraș. S-a produs o migrație spre sudul țării. Oamenii au fost scoși din obiceiurile lor, fiind invitați, împinși să se adapteze la condiții noi, pentru care erau sau nu pregătiți. În 1960, 35 la sută din populația Finlandei trăia din agricultură. În 1975, procentul ajunsese la 12 la sută. Acum este 10...

Solicit un portret al finlandezului de azi. Încerc astfel să trec de draperia superficială, transparentă aproape, dar atît de subiectivă și neconvingătoare, a impresiei de stradă. Un om bine îmbrăcat rămîne ce se vede — un om bine îmbrăcat. Un om vesel rămîne ce este — un om vesel. Doar cel nevesel, cel ne-bine-îmbrăcat, cît de mult poate spune despre cei de dincolo de el, luați în parte...

S-au produs schimbări, insistă profesorul Allardt. Dar nu în sensul americanizării, ca în alte țări. Cultura tinerilor este mai ales îndreptată spre tehnică. Evident că finlandezul s-a schimbat, deoarece puțini au rămas la țară. Și atitudinea față de muncă s-a schimbat, deoarece puțini au rămas la țară. Și atitudinea față de muncă s-a schimbat, deoarece oamenii așteaptă și altceva de la muncă decît salariul. În cercetările sociologice de pînă acum, întrebai: ce este mai important în viață? Răspunsul sosea invariabil: munca. Acum, ți se replică: ce se poate căpăta prin muncă? Nivelul de trai a crescut, economia finlandeză decurgîndu-se destul de bine. Finlandezul este, în mare parte, un om al societății industrializate. Să înțelegem, prin aceasta, o alunecare spre izolare a individului? Nu, societatea finlandeză nu se va individualiza. Nu va fi o tendință de însingurare. Sau nu va îmbrăca forma unui fenomen. Vă sperie ceva, mai întreb, gîndindu-mă la viitor? Ne este frică de războiul nuclear, vine răspunsul. Înarmările constituie spaima numărul unu. Poate ne sperie și alte lucruri mai mici din jurul nostru, din economie. Pentru o țară îndepărtată, la periferia Europei, este important să ne știm legați de alte țări, de Estul și Vestul continentului.

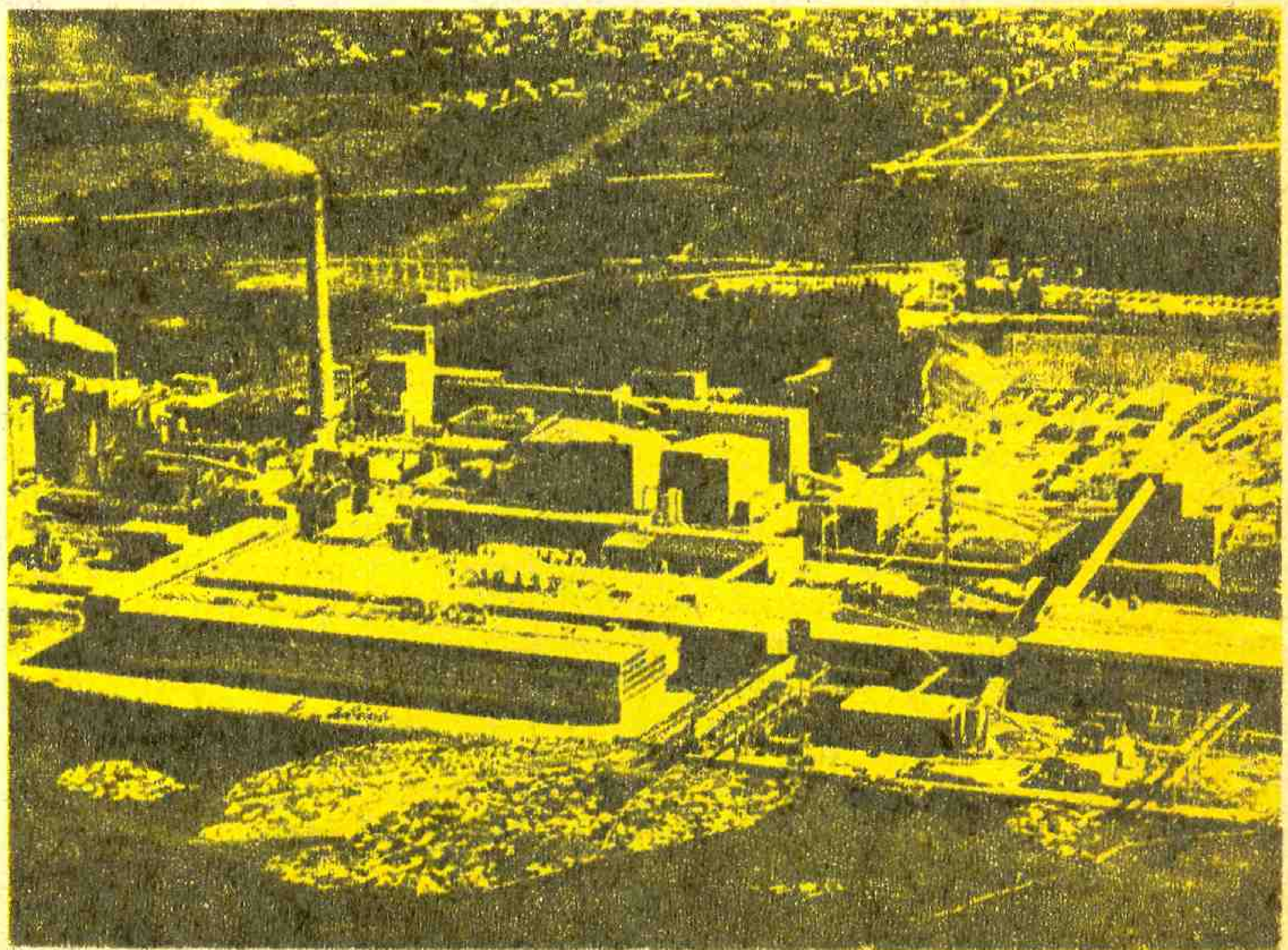
●

Înaltă, impunătoare, înarmată cu numeroase coloane, clădirea parlamentului face impresie. Nu sînt multe asemenea construcții în Hel-

Helsinki – vedere panoramică

Finlanda este un mare și tradițional exportator de hîrtie; în imagine fabrica din Kaukopää

sinki. Este şi motivul pentru care sare în ochi. Scările, monumentale şi ele, te pot proiecta la baza acestor ţîşniri verticale de marmură lucind în soare. Dincolo de ele, viaţa îşi urmează cursul. Deputaţii, 200 la număr, în rotondă, sînt în şedinţă şi deloc cu ochiul la cine intră sau cine iese din balcoanele pentru public. Discută, se susţin, se contrazic, avansează spre punctul cînd se va trece la vot. Din 1906, parlamentul unicameral a luat locul dietei cu mai multe nivele. Votul, nimic nou sub soare, începe la 18 ani. Cu unele excepţii, oricine a trecut de această vîrstă poate fi ales în forul suprem.

Sîntem în loja presei şi ne uităm, observăm, notăm, punem întrebări. În şoaptă, desigur, pentru că acolo, în sală, se vorbeşte. Pe pupitrele deputaţilor, microfonul şi cîteva butoane. Cînd se votează, oricare îţi stă la dispoziţie. Cam ca la intersecţia străzilor, şi aici —, la intersecţia deciziei: verde pentru da, roşu pentru nu, galben — abţinere, albul — absenţă. Şedinţele obişnuite au loc marţi şi vineri. Se vorbeşte în finlandeză sau suedeză. Nu este limitată durata intervenţiilor, aşa cum nu se restrînge numărul lor, dar pentru asta trebuie urcat la tribună. De pe fotoliul din sală poate fi cerut cuvîntul o singură dată şi doar pentru două minute. Dreptul la replică se rezumă, şi el, la aceleaşi două minute. Într-o încăpere pentru primiri de oaspeţi, vom sta de vorbă cu cîţiva deputaţi. Reprezintă diferite partide, au fost în România, ne ştiu bine politica externă. Cu o excepţie, persoane în vîrstă, aşezate. Discutăm despre ei ca parlamentari, despre parlamentul în care lucrează.

Se munceşte mult în parlament? sună o întrebare de-a noastră, mai mult jucăuşă. Răspunsul vine dintr-o nevoie de exactitate nemţească. În decursul unei legislaturi, au fost supuse dezbaterii parlamentare 12 500 de dosare. Guvernul a înaintat o mie de teme; 966 — adoptate, 2 respinse, peste 30 anulate, 5 lăsate în suspensie. Cîteva n-au putut fi examinate. Dintr-o sumă de 8 600 „iniţiative" ale deputaţilor, circa 100 au fost adoptate, peste 4 700 respinse, 3 800 n-au ajuns a fi dezbătute. S-au înregistrat peste 1 500 de întrebări scrise pe adresa parlamentului, circa 1 200 au fost puse direct în sală, de 5 ori s-au formulat interpelări.

Un piuit ciudat a început să ne circule prin urechi, ca şi cum clopote minuscule pornite din senin au invadat locul unde sîntem. Deputaţii s-au ridicat, ca la comandă — piuitul era pentru ei: convocarea pentru vot! Vor reveni să ne spunem la revedere, cînd vom afla, indiscreţie scuzabilă, şi tema legii adoptate: dreptul femeii de a-şi păstra, după căsătorie, numele de fată...

•

Opinia despre localnici, ne dăm mereu seama, are gir şi credibilitate. Cînd localnicii sînt cetăţenii ţării iar vorbitorul chiar preşedintele ei, orice îndoială rămîne de-o parte. Despre finlandez am tot discutat. Cu preşedintele Koivisto e prima dată. L-am citit în presă, îl ştim demult ca om politic, aflăm, în schimb, că este căutat şi pentru studiile sale de sociologie. S-a ocupat, la un moment dat, de probleme monetare. Ca preşedinte de bancă, ne-a şi vizitat ţara. Avea să devină ministru de finanţe şi, mai apoi, prim-ministru.

Vorbeşte, acum, ca şef de stat cîtorva ziarişti români. Accesul la locul de întîlnire comportă, pentru noi, obişnuitele precauţii cînd se merge către birouri de rang înalt. Lumea din jur ni se pare preocupată, noi de asemeni, ce va fi dincolo, în sala unde-l vom asculta vorbind? Mai nimic special. O masă mare, rotundă, în jurul căreia ne vom aşeza, tablouri, nişte ferestre mari prin care năvăleşte lumina nordului şi toată panorama portuară. Doar ne rotim privirea prin încăperea în cauză, şi trecem alături, unde, în picioare, preşedintele ne va strînge mîna rînd pe rînd, cu o mînă distinsă, cu ochi pătrunzători aţintiţi asupră-ne, cu o uşoară înclinare a capului. Ne va invita pe o canapea, va lua loc pe un fotoliu în apropiere, nu înainte de a scutura bine speteaza acestuia, în timp ce spune zîmbind: Mobila asta e atît de veche, încît trebuie întîi să te asiguri!

Ne face o introducere de durată în problematica zilei, înainte ca, în faţa aparatului de filmat şi a magnetofonului nostru în priză, să răspundă unor întrebări despre care îl avertizasem. Se referă la interesul pentru politică al populaţiei şi găseşte potrivit să remarce o dare înapoi din acest punct de vedere. Se discuta mai mult, mai aprins, prin anii '60, societatea finlandeză se dovedea, la ora respectivă, mai agitată, mai activă. Opinia publică are, acum, o preocupare destul de slabă, mult mai puţină ca în trecut, pentru politică. Stînga, majoritară cîndva, a cedat teren, făcînd loc forţelor conservatoare. Societatea finlandeză se vede pe sine într-o fază aparent liniştită.

Evocă perioada industrializării intensive de acum un sfert de veac. O treime din venitul naţional a fost investit în dezvoltarea industrială. Este perioada cînd s-au construit două centrale nucleare, a fost dublată capacitatea de prelucrare a petrolului, s-a intensificat industrializarea lemnului. Pentru a susţine acest program, s-a apelat la împrumuturi externe. Totuşi, cu doi ani în urmă, ni se spune, eram ţara nordică cu cele mai mici datorii.

În ce priveşte situaţia internaţională, ne bucurăm că trăim între prieteni, declară preşedintele Koivisto. Nu avem probleme cu nimeni. Au fost şi perioade în istoria Finlandei cînd inamicii erau aproape şi amicii departe. Acum este invers: prietenii sînt aproape, iar duşmanii, dacă sînt, nu se văd.

Pentru interviu, revenim în salonul de dinainte. Întrebărilor trimise de noi le-au fost pregătite răspunsurile. Ele sînt deja transcrise şi, printr-un dispozitiv, vor fi proiectate pe ecran pentru a se putea citi de la distanţă. Este pentru prima dată cînd foloseşte sistemul în cauză. Citeşte cursiv normal, aşezat.

Se referă, bineînţeles, la drumul spre România, pentru care este deja pregătit. Conchide optimist:

Între ţările noastre nu există probleme litigioase. De aceea, plec la Bucureşti cu sufletul uşor, cu convingerea că putem discuta, la nivelul şefilor de stat, la modul liniştit despre toate.

■ Suzdal

Mă cred, la Suzdal, într-o naceIă urcată spre noi din afunduri de vreme pentru a ne fi martor şi prieten de drum. Ca şi cum cineva ar fi avut ideea să arunce un ştergar peste tot ce i-a ieşit în drum, o copertă de sticlă, un capac meşteşugit prin care timpul să nu se dovedească în stare a trece. Nici dinspre noi către într-acolo şi nici invers. Să rămînă, aşadar, firesc în locul unde se află pentru a fi în măsură să vadă, să măsoare, să aprecieze cu obiectivitate ce vede, ce simte, ce poate vedea şi simţi.

Suzdal. Nume descoperit într-o carte îmbrăcată în zale de zile multe, rătăcitoare în căutare de rădăcini prin veacuri îndepărtate. Cronicile i-au dat de nume prin 1024. Un sat, un superb sat uitat de timp, aşa cum l-au scos la lumină secolele în fulgurarea lor. Veneam de la Moscova, pîndind la fiecare colţ de drum ivirea acelui loc, cîndva capitală, din inima unui întreg ţinut şi centrul de comandă al pulsului vieţii aici şi în împrejurimi. Păduri de mesteceni ne-au flancat

trecerea preţ de două sute de kilometri, copaci tineri, fulgerări fragile, albe, în răscolirea culorilor de toamnă.

N-aveam să-i vedem decît ajunşi de tot aproape, mai exact atunci cînd marea de cupole s-a lăsat ademenită pe retină, modelate în fel şi chip, ascuţite, ţipătoare ori molcome, potolite în arcuirea bulbilor, răscolitoare şi trufaşă revărsare de orgoliu şi ştiinţă a trăirii, frunţile aurite greu de numărat şi ţinute sub ochi dintr-o simplă plimbare de privire, ele şi marea de sunete recrutate din filme şi din referinţe departe de noi, dar atît de concrete.

O stradă principală, lungă, trasată cu rigla în întinderea cîmpiei, venind parcă din convingerea că lipsa de altitudine poate fi compensată prin asemenea supradimensionări ale coordonatelor plane. De-o parte şi de alta stau cuminţi casele joase cu broderii de lemn aplicate la partea dinspre stradă, cu ferestre atît cît să nu lase viscolele cîmpiei să-şi facă de cap, cu garduri obişnuite şi ele, într-o armonie cîndva constituită cu gîndul de a se păstra la fel acum şi totdeauna. Centrul comercial, şi el gîndit şi rămas pe stilul vremurilor trecute. O construcţie lungă, mărginită pe laturi de coloane, divizată în zeci de prăvălioare la care se accede de pe prispa imensă, unde fete tinere stau în spatele tejghelelor pentru a fi gata să ghicească ceea ce te interesează. Complexul turistic unde stăm este pe măsura unui astfel de loc, unde sute de mii de turişti aleargă pentru a întîlni această icoană desprinsă din ghirlanda amintirilor.

Sînt cîteva zeci de monumente istorice şi de arhitectură în Suzdal. Botezate în fel şi chip, ele se adună într-o aceeaşi haină a probei de măiestrie constructivă, inspiraţie şi pricepere de rezistenţă la timp.

Un vast complex de clădiri, dominate acum de solfegii neîntrerupte. În înaltul turnului, doi bărbaţi au în mînă mai multe funii, cu ajutorul cărora provoacă dansul asurzitor al clopotelor. Cînd totul părea să se fi terminat, încep din nou. Întărîtaţi de spectatorii ce le stau la picioare, cad de acord din priviri să transforme momentul într-un spectacol de durată. Le dansează degetele, le dansează mîinile, dansează ei înşişi pentru a avea mai multă forţă în smulgerea fulgerelor sonore. Este absolut senzaţional ce fac. La sfîrşit, noi cei de jos aplaudăm din nou, ei ne răspund ca de la o tribună ruptă direct din cer. Mă opresc în loc, în faţa acestei faţade, ninsă de sus pînă jos pînă la orbire, brăzdată de arce născute din dansul încins al creionului pe verticala turlelor de argint. Turnul de la intrare, pătrat şi înalt, masiv, netulburat, se descreţeşte doar cît să lase loc mersului de firide şi de sprîncene delicat arcuite în desfăşurarea ferestrelor abia ghicite.

Un drum de ţară ocoleşte aşezarea, ca şi cum ar fi fost gîndit să reasigure convocarea din ochi a monumentelor. De la hotel facem la stînga şi, în mersul lent al autocarului, desluşim din nou punctele de sprijin ale afirmaţiei cum că, la Suzdal, timpul a preferat să rămînă pe loc, pentru a lăsa neatinse de intemperii ceea ce ţine de parfumul şi metabolismul traiului de atunci. Kamenka merge, curge fără grabă, lăsînd, în oglinda-i limpede, loc pentru desenul vechi al zidurilor din preajmă. Ca nişte săgeţi gata să sară, turlele. Ciudat: secolele sub acoperămîntul cărora s-au întrupat aceste explozii de frumos turnat în bolţi, arcade, ziduri, turnuri de pază, cupole sînt mereu altele, dar dorinţa de a le conferi personalitate şi durată n-a scăzut nicicînd. Dimpotrivă. Un resort anume a împins de la spate mistria pusă pe lucru pentru a nu repeta deja-văzutul, încurajînd-o în a decupa ceea ce nu se ştie şi a-l aduce de tot aproape, acceptînd concurenţa, dorind-o, căutînd-o cu orice preţ. De-ar fi să rămînem la ce ne oferă acoperişurile bătute de soarele de toamnă tîrzie... Aici, bulbi rotunjiţi cu grijă, pentru a-şi ţine în strălucire trupul zvelt, în grupaje neaşteptate de culori şi amplasare, mai încolo, turnul-hexagon, perforat pînă în vîrf de ferestrele mici, luminatoare iscusite în epiderma de roşu aprins. În alt loc au fost preferate verticale gemene cu urme cărămizii stropind albul mereu de efect. Sînt şi construcţii albe-albe, suportînd doar verdele de pe cupolă.

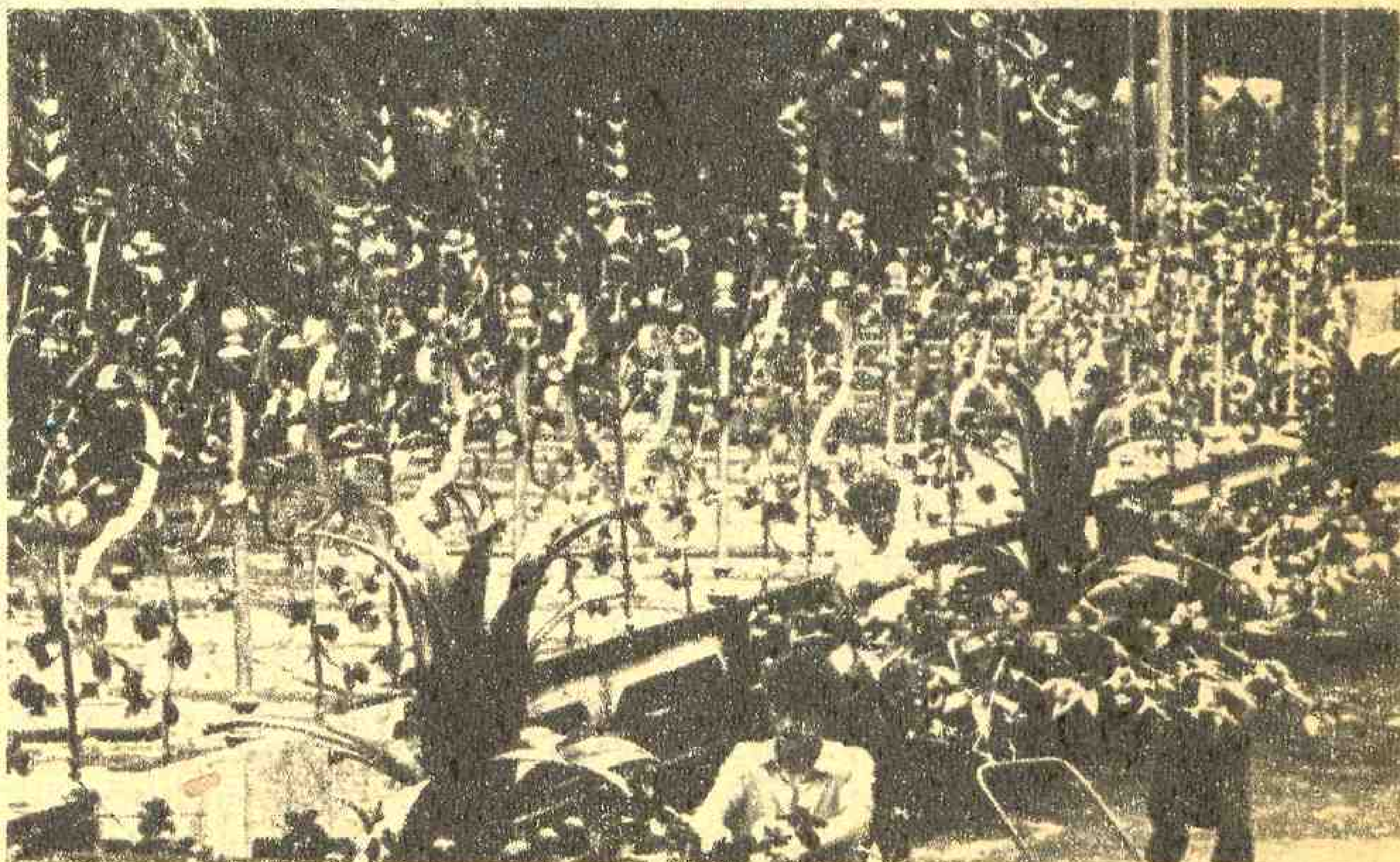
Soarele stă să scapete. În lipsa unor troiene pe măsură şi a troicilor care să alerge întru sfidarea lor, ne rămîne ocazia unei plimbări cu trăsura. Face parte din programul unui drum la Suzdal. Trec lîngă surugiu, lăsînd locurile de onoare pentru cei mai puţin exersaţi în mersul la trap. Vadim, purtătorul biciului, pur decorativ şi eminamente ineficient, struneşte cu încîntare calul de rasă dat în grijă, Molot pe numele lui, vînjos, negru ca pana corbului. Îl urmează la distanţe egale, în pas mărunt, întreaga coloană de cai albi, aduşi şi ei de dragul nostru, cu trăsurile în spate. Copaci desfrunziţi, tufe de liliac încă pline de frunze asistă la jocul nostru de copii, încîntaţi să revedem oraşelul destinat neuitării.

Neagu Udroiu

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

1000+1

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

„Vegetaţia" decorativă din imagine este opera unor tineri fierari din Alma Ata, devenind atracţia cafenelei Akku din capitala Kazahstanului

MATERIAL INTERZIS PÎNĂ ACUM

SFÎRȘITUL DINASTIEI ROMANOVILOR

1917 a fost pentru Rusia un an de ample desfășurări revoluționare cu urmări dintre cele mai profunde în viața social-politică internă și internațională. Sub presiunea năprasnicului șuvoi, monarhia s-a prăbușit. Țarul Nicolae al II-lea[1] și membrii familiei sale au fost arestați și ținuți în diferite locuri, timp de mai bine de un an, cu intenția de a fi judecați. Sub presiunea evenimentelor, în noaptea de 16 spre 17 iulie 1918, au fost, însă, împușcați cu toții.

În legătură cu dispariția ultimilor reprezentanți ai dinastiei Romanovilor — scrie ziarul „Sovetskaia Rossia" — circulă numeroase versiuni generate, în cea mai mare parte, de faptul că subiectul respectiv este permanent întreținut în Occident, unde a luat naștere o întreagă „industrie romanovistă".

În legătură cu acest subiect, ziarul citat a publicat, sub semnătura lui G. Z. Joffe, doctor în științe istorice, un amplu material care se află la baza celor relatate mai jos.

Monarhia și evoluția evenimentelor

În legătură cu persoana țarului Nicolae al II-lea și a soției sale există numeroase opinii. Potrivit, însă, celei tradiționale, el era o nulitate totală, iar soția lui - o exaltată mistică. Dacă aceasta ar fi fost realitatea, nu se creează oare impresia că, dacă s-ar fi aflat pe tron un alt țar, evoluția evenimentelor ar fi fost alta?

Aprecierile istorice existente referitoare la persoana ultimului împărat al Rusiei și al politicii țarismului în ajunul prăbușirii sale conțin multe lucruri eronate și simpliste, superficiale. Nicolae al II-lea este înfățișat de obicei, ca un om lipsit de voință, de inteligență, chiar debil mintal, care habar nu avea, de fapt, de ceea ce făcea, un fel de unealtă docilă în mîinile soției sale, Alexandra Feodorovna, și ale lui Grigorii Rasputin. Ce-i drept, noile cercetări științifice au spulberat, în mare parte, acest stereotip, dar urmările unor imagini formate de-a lungul anilor se mai fac simțite și acum, scrie G.Z. Joffe. Vom remarca doar faptul - adaugă el - că, la afirmarea acestei versiuni, a contribuit intens presa din perioada de după Revoluția din februarie.

Într-adevăr, Nicolae al II-lea a fost o persoană destul de mediocră. În orice caz, Rusia a cunoscut țari mult mai „mari". Ultimul țar al Rusiei este înfățișat, uneori, în străinătate ca un om extrem de evlavios, care se încredea aproape cu smerenie în „voia Domnului", un fel de Alioșa Karamazov sau cneazul Mîșkin. Religiozitatea era, într-adevăr, o trăsătură specifică a lui Nicolae al II-lea, dar nicidecum nu constituia dominanta activității lui politice. Există numeroase mărturii care îl caracterizează pe ultimul țar ca o persoană extrem de ascunsă, încăpățînată și vicleană. Potrivit părerii lui S.I.Vitte[2], Nicolae al II-lea cumula trăsăturile specifice lui Pavel I (încăpățînarea) și Alexandru I (viclenia, perfidia), trăsături care se armonizau perfect cu situația politică în care a trebuit să conducă țara. Era perioada în care Rusia se afla la răspîntie de drumuri în evoluția ei istorică și trebuia să găsească ieșirea din impasul în care o adusese absolutismul țarist. Această realitate declanșase cea mai aprigă confruntare între trei tabere social-politice: revoluționar-democrată, burghezo-liberală și țaristă. Democrația revoluționară (clasa muncitoare și țărănimea) urmărea lichidarea monarhiei și instaurarea republicii democratice; liberalii, temîndu-se de revoluția populară, „pedalau" pe transformarea absolutismului în monarhie constituțională; țarismul, care se baza pe toate elementele reacționare, conservatoare, urmărea menținerea și consolidarea absolutismului.

În aceste împrejurări complexe, Nicolae al II-lea a dat dovadă - trebuie s-o recunoaștem - de o mare artă de manevrare politică, făcînd uneori concesii parțiale burgheziei liberale, organizațiilor acesteia (Dumei și altora), cu intenția de a slăbi presiunile din „stînga", alteori dînd înapoi cu scopul de a consolida pozițiile „dreptei", principiul absolutist. Politica lui semăna, în multe privințe, cu un pendul ale cărui mișcări deviau, ce-i drept, tot mai mult spre dreapta.

Cîteva cuvinte despre Romanova. Potrivit tradiției - preluate, de asemenea, din literatura burgheză bulevardieră - Romanova este considerată uneori, și mai este și acum, ca o „spioană germană". Ceea ce este, desigur, greșit. Venind în Rusia, această prințesă de Hessa, educată în Anglia, s-a lăsat copleșită de spiritul religiei ortodoxe a epocii dinaintea lui Petru I, cu întregul ei cortegiu de habotnici, delirânți mistici etc. Avînd un caracter voluntar și exaltat, a încurajat permanent la Nicolae al II-lea „înclinațiile absolutiste", îndemnîndu-l să devină un Ivan cel Groaznic, un Petru I...

Era oare posibilă, în ajunul prăbușirii țarismului, o altă politică în afara celei promovate de Nicolae al II-lea? Se poate afirma, fără nici un risc, că politica respectivă era singura posibilă; în orice caz, pe deplin impusă, în acele condiții, de motive obiective, concrete. Este o altă chestiune că această politică era lipsită de perspectivă, deoarece nu asigura soluționarea problemelor social-economice majore, ci le amplifica și mai mult, punînd țarismul în fața unor

---

[1] Nicolae al II-lea (Nicolai Alexandrovici Romanov, 6. V. 1868 - noaptea de 16 spre 17 iulie 1918), fiul cel mare al lui Alexandru al II-lea. El a fost ultimul țar al Rusiei (21.X.1894 - 2 (15).III.1917). S-a căsătorit în anul 1894 cu Alisa, prințesa de Hessa, care își luase numele de Alexandra Feodorovna. A avut patru fiice (Olga, Tatiana, Maria, Anastasia) și un fiu - Alexei, moștenitorul tronului.

[2] Vitte Serghei Iulievici (1849-1915) - înalt demnitar al Rusiei. A deținut, în perioada 1892-1903, funcția de ministru al finanțelor, iar în anii 1905-1906 - funcția de președinte al Consiliului de Miniștri

situaţii fără ieşire. De fapt, ţarismul nu avea o altă alternativă decît să manevreze în condiţiile unei situaţii incandescente, amplificînd-o şi mai mult.

Abdicarea şi reabdicarea

Potrivit unei versiuni aflate în circulaţie, Nicolae al II-lea ar fi renunţat foarte uşor la tron, predînd puterea, ca şi cum ar fi „predat un escadron de cavalerie". În ce măsură corespunde aceasta realităţii?

Trebuie spus că versiunea respectivă este doar una din cele aflate în circulaţie cu privire la abdicare, iar „aforismul" referitor la „escadron" îi aparţine istoriografului ţarist N. Dubenskoi, unul din acei „credincioşi" care, după abdicarea lui Nicolae al II-lea, s-a grăbit să se dezică de „măria sa împăratul" şi cum se spunea pe atunci, de „regimul prăbuşit".

Există şi o altă versiune, prin excelenţă monarhistă, care prezintă abdicarea ca un act de „sacrificiu" al ţarului pentru „binele" Rusiei. Nici una din aceste versiuni nu are, însă, nimic comun cu realitatea. Încă în anul 1927, apăruse la Leningrad o interesantă culegere de memorii ale martorilor abdicării ţarului, a cărei prefaţă era scrisă de Mihail Koltov[3]. El văzuse ceea ce nu au văzut (sau nu au vrut să vadă) istoricii profesionişti. „Unde-i cîrpa? Unde-i prizăritul? - scria Koltov despre Nicolae al II-lea. Unde-i omul de nimic, lipsit de voinţă? În gloata speriată a apărătorilor tronului vedem doar un singur om rămas credincios sieşi - pe Nicolae însuşi. Este neclintit, ferm şi mai puţin laş decît alţii".

Să reconstituim, la modul cel mai general, evenimentele derulate la Moghiliov" (Cartierul General), unde l-a surprins pe Nicolae al II-lea Revoluţia din februarie, iar apoi la Pskov, unde nimerise după tentativele nereuşite de a ajunge la Ţarskoe Selo.

Deşi la Petrograd revoluţia s-a declanşat pe 23 februarie, autorităţile ţariste au anunţat Cartierul General despre incapacitatea lor de a înăbuşi „revolta" şi au cerut ajutoare de pe front abia pe 27 februarie. Care a fost decizia luată de Nicolae al II-lea? Să înăbuşe revoluţia cu forţa. În noaptea de 27 spre 28 februarie, la Petrograd sînt trimise trupe de pedepsire, sub comanda generalului N.I.Ivanov, iar ţarul însuşi pleacă la Ţarskoe Selo.

În timp ce trupele de represiune se îndreptau spre Petrograd, situaţia din capitală se schimbase brusc, întreaga garnizoană trecînd de partea muncitorilor răsculaţi. Lupta armată împotriva revoluţiei cerea noi forţe şi timp. Şi Nicolae al II-lea - căruia trupele revoluţionare i-au barat, practic, drumul spre Ţarskoe Selo, obligîndu-l să se îndrepte spre Pskov, unde se afla Statul major al Frontului de Nord - îşi schimbă, sub presiunea puternică a liderilor Dumei şi a generalilor superiori, tactica. Urmăreşte, acum, să pună capăt revoluţiei prin metode politice, acceptă crearea unui „minister de răspundere", satisfăcînd, practic, revendicarea opoziţiei din Dumă. Masele din Petrograd cer, însă, cu hotărîre lichidarea monarhiei, fapt care obligă opoziţia burgheză să recurgă la o nouă manevră. Ea ridică problema abdicării lui Nicolae al II-lea în favoarea „moştenitorului legitim" Alexei, sub regenţa fratelui ţarului, marele cneaz Mihail Alexandrovici. Se sconta ca, prin această concesie, să fie, în cele din urmă, oprit valul revoluţionar. Numai sub puternica presiune a generalilor de la Cartierul General şi a comandanţilor frontului, Nicolae al II-lea, rămas fără nici un sprijin, acceptă acest ultimatum de facto.

Se părea că istoria abdicării putea fi socotită încheiată. Dar n-a fost aşa. Cînd trimişii Dumei, Gucikо şi Şulghin, au sosit la Pskov după „abdicare", Nicolae al II-lea le-a declarat pe neaşteptate că s-a „răzgîndit" şi a propus o nouă variantă de abdicare: din partea sa şi a fiului său Alexei, în favoarea lui Mihail. Era o vădită încălcare a legii succesiunii tronului: ţarul nu putea declara abdicarea în numele moştenitorului direct. Unii istorici din emigraţie (P.N. Maliukov şi alţii) considerau că „reabdicarea" urmărea un scop politic precis: pe de o parte (în cazul schimbării situaţiei), abdicarea să fie declarată nulă, iar, pe de alta, să se complice situaţia, încurcînd iţele liderilor opoziţiei din Dumă. În favoarea unei asemenea concluzii există temeiuri. La 3 martie, plecînd de la Pskov la Cartierul General, Nicolae al II-lea îşi făcuse în agendă următoarea consemnare: „În jur e numai trădare, laşitate şi minciună". În aceeaşi zi, aflînd că Mihail renunţase să preia puterea, notase: „se pare că Mişa a renunţat. Manifestul lui se încheie cu un apendice referitor la alegerile pentru Adunarea constituantă care vor avea loc peste 6 luni. Dumnezeu ştie cine l-a povăţuit să semneze o asemenea porcărie". Nu spun oare toate acestea că, în sinea lui, fostul ţar nu s-a împăcat de loc cu cele întîmplate la Pskov? Nu, el „nu cedase puterea", nu s-a îndepărtat de ea, ci a fost îndepărtat de revoluţie după ce şi-a epuizat toate mijloacele de luptă - militare şi politice.

Un prizonier supus

Se spune că, după Revoluţia din februarie, Romanovii au încetat să mai joace vreun rol în lupta politică. Este oare chiar aşa?

După abdicarea lui Nicolae al II-lea, Guvernul provizoriu intenţiona să-i trimită pe Romanovi în Anglia, dar, sub presiunea Consiliului din Petrograd şi a maselor revoluţionare, a fost nevoit să renunţe la acest plan. La 8 martie, Nicolae Romanov (atunci se afla deja la Cartierul General) a fost arestat şi dus la Ţarskoe Selo, unde se afla sub arest şi familia sa. Detenţiunea Romanovilor la Ţarskoe Selo - de fapt, un arest la domiciliu - a durat pînă la sfîrşitul lunii iulie 1917, cînd, în urma deciziei şefului Guvernului provizoriu, A.F. Kerensky, au fost transferaţi la Tobolsk[5], unde s-au aflat pînă la sfîrşitul lunii aprilie 1918.

Se ştie că unele grupuri monarhiste au urmărit să organizeze evadarea lui Nicolae Romanov de la Ţarskoe Selo, iar, apoi, şi din Tobolsk. Cel mai activ a fost grupul condus de N. Markov-II, fost deputat de dreapta în a IV-a Dumă de stat, grup din care făceau parte „prietena lui Rasputin", A. Vîrubova, o serie de ofiţeri din regimentele de gardă. Potrivit afirmaţiilor lui Markov-II, el reuşise, încă din iunie 1917, să intre în legătură cu „prizonierii" palatului din Ţarskoe Selo, plasînd, într-un pachet de ţigări, o ţigară în care era ascuns un bilet. „Îl întrebam pe domnitor - scria Markov-II - dacă ne permite să începem refacerea imperiului. În caz afirmativ, să binecuvînteze acest lucru cu sfînta icoană. Drept răspuns, ne-a fost trimisă icoana sfîntului Nicolae, făcătorul de minuni..." La sfîrşitul anului 1917, de data aceasta la Tobolsk, plecase locotenentul B. Soloviov, soţul uneia din fiicele lui G. Rasputin, bine cunoscut de Nicolae şi Alexandra Romanov. Acesta s-a stabilit la

---

[3] Koltov M.E. (1898-1942) - scriitor şi ziarist, autor al unor caustice foiletoane, schiţe şi nuvele în care erau abordate probleme stringente ale vieţii interne şi internaţionale

[4] Moghiliov - oraş pe Nipru, în Bielorusia

[5] Tobolsk - oraş în regiunea Tiumen, Siberia de vest

Tiumen[6] și devenise persoana de bază prin care se realiza concentrarea conspirativă a ofițerilor monarhiști la Tobolsk.

O altă organizație monarhistă, care întreținea legături conspirative cu familia Romanovilor (în perioada detențiunii de la Tobolsk) a fost așa-numitul „Centru de dreapta", înființat la începutul primăverii anului 1918 și condus de foștii demnitari ai regimului țarist A. Krivoșeik, V. Gurko și alții. Acest centru era de orientare germanofilă: urmărea reinstaurarea monarhiei cu sprijinul Germaniei Kaizerului. Există date care permit să se afirme că, și prin intermediul „Centrului de dreapta", se realiza transferul ofițerilor monarhiști în Siberia.

Afirmațiile prin care se face o legătură între acțiunile conspiratorilor monarhiști vizînd „eliberarea" Romanovilor și anumite planuri germane sînt neîntemeiate. Nemții căutau și întrețineau, într-adevăr, contacte cu organizațiile contrarevoluționare germanofile, dar nu erau cîtuși de puțin dispuși, atunci, să-și reconsidere „politica de la Brest"[7], deoarece aceasta le oferea avantaje sigure. Țarul detronat nu se înscria în perimetrul acestei politici. În general, trebuie spus că, atît atitudinea Germaniei, cît și a țărilor Antantei față de Romanovii înlăturați de la putere era determinată de calcule pragmatice, de cerințele unei „politici reale" (Realpolitik) care era departe de orice considerente umanitare.

Aprecierea corectă a rolului politic pe care l-au avut Romanovii înlăturați de la putere în perioada dintre Revoluția din februarie și cea din Octombrie nu este posibilă în afara contextului larg al luptei politice care se desfășura în Rusia și - lucrul cel mai important - fără a lua în considerare posibilele ei urmări.

La sfîrșitul lunii august, contrarevoluția s-a manifestat prin rebeliunea condusă de Kornilov. Prin prisma lozincilor proclamate oficial, această rebeliune nu era monarhistă, dar în rîndurile rebelilor se numărau toate elementele reacționare, toți monarhiștii. Din spirit de prevedere rămîneau, la început, în planul secund, dar, în cazul unei evoluții favorabile a evenimentelor, puteau să treacă pe primul plan. De aceea, pericolul reinstaurării țarismului și a dinastiei Romanovilor trebuie văzut nu atît în acțiunile rudimentare ale grupului condus de Markov-II sau chiar, ulterior, ale „Centrului de dreapta", cît în contrarevoluția burghezo-moșierească, kornilovist-cadetă care se amplifica tot mai mult.

În legătură cu cele menționate, prezintă interes interviul ministrului de interne în Guvernul provizoriu, A. Nichitin, acordat colaboratorului ziarului „Izvestia". Răspunzînd la întrebarea privind motivele expedierii Romanovilor la Tobolsk, A. Nichitin spune: „Guvernul provizoriu a considerat necesar să-i îndepărteze din Petrograd pentru a slăbi sau, mai bine zis, pentru a curma radical ideea unei tentative de reinstaurare a puterii lor... Închipuiți-vă că, în zilele rebeliunii lui Kornilov, familia Romanovilor s-ar fi aflat la Țarskoe Selo. După cum se știe, în jurul Petrogradului erau grupate numeroase unități care simpatizau cu Kornilov. Prezența lui Nicolae Romanov în preajma Petrogradului putea fi pentru unele cercuri militare... o adevărată tentație". Nu mai puțin interesantă este atitudinea lui Nicolae însuși față de rebeliunea lui Kornilov. Aflat împreună cu familia Romanovilor la Tobolsk, institutorul moștenitorului, P. Gillar, scria: „Împăratul urmărea cu înfrigurare evenimentele care se derulau în Rusia... O rază de speranță îi apăruse din nou cînd generalul Kornilov i-a propus lui Kerenski să pornească spre Petrograd. Il cuprinsese o tristețe de nedescris atunci cînd a aflat că Guvernul provizoriu respinsese acest ultim mijloc de salvare. L-am auzit atunci pentru prima oară exprimîndu-și regretul pentru abdicare". Prin urmare, este greșit să se creadă că, după Revoluția din februarie, Romanovii au încetat să mai manifeste vreun interes față de ceea ce se numea „renașterea" politică.

De ce nu a mai avut loc procesul?

În străinătate se fac afirmații că Puterea sovietică a adoptat, chiar de la început, o atitudine dură față de Romanov. Cum s-au derulat evenimentele în realitate?

Potrivit hotărîrii Consiliului comisarilor poporului, din 29 ianuarie 1918, Nicolae Romanov urma să fie judecat, hotărîre care a fost reconfirmată și în februarie. Comisarul de justiție a fost însărcinat să pregătească materialele de anchetă necesare, dar cu precizarea ca locul procesului să nu-l stabilească încă. Inițial, s-a preconizat ca procesul să se desfășoare la Petrograd, apoi la Moscova. Astfel, în ziua de 1 aprilie, Prezidiul Comitetului Executiv Central pe întreaga Rusie luase hotărîrea ca „în cazul în care va fi posibil, toți arestații (Romanovii) să fie transferați la Moscova". Este incontestabil faptul că, pînă la în luna iulie 1918, nu s-a pus problema executării lui Nicolae Romanov. Fostul prim-ministru țarist Kokovțov consemna în memoriile sale că, în ziua de 9 iulie 1918, în timpul interogatoriului, președintele Comisiei Ceka (Comisiei extraordinare) din Petrograd, M. Urițki, i-a vorbit despre procesul care urma să aibă loc împotriva țarului. De ce însă procesul nu a mai avut loc?

Să revenim la Tobolsk, unde Romanovii se aflau sub paza unui „detașament special", alcătuit din soldați și ofițeri ai regimentelor de pușcași de gardă dislocate la Țarskoe Selo. În primăvara anului 1918, situația din Tobolsk se prezenta astfel: Ecaterinburgul[8] și Omskul[9] (unde puterea fusese deja preluată de consilii) „pretindeau", în egală măsură, Toboiskul, trimițîndu-și acolo detașamente formate din soldați ai Gărzii Roșii. Urmăreau, desigur, să preia controlul asupra casei guvernatorului în care erau ținuți Romanovii. Conducerea detașamentului special se împotrivea, însă, în fel și chip, motivînd că are împuterniciri din partea autorităților centrale, iar cu cele noi (de la Moscova) nu are încă stabilită legătura. Serioase animozități au apărut, de asemenea, între Omsk și Ecaterinburg, animozități care,

---

[6] Tiumen - oraș în Siberia de vest, capitala regiunii cu același nume.

[7] „Politica de la Brest" - expresie prin care se înțelege un complex de condiții politice, economice, financiare și juridice de care a beneficiat Germania și Austro-Ungaria în urma semnării, la 3 martie 1918, la Brest-Litovsk, a tratatului de pace dintre Rusia Sovietică și țările Cuadruplei Alianțe (Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria). Tratatul a fost semnat după îndelungate negocieri duse separat de Rusia Sovietică. Aceasta a fost nevoită să accepte condiții extrem de grele, urmărind să oprească înaintarea trupelor germane, să cîștige timp pentru organizarea armatei și redresarea situației economice dificile. Tratatul nu atingea, însă, cu nimic cuceririle fundamentale ale Puterii sovietice. Rusia Sovietică își păstra independența și ieșea din război, obținînd în acest fel un răgaz foarte necesar pentru consolidarea puterii sovietice, crearea Armatei Roșii și refacerea economiei. Tratatul a fost anulat la 13 noiembrie 1918 în urma declanșării revoluției din Germania.

[8] Ecaterinburg - oraș în Siberia de vest, capitala fostei regiuni Ural; din 1924, se numește Sverdlovsk, capitala regiunii cu același nume

[9] Omsk - oraș în Siberia de vest, în prezent capitala regiunii cu același nume

într-o anumită măsură, erau urmarea unor manifestări de regionalism ale consiliilor de la periferie, neunificate complet de puterea centrală. Se făceau simțite, de asemenea, tendințele partizanale, uneori chiar anarhiste, ale primelor formațiuni militare dinaintea constituirii unităților regulate ale Armatei Roșii.

Toate acestea erau în favoarea monarhiștilor care se concentrau, prin Tiumen, la Tobolsk și în împrejurimile lui. Potrivit unor informații obținute de bolșevicii din Tobolsk, conspirația monarhistă pregătea evadarea Romanovilor pentru începutul verii, în timpul dezghețului rîurilor. Se avea în vedere transportarea lor pînă la gurile fluviului Obi, unde urma să-i aștepte o goeletă închiriată, gata să ridice în orice clipă ancora. Ulterior, în timp ce se afla deja în emigrație, Markov-II a confirmat existența unui asemenea plan.

Abia la începutul lunii aprilie au avut loc noile alegeri pentru Consiliul din Tobolsk, în care victoria a revenit bolșevicilor, fapt ce a permis adoptarea unor măsuri mai hotărîte, cel mai activ acționînd cei din Ural. La 13 aprilie, Comitetul executiv al Consiliului regional Ural (Ecaterinburg) expediase la Moscova o telegramă, adresată lui V.I. Lenin și I.M. Sverdlov, în care insista asupra transferului Romanovilor într-un loc mai sigur. Se propunea Uralul sau un alt loc stabilit de „centru" însuși.

Mai tîrziu, la începutul lunii mai 1918, prezentînd, în ședința Consiliului comisarilor poporului, o comunicare extraordinară, I.M. Sverdlov declara: „Judecînd după toate comunicările transmise din Tobolsk, nu putea exista certitudinea că lui N. Romanov nu i s-a oferit posibilitatea să dispară din Tobolsk. S-au primit diferite informații potrivit cărora unele grupuri de monarhiști întreprind, în acest sens, anumite pregătiri. Avînd în vedere informațiile amintite, Prezidiul Consiliului Executiv Central al Consiliilor pe întreaga Rusie a dispus transferarea fostului țar Nicolae Romanov într-un loc mai sigur..."

Un asemenea loc a fost socotit, la sugestia celor din Ural, Ecaterinburgul. Dar transferarea Romanovilor la Ecaterinburg în nici un caz nu le pecetluise soarta. Hotărîrea Guvernului sovietic referitoare la proces rămînea în vigoare, Ecaterinburgul urmînd să devină doar un loc mai sigur de detenție. Transferul Romanovilor a fost însoțit însă de o serie de evenimente dramatice. Prin hotărîrea Comitetului Executiv Central pe întreaga Rusie, comisar extraordinar pentru transferul Romanovilor la Ecaterinburg a fost numit V.Iacovlev (K. Miacin), bolșevic din Ufa.

Sosind în a treia decadă a lunii aprilie la Tobolsk cu un detașament special, el și-a dat imediat seama de întreaga complexitate a situației de acolo. Începuse să fie suspectat de cei din Ural, pentru aceasta existînd diferite motive, inclusiv de ordin personal. Suspiciunile erau accentuate și de caracterul „supersecret" al misiunii lui Iacovlev. În general, în jurul organizării transferului Romanovilor din Tobolsk s-a creat, de la început, o stare de extremă nervozitate.

Cu toate acestea, în zorii zilei de 26 aprilie, luîndu-i pe Nicolae Romanov, Alexandra Romanov și pe una din fiicele lor (ceilalți au rămas, temporar, la Tobolsk din cauza bolii lui Alexei Romanov), detașamentul lui Jacovlev părăsi Tobolskul. Deplasarea s-a făcut pe traseele de iarnă, în sănii siberiene, pînă la Tiumen, de unde a fost luat trenul. Detașamentul lui Iacovlev era urmărit pas cu pas de un detașament al celor din Ural. La urechile lui Iacovlev ajungeau zvonuri alarmante potrivit cărora, într-una din stații, cei din Ural se pregăteau să-i oprească trenul prin orice mijloace. Este greu de spus cît de veridice erau aceste zvonuri, dar de la Tiumen, Iacovlev îndreptase pe neașteptate trenul spre est, în direcția Omskului.

Se părea că suspiciunile celor din Ural începeau să se adeverească. Comitetul executiv al Consiliului regional din Ural expediază imediat către toate căile ferate o telegramă în care Iacovlev era declarat „în afara rîndurilor revoluționarilor" și se cerea luarea celor mai hotărîte măsuri, „inclusiv folosirea forței armate pentru oprirea trenului în care se afla fostul țar". Mult timp, manevra cu Omskul, întreprinsă de Iacovlev, apărea ca o acțiune greu de explicat, în orice caz samavolnică. Documentele descoperite în arhive (convorbirile lui Iacovlev cu I.M. Sverdlov și ale lui Sverdlov cu cei din Ural) aruncă, însă, o lumină mai clară asupra acestui episod dramatic. Din documentele respective rezultă că Iacovlev a întreprins manevra cu aprobarea lui I.M. Sverdlov, pe care l-a informat, mai întîi din Tiumen, iar apoi din Omsk, despre piedicile puse de cei din Ural și despre temerile sale în privința securității fostului țar și a familiei sale (principala misiune pe care i-a încredințat-o Moscova), care nu trebuiau să devină victime ale violenței, linșajului sau să ajungă în mîinile contrarevoluției.

Aflat la mii de kilometri de locul evenimentelor, „centrul", respectiv I.M. Sverdlov, cu greu își putea da seama cum stăteau lucrurile în realitate. De aceea, înainte de a-i da lui Iacovlev definitiv ordinul să se întoarcă la Ecaterinburg, le ceruse membrilor Comitetului Executiv al Consiliului regional din Ural garanțiile corespunzătoare.

„Cu condiția ca totul să se desfășoare prin Consiliul regional vă oferim garanțiile care depind de noi" – i s-a răspuns din Ecaterinburg. La 30 aprilie, Nicolae Romanov, soția și fiica acestuia au fost aduși, în sfîrșit, la Ecaterinburg și închiși în vila inginerului Ipatiev, vilă care primise denumirea oficială de „casa specială". După circa o lună, au fost aduși de la Tobolsk și ceilalți membri ai familiei lui N. Romanov. După cum s-a mai menționat, Ecaterinburgul era considerat doar ca un loc de detenție a Romanovilor pînă la procesul fostului țar.

Inevitabila osîndă

De ce a fost nevoie să fie luată o decizie atît de aspră ca împușcarea lui Nicolae Romanov și a familiei sale? Ce a determinat acest pas?

Declanșarea războiului civil și a intervenției a dat peste cap toate planurile și intențiile.

În vest, începînd din primăvara anului 1918, sub ocupația Germaniei se află un imens teritoriu în care acționa o „partidă militară" care abia aștepta un moment favorabil pentru a respinge acordul de la Brest.

În Ucraina, ocupanții au și reinstaurat monarhia prin numirea hatmanului P. Skoropadski.

În est, pe un imens teritoriu care se întindea de la Volga pînă în Extremul Orient, se declanșase, în luna mai, rebeliunea corpului de armată cehoslovac[10], care pusese în mișcare întreaga conspirație socialist-revoluționară și albgardistă. Pe teritoriile din regiunile Volgăi și din Siberia, aflate sub stăpînirea cehilor albi și albgardiștitilor, s-au format guverne socialist-revoluționare care erau, pentru moment,

[10] Unitate militară cu un efectiv de circa 45 000 de oameni, constituită pe teritoriul Rusiei în timpul primului război mondial, din prizonieri austro-ungari și supuși ruși de naționalitate cehă și slovacă, subordonată Consiliului Național Cehoslovac, în frunte cu T.G. Masaryk, (consiliu creat în 1915 la Paris. Constituite în aprilie și, respectiv, iunie 1917, cele două divizii ale Corpului cehoslovac au fost dislocate în toamna anului 1917 pe teritoriul Ucrainei, în partea

tolerate de cercurile militare cu vederi monarhiste.

În nord, în regiunea Arhanghelskului, acționau albgardiștii și intervenționiștii Antantei.

Pe Don și în Caucazul de Nord se desfășura Armata albgardistă de voluntari.

Cuprinsă în acest cerc de foc, izolată de regiunile de materii prime și alimentare, Republica Sovietică era bîntuită de foamete. În interiorul ei s-au dezlănțuit vîlvătăile rebeliunilor: la începutul lunii iulie, la Moscova, izbucnise rebeliunea socialiștilor-revoluționari de stînga, declanșată prin asasinarea provocatoare a ambasadorului german Mirbach; aproape în același timp s-a declanșat rebeliunea albgardistă din Iaroslavl[11], organizată de B. Savinkov; la 13 iulie comandantul suprem al Frontului de est, socialist-revoluționarul de stînga M. Muraviov, trădase Puterea Sovietică, întorcînd frontul spre vest. La toate acestea trebuie adăugate numeroasele răscoale ale chiaburilor. La începutul lunii iulie, Ecaterinburgul se afla sub amenințarea ocupării, de către cehii albi și trupele „Guvernului eliberării", format la Omsk de socialiștii revoluționari și albgardiști.

Aceste evoluții învioraseră elementele monarhiste din oraș. Cekiștii reușiseră să intercepteze o serie de scrisori adresate „din libertate" celor aflați în „casa specială", și invers.

Eliberarea Romanovilor ar fi fost acum – în vara anului 1918 – incomparabil mai periculoasă decît în perioada detenției lor la Țarskoe Selo sau Tobolsk. Contrarevoluția se organizase deja și se revărsa într-un larg șuvoi prin țară. Este adevărat, ea includea elemente antisovietice eterogene (de la monarhiști pînă la socialiști-revoluționari) și lozinca care îi unea nu era monarhia, ci Adunarea constituantă. Forța ei de șoc o constituiau, însă, militarii albgardiști cu vederi monarhiste, ale căror poziții se consolidau continuu.

Între timp, albii învăluiau Ecaterinburgul, urmărind să-l izoleze de Rusia europeană. Puteau fi, în aceste condiții, evacuați Romanovii? Să ne amintim cît de dramatică a fost transferarea lor de la Tobolsk, într-o perioadă, s-ar putea spune, „pașnică". Ce risc ar fi trebuit asumat acum, în condițiile ofensivei albgardiștilor și a cehilor albi, a rebeliunilor. Pentru Consiliul regional din Ural, care, la sfîrșitul lunii aprilie, își asumase întreaga răspundere în cazul Romanovilor, sosise clipa deciziei. De menționat că, din Consiliul regional făceau parte numeroși socialiști-revoluționari de stînga, anarhiști și comuniști de stînga, care se situau pe poziții „ultrarevoluționare" și erau partizanii unor acțiuni maximaliste. Asemenea stări de spirit exercitau anumite presiuni asupra Comitetului executiv. Ele s-au manifestat și în timpul misiunii lui Iacovlev și se făceau simțite și acum... Dar, numai după ce devenise evident că Ecaterinburgul va cădea peste cîteva zile, s-a produs tragicul deznodămînt: Comitetul executiv al Consiliului regional din Ural a hotărît executarea Romanovilor prin împușcare în vila lui Ipatiev. Cu ducerea la îndeplinirea sentinței au fost însărcinați comandantul „casei speciale", I. Jurovski, și adjunctul acestuia, G. Niculin.

În telegrama expediată, la 17 iulie, din Ecaterinburg, lui V. I. Lenin și I. M. Sverdlov, se spunea: „La aparat se află Prezidiul Consiliului regional al Guvernului muncitoresc-țărănesc. Avînd în vedere apropierea inamicului de Ecaterinburg și depistarea de către comisia extraordinară a unei vaste conspirații albgardiste urmărind răpirea fostului țar și a familiei sale (documentele se află în mîinile noastre), prin hotărîrea Prezidiului Consiliului regional, Nicolae Romanov a fost împușcat în noaptea de 16 spre 17 iulie. Familia lui a fost evacuată într-un loc sigur..." Cele din urmă nu corespundeau, însă, realității. Luînd hotărîrea cu privire la împușcarea tuturor Romanovilor pe riscul și răspunderea lor, cei din Ural s-au ferit, probabil, să declare de la început crudul adevăr.

Pus în fața faptului împlinit, Prezidiul Comitetului Executiv Central pe întreaga Rusie a aprobat, la 18 iulie, hotărîrea Consiliului regional din Ural.

După o săptămînă, Ecaterinburgul a fost ocupat de cehii albi și albgardiști. Începuse anchetarea „cazului Romanovilor", însoțită de represiuni și execuții în masă. Din iarna anului 1919, ancheta a fost efectuată de monarhistul N. Sokolov, desemnat de „conducătorul suprem" Kolciak. „Dosarul" lui N. Sokolov se află pînă astăzi la baza „industriei romanoviste" antisovietice din Occident.

Într-adevăr, sfîrșitul Romanovilor a fost tragic. Dar el nu a fost o consecință a urii și răzbunării revoluției. În cuvîntarea sa la Congresul al V-lea al Consiliilor, I. M. Sverdlov menționa: „Revoluția în desfășurarea ei... ne obligă la o serie de acte la care, într-o perioadă de dezvoltare pașnică, de evoluție calmă, organică, n-am fi recurs niciodată".

Cele petrecute în vara anului 1918 la Ecaterinburg, cît și multe alte lucruri din istoria războiului civil și a intervenției nu le poți înțelege fără a fi pătruns de atmosfera acelei mărețe și tragice perioade de prăbușire a lumii vechi pe ruinele căreia se năștea, în chinuri, lumea nouă. Oamenii pe care istoria însăși i-a pus față în față, în această cumplită luptă, nu cunoșteau compromisuri. Iată un fragment dintr-un ziar din perioada respectivă, în care se vorbea de executarea fostului țar. Esența lui este cît se poate de clară. „...Prin acest act de pedepsire revoluționară, Rusia Sovietică le-a dat un avertisment solemn tuturor dușmanilor săi care visează la reinstaurarea vechiului regim țarist... Ei i-au declarat Rusiei muncitorești-țărănești un război pe viață și moarte, război care nu se poate termina printr-o împăcare, ci trebuie să se sfîrșească, inevitabil, prin pieirea și nimicirea uneia din părți". Romanovii au fost, dacă nu o întruchipare, atunci cel puțin un simbol al lumii vechi și au pierit împreună cu aceasta.

Petre Mocenco

(traducere și adaptare după „Sovetskaia Rossia")

---

stîngă a Niprului. După Revoluția din octombrie s-a menținut, inițial, pe poziții de neutralitate, iar, după încheierea Tratatului de pace din 1918 de la Brest-Litovsk, s-a postat pe poziții ostile puterii sovietice. La 26 martie 1918, Guvernul sovietic a încheiat cu secțiunea din Rusia a Consiliului național Cehoslovac un acord referitor la evacuarea militarilor cehoslovaci prin Vladivostok, ca persoane particulare, cu condiția predării, în cea mai mare parte, a armamentului. Declarînd, însă, că Guvernul sovietic ar fi ordonat oprirea garniturilor de tren și internarea militarilor cehoslovaci în lagăre, comandamentul corpului i-a chemat să-și croiască drum spre Vladivostok prin forța armelor. Înfrîngînd rezistența unor grupuri mici ale Armatei Roșii, trupele Corpului cehoslovac și detașamentele albgardiste au cucerit, în mai-iunie, orașele Penza, Sîrzan, Samara, Novonicolaevsk, Omsk, Tomsk, Kransnoiarsk. Dezvoltîndu-și, în continuare, ofensiva, au ocupat orașele Ufa, Simbirsk, Ecaterinburg, iar la 7 august orașul Kazan (unde au fost capturate rezervele de aur ale Republicii). În luna august, înaintarea trupelor cehoslovace și albgardiste a fost oprită. Unii dintre militarii cehoslovaci s-au înrolat în rîndurile Armatei Roșii și ale partizanilor, alții au fost folosiți de armata lui Kolceak pentru paza căilor ferate, grosul lor rămînînd, însă, în spatele frontului și neparticipînd la acțiuni militare. La 7 februarie 1920, între comandamentele Armatei Roșii și al Corpului de armată cehoslovac s-a semnat un armistițiu prin care se garanta trupelor cehoslovace retragerea spre Extremul Orient și evacuarea lor. În primăvara aceluiași an, trupele cehoslovace s-au concentrat în Vladivostok și, apoi, au fost treptat evacuate din Rusia.

[11] Iaroslavl – port pe Volga, capitala regiunii cu același nume

SOAREÉLE și VIAȚA

De la sfîrşitul iernii trecute, astrul, care luminează Pămîntul şi căruia-i datorăm viata, a intrat într-o stare de furie permanentă — pînă în 1993 —, care ne produce mari neplăceri.

Enorm balon de gaz în mişcare, el antrenează în cursa sa particulele electrizate din care e format: electroni, protoni, ioni liberi. Ca într-un dinam gigantic, ele induc curenţi electrici care, la rîndul lor, generează puternice cîmpuri magnetice. Acestea, transformîndu-se, difuzîndu-se la suprafaţa incandescentă a astrului, dau naştere „petelor solare", imense zone întunecate, unele atît de vaste încît ar putea conţine 70 de planete ca a noastră. Cîmpurile magnetice, de asemenea, provoacă, recombinîndu-se, „erupţiile (exploziile) solare", spectaculoase sufluri de materie (particule) şi de energie (raze de tot felul) care izbucnesc violent de la periferia petelor.

Ciclul solar

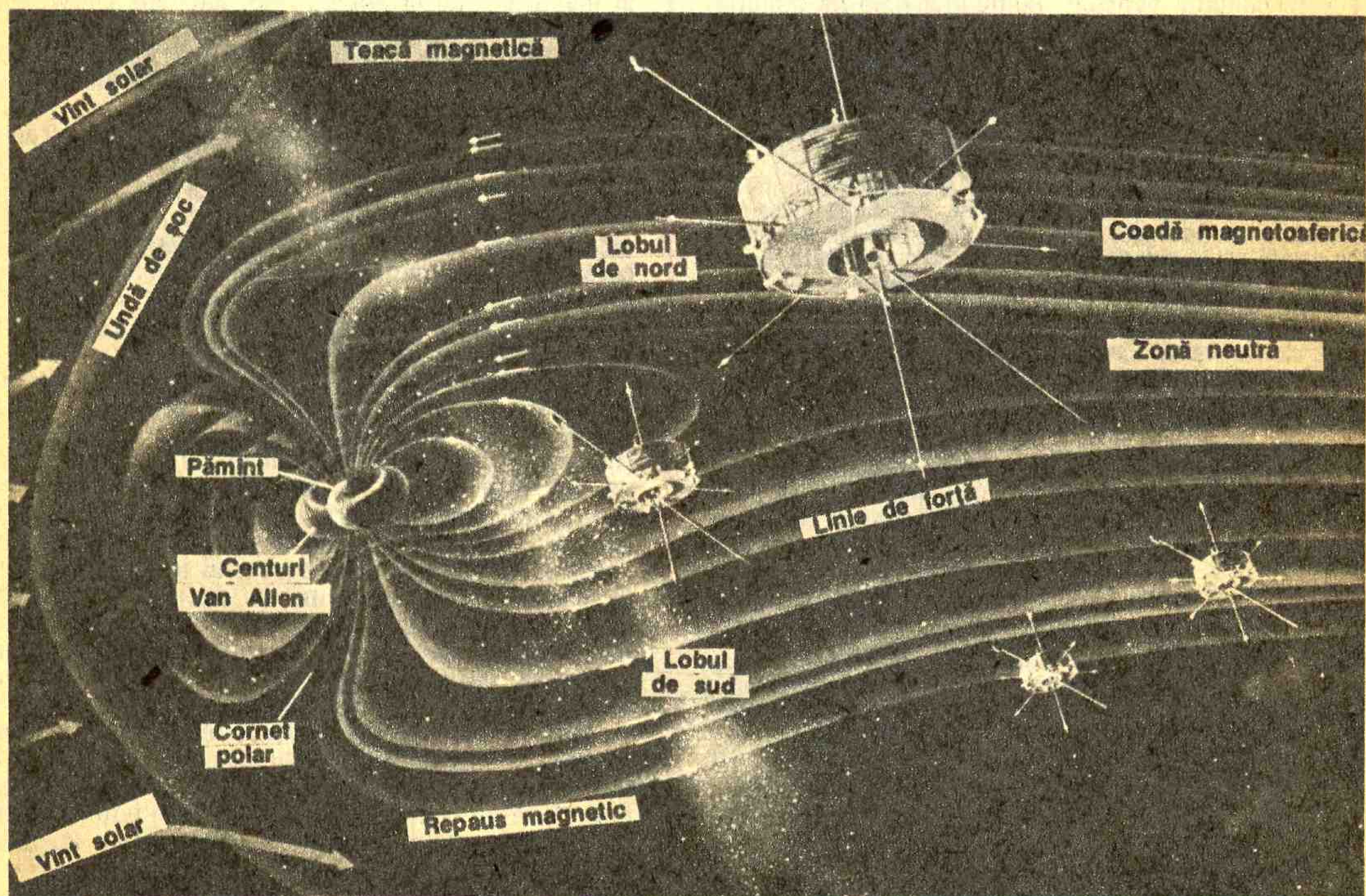
Soarele urmează un ciclu de unsprezece ani, cu perioade de calm, cînd petele şi erupţiile aproape nu se mai produc. Apoi, brusc, timp de patru ani, activitatea solară reîncepe, creşte, se amplifică. Petele se înmulţesc de zece ori faţă de perioada de acalmie, erupţiile proliferează, ajungînd pînă la 10 000 pe an. Va fi bătut acum recordul de activitate din 1958? Nu se ştie. Oricum, Soarele e în ebuliţie.

Jeturi de materie urcă la multe sute de mii de kilometri altitudine, propulsînd, în spaţiul interplanetar, miliarde de tone de particule acompaniate de o gamă largă de raze X, ultraviolete, radio etc. Aceste convulsii produc o formidabilă undă de şoc, un suflu titanic, ce se propagă în vidul spaţial, răvăşind vîntul solar — val de particule care scapă în permanenţă din coroana Soarelui — şi măturînd vecinătatea astrului.

La 150 de milioane de kilometri depărtare, Pămîntul primeşte în plin aceste vijelii gigantice. Călătorind cu viteza de 300 000 km pe secundă, razele luminoase sînt primele care ating periferia planetei noastre, în mai puţin de opt minute. Urmează protonii şi electronii ultrarapizi, într-o oră. Apoi, după patruzeci de ore aproximativ, soseşte unda de şoc cu cohorta sa de ioni şi electroni mai lenţi.

Furtuni geomagnetice

Astfel, se produc, în atmosfera înaltă, furtunile numite „geomagnetice" care declanşează adevărate ploi de particule ionizate. Aceste furtuni sînt cauza aurorelor boreale, prin ionizarea azotului şi oxigenului din aer. Plăceri permise, acum, în mod excepţional, şi la latitudini mai joase, cînd cerul nocturn se colorează, uneori, în verde şi roz — o dovadă. însă. că Soarele nu se află într-o stare normală. Tot furtunile induc, în atmosfera joasă, curenţi paraziţi slabi. Re-

zultatul direct: disfuncţionalitatea unor sisteme electrice (reţele, relee, emisii de televiziune), dereglarea busolelor, corodarea mai rapidă a conductelor. Iar abundenţa de raze X şi ultraviolete modifică starea ionosferei, o porţiune a atmosferei înalte (între 70 şi 1 000 km), unde aerul este puternic ionizat, folosită pentru transmisii radio la distanţă. În echilibru fragil, această zonă este ultrasensibilă la cea mai mică perturbaţie. Dintr-un moment în altul, transmisiile pot fi deranjate, chiar întrerupte, prin sosirea unor raze neaşteptate — este lucrul care se întîmplă, cu o frecvenţă neobişnuită, începînd din martie 1989. De aceea, observarea ionosferei este permanentă, pe tot globul.

Sateliţii de pe orbită nu apreciază, nici ei, violenţele solare. Recrudescenţa intensităţii radiaţiilor favorizează producerea de atomi liberi de oxigen — oxidanţi puternici. Materialele se uzează mai repede, în primul rînd compuşii organici, aceşti polimeri atît de frecvenţi la bordul sateliţilor. La fel, au de suferit sistemele electronice, foarte sensibile. Este cazul unui satelit lansat de NASA, LDEF (Long Duration Exposure Facility) care, defectat, riscă să se transforme într-un glob de foc. Erupţiile solare fac să coboare orbitele sateliţilor în mod periculos. Regiunile exterioare ale atmosferei se încălzesc exagerat şi se dilată presînd asupra obiectelor cosmice şi frînîndu-le cursa. Coborîrea este, la început, lentă, apoi se accelerează, obiectele consumîndu-se în contactul cu straturile joase ale atmosferei. Aşa s-a întîmplat cu Skylab în 1979. Singura şansă pentru LDEF: recuperarea de către naveta Columbia, în decembrie 1989. Altfel, cantitatea imensă de observaţii asupra îmbătrînirii materialelor în spaţiu (misiunea sa) s-ar pierde definitiv. Alt exemplu: satelitul francez Spot. „De obicei, — spune Jean-Pierre Carrou, şeful diviziei de matematici spaţiale de la CNES (Centrul naţional de studii spaţiale) din Toulouse — satelitul are o altitudine de 832 kilometri, care descreşte cu 50 de centimetri pe zi. Un nimic uşor corijabil. Acum, în perioada activităţii solare puternice, el coboară cu mai mulţi metri şi orbita lui trebuie reajustată continuu. Şi cu cît îl ridicăm mai des, cu atît se consumă mai multă energie, deci durata sa de funcţionare se va reduce".

Soarele şi omul

Observarea permanentă a Soarelui este una din priorităţile medicilor care supraveghează sau vor supraveghea, de pe Pămînt, sănătatea cosmonauţilor în spaţiu, fie pe staţia sovietică Mir, pe navetele americane, sau a celor care, mîine, vor naviga pe naveta europeană Hermes sau se vor afla pe staţia orbitală internaţională Freedom, sau vor naviga spre Lună sau Marte. De ce? Fiindcă particulele ultraenergetice iradiază diferite ţesuturi, distrugîndu-le sau facilitînd apariţia cancerului şi a leucemiei, la fel ca în cazul unui accident nuclear.

Din fericire, Pămîntul este înconjurat de centurile Van Allen, linii de cîmp magnetic care captureaza protonii şi electronii veniţi în Cosmos; din nefericire, aceste centuri nu protejează şi polii. Orbitele polare, peste 50° latitudine, sînt, deci, cele mai expuse. Un dozimetru la bord se impune ca o necesitate. Pe viitor, navele spre Lună sau Marte vor fi echipate cu „safe heavens", adevărate adăposturi anti-atomice capabile să oprească toate particulele.

Dar Soarele, acum, nu e mai puţin duşmănos pentru cei de pe Pămînt. Desigur, atmosfera reţine razele cele mai tari: razele X şi ultravioletele C. Însă ea lasă să treacă ultravioletele A şi B şi razele infraroşii care bronzează pielea. Intensitatea acestor radiaţii variază în funcţie de poziţia Terrei faţă de astru. Cu cît se află mai departe, cu atît filtrul atmosferic este mai eficace. Dar la prînz, vara, între orele 11 şi 17, radiaţiile sînt foarte intense şi e momentul tuturor pericolelor. Este dificil, afară, să scapi iradierii brutale cu ultraviolete A şi B: cerul reflectă 50 la sută din razele solare, nisipul 17 la sută şi apa 5 la sută. Plaja imprudentă se poate plăti scump: razele UVB, în mod obişnuit reţinute de epidermă, pătrund adînc în dermă, unde fac ravagii. Ele rup fibrele elastice care susţin pielea, antrenînd o îmbătrînire precoce. Provocînd formarea oxizilor toxici şi a radicalilor liberi, aceste raze dezorganizează toate reacţiile chimice din organism. Ele acţionează asupra nucleului celulelor lezînd materialul genetic. ADN-ul rupîndu-se, el se cîrpeşte cum poate. Apar răni care se pot transforma în cancer.

Dar pielea se apără contra agresiunii, îngroşîndu-se şi fabricînd pigmenţii cafenii speciali, pe baza melaninei. Apare, astfel, esteticul bronzaj estival, care e o reacţie împotriva razelor. Nu oricine beneficiază de un sistem de protecţie eficace. Există carnaţii albe total refractare arşiţei sau altele care nu produc decît o melanină de un roşu pal. Deci, atenţie: abuzul expunerii la soare este periculos!

Influenţa asupra climei

De secole, omul a căutat să afle dacă aceste capricii ale Soarelui au efect asupra climei. În anii '60, Jean Xanthakis, un geofizician grec, a găsit o relaţie netă între pluviozitatea la latitudini ridicate şi ciclul solar. Însă corelaţia nu funcţiona la latitudini joase. Totuşi, unele coincidenţe sînt frapante. Astronomul britanic Edward Walter Maunder (1851—1928) a căutat, în registrele secolelor trecute, numărul petelor solare observate. A descoperit, astfel, pentru perioada 1645—1715 (70 de ani), că numai cîteva au fost remarcate. Un minimum surprinzător, dar care corespundea exact cu o perioadă foarte friguroasă pe Pămînt, numită chiar „micul ev glaciar". În cărţile de istorie se spune chiar că, în această epocă, conchistadorii traversau călare fluviul Rio Grande îngheţat. În 1982, un cercetător australian a pus în evidenţă, studiind depozitele de aluviuni dintr-un lac precambrian, straturi a căror grosime varia după ciclul solar. Foarte recent, alţi savanţi, studiind cantitatea de carbon 14 din inelele de creştere ale copacilor, au descoperit că ea urmează strict perioada de 11 ani a variaţiilor solare.

Rezultatele cele mai surprinzătoare le-au obţinut Karin Labitzke de la Universitatea liberă din Berlinul occidental şi Harry Van Leon de la NCAR (National Center for Atmospheric Research) din Boulder, Colorado (S.U.A.). Ei au găsit o legătură directă între temperaturile medii hibernale într-un punct oarecare de pe glob şi activitatea solară. Reuşita lor se datorează evidenţierii unui parametru pînă acum neluat în seamă: direcţia vînturilor la tropice. Fiindcă acestea îşi schimbă sensul la fiecare doi ani, aproximativ. Cînd vîntul bate de la vest, iernile sînt mai calde la latitudinile foarte înalte — 80° —, pe timpul unei activităţi solare intense. Cu un soare mai calm, iernile se răcesc. Situaţia se inversează atunci cînd vînturile

ÎN LUMEA ŞTIINŢEI

Tehnosfera

Un paradox al lumii contemporane este acela că, pe de o parte, tehnica se perfecţionează, devine mai fiabilă, probabilitatea defecţiunilor scade, iar, pe de altă parte, gravitatea urmărilor unor accidente (dacă totuşi survin) creşte — fie că e vorba de o catastrofă aeriană, feroviară sau maritimă, fie de distrugerea unui baraj, a unei instalaţii chimice sau nucleare.

Riscul zero nu este posibil decît în sistemele private de energie acumulată, de componenţi chimici sau biologici activi.

Un exemplu. Numai în sfera energeticii se extrag, se transportă, se stochează şi se folosesc circa 10 miliarde de tone de combustibil mijlociu. Prin echivalentul său energetic, această masă, susceptibilă să ardă sau să explodeze, a devenit comparabilă cu arsenalele de arme nucleare acumulate pe Pămînt pînă în prezent.

Componenţii chimici sînt şi ei trataţi, depozitaţi şi transportaţi în cantităţi considerabile. Numai în Europa occidentală s-au acumulat, din diverse producţii, o jumătate de miliard de doze de arsenic mortale, iar de barium — cinci miliarde. Există zece miliarde de doze mortale de materiale radioactive acumulate, 100 de miliarde de doze mortale de fosgen, de amoniac, de acid cianhidric, zece bilioane de doze de clor.

Alt exemplu. Punerea în exploatare a zăcămintelor de gaze naturale, extrem de bogate, dă naştere la un risc suplimentar prin degajarea unei enorme cantităţi de hidrogen sulfurat toxic, în procent de 20 la sută.

Multe din instalaţiile moderne susceptibile să comporte un risc sînt concepute astfel ca posibilitatea unei grave deficienţe să fie estimată la circa o zecime de miime. Aceasta înseamnă că, în împrejurări nefavorabile, distrugerea este posibilă o dată la 10 000 de ani. Dacă instalaţia există într-un singur exemplar, este foarte puţin probabil ca ea să reprezinte vreun pericol pentru această perioadă. Dar, dacă este vorba de 10 000 de instalaţii asemănătoare — în acest caz, statistic vorbind —, se poate produce o deficienţă în fiecare an.

Astfel, o instalaţie fără pericol îşi pierde fiabilitatea dacă este reprodusă în numeroase exemplare. Aceste instalaţii sînt complexe şi comportă contradicţii, deoarece multe din cuceririle ştiinţifice şi tehnice, care ajută la rezolvarea unor probleme materiale şi sociale, adaugă noi pericole şi dificultăţi.

Dar care sînt cauzele accidentelor?

Acestea coincid de o manieră surprinzătoare, indiferent de timpul, locul sau de detaliile tehnice concrete. Mai întîi, se produce o acumulare de defecte şi de abateri faţă de cursul normal al lucrărilor. Acest lucru poate dura cîteva minute sau cîteva zile. Dacă nu se produce nici o avarie, personalul se obişnuieşte cu încălcările normelor, iar senzaţia de pericol se aplanează.

În etapa următoare, se produce un eveniment, în general rar sau neaşteptat. La Bhopal, în India, unde accidentul a provocat pierderea a mii de vieţi omeneşti, îmbolnăvirea a zeci de mii de persoane, acest rol a fost jucat de către o infimă cantitate de apă care a pătruns „acolo unde nu trebuie" şi a condus la o degajare de gaze toxice. La Cernobîl, funeste au fost acţiunile incorecte ale personalului, care au dus la o explozie de vapori şi la distrugerea structurilor centralei. În treacăt fie spus, 60 la sută din accidente au la origine greşelile personalului de deservire.

Cînd se vorbeşte de factorul uman, ne gîndim, în general, la disciplină şi la pregătirea personalului. Centrul de greutate al problemei se află, totuşi, la nivelul conducerii, unde acest factor e cel mai important.

Astfel că problemele de securitate impun o nouă abordare. Mai întîi, e vorba de domeniul relaţiilor om-maşină. O altă filieră importantă este repartizarea diferitelor instalaţii: o vecinătate nedorită poate mări pericolul şi eventualul prejudiciu. În sfîrşit, ar trebui să se creeze, pe principii noi, materiale şi instalaţii cu o siguranţă intrinsecă, susceptibile să reducă consecinţele deficienţelor umane.

Hemingway spunea: „Securitatea se manifestă atunci cînd ştii cum să eviţi pericolul".

(după „Sputnik" — U.R.S.S.)

---

tropicale bat de la est spre vest. Sînt rezultate verificate şi în alte locuri de pe Pămînt, la latitudini diferite. Consecinţele economice vor fi enorme, dacă descoperirea se confirmă pe întreg globul.

Dar, întrucît mecanismul prin care Soarele influenţează temperaturile solului terestru nu este descoperit, cercetările nu se opresc aici. Zece centre speciale de observaţie asupra Soarelui îşi continuă activitatea în lumea întreagă şi un program complex de misiuni spaţiale se află în pregătire pentru anii '90. Statele Unite pregătesc satelitul UARS (Upper Atmosphere Research Satellite) pentru a măsura efectele razelor ultraviolete în atmosfera înaltă; ESA (Agenţia spaţială vest-europeană) şi NASA colaborează la proiectul Soho (Solar Heliospheric Observatory) care va încerca să pătrundă în secretele vîntului solar şi în cele ale structurii interne a astrului; de asemenea, proiectul Cluster (o colaborare între ESA, NASA şi sovietici) urmăreşte lansarea a patru sateliţi pentru a studia efectele vîntului solar asupra cîmpului magnetic terestru. În total, aproape douăzeci de sateliţi vor cerceta, în anii viitori, relaţiile dintre Pămînt şi Soare şi mecanismele privind activitatea solară.

E normal. Legătura Soarelui cu viaţa o cunoşteau şi oamenii primitivi, şi cultul solar a devenit universal. Or, azi, cînd există imense posibilităţi de cercetare, necesitatea de a colabora pentru a ne studia astrul, căruia îi datorăm atîta, se impune de la sine.

Val Tincu

(traducere şi adaptare după „L'Express")

Cîte ceva despre UNESCO

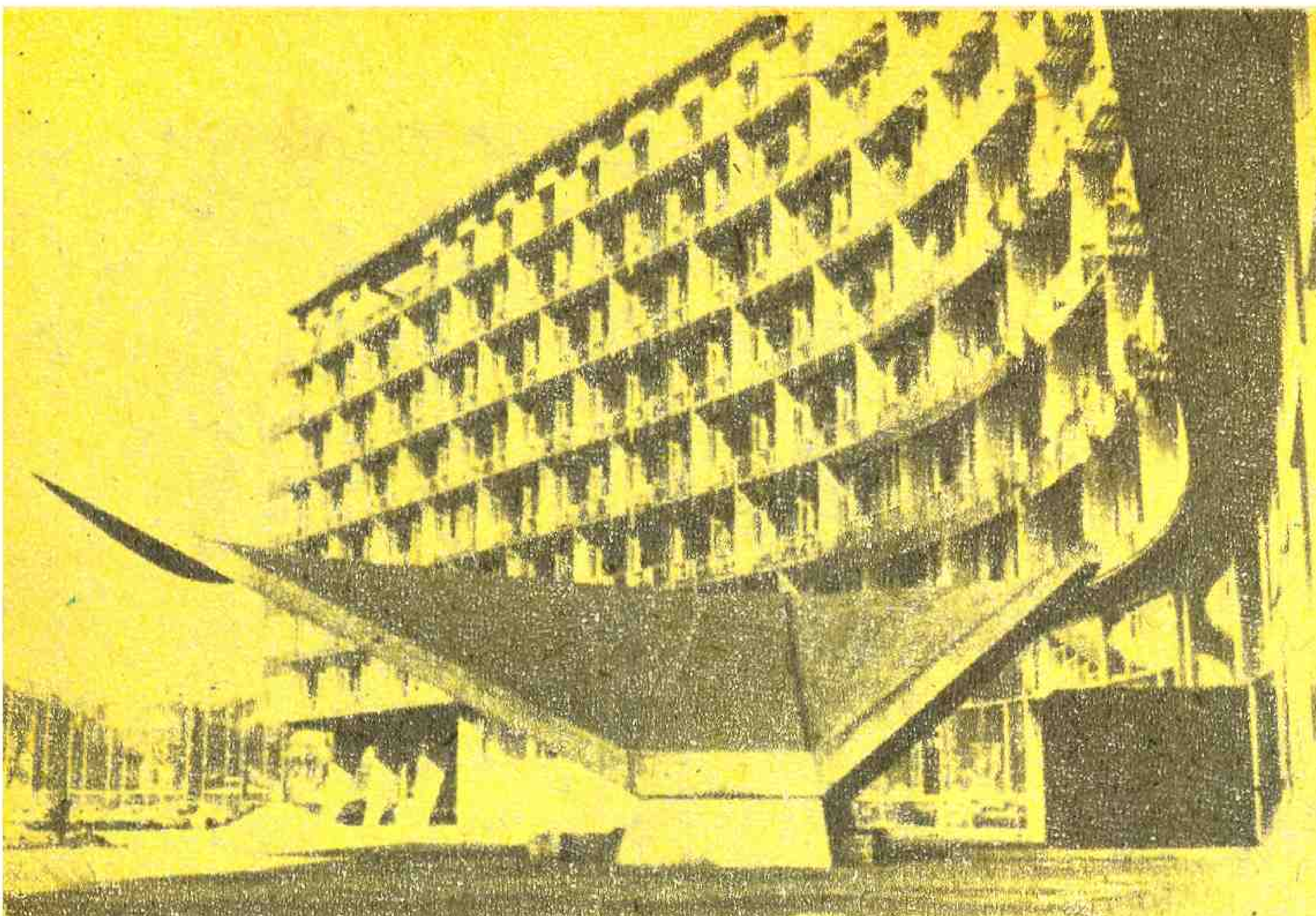
O organizaţie internaţională cu un profil complex

Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Educaţie, Ştiinţă şi Cultură (UNESCO) este, fără îndoială, una din instituţiile specializate cele mai importante şi mai complexe din sistemul Naţiunilor Unite. Modelele care au putut s-o inspire urcă departe în timp, pînă la antichitatea greco-romană sau la vremurile Renaşterii. Dar ceea ce distinge, poate, UNESCO de antecedentele sale este faptul că ea şi-a propus, încă de la bun început, ca, prin educaţie, ştiinţă şi cultură, să acţioneze pentru consolidarea păcii şi înţelegerea internaţională. Problematica specifică a UNESCO este, ca atare, subsumată unui scop politic urmărit în mod constant. „Dat fiind că războaiele iau naştere în cugetul oamenilor - declară Actul ei constitutiv -, în însuşi cugetul oamenilor trebuie clădită apărarea păcii". Formulă idealistă, desigur, dar care a constituit, de patru decenii, semnificaţia acţiunii morale întreprinse de Organizaţie. În al doilea rînd, spre deosebire de fostul Institut internaţional de cooperare intelectuală - creat, înainte de război, în cadrul Societăţii Naţiunilor -, UNESCO a fost concepută ca un organism interguvernamental, menit să mobilizeze eforturile statelor membre şi să dea programului său de activitate o structură stabilă şi o pondere reală.

În noiembrie 1945, o conferinţă pregătitoare s-a reunit la Londra, în cursul căreia 44 de state au adoptat, după dezbateri însufleţite, Actul constitutiv al Organizaţiei. În urma insistenţelor lui Léon Blum, s-a hotărît ca sediul UNESCO să fie stabilit la Paris. Alegerea Parisului compensa, printre altele, faptul că structura şi practica administrativă a viitoarei organizaţii se inspirau îndeaproape din dreptul anglo-saxon. În septembrie 1946, Comisia pregătitoare s-a instalat la Paris, în fostul Hotel Majestic, de pe Avenue Kléber, unde, în luna noiembrie a aceluiaşi an, s-a deschis prima sesiune a Conferinţei generale a UNESCO, care a convenit programul de activitate, bugetul, regulamentul financiar şi statutul personalului.

Actul constitutiv stabilea cu precizie organele constituţionale ale UNESCO: Conferinţa generală, for ce grupează totalitatea statelor membre asociate şi care decide, din doi în doi ani, programul şi bugetul bienal, precum şi toate celelalte chestiuni legate de politica generală şi de viaţa Organizaţiei; Consiliul executiv, ales de Conferinţa generală şi care, între sesiunile acesteia, veghează, dimpreună cu Directorul general, la executarea programului şi traducerea în viaţă a rezoluţiilor adoptate de Conferinţa generală; în sfîrşit, Secretariatul compus din funcţionari internaţionali recrutaţi din statele membre şi condus de un director general, care este propus de Consiliul executiv şi ales periodic de Conferinţa generală. Primul director general al UNESCO a fost savantul britanic Julian Huxley (1946-1948), căruia i-a urmat, rînd pe rînd, Jaime Torres Bodet (Mexic, 1948-1952), Luther H. Evans (SUA; 1952-1958), Vittorino Veronese (Italia; 1958-1960), René Maheu (Franţa; 1960-1974), Amadou Mahtar M'Bow (Senegal; 1974-1987) şi din 1987, Federico Mayor Zaragoza (Spania).

UNESCO îşi bizuie acţiunea nu numai pe serviciile guvernamentale; ea beneficiază, totodată, în statele membre, de activităţile Comisiilor naţionale pentru UNESCO, care grupează, pe plan naţional, specialişti din domeniile educaţiei, ştiinţei şi culturii şi constituie organe consultative şi de legătură ale statelor membre cu Secretariatul Organizaţiei de la Paris. Totodată, în eforturile sale de mobilizare a comunităţii internaţionale pe tărîmul educaţiei, ştiinţei şi culturii, UNESCO dispune de numeroase organizaţii internaţionale neguvernamentale (aşa-zisele ONG-uri). Acestea au, îndeobşte, un statut de afiliere la UNESCO şi acţionează, de cele mai multe ori, pe bază de contracte şi de subvenţii, pentru traducerea în viaţă a programului adoptat de Conferinţa generală. Împletirea activităţilor guvernamentale cu cele neguvernamentale conferă originalitate acţiunii UNESCO şi defineşte rolul ei specific în ansamblul

O parte din fațada edificiului ce adăpostește sediul UNESCO din Paris

relațiilor internaționale, de vreme ce programele și proiectele sale necesită concursul guvernelor, ca și al asociațiilor profesionale. Acest dublu caracter al acțiunii UNESCO se reflectă și în competențele pe care le are Consiliul executiv, unde membrii săi acționează atît ca reprezentanți ai statelor respective, cît și ca personalități alese de Conferința generală în acest organ colectiv menit s-o reprezinte. În sfîrșit, pentru a putea intensifica acțiunea sa în statele membre, UNESCO dispune și de un program de participare la activitățile lor, care este afectat în exclusivitate sprijinirii și finanțării acelor proiecte întreprinse pentru traducerea în viață a programului Organizației.

Materia de care se ocupă UNESCO este foarte vastă și ambițioasă. Ea a evoluat o dată cu mutațiile înregistrate de comunitatea mondială, însumînd majoritatea marilor probleme care stau în fața omenirii în domeniile de competența Organizației, precum: lichidarea analfabetismului, dreptul la educație, educația permanentă, învățămîntul științelor și implantarea structurilor de cercetare științifică și tehnologică în țările subdezvoltate, accesul tuturor la cuceririle științei și tehnicii contemporane, cercetările în domeniul științelor sociale, reflecția și acțiunea practică în problemele păcii și ale drepturilor omului și popoarelor, stimularea creației artistice, difuzarea valorilor culturale, prezervarea identității culturale, salvgardarea și valorificarea patrimoniului cultural și natural al umanității, îmbunătățirea circulației informației și a structurilor informaționale în lume, în sfîrșit, promovarea, ca un obiectiv global, a păcii și înțelegerii internaționale, a eliminării tuturor formelor de rasism, de colonialism și neocolonialism, a unei mai bune cunoașteri și aprecieri mutuale între popoare, a dezvoltării și diversificării cooperării între toate națiunile lumii.

Vreme de aproape patru decenii, UNESCO a evoluat, cum era și firesc, trecînd prin mai multe etape caracteristice. La începuturile ei, Organizația a pus accentul în sfera de interes mai restrîns, a cooperării intelectuale, în măsura în care marea majoritate a statelor membre aparțineau Europei occidentale. O dată cu intrarea țărilor socialiste în Organizație, după 1955, problemele păcii și înțelegerii internaționale, ale relațiilor Est-Vest au dat o nouă dimensiune programului de activitate. În sfîrșit, din 1960 încoace, prin adeziunea statelor care-și dobîndiseră recent independența, acțiunea Organizației a inclus, nemijlocit, și problemele dezvoltării țărilor din Africa, Asia și America Latină. UNESCO desfășoară, în prezent, programe complexe în favoarea țărilor în curs de dezvoltare, cărora le consacră majoritatea resurselor sale bugetare și extrabugetare. Funcțiunile esențiale ale Organizației s-au constituit, ca atare, de-a lungul unui proces istoric, în care, treptat, dimensiunea *intelectuală*, cea *operațională* și cea *etică* s-au completat și s-au întrepătruns. În toate aceste etape ale existenței sale, UNESCO a trăit ancorată în actualitate, reflectînd și, adesea, anticipînd momentele noi, de expansiune sau de criză, ale comunității mondiale în domeniile sale de competență. Niciodată UNESCO nu a fost inactuală sau nu a rămas nepăsătoare la frămîntările care s-au produs în rîndurile membrilor săi. E ceea ce face, de altfel, frumusețea și dificultatea misiunii sale. Unii au deplîns și au criticat politizarea UNESCO, adică tocmai ceea ce constituie unul din marile sale merite. Căci, cu șanse mai mari sau mai mici de succes, Organizația și-a propus să recepteze probleme actuale majore și să schițeze soluții. Uneori, a reușit s-o facă, alteori s-a lovit de greutăți sau chiar a eșuat. A-i reproșa, însă, că trăiește în actualitate și că reflectă, în gîndirea și acțiunea sa, starea politică a lumii, este să practici, în mod deliberat, politica struțului, adică să faci o politică mioapă și retrogradă. Trebuie arătat, în acest context, că o asemenea abordare negativă a determinat Statele Unite ale Americii, urmate de Marea Britanie și de Singapore, să părăsească Organizația în 1985. Unul din principalele motive invocate a fost tentativa, considerată de unii ca prea îndrăzneață, a UNESCO de a pune problema „decolonizării" informației și de a-i căuta soluții, ceea ce era, evident, de natură să afecteze interesele marilor agenții occidentale și să pericliteze cvasimonopolul pe care acestea continuă să-l dețină asupra informației în țările în curs de dezvoltare.

Dificultățile de care UNESCO s-a izbit de-a lungul existenței sale – ca, de-altfel, și alte instituții specializate din sistemul Națiunilor Unite – nu au provenit, însă, numai din abordarea politică a problemelor, care este un fenomen firesc și necesar, ci și din alte cauze: mai întîi, decalajul foarte mare dintre ambițiile programului de acțiune și modicitatea resurselor bugetare. La un moment dat, bugetul

UNESCO nu era mai ridicat decît costul cîtorva avioane care se prăbuşeau într-o singură zi în Vietnam. Aceasta face ca rolul UNESCO în lume să fie doar unul de stimulare şi de incitare, de situare a problemelor, fără ca Organizaţia să poată întreprinde acţiuni de anvergură şi de lungă durată pentru atingerea deplină a unuia sau altuia din marile obiective pe care şi le-a propus. Apoi, numeroasele activităţi care s-au adunat, în decursul vremii, au dat programului UNESCO un caracter prea diversificat, multe proiecte marginale şi nesemnificative împiedicînd, adesea, concentrarea eforturilor intelectuale şi băneşti în cîteva mari direcţii prioritare. În al treilea rînd, un anumit snobism intelectual, încurajat de numeroşi specialişti, a făcut, în ultimii ani, din caracterul pluridisciplinar şi interdisciplinar al cercetării alfa şi omega succesului acţiunii UNESCO. Elaborarea de studii, rapoarte, anchete, stagii şi seminarii este, în general, utilă, dar prea costisitoare şi fără un impact sesizabil asupra realităţii existente în statele membre, în special în ţările în curs de dezvoltare.

Dintre toate organizaţiile internaţionale găzduite la Paris, UNESCO dispune de clădirile cele mai originale. După ce Conferinţa generală s-a ţinut, rînd pe rînd, la Mexico, Beirut, Florenţa, Montevideo şi New Delhi, UNESCO a putut părăsi Hotelul Majestic şi s-a instalat în noul său sediu din Place de Fontenoy, în cel de-al 7-lea arondisment, vizavi de Ecole Militaire. Proiectul palatului în formă de „Y" reprezenta, în 1958, o premieră arhitecturală de o certă îndrăzneală, datorîndu-se colaborării dintre Marcel Breuer (SUA), Pier Luigi Nervi (Italia) şi Bernard Zehrfuss (Franţa). Sculpturile lui Jean Arp şi Henry Moore, un „mobil" de Calder, „Zidul Soarelui şi al Lunii" imaginat de Joan Miró, o pictură de Tamayo şi „Căderea lui Icar" de Picasso, în „sala paşilor pierduţi", au conferit, de la bun început, prestigiu şi frumuseţe lăcaşului în care aveau să se confrunte şi să se armonizeze politicile culturale ale lumii. Cu timpul, palatul din Place de Fontenoy s-a dovedit a fi neîncăpător, şi Organizaţia şi-a întregit sediul cu noi imobile situate în apropiere, pe străzile Miollis şi Bonvin. Astăzi, sediul numără şapte corpuri de clădire, în care lucrează membrii Secretariatului internaţional şi sînt adăpostite delegaţiile permanente ale statelor membre şi numeroase organizaţii internaţionale neguvernamentale afiliate la UNESCO.

Un devotament absolut faţă de idealurile UNESCO

Cînd am sosit la Paris în 1965*, în calitate de delegat permanent al României pe lîngă UNESCO, personalitatea care domina Organizaţia era directorul său general, René Maheu. De el m-au legat, de-a lungul anilor, relaţii strînse de lucru şi o prietenie pe cît de discretă, pe atît de sinceră şi de durabilă.

Maheu se născuse în 1905 la Saint-Gaudens, lîngă Toulouse, într-o familie modestă. Mama sa era neştiutoare de carte. Fost elev al Şcolii normale superioare din Paris, condiscipol al lui Sartre, Simone de

Beauvoir, Georges Pompidou şi Senghor, Maheu făcuse, mai întîi, carieră de profesor de filozofie şi de literatură. Lector la Köln, apoi la Londra, iar în timpul războiului la Fez, intrase ca funcţionar internaţional la UNESCO încă din 1946. Urcase una cîte una treptele ierarhiei profesionale, ajungînd subdirector general, apoi director general a.i., în sfîrşit Director general ales de Conferinţa generală în 1962. Avea să conducă secretariatul Organizaţiei vreme de 12 ani, pînă în 1974, cînd Conferinţa generală i-a desemnat succesorul în persoana lui Amadou Mahtar M'Bow. Bolnav şi măcinat mai ales de faptul că părăsise UNESCO, René Maheu s-a stins la 70 de ani, în decembrie 1975.

Ceea ce-l caracteriza, în primul rînd, pe René Maheu era inteligenţa sa. Raţionalismul său tipic franţuzesc, fără nici un snobism intelectual, era hrănit de solide lecturi umaniste şi de o capacitate de analiză şi sinteză ieşite din comun. Logica argumentării, în tot ceea ce scria sau vorbea, era presărată cu o ironie de bun gust şi cu un spirit polemic care nu depăşea niciodată „regula jocului". Toate aceste însuşiri făceau din Maheu un *debater* şi un adversar redutabil. Puţini delegaţi guvernamentali reuşeau să-i ţină piept. Vorbitorul nu era, totuşi, înzestrat cu mari calităţi naturale: avea un glas firav şi cam dogit, o pronunţie marcată de un uşor accent din sud, vorbirea tărăgănată şi şovăielnică. Cu toate acestea, intervenţiile sale - de la discursurile cele mai elaborate la răspunsurile improvizate - erau mici capodopere de claritate, simetrie şi persuasiune. De-a lungul argumentării sale, Maheu lăsa să străbată, cu grijă şi fără excese, un fior liric, o aluzie poetică, un sens ascuns şi voit ambiguu, care înfrumuseţau deodată expunerea cea mai aridă. Cînd prezenta bugetul Organizaţiei în faţa Conferinţei generale sau a Consiliului executiv, Maheu o făcea cu mijloacele unui moralist şi poet. Auditoriul rămînea cucerit de forţa şi frumuseţea expunerii, de sinceritatea şi pasiunea convingerilor sale. Chiar şi delegaţii acelor ţări care se opuneau propunerilor sale bugetare ieşeau cu greu de sub hipnoza discursului lui Maheu. Inteligenţa sa se grefa pe un fond pasional care implica tumult şi violenţă. Maheu era un luptător, un coleric celebru pentru furiile pe care i le stîrneau, dintr-o nimica, unul sau altul din colaboratori. Văzuse Organizaţia crescînd, şi crescuse în ea; încetul cu încetul, îşi contopise viaţa cu a ei. Cu vremea, relaţia dintre el şi Organizaţie s-a constituit într-un act de luciditate şi de statornicie, care l-a purtat pe culmi de fericire şi i-a provocat mari suferinţe. O relaţie pasională de la un capăt la altul al carierei sale: „UNESCO, - mărturisea el în discursul de adio - UNESCO, care a fost datoria şi bucuria mea, truda, grija şi orgoliul meu..." Prăbuşirea lui René Maheu a fost cu atît mai dureroasă, în împrejurările fireşti care l-au obligat să se retragă în 1974. A făcut-o cu greu, agăţîndu-se de ultima şansă, care era infimă, şi şi-a ratat ieşirea de pe scena unde strălucise, sigur de sine, atîta vreme. Plecarea lui nu a fost nici demnă, nici senină. Nu toţi oamenii pot proceda ca Greta Garbo. Dar o astfel de plecare aparent normală nu ar fi fost conformă naturii profunde a per-

* Ambasadorul Valentin Lipatti a fost delegat permanent al Republicii Socialiste România pe lîngă UNESCO (1965-1971), membru supleant în Consiliul executiv (1965-1968), apoi membru şi vice-preşedinte al Consiliului executiv (1976-1980) - n.red.

sonajului: Maheu nu putea părăsi UNESCO cu flegma dezabuzată a unui supus al Maiestății sale britanice. A făcut-o, răvășit și dezordonat, într-un moment în care echilibrul lui interior, măcinat și de boală, se rupsese.

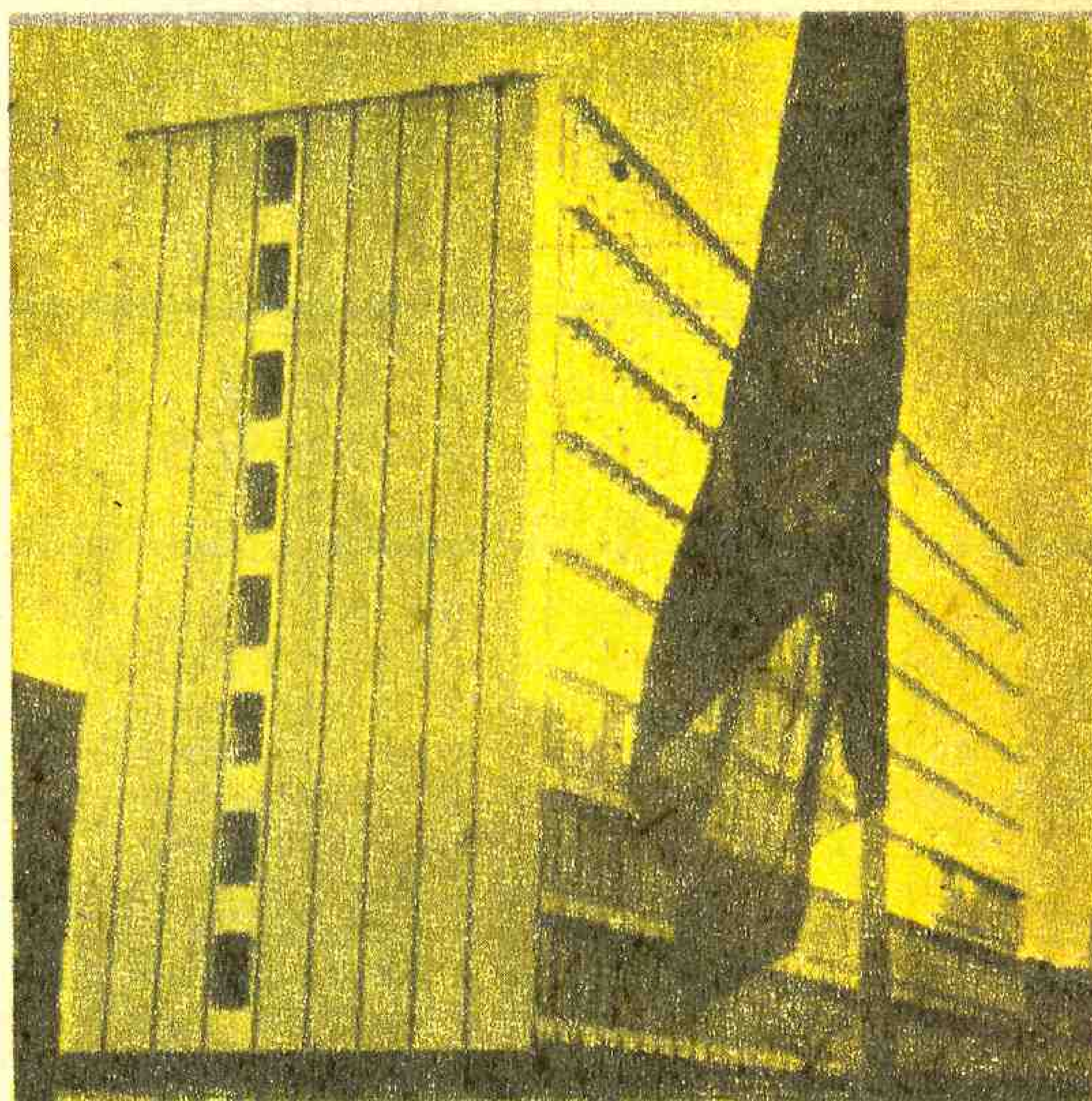
Vreme de două decenii, René Maheu a slujit aspirațiile marii majorități a țărilor lumii pentru o viață mai bună, mai demnă și mai justă. A combătut, cu o energie neobosită, inechitatea, exploatarea, ignoranța, subdezvoltarea, dăruindu-se cauzei progresului social, economic și cultural al tuturor națiunilor, instaurării unor relații noi, democratice, de înțelegere și respect mutual, între toate statele. A insuflat Organizației, pe care o slujea și o reprezenta, sensurile majore care i-au permis acesteia să desfășoare o acțiune intelectuală și practică pe toate continentele. A făcut din concepția sa umanistă cheia de boltă a programului UNESCO: „Sînt dintre cei care cred că oricare ar fi explicația realității, toată semnificația lumii constă în acțiunea omului". Partizan convins al universalității UNESCO, René Maheu a militat, totodată, pentru dezvoltarea proprie, armonioasă, a fiecărei națiuni și pentru cooperarea regională, menită să valorifice din plin originalitatea fiecărei culturi naționale. In acest context, a înțeles și a promovat acțiunea de cooperare europeană a UNESCO la nivelul întregului continent. A sprijinit procesul de democratizare a relațiilor interstatale, desțelenind căi de acțiune și conturînd orientări pe care viața internațională le-a confirmat. Și-a făcut, din năzuințele de progres și bunăstare ale popoarelor care-și cuceriseră recent independența, un crez de la care nu s-a abătut niciodată. A slujit, astfel, cu abnegație și fermitate, cauza păcii, a înțelegerii și a colaborării internaționale, chiar și atunci cînd era nevoit să înfrunte opoziția unor forțe politice conservatoare. A respins calea compromisurilor și a oportunismului, alegînd drumul spinos al luptei pentru progresul social și moral al omenirii. A făcut-o cu o totală dăruire de sine. „Iubesc – îmi scria el cu puțin timp înainte de moarte – tot ceea ce este aproape imposibil (tot interesul vieții pentru mine constă în acest cuvînt *aproape*), căci, cu cît trece vremea, cu atît sînt mai convins că singurele lucruri pe care ești sigur că le ai sînt cele pe care le dăruiești".

René Maheu a fost un prieten sincer și loial al României. El a înțeles și a sprijinit inițiativele și activitatea țării noastre în cadrul UNESCO, ca pe o contribuție de seamă la înțelegerea și cooperarea internațională. Doctor *honoris causa* al Universității din București, a venit adesea în țară legînd prieteniі pe care anii le-au cimentat. Pentru cei care l-au cunoscut, au lucrat cu el și i-au urmărit îndeaproape activitatea, fostul director general al UNESCO rămîne, fără îndoială, una din personalitățile cele mai competente și mai originale ale vieții internaționale din ultimii treizeci de ani.

În lumea cosmopolită a Secretariatului internațional

Poate mai mult decît celelalte instituții specializate din sistemul Națiunilor Unite, UNESCO dispune, prin însăși varietatea preocupărilor sale, de un Secretariat internațional eteroclit: educatori și pedagogi, matematicieni, fizicieni și chimiști, geologi, oceanografi și hidrologi, scriitori, editori și animatori culturali, informaticieni și ziariști, juriști, diplomați administratori și controlori financiari, traducători și interpreți – ca să nu amintesc decît de principalele „specii" ale „Zoo"-ului din Place de Fontenoy – alcătuiesc un microcosm al societății internaționale. Oamenii trăiesc acolo într-un ritm trepidant și funcțional totodată, între 9 dimineața și 6 după-amiaza, dejunînd fie la repezeală la „snack"-urile din sediu, fie mai tacticos la restaurantul de la etajul VII al palatului din Place de Fontenoy. Lumea Secretariatului internațional este variată, captivantă și periculoasă: specialiști de reală calificare profesională sau funcționari administrativi serioși conviețuiesc cu șmecheri care și-au găsit un „job" lucrativ, cu fete și femei frumoase ușor accesibile. Pe culoare se întîlnesc, discută, se despart și iar se revăd oameni de toate rasele și toate naționalitățile lumii: europeni, africani, latino-americani și nord-americani, arabi și asiatici. Se aud vorbind toate limbile și în special engleza și franceza. Coridoarele sînt încărcate de xerox-uri unde cine dorește fotocopiază ce vrea, de aparate automate care servesc cafea, ceai și cacao cu lapte, de cărucioare care transportă corespondență și, alteori, munți de documente. La orele de pauză sau în timpul programului, funcționarii se adună la cafenelele din sediu, unde degustă tacticos un aperitiv sau un *espresso*.

Adesea, membrii Secretariatului pleacă în misiune însoțindu-l sau reprezentîndu-l pe Directorul general, pentru a discuta proiecte concrete de cooperare, în cadrul relațiilor unei țări sau alteia cu Organizația. Ei știu să asculte și să discute amănunțit problemele cu autoritățile țării-gazdă, să fie prudenți și să nu se angajeze mai mult decît pot s-o facă; iau note și întocmesc rapoarte detaliate pe care, la înapoiere, le transmit pe cale ierarhică Directorului general. Finalizarea proiectelor ia, adesea, mult timp, spre exasperarea statelor membre. In numeroasele reuniuni internaționale care se țin la sediul Organizației sau au loc în afara sediului în diferite state membre, funcționarii de rang superior, care răspund de reuniunea respectivă, îl însoțesc pe Directorul general sau îl reprezintă. Ei întocmesc din timp și pe parcur-

Cea de-a cincea clădire a UNESCO, inaugurată în 1970

sul reuniunii documentele necesare şi-l ajută pe preşedintele de şedinţă în îndeplinirea funcţiunilor sale, expun punctul de vedere al Secretariatului, dau răspunsuri, în numele Directorului general, la întrebările puse de delegaţii şi, în general, veghează la buna desfăşurare a reuniunii. Intervenţiile lor sînt, în general, făcute cu decenţă şi tact, lăsînd preşedintelui şi, mai ales, delegaţiilor impresia că puterea de decizie le aparţine; ştiu, însă, să evite orice hotărîre sau recomandare care ar contraveni intereselor Secretariatului şi programului Organizaţiei. În general, sînt destul de abili să şi-l facă aliat pe preşedinte (care le este tributar pentru chestiunile de procedură) şi să găsească, printre delegaţi, sprijinitori gata să intervină în caz de primejdie. Pentru a-şi duce treaba la bun sfîrşit, diplomaţia le este necesară, ca şi cunoştinţele profesionale. De la un anumit grad în sus, funcţionarii internaţionali sînt asimilaţi cu membrii corpului diplomatic, beneficiind de imunităţi şi privilegii similare cu ale acestora. Membrii Secretariatului sînt bine remuneraţi, potrivit unui sistem unitar pentru ansamblul instituţiilor Naţiunilor Unite, la care se adaugă un spor variabil pentru inflaţie, după oraşul în care trăiesc - Paris, Geneva, Roma, New York ş.a.m.d. Salariile lor sînt cu mult superioare celor ale personalului diplomatic din statele membre, ceea ce provoacă nemulţumirea acestora, care consideră, pe bună dreptate, că cheltuielile administrative, inclusiv cele de personal, sînt excesiv de mari în toate organizaţiile sistemului Naţiunilor Unite.

Organizaţiile internaţionale interguvernamentale şi membrii secretariatelor lor sînt, adesea, judecaţi cu asprime pentru motivul că acţiunea multilaterală este lentă, greoaie şi ineficientă şi nu poate fi comparată cu relaţiile bilaterale, caracterizate prin promptitudine şi rentabilitate. Astfel de opinii se întîlnesc, cu precădere, la acele ţări care preferă, pentru multiple motive, ca ajutorul acordat de ele ţărilor în curs de dezvoltare să ia calea bilaterală şi nu cea multilaterală, unde identitatea şi influenţa donatorului se estompează mai lesne. Dincolo de asemenea considerente, funcţionarul internaţional este adesea taxat drept un birocrat care duce o viaţă de huzur, între reuniuni care nu produc decît hîrtii şi misiuni inoperante şi costisitoare. Multe critici de acest fel pot fi, desigur, întemeiate cînd se referă la un caz în speţă; dar imaginea funcţionarului internaţional, al cărui *standing* indispune, este adesea denaturată grosolan. Am cunoscut mulţi specialişti care s-au dedicat, cu abnegaţie şi eficacitate, realizării unor proiecte concrete de cooperare internaţională şi care, chiar şi pe planul negocierii, nu erau mai prejos decît diplomaţii de carieră, a căror incompetenţă nu e uneori egalată decît de vanitatea lor. Şi apoi totul depinde de om, de capacitatea fiecăruia de a-şi mobiliza resursele în slujba unui ideal sau, cel puţin, a înfăptuirii unor obiective precise.

Nu este mai puţin adevărat că, după o practică de un deceniu sau două, funcţionarii internaţionali cad, uneori, în rutină; competenţa lor este desăvîrşită, dar elanul lor a scăzut, şi avem de a face adesea cu tehnocraţi perfecţi care produc, fără pasiune şi prea multă imaginaţie, documente, rezoluţii, proiecte, evaluări. Alteori, funcţionarii care au petrecut un lung şir de ani în cadrul unei organizaţii internaţionale, se depersonalizează; subordonarea lor teoretică totală faţă de şeful executivului internaţional, mediul cosmopolit în care trăiesc îi fac, adesea, să apară cu un profil intelectual şi moral pestriţ, în care dimensiunea naţională pare a se fi estompat. Dacă „bilateraliştii" au o părere proastă despre funcţionarii internaţionali, nici aceştia nu au o simpatie prea mare pentru cariera diplomatică; cel mult, se acomodează şi conlucrează cu acei diplomaţi care-şi reprezintă ţara în organizaţiile respective, legînd uneori chiar relaţii de prietenie cu ei.

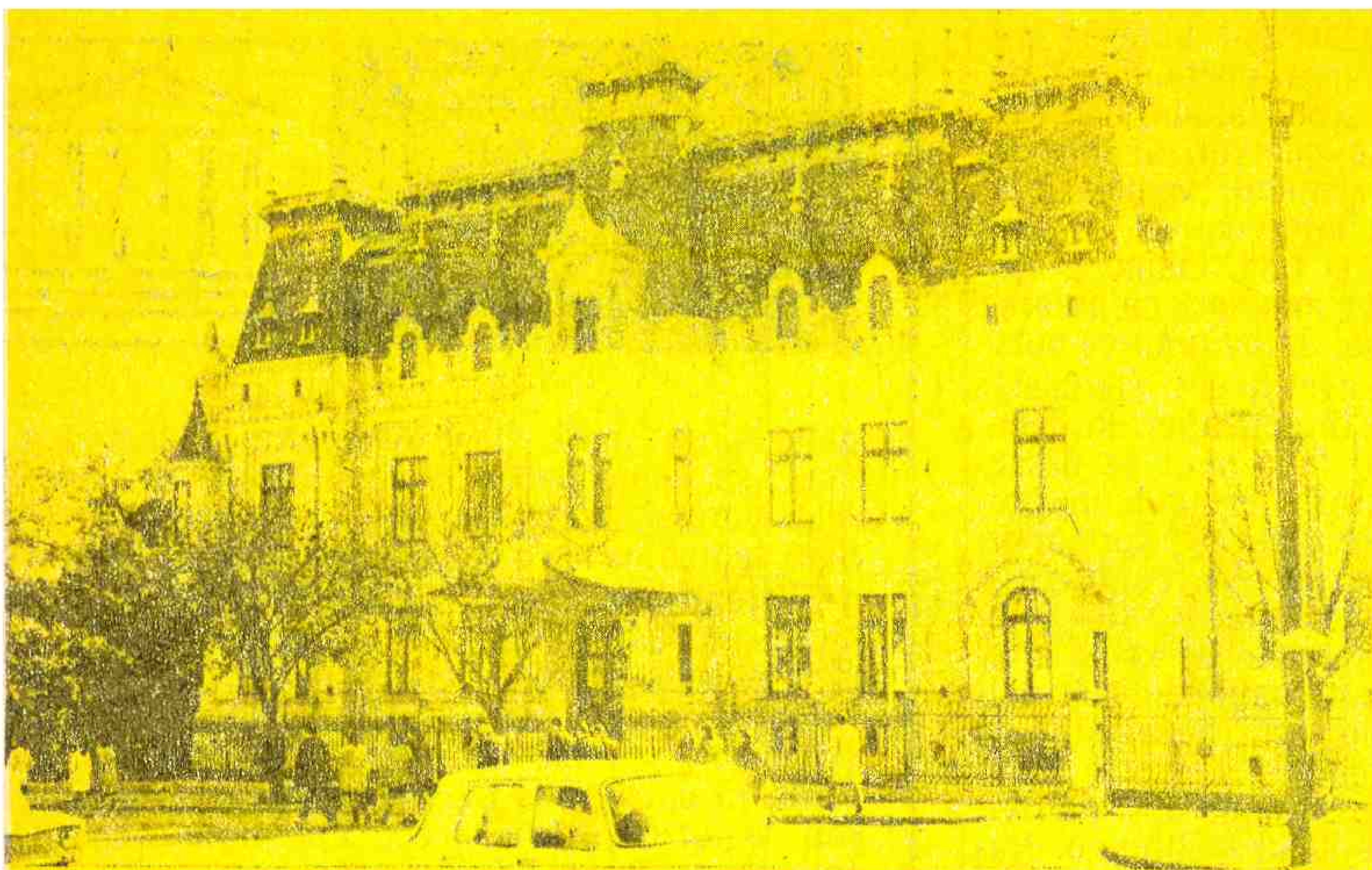

Secretariatul internaţional al UNESCO, cu care am lucrat un lung şir de ani, reprezenta, aşadar, o societate cosmopolită: oameni veniţi de pe toate meleagurile, oameni de vîrste şi culturi deosebite, cu obiceiuri şi comportamente felurite, dar care se angajaseră cu toţii să slujească idealurile Organizaţiei sau, în tot cazul, să-i traducă în viaţă programul de acţiune. O făceau cu curtoazie, dacă nu totdeauna cu sinceritatea necesară. Mi-a trebuit cîtva timp să le pricep firea şi să le discern interesele, astfel încît dialogul meu de lucru cu ei să devină productiv. Unii erau sinceri, alţii duplicitari, unii profunzi, alţii superficiali, unii foarte pricepuţi, alţii ignoranţi, unii cinstiţi, alţii la limita corectitudinii. O umanitate eterogenă cu care lucrai zilnic şi care forma un club în care trebuia să pătrunzi, să-i cunoşti regulile, scrise şi nescrise, pentru a fi acceptat şi, pînă la urmă, sprijinit în îndeplinirea misiunii tale. De altfel, în organizaţiile interguvernamentale, raportul de forţe se schimbă adesea în favoarea „staff"-ului permanent: statele membre hotărăsc periodic, e drept, politica generală a organizaţiei respective şi-şi asumă un control prin Consiliul de conducere, dar aparatul Secretariatului internaţional, care lucrează tot timpul anului, devine o forţă redutabilă în executarea programului de activitate şi, în general, în politica dusă de organizaţie. Deşi repetă, ca o profilaxie, că ei sînt slujitorii statelor membre, funcţionarii internaţionali, începînd cu şeful executivului, devin, în fond, adevăraţii stăpîni ai organizaţiei. Dispun pentru aceasta de toate condiţiile: o bună calificare profesională, mijloace băneşti şi de lucru excelente, mînuirea procedurii şi cunoaşterea documentelor; într-un cuvînt, au faţă de delegaţii guvernamentali, care vin periodic la sediu, un ascendent considerabil. Dacă la aceasta se adaugă şi o voinţă de putere excesivă din partea şefului executivului, atunci Secretariatul apare ca organul decisiv al organizaţiei respective şi se identifică cu ea în ochii opiniei publice internaţionale. Este o evoluţie periculoasă, de nedorit, dar care, uneori, devine, din păcate, o realitate.

A fi membru în Consiliul executiv

Cu toată importanţa secretariatului sau a delegaţilor permanenţi în viaţa zilnică a UNESCO, partea cea mai interesantă, din punct de vedere politic, o constituie, fără îndoială, pentru reprezentantul unui stat membru, participarea sa la activitatea Consiliului executiv.

Dacă Conferinţa generală - care se reuneşte din doi în doi ani, vreme de 4-5 săptămîni - este o mare chermeză în care oamenii nu au timp decît rareori

Centrul european pentru învățămîntul superior al UNESCO, de la București

să se cunoască mai bine, Consiliul executiv este clubul permanent în care pulsează viața politică a Organizației și în care membrii săi se leagă unii de alții printr-o muncă comună de durată.

Între două sesiuni ale Conferinței generale, Consiliul executiv este, cum am mai spus, organul constituțional care, împreună cu Directorul general, veghează la traducerea în viață a hotărîrilor Conferinței generale, în primul rînd la executarea programului adoptat de aceasta. Competențele Consiliului executiv sînt foarte extinse, mergînd de la problemele de politică generală și execuția programului, la relațiile externe ale organizației cu alte organizații guvernamentale și neguvernamentale, politica de personal (inclusiv recomandarea numirii Directorului general), politica financiar-administrativă, evaluarea muncii Secretariatului și a muncii de pe teren (centre și birouri regionale), pregătirea ordinii de zi și organizarea lucrărilor sesiunilor Conferinței generale ș.a. Pentru a face față unor asemenea sarcini, Consiliul executiv lucrează în plenară și în organe subsidiare de lucru cu caracter permanent sau create ad-hoc. În anii '60, Consiliul executiv era alcătuit din 30 de membri; el numără azi 52 de membri, reflectînd, proporțional, creșterea numărului de state membre ale Organizației în ultimele două decenii. De regulă, sesiunile Consiliului executiv au loc de două ori pe an, primăvara și toamna, fiecare sesiune durînd între trei și șase săptămîni. Membrii Consiliului executiv, aleși de Conferința generală, o reprezintă pe aceasta și reprezintă, totodată, și propriile lor guverne. Ei pot vorbi în numele țărilor pe care le reprezintă, ca și cu titlu personal. Cheltuielile legate de participarea lor la sesiunile Consiliului sînt suportate de către Organizație. Consiliul executiv este condus de un birou compus dintr-un președinte, mai mulți vicepreședinți și președinții principalelor organe subsidiare de lucru, birou care este reales din doi în doi ani, după fiecare sesiune a Conferinței generale, și după ce aceasta a ales, în proporție de 50 la sută, noi membri ai Consiliului executiv. Mandatul unui membru al Consiliului este în prezent de patru ani și, în principiu, cu excepții care, din păcate, devin tot mai numeroase, țara respectivă nu mai este imediat reeligibilă. Alegerile se fac potrivit unui sistem de cinci grupe electorale (țările occidentale, țările socialiste, țările latino-americane, țările asiatice, țările africane și arabe), fiecare grup avînd un număr de locuri vacante pentru care pot candida alte țări, dar tot din același grup electoral.

Țara care a fost aleasă în Consiliul executiv dispune, vreme de patru ani, de o influență considerabilă asupra Directorului general și a Secretariatului pe care acesta îl conduce. Activitatea în Consiliu îi permite reprezentantului unei țări să aibă o cunoaștere aprofundată a programului și a mecanismelor de funcționare ale Organizației: ea este și o școală de calificare în diplomația multilaterală. Adesea, foștii membri ai Consiliului executiv sînt solicitați, ulterior, pentru funcții superioare în cadrul Secretariatului sau în comitete și reuniuni internaționale ale UNESCO, unde sînt folosiți ca experți cu titlu personal, ca președinți sau raportori. Apartenența la Consiliu este, așadar, trambulina necesară intrării pe orbita cvasi-permanentă a UNESCO. Este, deci, lesne de înțeles de ce majoritatea statelor membre, și în primul rînd țările mici și mijlocii, doresc să intre cît mai frecvent în Consiliul executiv, să joace, astfel, un rol politic în viața Organizației și să obțină pentru propria țară avantajele care decurg din proiectele de cooperare mai ușor dobîndite în astfel de circumstanțe.

De la intrarea ei în UNESCO, în 1956, România a fost, timp de zece ani, membră a Consiliului executiv, avînd prima oară un mandat de șase ani (1962-1968), iar a doua oară unul de patru ani (1976-1980).

Luate în serios, sesiunile Consiliului executiv sînt departe de a fi o sinecură. Ordinea lor de zi cuprinde puncte numeroase, care acoperă, practic, toate aspectele importante ale vieții Organizației. Problemele politice, adesea de o acuitate excepțională, se împletesc cu chestiuni legate de specificul programului de activitate, dar care dau naștere la dezbateri, de multe ori la fel de aprinse și de controversate, precum chestiunile bugetare sau problemele de personal. Cu creșterea firească a numărului de membri ai Consiliului, astfel de dezbateri durează zile. Apoi, de multe ori, organele subsidiare de lucru se întrunesc simultan, ceea ce presupune că membrul titular în Consiliu trebuie să dispună de mai mulți supleanți calificați. Calendarul lucrărilor nu este mai niciodată respectat. Rămînerile în urmă necesită ședințe maraton sau chiar ședințe de noapte. De multe ori, pentru chestiuni controversate care, puse la vot, ar scinda Consiliul, se constituie grupe restrînse de negociere și redactare, unde se poate

ajunge mai lesne la o înțelegere. Am făcut adesea parte, ca membru, raportor sau președinte, din asemenea organe ad-hoc, în care elaboram texte menite să întrunească consensul membrilor grupului respectiv. Nu, hotărît lucru, Consiliul executiv nu e o sinecură, dacă vrei să-ți iei munca în serios. Dar numai astfel poți juca un rol într-o astfel de incintă: intrînd în probleme, oricît de aride și de dezagreabile ar fi ele uneori, venind cu poziții proprii, oferind soluții de compromis, rezistînd cînd trebuie și cedînd cînd este necesar, fiind în tot cazul prezent. Altfel - și lucrul se întîmplă frecvent -, ești marginalizat, devii un membru periferic al Consiliului, care se mulțumește să ia cuvîntul de cîteva ori în plenară în chestiuni de principiu și asistă, apoi, pasiv - cînd nu absentează - la ceea ce se întîmplă, în mod efectiv, în cadrul sesiunii. Dacă adopți o asemenea „filozofie", ai timp să și moțăi după dejun, la hotel sau chiar în ședință sau să te duci la cinema. Nu vei fi jucat, însă, regula jocului și vei fi judecat cu condescendență mai ales de Secretariat, care nu va vedea în tine nici un adversar de temut, nici un sprijinitor, ci un fel de „mînă moartă" care se mulțumește să afirme poziții generale, fără a se lupta pentru finalizarea ideilor pe care le susține. Nu așa trebuie concepută diplomația multilaterală, care nu valorează mare lucru dacă o transpui din planul negocierii în cel al simplelor declarații. Propaganda este, fără îndoială, necesară, dar ea nu trebuie să devină un scop în sine. Căci o idee nu capătă, cît de cît, forță dacă nu este însușită și încorporată în texte adoptate de comunitatea internațională.

Dar, dincolo de o incintă politică, Consiliul executiv al UNESCO - poate mai mult decît alte organe de conducere ale agențiilor specializate din sistemul Națiunilor Unite - este și un colectiv uman, ilustrat de personalități politice și culturale extrem de felurite. Conviețuind periodic vreme mai îndelungată, membrii Consiliului, după o perioadă de tatonare și de mefianță reciprocă, încep să discute mai deschis, se ceartă și se împacă, se cunosc, se apreciază sau se detestă, dar nu rămîn indiferenți unii față de alții. Pînă la urmă, cu toate deosebirile politice, culturale sau de temperament, ei sfîrșesc prin a forma un club destul de omogen în diversitatea lui, pentru că, dincolo de interesele naționale specifice ale fiecărei țări, ideile de înțelegere și de colaborare internațională îi reunesc, ca cel mai mic numitor comun.

Contribuția României la programul de acțiune al UNESCO

Activitatea României la UNESCO, cu începere din anii '60, s-a îndreptat în mai multe direcții principale.

Era necesar, mai întîi, ca politica externă a României să fie bine prezentată și bine înțeleasă de membrii comunității internaționale, ca o politică de pace și de cooperare cu toate țările lumii, pe baza respectării principiilor fundamentale ale dreptului internațional, și în primul rînd ale independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu forța, avantajului reciproc. România trebuia să acționeze, în orice circumstanță și față de orice partener, potrivit acestor principii, care aveau să constituie cheia de boltă a relațiilor noastre cu celelalte țări. La UNESCO, ca și în alte foruri internaționale, glasul României s-a făcut

auzit limpede, ca un glas distinct, promotor al unei astfel de politici principiale și consecvente.

Era necesar, în al doilea rînd, ca, pe baza acestei politici, România să ia poziție în toate marile probleme care se puneau pe atunci în viața Organizației, să devină un membru activ și eficient în Consiliul executiv, la sesiunile Conferinței generale, ca și în alte reuniuni internaționale specializate. Astfel, România s-a pronunțat cu consecvență pentru înfăptuirea universalității UNESCO prin restabilirea Republicii Populare Chineze în drepturile ei legitime, ca și pentru primirea, în Organizație, a R.D. Germane, R.P.D. Coreene și, pe atunci, a R.D. Vietnam. A acționat, de asemenea, pentru combaterea colonialismului și neocolonialismului, a tuturor formelor de rasism și a politicii de *apartheid*, pentru democratizarea relațiilor internaționale și asigurarea unei largi conlucrări pe baza egalității în drepturi, pentru sporirea rolului UNESCO în ajutorarea țărilor în curs de dezvoltare.

În ceea ce privește programul propriu-zis de acțiune a UNESCO, eforturile noastre s-au axat pe mai multe priorități.

În primul rînd, creșterea rolului UNESCO în domeniul activităților de tineret. Educarea tineretului potrivit idealurilor de pace, de prietenie și de colaborare între popoare, constituia o inițiativă pe care România o promova cu precădere la ONU. Ca agenție specializată și în domeniul educației, UNESCO era chemată, în mod firesc, să-și aducă o contribuție sporită la formarea tineretului, ceea ce implica un program de acțiune mai bine structurat, resurse bugetare mai mari, inclusiv efective sporite de personal, reuniuni regionale și mondiale pe chestiuni specifice ale tineretului și, dincolo de aceasta, o abordare nouă a problematicii tineretului cu o audiență nouă în opinia publică mondială. René Maheu a înțeles foarte bine, în acei ani premergători evenimentelor din mai '68, necesitatea ca UNESCO să aibă o participare semnificativă la educația tineretului și a lansat primul program mai important în acest domeniu. El a găsit în țara noastră un sprijin efectiv pe planul ideilor, ca și al acțiunii practice.

În al doilea rînd, la UNESCO, ca și în alte agenții specializate din sistemul Națiunilor Unite, România a acordat un interes susținut valorificării resurselor umane. Formarea de cadre naționale, în special în țările în curs de dezvoltare, era, încă din acea vreme, imperios necesară, după cum și azi factorul uman este considerat ca un element esențial al strategiei internaționale a dezvoltării. România a promovat și sprijinit politica UNESCO de valorificare a potențialului uman din statele sale membre prin diferitele mijloace de care dispunea Organizația.

În al treilea rînd, România a fost pionierul lansării programului de cooperare europeană al UNESCO, într-o perioadă în care interesul pentru problematica securității și cooperării în Europa începea să se contureze tot mai bine. Nouă țări mici și mijlocii din Europa (Austria, Belgia, Bulgaria, Danemarca, Finlanda, Iugoslavia, România, Suedia și Ungaria) acționau la ONU, dincolo de linia de demarcație a alianțelor politico-militare, pentru adoptarea unor

măsuri pe plan regional, în vederea îmbunătăţirii relaţiilor de bună vecinătate între statele europene aparţinînd unor sisteme economice şi sociale diferite. Cam în aceeaşi perioadă şi tot la iniţiativa României, aceleaşi ţări şi-au conjugat eforturile pentru ca, şi în cadrul UNESCO, să poată fi elaborate şi traduse în viaţă proiecte de cooperare regională în domeniile de competenţa Organizaţiei. Programul de cooperare europeană, omologat nu fără dificultăţi, pe baza unor rezoluţii-cadru pe care România le-a prezentat în acea perioadă la fiecare sesiune a Conferinţei generale, s-a dezvoltat, mai întîi, pe planul comisiilor naţionale pentru UNESCO prin ţinerea periodică a unor conferinţe regionale ale acestora; în al doilea rînd, pe plan ministerial, prin organizarea, cu începere din 1967, a unor conferinţe ale miniştrilor educaţiei, ale miniştrilor ştiinţei şi ale miniştrilor culturii din statele membre europene; apoi, pe planul organizaţiilor internaţionale neguvernamentale cu profil exclusiv sau preponderent european; în sfîrşit, prin crearea unor structuri regionale, adică a unor centre şi birouri ale UNESCO în Europa. Îmi amintesc de eforturile depuse de delegaţia ţării noastre, alături de delegaţiile Austriei şi Belgiei, pentru ca, la sesiunea Conferinţei generale din 1966, să fie adoptată hotărîrea de convocare la Viena, în 1967, a primei conferinţe general-europene a miniştrilor educaţiei. Conferinţa de la Viena a deschis seria întîlnirilor ministeriale în cadrul UNESCO şi, fiind prima de acest fel în istoria Europei postbelice, a constituit, într-o bună măsură, un test pozitiv nu numai pentru acţiunea de cooperare europeană din cadrul Organizaţiei, dar şi, pe un plan mai larg, pentru dialogul politic care avea să ducă, în 1972, la începerea pregătirii Conferinţei pentru securitate şi cooperare în Europa. În toate activităţile europene ale UNESCO, România a jucat un rol-cheie, stimulînd lansarea de noi activităţi, preconizînd continuarea şi adîncirea celor existente, găzduind numeroase dintre ele.

Totodată, ca o parte integrantă a programului de cooperare europeană, ţara noastră a dezvoltat, în cadrul UNESCO, şi colaborarea la nivel sub-regional balcanic, prin organizarea periodică a conferinţelor comisiilor naţionale pentru UNESCO din această regiune, crearea în 1963, a Asociaţiei internaţionale de studii sud-est europene (AIESEE), cu sediul la Bucureşti, şi, în general, prin asocierea Organizaţiei la diferite proiecte de colaborare în Balcani, care intrau în domeniile sale de competenţă.

Mai trebuie, de asemenea, amintit că ţara noastră şi-a adus o contribuţie semnificativă la elaborarea *Declaraţiei de principii privind colaborarea culturală internaţională*, adoptată de Conferinţa generală a UNESCO în 1966. Prevederile acestei declaraţii subliniază demnitatea şi valoarea fiecărei culturi şi cheamă comunitatea mondială să asigure prezervarea fiecăreia dintre ele; ea stabileşte, totodată, normele şi obiectivele colaborării culturale internaţionale, pe plan bilateral şi multilateral, regional şi mondial pentru promovarea respectului mutual, a înţelegerii, prieteniei şi păcii între popoare.

Dincolo de aceste activităţi de program, care erau pentru noi prioritare, România s-a străduit să fie prezentă în principalele forme de activitate desfăşurate de UNESCO. Astfel, în afara participării noastre la sesiunile Consiliului executiv şi ale Conferinţei generale, care reprezentau un minimum statutar, specialişti români în domenii foarte diferite au luat parte, adesea, la reuniuni şi conferinţe internaţionale organizate de UNESCO în domeniile educaţiei, ştiinţei şi culturii; experţi români au fost invitaţi, cu titlu personal, să-şi dea contribuţia, după caz, la diferite grupuri consultative convocate de Directorul general într-o problemă sau alta; funcţionari români au fost numiţi în Secretariatul UNESCO, iar unii specialişti din ţara noastră au fost, de asemenea, folosiţi ca experţi pe teren în cadrul unor proiecte executate de UNESCO în statele sale membre. Tineri români au primit burse de specializare oferite de Organizaţie. În publicaţiile periodice ale UNESCO, am putut pătrunde, deşi nu în mod suficient, cu articole şi contribuţii datorate unor specialişti din ţară.

Totodată, pentru a crea legături de cooperare mai trainice şi de durată, ca şi pentru a echilibra balanţa de plăţi a ţării în cadrul Organizaţiei, au putut fi realizate proiecte operaţionale, finanţate de Fondul Special al PNUD şi executate de UNESCO, precum proiectul privind Institutul Politehnic din Bucureşti (în valoare de aproximativ un milion şi jumătate dolari). Mai trebuie amintită, de asemenea, în cadrul aceloraşi preocupări, găzduirea la Bucureşti, cu începere din 1972, a Centrului european al UNESCO pentru Învăţămîntul Superior (CEPES), care este unitatea cea mai semnificativă de care dispune Organizaţia pentru promovarea unei colaborări general-europene în domeniul universitar.

Perspective

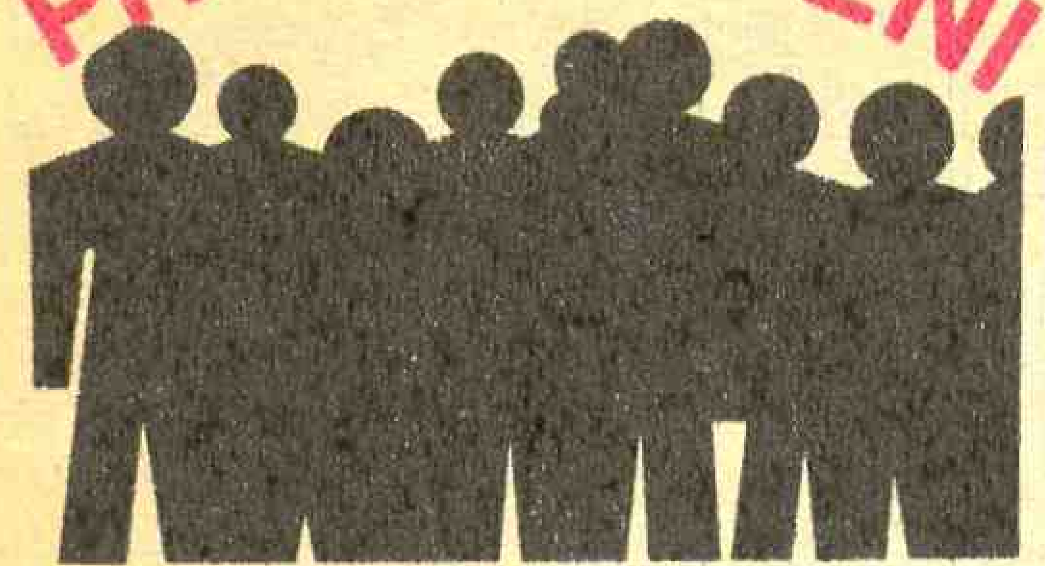
Cea de-a 25-a sesiune a Conferinţei generale a UNESCO, care s-a ţinut la Paris între 17 octombrie - 16 noiembrie 1989, a examinat şi adoptat Planul de activitate pe termen mediu (1990-1995), ca şi programul şi bugetul Organizaţiei pentru 1990-1991. Sesiunea a dezbătut şi adoptat, totodată, hotărîri privind politica generală şi activităţile curente ale Organizaţiei.

Hotărîrile adoptate au reliefat o preocupare crescîndă pentru creşterea eficienţei acţiunii UNESCO, printr-o mai mare concentrare şi raţionalizare a programelor şi a proiectelor care urmează să fie traduse în viaţă în următorii ani, ceea ce este de natură să sporească credibilitatea şi prestigiul Organizaţiei în ochii comunităţii mondiale.

UNESCO va trebui, totodată, să-şi redobîndească universalitatea, prin revenirea, printre statele sale membre, a acelor ţări care - ca Statele Unite ale Americii şi Marea Britanie - au părăsit-o în ultima vreme.

În sfîrşit, Organizaţia va trebui să respecte, în mod neabătut, egalitatea suverană a statelor sale membre şi să nu practice, pentru un motiv sau altul, o politică partizană în sensul rău al cuvîntului. UNESCO trebuie să rămînă, în mod constant, în slujba umanităţii, în diversitatea şi totalitatea cerinţelor şi aspiraţiilor acesteia; ea este chemată să promoveze, cu tot mai multă consecvenţă, cauza respectului reciproc, a înţelegerii, solidarităţii şi cooperării internaţionale, într-o lume care trebuie să devină o lume a păcii, a echităţii şi demnităţii umane.

Valentin Lipatti

TAHITI

„Necunoscutele" unei insule bine cunoscute

Insula Tahiti (din arhipelagul cu același nume) - 1042 kmp, aproximativ 100 000 locuitori, capitala: Papeete

Despre Tahiti – o mică insulă tropicală, în plin Ocean Pacific – s-au scris mai mult de 12 000 de cărți sau articole. Cuvîntul „paradis" este des folosit în aceste lucrări, care elogiază „splendoarea peisajului", „blîndețea climei" și, mai ales, „viața ușoară și liberă" a insularilor. În bună măsură, datorită acestei „publicități", imaginea despre Tahiti suferă de unilateralitate și chiar de o falsă înțelegere a vieții locuitorilor, ce beneficiază, firește, de generozitatea climei și naturii, dar au și ei – ca oamenii de pretutindeni – probleme, necazuri, dificultăți.

Ar fi fost util — scria, de pildă, dr. Bengt Danielsson, autor al unui bine documentat articol despre tahitieni — să se facă o analiză a credinței profunde și larg răspîndite în existența unui „paradis tahitian", pentru a se vedea în ce măsură ea este justificată. Trebuie — constata el, de la început — să se facă o distincție între trecut și prezent, căci, în Tahiti, ca oriunde în lume, transformările au fost adînci după sosirea primului om alb.

În Tahiti, acest eveniment s-a petrecut în urmă cu 200 de ani. Primii au fost marinarii, englezi și francezi, din echipajele unor nave străbătînd Pacificul, în căutare de noi teritorii. În iunie 1767, Tahiti a fost descoperit de locotenentul Samuel Wallis. Nouă luni mai tîrziu, sosea în insulă rivalul său, căpitanul francez Louis-Antoine de Bougainville. Atît Wallis, cît și Bougainville au fost foarte reținuți în descrierile pe marginea descoperirii lor. Din fericire, un alt navigator, energicul căpitan Cook — în cursul călătoriilor sale exploratorii în Pacific — a făcut, de patru ori, escală în Tahiti, lăsînd remarcabile descrieri ale vieții și obiceiurilor insularilor.

Simplitatea vieții

O observație care i-a impresionat pe toți acești primi vizitatori ai insulei a fost modul extrem de simplu în care tahitienii își asigurau cele necesare vieții; în primul rînd: hrana, îmbrăcămintea, adăpostul.

Climatul cald și temperatura constantă — de circa 30° —, ploile abundente, mai ales, între lunile octombrie și mai, permit tahitienilor să planteze și să recolteze în orice perioadă a anului. Mai mult, culturile n-au nevoie de nici o îngrijire specială. Arborele de pîine ar fi, în acest sens, exemplarul cel mai concludent, putînd fi considerat un simbol al facilității existenței în Tahiti. Un lăstar al acestui copac devine, în numai șase ani, un arbore în toată puterea și continuă să producă circa 50 de ani. Fiecare fruct al său, prăjit sau copt, poate constitui hrana pe o zi a unei persoane.

Un alt exemplu este cocotierul, care, în aceeași manieră spontană, produce nuci pe toată perioada anului. Alte fructe sau legume, de veche cultură, ca bananele, ignami, rădăcinile de taro sau cartofii dulci (batatele), au nevoie de foarte puțină îngrijire.

Atitudinea tahitienilor față de cele cîteva specii de animale și păsări domestice pe care le posedau, în momentul descoperirii lor de către albi — și anume: porcii, cîinii și găinile — era de o nepăsare totală.

Ele erau lăsate să se descurce, în deplină libertate. Fiind puţine, carnea lor nu era mîncată decît la marile sărbători. În schimb, tahitienii aveau o altă sursă de proteine mai bogată şi mai accesibilă — peştele. Neavînd nici argilă, nici metal pentru fabricarea vaselor, tahitienii au găsit un mod ingenios de a-şi pregăti hrana: ei o coceau într-un cuptor de pămînt, o simplă groapă în sol, în care se puneau pietre plate, sub care se făcea focul. Alimentele, înfăşurate în frunze, erau aşezate pe pietrele încinse, totul fiind apoi reacoperit cu pămînt. După o oră, se desfăcea „cuptorul" şi era scoasă hrana, bine coaptă şi suculentă.

Tot datorită climei, veşmintele nu constituiau o problemă. Popoarele polineziene — cărora le aparţin tahitienii — nu cunosc arta ţesutului şi a torsului; veşmintele sau cuverturile erau confecţionate din scoarţa fină interioară a unor arbori, ca arborele de pîine sau smochinul. Prea mult efort nu cerea nici construirea caselor tahitiene de tip tradiţional — cu pereţi din bambus şi acoperiş din frunze de cocotier. Toţi oamenii dintr-un sat participau la ridicarea unei astfel de case, cu durabilitate de 5—10 ani.

Fiindcă fiecare avea sau producea aceleaşi bunuri şi alimente, şi necesităţile erau uşor şi repede acoperite, nu existau nici schimburi, nici comerţ. Astfel că tahitienii dispuneau de foarte mult timp liber. Distracţiile lor favorite erau cîntatul, dansul şi jocurile. Astfel, impresia primilor europeni sosiţi în Tahiti a fost că au descoperit un popor simplu, inocent, trăind în deplină armonie cu natura şi fiind viguros şi sănătos. De altfel, trupurile tahitienilor eru puternice şi armonioase, dinţii perfecţi. Nu beau decît apa proaspătă a rîurilor coborînd din munţii înalţi din centrul insulei. Dispunînd de o abundenţă de cursuri de apă, se scăldau de cîteva ori pe zi. Izolarea, depărtarea de continent împiedicaseră ca bolile să afecteze „insula fericită", locuită de un popor viguros şi vesel.

Dar, dacă este relativ uşor de observat şi descris modalităţile în care o comunitate se hrăneşte, se îmbracă şi, în genere, împlineşte actele cotidiene ale existenţei, înţelegerea şi relatarea vieţii familiale, sociale, a sistemului de guvernare sau a credinţelor unui popor implică, în mod necesar, cunoaşterea limbii acestuia, element ce a lipsit primilor descoperitori ai Tahiti-ului: Wallis, Bougainville sau Cook.

Induşi în eroare de o agricultură şi o tehnică relativ rudimentare şi de o viaţă materială foarte simplă, ei au tras în mod greşit concluzia că aceşti fericiţi copii ai naturii nu aveau nici legi, nici instituţii, nici constrîngeri morale. Ei credeau că tahitienii erau conduşi doar de instincte şi că realizaseră o societate ideală, fondată pe fraternitate, egalitate şi libertate, adică înfăptuiseră acel vis de aur al umanităţii perfecte.

Or, nimic nu era mai fals. De fapt, societatea tahitiană a fost întotdeauna profund ierarhizată, o castă conducătoare de şefi ereditari dominînd o masă de oameni obişnuiţi, care nu puteau niciodată să se ridice deasupra nivelului clasei lor. Nu exista oprimare sau exploatare, deşi faptele dovedesc că, în secolul al XVIII-lea, cînd a fost descoperit Tahiti, situaţia în sine a omului de rînd era mult mai rea decît în Europa. Dar, dacă tahitienii ar fi putut citi toate absurdităţile pe care admiratorii lor europeni le-au scris despre modul lor de viaţă — „liber şi natural" —, ar fi avut de ce să rîdă. Fără a dispune de atîtea reguli de comportare ca în Europa, nu exista — aşa cum şi-au închipuit primii vizitatori — o lipsă totală de constrîngeri. Aceasta ar fi dus, de altfel, la haos şi nici un popor n-a supravieţuit unei totale libertăţi în moravuri.

Religia lor era complexă; tahitienii adorau mai mulţi zei, cărora le dedicau un ritual complicat, cu multe sacrificii şi interminabile rugăciuni. Cît despre sentimentul de fraternitate — care ar fi prevalat în viaţa lor socială şi politică —, adevărul era că, de fapt, diversele triburi ale insulei se aflau deseori în stare de război. Mai corect spus, în stare de animozitate, pentru că tahitienii nu erau capabili de cruzimile sistematice şi prelungite de care s-au vădit în stare popoarele aşa-zis „civilizate". Conform spiritului cavaleresc al tahitienilor, chiar atunci cînd se ajungea la bătălii, războinicii nu purtau decît măciuci din lemn sau praştii.

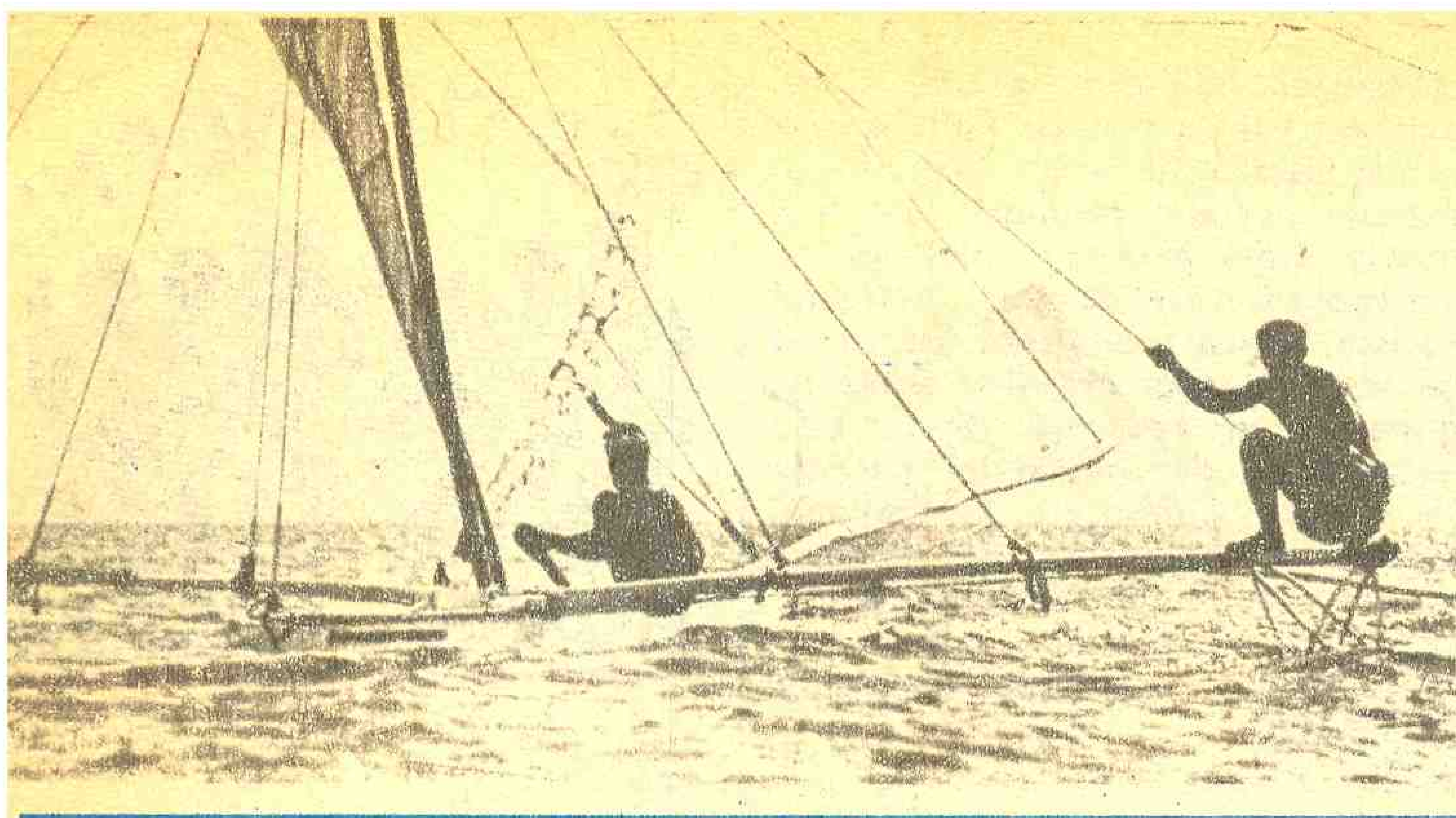
„Raiul şi-a schimbat adresa"

La un popor atît de puţin echipat pentru apărarea sa, introducerea armelor şi a băuturii a constituit un dezastru. Primii răspunzători au fost marinarii, care, seduşi de perspectiva unei vieţi trîndave, au dezertat şi s-au stabilit printre tahitieni. Ei s-au apucat să vîndă lichioruri indigenilor, apoi să-i înveţe metodele de distilare. Majoritatea acestor oameni de nimic sosiseră nu la bordul unor vase cu disciplină severă, cu arme ţinute sub strict control, ci pe baleniere americane sau englezeşti, care îşi făcuseră din Oceanul Pacific, în prima jumătate a secolului XIX-lea, principalul teren de vînătoare. Alţi albi veniţi să se stabilească în Tahiti, la vremea respectivă, au fost misionarii — întîi, englezi, apoi francezi. Conflictul care a urmat s-a terminat prin transformarea insulei Tahiti şi a insulelor din jur într-un „teritoriu francez de peste mări", aşa-numita Polinezie franceză.

Azi, o excursie prin insulă dovedeşte în ce măsură toţi aceşti căpitani, marinari, misionari, negustori şi colonizatori au reuşit să-i „civilizeze" sau, mai curînd, să-i „occidentalizeze" pe tahitieni — observă, cu nedisimulată amărăciune, dr Bengt Danielsson. Şi alţi vizitatori se referă, notîndu-şi impresiile de călătorie, la transformările produse în mentalitatea şi modul de viaţă tahitian. O mare parte din descendenţii indigenilor descoperiţi de Wallis şi Bougainville sînt îmbrăcaţi, azi, europeneşte şi au case construite din lemn, cu acoperişuri din tablă ondulată. În fiecare district, s-a înălţat, printre palmieri, silueta unei

Familia tahitiană este formată, în mod tradiţional, din mulţi membri, dintre care mulţi sînt copii

Pirogă în laguna Tahaa

biserici protestante. Numeroase sînt şi bisericile catolice şi, uneori, cîte una adventistă sau un templu mormon. Simpla existenţă a atîtor lăcaşuri de cult şi credinţe rivale — care fiecare susţine că este cea adevărată — a semănat confuzie şi îndoială în rîndul tahitienilor.

Se găsesc, de asemenea, — scrie dr Danielsson — în fiecare district, două nelipsite monumente: primul este primăria; celălalt este şcoala primară, unde pot fi văzuţi copii tahitieni copiind, cu sîrg, verbele neregulate franceze sau recitînd fabulele lui La Fontaine. Privind numărul mare de copii — peste 50 la sută din locuitori au sub 20 de ani —, autorul amintit îşi pune, firesc, întrebarea: cum îşi vor cîştiga existenţa aceşti copii cînd vor fi adulţi?

Findcă, îndeosebi în domeniul îndeletnicirilor, al modului de cîştigare a existenţei, cei mai mulţi dintre comentatori constată schimbări importante, influenţînd serios întreaga viaţă tahitiană. Deşi numărul magazinelor a crescut, doar puţine aparţin tahitienilor, cărora nu le place să stea în spaţii închise, în spatele unei tejghele. De obicei, în supermarketinguri sau micile magazine, se găsesc descendenţii marinarilor dezertori de odinioară sau cei ai funcţionarilor coloniali, instalaţi definitiv aici, încă din secolul trecut. Tahitienii care au vrut să cîştige bani au avut de ales între a fabrica, din nucile de cocos de pe propriile terenuri, copra, sau a deveni pescari de meserie, pornind tot mai în larg. Apoi, tot mai numeroşi, au ajuns docheri, tîmplari, camionagii. În număr crescînd, au ajuns să-şi cheltuiască cîştigul — obţinut în condiţii grele, neobişnuite modului tradiţional de trai — pe băuturi tari.

Incidentele izbucnite în 1987 au scos la lumină o serie din dificultăţile societăţii tahitiene actuale şi au dat prilejul unor analize atente a stării de lucruri din insulele polineziene. Sub titlul „Tahiti" — un paradis plin de contradicţii", ziarul francez „Le Monde" publica un reportaj despre revolta docherilor din Papeete (capitala tahitiană), în cursul căreia fuseseră rănite 30 de persoane, ca şi despre înfruntările dintre forţele de poliţie trimise de autorităţile franceze şi greviştii din portul acestei insule făcînd parte din „teritoriile de peste mări ale Franţei", totul fiind urmat de decretarea, în Tahiti, a stării de urgenţă şi interdicţiilor de circulaţie. „Le Monde" remarca originea modestă a conflictului — o grevă a docherilor, declanşată din cauza unei chestiuni minore (erau necesari 22 sau 29 de oameni pentru descărcarea navelor la Mururoa), căreia i s-a răspuns prin forţă de către autorităţi — şi consecinţele sale dezastruoase. Această disproporţie — considera cotidianul francez — dovedeşte o blocare a societăţii polineziene, inexistenţa dialogului social şi, în consecinţă, rolul tot mai important acordat de guvernul de la Paris armatei şi forţelor de poliţie din aceste teritorii îndepărtate. „Oricare ar fi autorii direcţi, explozia de violenţă de la Papeete nu este decît expresia aberantă a unei societăţi polineziene dezorientate, frămîntate, care se simte lovită pentru că şi-a pierdut identitatea şi nu a cîştigat nimic în schimb — se aprecia în articolul citat, în care se arată, în continuare, că este vorba de o societate multă vreme hipnotizată de efectele economice artificiale ale beneficiilor acordate de o putere centrală, cu condiţia ca polinezienii să permită Franţei continuarea, în linişte, a experienţelor nucleare în insula Mururoa. O societate cu două viteze: în zona plajei — belşugul aparent al societăţii de consum, iar în zona muntoasă, centrală — cocioabele mizere.

Strigătele de alarmă, prevestind explozia din 1987, nu au lipsit. De pildă, părintele spiritual al luptei pentru autonomie, militantul politic Francis Sanford, declara, în mai 1986: „Am crezut că Centrul de experienţe atomice din Pacific (CEAOP) ne va aduce bogăţie. Dar aceasta nu s-a întîmplat. El a adus bani, dar a dereglat sistemul de viaţă, bazele vieţii tradiţionale. Am adoptat politica şi comportamentul, promovate, de pildă, de o ţară arabă dispunînd de rezerve petroliere, dar, spre deosebire de aceasta, noi nu am avut şi nu avem nici un fel de resurse. Într-o zi, această situaţie va exploda". La rîndul său, un deputat francez, Edouard Fritch, sesiza aspecte ca: delincvenţa — deşi în proporţii încă mici; numărul mare al locuinţelor insalubre — 25 la sută din locuinţele din Papeete, şi şomajul — fenomen nou şi neliniştitor. „Trebuie oare să aşteptăm izbucniri de violenţă, tulburări şi acte teroriste, pentru a lua măsuri?" — întreba deputatul.

În laguna insulei Bora-Bora, femeile şi copiii s-au alăturat bărbaţilor pentru întinderea unui năvod imens

Recesiunea economică, lupta pentru putere, oscilaţiile balanţei forţelor politice — toate acestea sînt prezente în Polinezia franceză, care a intrat într-o perioadă sumbră din istoria sa, afirma, într-un articol de la începutul anului trecut, publicaţia australiană „Pacific Islands". Depresiunea — scria „Pacific Islands" — a cuprins în special insula Tahiti, unde şomajul în creştere contribuie la intensificarea încordării sociale existente.

La prima vedere, Papeete, centrul administrativ al insulei Tahiti şi al întregii Polinezii franceze, a rămas aşa cum a fost cu mulţi ani în urmă. Faţada lui arată exact ca în mărcile poştale: palmieri, fete frumoase, flori exotice, chitarişti pe aeroportul internaţional, salutînd turiştii, iahturi elegante alunecînd pe valuri, pirogi brăzdînd apele lagunelor. În aparenţă, totul este neschimbat, dar numai în aparenţă — relevă publicaţia australiană, subliniind: Azi, cînd se vorbeşte despre Tahiti, cunoscătorii afirmă că „raiul şi-a schimbat adresa".

Liana Enescu

ABORIGENII
şi „Australia albă"

Cuvîntul *Australia* vine din latinescul *Auster*, numele unui vînt cald bătînd dinspre Sud. Aducător de secetă, Austrul bate şi pe pămîntul nostru, unde poporul îi spune mai puţin poetic, dar mai sugestiv, „Săracilă" sau „Traistă goală". Tărîmul austral, a cărui existenţă a fost multă vreme ignorată sau doar presupusă, desemnează deci un teritoriu meridional (în opoziţie cu unul boreal).

Acest misterios teritoriu a înflăcărat, încă din antichitate, imaginaţia oamenilor, apărînd ca ipoteză odată cu ideea de antipozi. Istoricul grec Theopompe, discipolul lui Tucidide, vorbea în secolul IV î.e.n. despre un continent sudic, imens ca întindere şi situat dincolo de apele care s-ar fi aflat în jurul Europei, Asiei şi Libiei (Africii). Mai tîrziu (sec. II e.n.), Ptolomeu emitea şi el opinia că Oceanul Indian este mărginit de o „Terra incognita", la extremitatea sa de sud-est. Reîntors la Veneţia după 24 ani de pribegie, Marco Polo istorisea, în 1295, despre pămînturile descoperite, trezind noi presupuneri cu privire la continentul austral.

În secolul al XVI-lea, încercările portughezilor Alvaro de Mendana şi Pedro Fernandez de Quiros, de a descoperi enigmaticul pămînt de la miazăzi, eşuează, deşi, ajungînd în insulele Marchize, Salomon şi Espirito Santo, ei au fost convinşi că au păşit pe tărîmul austral. De-abia în veacul următor, spaniolii, portughezi şi olandezi, printre care Luis Vàez de Torres, Godinho de Eredia, Willem Janszoon, descoperă şi explorează ţărmurile de nord-vest ale Australiei. La 20 aprilie 1770, englezul James Cook atinge coasta răsăriteană, declarînd întregul teritoriu, la 23 august 1770, posesiune britanică. O sută treizeci şi unu de ani mai tîrziu, la 1 ianuarie 1901, cele şase colonii autonome, sau state, s-au unit alcătuind Commonwealth of Australia, cu statut de dominion în cadrul Imperiului britanic.

Sărbătorirea, în 1988, a bicentenarului „Australiei albe" (sau a sosirii europenilor în Australia) i-a lezat pe aborigeni, primii locuitori ai continentului australian. „Indienii din America, întreabă ei, sînt oare fericiţi că albii s-au stabilit pe pămînturile lor?" Încă de la începutul ceremoniilor, aproximativ 15 000 aborigeni, veniţi din cele patru colţuri ale Australiei, au organizat, în semn de protest, o manifestaţie paşnică la Sydney.

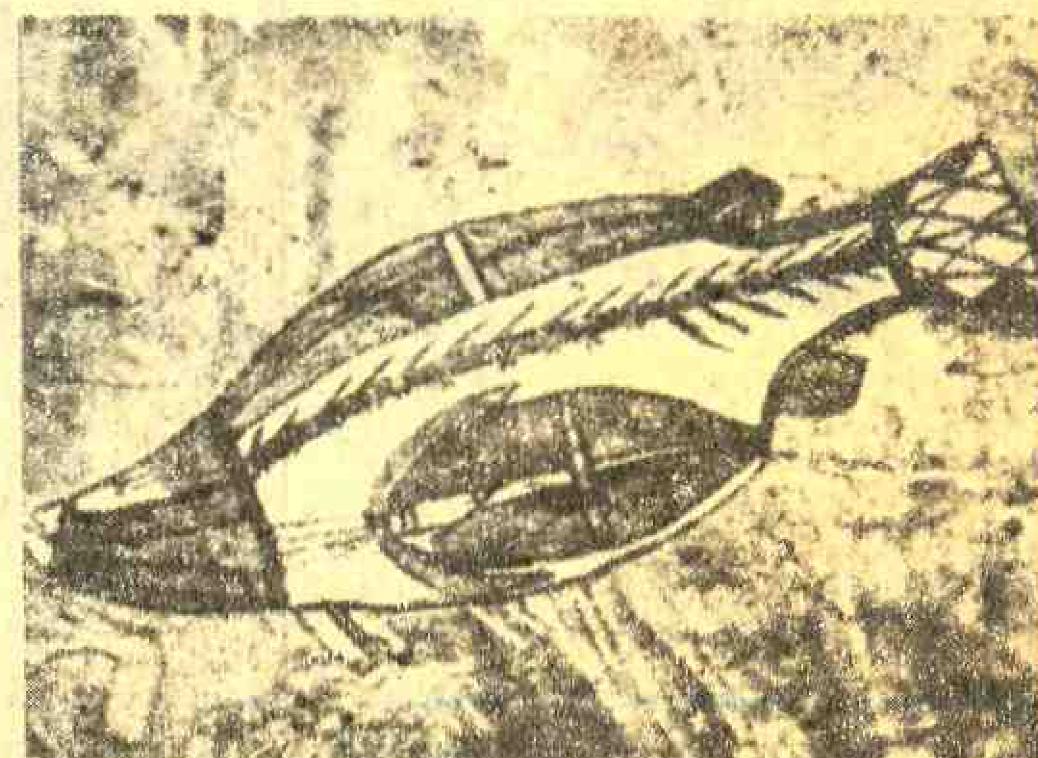
La sosirea coloniştilor britanici, în 1788, existau în Australia — după aprecierea specialiştilor — 300 000 de „indigeni", unul la 25 kilometri pătraţi. De la bun început, britanicii au nesocotit pînă într-atîta această „mînă de sălbatici", încît şi-au fondat colonia pe conceptul de „terra nullius" (pămîntul nimănui). Aborigenii au fost lăsaţi la periferia societăţii care se forma, fără drepturi, fără identitate, considerîndu-se că făceau parte din rîndul struţilor şi al cangurilor. Pînă la mijlocul secolului al XX-lea, cultura lor milenară a rămas total necunoscută australienilor albi.

Astăzi mai există 200 000 aborigeni, adică 1,2 la sută din locuitorii Australiei. Acest grup de oameni este divizat în 500 etnii vorbind 270 de limbi cu 600 dialecte, ceea ce nu constituie un factor de unitate.

Cea mai mare parte dintre ei vieţuiesc în regiunile septentrionale ale ţării. Aborigenii nu au semnat niciodată vreun tratat cu invadatorii şi, în consecinţă, nu au beneficiat de o existenţă juridică timp de mai bine de o sută cincizeci de ani. Expulzaţi de pe pămînturile lor, dezrădăcinaţi, ei au fost adesea masacraţi, pînă în 1920, şi siliţi la sedentarizare forţată, pînă la începutul anilor 60. „Mulţi eşuează la periferia marilor oraşe, fără locuri de muncă, sortiţi şomajului în sinistre bidonville-uri", scrie revista „Geo".

În ultimele decenii, populaţia aborigenă a început să revendice restituirea pămînturilor lor ancestrale. Începînd din 1963, un mare număr de australieni s-a decis să organizeze o serie de manifestaţii pentru a-i ajuta pe aceşti „damnaţi ai pămîntului" să-şi facă cunoscute doleanţele. Dar o nouă ameninţare a apărut pentru aborigeni: pe teritoriile locuite de ei s-au descoperit bogate rezerve de zăcăminte minerale (bauxită, petrol şi uraniu). Pentru a le exploata, guvernul nu a ezitat să-i transmute, încă o dată, pe cei ce le ocupau.

Aborigenii au polarizat din nou atenţia opiniei publice, în 1972, cînd guvernul a hotărît crearea unui Minister al Afacerilor Aborigene. În acel an, cu ocazia primei mari adunări, ei şi-au marcat intrarea pe scena politică, arborîndu-şi drapelul, strigăt de unire al popo-

Un peşte de 9 000 de ani, pictat pe peretele stîncos al unei grote...

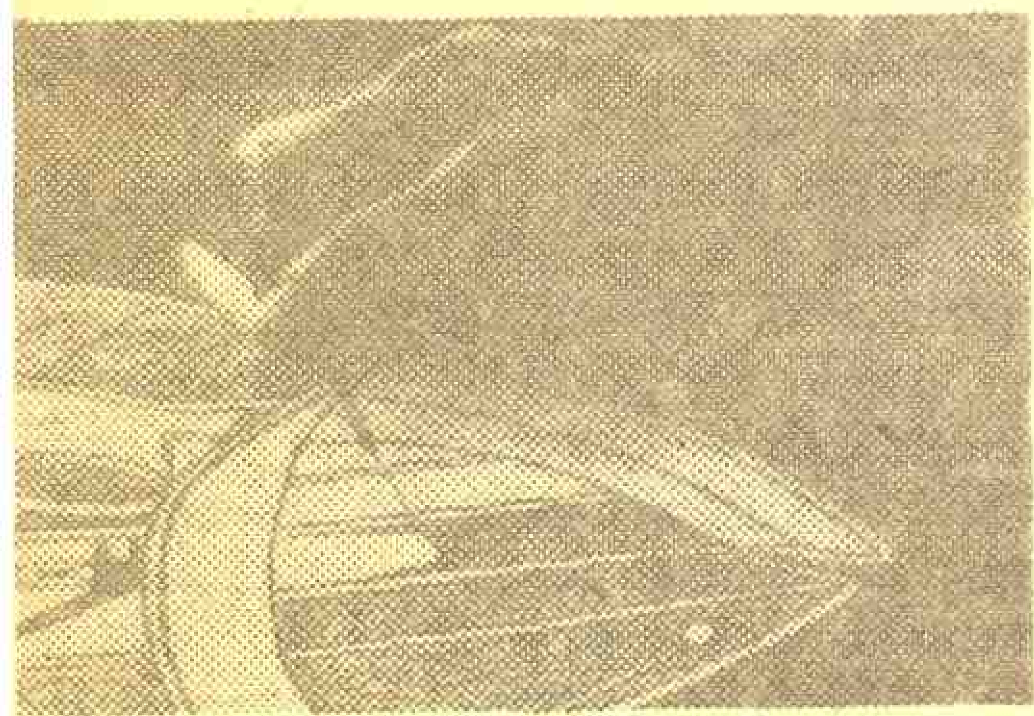
Replica aborigenilor la sărbătorirea bicentenarului naşterii Australiei albe. „200 de ani de minciuni albe", „Spoliaţi de pămînturile noastre de 200 de ani" – se putea citi pe pancartele manifestanţilor

rului lor: un cerc galben suprapus pe două benzi orizontale, neagră sus şi roşie jos. Simbolul pielii lor negre pe pămîntul roşu, ancestral, luminat de soarele speranţei.

Un nou pas înainte s-a făcut în 1973 prin înfiinţarea Comitetului Consultativ Naţional Aborigen (NACC), compus din 41 de reprezentanţi aleşi, avînd ca principală sarcină de a duce tratative cu autorităţile federale albe în vederea reglementării conflictelor dintre „cele două popoare". Trei ani mai tîrziu, un decret federal al guvernului laburist australian a instituit o procedură juridică permiţînd aborigenilor să-şi revendice teritoriile. Pînă astăzi, ei au reuşit să recupereze 10 la sută din ele.

În ciuda acestor măsuri, condiţiile de viaţă ale aborigenilor rămîn precare: 7 000 dintre ei trăiesc în rezervaţii şi 20 000 în misiuni, pe lîngă preoţi care propagă creştinismul. Cîţiva au reuşit să revină pe pămînturile strămoşilor lor şi vieţuiesc în adîncul pădurilor de eucalipt. În aceste sate din mijlocul naturii, viaţa se dovedeşte, cu toată insalubritatea instalaţiilor, mai compatibilă cu aspiraţiile lor decît în ghettourile urbane, unde fac eforturi să supravieţuiască 90 000 de dezrădăcinaţi. Conform unei statistici publicate de revista Geo, speranţa de viaţă a aborigenilor se situează sub media naţională: cincizeci şi doi de ani, în timp ce, pentru albi, ea este de şaptezeci şi doi de ani. Din lipsă de condiţii de igienă şi din pricina malnutriţiei, sînt măcinaţi de boli. Faptul că trăiesc izolaţi are drept consecinţă lipsa unei asistenţe medicale eficiente. Un alt flagel care-i urmăreşte este şomajul, cu însoţitorul său nefast, alcoolismul. În sfîrşit, proporţia de analfabeţi este de 50 pînă la 70 la sută.

...şi unul mai tînar, desenat pe scoarţă de copac

Sînt tot timpul confruntaţi cu probleme de discriminare rasială şi de inegalitate în condiţiile de muncă. Salariile aborigenilor sînt cu mult mai mici decît ale celorlalţi australieni, adaugă studiul publicat în amintita revistă. Puţini dintre ei ating nivelul unor studii superioare; numai 2 la sută deţin diplome de absolvire ale unor institute de învăţămînt superior. S-a reuşit, totuşi, ca în unele state să fie deschise şcoli unde se predau limbile aborigene.

În 1980, aborigenii au trimis o delegaţie la Naţiunile Unite pentru a-şi face cunoscute drepturile. Scopul: să fie recunoscuţi pe plan internaţional. In prezent, ei aşteaptă să se concretizeze ultimele promisiuni care le-au fost făcute. În ianuarie 1989, Ministerul Afacerilor Aborigene a numit o comisie însărcinată, îndeosebi, cu rezolvarea problemelor privind restituirea pămînturilor şi cu fixarea taxelor de despăgubire.

Pînă acum, un prim angajament a fost deja respectat. Celebrul masiv stîncos Ayers Rock, care se înalţă solitar în mijlocul deşertului din statul Teritoriul de nord, leagănul spiritualităţii aborigene, a fost redat stăpînilor lui de drept.

Marina Şerbănescu

Ultimii locuitori ai „timpurilor visului"

Situat în nordul statului Teritoriul de Nord al continentului australian, parcul naţional Kakadu — cuvînt derivat de la numele populaţiei gagudju — constituie un refugiu istoric al acestei etnii aborigene (în limba latină, **aborigines** = băştinaşi). Pe o întindere de 17 000 kilometri pătraţi vieţuiesc, păstrîndu-şi cultura şi tradiţiile ancestrale, bătrînii gagudju, astăzi doar în număr de peste o sută.

În 1987, doi reporteri ai revistei Geo au sosit în Kakadu pentru a filma şi fotografia animalele sălbatice din rezervaţie. În timpul şederii lor, care a durat optsprezece luni, ei au reuşit să cîştige încrederea aborigenilor, participînd la traiul lor de zi cu zi, dar şi la viaţa lor spirituală, de o intensitate emoţionantă, dominată, aşa cum spunea Mircea Eliade referindu-se la australieni, de „timpurile visului".

Să rămînă în veci aşa!

La început, cînd întîlneam un gagudju, nu îndrăzneam decît să schiţăm un surîs. Nu le plac vizitatorii, privirile lor iscoditoare, întrebările stupide. Cîteva luni, fiind ocupaţi cu treburile noastre sau cu încercările de a descifra mesajul secret al numeroaselor picturi rupestre descoperite din întîmplare, îi zăream doar din cînd în cînd. Ne simţeam însă observaţi. De oameni posedînd un foarte ascuţit simţ al observaţiei.

Într-o zi, un şef aborigen ne-a ieşit în cale şi ne-a făcut semn să

oprim maşina. Era Big Bill Neidjie, foarte impunător, înalt şi cu plete albe. Cu o voce gravă ne-a spus: „V-am urmărit. Pîndiţi animalele... meditaţi.... Ca şi gagudju". L-am întrebat despre animale şi picturi. „Veniţi acasă la mine", ne-a răspuns. „O să vorbim despre toate acestea".

A doua zi ne-am dus la locuinţa lui Neidjie. L-am găsit stînd cu picioarele încrucişate sub un arbore. Ne-a făcut cunoştinţă şi cu alţi şefi şi, împreună, am evocat unele aspecte ale culturii aborigene, ceea ce ei numesc „istoriile" lor.

Pînă în prezent nu s-a descoperit nici o urmă scrisă a acestei culturi. Ea se perpetuează doar prin memoria cîtorva vîrstnici. Pentru noi l-au evocat pe Marrawuti, vulturul care înhaţă din zbor sufletul muribundului, pe Djuwai, marea pasăre ce veghează ceremoniile de iniţiere, pe Ginga, crocodilul creator de reliefuri. Bătrînii au un vocabular englez destul de sărac şi se exprimă cu greutate în această limbă. Şi totuşi, frazele scurte, vorbirea eliptică au ceva poetic. Aşa sună spusele lui Neidjie: „Mai întîi au venit oamenii (albi), au început să ne comande cum să trăim... Repede... Ei aduc băuturi (spirtoase) în loc să ne întrebe despre peşti, grote, visuri, dar... ei se năpustesc. Fac şcoală... Profesor. Acum aborigenii pierd totul".

Ca să-i înţelegi pe gagudju, trebuie să te familiarizezi cu „timpurile visului", cum spun ei, principiu ce explică coeziunea şi interdependenţa din natura înconjurătoare.

Am folosit cuvintele „vis" şi „timpurile visului" pentru a transcrie literal cuvintele aborigene, deşi ele desemnează o realitate care nu are nici o tangenţă cu propriile noastre concepte. Visul australienilor evocă începuturile vieţii şi perpetuarea ei în viitor. Gagudju povestesc că, de foarte demult, mai înainte chiar de timpurile visului şi mai înainte ca timpul să poată fi măsurat, lumea era informă. Era o masă inconsistentă, lipsită de echilibru. Cînd a venit vremea visului, Warramurrungundji a ieşit din ocean. El a creat relieful terestru şi a dat naştere fiinţelor omeneşti. A conceput dialectele şi organizarea socială. Apoi au venit alte creaturi: Ginga, crocodilul uriaş, a cioplit ţinuturile muntoase; Gandagitj, cangurul, a săpat văile; şerpii au modelat colinele, iar vulturul Marrawuti a adus nuferi în cîmpiile inundate.

Cînd marile spirite ancestrale şi-au terminat activitatea creatoare, s-au instalat în locuri unde dăinuie pînă azi. Warramurrungundji este o stîncă albă în mijlocul pădurii; Ginga — o creastă de piatră care seamănă cu spatele unui crocodil; Gandagitj s-a aşezat pe peretele stîncos, sub forma unei picturi... Locurile sacre se numesc „priveliştile visului". Ele deţin puterea şi energia timpurilor visului.

Neidjie insistă asupra faptului că fiinţele vii şi priveliştile visului alcătuiesc un tot unitar, că ele sînt manifestări ale uneia şi aceleiaşi forţe a vieţii. El spune: „Pămîntul, mama noastră, vulturul, vărul nostru. Copacul face sîngele să circule. Iarba ne creşte. Şi apa. Şi toţi sîntem unul". El adaugă că, după ce spiritele atotputernice şi-au îndeplinit menirea, au spus oamenilor: „Acum, cînd noi am creat toate acestea, aveţi grijă să rămînă în veci aşa. Nimic nu trebuie schimbat!"

Omul alb nu are vise

Oamenilor le-a revenit, deci, să vegheze pămîntul şi celelalte vieţuitoare. Gagudju numesc acest lucru „a păzi ţara", expresie prin care ei înţeleg a controla ordinea naturală sau, altfel spus, viaţa pe pămînt. Cum ei consideră că fac parte integrantă din pămînt, că ei sînt pămîntul, aborigenii nu pot înţelege de ce albii vor să-l modifice sau să-l distrugă. Ei spun: „Omul alb nu are vise, el o apucă pe alt drum". Pentru aborigeni e vorba de un drum împotriva naturii, susceptibil de a declanşa catastrofa finală.

Ca să le cunoaştem mai bine „istoriile", ne propun să vizităm picturile rupestre, de obicei inaccesibile ne-aborigenilor. Ele se află pe teritoriul clanului condus de bătrînul Namingum, căruia îi revine îndatorirea de a păzi aceste locuri sacre.

Străbatem păduri de eucalipt, trecem prin vadul unui rîu secat şi ne găsim dintr-odată la picioarele unui perete vertical de aproape 200 m înălţime. Pătrundem într-o grotă.

De la înălţimea unui stat de om, sute de personaje îşi aţintesc privirile asupra noastră. Sînt oameni, spirite, dar şi canguri, cranii şi nenumărate reprezentări de peşti. Pereţii grotei, acoperiţi cu argilă albă şi pictaţi cu roşu sau ocru-galben, par însufleţiţi de o viaţă stranie. Toate creaturile reale sau imaginare se află aici. Intensitatea spectacolului ne copleşeşte. Ne apropiem de picturi şi Namingum le comentează. Actul picturii e asociat unor ceremonii rituale şi are ca scop să atragă animalele care servesc fie ca hrană, fie ca totemuri legate de vis. Namingum ne arată cu degetul silueta unui om alb, probabil primul care s-a aventurat în această regiune. Poartă cămaşă cu mîneci lungi, cravată, pantaloni şi cizme. E înarmat cu ceva ce pare a fi o puşcă; dar, cum pe atunci aborigenii nu ştiau cum funcţionează arma de foc, o ţine îndreptată înainte ca pe o lance. Personajul, de statură mică, e înconjurat de canguri şi peşti cu mult mai mari decît în realitate. S-ar putea să fie vorba de exploratorul german Ludwig Leichhardt, primul european care a pătruns în această zonă. În acest caz, el a reuşit dubla performanţă de a fi traversat regiunea Kakadu, în 1845, şi de a-şi fi păstrat cravata pînă la sfîrşitul unui periplu de 15 luni, pe o căldură tropicală.

Picturile rupestre din Kakadu, care se numără cu miile, sînt apreciate drept una din minunile lumii. De zeci de mii de ani, oamenii au suprapus, în straturi succesive, pe pereţii stîncoşi, imagini ce sfidează timpul. Specialiştii apreciază că unele picturi datează de douăzeci de mii de ani. Alţii le atribuie o origine şi mai îndepărtată (treizeci şi cinci de mii de ani sau şi mai mult), ceea ce ar însemna că, în parcul naţional Kakadu, s-ar afla leagănul artei umane. Umane? Namingum susţine că reprezentările cele mai vechi — siluete de oameni şi animale de un desen foarte fin — sînt opera unor spirite benefice pentru om şi cam timide, numite mimi. Ele sînt atît de fragile încît cea mai uşoară adiere poate să le frîngă gîtul. Nu ies decît ca să pescuiască şi să picteze şi numai dacă afară nu bate nici un pic de vînt. Dacă se apropie cineva sau dacă se stîrneşte vîntul, ei suflă asupra stîncii care se despică pentru a-i lăsa să intre şi, apoi, se închide în urma lor. „Trebuie să fiţi atenţi, ne avertizează, el fiindcă uneori mimii îi atrag pe oameni spre peretele stîncos şi îi închid acolo".

„Stilul raze x"

Unele desene, care au fost datate ca avînd nouă mii de ani, create, deci, cu patru mii de ani mai înainte ca egiptenii să fi construit primele piramide, aparţin unui stil de pictură rupestră fascinant, prin care artistul a reprezentat nu numai silueta animalului, ci şi scheletul său şi organele interne cele mai importante. Această tehnică a fost denumită de către specialişti „Stilul raze X", şi, în afară de Kakadu şi împrejurimile sale, nu a mai fost folosită nicăieri în lume.

Pentru aborigeni, actul picturii reprezintă o activitate în mod esenţial spirituală. Temele picturii rupestre — peştii, de pildă — deţin puterea magică de a asigura hrana în viitor. Dar, în ultimele decenii, nici un animal nu a mai fost desenat. Astăzi, această artă e practicată pe scoarţă de copac. În timpul lucrului — migălos şi îndelungat — se stabileşte un contact vital între artist, animalul pe care îl pictează şi „timpu-

rile visului". Opera, odată terminată, își pierde orice semnificație, cu excepția celei dobîndite ulterior în comerțul occidental cu opere de artă „exotice".

Fără să vrem, simțim cum ne cuprinde tristețea. Neidjie și Namingum sînt bătrîni. Dacă ei se îmbolnăvesc sau li se întîmplă ceva, cine va duce mai departe mesajul milenar? Ceea ce moare sub ochii noștri este o străveche civilizație, o înțelepciune și o filozofie care au permis unor ființe umane să trăiască în armonie cu mediul natural, timp de patruzeci de mii de ani, fără distrugeri și devastări. Pentru aborigeni, momentul este crucial. Unul din bătrînii gagudju mi-a mărturisit: „Fără cultura și legile noastre nu mai însemnăm nimic. Nu mai avem spirit. Ne clătinăm, fără sprijin, ca o mică plantă ofilită, dusă de vînt".

Cînd un gagudju moare, corpul îi este înfășurat într-o frunză de leucadendron și, apoi, înhumat sau expus pe o platformă în partea de sus a unui arbore foarte înalt. Un an mai tîrziu, osemintele sînt adunate, pictate în ocru roșu și depuse, în cadrul unei ceremonii rituale, într-o mică scobitură din peretele stîncos. Ritualul trebuie îndeplinit cu corectitudine pentru ca — spun ei — sufletul defunctului să poată fi eliberat. Tot mai puțini sînt cei care cunosc vechile datini, care știu ce înseamnă „Timpurile visului". „Dar cei tineri, copiii și nepoții voștri, doresc cu siguranță să ducă mai departe străvechea moștenire culturală". „Nu! Nu-i interesează. După moartea mea, toate acestea vor fi uitate. Nepoții mei merg la școli unde învață istoria albilor. Despre a noastră nu le spune nimeni nimic. Cînd vor termina școala, poate îi voi aduce aici..." Tonul său nu este, însă, prea optimist...

(traducere și adaptare)
Marina Șerbănescu

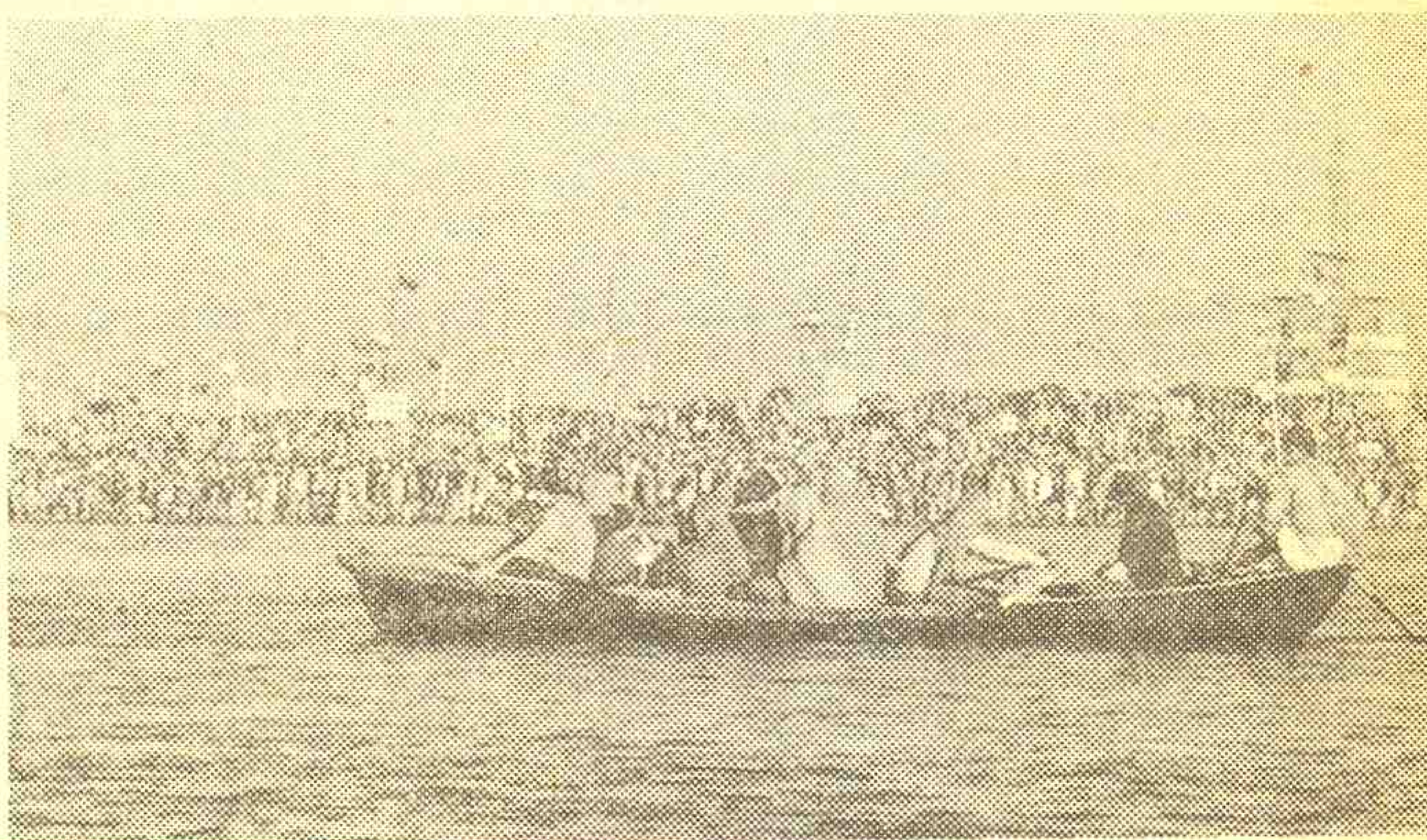
1000+1 • 1000+1 • 1000+1

1000 + 1

200 milioane pelerini

De la Delhi sînt necesare 12 ore pentru a ajunge cu trenul în orașul Allahbad. Și este vorba de un tren special, unul dintre cele foarte multe puse la dispoziția milioanelor de indieni care doresc să participe la cea mai mare sărbătoare din lume, „Maha Khumba Mela". Această uriașă festivitate figurează ca atare și în celebra „Carte a recordurilor" cu următoarea mențiune: „Cea mai mare reuniune umană din lume adunată pentru același scop". În 1989, la această sărbătoare (de reținut: are loc la fiecare 144 ani!), au participat peste 200 milioane de pelerini în cadrul celor 30 de zile programate ale festivităților (cu trei zile intercalate de pauză). Au venit locuitori de la poalele masivului Himalaya, din junglă, din orașe și sate, din toate colțurile lumii. Cu trenul, cu mașini sau autobuze, pe jos, călare pe cai sau elefanți, reprezentînd toate categoriile sociale din India. Cu toții s-au instalat (majoritatea în corturi), fiecare cum a putut de-a lungul fluviului Gange. Și toți au găsit un perfect serviciu de ordine, posibilități de a beneficia de lumină electrică, de apă potabilă și instalații igienice. Fiecare grup de oameni a avut cîte o zonă bine delimitată; mîncarea a fost gratuită pentru toți (preparată în aer liber), fiind interzis consumul de carne, alcool și țigări.

Viitoarea sărbătoare „Maha Khumba Mela" se va desfășura în ianuarie 2001, fiindcă ediția din 1989 a avut un caracter special, care a corespuns unor calcule astrologice. **(Gh.R)**

Aspect din timpul festivităților

Baia rituală în Gange

Istoriografie și realitate

Pe scena turnantă a istoriei au revenit în prim plan dosarele anului 1939. Erupția editorială și polemicile academice ori politice, prilejuite de împlinirea unei jumătăți de veac de la Acordurile de la München (30 septembrie 1938) — preludiul direct al izbucnirii marii conflagrații a secolului XX — sînt depășite în amploare în anul ce-l încheiem. Faptul apare pe deplin firesc. Elucidarea, cît mai apropiată de realitate, a etapei cruciale din istoria contemporană, parcursă din toamna anului 1938 pînă în septembrie 1939, are legătură directă cu zilele noastre și cu viitorul relațiilor internaționale, cu posibilitatea de a aprofunda analiza istorică a „ocaziilor pierdute" *atunci*, pentru a cîștiga pacea *acum*, într-o lume marcată de umbre amenințătoare a 50 000 de vectori nucleari.

Anul trecut, o revistă franceză observa: „După o jumătate de secol, adevăruri cu grijă tăinuite izbucnesc în legătură cu capitularea de la München, prin care Franța și Anglia au predat lui Hitler Cehoslovacia. Cum a spus Churchill: «Noi aveam de ales între dezonoare și război. Am ales dezonoarea și am avut războiul». Un război în care Franța a fost înfrîntă. Și dacă i-am fi spus «nu» lui Hitler? Probabil că am fi avut războiul, dar l-am fi putut cîștiga" (*Paris Match*, No. 2024, 11.03.1988). Numeroase documente și studii, recent publicate, inclusiv în Cehoslovacia, indică o concluzie asemănătoare. Ele relevă că o atitudine fermă ar fi descurajat aplicarea planurilor care au netezit drumul spre răznoi. Dar, fără a subaprecia în vreun fel valoarea noilor date introduse în circuitul istoriografic, nu se poate uita că esența lor a fost dezvăluită, încă în anii 1945—1946, în timpul deliberărilor Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg (S.U.A., U.R.S.S., Marea Britanie, Franța). În cursul interogatoriului mareșalului Wilhelm Keitel (1882—1946, șeful Statului Major al O.K.W. — Înaltul Comandament al Wehrmachtului, 1938—1945), la întrebarea „ar fi atacat Reichul Cehoslovacia în 1938 dacă puterile occidentale ar fi făcut cauză comună cu Praga", el a răspuns: „Categoric, nu. Noi nu eram suficient de puternici militar. Obiectivul Münchenului /respectiv, ajungerea la un acord la München/ era să fie scoasă Rusia din Europa, să se cîștige timp și să se completeze înarmările germane" (citat în W.S. Churchill, *The Second World War*, 1, London. Fifth edition May, 1967, p. 281). Oricît am refuza, ca premisă a analizei istorice, interpretările bazate pe *dacă*, elaborarea de scenarii alternative, întemeiate pe date reale și noi documente exhumate din arhive, rămîne utilă pentru a trage concluzii folositoare interpretării cursului evenimentelor și, nu mai puțin, acumulării premiselor pentru o conduită în raporturile dintre state de natură să valorifice, în interesul tuturor, asprele lecții ale trecutului. În consecință, respectînd premisa de mai sus, nu ne par lipsite de importanță nici preocupările pe planul a ceea ce începe să capete circulație ca fiind *istorie prezumtivă*. În fond, o serie de concluzii istoriografice și politice, exacerbate în perioada de vîrf a «războiului rece» și care pot fi lesne recunoscute și în actuale doctrine strategice, tind să obtureze, și în prezent, în critica politicii de *conciliatorism*, răspunderi și posibilități pierdute și să dea relief acelor elemente, care, pe planul influențării opiniei publice, justifică impulsionarea cursei înarmărilor și stările de confruntare, înveninînd climatul internațional.

Unii cercetători nu se îndepărtează, nici în ultimii ani, de la punctul de vedere conform căruia „dezbaterea istorică asupra originilor celui de al doilea război mondial a început în mod serios abia pe cînd se trăgeau ultimele împușcături și puținele victime rămase în lagărele de concentrare erau eliberate de soldații aliați" (R. Hening, *The Origins of the Second World War*, London, 1985, p. 37). Dar, nu se poate ignora că ea a început, de fapt, aproape imediat după primele împușcături, fie chiar dacă am aminti doar volumele lui /Alfred/ Duff Cooper *(The Second World War. First Phase)* și Oliver Benson *(Through the Diplomatic Looking-Glass, Imediate Origins of The War in Europe)*, ambele apărute în 1939. Chiar în timpul războiului, lui Grigore Gafencu[1] i-a apărut lucrarea care rămîne una dintre cele mai timpurii în legătură cu originile războiului.[2]

O dată cu ostilitățile, s-a declanșat, însă, și bătălia documentelor diplomatice. Inițiativa primei mișcări au avut-o guvernele de la Paris și Londra.[3] Replica celui de-al treilea Reich a întîrziat, dar efectele ei, asociindu-se cu noua situație militară pe continent, au exercitat și o puternică presiune politică asupra unor state, cum era și România, aflate la buza armelor germane.

În acest ultim caz, ne referim la documentele capturate de Wehrmacht în trenul Marelui Stat Major francez, abandonat în ajunul capitulării Franței, în localitatea Charité-sur-Loire (vezi și H. Prost, *Destin de la Roumanie, 1918-1945*, Paris, 1954, p. 145). Încă în luna iulie 1940, propaganda germană a dat publicității o serie de documente pe care Reichul le-a folosit și în vederea sporirii presiunilor asupra României. Deși propaganda britanică a încercat să susțină că documentele erau falsificate, caracterul lor incontestabil rămîne fapt, și modul iresponsabil în care ele au căzut în mîinile inamicului a provocat enorme daune. Între documente se aflau procese-verbale ale Consiliului Suprem de Război anglo-francez, planurile de distrugere a industriei petroliere în România pentru a nu fi aca-

1) 1892—1957. Ministru de externe al României (22 decembrie 1938—29 mai 1940), ministru plenipotențiar la Moscova (august 1940—iunie 1941).

2) *Préliminaires de la Guerre a l'est. De l'accord de Moscou (21 Aout 1939) aux hostilités en Russie (22 Juin 1941)*, Paris, 1944. Concomitent, în Elveția, încheiase și o altă lucrare consacrată evenimentelor din 1939 și în care fusese implicat *(Les Derniers jours de l'Europe*, tipărită în 1946).

3) Ministère des Affaires Etrangères, *Le Livre Jaune Francais. Documents Diplomatiques 1938-1939. Pièces relatives aux évenements et aux négotiations qui ont précédé l'ouverture des hostilités entre l'Allemagne d'une part, la Pologne, la Grande-Bretagne et la France d'autre part*. Paris, MDCCCCXXXIX; *Documents concerning German-Polish Relations and the Outbreak of Hostilities between Great Britain and Germany on September 3, 1939. Presented by the Secretary of State for Foreign Affairs to Parliament by Command of His Majesty*. London, 1939.

parată de Germania, corespondenţa privind blocarea transporturilor pe Dunăre, liste de persoane, care urmau să acţioneze din rîndul specialiştilor străini angajaţi de companiile petroliere etc. Ulterior, 70 de documente au fost publicate oficial într-o colecţie, inclusiv în limba română, chiar sub auspiciile Ministerului de externe al Reichului — *Auswärtiges amt/41 No 6, Documentele secrete ale Marelui Stat Major Francez*, Berlin, 1941.

Este cazul, totuşi, să fie reamintită şi povestea publicării documentelor germane capturate de marele puteri ale coaliţiei antihitleriste, mai ales în legătură cu antecedentele celui de al doilea război mondial. Intenţia editării în comun a acestor documente a fost abandonată, o dată cu preliminariile «războiului rece». Încă în iunie 1946, Departamentul de Stat şi Ministerul de Externe britanic, cărora, ulterior, li s-a alăturat Ministerul de Externe francez, au hotărît să publice împreună documentele capturate din arhivele Ministerului de Externe german şi Cancelariei Reichului. Au fost tipărite, în limba engleză, 19 volume de documente în seriile C şi D, acoperind perioada 1933—1941. O ediţie vest-germană a seriilor C şi D şi o selecţie, mai restrînsă , franceză (neoficială) au apărut sub titlurile *Akten zur Deutschen Ausswertigen Politik* şi, respectiv, *Les Archives Secrètes de la Wilhelmstrasse*. Deşi seriile de documente germane urmau să cuprindă intervalul 1918—1945, cele trei guverne occidentale au sistat în 1960 publicarea lor, urmînd ca guvernul Republicii Federale Germania să editeze, în limba germană, volumele referitoare la anii 1918—1932 şi 1942—1945. Astfel, cînd, practic, s-a întrerupt editarea seriilor C şi D, cum lesne se poate observa, documentele publicate alcătuiau, mai ales, o colecţie care se concentra asupra antecedentelor celui de al doilea război mondial. De fapt, tonul l-a dat primul volum de documente capturate, apărut încă în 1948 sub auspiciile Departamentului de Stat, într-o ediţie bilingvă (engleză şi germană), care se concentra asupra relaţiilor germano-sovietice în anii 1939—1941 *(Nazi-Soviet Relations, 1939-1941, Documents from the Archives of the German Foreign Office*, Department of State, Washington, 1948). Răspunsul sovietic a intervenit imediat, contestînd autenticitatea documentelor *(Falsificatorii istoriei. Notiţa istorică*, Moscova, 1948) şi dîndu-se publicităţii documente selective din cele capturate din arhivele germane, care subliniază răspunderea puterilor occidentale în încurajarea lui Hitler de a declanşa războiul *(Documente şi materiale din ajunul celui de la doilea război mondial*, vol. I, [1948] şi vol. II [1949], Bucureşti). Cît de delicată rămîne situaţia cunoaşterii unor dosare-cheie ale anului 1939, o indică, însă, şi faptul că, după 50 de ani, multe dintre piesele lor nu pot fi consultate sau urmele sînt... de negăsit[4]. Astfel «bătălia», documentelor diplomatice, ca şi cunoaşterea realităţii pe care le exprimă rămîn încă deschise.

Concepţia „vidului de putere"

Polonia independentă dispăruse de două luni de pe harta Europei, iar «războiul ciudat» mai era doar o expresie gazetărească americană, cînd, la 23 decembrie 1939, ambasada franceză la Londra a comunicat, la Quay d'Orsay, răspunsul ministrului de externe (februarie 1938—decembrie 1940), lordul Halifax (1881—1959), la demersul din 16 octombrie „privind scopurile de război". Această telegramă diplomatică merită să reţină atenţia atît pentru lipsa de claritate asupra scopurilor într-un război în care Marea Britanie participa, dar şi pentru că ilustra cît de puternică se menţinea obsesia saturării poftelor statelor fasciste şi revizioniste: „Merită să se observe că, deşi se speră să fie asigurată independenţa tuturor popoarelor europene, una din slăbiciunile reglementării intervenite după ultimul război a fost cauzată de crearea unui anumit număr de mici state naţionale care nu erau viabile nici din punct de vedere militar, nici din punct de vedere economic. Această reglementare era, deci, eminamente instabilă şi s-a dovedit că a reprezentat o barieră ineficace la ambiţiile expansioniste ale marilor puteri..."[5].

Regăsim aici, în alţi termeni, preocuparea pentru «umplerea vidurilor de putere», care, imediat după încheierea tratatelor de pace (Versailles, Saint Germain-en-Laye, Neuilly sur Seine — 1919 şi Trianon — 1920), devenise o problemă cardinală a gîndirii politice în cercurile conducătoare ale marilor puteri. Conform opiniei istoricului britanic Arnold Toynbee, în aceaste cercuri se considera: „Vasta zonă a Europei centrale şi răsăritene ocupată în prezent de un mozaic de slabe state succesoare era, în fapt, un enorm «vid de putere»; şi cum să fie umplut acest vid de putere, aceasta a devenit, în ultimă instanţă, problema fundamentală a politicii europene a puterii între cele două războaie mondiale". Cu alte cuvinte, care dintre marile puteri urma să devină „moştenitorul celor patru imperii din Europa centrală şi răsăriteană a secolului XIX"?[6] Urmărind scena politică britanică, Nicolae Titulescu[7] semnala, încă la 27 martie 1925, într-un raport diplomatic despre „impresiunea profundă care se degajă că toţi conducătorii politici britanici, din orice partide ar face parte, în mod conştient sau inconştient, sub o formă sau alta, nu au azi încredere în stabilitatea politică a noii ordini create în Europa centrală şi orientală... Corolarul necesar al acestui sentiment de neîncredere este necesitatea de a revizui tratatele în mod amical, ca singurul mijloc de a împiedica războiul. În toate conversaţiunile politice ce am avut în aceste zile, am insistat asupra absurdităţii acestei concepţiuni. Ideea posibilităţii revizuirii tratatelor creează nesiguranţă, nesiguranţa întîrzie consolidarea noii stări de lucruri şi lipsa de consolidare aţîţă poftele de revanşă. Acesta este drumul cel mai sigur care duce la război" (N. Titulescu, *Documente diplomatice, Bucureşti, 1967, Doc. 91)*. Desigur, nu se poate uita că reglementările ce au urmat

---

4 Istorici sovietici indicau *(Temps Nouveaux, No 24/1989, p. 32) că „publicarea /seriei/ Documente ale politicii externe ale U.R.S.S.* s-a oprit cu mulţi ani în urmă, la volumul XXI, care se referea la evenimentele din 1938". E de menţionat şi faptul că, atunci cînd în 1976, la Moscova, a apărut versiunea franceză a unui volum de documente acoprind perioada 29 septembrie 1938-1 septembrie 1939 (Ministère des Affaires Etrangères de l'U.R.S.S., *L'URSS dans la lutte pour la paix à la veille de la seconde guerre mondiale, Septembre 1939-Août 1939. Documents et Matériaux)*, deşi în prefaţă existau cîteva referiri la încheierea pactului de neagresiune sovieto-german (pp. 12—13), nu a fost inclus *nici un* text în legătură cu negocierea acestui act, ori conţinutul lui. Pînă foarte recent, a fost contestată, în istoriografia sovietică, existenţa vreunui protocol secret la acest pact. În vara anului trecut, la o dezbatere s-a făcut afirmaţia: „Multe s-au spus şi se spun despre «protocoalele secrete ale pactului sovieto-german din 23 August 1939». Dar aceste protocoale sînt cunoscute experţilor numai ca fiind «copii» după «copii». Orice încercări de a descoperi originalele nu au fost încununate de succes, nici la noi, nici în Occident" *(Soviet Historians on Hitler's Pact with Stalin, The Soviet Finish War and other Controversial Issues, Moscow News*, No 36, September 4, 1988). Să citim şi opinia lui F. Kovalev, şeful Departamentului de Istorie şi Diplomaţie al Ministerului de externe al U.R.S.S.: „Ziarişti şi istorici sovietici reduc totul la o singură cerinţă: «Daţi-ne protocoalele secrete!» Pot repeta pentru cei care nu o ştiu încă: astfel de documente nu au fost descoperite în arhivele sovietice. Cred că problema, dat fiind circumstanţele, este de a şti dacă guvernul sovietic avea, în 1939, o altă alegere decît încheierea unui pact cu Hitler? (declaraţie făcută la „Club des invités" al revistei *La Vie Internationale*, /No 2, Février, 1989, p. 164/, publicaţie coeditată de Ministerul de externe al U.R.S.S.). Cît priveşte unele piese din arhivele sovietice, este, poate, de reţinut mărturia generalului-colonel K. Mamsurov, care, pînă la decesul său din 1968, a lucrat la Marele Stat Major sovietic şi, pînă la intrarea U.R.S.S. în război, în domeniul informaţiilor şi contrainformaţiilor. În amintirile publicate pentru prima oară în 1988, există o însemnare făcută în 1967, în care se precizează că: „începînd din 1937, multe documente istorice au dispărut" *(The First Days of the War, The reminiscences of Khadzi Mamsurov, Moscow News*, No 29, July 17, 1988).

5) *Arhiva Institutului de studii istorice şi social-politice* (în continuare *A.I.S.I.S.P.), Fond XIV, Documente parvenind din arhiva particulară a lui Edouard Daladier, aflată la Fondation National des Services Politiques-Paris. Dosar* 2 987, *Vol.* II, p. 164.

6) A. Toynbee, *The Realignement of Europe*, in *Survey of International Affairs, 1939-1946*, London, 1955, p. 16.

7) 1882—1941. În momentul respectiv ministrul României la Londra, din 1922. Ministru de externe al României, 24 noiembrie 1927—10 noiembrie 1928 şi 20 octombrie 1932—30 august 1936.

primului război mondial, în ce priveşte aspectele teritoriale, nu au fost urmarea unui cadou făcut de marile puteri, ci încununarea luptei naţional-democratice a popoarelor din Europa centrală şi sud-estică, a triumfului principiului autodeterminării. În cazul României, frontiera recunoscută prin Tratatul de la Trianon nu făcea decît să reconfirme hotărîrea de autodeterminare din 1918, adoptată de Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia (1 decembrie), de unire pe veci a Transilvaniei cu patria. Cum scria istoricul britanic de origine germană George Lichtcheim: „Logica reglementării (de la Trianon — E.P.) era profund naţional-democrată. Fiindcă, în fostul regat al Ungariei, ungurii stăpîneau minorităţi naţionale care împreună constituiau o majoritate a populaţiei". Dacă, aşa cum pe bună dreptate sublinia acelaşi autor, puterile fasciste şi revizioniste au tins în perioada interbelică să răstoarne reglementările din 1919—1920, atît în aspectele lor teritoriale, cît şi în ce priveşte regimurile liberal-democratice, „este important să înţelegem că fascismul şi revizionismul sînt fenomene asociate" (*Europe in the Twentieth Century*, New York, 1972, p. 122). În plus, nu se poate omite că „«revizionismul» ungar a făcut mult mai mult zgomot, în anii 1919—1920, decît revizionismul german în ceea ce priveşte aspectul teritorial" (A.J.P. Taylor, *The Origins of the Second World War*, New York, 1966, p. 44).

În general, în dezbaterea originilor celui de al doilea război mondial, se tinde să se menţină praful uitării asupra faptului că subminarea sistemului de la Versailles a început cu aplicarea lui operaţională şi că ideea de bază a conciliatorilor a rămas «reformarea» lui pe seama sacrificării intereselor legitime, a independenţei şi integrităţii teritoriale ale micilor state.

Oricum, nu se poate uita că, în timpul lucrărilor Tribunalului Militar Internaţional, procurorul general adjunct britanic, Sir David Maxwell Fyfe, releva că începutul conspiraţiei generatoare a agresiunii care a declanşat cel de-al doilea război mondial se situează în 1921 — *prin dorinţa de a aboli Tratatul de la Versailles* (Tribunal Militaire International. *Procés des Grands Criminels de Guerre devant le Tribunal Militaire International. Nuremberg. 14 Novembre 1945- 1-er Octobre 1946*. Edité à Nuremberg, Allemagne, 1947/ în continuare T.M.I.N./ Tome 8, pp. 221—222).

Subminarea unei bariere eficace anti-expansioniste

Tocmai spectrul umplerii «vidului de putere» prin tîrguieli şi compensaţii între marile puteri a îndemnat micile puteri (iniţial România, Cehoslovacia şi Iugoslavia, cărora, în deceniul al patrulea, li s-au asociat Grecia şi Turcia) să reacţioneze, strîngîndu-şi rîndurile. Atît Mica Înţelegere, cît şi, ulterior, Înţelegerea balcanică, au fost rodul iniţiativei ţărilor mici, hotărîte să-şi apere împreună drepturile, să-şi sporească, în conjunctura interbelică, posibilităţile şi capacitatea ca, împreună, să reziste jocului de interese între marile puteri, să excludă eventualitatea de a deveni obiect al încorporării în sfere de influenţă şi să poată promova, tocmai datorită alianţei lor, cu o mai mare eficacitate, puncte de vedere pe care marile puteri să nu le poată ignora. Ceea ce a dus, în anii 1920—1922, la negocierea tratatelor care au închegat Mica Înţelegere a fost şi incertitudinea în privinţa politicii franceze în această zonă, ţinînd seama de avansurile pe care această mare putere le făcea Ungariei, care nici măcar nu-şi ascundea planurile revizioniste.

Trecuse doar o jumătate de lună de la preluarea funcţiei de cancelar de către Adolf Hitler şi, la 16 februarie 1933, Cehoslovacia, Iugoslavia şi România au semnat, la Geneva, Pactul de organizare a Micii Înţelegeri, pentru ca, la 9 februarie 1934, miniştrii de externe ai Greciei, Iugoslaviei, României şi Turciei să încheie Pactul Înţelegerii Balcanice.

Şocul provocat micilor ţări de anexarea Austriei de către Germania (martie 1938), fără a se înregistra nici cel mai mic semnal că s-ar putea organiza un puternic front antirevizionist, antinazist, n-a putut fi decît accentuat de politica de conciliatorism a Marii Britanii şi Franţei, care facilita celui de-al treilea Reich şansa de a răpi, fără a întîmpina o rezistenţă, partea de răsărit a Cehoslovaciei.

Să reamintim aici faptul că, în momentul în care presiunile asupra Cehoslovaciei pentru a ceda pretenţiilor naziste se apropiau de punctul culminant, „România a fost de acord să permită avioanelor sovietice cu destinaţia Cehoslovacia să survoleze teritoriul ei şi, la începutul lunii septembrie (1938), douăzeci de bombardiere sovietice au zburat spre a se alătura forţelor aeriene cehe, primele din cele 60 promise de sovietici". Mai mult, la 15 septembrie, România a acceptat „trecerea de trupe (sovietice) pe calea ferată ce străbătea Carpaţii" (A. Read, D. Fisher, *The Deadly Embrace*, New York, 1988, p. 28).

Trecuseră doar cîteva ore de la ceea ce istoricul american W. Shirer a denumit *Capitularea de la München*, prin care Cehoslovaciei i se rupsese aproape o cincime din teritoriu şi un sfert din populaţie şi, revenit la Londra, premierul Neville Chamberlain declara de la ferestrele reşedinţei din Downing Street 10: „Este a doua oară[8] în istoria noastră că se revine din Germania cu pace în onoare. Cred că va fi pace pentru epoca noastră". Se poate discuta la nesfîrşit dacă Neville Chamberlain a fost sau nu înşelat în buna sa credinţă de promisiunile lui Hitler. E cert, însă, că nu acesta era cazul României. Faptul că prevala un sens de alarmă e ilustrat nu numai de vehementa opoziţie a majorităţii ziarelor româneşti faţă de sacrificiile impuse Cehoslovaciei şi urmările lor, dar e de precizat că, între 29 septembrie şi 12 octombrie 1938, au loc la Bucureşti nu mai puţin de trei reuniuni inter-ministeriale consacrate acţiunii de accelerare a înzestrării armatei[9].

Încă de la începutul lunii octombrie, guvernul român a întreprins o serie de demersuri diplomatice „pentru ca Cehoslovacia să supravieţuiască". La 10 octombrie, ministrul de externe cehoslovac, F. Chavlkovsky, comunica guvernului român: „Nu vom uita niciodată că singurele dovezi efective de prietenie ne-au fost date de dv."

După München, demersurile întreprinse de România, la Londra şi Paris, între 15 şi 21 noiembrie 1938, în vederea întăririi poziţiei sale, prin intensificarea relaţiilor economice şi mărirea aportului la efortul de înarmare a ţării, s-au soldat fără rezultate notabile. Cum nota într-un memoriu, din martie 1941, secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine al României, Al. Cretzeanu, demersurile n-au „avut nici o urmare în domeniul politic. Într-adevăr, Anglia părea să mai caute calea unei înţelegeri cu Germania şi, în acest scop, se ferea de a strînge în mod oficial legăturile cu un stat care era gata să-l recunoască ca făcînd parte din sfera intereselor germane"[10].

Numai la cîteva zile după menţionatele demersuri, un memorandum din 28 noiembrie 1938 al Subcomitetului Şefilor de State Majore situa România pe locul 9 între aliaţii Marii Britanii, „ceea ce s-ar putea să nu fie surprinzător, exceptîndu-se luarea în considerare că Arabia Saudită şi Afganistanul erau puse pe locurile 5 şi, respectiv, 6"[11]. La 30 ianuarie

8) Referirea este la înapoierea lui Disraeli de la Congresul de la Berlin, din 1878.

9) Arhivele Statului Bucureşti (în continuare *A.S.B.*), *Fond Casa Regală Dosar* 212/1938, filele 3, 37, 40—44. Proiectul de lege privind înfiinţarea Ministerului Înzestrării Armatei a fost semnat la 14 octombrie.

10) *A.S.B., Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Miscellanea, Dosar* 1/1941, p. 8.

11) H. Hanak, *Romania in 1938 and 1939 and the End of British Appeasement* (A paper delivered at the fourth Anglo-Romanian Colloqium of historians, London, September, 1984), *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A.D. Xenopol"*, Iaşi, XXII/I, 1985, p. 169.

1939, Comitetul de politică externă al Cabinetului britanic a respins cererea guvernului român pentru avioane şi tunuri antiaeriene pe temeiul că ele nu ar fi fost disponibile, precum şi pentru construirea unei baze navale pe lacul Taşaul (în apropiere de Constanţa), subliniind, totodată, dificultatea de a mări importurile de petrol şi cereale româneşti[12].

În pofida îngrijorării existente în opinia publică britanică în legătură cu situaţia internaţională din ianuarie 1939, corespondentul londonez al ziarului *New York Times* relata că „există, de asemenea, un anume cinism activ. «O mobilizare germană împotriva României sau a Poloniei, scria el, ar lăsa sîngele rece al britanicilor neatins; o demonstraţie de forţă împotriva Occidentului ar fi o chestiune cu totul diferită». El a mai arătat că, de multă vreme, a existat speranţa conducătorilor conservatori că, după München, Hitler se va îndrepta spre Răsărit, spre o ciocnire decisivă cu Rusia. Conform acestui raţionament, orice ar face Hitler în Europa răsăriteană nu ar provoca nici cea mai mică nelinişte la Vest de Rin"[13].

Cînd s-a instalat amurgul asupra emisferei nordice, la 15 martie, Cehoslovacia „a încetat să existe", cum proclamase la începutul dimineţii Hitler, Wehrmachtul ocupînd Boemia şi Moravia, trupele Ungariei horthyste extremitatea răsăriteană a ţării, iar Slovacia, care îşi proclamase independenţa, printr-un complot urzit la Berlin, se pregătea să ceară «protecţie» Germaniei. A fost o lovitură care a răspîndit o undă politică de şoc în întreaga lume. Dacă Münchenul pentru Înaltul comandament francez, mai ales, însemnase că „prăbuşirea Cehoslovaciei a pus capăt vechii încrederi într-un front răsăritean ca mijloc de a-l reţine pe Hitler",[14] nici guvernul de la Paris nici cel de la Londra nu au întreprins nimic practic pentru menţinerea statului cehoslovac şi nici după invazia germană din 15 martie nu au luat măsuri efective pentru a crea, în schimb, un front sudic sau un nou front răsăritean.

„Prima cutremurare după căderea oraşului Praga a fost resimţită în România"[15]. O dată cu dispariţia statului cehoslovac, a încetat să existe şi Mica Înţelegere, iar situaţia politico-militară internaţională a României s-a agravat, ajungînd în cel mai periculos moment de la încheierea primului război mondial, fiind lovită puternic şi dotarea armatei române cu tehnică de luptă şi muniţii. Din totalul contractelor încheiate de România, în acest domeniu, 70 la sută le reprezentau cele din Cehoslovacia. Ocuparea Boemiei şi Moraviei a fost urmată şi de anularea permiselor de export pentru armamentul contractat şi plătit de România. În acest context şi în condiţiile presiunilor germane pentru încheierea unui nou acord economic, a cărui semnare guvernul român o tergiversase de mai mult de o lună, s-a produs, la 16 şi 17 martie, demersul ministrului României la Londra /1939—1940/, V.V. Tilea (1896—1973).[16] În unele lucrări istoriografice se afirmă că, în acest context, „nu erau necesare cunoştinţe militare prea profunde pentru a vedea că Marea Britanie şi Franţa nu aveau posibilitatea de a interveni efectiv pentru ca România să nu fie cotropită dacă Germania, în alianţă cu Ungaria, se hotărîra să atace" (R. Douglas, *The Advent of War, 1939-1940*, London, 1978, p. 4). Această opinie reflecta, mai curînd, starea de spirit existentă în rîndul guvernelor celor două ţări, nedecise încă să treacă la acele acţiuni, inclusiv publice, de a rezista hotărît oricărui nou act de agresiune din partea Germaniei. Situaţia a fost prea bine pusă în relief în cursul şedinţei guvernului britanic din 18 martie, în centrul căreia s-a aflat poziţia britanică în cazul unei viitoare ameninţări împotriva României. Primul ministru N. Chamberlain a spus că „«o încercare germană de a domina România era... mai mult decît o problemă dacă Germania intenţionează să obţină dominaţia asupra întregii Europe sud-estice». Dar primul ministru a refuzat să ia în considerare vreun angajament britanic. El a subliniat că «nu cere guvernului să hotărască acum şi nici dacă noi ar trebui să declarăm război Germaniei în cazul în care invadează România»" (citat în *Newman*, p. 120). La 20 martie,

12) Citat in *H. Hanak*, pp. 169—170.

13) R. Kee, *1939. In the Shadow of War*, Boston, 1981, pp. 88—89.

14) D. Cameron Watt, *Too Serious a Business. European armed forces and the approach to the Second World War*, London, 1975, p. 120.

15) Ian Colvin, *Vansittart in Office. An historical survey of the origins of the Second World War based on the papers of Sir Robert Vansittart, Permanent Under-Secretary of State for Foreign Affairs 1930-1938*, London, 1965, p. 298.

16) Acest episod şi urmările lui au fost tratate pe larg atît în istoriografia română, cît şi de peste hotare. Deşi rămas încă neelucidat în privinţa unor aspecte care l-au declanşat, credem că prezintă un înalt grad de interes lucrări bazate pe discuţii cu protagonistul lui, ori pe documente nedeschise încă cercetării, cum ar fi: C. Popişteanu, *Istoria clipei* (capitolul consacrat lui V.V. Tilea), Bucureşti, 1984; J. Lukacs, *The Last European War, September 1939/ December 1941*, New York, 1976, p. 36; S. Newman, *March 1939: The British Guarantee to Poland*, Oxford, 1976, pp. 106—119; C. Andrew, *Secret Service. The Making of the British Intelligence Community*, London, 1985, pp. 417—419, 558). Este de reţinut şi opinia din volumul lui I. Colvin *(op. cit)*, pp. 299—300): „D. Tilea, ministrul României la Londra, s-a întîlnit cu Lord Halifax în după-amiaza de 17 martie şi i-a spus că cererile economice germane adresate României echivalează cu ceva asemănător unui ultimatum. El considera că, formîndu-se un «bloc solid al Poloniei, României, Greciei, Turciei şi Iugoslaviei, cu sprijinul Marii Britanii şi Franţei, situaţia putea fi salvată». Această conversaţie a avut loc cu puţin timp înaintea cuvîntării de la Birmingham a domnului Chamberlain, dar discursul n-a furnizat nici un indiciu al dorinţei de a accepta noi angajamente şi, probabil, din acest motiv, dl Tillea s-a văzut admonestat de dl. Gafencu, ministrul său de externe, şi obligat la 18 martie să dezmintă formal relatarea despre ultimatum, deşi a repetat-o în particular lui Sir Alexander Cadogan".

A-320

În momentul constituirii sale, în 1970, consorţiul „Airbus Industrie", cu sediul la Toulouse, în Franţa, a adoptat un regim de „grupare de interes economic". În prezent, consorţiul este format din Franţa, R.F.G., Marea Britanie şi Spania.

Ultimul model al gamei „Airbus", „A-320", încorporează, pentru prima oară în aviaţia civilă, tehnici ale aviaţiei militare. El este unicul avion civil din lume copilotat de ordinatoare, asemenea celor mai sofisticate aparate militare. Utilizează comenzi electronice, ordinele piloţilor fiind transmise prin cablu, cu ajutorul impulsurilor electrice, şi nu prin sistem mecanic ca la celelalte avioane. Diversele date ale aparatului şi zborului respectiv apar pe şase ecrane, situate în faţa celor doi piloţi, prin interconectarea a 120 calculatoare.

„A-320" este un bireactor capabil să transporte între 150-180 pasageri; are o autonomie de zbor de 5850 kilometri. A zburat pentru prima oară în februarie 1987 şi a devenit primul produs al industriei aeronautice vest-europene ce concurează cu succes aparatele americane similare. De altfel, în ultimii ani mai ales, „Airbus" s-a aflat în centrul unor mari şi potenţiale dezacorduri între S.U.A. şi Piaţa comună, Statele Unite criticînd subvenţionarea consorţiului vest-european cu ajutoare guvernamentale, fapt ce dezavantajează firmele concurente americane „Boeing" şi „McDonnell Douglas".

În acest context, două accidente ale „Airbus" au avut un ecou neplăcut în cercurile aeronautice. Primul s-a produs în septembrie 1987 la Luxor, în Egipt, cînd un model mai vechi, „A-300", s-a prăbuşit în timpul unui zbor de antrenament. Ultimul accident a avut loc la 26 iunie 1988, cînd un „Airbus-320" s-a prăbuşit în timpul unui festival aerian desfăşurat în nord-estul Franţei şi soldat cu trei morţi şi 50 de răniţi. Din fericire pentru constructori, cele două „cutii negre" ale aparatului au dovedit că accidentul s-a datorat unei erori umane, şi nu unor defecţiuni tehnice.

guvernul român a precizat, încă o dată, guvernelor Franţei şi Marii Britanii „atitudinea noastră în vederea unei acţiuni comune a puterilor occidentale pentru a restabili echilibrul şi a întări siguranţa statelor europene". Avînd ca premisă că „România e hotărîtă să-şi apere hotarele şi neatîrnarea" şi dat fiind că „sînt motive generale de îngrijorare", deoarece „avem informaţii şi despre concentrări de forţe excepţionale — trupe germane în Slovacia, trupe ungare la hotarele noastre, care ne privesc direct", guvernul român considera: „pentru noi şi pentru ambianţa generală a politicii europene, e necesar ca marile Puteri Occidentale, din propria lor iniţiativă, să lase să se ştie, într-o formă cît mai precisă, că nu admit noi schimbări în hotarele şi stările în Europa, şi că sînt hotărîte să ne ajute cu toată puterea lor militară să ne apărăm graniţele. O asemenea garanţie este şi în folosul tuturor acelora care vor să păstreze o elementară siguranţă în ţările europene. Dat fiind cele de mai sus, ţinem să se ştie că pentru ca rezistenţa noastră să fie cît mai efectivă şi valoarea garanţiei hotărelor noastre cît mai reală, e nevoie ca România să fie ajutată cît mai grabnic şi mai desăvîrşit în sforţarea ei de înarmare".[17] O copie a documentului a fost transmisă de ambasada Franţei la Bucureşti către Quay d'Orsay în aceeaşi seară.[18] În urma unor convorbiri ale ministrului britanic la Bucureşti (1935—1941), R.H. Hoare (1882—1954), relatate chiar a doua zi, 21 martie, de ambasadorul britanic la Moscova Comisarului poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S., se sublinia că „România ar rezista presiunii germane, dar ea nu va fi în măsură să o facă la infinit, dacă nu va primi promisiunea unui ajutor din străinătate".[19] Astfel de speranţe aveau să fie, din nou, decepţionate.

Cînd, la 22 martie, la Londra, ministrul de externe francez, Georges Bonnet,[20] în prezenţa premierului N. Chamberlain a spus că Germania trebuie confruntată de o rezistenţă polonă şi română şi a subliniat că Marea Britanie şi Franţa sînt în măsură să determine Polonia să participe „în organizarea pe care căutăm să o făurim în vederea apărării României", lordul Halifax a replicat: „Primul pas ar fi să ne gîndim la cazul particular al României şi să ne asigurăm pe noi înşine (1) că România va rezista şi (2) că, dacă România rezistă, Polonia o va sprijini. În vederea convingerii Poloniei să se angajeze în sprijinirea României, Marea Britanie şi Franţa trebuie să acorde Poloniei o promisiune confidenţială că, în cazul în care Polonia va veni în ajutor, ele o vor face de asemenea"[21]. Cîteva zile după această convorbire, la 31 martie, primul ministru N. Chamberlain a anunţat, brusc, hotărîrea de a acorda Poloniei o garanţie unilaterală, situaţia nearătînd încă nici un semn că ar evolua în direcţia măsurilor de ajutorare pentru România.

Abia la 13 aprilie, şase zile după ce de pe harta politică a Europei dispăruse încă un stat, prin anexarea Albaniei de către Italia[22], Franţa şi Marea Britanie, cea din urmă fără tragere de inimă, au emis simultan garanţii Greciei şi României. În aceste condiţii, după aprecierea istoricului britanic Maurice Pearton, „era clar că, în cazul în care garanţia urma să nu fie doar un avertisment politicos, trebuia să i se dea o substanţă economică şi — deşi mai vagă — militară"[23]. Aşa se face că, după demersurile iniţiate încă în luna iunie 1938, soseşte la Bucureşti, la 24 aprilie 1939, o delegaţie economică britanică, în frunte cu Sir Frederick Leith-Ross, consilier economic principal al guvernului (1932—1940). Începînd cu primul ministru Armand Călinescu, toţi interlocutorii lui Leith-Ross „au prezentat un program de achiziţii, în care armamentele şi creditele în vederea alcătuirii de stocuri, care să nu lipsească în război, au fost temele dominante" *(Pearton*, p. 529).

De altfel, chiar Sir Frederick Leith-Ross transmisese, în ziua de 1 mai 1939, la Londra: „Românii fac mari eforturi pentru a fi în măsură ei înşişi să ajungă în stare de pregătire de război şi dacă noi le cerem o politică activă de rezistenţă la cererile germane, nu este neraţional din partea lor să aştepte ca noi să mergem pe cît este posibil de departe în a-i ajuta pe planul creditelor financiare" (citat în *Pearton*, p. 530). Rezultatul acestor convorbiri de la Bucureşti a fost „un paliativ cînd situaţia cerea în mod limpede — cum scrie M. Pearton — o mai radicală reevaluare politică" *(Ibidem)* la Londra.

Cu toată modestia rezultatelor acestor discuţii şi, deşi guvernul român menţionase, precis, lui Sir Frederick Leith-Ross cum să fie alocat împrumutul de 5 milioane lire sterline (din care 4 milioane pentru echipament destinat armatei, motociclete, avioane, ambulanţe şi echipament medical), urmări practice întîrziau. Demersurile diplomatice româneşti pentru urgenta satisfacerea cererilor proprii aveau loc pe fundalul unor măsuri ferme ale guvernului român de mobilizare a armatei şi de intensificare a efortului intern pentru a o înzestra.

La 14 iulie, guvernul român, într-o scrisoare a premierului A. Călinescu, către premierul francez E. Daladier, a reînnoit cererile în legătură cu comanda de tancuri R-35[24]. Încă în decembrie 1937, guvernul de la Bucureşti solicitase guvernului francez „fabricarea de care de luptă" în România. Se sconta ca asamblarea lor să fie făcută la Brăila, la *„Societatea Franco-Română de material de drum de fier"*, a cărei majoritate a capitalului era franceză. Dar, în pofida alarmantei situaţii internaţionale şi a „garanţiilor" din aprilie, lucrurile nu se urnesc de fel. La aproape trei săptămîni de la scrisoarea din 14 iulie şi cu mai puţin de o lună înaintea războiului, guvernului român îi parvin „informaţii rele de la Paris. Guvernul francez înţelege să ne cedeze de la guvern la guvern şi cu plata imediată acest material — 50 piese imediat şi restul mai tîrziu, iar nu 150 colecţiuni complete ce urmează a fi asamblate la Franco-Română. Prin aceasta, Franco-Româna îşi pierde obiectul ei industrial. Esenţial, în această atitudine a guvernului francez, este că, în curînd, el va părăsi acest car pe care-l va înlocui cu altul mai bun. Prin urmare, vor să scape de el şi să ni-l dea nouă"[25].

---

17) *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe* (în continuare *A.M.A.E.) Fond* 71/1920—1944, *U.R.S.S., Vol.* 86, pp. 124—125. În acest fel se răspunsese cu promptitudine şi solicitărilor guvernelor francez şi britanic din 19 martie, privind eventuale acţiuni comune în situaţia care se crease în Europa.

18) *Documents diplomatiques francais, 1932-1939, 2-e série (1936-1939), tome XV (16 Mars-30 Avril 1939)*, Paris, 1981, pp. 116—117.

19) *L'U.R.S.S., dans la lutte pour la paix..., Doc.* 132.

20) 1889—1973. Ministru de externe, între 10 aprilie 1938 şi 13 septembrie 1939, cînd a fost numit ministru de justiţie, funcţie deţinută pînă în martie 1940.

21) *Documents on British Foreign Policy* (în continuare *D.B.F.P.), Third Series, Vol.* IV, London, 1951, *Doc.* 484.

22) La 7 aprilie, după primirea confirmării ştirilor privind invadarea Albaniei, preşedintele Consiliului de Miniştri al României (7 martie — 23 septembrie 1939), Armand Călinescu (1893—1939), obţine de la şeful statului — cum a consemnat în *Însemnări zilnice* —, printre alte măsuri, trimiterea secretarului general al Ministerului de Externe, Al. Cretzeanu, cu „o misiune specială la Paris şi Londra, pentru a sonda situaţia reală după vizita lui Beck şi a da asigurări că, în caz de război, vom merge cu Marea Britanie şi Franţa" (citat în *Magazin istoric*, No 2/1989, p. 28). Călătoria lui Cretzeanu a avut loc între 9 şi 12 aprilie, pentru a explica poziţia guvernului român, favorabilă unei garanţii unilaterale anglo-franceze, şi pentru a insista că cea mai bună contribuţie a celor două ţări la întărirea securităţii României este livrarea armamentului necesar completării înzestrării armatei.

23) M. Pearton, *British Policy Towards Romania 1939-1941, Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A.D. Xenopol", XXIII/2, 1986, Iaşi, p. 528.*

24) La 1 octombrie 1938, erau contractate în Franţa 200 tancuri R-35, dar numai 41 au fost livrate pînă în iunie 1940.

25) Însemnare a lui V. Slăvescu din 3 august 1939. Este de menţionat că, nici după izbucnirea războiului, în pofida repetatelor insistenţe ale guvernului român, situaţia livrărilor de armament francez nu s-a modificat. Pînă la 1 ianuarie 1940, „Societatea Franco-Română" nu furnizase nici unul din cele 1 200 mortiere Brandt de 60 mm, iar din

Toată această zbatere pentru a obţine mijloace de apărare era condamnată. Deja la 31 mai, Foreign Office avea ca premisa, într-un document de sinteză *(Position of Roumanie in the event of war* — Poziţia României în caz de război), conţinînd principalele consideraţiuni care „trebuie să le avem în vedere în condiţiile deciziei că dorim sau nu ca România să rămînă neutră" în caz de război: „În ceea ce priveşte armamentele, România va fi dependentă de furniturile din străinătate, şi acestea nici Marea Britanie, nici Franţa nu va fi în măsură să le asigure"[25 bis].

În acelaşi loc se mai prevedea că, „în fazele iniţiale ale războiului, noi nu vom putea acorda o efectivă asistenţă României, fie aprovizionînd-o cu armament, fie cu propriile noastre forţe armate..."

Un astfel de mod de gîndire n-a fost alterat nici în momentul în care războiul avea să izbucnească. La 31 august 1939, în cursul unui schimb de vederi între reprezentanţii marilor state majore britanic şi francez, contraamiralul Chalmers sublinia: „Apărarea României este un angajament militar pe care nici Franţa, nici Marea Britanie sau chiar Turcia nu sînt în stare să-l ia"[26].

Ce s-a ştiut despre „ce nu s-a ştiut"

La 19 august 1939, „după încheierea cu succes a unor negocieri prelungite", a fost semnat la Berlin un acord de credit şi comerţ între U.R.S.S. şi Germania. Faptul a fost anunţat de un comunicat „TASS", două zile mai tîrziu. La 22 august, o altă declaraţie „TASS" afirma că cele două guverne „doresc să încheie un pact de neagresiune. Drept urmare, ministrul german al afacerilor externe, Herr von Ribbentrop, va sosi în scurt timp la Moscova pentru negocieri pertinente". A doua zi, Ribbentrop (1893—1946, ministru de externe, februarie 1938-mai 1945) se afla la Moscova. Încă în ajun, la sfîrşitul zilei de 22 august, premierul Armand Călinescu notase în jurnalul său: „Lovitura de teatru a acordului germano-sovietic. Socotesc situaţia foarte gravă. S-au înţeles oare la o împărţire a Poloniei şi României?"[27]. În aceeaşi zi, Germania ceruse Ungariei să mobilizeze 250 000 de soldaţi la graniţa cu România.

Cursa contra cronometru a guvernului român de a asigura independenţa şi integritatea ţării intra în linia dreaptă a unei şi mai periculoase crize. În condiţiile de după dezmembrarea Cehoslovaciei şi invadarea Albaniei, guvernul român, cum o indică numeroase documente, întreprinsese noi demersuri pentru a-şi întări poziţia internaţională şi a sonda situaţia în diferite capitale. În acest sens, ministrul afacerilor externe, Grigore Gafencu, a avut convorbiri la Varşovia (17 aprilie), Berlin (18—20 aprilie), Bruxelles (21—22 aprilie), Londra (23—26 aprilie), Paris (27—29 aprilie), Roma şi Vatican (30 aprilie—3 mai), Belgrad (4—5 mai). La 8 mai, revenit la Bucureşti, se întîlneşte cu V.P. Potemkin (1878—1946), adjunct al Comisarului Poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S. (aprilie 1937-septembrie 1940). „Am profitat de întîlnirea prelungită şi cordială pe care am avut-o cu el", scria Gafencu, „pentru a-l pune la curent cu eforturile paşnice pe care le făcea România, în vederea înlăturării actelor de agresiune în regiunea Dunării inferioare. O astfel de politică, România era ferm convinsă, servea interesele U.R.S.S., fiindcă teritoriul a cărui integritate românii erau hotărîţi să o apere, acoperea, împotriva oricărui pericol de invazie, frontiera Rusiei meridionale" *(Préliminaires de la guerre a l'Est...* p. 288). Substanţa acestei declaraţii confidenţiale o regăsim la 8 iunie în sublinierea publică făcută în Adunarea Deputaţilor de G. Gafencu în numele guvernului şi apărută în presa bucureşteană: „O Românie puternică şi independentă e pentru statele din jurul nostru o chezăşie de siguranţă". Astfel de demersuri erau cu atît mai semnificative, cu cît în cursul convorbirilor pe care ministrul de externe român le avusese la Berlin, în aprilie, Hitler şi Ribbentrop l-au avertizat „că participarea României la un sistem de securitate colectivă care ar cuprinde şi U.R.S.S. şi formarea de legături de asistenţă mutuală între ţara mea şi Moscova ar fi considerate la Berlin ca o tentativă de încercuire a Germaniei, *împotriva căreia Reichul era hotărît să intervină energic*" (subl. ns., *Préliminaires...*, pp. 288—289).

Declaraţia publică a lui G. Gafencu survenea la două zile de la transmiterea de instrucţiuni ambasadorul român la Ankara de a face o comunicare ministrului de externe al Turciei, S. Saracioglu (1887—1853, în această funcţie din 1938 pînă în 1942, cînd devine prim-ministru), în perspectiva vizitei, considerată atunci apropiată, la Moscova[28]. Raportînd la Bucureşti, cum a aplicat instrucţiunile primite, ambasadorul arăta că „a insistat asupra faptului că România are o atitudine amicală faţă de Rusia, refuzînd să participe la orice grupare sau acţiune îndreptate împotriva ei şi că, prin atitudinea de absolută independenţă şi de rezistenţă hotărîtă faţă de presiunile din altă parte, acoperă frontierele de sud ale Rusiei, dar că această politică o poate urma cu succes numai dacă graniţele ei răsăritene nu sînt puse în discuţie şi e sigură că va avea în dosul acestora o ţară prietenă" *(A.I.S.I.S.P., Fond 3, Dosar 355)*. La 26 iulie, conform Jurnalului lui A. Călinescu, în timpul pregătirii convorbirilor şefului statului român cu preşedintele Turciei, primul ministru opina în legătură cu avantajul unei asemenea întîlniri: „1. Se va întări legătura noastră cu Turcia; sprijin eficace. 2. Se vor întări garanţiile franco-engleze. 3. Se va putea încerca prin turci o ameliorare a raporturilor cu Sovietele. Aş dori un pact de neagresiune cu acestea..." *(A.I.S.I.S.P., Fond 2, Dosar 13, pp. 29-30)*. Cînd s-au întîlnit la Istanbul, la 11 august, şeful statului român i-a spus preşedintelui turc: „România poate oferi Rusiei, în schimbul recunoaşterii definitive a unirii Basarabiei, ceva real şi mult mai important: rezistenţa înverşunată a tuturor forţelor sale în faţa unei agresiuni germano-ungare şi deci apărarea de invaziune a Rusiei de sud" *(A.M.A.E., Fond* 71/U.R.S.S., *Dosar* 1324).

Zarurile fuseseră, însă, aruncate. La 17 august, Sumner Welles (1892—1961), subsecretarul de stat american (1937—1943), l-a convocat pe ambasadorul britanic la Washington, Sir Ronald Lindsay (1930 — sfîrşitul lui august 1939), şi i-a dezvăluit că baza politică a unui pact germano-sovietic fusese convenită. „Imediat, Lindsay a telegrafiat la Londra. Telegrama lui a sosit la Departamentul de comunicaţii al Foreign Office-uului la 9,30 a.m., a doua zi. A urmat o întîrziere misterioasă. Telegrama descifrată nu a ajuns la Departamentul central, căruia îi era adresată, decît în 22 august. Frank Roberts a însoţit-o de un referat cuprinzînd o considerabilă atenuare a faptului: «Este mare păcat că această telegramă nu a fost descifrată decît patru zile după primire, ceea ce are ca rezultat că am fost luaţi prin surprindere în această dimineaţă»". (Citat în *Andrew*, p. 427). Această remarcă justificativă, a unui înalt diplomat din Departamentul central, poate fi evaluată, după 50 de ani, ca avînd mai curînd un caracter anecdotic. Din păcate, nici în prezent nu se poate reconstitui cu precizie ce s-a ştiut în epocă în cancelariile guvernamentale în legătură cu preliminariile şi conţinutul complet al pactului din 23 august 1939 şi de ce sumedenie de lucrări istoriografice se rezumă la a relua doar din amintirile diplomatului american Charles Bohlen (1904—1974), pe atunci prim-secretar la ambasada S.U.A. la Moscova, apărute în 1973[29], şi cele publicate mult mai tîrziu, în 1981, ale lui Hans Heinrich «Johnny» Herwarth von Bittenfeld[30], în momen-

1937 au fost livrate doar 72 tunuri antitanc de 47 mm Schneider, din cele 1 600 contractate *(Istoria Infanteriei Române*, vol II, Bucureşti, 1985, p 231)

25 bis) *A.S.B. Colecţia Microfilme Anglia, Rola* 276, *cadrul* 65

26) *Anglo-French Staff Conversation, 1939. United Kingdom Delegation, Romania's Attitude on the Outbreak of War, A.S.B., Colecţia Microfilme Anglia, Rola* 276, *cadrul* 131.

27) A.I.S.I.S.P., Fond 2, Dosar 11, p. 9.

28) Din iniţiativa părţii sovietice, vizita însă a avut loc în a doua jumătate a lunii septembrie.

29) C. Bohlen, *Witness to History 1929-1969*, New York, 1973, capitolul cinci: *A source in the Nazi Embassy*, pp. 67—87.

30) *Against two Evils*, London, 1981, capitolul 11. C. Andrew consideră că relatările lui Bohlen şi Herwarth „sînt în deplin acord" (p. 559)

tul respectiv Secretar II la ambasada germană în U.R.S.S., care transmitea lui Bohlen informaţii secrete. Primul semnal privind „o schimbare în politica germană faţă de Uniunea Sovietică" a fost furnizat la 16 mai 1939. Începînd de la 20 mai, ambasada S.U.A. la Moscova a transmis Departamentului de Stat, în mod regulat, rapoarte cuprinzînd toate fazele negocierilor care au condus la semnarea pactului sovieto-german, iar, la 15 august, despre baza politică în vederea încheierii pactului, inclusiv că guvernul german era pregătit să discute, în prealabil, cu guvernul sovietic „orice problemă teritorială din Europa răsăriteană."

Rămîne de aprofundat care au fost cauzele reale că Statele Unite nu au avertizat cel puţin Marea Britanie în legătură cu informaţiile pe care le deţineau. Apare, însă, în prezent, cu tot mai mare certitudine, că, încă în primăvară, atît la Londra, cît şi la Paris au existat suficiente avertismente, precum şi informaţii secrete că, în cazul în care nu se ridică o barieră puternică împotriva Germaniei, aceasta va ajunge la un aranjament cu U.R.S.S. Chiar Chamberlain cunoaşte, cum rezultă dintr-o scrisoare din 25 mai 1939, că în propriul său guvern „cei care pledau/ pentru o alianţă cu U.R.S.S. — E.P./ spuneau că, dacă noi nu vom fi de acord, Rusia şi Germania vor ajunge la o înţelegere" (Citat în R. Douglas, p. 31). Cînd, la 11 august, misiunile militare britanică şi franceză au sosit la Moscova, după ce, la 25 iulie, guvernul de la Londra şi, a doua zi, cel de la Paris acceptaseră, în sfîrşit, propunerea guvernului sovietic de încheiere a unei convenţii militare tripartite[31], la dispoziţia autorităţilor engleze „existau rapoarte periodice privind apropierea germano-sovietică de mai bine de trei luni", după cum relevă, în Istoria serviciilor secrete britanice, C. Andrew *(op.cit.*, p. 423). Acelaşi autor indică, în afara unor relatări din presa americană *(Saturday Evening Post)*, datînd din aprilie 1939 şi privind „o apropiere sovieto-nazistă", şi numeroase informaţii secrete primite din surse germane cu o bună poziţie, inclusiv asupra persoanei care va negocia la Moscova acordul comercial şi data plecării ei din Berlin (22 mai), precum şi, asupra a ceea ce se urmăreşte şi a mijloacelor la care se va recurge, precum şi a pregătirilor în vederea atacării Poloniei *(ibidem*, pp. 423—425).

Ce se ştia la Paris? Să ne amintim că, în 1969, în ajunul împlinirii a 30 de ani de la izbucnirea războiului, în legătură cu publicarea unui articol *(A Berlin: les dernières heures de la Paix*, al generalului Stehlin, atunci deputat la Paris), istoricul şi publicistul André Fontaine, arătînd că autorul „era pe atunci ataşat adjunct al aerului, adică în fapt ofiţer de informaţii", sublinia: „cîteva luni înaintea/ invaziei germane a Poloniei — E.P./, el a fost contactat de un colaborator al lui Goering[32] care l-a pus la curent cu conversaţiile de desfăşurare pentru încheierea unui pact de neagresiune germano-sovietic"[33]. Dacă Fontaine nu menţiona vreo sursă de arhivă, în schimb, cînd s-a putut cerceta Fondul documentelor fostului premier E. Daladier, într-o sinteză întocmită la Quay d'Orsay, la 22 august 1939 *(A.S. indications données par notre Ambassadeur à Berlin sur l'éventualité d'un rapprochement germano-russe)*, putea fi întîlnită şi *Lettre nr. 392/7 mai 1949*, de la ambasada Franţei la Berlin: „Declaraţia unei personalităţi germane făcută unui colaborator al ambasadei": „...Nu aţi fost frapat că, în ultima sa cuvîntare, /Hitler/ nu a făcut nici un fel de aluzie la Rusia. Nu aţi remarcat modul înţelegător în care presa de azi dimineaţă, care de altfel a primit instrucţiuni precise în această privinţă, vorbeşte de Molotov/ care devenise de la 3 mai şi Comisar al poporului pentru afaceri externe — E.P./ şi de Rusia. Probabil, v-a parvenit cîte ceva asupra unor tîrguieli ce au loc şi a călătoriei ambasadorului şi ataşatului militar al U.R.S.S. la Moscova; ambii au fost primiţi în ajunul plecării, primul de d. von Ribbentrop, al doilea la Înaltul Comandament al Wehrmachtului şi au fost puşi perfect la curent cu punctul de vedere al guvernului Reichului. «Nu pot să vă zic mai mult, dar veţi afla într-o bună zi că e ceva în mişcare la Răsărit (dass etwas im osten im Gange ist». *C* /funcţionar al ambasadei/. Cum împăcaţi dv. această orientare nouă cu declaraţia făcută de Führer într-unul din discursurile sale, că nu există decît o singură ţară cu care el nu se va putea împăca niciodată: Rusia Sovietelor? *X* [sursa germană], conchizînd răspunsul printr-un gest evaziv, a reluat că nu este vorba de a se acorda prea multă valoare cuvintelor. «Cînd este vorba de executarea unui plan nu de consideraţiuni juridice sau ideologice se ţine seama. Sînteţi bine plasat pentru a şti că un rege foarte catolic nu a ezitat, altădată, să intre în alianţă cu turcii»". (A.I.S.I.S.P., Fond XIV, *dosar* 2988, p. 53).

La 7 iulie (Telegramme nr. 1858) intervine o confirmare şi din alte surse decît cele germane: „Dl. Kiosseivanov/ 1884—1960, ministru de externe din 1935 şi prim-ministru al Bulgariei între noiembrie acelaşi an şi februarie 1940/ a desprins, din întrevederile avute la Berlin, impresia că ţelurile apropiate ale Reichului rămîn îndreptate spre Dantzig şi Polonia («În anturajul lui se afirmă că se ştie dintr-o foarte bună sursă că germanii desfăşoară acum la Moscova negocieri politice importante» *(A.I.S.I.S.P., Fond* XIV, *Dosar* 2988, p. 55[34].

După război, Herwarth a revenit în serviciul diplomatic ca primul ambasador al R.F.G. la Londra.

31) Negocierile au fost întrerupte la 21 august. La 27 august, ziarul *Izvestia* a publicat un interviu cu mareşalul K.E. Voroşilov (1881—1969, Comisar al poporului pentru afaceri militare şi maritime din 1925, iar, din 1934, Comisar al poporului pentru apărare) în care şeful misiunii militare sovietice afirmase: „Negocierile militare cu Anglia şi Franţa nu au fost întrerupte deoarece U.R.S.S. a încheiat un pact de neagresiune cu Germania. Dimpotrivă, U.R.S.S. a încheiat pactul de neagresiune cu Germania, ca urmare *inter alia*, a faptului că negocierile cu Franţa şi Anglia au ajuns la un impas, datorită unor dificultăţi de netrecut" *(Soviet Documents, on Foreign Policy, Selected and edited by Jane Degras, Volume* III, *1933-1941*, London, 1953, p. 362). Examinînd aserţiunile pretinzînd că întreruperea negocierilor anglo-franco-sovietice s-ar datora, în exclusivitate, Poloniei şi României, istoricii M. Muşat şi I. Ardeleanu subliniază că ele nu sînt confirmate de documente. „Dacă asupra poziţiei Poloniei, aprecierile îndeobşte formulate nu comportă discuţii, cele făcute la adresa României, în sensul că s-a alăturat atitudinii guvernului polon, sînt total lipsite de obiectivitate, mai ales referitor la faptul că guvernul român ar fi respins propunerea privind acordarea dreptului de trecere a trupelor sovietice. Guvernul român nu a fost întrebat nici de cel britanic, nici de cel francez" (M. Muşat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire, Vol. II, Partea a II-a, noiembrie 1933-septembrie 1940*, Bucureşti, 1988, p. 1513). Eroarea mai sus menţionată, pe care o fac unii autori, e cu atît mai regretabilă, cu cît, încă din 1946, G. Gafencu scrisese că Marea Britanie şi Franţa n-au informat guvernul de la Bucureşti despre conţinutul negocierilor şi *nici* de întrebarea sovietică privind o autorizare a trupelor U.R.S.S. de trecere prin România: „Puterile occidentale nu l-au informat despre ultimele negocieri; nu i s-a comunicat deloc întrebarea pusă de mareşalul Voroşilov; guvernul român nu a fost sesizat de nici o cerere şi nu a fost pus în situaţia de a lua nici o decizie; s-a socotit oare la Londra şi la Paris — în urma convorbirilor pe care le avusesem acolo — că se putea conta pe un răspuns afirmativ al României în momentul decisiv? Oricare ar fi /situaţia/, *nici o responsabilitate nu revine României în eşecul negocierilor*" (sublinierea lui Gafencu, *Dernières jours de l'Europe*... p. 237). E semnificativ, de altfel, şi faptul că în interviul apărut în *Izvestia* se vorbeşte doar de cererea privind autorizarea trecerii prin teritoriul polonez şi răspunsul guvernului de la Varşovia.

32) Herman Goering (1893—1946), numit comandant-şef al Luftwaffe (1935). Comisar plenipotenţiar pentru planul de patru ani (1936), ministru al economiei (1937), mareşal (1938), preşedinte al Consiliului Reichului pentru apărarea naţională şi succesor al lui Hitler (1939).

33) A.F.; *Trente ans après l'invasion de la Pologne. Les dernières heurs de la paix. Le Monde*, 31 août — I-er septembre 1969, p.1. Articolul generalului Stehlin, referindu-se la intervalul 24 august — 2 septembrie, a apărut în pagina 5.

34) La 24 august 1939, ambasadorul Franţei la Berlin /1938—1939/, R. Coulondre, comunica la Quay d'Orsay: „Conform unor cuvinte atribuite Secretarului de Stat Lammers /1879—1962, şeful administraţiei la cancelaria Reichului/, Berlinul şi Moscova ar fi decis să stabilească pe Vistula frontiera lor comună... Reichul şi Rusia

Drumul spre pactul Ribbentrop-Molotov

„La 23 august /1939/, ora 3 şi 30 minute după-amiază, s-a desfăşurat prima întrevedere între V. Molotov /1890—1986/, preşedintele Consiliului Comisarilor Poporului /şeful guvernului, 1930—1941/ şi Comisar al poporului al afacerilor externe al U.R.S.S. /ministru de externe 1939—1949 şi 1953—1956) şi Dl. von Ribbentrop, ministrul de externe al Germaniei. Convorbirea a avut loc în prezenţa lui I. Stalin şi ambasadorului german /1934—1941/, dl Schulenberg (1875—1944), şi a durat circa trei ore. După o întrerupere, la ora 10 seara, întrevederile au fost reluate şi s-au încheiat prin semnarea unui pact de neagresiune, al cărui text este următorul... /continuă cu textul/. *Izvestia*, Moskva, 24 august 1939, reprodus în *Sputnik*, Moscou, Août 1989, p. 112).

Pe baza istoriografiei sovietice din ultimii ani, se poate reconstitui, deocamdată, cum s-a ajuns aici, în felul care urmează: Avînd ca premisă toastul rostit de V.M. Molotov, în noaptea de 23 august 1939, în care acesta îi arăta lui Ribbentrop că Stalin a inaugurat o schimbare a raporturilor politice prin discursul din 10 martie/ Raportul la Congresul al XVIII-lea al P.C. (b) al U.R.S.S., 10—21 martie 1939], „mesaj bine primit în Germania", prof. dr. V. Dasitcev scrie: „Analiza intervenţiilor la Congresul XVIII al P.C. (b) nu lasă să subziste nici un dubiu: Molotov avea motive să facă declaraţia susmenţionată. Probabil, cu o singură rectificare: hotărîrea de convocare a celui de-al XVIII-lea Congres a fost adoptată la plenara C.C. al partidului în ianuarie 1939 şi, în aceeaşi perioadă, a fost definită linia sa politică: schimbarea politicii lui Stalin faţă de Germania a fost operată înainte de luna martie 1939". Acelaşi autor remarcă absenţa între delegaţii la congres a lui M.M. Litvinov (1876—1951, comisarul poporului pentru afaceri externe), „partizan ferm al politicii securităţii colective şi adept permanent al ideii apropierii de Franţa şi Marea Britanie pentru a se opune agresiunii fasciste. Acest fapt dovedeşte că, de acum, Stalin aruncase la coş politica securităţii colective" *(Les Nouvelles de Moscou*, No. 35/2242/ 27 août 1989, p. 16). Că semnalul emis prin aluzia publică din 10 martie privind „eventuala apropiere" de Berlin a fost receptat în capitala Reichului rezultă din memoriile lui P. Kleist, apărute în 1971, consilier pentru Europa răsăriteană al ministrului de externe german, care a primit, la 7 aprilie 1939, „instrucţiuni corespunzătoare. La ordinul direct al lui J. Göbbels /1897—1945/, ministrul propagandei /1933—1945/, presa germană a schimbat tonul reducînd volumul materialelor sale antisovietice. Diplomaţii germani au propus apoi lărgirea relaţiilor comerciale şi economice sovieto-germane. La 17 aprilie 1939, E/rnst/ von Weizsäcker /1882—1951, ministru secretar de stat la afaceri externe 1937—1943/, a declarat lui A.F. Merekalov, reprezentantul plenipotenţiar sovietic la Berlin /1938—1939, care venise să facă un demers în vederea deblocării contractelor sovietice de armament la uzinele din teritoriul cehoslovac ocupat de Germania/: «Germania are divergenţe politice de principiu cu U.R.S.S. Totuşi, ea vrea să dezvolte raporturile economice»"[35]. După mai puţin de o lună, însărcinatul cu afaceri sovietic la Berlin, G. Astahov, a fost invitat la Ministerul de externe al Reichului, unde l-a avut ca interlocutor pe J. Schnurre, şeful sectorului Europa de răsărit din Departamentul de politică economică. Schnurre a consemnat că a „comunicat că ne-am declarat de acord cu executarea contractelor de livrare sovietice cu Uzinele Skoda... S-au şi dat dispoziţiile corespunzătoare... Astahov a primit această informaţie cu vizibilă satisfacţie... S-a informat dacă nu am dori să reluăm, în curînd, tratativele /economice/ întrerupte în februarie... Apoi, Astahov a adus vorba de înlăturarea lui Litvinov /anunţată public la 3 mai/, încercînd, fără a pune întrebări directe, să afle dacă acest eveniment ne-ar putea face să ne modificăm atitudinea faţă de Uniunea Sovietică" *(Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik, Serie* D., *Band* VI, Baden-Baden, 1956, Doc. 332). În ce priveşte destituirea lui M.M. Litvinov, un alt element, după cum îşi aminteşte un diplomat sovietic, l-a constituit faptul că forul conducător „nu era satisfăcut de politica axată prioritar pe cooperarea cu Anglia şi Franţa, pe participarea la Societatea Naţiunilor" (/Ambasador/ A. Rochtchine, *Le Commissariat aux affaires étrangères à la veille de la guerre*, în *La Vie Internationale* Moscou, No. 5/1988, p. 109)[36].

De la 15 mai 1939, partea germană a început demersuri active pentru „îmbunătăţirea raporturilor" bilaterale, accentuînd spre sfîrşitul lunii iulie şi asupra sferei politice şi intensificîndu-le din momentul anunţării convorbirilor militare anglo-franco-sovietice, ce urmau să aibă loc la Moscova. La 15 august, pentru a treia oară, într-o jumătate de lună, guvernul german a subliniat guvernului sovietic că „nu există între Mările Baltică şi Neagră nici o problemă imposibil de rezolvat spre deplina satisfacţie a celor două părţi. Este vorba mai ales de problemele Mării Baltice, statelor baltice, Poloniei, sud-estului etc." (Citat în *Sipols*, p. 137)[37]. În legătură cu declaraţia guvernului de la Berlin din 15 august, Comisarul poporului pentru afaceri externe, V.M. Molotov, a comunicat, după două zile, ambasadorului german la Moscova, F. von Schulenburg, că guvernul său ar „putea încheia un pact de neagresiune sau să se confirme pactul de neutralitate din 1926, cu adoptarea simultană a unui protocol special atestînd interesarea părţilor contractante faţă de anumite probleme ale politicii externe, avînd în vedere că protocolul va constitui un element organic al pactului" *(Ibidem*, p. 138). La 19 august, ambasadorului i-a fost remis proiectul Pactului de neagresiune *(Ibidem*, p. 139), a cărui parte componentă urma să fie protocolul special, ce avea să fie semnat concomitent.

Protocolul adiţional secret consemna rezultatul convorbirilor „strict confidenţiale", privind „delimitarea sferelor respective de interes în Europa răsăriteană": „1. În cazul unei transformări teritoriale şi politice a teritoriilor aparţinînd statelor baltice (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania), frontiera nordică a Lituaniei va reprezenta frontiera sferelor de interes, atît ale Germaniei, cît şi ale U.R.S.S... 2. În cazul unei transformări teritoriale şi politice a teritoriilor aparţinînd statului polonez, sferele de interes, atît ale Germaniei, cît şi ale U.R.S.S. vor fi delimitate aproximativ pe linia rîurilor Narev, Vistula şi San... 3. În privinţa Europei sud-estice, partea sovietică accentuează interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia. Partea germană îşi declară totalul « désintéressement» /în franceză, în document/ politic faţă de aceste teritorii. 4. Acest protocol va fi considerat, de ambele părţi, ca strict secret" *(Documents on German Foreign Policy 1918–1945, Series D, Volume* VII, August 9-September 3, 1939, London, 1956, *documentul* 229)[38].

Sovietică vor revizui, de asemenea, de comun acord frontierele statelor baltice şi ale României". *(Le Livre Jaune Francais...*, *Doc.* 232).

35) Citat în V. Sipols/ vicepreşedinte al Consiliului ştiinţific al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S./, *Quelques mois avant le 23 août 1939*, *La Vie Internationale* /Moscou/, Juin, No. 6, 1989, p. 128. Studiul redă o serie de fragmente din documente de arhivă sovietice inedite.

36) Într-o convorbire cu ministrul României la Moscova (N. Dianu), M. M. Litvinov îi declarase la 8 februarie 1939: „Politica d-voastră actuală este urmărită cu simpatie la noi" *(A.M.A.E.*, *Fond* 71/U.R.S.S., *Dosar* 135). În ce îl priveşte pe L. Bezimenski, acesta releva: „Maxim Litvinov preconiza că, în pofida tuturor divergenţelor, noi trebuie să căutăm să negociem cu puterile occidentale" *(Moskovskie Novosti*, No. 366 [426], 4.09.1988, p. 8).

37) Încă la 12 august, Astahov, după o nouă întîlnire cu Schnurre, cu care avea convorbiri, de acum regulate, şi fusese primit şi de Ribbentrop şi de Weizsäcker, raportase la Moscova că germanii „erau, evident, neliniştiţi de negocierile noastre cu militarii anglo-francezi, ei nefăcînd economie de argumente şi de promisiuni pentru a parveni un eventual acord militar. În acest scop, după opinia mea, ei sînt gata acum la declaraţii şi gesturi absolut imposibile cu o jumătate de an în urmă. Renunţarea la ţările baltice, la Basarabia, la Polonia răsăriteană (fără a mai vorbi de Ucraina) reprezintă, în acest moment, minimum pe care germanii sînt gata să le accepte fără lungi discuţii, în scopul de a obţine de la noi permisiunea de neintervenţie în conflictul cu Polonia" (Citat în *Sipols*, p. 136).

38) După observaţia profesorului american John Lukacs „cei mai mulţi istorici au trecut cu vederea importantul memorandum pe care Ribbentrop l-a scris pentru Hitler la 24 iunie 1940, cînd ultimul a ridi-

După opinia istoricului sovietic, dr. D. Proektor, „printre avantajele pe care, în concepţiile de atunci ale lui Stalin, le oferea tratatul cu Hitler, era şi posibilitatea de a obţine o poziţie strategică mai favorabilă în Europa Centrală şi pe litoralul Balticii — să se deplaseze spre vest graniţa, pentru a crea o nouă zonă strategică sau un cordon de siguranţă, fără a se ţine seama de complicatele consecinţe de ordin naţional, politic şi moral ce se năşteau pentru ţările vecine... În plan politico-strategic pe termen lung, aceste avantaje s-au dovedit iluzorii. Timpul cîştigat nu a fost suficient folosit pentru pregătirea armatei. Hitler căpătase libertate de acţiune în Europa. Pactul a generat o serie de noi probleme de ordin politic, moral, nu ne-a salvat de la război". Acelaşi reputat istoric militar sovietic apreciază şi faptul că, prin acest act, „erau abandonate principiile ideologice ale mişcării comuniste privind lupta împotriva fascismului" (Aut. cit., *Al doilea război mondial. Reflecţiile unui istoric.* Revista *Uniunea Sovietică*, No. 5(470), 1989, p. 26).

Ultima săptămînă de pace

„Conciliatorii" de la Londra au fost şocaţi de semnarea pactului, dar nu-şi pierduseră speranţa de a ajunge la un aranjament cu Berlinul şi de a drena agresiunea hitleristă, despre ale cărei pregătiri deţineau suficiente informaţii secrete, în direcţia U.R.S.S., şi îndemnau activ Polonia la „flexibilitate" în privinţa pretenţiilor Germaniei. La 28 august, David Boyle, asistentul personal al şefului Serviciului Secret /Secret Intelligence Service — S.I.S./, a fost expediat la Berlin, cu avionul personal al ambasadorului britanic, cu misiunea „de-al atrage pe Göring" la Londra. Proiectul a eşuat, dar însăşi intenţia arată cît de puternică rămăsese obsesia unui nou „München"[39].

Ruloul compresor al războiului era în mişcare şi nimic nu părea să-l mai oprească. Cînd în primele ore ale zilei de 24 august, conform amintirilor lui A. Speer /1905—1981, arhitect şi favorit al lui Hitler, ministrul armamentelor 1942—1945/, care se afla în acea noapte la Berghof, lui Hitler i-a parvenit ştirea semnării pactului, el a început să strige: „L-am obţinut! L-am obţinut!" *(aut.cit., Inside the Third Reich*, London, 1970, p. 176). Deja în ajun, în faţa înalţilor comandanţi militari, aşezaţi ca elevii pe scaune, Hitler le declarase, de la un pupitru, în legătură cu iminenţa semnării pactului: „Am smuls această armă — ajutorul rusesc — din mîinile puterilor occidentale. Acum este posibil să dăm lovitura în inima Poloniei. Calea unei soluţii militare este liberă de orice constrîngere omenească"[40]. La aceeaşi consfătuire, Hitler i-a asigurat pe generalii săi că va „da un motiv propagandistic pentru începerea războiului" şi că „să nu-şi bată capul dacă va fi plauzibil sau nu. Învingătorul nu va fi întrebat dacă a spus sau nu adevărul. Începînd şi desfăşurînd un război, nu dreptul contează, ci victoria".

„Motivul propagandistic" a fost complet demolat în cursul deliberărilor Tribunalului Militar Internaţional, cînd documente pertinente capturate şi audierea responsabilului mistificării, produse în noaptea de 31 august/ 1 septembrie 1939, au demonstrat că aşa-numitul atac asupra postului de radio Gleiwitz (Gliwice), localitate din vecinătatea graniţei germane de atunci, fusese montat în întregime de S.S. şi că soldaţii în uniformă poloneză erau... germani.

Declaraţia lui Hitler din 22 august era în concordanţă cu opinia sa asupra diplomaţiei în general, la care s-a referit, la 26 martie 1946, în faţa Tribunalului Militar Internaţional, martorul Adolf Freiherr /baron/ Steengrach von Moyland /diplomat de carieră, din mai 1943 pînă în mai 1945, Secretar de stat în Ministerul de externe/: „Diplomaţia este o înşelătorie, tratatele sînt copilării. Ele sînt respectate atît cît par să fie utile părţilor" *(T.M.I.N.*, t.x., p. 115).

În timpul aceloraşi deliberări, procurorul general adjunct britanic, Sir David Maxwell Fyfe, a citat din stenograma mai sus menţionatei consfătuiri „în cursul căreia Hitler a anunţat că Axa a decis să «lichideze» unele /ţări/ neutre". În document se mai consemna: „Vorbind de o manieră generală, ar fi bine să lichidăm pe pseudoneutrii unul după altul". În categoria „neutrilor nesiguri", Hitler includea Iugoslavia şi România. „Între ţările balcanice, Axa nu se poate sprijini deplin decît pe Bulgaria, care, într-un anume sens, este aliatul natural al Italiei şi Germaniei" *(T.M.I.N., t.V, pp. 7–8)*.

După ce, abia revenit la Berlin, Ribbentrop îi făcuse o relatare directă, în dimineaţa de 25 august, Hitler l-a pus la curent şi pe Mussolini cu rezultatele negocierilor. El sublinia că pactul „trebuie să fie privit ca cel mai mare cîştig posibil pentru Axă". Dacă, în cuvîntarea din 22 august, în faţa comandanţilor militari, Hitler apreciase că România era izolată, în scrisoarea către Mussolini el a fost şi mai categoric: „Pactul este necondiţionat şi include, totodată, obligaţia de consultări în toate problemele afectînd Rusia şi Germania. Vă pot spune, Duce, că, prin aceste aranjamente, este asigurată atitudinea favorabilă a Rusiei în cazul oricărui conflict şi că *posibilitatea intrării României într-un astfel de conflict nu mai există!* Chiar Turcia, în aceste împrejurări, nu poate întrevedea decît o revizuire a poziţiei sale anterioare. Repet însă, încă o dată, *România nu mai este în situaţia de a lua parte la un conflict împotriva Axei"* (/sublinierile aparţin documentului/ Royal Institute of International Affaire, *Documents on International Affairs 1939–1946, Volume I, March – September 1939*, London, 1951, p. 185; D.G.F.P., *Volume VII, Series D, Doc. 266)*. Autorii britanici A. Read şi D. Fisher apreciază că Hitler urmărea, printre altele, făcînd mai sus menţionatele afirmaţii, „să-l impresioneze pe prietenul său [Mussolini] că va fi în stare să-şi înfăptuiască planurile în Balcani, fără vreo interfe-

---

cat probleme în legătură cu pretenţia lui Stalin asupra Basarabiei. Memorandumul se referă la o directivă secretă pe care Hitler i-a dat-o lui Ribbentrop înaintea călătoriei, celui din urmă, la Moscova, în august 1939, o directivă care a dispărut din arhivele germane" *(op.cit.*, p. 45). Într-adevăr, în memorandumul său, care începe cu reluarea textului Protocolului adiţional secret în legătură cu Basarabia, Ribbentrop scrie: „În timpul delimitării sferelor mutuale de interes în Europa răsăriteană, sovieticii au subliniat interesul lor în Basarabia, cînd Europa de sud-est a fost menţionată. Cu acest prilej, am declarat oral dezinteresul nostru în problema Basarabiei. Am ales o formulare de *natură generală* pentru protocol. Aceasta s-a făcut astfel cînd problemele Europei sud-estice erau discutate, am declarat în termeni generali că Germania era dezinteresată *din punct de vedere politic* în aceste zone, adică în Europa de sud-est. Interesul economic al Germaniei, în aceste teritorii, a fost subliniat de mine în mod cît mai şters. Acestea erau în concordanţă cu instrucţiunile generale date de Führer pentru Europa sud-estică şi, de asemenea, aşa cum îmi reamintesc, cu o directivă specială a Führerului pe care am primit-o înaintea plecării la Moscova, în care Führerul m-a autorizat să declar dezinteresul german în teritoriile Europei sud-estice, chiar pînă la Constantinopol şi Strîmtori" *(D.G.F.P., Volume X, The War Years, June 23-August 31, 1940*, London, 1957, *Doc.* 10).

39) Şeful S.I.S., amiralul H. Sinclair, aranjase, şi cu concursul ambasadorului britanic la Berlin, ca, la 23 august 1939, Göring să vină pentru convorbiri secrete cu N. Chamberlain. La 21 august, primul ministru britanic îşi dăduse asentimentul, dar, avînd în vedere semnarea Pactului de la Moscova, Hitler n-a mai aprobat la 22 august călătoria *(Andrew*, pp. 429—430; vezi şi *1939 – Zvonuri de război şi război*, in *Lumea '88. Caiet de vacanţă*, pp. 187—188).

40) Citat în W. Carr, *Poland to Pearl Harbor. The Making of the Second World War*, London, 1985, p. 63. Directiva lui Hitler pentru „Fall Weiss" (Cazul Alb), invazia Poloniei („oricînd începînd de la 1 septembrie 1939"), a fost dată încă la 3 aprilie. La 23 mai 1939, înalţii reprezentanţi ai marelui stat major al armatei „i-au supus lui Hitler planurile de înaintare şi operaţiuni împotriva Poloniei" (W. Warlimont, *Inside Hitler's Headquarters 1939–1945*, London, 1964, p. 22. Din august 1938, autorul a fost şeful secţiei apărare naţională /Secţia L/ şi şef al Statului major pentru operaţiuni al O.K.W.).

rență din altă parte" *(The Deadly Embrace..., p. 272)*.

Nimic nu părea să modifice, însă, optimismul care prevala la Paris și Londra. La 27 august, șeful de Stat Major al Apărării Naționale, general M. Gamelin /1872—1958/, declara: „Polonezii vor rezista cel puțin 6 luni și noi vom veni în ajutorul lor prin România" (Citat în N. Bethell, *The War Hitler Won, September 1939*, London, 1972, p. 35). Chiar în aceeași seară de 27 august, ambasadorul francez la București, A. Thierry (1885—1961), transmisese la Quay d'Orsay următoarea telegramă: „Dl Gafencu mi-a făcut în legătură cu Polonia o importantă declarație („România va accepta să aprovizioneze și să lase să fie aprovizionată Polonia cu arme și muniții"). În plus, el a făcut să înțeleg că nu se va lăsa tulburat de eventualitatea unui ultimatum al Reichului pe care un astfel de ajutor acordat Varșoviei îl va atrage, probabil, asupra guvernului de la București" *(A.I.S.I.S.P. Fond* XIV, *Dosar* 2987, *Vol. II*, p. 228). De altfel, la 18 august, Ministerul de externe francez transmisese, prin ambasada de la Londra, la Foreign Office o comunicare a lui A. Thierry, în urma unei convorbiri cu primul ministru A. Călinescu: „Guvernul român este gata să ia în considerare distrugerea prealabilă a puțurilor /de petrol/ în caz de necesitate. El ar accepta, pentru această distrugere, un concurs tehnic franco-englez" *(Ibidem, Dosar* 2988, p. 104).

Ultima zi înaintea dezlănțuirii războiului apare ca o apoteoză a iluziilor și ocaziilor pierdute, a neînțelegerii că nimic nu subminează mai mult propria situație a unei țări decît distrugerea ori subminarea independenței altor țări, ca și încercările de a „rezolva" anumite probleme pe spezele altuia. Nu vom reveni acum asupra freneticei activități diplomatice din acea zi de 31 august, în care Hitler dăduse directiva definitivă a atacării Poloniei. Să consemnăm că, în aceeași zi, V.M. Molotov a rostit o cuvîntare în fața Sesiunii a IV-a (specială) a Sovietului Suprem al U.R.S.S. în legătură cu negocierile cu Marea Britanie și Franța și pactul de neagresiune cu Germania. El a declarat, între altele: „Principala importanță a pactului sovieto-german de neagresiune rezidă în faptul că cele două state cele mai mari din Europa au căzut de acord să pună un punct final dușmăniei dintre ele, să elimine amenințarea de război și să trăiască în pace una cu cealaltă, îngustînd, în consecință, zona ostilităților posibile în Europa" *(Soviet Documents on Foreign Policy*, p. 369). Astfel de asertiuni aveau să fie suplimentate, după un an, de V.M. Molotov în cuvîntarea din 1 august 1940, la cea de-a VII-a Sesiune a Sovietului Suprem: „Acest acord/ de neagresiune/, respectat în mod strict de către guvernul nostru, a înlăturat posibilitatea de fricțiune în relațiile sovieto-germane, cînd au fost întreprinse măsurile sovietice de-a lungul frontierei noastre apusene, și, în același timp, a dat Germaniei un simțămînt calm de securitate în Răsărit. Creșterea populației Uniunii Sovietice în ultimii ani depășește 23 milioane..." *(Ibidem*, pp. 463, 465). Dat fiind că unii istorici străini se agață de faptul că, „în 1939, Churchill a denumit aceasta (urmările pactului de neagresiune pentru Uniunea Sovietică — E.P.) drept crearea unui „Front răsăritean pe care Germania nu va îndrăzni să-l atace", deși, în lumina faptelor bine cunoscute din 1941, n-ar mai merita să reluăm astfel de „argumente", să le examinăm, totuși, pe scurt. Într-adevăr, în memoriile sale apărute în 1948, Churchill și-a însușit punctul de vedere: „În ceea ce privește partea sovietică, trebuie spus că nevoia lor vitală era să țină desfășurarea pozițiilor armatelor germane cît mai la vest posibil și să dea rușilor mai mult timp pentru a-și aduna forțele din toate părțile imensului lor imperiu" *(Opt. cit. p. 346)*. De asemenea, la 1 octombrie 1939, W. Churchill, care era Prim Lord al Amiralității, a justificat parțial pactul de neagresiune sovieto-german, într-o cuvîntare publică: „Faptul că armatele rusești să stea pe această linie /frontiera germano-sovietică din Polonia centrală/ a fost, în mod limpede, necesar"[41]. Relevînd caracterul viciat al unor astfel de argumente, istoricii sovietici F. Kovalev și O. Rjevski scriau, de pildă, că „Stalin nu a luat măsurile necesare de întărire a noilor frontiere, de eșalonare rațională a ostașilor, a armamentului și a resurselor strategice" *(Uroki istorii, Tak nacinalasi voina, Pravda, Moskva, No 245, 1.09.1988)*. Anul trecut, a fost publicată prima oară o precizare, din 2 martie 1964, a mareșalului G.K. Jukov (1896—1974, de la sfîrșitul lunii ianuarie 1941, șeful Marelui stat major al armatei sovietice), care spunea: „Hitler a reușit, prea bine, să-i înșele pe Stalin și Molotov. El a fost în măsură să-l convingă pe Stalin că Germania se va conforma Pactului de neagresiune și că nu avea intenția să înceapă un război cu U.R.S.S. Dimpotrivă, el intenționa să trăiască în prietenie și chiar să se sporească cumpărăturile de petrol, cărbune, cereale și alte bunuri de la noi. Lui Stalin îi plăcea această idee și el dorea să-l creadă pe Hitler, dar, așa cum s-a dovedit, el a fost complet înșelat... În 1939 și 1940, după cum se știe, Bielorusia apuseană, Ucraina apuseană și Basarabia au fost reunite cu U.R.S.S. Am primit un teritoriu mare, dar complet nepregătit pentru război" *(Glimpses of the Past, Moscow News*, No. 19/3319/, May 8, 1988, pp. 8—9). În ce-l privește pe K. Mamsurov, acesta scria: „Este greu de imaginat o mai mare neghiobie în politica militară de stat, decît atunci cînd un sistem de district fortificat, bine administrat, bine armat și pregătit de-a lungul vechilor frontiere cu statele baltice, Polonia și România, care a costat poporul sovietic un preț înalt, a fost distrus, deoarece trupele noastre au fost puse în scenă spre vest de la vechea frontieră cu 100 pînă la 300 km (după ce Bielorusia apuseană și Ucraina apuseană au fost reunite cu țara noastră). Fără a construi o nouă linie de apărare a frontierelor, noi am distrus un sigur și puternic «vechi» sistem de apărare" (loc. cit.). Desigur, în aceste cazuri, e vorba doar de un aspect, dar și acesta contribuie la destrămarea mitului că, prin acordurile din 1939, s-ar fi creat un „front răsăritean pe care Germania nu va îndrăzni să-l atace". Oricum, la sfîrșitul lunii iulie 1940, Hitler dăduse ordinul pregătirii atacului împotriva U.R.S.S.[42]

La Londra, în 31 august 1939, guvernului britanic continuau să-i parvină informații secrete conținînd zvonuri de tulburări în Germania și chiar despre disensiuni în rîndurile Înaltului Comandament german. Drept urmare, A. Cadogan (1884—1964, subsecretar permanent la Foreign Office, funcție care asigura și controlul politic al S.I.S.) „refuza să renunțe la speranță". Apare, scria el aproape de miezul nopții de 31 august, că «Hitler este ezitant și încearcă tot felul de trucuri, inclusiv o cacialma de ultim moment». Cîteva ore mai tîrziu, în zorii zilei de 1 septembrie, pe cînd trupele germane treceau frontiera în Polonia, ultimele speranțe de pace ale lui Cadogan erau spulberate" (Andrew, p. 431).

Într-adevăr, la ora 4,45 a.m., Wehrmachtul ataca pe trei direcții strategice (de la vest, sud-vest și nord) Varșovia. La 3 septembrie, Marea Britanie și Franța au declarat război Germaniei, dar „nici un ajutor n-a parvenit Poloniei din partea garanților ei" (P. Calvocoressi, G. Wint, *Total War*, London, 1979, p. 100). Peste mai puțin de 600 de zile, Germania — al cărei steag flutura de acum de la Capul Nord și porturile franceze de la Atlantic pînă pe Acropole — avea să atace U.R.S.S.

*

Cronologic, prima dezvăluire publică a conținutului documentelor sovieto-germane din 23 august și 28 septembrie 1939 a survenit la numai cîteva ore de la declanșarea agresiunii naziste, cînd Postul de radio Berlin a difuzat, în 22.06.1941, ora 09.10, nota remisă ambasadorului sovietic de către Ribbentrop, după începerea războiului în Răsărit, notă în care se afirma: „Delimitarea sferelor de interese Reichul german declara că renunță la orice influență în Finlanda, Letonia, Estonia, Lituania și Basarabia, în timp ce teritoriul fostului stat polonez, pînă la frontiera delimitată de rîurile Narev, Bug și San, era încorporat la Rusia, conform dorinței guvernu-

41) Citatele în *Churchill & Roosevelt. The Complete Correspondence*, Edited with commentary by Warren F. Kimball, *Vol.* III, Princeton, 1984, p. 349.

42) Recent, istoricul A. Lebedeev — răspunzînd celor care susțin acum punctul de vedere că nu ar fi existat alternativă la pact, ca și celor care acordă atenție soartei originalelor protocoalelor secrete — scria: „Nu este vorba atît de originale, cît, mai curînd, de caracterul amoral al unor astfel de tranzacții și, în special, de oficialul «Tratat de prietenie»/ din 28 septembrie 1939/ cu statul fascist" *(Les Nouvelles de Moscou*, No. 34/2241/ 20 août 1989, p. 11).

lui sovietic" (A.B.S. *Fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine, Dosar* 78 [nenumerotat]. Referiri la convorbirile de la Moscova din 23 august 1939 și din noaptea care a urmat, în legătură cu semnarea Pactului și Protocolului secret, s-au făcut încă în timpul deliberărilor Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, care judeca procesul marilor criminali de război, și au fost inserate în seria de volume apărută în 1947 sub jurisdicția Autorităților Aliate de Control (S.U.A., U.R.S.S., Marea Britanie și Franța) din Germania. Astfel, în cursul audierilor din după-amiaza de 29 martie 1946, acuzatul von Ribbentrop a declarat că, la convorbirile din 23 august 1939, „întreaga problemă a relațiilor ruso-germane a fost dezbătută. Rezultatul a fost, mai întîi, voința celor două țări de a situa relațiile noastre pe baze cu totul noi; ele trebuiau să fie exprimate într-un pact de neagresiune. În al doilea rînd, sferele de influență ale celor două țări urmau să fie definite într-un protocol secret al acordului". Ribbentrop a considerat normală linia fixată pe Vistula, San și Bug, precum și faptul că „au fost determinate alte sfere de interese în Finlanda, țările baltice și în Basarabia" (T.M.I.N., *tome* X, pp. 279—280). Aceste aspecte au intervenit de mai multe ori în deliberări, inclusiv în depoziția martorului Ernst von Weizsäcker și în mărturia, scrisă sub jurămînt, al lui F. Gaus, fost ambasador și șef al serviciului juridic al Ministerului de externe german, care l-a însoțit pe Ribbentrop la Moscova. Această ultimă mărturie a fost pusă în circulație într-o versiune sumară în primul volum al memoriilor lui W. Churchill *(The Second World War)*, apărut în 1948. Dar, în același an, cum am mai arătat, textul protocolului adițional secret a apărut în volumul editat la Washington de Departamentul de Stat *(Nazi-Soviet Relations 1939–1941, p. 78)*, iar, după cinci ani, a fost introdus într-un volum britanic conținînd, în general, traduceri din publicații sovietice *(Soviet Documents of Foreign Policy*, Selected and edited by Jane Degras, *Volume III, 1933–1941*, London, 1953, p. 361).

Textul protocolului adițional secret a fost publicat pentru prima oară în U.R.S.S., la 20 decembrie 1988, de ziarul *Tiesa*, organul C.C. al P.C. din Lituania. Facsimilul în limba rusă, cu semnăturile respective, a fost reprodus, în luna iunie 1989, în revistele *Voprosî Istorii* (No 6/1989, p. 20) și *Novoe Vremia (Temps Nouveaux*, No 25/1989, p. 35). Ambele reviste apreciau copia existentă, obținută din arhivele Republicii Federale Germania, ca fiind autentică. Faptul a fost confirmat la o discuție la Televiziunea sovietică (Moscova), din august 1989, de doctor în istorie V. Falin, șeful secției internaționale a C.C. al P.C.U.S. După cîteva zile, protocolul a fost reprodus în săptămînalul *Argumentî i Faktî* și în revista *Sputnik* (august 1989), precum și în *Les Nouvelles de Moscou* (No. 34/2241/ 20 août 1989)*. La 18 august 1989, într-un interviu acordat ziarului *Pravda*, organul C.C. al P.C.U.S., A. Iakovlev, membru al Biroului Politic, secretar al C.C. al P.C.U.S., președintele Comisiei Congresului Deputaților Poporului din U.R.S.S., privind aprecierea politică și juridică a Tratatului de neagresiune sovieto-german din 1939[43], a relevat că nu există nici o îndoială, în prezent, în legătură cu existența protocolului secret, că, din punct de vedere politic, s-a înregistrat o abatere de la normele leniniste ale politicii externe sovietice, o revizuire a orientării strategice către securitatea colectivă. „Cred că procedăm în mod responsabil și principial, din punct de vedere politic, condamnînd fără echivoc abaterile conducerii sovietice dinainte de război de la principiile leniniste ale politicii externe, indiferent de explicațiile privind această abatere" (Pravda, No. 230/259 481/18.08.1989)[44].

*

Marea tragedie, care a început la 1 septembrie 1939, avea să atragă în orbita ei, pînă la urmă, 61 de state, cu o populație de 1,7 miliarde de oameni, operațiunile militare desfășurîndu-se pe teritoriile a 40 de state din Europa, Asia, Africa. În Europa, armele au tăcut după cinci ani, opt luni și opt zile, cînd s-a prăbușit „Reichul milenar" proclamat de Hitler și care proiectase asupra continentului și lumii *evul cel mai întunecat* cunoscut vreodată. Ca principal teatru de operațiuni și de aplicare a „noii ordini" hitleriste, continentul european a suferit mai mult decît oricare regiune a lumii, revenindu-i și cea mai mare parte a celor 50 de milioane de vieți dispărute în timpul războiului.

Are, oare, cineva dreptul la uitare?

dr. Eugen Preda

---

*) Revista *Mejdunarodnaia Jizn* (nr. 9/1989) și ediția sa în limba franceza *La vie Internationale* (nr. 910/1989) „împreună cu direcția istorico-diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe al URSS, au publicat documentele privind încheierea Tratatului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 și a Tratatului sovieto-german de prietenie și frontiere din 28 septembrie 1939 (inclusiv protocoalele lor anexe secrete). În *La vie Internationale* (nr. 10/1989) documentele ocupă 42 de pagini (pp. 85—127).

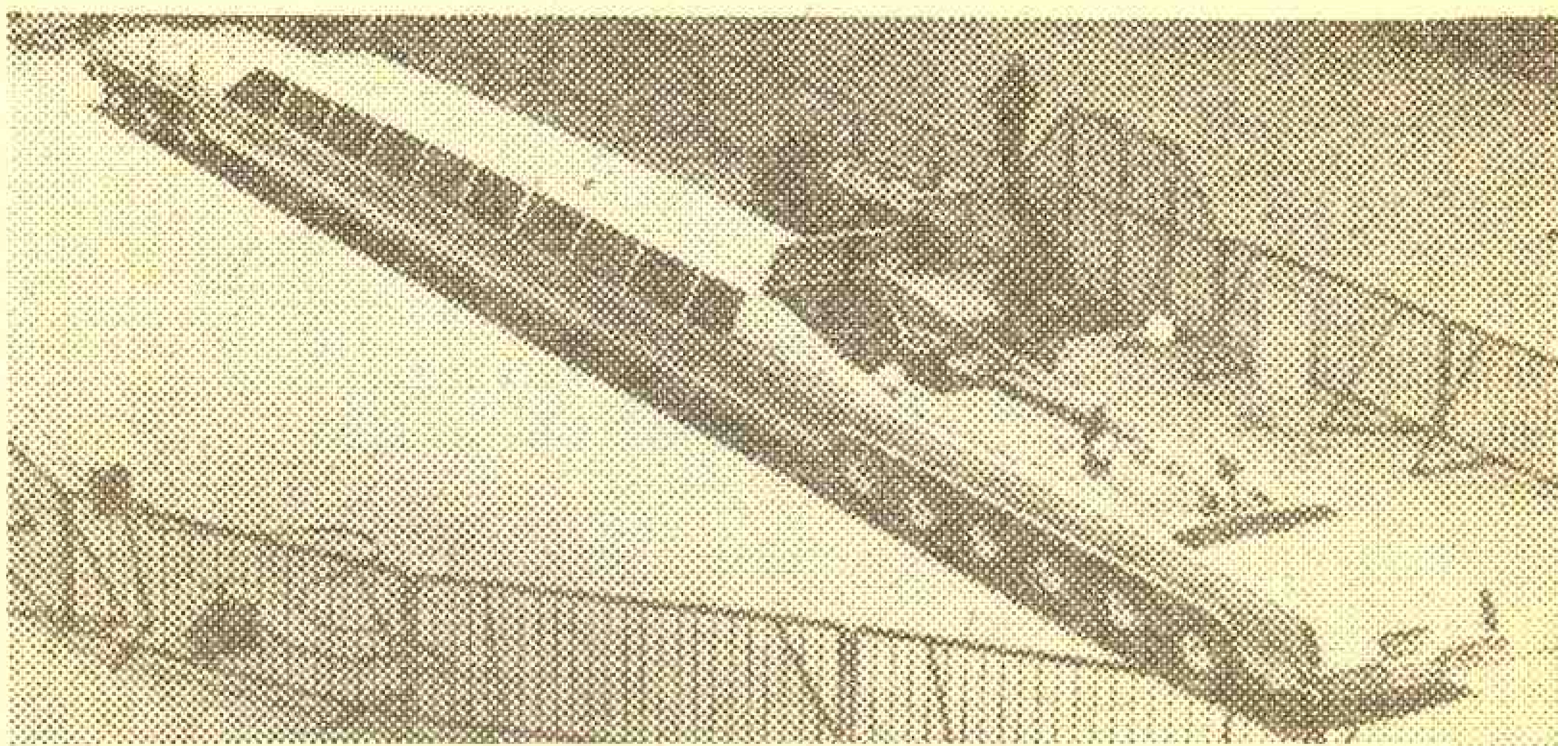
43) Comisia a fost instituită la 1 iunie 1989. Dezbaterea, ce a precedat formarea ei, a fost publicată în ziarul *Izvestia*, No 154, 3.06.1989. Stenograma ședinței a 8-a a Congresului Deputaților Poporului.

44) A. Iakovlev a precizat în interviu: „Pentru mine personal, este mai puțin important în ce măsură textul copiei /protocolului/ este autentic sau nu. Esențial este cum s-a săvîrșit complotul. Iar acesta a fost, fără îndoială, un complot". În relatarea agenției TASS a interviului apărut în *Pravda* se indica și opinia că „cererea de mare putere pentru «reorganizarea teritorial-politică» în regiune era în contradicție cu suveranitatea și independența unui întreg șir de țări".

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

1000+1

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

Cu o lungime de 21,93 m, acest automobil fabricat în Statele Unite este cel mai lung din lume. Nu știm nimic despre funcționalitatea unui atît de neobișnuit autoturism

Patru secole în adîncuri

Marile descoperiri geografice de la sfîrşitul secolului al XV-lea şi din veacurile următoare au avut multiple consecinţe pe plan politic, economic, social şi cultural. Una dintre cele mai importante a fost lupta acerbă dintre marile puteri pentru crearea imperiilor coloniale. Reuniţi în cadrul aşa-numitelor Companii ale Indiilor, comercianţi din Stockholm, Londra, Amsterdam, Dieppe sau Saint-Malô nu au ezitat să-şi rişte capitalurile în vederea unor beneficii care se ridicau, uneori, de la 500 pînă la 800 la sută. De exemplu, Compania olandeză a Indiilor de est, înfiinţată în 1602, a înscris la activul său fondarea fortului Batavia (în Jakarta, capitala Indoneziei), ocuparea oraşului-port Malacca (în Malayezia), ceea ce a asigurat Companiei monopolul comerţului cu Indonezia, implantarea în Formosa (denumirea portugheză a insulei chineze Taiwan) şi Japonia, precum şi întemeierea Capetown-ului, astăzi capitala Republicii Africa de Sud, escală-cheie în drumul europenilor spre Indii.

În cei aproape 200 de ani de existenţă (1602-1798), Compania a trimis către Asia 1 700 vase care, în urma a 8 300 expediţii, au adus în Europa imense cantităţi de mirodenii, ceai, porţelanuri, mătase etc. Dintre aceste vase, 246 nu s-au mai întors niciodată. Şi totuşi...

În 1985, relatează revista „Le Point", o navă, ce efectua sondaje petroliere în largul Capului Lopez (în apropiere de oraşul Port-Gentil din Gabon), descoperă, la numai 10-15 m adîncime, un tumulus lung de aproape 50 m. Pe coama acestei dune submarine, acoperite de rugină şi nisip, se află discuri de metal - ciudată formă de lingouri - într-o cantitate apreciabilă. Imediat se naşte bănuiala că acolo ar putea exista un important vestigiu istoric şi, în acest sens, se ia legătura cu specialiştii de la DRAMS (Direcţia cercetărilor arheologice submarine), instituţie cu sediul la Marsilia. În februarie 1986, arheologii Michel l'Hour şi Luc Long sosesc în Gabon şi execută o primă explorare subacvatică. Concluzia? Este vorba, probabil, de un vas olandez din secolul al XVII-lea, care se reîntorcea din China.

O lună mai tîrziu, cei doi arheologi îşi alcătuiesc o echipă de 15 scufundători şi aduc tot materialul necesar pentru a executa sub apă o explorare tot atît de minuţioasă şi de eficientă, ca şi una efectuată pe suprafaţa Terrei. Ei dispun de o şalandă puternică (navă tehnică folosită în porturi pentru diverse lucrări de amenajare pe fundul apelor), de aspiratoare, macarale, pompe şi, pe ţărm, de bacuri de electroliză ce înlesnesc declorurarea pieselor metalice în vederea unei mai bune conservări.

Foarte curînd, speranţele sînt confirmate, iar descoperirea este calificată de oamenii de ştiinţă drept excepţională. Din adîncul Oceanului Atlantic este readus la ţărm, vasul „Mauritius", aparţinînd Companiei olandeze a Indiilor de Est, construit în 1602 şi dispărut într-un naufragiu şapte ani mai tîrziu.

„Mauritius" este considerat preţios din multe puncte de vedere. El arată care era tehnologia de fabricaţie a vaselor şi a tunurilor în Olanda, la începutul secolul al XVII-lea. De asemenea, el constituie un inventar al mărfurilor importate din Extremul Orient. În calele sale s-au descoperit 130 de tone (18 000 de lingouri) dintr-un metal destul de rar pe atunci, tutenagul, un zinc aproape pur, folosit în China, şi care avea să dea celebra strălucire a alamei olandeze, asemănătoare cu aurul. Resturi de smirnă şi piper s-au păstrat în formaţiile de clorură metalică, iar obiectele de porţelan, puţine la număr dar împodobite cu motive diverse, par să fi fost trimise neguţătorilor ca eşantioane în vederea unor comenzi viitoare.

Astfel, după o dispariţie ce a durat aproape patru veacuri, „Mauritius" s-a reîntors, putînd fi admirat de iubitorii de istorie şi cercetat de oamenii de ştiinţă nu în rada unui port din Olanda, ci la Muzeul Marinei din Paris, unde joacă un rol de „vedetă" în cadrul unei expoziţii organizate cu concursul Gabonului. **(M.Ş.).**

Taxidermia – o meserie pe cale de dispariţie

Cuvîntul „taxidermie" vine de la grecescul **taxis** = „aranjare", plus **derma** = „piele" şi este definit de dicţionare ca „arta împăierii vertebratelor în vederea expunerii în muzee". Atrasă de tainele acestei arte, revista „Le Point" a vizitat magazinul-muzeu Deyrolle, din Paris, fondat în 1831 de exploratorul Emil Deyrolle, ai cărui urmaşi sînt consideraţi ultimii taxidermişti francezi, fără concurenţă în Europa.

Sutele de sertare cu insecte, miile de animale împăiate, milioanele de fluturi sînt, adesea, închiriate unor instituţii din Franţa, dar şi din Statele Unite sau Brazilia: lei, maimuţe şi papagali pentru o paradă de modă într-un decor de junglă; un urs polar, în noaptea de Anul Nou, la un cămin de copii; un cal pentru o emisiune la televiziune sau o vacă pentru reclama unei canapele. Casa Deyrolle are ca anexe o serie de ateliere, unde, contra cost, sînt împăiate diverse animale. Dar o serie de factori fac ca, asemenea unora din animalele naturalizate, şi această meserie să fie pe cale de dispariţie.

Se face simţită scăderea puterii de cumpărare. Presiunea ecologiştilor, de asemenea. În plus, cota animalelor împăiate a scăzut simţitor. Nu mai sînt vremurile de altădată - comenta revista „Le Point" - cînd marii burghezi aduceau din colonii animalele vînate şi le expuneau în proprietăţile lor (stă mărturie holul halucinant al castelului d'Armainvilliers, în departamentul Seine-et-Marne, unde tronează exponatele indiene şi africane ale baronului Maurice de Rotschild - lei, gazele, bivoli, zebre, hipopotami, rinoceri, tigri, toate naturalizate de Deyrolle).

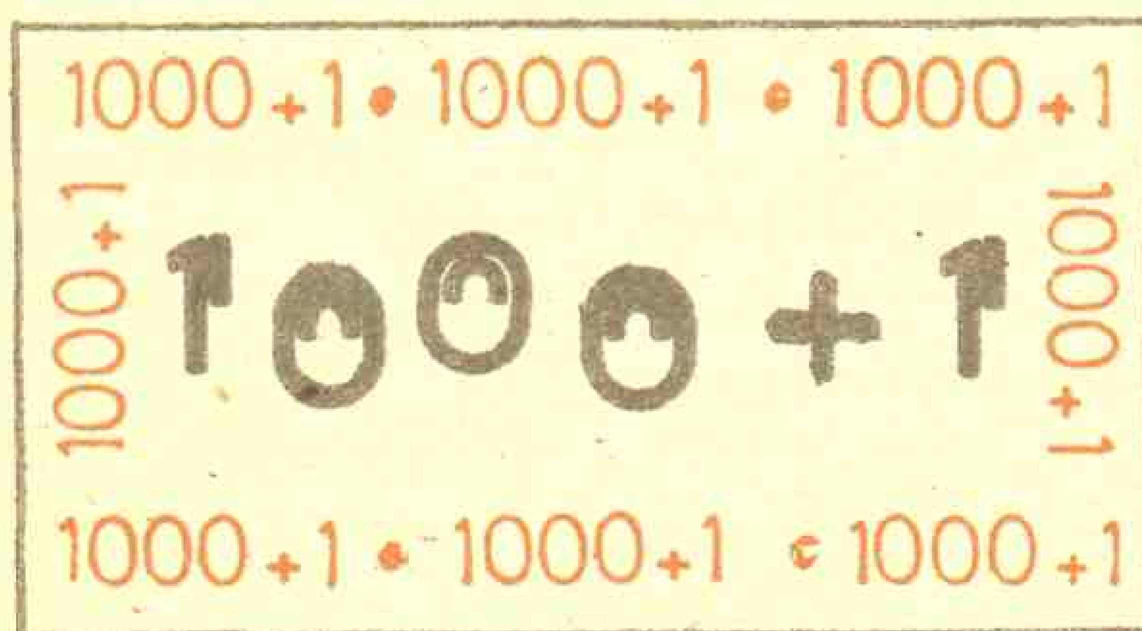
Un rol important îl joacă legea din 10 iulie 1976 care limitează, drastic, numărul animalelor susceptibile de a fi împăiate. Ea aplică principii simple. În primul rînd: speciile utile sau pe cale de dispariție sînt protejate. Așa sînt liliecii, aricii, veverițele, mare parte din reptile, insecte, răpitoare, păsări. În al doilea rînd: naturalizarea speciilor protejate e interzisă, considerîndu-se că ar constitui o incitare la distrugerea lor. Se fac demersuri pentru a se obține permisiunea naturalizării acelor exemplare din speciile protejate, care au crescut în captivitate sau au murit de moarte naturală. Dar trebuie adusă o dovadă că nu au existat intenții necinstite prin mărturia unui polițist și acceptată expunerea animalului la raze, pentru a se constata că, în corpul lui, nu există gloanțe. Iată ce relata, în acest sens, Francoise Corpet, actuala directoare a magazinului: printre clienții noștri, pe primul loc se situează vînătorii. Luni dimineața, apar aducînd în sac de plastic rațe, fazani capete de căprioare sau de cerbi și chiar pești – cu care se lucrează cel mai greu, deoarece culoarea dispare repede –, ca, de pildă, un somon din Norvegia, lung de un metru și jumătate, care ne-a fost trimis congelat cu un avion special. Pescarii orgolioși ne cer să indicăm, pe o plăcuță de alamă, grosimea firului cu care a fost prins: cu cît acesta e mai subțire, cu atît isprava este mai valoroasă.

Animale din Africa sau din alte continente îndepărtate sînt tot mai rare, deoarece vînătoarea e supusă unor legi severe. Urșii albi, de exemplu, nu sînt omorîți decît circa zece pe an. Majoritatea animalelor sălbatice provin de la circuri sau de la grădini zoologice. Ca să nu avem neplăceri, trebuie să dovedim că animalul a fost născut, crescut și mort în Franța, din motive de boală sau de bătrînețe, pe scurt, să prezinte o „biografie" fără nici o fisură. Odată, am cumpărat de la patronul unui bîlci o zebră tînără, răpusă de congestie pulmonară. Altădată, am adus un leu mort de o intoxicație alimentară. Avem mai puține emoții cu animalele domestice. Acestea ocupă cam un sfert din activitatea noastră de taxidermie. Primim de toate felurile: hamsteri, iepuri, pe care părinții îi împăiază ca să-și consoleze copii, papagali, broaște țestoase. Din cînd în cînd, apare și cîte un crocodil crescut în apartament, care devenise prea periculos. Cele mai multe, însă, sînt pisici și cîini.

Cu un timp în urmă a apărut o bătrînică îmbrăcată modest și cărînd un sac enorm. În sac era un cîine lup, care tocmai murise. Stăpîna lui s-a așezat pe un scaun spunînd: „Soțul mi-a murit, copiii m-au părăsit, nu-l mai aveam decît pe el pe lumea asta". La rugămintea ei, i-am împăiat cîinele, ca și cînd ar fi dormit. Ocupația lui favorită. Cîteva săptămîni mai tîrziu, a revenit împăcată și l-a luat împachetat cu grijă de această dată, ca să nu-l vadă vecinii și să rîdă de ea.

E o adevărată artă să „naturalizezi" un animal domestic, alegînd una din pozițiile lui preferate și păstrîndu-i expresia. Avem un taxidermist specializat în acest gen de comenzi, care lucrează după fotografii. În timp ce împăiază animalul, el cheamă clientul la o probă și, împreună, stabilesc dacă să-l facă în poziție de sfinx, culcat pe o parte, cu capul ridicat sau nu.

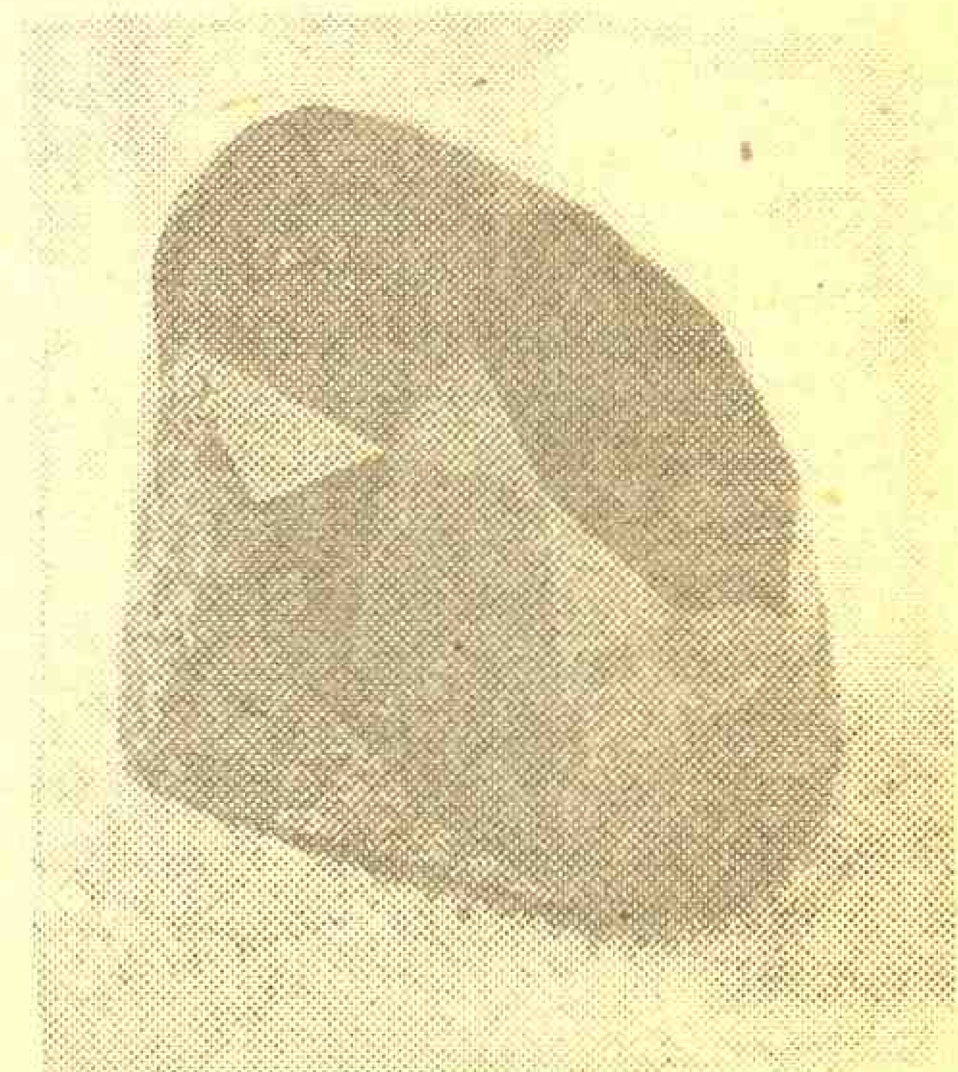
Un fluture, oricît de frumos ar fi, nu va avea decît un corp, două antene și patru aripi. Insectele sînt mult mai complexe. Printre colecționarii de insecte se numără cei specializați într-o specie de gîndac – în latină **carabus** – denumiți „carabologi"; ei sînt colecționarii cei mai pasionați, cei mai exigenți, capabili să discute ore întregi între ei asupra profilului unui picior. **(M.Ș.).**

Diamantul negru

„Norocul" are 58 de suprafețe. Toate egale, perfecte, negre, reci. Sînt fațetele lui Korloff, cel mai mare diamant negru din lume. Considerat piatra succesului, a vieții, a bogăției, spre deosebire de diamantul alb Koh-i-noor, care aparține coroanei engleze și este suspectat că provoacă necazuri în ciuda luminosului său aspect.

Valoarea acestui diamant este inestimabilă. Dar, pînă la o potențială scoatere a lui în vînzare, misterioasa piatra neagră a fost depusă, în maximă siguranță, la Muzeul de diamante din Anvers de către proprietara lui, o societate belgiană de bijuterii. Diamantul Korloff este unic în felul său. A fost găsit într-o mină din Africa de Sud în anul 1870, avînd atunci 300 carate (după șlefuire are 87,95 carate). Un adevărat miracol al naturii. Pentru a-l șlefui și a-l valorifica la maximum au fost necesari mulți ani, consumîndu-se, în timpul lucrului, diamante în valoare de 25 de carate. A aparținut, la început, unui negustor indian, apoi a fost achiziționat de un mandarin din China care, la rîndul său, l-a vîndut unei familii foarte bogate din Rusia țaristă: Korloff Sapojnikoff (de unde i se trage și numele). Din acel moment i s-a pierdut urma și, abia după mulți ani, a reapărut cu prilejul unei licitații publice, cînd a fost adjudecat de pomenita societate belgiană. În jurul acestui diamant excepțional circulă legenda care susține că posesorul său ori cel ce ajunge să-l atingă sau să-l țină în mînă s-ar bucura de un mare noroc în viață. **(Gh.R.)**

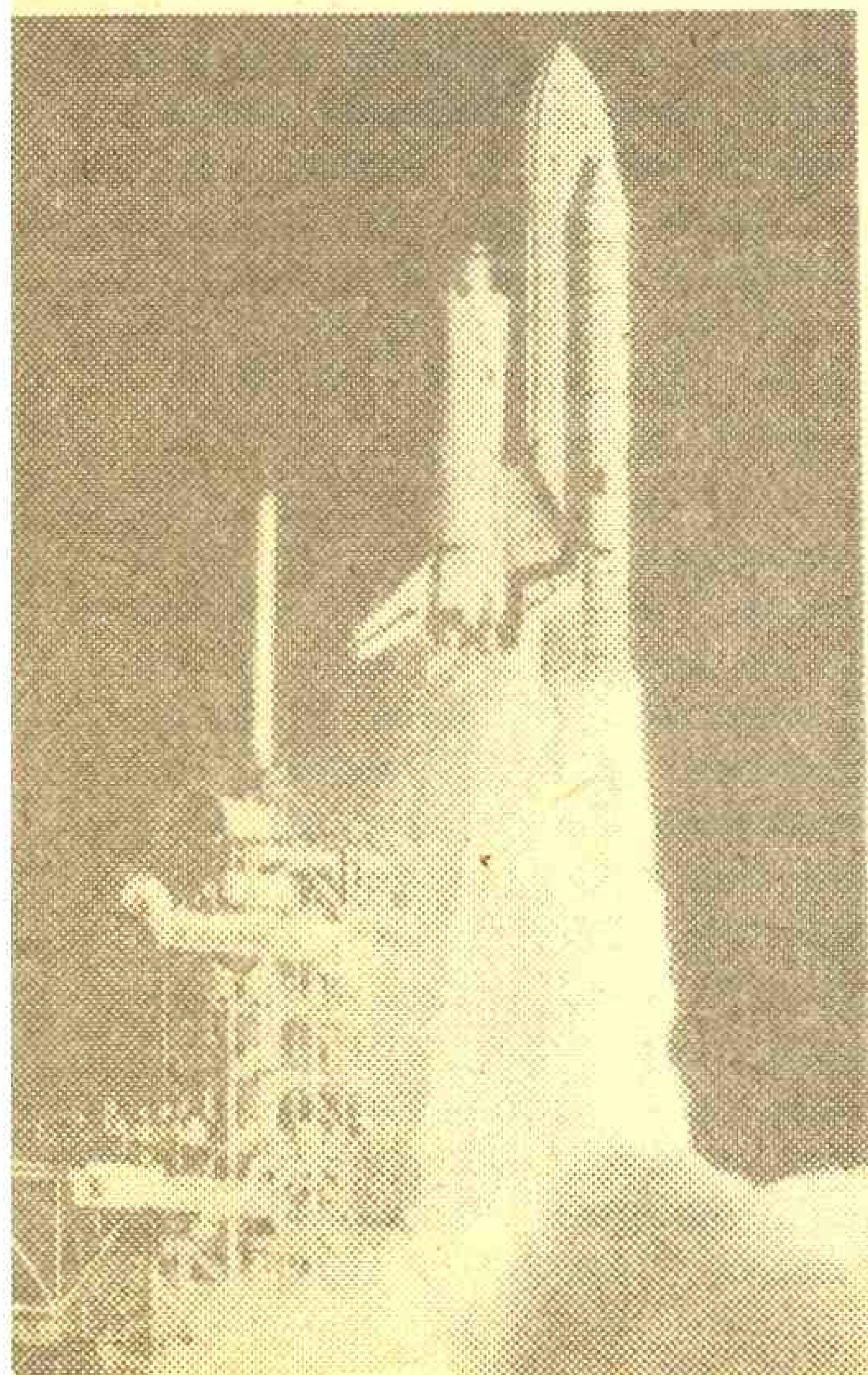
Proiecte europene

Racheta sovietică Vostok

Explorarea spaţiului extraatmosferic a încetat să fie apanajul unui grup foarte restrîns de ţări. Desigur că, pornind de la uriaşul efort material şi financiar pe care aceasta îl presupune, s-a vădit necesară promovarea colaborării internaţionale în acest domeniu. Pe plan vest-european, de pildă, sînt iniţiate o serie de acţiuni de revitalizare şi dezvoltare a industriei aeronautice, cu extinderea preocupărilor şi în domeniul spaţial. Consideraţiile de la care s-a plecat reflectă, fără îndoială, o realitate a acestui sfîrşit de secol; spaţiul aerocosmic nu este un patrimoniu rezervat cuiva, el trebuie să fie accesibil tuturor ţărilor; în primele rînduri se vor afla, desigur, cele care dispun de potenţial şi resurse materiale, energetice, ştiinţifice, tehnologice, economice etc; o mare parte din realizările ultimului secol, în domeniul aeronautic, îşi au originea în multe ţări europene (invenţii, realizări aeronautice, lucrări ştiinţifice, contribuţii la dezvoltarea ştiinţelor aeronautice etc.); este necesară reducerea decalajului în domeniul cercetării spaţiale dintre diferitele ţări ale lumii.

După lansarea primilor sateliţi artificiali ai Pămîntului (URSS, la *4 octombrie 1957*, şi SUA, la *31 ianuarie 1958*), specialiştii britanici au realizat, în cooperare cu S.U.A., primul satelit din seria *Ariel-1*, lansat în aprilie 1962 de la Cape Canaveral — Florida, ale cărui obiective vizau observaţii asupra ionosferei şi interacţiunii acesteia cu Soarele. Preocupările au continuat şi, în *1966*, a fost lansat (cu o rachetă americană) primul satelit construit în întregime de specialiştii britanici. În aceeaşi perioadă au fost elaborate şi promovate programe naţionale de cercetare a spaţiului cosmic în Franţa şi R.F. Germania.

Lansarea unei navete spaţiale

În vederea concentrării forţelor ştiinţifice şi tehnologice, specialiştii din mai multe ţări europene s-au întîlnit, pentru prima dată la *finele anului 1960*, pentru a stabili condiţiile unei cooperări, în vederea abordării unor programe spaţiale comune. Drept urmare, a fost creată *„societatea (vest) – europeană pentru cercetări spaţiale“ (ESRO)*, care a început să funcţioneze din 1964, şi care, apoi, a fost transformată în *Agenţia Spaţială (vest-) Europeană (ESA)*.

Programele agenţiei se referă la cercetarea ştiinţifică fundamentală şi la operaţiuni generale, care vizează aplicaţiile ce se pot obţine în domeniul spaţial pe următoarele direcţii: supravegherea Pămîntului; relaţiile Soare-Pămînt; mediul interplanetar; sistemul planetar; stelele şi Universul.

Pentru realizarea acestor programe, pînă în anul 1986, ESA a dezvoltat şi lansat 14 sateliţi ştiinţifici. Între realizările importante ale ESA, este de menţionat lansarea în spaţiu, cu naveta Challenger (la *30.IV.1985*), a unui *laborator european (Spacelab)* a cărui activitate a fost urmărită pentru prima dată din Europa, de la un centru situat la 24 km de München.

Aplicaţiile ESA vizează mai multe domenii: comunicaţiile, observarea Pămîntului, imponderabilitatea.

Comunicaţiile. De un interes comercial dovedit sînt telecomunicaţiile prin satelit, în care Marea Britanie a jucat un rol important prin construirea, în acest scop, a unei serii de sateliţi. Dintre aceştia, doi erau operaţionali în 1986, iar al treilea a fost lansat în cursul anului 1987.

Seria ECS (European Comunication Satellites) este întrebuinţată de Organizaţia Europeană pentru Telecomunicaţii prin Satelit (EUTELSAT). Această organizaţie a lansat, în 1982, un program pentru realizarea unui sistem regional de telecomunicaţii. ESA a dezvoltat, de asemenea, şi telecomunicaţiile în sprijinul navigaţiei maritime, construind doi sateliţi (Marca A

şi B) pentru Organizaţia Internaţională pentru Telecomunicaţii Maritime prin Satelit (INMARSAT).

Observarea Pămîntului. Pe această direcţie, satelitul METFOSAT este deja folosit activ în realizarea de prognoze ale vremii.

Un obiectiv fundamental al acestor cercetări se referă la resursele materiale ale planetei, atît regenerabile cît şi neregenerabile.

Imponderabilitatea. Tot mai multe aplicaţii ale cercetării spaţiului sînt legate de starea de imponderabilitate. Pentru oamenii de ştiinţă, absenţa gravitaţiei schimbă concepţiile în cercetarea multor fenomene care sînt afectate de aceasta.

Alte cercetări privesc domenii cum ar fi: medicina, biologia şi metalurgia. În laboratorul spaţial european *Spacelab*, care zburat pentru prima dată cu o rachetă americană în noiembrie 1983, au fost efectuate peste 70 experienţe diferite în domeniul fizicii, plasmei şi a Soarelui. De asemenea, cercetările au demonstrat că, în spaţiu, există posibilităţi propice pentru dezvoltarea industriei farmaceutice, în special în domeniul cristalizării proteinelor şi al formării celulelor.

Pentru intensificarea lansărilor, ESA preconizează o serie de acţiuni:

Dezvoltarea rachetelor de tip „ARIANE". După accidentul navetei Challenger, din ianuarie 1986, lansările făcute cu rachete vest-europene de tip „Ariane" au cuprins, în anul 1987, jumătate din cele efectuate de ţările occidentale. Pînă în 1990, masa şi dimensiunile sateliţilor vor creşte şi, ca urmare, şi rachetele vor trebui să-şi crească puterea în mod corespunzător. Pentru că Ariane 4 nu este capabilă să suporte lansări de greutăţi mari, s-a trecut la proiectarea unui vehicul mai puternic, Ariane 5.

Realizarea avionului spaţial pilotat „HERMES" (iniţiativă franceză). Studiile au avansat şi se aşteaptă, acum, propuneri pentru „europenizarea" avionului Hermes.

Realizarea staţiei planetare „COLUMBUS". Se consideră că ESA poate să asigure transportul de materiale şi platforme pentru cercetări. ESA a proiectat şi realizat deja unele elemente pentru staţia spaţială laborator Columbus.

Realizarea programului „EUREKA"* şi a altor programe pe termen lung. Prin acestea, ESA urmăreşte creşterea autonomiei şi competitivităţii vest-europene în toate sectoarele activităţii spaţiale.

Programul a fost adoptat la data de 15 aprilie 1982, prin contribuţia a opt state. Platforma este prevăzută să funcţioneze independent, cîteva luni, în spaţiu şi să efectueze unele experienţe care nu se pot face cu laboratorul „Spacelab"; este deci complementară acestuia şi are următoarele misiuni şi caracteristici: poate efectua transportul în spaţiu şi retur a unor echipamente, cu navete spaţiale ale S.U.A.; va avea o autonomie în zbor liber de cîteva luni; vehiculul va putea fi reutilizabil; el va fi dimensionat, în special, în funcţie de încărcătura utilă care va fi fabricată în Europa (echipamente, instrumente etc); costurile de dezvoltare se vor menţine la un nivel cît mai scăzut posibil; masa totală a platformei va fi de circa 3 700 kg, din care 1 000—1 200 kg încărcătură utilă.

Responsabil coordonator este firma MBB/ERNO (R.F.G.), care va utiliza structura din două elemente (Shuttle Paylod Satellite System) folosită deja la misiunea Spacelab. Energia electrică va fi generată de două panouri solare de 12 m lungime, la nivel de 2,8 kW, care, cu ajutorul unui sistem activ de disipare termică (buclă cu freon lichid) şi radiator, va regla în permanenţă tensiunea la 3,8 kW. Stabilizarea este realizată printr-un jet rece de gaze (azot), din care sînt stocate la bord 60 kg.

* EUREKA — EUropean REtrievable KArrior=Platformă recuperabilă europeană.

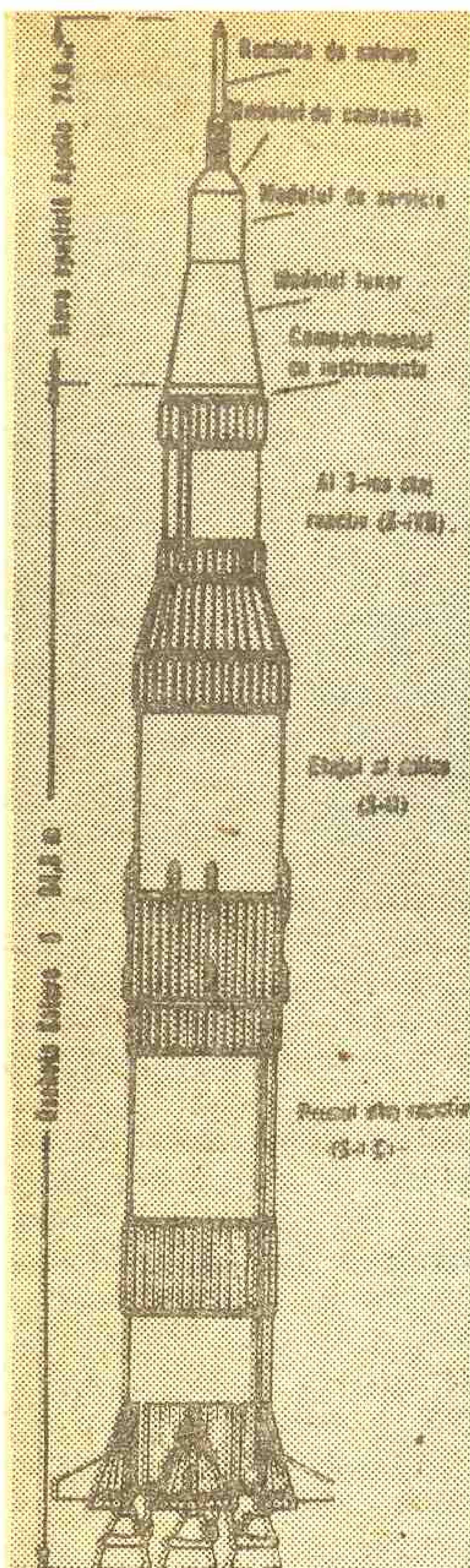
CONTRIBUŢII LA CUNOAŞTEREA COSMOSULUI

Ştiinţele au făcut progrese spectaculoase către sfîrşitul secolului al XIX-lea. Dar această revoluţie în ştiinţă, deşi a fost profundă pentru fizică, chimie, biologie şi astronomie, n-a satisfăcut în totalitate o dorinţă magnifică a omului: vizitarea altor corpuri cereşti. Amploarea rezultatelor obţinute de om în lupta cu necunoscutul, cu neobişnuitul, cu „neantul", aminteşte de o maximă deosebit de înţeleaptă a nu mai puţin înţeleptului Leonardo da Vinci: „Pentru om nimic nu este imposibil".

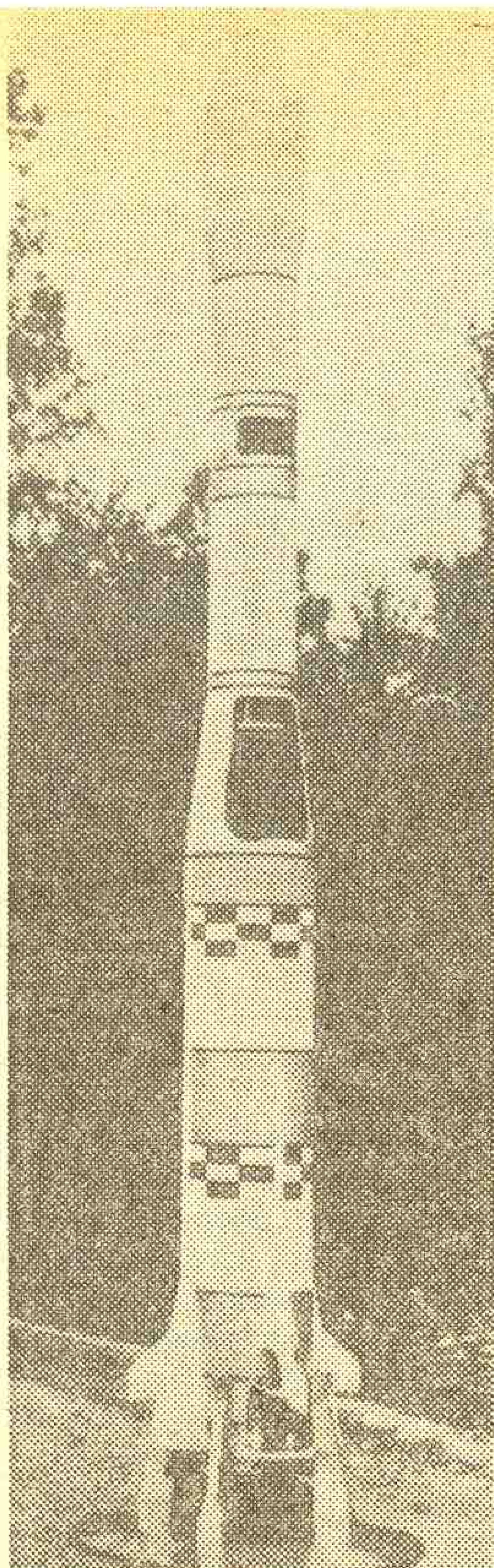
Ca urmare, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, s-a realizat şi visul milenar al omenirii, „învingerea" gravitaţiei terestre şi chiar a sistemului nostru solar, prin propulsarea celui mai fascinant domeniu al cunoaşterii, domeniul cercetării şi utilizării spaţiului cosmic.

La realizările domeniului aerospaţial şi-au adus contribuţia, direct sau indirect, toate popoarele. Poporul român a fost prezent, cu competenţă şi demnitate, prin realizările de geniu şi contribuţiile datorate unor pionieri precum Traian Vuia, Aurel Vlaicu, Henri Coandă, George Bothezat, Paul Popăvăţ, Alexandru Ciurcu, Nicolae Vaideanu, Ion Stroescu, Elie Carafoli şi alţii. Entuziasmul cu care românii primesc şi stimulează marile realizări ştiinţifice şi tehnice, mai ales în aviaţie, este o expresie a acelei constante a poporului nostru, care arată că şi tehnica aeronautică face parte din patrimoniul nostru intangibil de creaţie.

Ţara noastră, pe baza unui amplu program de promovare a cercetărilor aero-spaţiale, a obţinut deja o serie de succese privind atît conceperea şi experimentarea unor tehnologii, cît şi construirea unei aparaturi de cercetare ştiinţifică pentru spaţiul cosmic. Se remarcă, astfel, cercetările din domeniul astrofizicii, energiilor înalte, cele ce vizează comportamentul spaţial al Terrei, inclusiv structura cîmpului său magnetic, analizele atomice şi izotopice ale unor constituenţi majori ai atmosferei planetare, cercetările în domeniul biomedicinei cosmice, în aria cărora s-a înscris şi zborul cosmonautului român, inginer Dumitru Prunariu – de la efectuarea căruia s-au scurs opt ani –, şi altele. Concepţia ţării noastre în domeniul utilizării spaţiului cosmic, înaltul profesionalism al cercetătorilor români au determinat amplificarea colaborării în domeniul cercetărilor ştiinţifice spaţiale cu agenţii şi organisme astronomice internaţionale. Astfel, specialiştii români sînt, astăzi, cooptaţi într-o serie de programe de colaborare în cercetarea Cosmosului. **(St. I.).**

Racheta Saturn-5

Racheta Ariane

Repere de viitor ale cercetării aerospaţiale

Sistemul de comunicaţii va asigura legături (telecomanda) de 2 KBPS (kilobiţi/s) şi o linie descendentă în regim continuu de 2,5 KBPS. Datele vor fi stocate la bord şi prelucrate cu două calculatoare cu configuraţie automată în caz de pană. O memorie de 260 megabiţi va permite stocarea datelor în perioadele cînd nu va avea legătura cu solul (Staţii ESA). Propulsia va fi asigurată de un motor cu hidrazină; 770 kg hidrazină vor fi stocate la bord. Pentru amplasarea pe naveta spaţială, debarcarea în Cosmos, plasarea pe orbită de lucru şi reamplasarea pe navetă şi întoarcerea pe Pămînt, sînt stabilite programe şi echipamente speciale.

În primul zbor (planificat pentru anul 1987, dar care nu a fost realizat) se prevedeau experienţe de cristalografie, fizica fluidelor, astronomie, aeronomie (meteorologie), legătura satelit-satelit în bandă de 20/30 GHz, efectuarea în Cosmos a unor experienţe tehnologice, operaţiuni de întîlnire pe orbită, recuperarea de obiecte cosmice etc.

În sfîrşit, să notăm proiectele privind „binaveta" spaţială „*Sanger*", pe care R.F. Germania intenţionează să o realizeze. Concepţia acesteia a evoluat, în ultimii doi ani, atît ca arhitectură generală, cît şi ca performanţe şi caracteristici. Prin optimizarea design-ului s-au putut reduce masa şi dimensiunile primului etaj EHTV, dar şi ale „Binavetei". Cel de-al doilea etaj — Horus — este o navetă recuperabilă cu echipaj, de dimensiunile navetelor spaţiale sau „Buran", care poate transporta doi-patru astronauţi şi o încărcătură de 2,3 tone spre staţiile orbitale aflate pe orbite joase (450 km).

Principalele state cu activităţi spaţiale, URSS şi SUA, fiecare în parte, cît şi în cooperare cu ţări europene, R.P. Chineză, Japonia şi India au ca direcţii principale ale programelor lor realizarea de staţii planetare (ca elemente de sprijin pentru misiuni la mari distanţe şi diverse experimentări); lansarea de sateliţi tot mai perfecţionaţi, multifuncţionali şi de lungă durată; efectuarea unor lucrări de infrastructură pe satelitul natural al Pămîntului, cu care contactul prin echipamente şi oameni a devenit o problemă de rutină; continuarea studierii, indirect şi direct, cu roboţi cosmici şi cu echipaje umane, a altor planete din sistemul solar.

În cercurile de specialitate se apreciază că obiectivul major al cercetărilor cosmice ale viitoarelor două-trei decenii îl constituie explorarea planetei Marte. Complexitatea unor asemenea misiuni, nivelul tehnic, precizia şi fiabilitatea echipamentelor, antrenamentul şi experimentările, problemele de microclimat, hrana şi multe altele reclamă eforturi uriaşe, unele cu totul inedite, pe linia organizării, colaborării, conducerii şi asigurării materiale şi financiare, care, fireşte, nu pot fi suportate de o singură ţară. Ca urmare, apare imperios necesară cooperarea şi în acest domeniu.

În legătură cu cercetarea Planetei Roşii, Congresul Asociaţiei exploratorilor spaţiului cosmic, care a avut loc în 1986, la Budapesta, a analizat necesitatea şi oportunitatea demarării unui program spaţial denumit „Omul pe Marte". Este de menţionat, în această ordine de idei, că programele spaţiale sovietice şi americane au, de asemenea, ca obiectiv de viitor explorarea planetei Marte pentru care se fac intense pregătiri.

În URSS continuă, cu succes, dezvoltarea şi folosirea pentru cercetări şi experimentări, inclusiv în vederea zborului uman spre Marte, a complexului cosmic *MIR-SOIUZ-QVANT*, staţie multimodulară, în care cosmonautul Iuri Romanenko a activat în Cosmos 326 zile.

Staţia planetară *MIR*, lansată în februarie 1987, are şase dispozitive de cuplare, ce constituie blocul de bază pentru construcţia unui complex spaţial modular permanent, în vederea efectuării de cercetări ştiinţifice, tehnice, biologice. În cursul anului 1987, i s-a alăturat nava *SOIUZ TM 5*, astfel că staţia *MIR*, care face parte din a treia generaţie de staţii planetare sovietice, a ajuns la o masă de 50 de tone şi o înălţime de 35 m.

La 15 noiembrie 1988, s-a experimentat cu succes naveta *Buran** cu racheta purtătoare *Energhia*, de 110 m înălţime şi cu o forţă de tracţiune care va putea plasa în Cosmos încărcături utile de 215 tone pe orbite joase, 100 tone pe orbite intermediare sau 32 tone pe Lună. Cunoscutul cosmonaut sovietic Gherman Titov aprecia că: „*Energhia* face posibil progra-

mul de amplasare a staţiilor de cercetare şi experimentare pe Lună şi zborurile experimentale spre Marte sau spre alte planete".

În SUA, o comisie spaţială menţiona, în 1986, planeta Marte ca o posibilă ţintă pentru NASA; această planetă va face obiectul uneia din misiunile de viitor. Administratorul NASA, James Fletcher, a declarat: „Cred că trebuie să mergem acolo; sînt încredinţat că o vom face...".

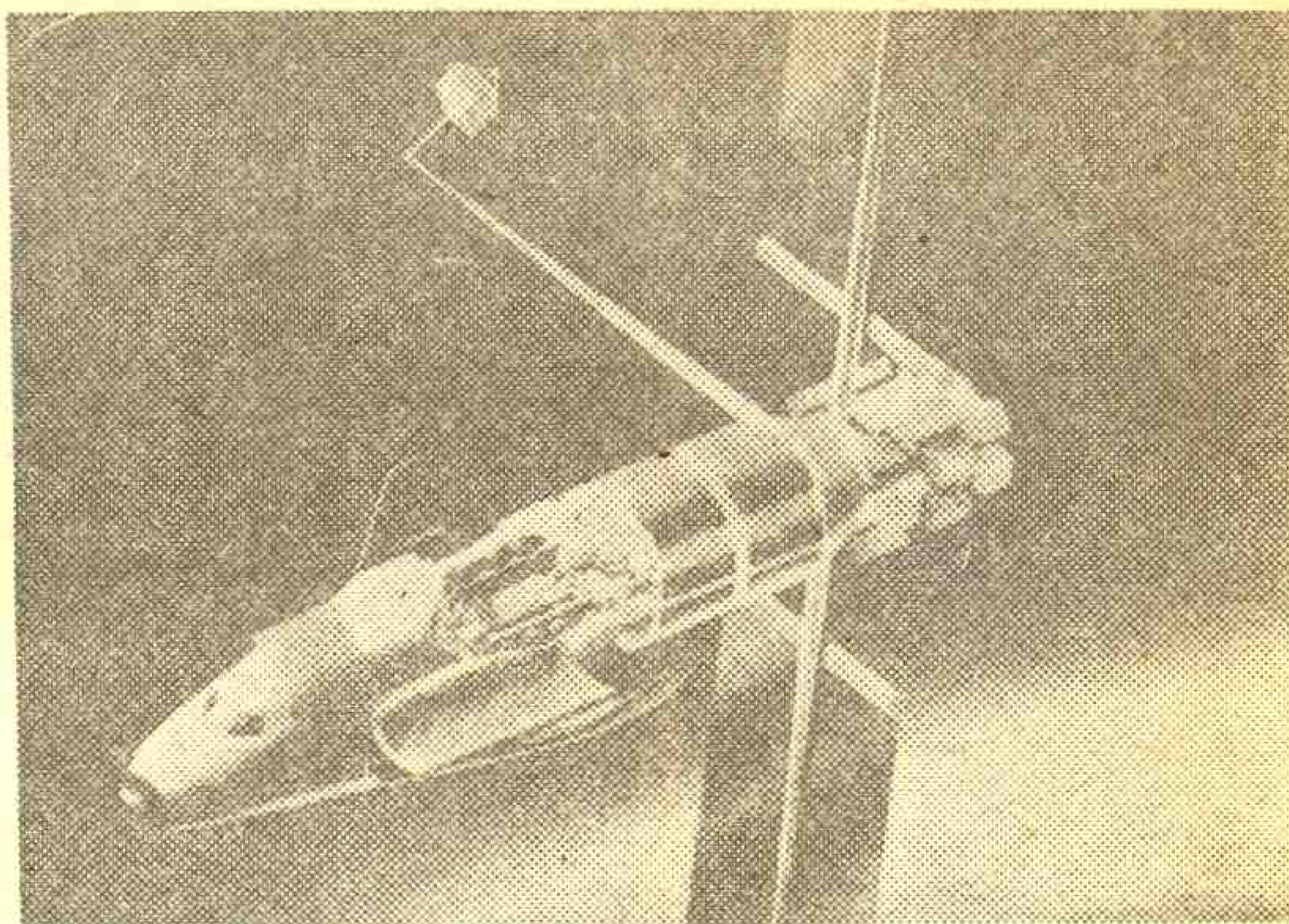
În vederea atingerii acestui obiectiv, în cadrul planului de cercetare cosmică pe termen lung, SUA are în program realizarea unei misiuni pilotate spre Marte, cu debarcarea în secolul următor. Zborul propriu-zis va dura circa 200 zile. Dacă vizitarea Lunii a durat, în 1969, 8 zile, vizitarea lui Marte va dura 2—3 ani; amartizarea unei nave cu echipaj uman va avea loc după anul 2000, probabil între 2010—2020; aducerea unor roci marţiene pe Pămînt, în urma utilizării de nave automate — în deceniul 1990—2000. Costul unei misiuni va fi de circa 100 miliarde dolari. Sînt, desigur, estimări care nu ţin seama de o serie de dificultăţi, încă necunoscute. Programul Apollo, de pildă, a fost estimat la 20 miliarde dolari şi a costat, în realitate, de cîteva ori mai mult. De asemenea, s-a estimat la circa 100 miliarde dolari costurile pentru realizarea unui program complex „Path and Finder", care prevede experienţe privind posibilităţile omului de a locui în spaţiu, în mediu reciclat, în condiţiile manevrelor şi transferurilor orbitale.

Experimente în perspectiva vizitării planetei Marte — *Biosfera II* este un proiect care are drept scop realizarea, pe cale artificială, a unui ecosistem, în care să se poată adapta şi perpetua viaţa, inclusiv formele ei cele mai complexe, în particular omul. Scopul strategic este crearea condiţiilor pentru o eventuală migrare a vieţii în Cosmos.

Acest ecosistem se construieşte pe Terra, în SUA (Arizona), cu următoarele caracteristici:

- va fi format din 7 biomi — comunităţi distincte interdependente biologic — de tip tropical;
- habitatul uman va fi posibil prin legătura informaţională directă cu exteriorul (telefonul, calculatorul);
- clima şi anotimpurile vor fi create artificial, succesiv în fiecare dintre biomi, direct prin calculator;
- experimentarea de metode moderne agricole dirijate prin calculator.

Alte preocupări în perspectiva vizitării Planetei Roşii. La Congresul de la Innsbruck (Austria), specialiştii de la Jet Propulsion Laboratory — California au afirmat că, pentru 1990, se pregătesc să lanseze o staţie automată care va evolua pe o orbită circummarţiană, timp de doi ani, fotografiind şi analizînd atmosfera şi suprafaţa planetei. Pe de altă parte, un proiect sovieto-francez prevede, pentru anul 1992, trimiterea unor sonde-balon, în atmosfera planetei, pentru cercetări îndelungate. (După cum se ştie, unul din sateliţii planetei Marte, Phobos, a fost ţinta a două sonde sovietice cu spectometru cu laser, lansate pe 8, respectiv, 12 iulie 1988. Sondele, realizate şi lansate de URSS, în colaborare cu 12 ţări europene şi cu SUA, nu au reuşit, însă, să-şi îndeplinească integral misiunea).

Macheta avionului spaţial pilotat Hermes

Se apreciază că ultima decadă a acestui secol va deveni „deceniul marţian", întrucît, în această perioadă, programul prevede: în 1990 — un robot va fi plasat pe o orbită circumpolară marţiană; în 1992 — robotul franco-sovietic marţian *VESTA* va explora scoarţa şi atmosfera planetei; în 1994 — robotul *MARS LANDER* va fi capabil să exploreze scoarţa îngheţată a planetei; în 1996 — *MARS ROVER* — vehicul marţian automat capabil să cerceteze biologic planeta pe distanţe mai mari; în 1998 — *MARS RETURN SAMPLE* — sînt prevăzute cercetări geologice pe Marte, cu aducerea pe Terra a unor mostre de rocă marţiană; în 2005—2010, survolarea Planetei Roşii de un echipaj uman; în 2 015—2020, cum deja am amintit, debarcarea pe Marte, iar în 2030 — crearea pe această planetă a unei baze permanente cu echipaj uman.

La începutul lunii octombrie 1988, SUA, Japonia, Canada, împreună cu nouă ţări vest-europene, au semnat un acord pentru realizarea unei staţii planetare — *„Freedom"*, care va evolua în jurul Terrei. În cadrul acestei cooperări, SUA va realiza corpul, sistemul de propulsie, modulele destinate laboratorului de experimentări şi cosmonauţilor. Europei occidentale îi va reveni să construiască o platformă pentru orbită, un modul laborator şi două platforme cosmice (una în regim automat, iar alta servită şi reparată de cosmonauţi). Japonia va realiza un modul de experienţe, iar Canada — un sistem mobil pentru montarea şi demontarea staţiei orbitale.

Plasarea elementelor pe orbită va începe în anul 1995. Pentru realizarea acestui program vor fi necesare 20 zboruri ale navetelor cosmice cu utilizare multiplă. În 1996, se preconizează ca în staţie să existe un echipaj uman permanent. Construcţia staţiei se va termina în anul 1998.

Fie şi numai aceste cîteva date, prezentate succint în cuprinsul acestui articol, dau măsura complexităţii unor asemenea cercetări, la aceasta adăugîndu-se costurile ridicate. De aici, necesitatea unei misiuni comune multinaţionale pentru explorarea planetei Marte, misiune care ar putea deveni „un simbol pentru căutarea păcii în sistemul solar", idee susţinută de cunoscutul astrofizician Carl Sagan.

Grupaj realizat de
general maior doctor inginer Ştefan Ispas

*) Lansarea a avut loc la ora 6,00 (ora Moscovei). După 47 minute, la altitudinea de 160 km, a intrat în funcţiune instalaţia motoare proprie a navei *Buran*, care a plasat-o pe o orbită circumterestră la 250 km înălţime. După mai bine de trei ore de zbor şi efectuarea a două rotaţii complete în jurul Terrei, nava cu utilizări multiple a aterizat pe o pistă special amenajată, la 12 km de cosmodromul Baikonur, de unde fusese lansată.

Următorul pas uriaș pentru omenire

● Luna, Marte, centura de asteroizi, Pămîntul — obiective ale următoarelor misiuni spațiale ● O sursă de creștere a fondurilor necesare: renunțarea la „războiul stelelor".

Trei sferturi de miliard de oameni au urmărit imaginile tulburi transmise la televiziune la 20 iulie 1969, cînd Neil Armstrong devenea primul om care a pășit pe un alt corp ceresc. Efortul reușit de a ajunge pe Lună a revitalizat desigur știința și tehnica, dar după misiunile *Apollo*, în ciuda succeselor obținute — cum ar fi stația orbitală *Skylab* și seria misiunilor fără echipaj, culminînd cu sonda *Voyager* 2 care, în august 1989 s-a apropiat la 4800 km de planeta Neptun — programul spațial american părea să se clatine. De exemplu, naveta spațială a fost supralicitată ca fiind singurul răspuns la nevoile de transport spațial ale SUA. Dar — este de părere revista „Time" — ea e prea mare pentru a trimite astronauți în spațiu în mod eficient, prea mică pentru a lansa cele mai mari încărcături prevăzute și prea puțin fiabilă pentru cele 60 de zboruri pe an promise inițial. Rezultatul, chiar înainte de accidentul navei *Challenger:* un șir de misiuni plănuite, dar a căror lansare nu a mai avut loc.

Acum — scrie revista citată — NASA e pe cale să facă o greșeală similară cu următorul ei proiect important, stația orbitală *Freedom* care costă 32 de miliarde de dolari și e planificată să fie pusă în întregime în funcțiune la sfîrșitul deceniului viitor. Ca și naveta, ea e înfățișată ca un proiect multilateral care va satisface nevoile oamenilor de știință, ale inginerilor și exploratorilor spațiului cosmic. Dar pentru aceasta e necesar un program bine definit și de perspectiva.

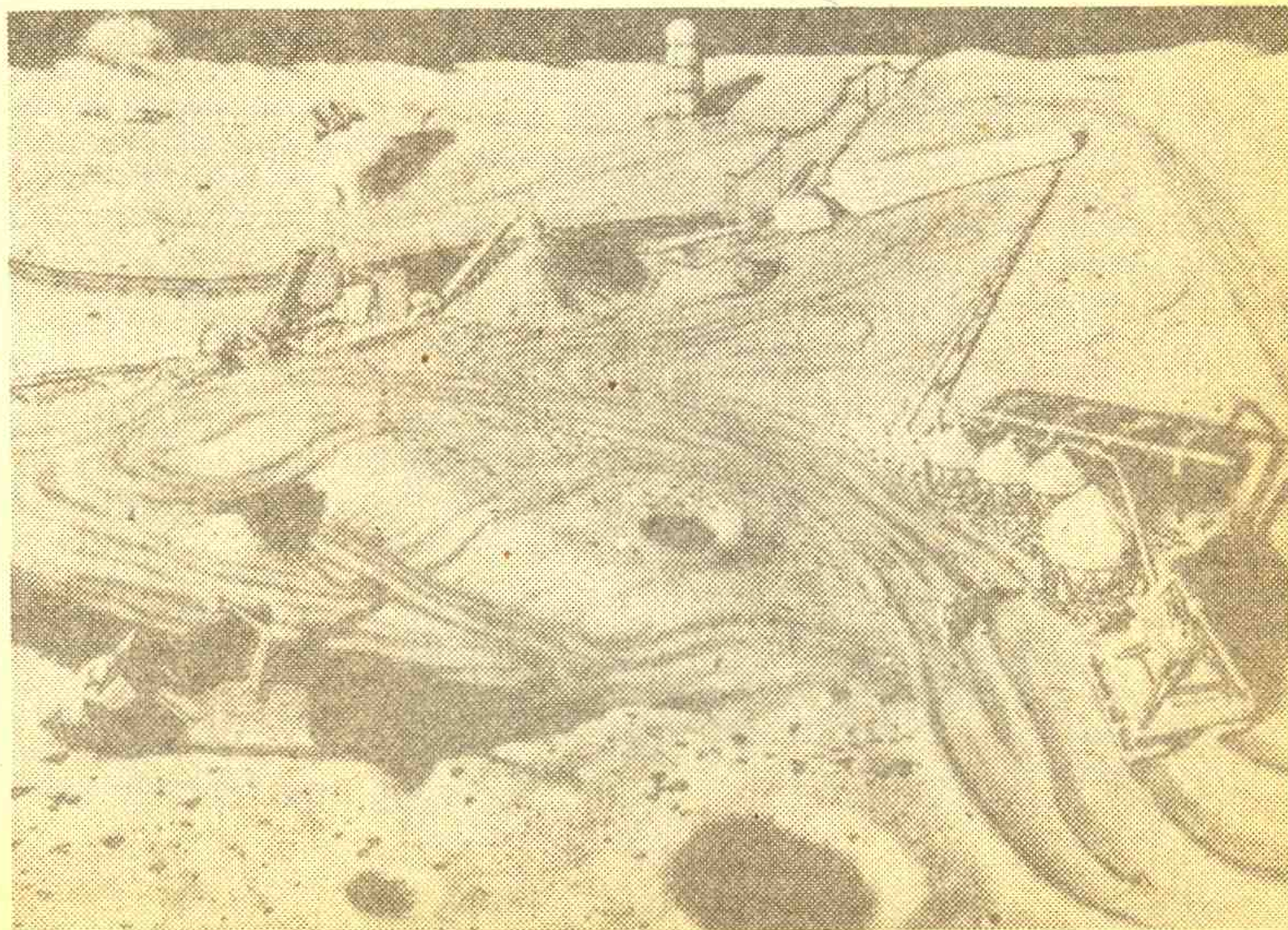
Problema principală este că programul *Apollo* a fost întrerupt o lungă perioadă de timp. Dar se pare că actualul Consiliu Spațial Național al SUA este în favoarea reîntoarcerii pe Lună, urmată de trimiterea unei nave cu echipaj pe Marte. În stadiu de proiect se află și alte inițiative spațiale. Ar continua să fie trimise sonde fără echipaj spre alte planete, iar NASA ar fi capabilă să lanseze a sa *Mission to Planet Earth* (Misiunea spre Planeta Pămînt), o serie de sateliți meniți să studieze mediul înconjurător al Pămîntului și să furnizeze oamenilor de știință informațiile de care au nevoie pentru a preveni un dezastru ecologic.

Cea mai rezonabilă dată pentru o misiune spre Marte este anul 2020, ceea ce — apreciază „Time" — lasă destul timp pentru o abordare bine gîndită și permite o eșalonare a cheltuielilor pe o perioadă acceptabilă. De asemenea, NASA are posibilitatea să își aleagă ținta următoare, de exemplu explorarea centurii de asteroizi sau un zbor cu echipaj spre planetele îndepărtate. Sonde robot vor trebui, întîi, să studieze Planeta Roșie în profunzime. Una din ele, *Mars Observer*, e prevăzută a fi lansată în 1992 și ar trebui să fie urmată de altele.

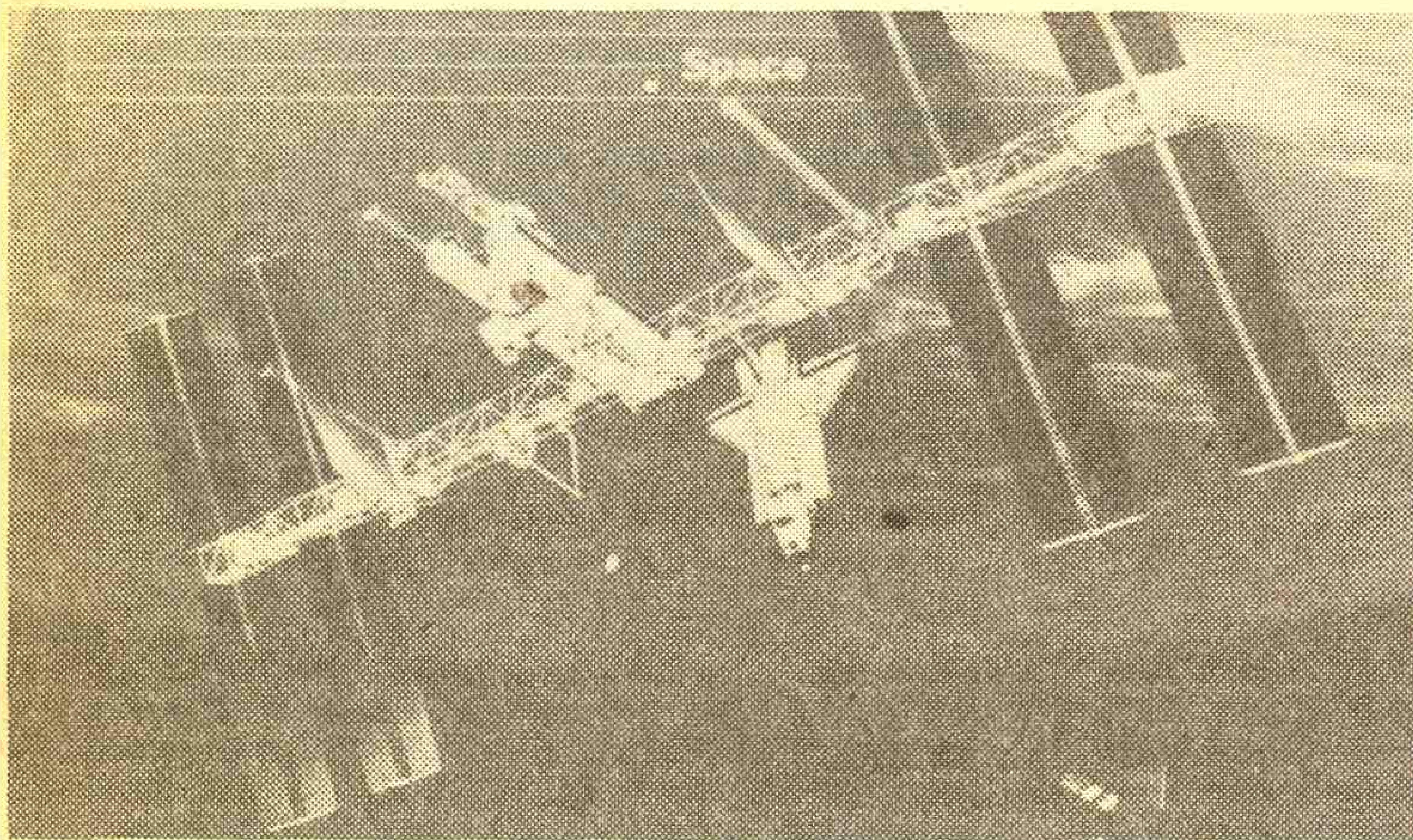
Și, totuși, Luna...

Următorul pas logic este o bază lunară, care ar putea fi construită pînă în anul 2000, ca teren de încercare pentru tehnologiile necesare unui sejur pe Marte. Astronauții ar trebui, în special, să experimenteze niște locuințe în care aerul și apa să fie reciclate. Locuitorii unei baze lunare ar începe, de asemenea, să învețe cum să extragă materii prime de pe Lună, inclusiv gaze și minerale care ar permite bazei să devină aproape complet independentă, deci permanentă.

Space Studies Institute (SSI) din Princeton, New Jersey, intenționează să trimită o sondă la începutul lui 1992 pentru a studia posibilitatea creării unei astfel de baze pe Lună. Ea se va plasa pe o orbită polară,

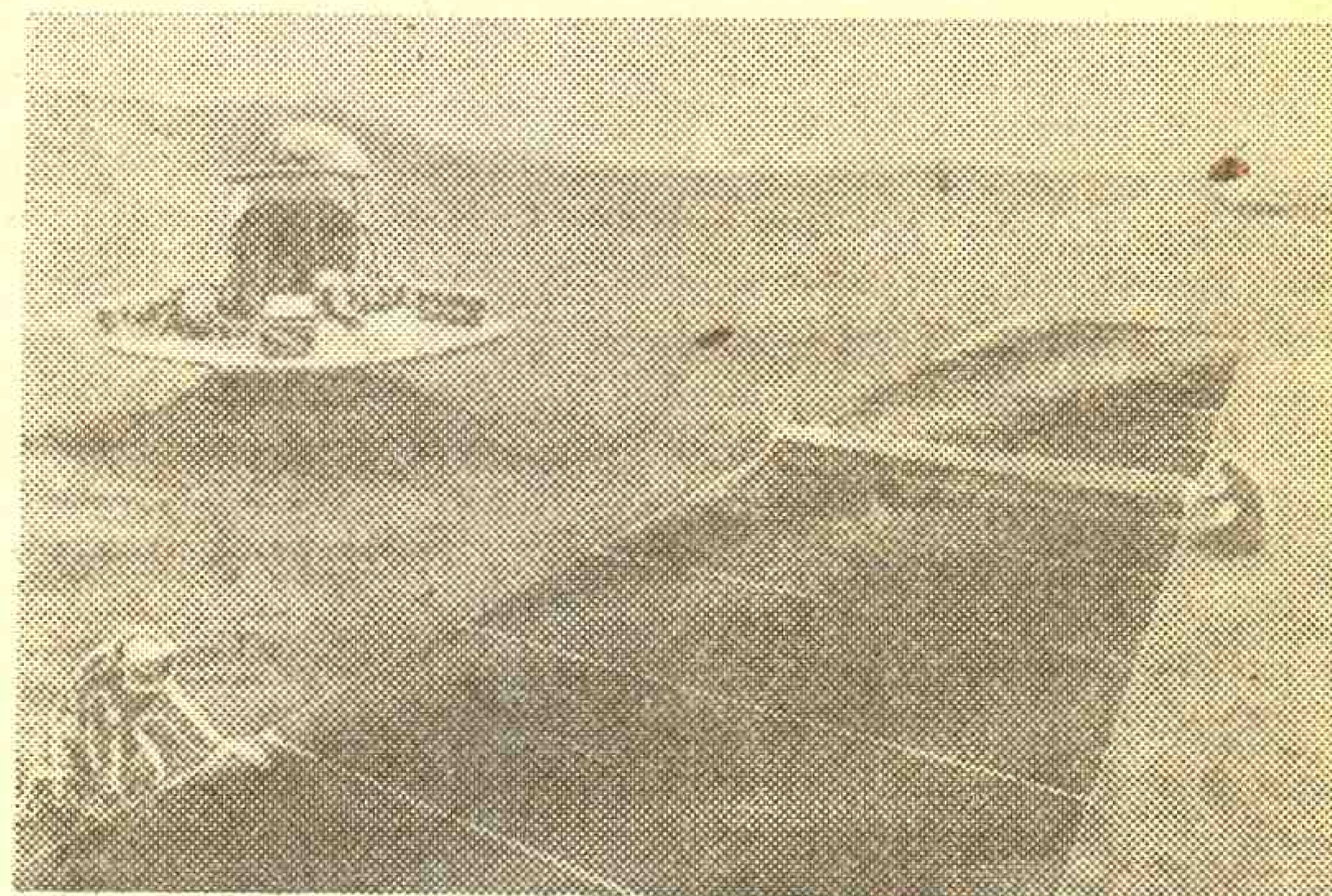

Bază lunară: după ce va fi servit drept teren experimental privind posibilitatea unei existențe de sine stătătoare a omului, stația lunară ar putea deveni un centru de explorări minore și de studii științifice

Staţie orbitală: S.U.A. au nevoie de platforme orbitale, dar cea din imagine – Freedom – este considerată prea grandioasă şi fără un scop bine definit

Avanpost marţian: astronauţii debarcaţi pe Planeta Roşie vor trebui, probabil, să găsească apă şi aer în solul şi rocile ei, precum şi să capteze energia solară

astfel că va trece pe deasupra întregii suprafeţe a Lunii, încercînd să îi descopere compoziţia. NASA a adunat unele date geochimice în timpul misiunilor *Apollo* din anii '60 şi '70, dar numai de pe o fişie de 26° la nord şi la sud de ecuatorul lunar.

Oamenii de ştiinţă de la SSI sînt interesaţi în special de regiunile polare, unde se află cratere care nu văd lumina Soarelui. Ele ar putea conţine gheaţă, care s-a evaporat de pe restul suprafeţei lunare. Dacă s-ar afla gheaţă pe Lună, ar fi mult mai uşor să se construiască o bază acolo, pentru că, pe lîngă faptul că furnizează apă, gheţa conţine şi hidrogen, care este folosit drept combustibil pentru rachete.

Misiunile *Apollo* au arătat că se poate extrage oxigen din solul lunar. Dacă există şi o sursă de hidrogen pe Lună, atunci viitorii colonişti lunari nu vor avea nevoie să aducă cu ei hidrogen şi oxigen lichid de pe Pămînt pentru alimentarea rachetelor. Luna, mai mult decît Pămîntul, ar putea constitui o bază de explorare a sistemului solar. De asemenea, deoarece forţa de gravitaţie a Lunii este de şase ori mai mică decît a Pămîntului, oamenii de ştiinţă ar avea nevoie de mult mai puţin combustibil pentru a lansa de acolo rachete în spaţiu, deci costul explorării Cosmosului ar fi mai mic. Iniţial, în cadrul acestui program de 10 ani, ar fi trimişi pe Lună patru oameni care să asambleze baza şi să facă experimente ştiinţifice. După patru ani, baza ar putea găzdui un echipaj de opt-zece oameni care să extragă oxigen din sol pentru combustibil. Dar înainte ca o astfel de bază lunară să poată fi construită, NASA va trebui să aibă o staţie spaţială: componentele masive necesare unui habitat lunar sînt prea grele pentru a fi ridicate de pe Pămînt şi vor trebui asamblate în spaţiu. Staţia va folosi, de asemenea, la asamblarea unui vehicul marţian de mari dimensiuni şi la studierea efectelor zborurilor cosmice de lungă durată. Dar o singură staţie nu pare să fie cea mai bună alegere. Mai mulţi experţi au sugerat ca ea să fie descompusă în mai multe unităţi mai mici. O astfel de staţie, denumită *Industrial Space Facility*, a şi fost proiectată de o firmă din Houston. Ea costă 900 milioane dolari, ar putea fi lansată în 1994 şi ar putea prelua de la staţia *Freedom* majoritatea experimentelor privind producţia spaţială. O altă mini-staţie ar putea să se ocupe de studii biomedicale, iar altele ar putea fi folosite ca puncte de asamblare şi lansare a misiunilor spre Marte şi a celor ce vor urma. Ca şi baza lunară, aceste staţii vor funcţiona pe o perioadă nelimitată. Fiind mai mici şi mai puţin complicate decît *Freedom*, mini-staţiile ar putea fi lansate şi construite cu cheltuieli totale mai reduse.

Sînt, deja, în lucru două noi rachete propulsoare care să facă posibilă construcţia unei staţii spaţiale. Una din ele este o rachetă fără echipaj, pentru încărcături masive. Cealaltă este denumită *National Aerospace Plane* sau *Orient Express*. Mai mică decît naveta, ea ar decola ca un avion de pe pistă, s-ar înălţa în spaţiu pentru a-şi transporta încărcătura umană şi apoi s-ar întoarce pe Pămînt. NASA intenţionează să transforme actuala navetă spaţială într-un model destinat exclusiv transportului, pentru încărcături mai mari decît varianta cu echipaj.

Costul unui astfel de proiect în mai multe etape ar fi mare — cel puţin cinci miliarde de dolari pe an şi chiar mai mult. Dar, spre deosebire de cele 35 de miliarde cheltuite pentru programul navetei — opinează „Time" —, aceste cheltuieli ar avea, între altele, ca rezultat înfiinţarea unor baze şi staţii care să poată fi folosite pentru proiecte spaţiale viitoare.

Bugetul NASA va trebui să crească pentru a finanţa un asemenea program ambiţios, poate chiar să fie dublat faţă de actuala cifră de 11 miliarde pe an. Acest lucru va fi greu de realizat într-o perioadă a deficitelor bugetare. Iată o posibilitate — afirmă „Time" —: să se transfere, în această direcţie, banii alocaţi pentru „războiul stelelor" (Star Wars) şi alte programe de apărare atît de criticate şi controversate.

Magda Morait

PERIPLU PE „CONTINENTUL CANGURILOR"

Traversînd Australia

Din extremitatea estică a continentului pînă în cea sud-vestică, adică de la Brisbane pînă la Perth, în Australia de Vest, sînt 4314 kilometri, iar pe ruta aeriană cea mai scurtă 3605 kilometri. Nu ştiu dacă am urmat ruta cea mai scurtă. După timpul de zbor de circa şase ore, se pare că am urmat o cale puţin ocolită, survolînd o parte din zona centrală a continentului. Cu toate acestea, am putut vedea doar o mică parte din vasta întindere australiană.

Şi totuşi depinde cum priveşti Australia. Cu cei 7716563 kilometri pătraţi, ea poate fi considerată cel mai mic continent sau cea mai mare insulă a planetei, dar care cuprinde, pe întinsul ei, toate extremele uscatului, cu excepţia uneia; geologic, Australia prezintă cel mai vechi uscat al planetei, format acum trei milioane de ani şi măcinat de vreme în cel mai plat şi arid peisaj al lumii, pentru că 70 la sută din suprafaţă (partea centrală a continentului) nu se pretează nici unei culturi agricole. Aceasta nu înseamnă că Australia este, în întregime, o ţară cu un relief neprimitor, ostil omului. S-ar putea spune că acest continent din emisfera sudică este o ţară cu o mare varietate de forme ale reliefului. De la Centrul Roşu al continentului, numit aşa datorită culorii solului bogat în minereuri, în primul rînd de fier, pînă la ţărmurile înverzite ale oceanelor ce-l înconjoară, pămîntul australian, locuit acum de circa 16 milioane de oameni, în majoritate veniţi din Europa, oferă posibilităţi deosebite, fie că te afli în zonele cufundate în verdeaţa tropicală sau în teritoriul Tasmania, insulă din sud, în Nullarbor Plain — o cîmpie întinsă, fără accidente de relief — sau în Great Barrear Reef, din est.

Înainte de orice, Austalia a fost şi este o ţară imensă, încă neexplorată în totalitate. Nici ceea ce se ştie nu s-a cristalizat definitiv în mintea şi mentalitatea australienilor, îmi spun localnicii cu care am discutat subiectul. Are o istorie dintre cele mai vechi, ce merge cu 50 000 ani în urmă, cînd se presupune că au venit pe continent, din Asia, primii aborigeni — oameni cu pielea neagră, ce se hrăneau cu rădăcini şi vînat; australienii nu ştiu mai mult despre ei, presupunînd doar că atunci cînd pe locul actualului Sydney s-au stabilit primii europeni — în 1788 — pe tot continentul australian existau, probabil, circa 300000 aborigeni.

S-a discutat mult despre istoria şi identitatea australienilor fără însă să se ajungă la concluzii ferme. Sărbătorirea bicentenarului australian, din anul trecut, a oferit un prilej istoricilor şi oamenilor de ştiinţă să se angajeze în analizarea istoriei şi identităţii australienilor, încercîndu-se să li se determine mai clar locul în lume. Toţi cei ce s-au ocupat de acest subiect au trebuit să pornească de la evidenţa că, geografic, Australia este mai aproape de Asia, dar, cultural şi spiritual, este foarte îndepărtată de ea. Istoricul australian Geoffrey Blainey, în eseul „The Austalian Conundrum" (Şarada australiană), arată că legăturile Australiei cu Asia îşi au origini antice. Aproape sigur, primii australieni au venit din sud-estul Asiei, călătorind cu întreruperi prin Java şi Borneo. Migraţia lor, începută acum circa 50000 de ani, a fost înlesnită şi de nivelul foarte scăzut al mărilor din acea epocă glaciară, permiţînd uscatului continental asiatic să se extindă pînă în Java şi Bali. Apoi, insulele dintre Asia şi Australia erau, pe atunci, mai dese decît acum, şi călătoria de la o insulă la alta devenise un fapt obişnuit. De aceea, primele începuturi ale istoriei Australiei sînt legate de imigrarea din Asia prin acest lanţ de insule, proces care a durat pînă acum circa 20000 de ani, cînd, datorită topirii gheţurilor arctice şi antarctice, nivelul oceanelor şi mărilor lumii a crescut aproape busc, izolînd complet Australia de Asia şi de restul uscatului. Atunci se pare că s-a format Golful Carpentaria, din nord, şi strîmtoarea Torres, izolînd continentul aproape total de Papua Noua Guinee, iar, în sud, strîmtoarea Bass, separînd insula Tasmania de conti-

Panorama oraşului Sydney - marea metropolă a continentului austral

nent. Aceste modificări de relief s-au făcut nu dintr-o dată, ci într-o perioadă mai îndelungată, încheindu-se se pare acum 6000 de ani, cînd aborigenii australieni veniţi din Asia s-au pomenit complet izolaţi de restul lumii, într-un moment crucial pentru evoluţia lor ulterioară. Chiar în acel moment populaţiile din Asia, America şi Europa îşi schimbau rapid modul de viaţă. Condamnaţi la izolare de marile schimbări în climatul şi geografia planetei, aborigenii australieni au mai putut menţine, totuşi, un contact firav şi întîmplător doar cu Papua Noua Guinee prin insulele de peste strîmtoarea Torres, prin nordul actualului stat Queensland. Dar modurile de viaţă ale populaţiilor din Australia şi Noua Guinee erau aşa de diferite, încît deosebirile dintre cele două lumi erau de nedepăşit. În timp ce triburile din insulele Noii Guinee cultivau plante în grădini şi creşteau animale domestice pentru hrană, cele australiene erau nomade şi se hrăneau din vînat, cu fructe sălbatice şi rădăcini. Aceste deosebiri în modul de viaţă au dăinuit şi după 1788, cînd cele două populaţii tribale rămîneau la fel de îndepărtate una faţă de cealaltă, neschimbîndu-se nimic în viaţa şi mentalitatea lor.

Dar nu numai aborigenii australieni erau conştienţi de originea lor asiatică. Chiar şi primii englezi care au debarcat pe locul actualului Sydney, în 1788, ştiau că se află aproape de Asia de sud-est. Se cunoaşte, de pildă, că unele din cele 11 corăbii care au adus puşcăriaşi şi alimente în Australia, în 1788, au plecat apoi în China pentru a încărca ceai cu destinaţia Anglia. Chiar şi printre britanicii aduşi la Sydney erau unii care visau să ajungă în China. Cei care au evadat din închisori au pornit-o spre vest, peste Munţii Albaştri, aproape convinşi că vor ajunge în China, străbătînd întinderi necunoscute şi primejdioase, evident neajungînd în China. Pe măsură ce noii veniţi britanici se aşezau pe ţărmurile Australiei, în interior intrînd mult cei ce se ocupau cu creşterea oilor, Australia se izola şi mai mult de Asia. Lîna, principalul produs australian, se desfăcea pe piaţa britanică, iar căile maritime comerciale pentru acest produs, fiind izolate de Asia, urmau o rută prin Capul Bunei Speranţe din sudul Africii. Nici alte rute maritime dintre Australia şi Marea Britanie nu atingeau Asia, şi aceasta a fost situaţia pînă la deschiderea Canalului Suez, în 1869. Abia după această dată, două linii maritime, pe care circulau vapoare puse în mişcare cu forţa aburului, legau Marea Britanie de Australia prin Asia, datorită acostărilor acestor vapoare în porturile Aden, Bombay şi Colombo. Cînd avioanele au început să fie folosite pentru curse lungi, ele au ajuns din Europa în Australia prin Asia, folosind intens arhipelagul indonezian. Avioanele cu reacţie de mare capacitate au început să folosească rutele pe care, cu zeci de mii de ani în urmă, veniseră din Asia aborigenii Australiei. Cu toate acestea, de la primele comunităţi britanice debarcate în Australia pînă la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, nu a mai fost semnalată o imigrare masivă asiatică în continent. Cu o singură excepţie. În anul 1850, s-a stîrnit aşa-numitul episod al căutătorilor de aur, cînd zeci de mii de chinezi tineri din Canton au năvălit în Australia sperînd să se îmbogăţească rapid şi, apoi, să se întoarcă în China. Veneau în statul Victoria în număr aşa de mare, că guvernul acestui stat a fost nevoit să pună taxe destul de ridicate asupra imigrărilor. Constrînşi de plata acestor taxe, chinezii şi-au îndreptat vasele spre ţărmul statului Australia de Vest, de unde porneau, pe un drum de 350 km, pe uscat pînă la terenurile aurifere din statul Victoria, cărîndu-şi tot ce aveau pe prăjini de bambus. Şi astăzi există un mic port izolat, Robe, acum o modestă aşezare turistică, pe unde au intrat în Australia de Vest, la jumătatea secolului trecut, peste 13000 de chinezi. Episodul imigrării chinezilor a lăsat o urmă adîncă în istoria migrării populaţiilor pe continent. Căutătorii de aur europeni au intrat în conflict cu noii veniţi, atacîndu-i, incendiindu-le locuinţele şi corturile. A rămas în istorie asaltul europenilor asupra aşezării chinezilor de la Lambing Flat, de lîngă Canberra, despre conflictele şi luptele dintre ei vorbind şi astăzi folclorul australian. Atraşi de himera aurului, ei nu au încetat să meargă dintr-un loc în altul şi să sape în căutarea preţiosului metal. Aşa s-a născut marele exod al căutătorilor de aur, europeni şi chinezi, care au înconjurat continentul în direcţia opusă acelor ceasornicului, pornind din sud-est, în 1851, şi ajungînd în nordul continentului, în 1871. Teritoriile din nord ajunseseră să fie mai populate de chinezi decît de europeni, oraşul Darwin din extremitatea nordică devenind aproape un oraş chinezesc; de altfel aici s-a înfiinţat primul Chinatown din nordul continentului. În această situaţie, guvernele statelor respective au introdus restricţii severe împotriva valului de imigranţi. Britanicii australieni înţeleseseră că chinezii prezentau un pericol pentru societatea lor euro-australiană, deoarece lucrau mult pentru bani puţini, ameninţînd economic nivelul lor de viaţă. Dar ei nu au reuşit niciodată să reprezinte mai mult de 4 la sută

Singurul portret cunoscut al lui Mocarć, pictat în 1826 de Louis de Sainson

din populaţia ţării, uneori scăzînd pînă la 1 la sută. Ca răspuns la comportamentul albilor australieni faţă de chinezi, la jumătatea secolului trecut, cînd un chinez căutător de aur a fost ucis de albi, tributul plătit de australieni în China a fost mult mai mare: şase misionari australieni au fost ucişi în China pînă la sfîrşitul secolului trecut.

Între Asia şi Europa

Au existat alte grupuri de asiatici care nu numai că nu au suferit discriminări, dar şi-au găsit un loc plin de afecţiune în societatea australienilor. Ei au venit din Pakistan şi Afganistan pentru a conduce convoaiele de cămile cu care exploratorii pătrundeau în interiorul Australiei centrale. De fapt, aceştia, cunoscuţi ca afghans, au asigurat cărăuşia pe jumătate din suprafaţa imensului continent, peste marele deşert australian. Cămilele, singu-

Cangurul roşu – una din speciile cele mai răspîndite în Australia, emblemă a faunei continentului

rele care puteau străbate deşertul, cărau făină, zahăr şi ceai în aşezările îndepărtate din interiorul continentului, aducînd la ţărm, pentru a fi preluate de vase, baloturi de lînă şi desagi cu minereu de aur şi de cupru. Afghans au fost cei mai de încredere cărăuşi peste deşertul australian, construindu-şi, în locurile izolate, chiar şi moschei, respectînd întocmai „orarul" rugăciunilor, întorşi cu faţa spre Mecca.

Autovehiculele cu motor cu explozie, apărute după primul război mondial, au înlăturat cămilele. Cei mai mulţi afghani au lăsat animalele în libertate — şi se pot întîlni, şi acum, de-a lungul caravanelor de altă dată, cămile sălbatice. În amintirea acestor harnici şi devotaţi cărăuşi, linia ferată ce leagă ţărmul australian cu Alice Springs, din centrul continentului, a fost numită „The Ghan", prescurtare de la afgans.

Orientarea continentului australian a rămas cam aceeaşi pînă în ajunul celui de-al doilea război mondial, cînd legăturile dintre Australia şi vastele teritorii din Asia de Est erau încă destul de slabe, comparativ cu relaţiile avute cu insulele britanice, situate practic în cealaltă parte a lumii. Deşi era ţară independentă, circa jumătate din comerţul Australiei se făcea cu Marea Britanie, iar cei mai mulţi imigranţi continuau să vină tot din insulele britanice, — guvernatorii continentului veneau din Marea Britanie, episcopii anglicani din Londra, iar cei mai de seamă australieni mergeau să studieze sau să se specializeze la Oxford şi Cambridge. Şi pe deasupra, Australia îşi baza sistemul de apărare militară pe marina britanică.

Schimbările profunde survenite după ultima conflagraţie mondială — care au dus la sfărîmarea sistemului colonial şi la o nouă orientare a statelor foste cîndva colonii ale Imperiului britanic — au afectat şi Australia, în sensul consolidării treptate a independenţei ei faţă de Londra. Aşa se explică de ce, în următorii 30 de ani de după război, legăturile Australiei cu Marea Britanie au slăbit. Australienii, organizaţi în partide politice cu programe în interesul naţional, nu au mai acceptat să aibă numai guvernatori şi episcopi britanici, să primească tehnologie şi imigranţi doar din Anglia şi să aibă Marea Britanie ca principal partener comercial şi aliat militar. Profitînd de situaţia nou creată în Extremul Orient şi Pacific, guvernul australian a impulsionat legăturile cu S.U.A., dar şi cu ţările asiatice apropiate, cu timpul acestea din urmă devenind mult mai importante în paleta relaţiilor externe ale Australiei, deşi nu dominante. Îmi aduc aminte că, în anii 1960 — pe cînd lucram la Tokio —, Japonia devenise partenerul comercial principal al Australiei, importînd cantităţi foarte mari de minereuri, îndeosebi din zonele continentului mai apropiate de Asia. Această orientare şi comerţul au făcut ca, în deceniul următor, numeroşi australieni să viziteze, ca turişti, Bali, Singapore, Hong Kong, iar, în China, australienii să fie depăşiţi doar de japonezi. Pe acest fundal de relaţii cu Asia s-au creat şi condiţiile ca cea mai mare parte a imigranţilor în Australia să provină din Asia şi nu din Europa. Statisticile, de pildă, arată că, între iunie 1981 şi iunie 1986, 59 la sută din imigranţii australieni veneau din Asia. Pentru a ne da seama cît de mare şi de rapidă este influenţa Asiei în Australia, să ne referim puţin şi la fluxul investiţiilor dintr-o parte în cealaltă, care a cunoscut o schimbare radicală. Era o raritate, la începutul secolului, ca un asiatic să facă investiţii în Australia, deşi existau deja australieni care investiseră în Asia; o companie din Brisbane, de pildă, deţinea exploatarea minei de aur „Raub Australian" din Malayezia, iar companii din Tasmania investiseră în Malayezia şi Thailanda. Astăzi, investiţiile australiene în Asia sînt, desigur, mult mai mari, dar ele au fost deja depăşite, pe continent, de japonezi şi chinezi care cumpără case, hoteluri, ferme agricole, zone de atracţie turistică, terenuri bogate în minereuri etc. Îmi spunea un australian că semnul cel mai simplu, care certifică aceste schimbări rapide, este „cafeneaua chinezească", fie că apare sub formă de Rickshaw Inns (hanuri ricşă), Lotus Palaces (Palate lotus) sau Dragon Eating Houses (restaurante dragon). Acum, în aproape toate oraşele australiene, numărul restaurantelor chinezeşti şi japoneze depăşesc pe cel al restaurantelor europene, cu toate că, numai cu patru decenii în urmă, un adult tipic australian nu gustase niciodată în Australia o porţie de mîncare chinezească sau japoneză. Toate acestea arată că, în Australia, s-a creat, acum, o situaţie în care nimeni nu se mai miră cînd aude adesea spunîndu-se, în mod foarte firesc, că în prezent „Australia este parte a Asiei". Este un lucru pe care unii australieni nici măcar nu-l mai pun la îndoială, dimpotrivă ei îl folosesc, frecvent, ca argument pentru propuneri politice şi sociale vizînd o seamă de reforme.

Faţă de toate acestea există, însă, o puternică împotrivire a celor care dau încă prioritate legăturilor puternice şi tradiţionale ale Australiei cu Europa. Cînd este examinată mai îndeaproape, problema apartenenţei Australiei la Asia pare, pentru unii, o eroare fundamentală.

Analizînd mai atent fenomenul, ajungem — ca şi cei mai mulţi experţi australieni — la concluzia că, în ultimii 40 de ani postbelici, australienii au devenit mult mai conştienţi de vecinătatea lor cu Asia, dar au rămas, totuşi, în mod hotărît, europeni prin spiritualitatea şi cultura lor, existînd toate şansele ca şi în prima parte a secolului următor să rămînă aşa cum sînt în prezent. „Este adevărat — scrie Geofrey Blainey — că mîncarea, produsele, vacanţele, religiile şi limbile asiatice au, acum, un mai mare impact, dar acest lucru este valabil în întreaga lume occidentală. Principalul impact al Asiei asupra Australiei, în următorul sfert de secol, va proveni din energia şi puterea economiilor vibrante ale estului Asiei şi expansiunea firească a populaţiei din sud-estul Asiei. Australia nu va putea să evite acest impact... Aceasta este dilema noastră: ca australieni, sîntem oameni ce stăm pe o plajă tropicală şi ascultăm un radio-tranzistor care ne aduce muzică, ştiri, mituri, poezii, imnuri şi cîntece folclorice din pămînturile reci. Mai mult, noi am crezut, pînă recent, că dispunem de energia de a ne asocia adesea cu stimulii pămînturilor reci europene, dar, în realitate, aceeaşi energie înfloreşte acum, chiar mai mult, în pămînturile calde ale Asiei". Cu alte cuvinte, se cuibăreşte încet, încet, ideea că, în cele din urmă, cei ce trăiesc în continentul-insulă Australia sînt sortiţi să se acomodeze, în mod necesar, schimbărilor ce se produc, cu repeziciune, în întregul bazin al Pacificului, în vîltoarea căruia este aşezată şi Australia. Este subiectul care se discută adesea şi deschis, pus în legătură directă cu ideea, în plină evoluţie, privind planurile de creare a bazinului economic al Pacificului.

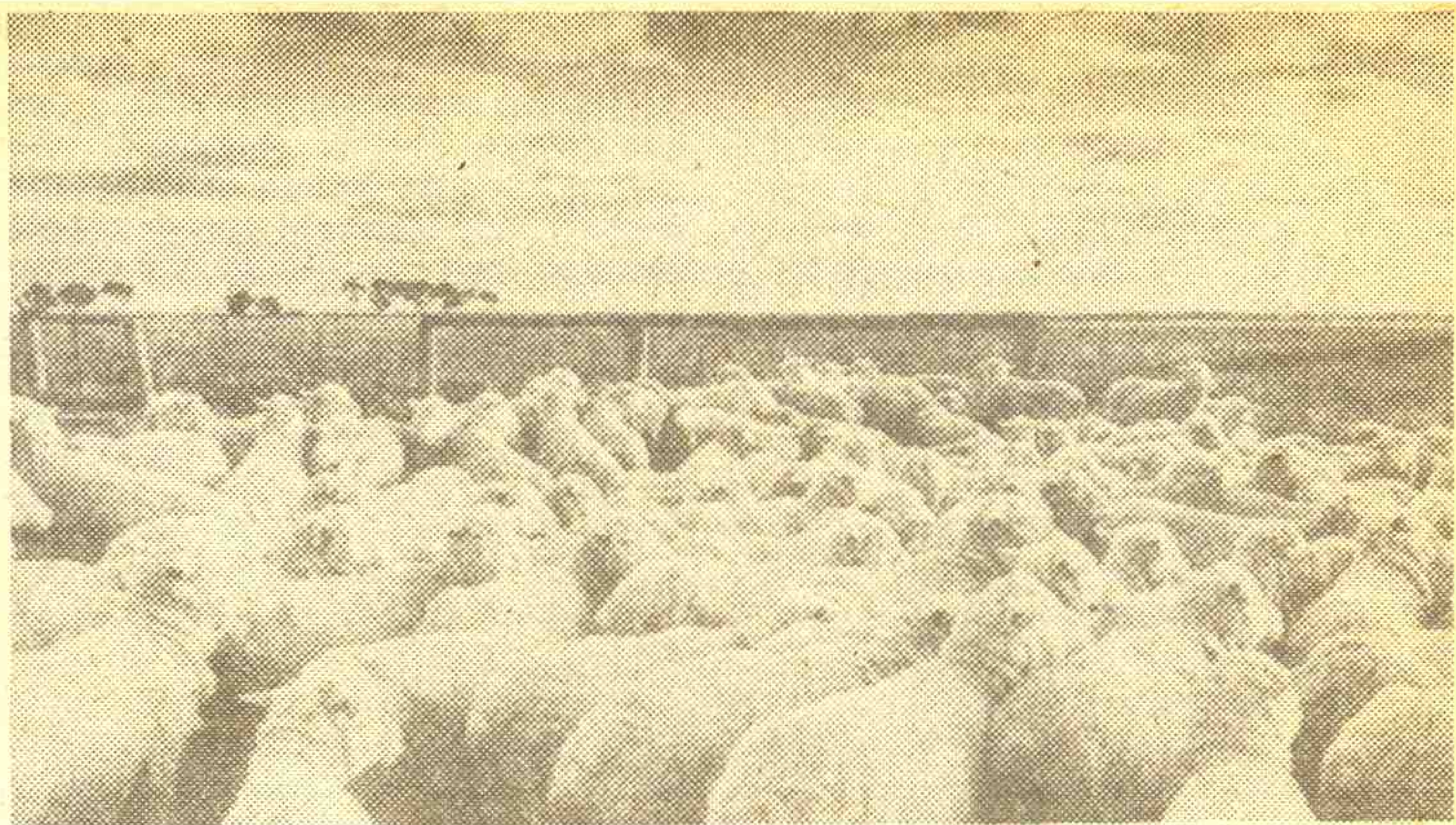
Despre ce este vorba? De mai bine de un deceniu se discută despre „bazinul economic al Pacificului", economiştii apreciind că această regiune a lumii are toate şansele să revină zona economică, bancară şi comercială pincipală a lumii. Unii cred că aceasta se va întîmpla într-un viitor nu prea îndepărtat. Dacă aşa va fi înseamnă că va avea loc o schimbare de proporţii. În acest bazin — nou centru economic al lumii — rolurile principale le vor juca, după unii, axa Japonia-Australia; aceste ţări vor forma aşa-numita axă de forţă economică, deoarece Australia dispune de vaste zăcăminte de tot felul şi este unul din principalii producători de cereale din lume, iar Japonia nu dispune de resurse naturale şi produce doar o parte, destul de mică, din consumul necesar de alimente. Se fac diferite studii, se ela-

borează prognoze despre dezvoltarea economică a bazinului Pacificului. Deja rapoartele a circa 140 de bănci ce-şi desfăşoară activitatea în această zonă afirmă că, de la un an la altul, regiunea Pacificului îşi reafirmă tot mai mult poziţia de principală regiune a lumii în domeniile economic şi bancar. Studiul companiei de cercetări în probleme internaţionale „Egon Zahnder International", întocmit înainte de crahul de la bursă, din octombrie 1987, dar ale cărui concluzii continuă să fie actuale, arată, între altele, că, în zona Asiei de răsărit — adică, latura asiatică a bazinului Pacificului — se menţine o creştere neîntreruptă a economiei şi comerţului.

Premierul australian Bob Hawke apreciază că, în secolul viitor, 70 la sută din populaţia planetei va trăi în acest bazin şi ea va deţine circa 50 la sută din producţia de bunuri şi servicii ale lumii. Este, deci, evident rolul sporit pe care-l vor avea ţările din acest bazin. Nu există nici o îndoială că ele au devenit conştiente de importanţa zonei şi de rolul economic, comercial şi financiar care le revine. De aceea au şi creat Conferinţa de Cooperare Economică a ţărilor din Bazinul Pacificului (PECC), proiectată pentru a deveni „reuniunea din zona Pacificului" a OECD, din care fac parte ţările occidentale dezvoltate. Dacă lucrurile vor evolua în această direcţie, poate, nu prea tîrziu, ţările din acest bazin vor deveni protagoniştii economiei mondiale, între care se va afla, desigur, şi Australia.

Ceea ce am relatat pînă acum este, practic, esenţa unor dialoguri pe care le-am avut cu australieni. Unul dintre aceştia, care urcase în acelaşi avion la Brisbane şi se întîmplase să stea chiar lîngă mine, mi-a oferit, la despărţire, numărul din toamna lui 1988 (aprilie este toamnă în Australia) al revistei „The Australian", pe care-l răsfoiserăm împreună şi în care am găsit un bileţel, la pagina 73, semnat Ron T. „Locuiesc foarte aproape de acest loc — scrie Ron —, unde se află sculpturile de faţă şi, în drumul meu zilnic spre serviciu, trec pe lîngă ele. Consiliul orăşelului în care trăiesc a dat banii pentru crearea acestui parc de sculptură". Acesta este, într-adevăr, „un parc de sculptură", asemănător cu tabăra noastră de sculptură de la Măgura (Buzău). Creat în 1981, la Wandabyne, lîngă orăşelul Gosford, pe malul fluviului Hawakesbury, parcul expune deja lucrările în piatră şi marmură ale unor sculptori din diferite ţări şi, evident, din Australia. A fost o experienţă — spunea Ron, în timp ce examinam împreună reproducerile — preluată acum şi de alte oraşe australiene. Menajîndu-i mîndria cu care-mi vorbea despre acest parc de sculpturi, i-am spus că, şi la noi, există asemenea parcuri, pe care le numim „tabere de sculptură", deschise sculptorilor români, amintind numeroşilor vizitatori figuri şi scene celebre din istoria ţării, precum şi idei şi forme vizînd esenţialitatea sculpturilor marelui Constantin Brîncuşi, modelate în piatra milenară din preajma acelor tabere de creaţie în aer liber.

N-am reuşit să terminăm ceea ce începusem să discutăm, deoarece aeronava se apropia de destinaţie — oraşul Perth, capitala statului Australia de Vest, cel mai întins stat al continentului, dinspre Oceanul Indian.

Oile sînt de mult una din marile bogăţii ale australienilor. Lîna contribuie substanţial la exportul australian în aproape toată lumea

Perth

La aterizare ne întîmpină o atmosferă de toamnă mediteraneană, pentru că, aşa cum aveam să aflăm mai tîrziu, Perth, împreună cu întreaga regiune de la vărsarea fluviului Swan, are un climat temperat, foarte asemănător cu climatul mediteranean, cu ierni umede şi blînde şi cu veri lungi, secetoase şi fierbinţi. Dacă n-ar sufla, cu regularitatea ceasornicului, dinspre ocean, în fiecare după amiază de vară, vîntul denumit, din cine ştie ce motiv, de localnici „Freamantle

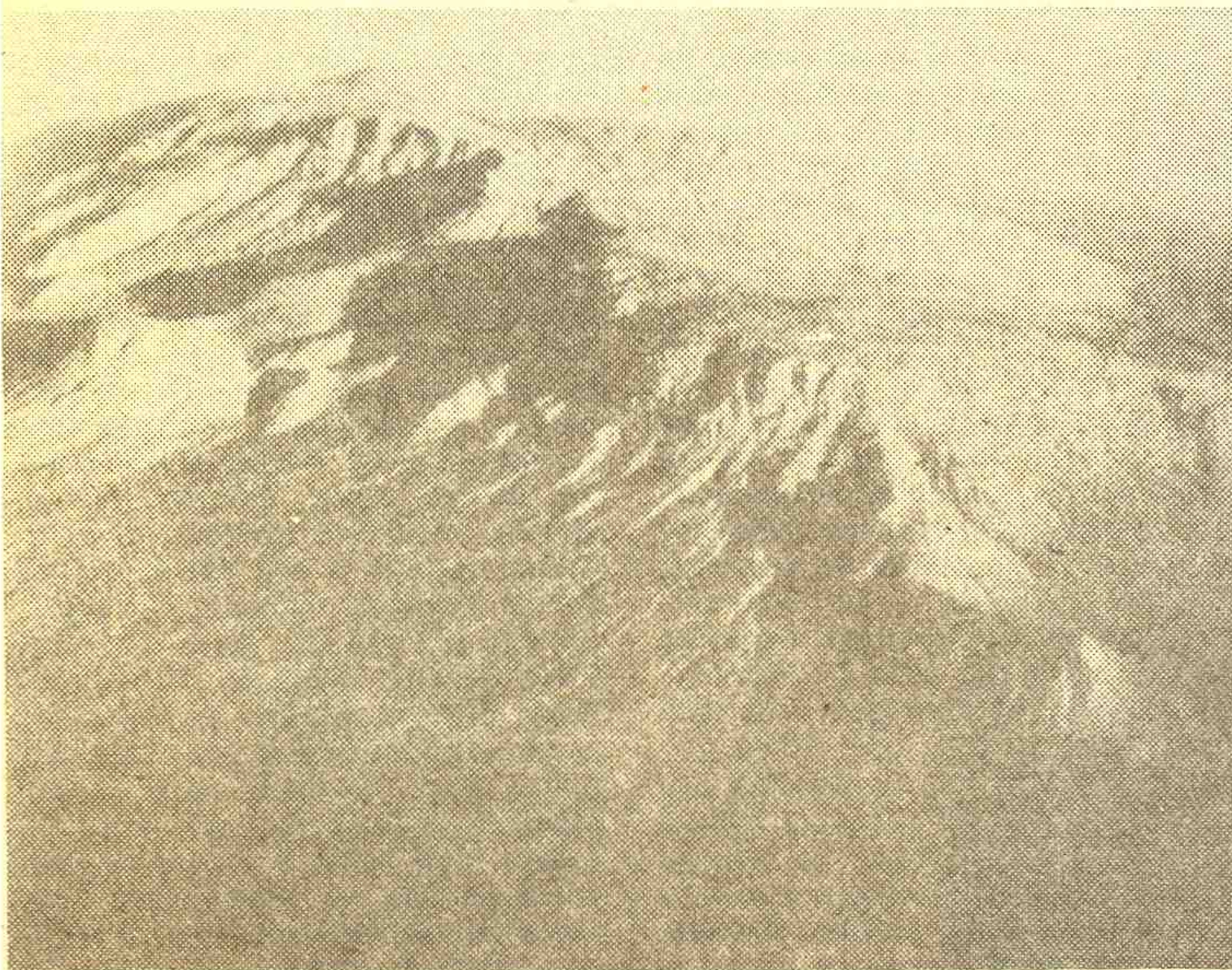

Vestul Australiei este bogat în asemenea formaţiuni stîncoase create de-a lungul timpului de natură pe zonele cele mai vechi de uscat ale continentului

— doctor's" (adică „vîntul doctorului din Freamantle — portul de la gurile fluviului), răcorind oaşul ca un uriaş ventilator, după amiezele lungi de vară ar fi greu de suportat. Poate că acesta a fost şi motivul pentru care aborigeni ai continentului — veniţi din Asia — s-au aciuat pe valea fluviului Swan (lebădă), numit aşa de primii olandezi care au acostat în această parte a Australiei, în 1697 (unul dintre ei era Willem de Vlamingh), pentru că au găsit pe fluviu lebede negre, existente şi astăzi. Poate au crezut că lebedele negre sînt semne de rău augur, poate s-au ciocnit cu triburile aborigenilor Whadjuk, a căror prezenţă în zonă a fost semnalată de antropologi începînd cu 10 000 de ani în urmă, poate din ambele motive olandezii au plecat, nefiind interesaţi să se stabilească în această zonă neospitalieră pentru ei. Prima colonie de europeni s-a stabilit aici prin 1829. Doar 69 de deţinuţi britanici, în frunte cu căpitanul James Stirling, au acostat, în iulie, cu corabia „Parmelia" în locul pe care, peste un an, cînd au venit alţi 1 500 britanici, l-au numit Perth, după aşezarea Perth din Scoţia. Începuturile noii colonii au fost grele. Au existat momente cînd foametea a ameninţat grav vieţile oamenilor. Abia peste patru decenii, situaţia s-a normalizat şi, spre sfîrşitul secolului, Perth, capitala coloniei Australia de Vest, s-a stabilizat economic, politic şi administrativ. Acum oraşul este, cu cei 1,1 milioane locuitori, al cincilea ca mărime din Australia şi se întinde de la ţărmul oceanului, de-a lungul fluviului Swan, ocupînd o cîmpie îngustă, pînă spre colinele mai joase ale şirului muntos Darling. Văzut de oriunde, Perth se revarsă pe malurile fluviului, scăldîndu-se parcă într-un soare mai dogoritor şi mai luminos decît în oricare parte a Australiei. Un apus de soare la Perth este o feerie, cerul devine purpuriu, revărsînd peste oraş acea stare de exaltare şi emoţie pe care o încerci doar în faţa unor capodopere expuse în mari muzee. Văzut însă de sus, de pe dealul unde a fost amenajat King's Park (Parcul Regelui), Perth se desfăşoară ca o puternică metropolă a vestului australian, cu zgîrie-nori ţîşnind spre înălţimi din toate părţile, dominînd întinderea uriaşă a oraşului-capitală a vestului de aur australian. Pe bună dreptate, localnicilor le place să spună că oraşul lor este fascinant. Călătoria prin Perth a unui nou venit este revelatoare pentru istoria oraşului. Clădiri vechi ridicate în secolul trecut sînt bornele civilizaţiei aduse şi create de coloniştii britanici în această zonă. Eleganta clădire a lui Western Australian Museum este o impunătoare construcţie de epocă în stil gregorian, terminată în 1865 şi catalogată, pentru aspectul exterior şi decoraţiile interioare, drept monument istoric şi de artă al vestului australian. Acesteia i se alătură alte clădiri vechi, cum sînt Old Court House (Vechiul Tribunal) și Law Museum (Muzeul ştiinţelor juridice), construite în anii 1830, The Town Hall (Primăria), construită în 1870, care, dacă ar putea vorbi, cum spun localnicii, ar avea de spus episoade fascinante din greaua luptă pentru prefacerile* şi dezvoltarea oraşului Perth. Dintre clădirile moderne se remarcă, în mod deosebit, Entertainment Centre, al doilea mare auditoriu al Australiei, cu 8 000 de locuri, construit recent sub forma unui uriaş pavilion circular şi unde se produc echipe artistice, de circ şi mari cîntăreţi australieni şi din străinătate.

Aici, la Perth, am aflat că economia industrial-agrară a Australiei dispune, pe întregul continent, de resurse naturale imense, unele încă incomplet estimate. Aproape nu există metale cunoscute şi necesare industriei care să nu se găsească în cantităţi, în unele cazuri inepuizabile sau greu epuizabile, cum sînt fierul, manganul, molibdenul, cuprul, plumbul, bauxita, uraniul şi altele, făcînd din Australia, în epoca modernă, pămîntul cel mai căutat, iar astăzi ţara cu vaste posibilităţi de comerţ şi cooperare cu toate ţările lumii.

În anul 1988, cînd am vizitat Australia, ziarele şi publicaţiile de tot felul se întreceau în a scoate de la naftalină legende şi întîmplări adevărate din istoria devenirii Australiei în cei două sute de ani de civilizaţie modernă şi în perioada dinaintea primelor aşezări europene pe continent. Tot ceea ce s-a scris şi s-a spus a conţinut ideea că ultimii 200 de ani din istoria Australiei alcătuiesc o perioadă extrem de scurtă, comparativ cu epocile îndelungate de formare a culturilor şi civilizaţiilor occidentale şi orientale, şi, fireşte, mult mai scurtă decît istoria de peste 40 000 de ani a aborigenilor din Australia. Cu toate acestea, cei 200 de ani au concentrat şi acumulat un atît de mare număr de evenimente esenţiale, de fapte şi întîmplări umane, care nu pot fi trecute cu vederea într-un asemenea an aniversar, încît cei 200 de ani sînt hotărîtori pentru istoria societăţii australiene de azi.

Zonele caracteristice continentului australian în care se află imense zăcăminte de minereuri feroase şi neferoase

Povestea lui Mokaré

Oraşul Albany, de pildă, din sud-vestul extrem al continentului, în Australia de Vest, a fost cîndva domeniul lui Mokaré, un lider al triburilor aborigenilor Nyungar, intrat în istorie ca prieten al europenilor, conducător al grupurilor de exploratori, dascăl al europenilor asupra modului de viaţă şi culturii aborigenilor, arbitru între aborigeni şi garnizoanele izolate şi vulnerabile ale europenilor. Povestea lui Mokaré şi a familiei sale, evocată cu interes de publicaţii australiene scoase cu ocazia bicentenarului,

precum „Australia, 200 years and Byond", este revelatoare pentru viaţa şi comportamentul triburilor de aborigeni de pe continent, care i-au acceptat pe englezi ca prieteni, pe pămînturile lor. Mai există, acum, în toată Australia, circa 160 000 de aborigeni, adică 1,1 la sută din populaţia Australiei, după datele anului 1981. Dintre aceştia, aproape jumătate locuiesc în oraşe, cei mai mulţi rămînînd, însă, în zonele îndepărtate ale pădurilor tropicale, preferînd să-şi ducă existenţa tradiţională a vieţii tribale, în ciuda legislaţiei la nivel federal şi statelor ce le dă drepturi, inclusiv să posede pămînturile pe care au trăit înaintaşii lor. A fost creată, în 1980, chiar o „Comisie de Dezvoltare a Aborigenilor" cu sarcina de a asista triburile să obţină pămînt, să primească locuri de muncă în industrie, să-i sprijine pe aborigeni în constuirea unor case stabile şi să facă recomandări de emancipare a aborigenilor către „Ministerul pentru problemele aborigenilor". Societatea tradiţională a triburilor de aborigeni oferă, în peisajul civilizaţiei continentului, o cultură originală şi bogată, acumulată în cele 40 de milenii de existenţă, caracterizată prin impresionante ceremonii laice şi religioase, picturi, sculpturi, muzică şi dansuri impregnate de mitologia comunităţilor respective. Toate acestea se află într-un proces de revitalizare şi de cristalizare a locului lor în cultura şi civilizaţia Australiei de astăzi.

Vedere generală a orașului Perth, capitala Australiei de Vest

Povestea lui Mokaré şi a familiei lui s-a desfăşurat în prima parte a secolului trecut, în sudul Australiei de Vest. Cînd Matthew Flinders a venit, în 1801, în Albany, el a constatat că borna de pietre ridicată cu 10 ani în urmă de căpitanul George Vancouver — pentru a delimita terenul numit de el King George Sound, pretins de la localnici în numele regelui englez, — dispăruse fără nici o urmă. Mai tîrziu, a aflat că tatăl lui Mokaré a sfărîmat borna şi a găsit în ea o sticlă. În sticlă a găsit o hîrtie prin care căpitanul Vancouver declara pămînturile respective proprietate a regelui Angliei. Bătrînul şef de trib a considerat mesajul cel puţin ridicol, ştiind că pămînturile ce se întindeau pe mai mult de 30 km de coastă erau proprietatea lui, moştenită de la înaintaşi şi recunoscută de triburile din jur. El a aruncat hîrtia, neînţelegîndu-i sensul. Dar cînd a spart sticla a constatat, cu surprindere, că cioburile obţinute erau ascuţite şi putea tăia cu ele cum tăia cu cuţitele din bucăţi de opal. Curînd, bătrînul a murit şi nici unul dintre urmaşi nu a mai dat vreo importanţă bornei, sticlei şi hîrtiei scrise de George Vancouver.

Istoricii sînt în unanimitate de acord că, datorită lui Mokaré, între colonişti şi băştinaşi nu au existat, în această zonă a continentului, dispute şi lupte soldate, în alte părţi, ca la Myall Creek, pe fluviul McIntyre din est, cu adevărate masacre în rîndurile aborigenilor. Mokaré şi fratele lui mai mare, Nakina, care era considerat şef al tribului, i-au condus pe englezi în expediţiile lor pe continent, le-au explicat modul lor de viaţă, conceptul de proprietate identic cu al tuturor triburilor băştinaşe din Australia de sud-vest, înrudite cu familia lui Mokaré. Viaţa triburilor Nyungar depindea de terenurile pe care le deţineau. Fiecare grup de aborigeni avea teritoriul unei aşezări, unei vetre permanente a tribului, considerată „locul lor de vis" şi terenuri întinse împrejur, unde vînau şi adunau fructele şi rădăcinile cu care se hrăneau. Aceste două teritorii formau, la un loc, un domeniu pe care tribul îl moştenea din generaţie în generaţie, necunoscînd, se pare, cel puţin în zona sud-vestică a Australiei, ideea înstrăinării lui. Fiind vast, continentul a oferit, în îndelungata lui istorie aborigenă, spaţii imense pentru toate triburile care au trăit, în general, în pace şi bună înţelegere. Este explicabil atunci că, spre deosebire de triburile din nordul şi estul continentului, aborigenii Nyungar, numiţi aşa după limba pe care o vorbesc, avînd o religie şi un fel de viaţă diferit de cele ale grupărilor din jur, erau orientaţi spre un stil de viaţă limitat la domeniul lor de pe uscat. Ignorau, pur şi simplu, resursele acvatice, deşi regiunea abunda în ele. Aşa se explică de ce bogatele bancuri de peşte, creveţi şi crabi din apele din jurul King George Sound au rămas neatinse pînă la venirea europenilor, acum exportîndu-se în cantităţi foarte mari. Mokaré, ca şi ceilalţi membri ai tribului, nu ştiau să înoate, deşi apele îi înconjurau din toate părţile, un aspect care întăreşte nevoia de a menţine în stăpînire uscatul, terenul pe care vieţuiau. Întrucît trăiau mai mult din vînat, ei au dat foc, treptat, unor porţiuni întinse de pădure, pentru a goni şi vîna animalele în voie pe

cîmp deschis, pădurea fiind un obstacol pentru vînători. Cu toate acestea, în zonă au rămas numeroase păduri numite de ei „tdurtin", adică, „locuri fără cărări". Membrii tribului purtau, simplu, o piele de cangur, iar, în anotimpul mai rece, mai adăugau alte piei. Cu timpul, ei au început să se îmbrace ca europenii. Bărbaţii se căsătoreau după ce împlineau 30 de ani cu o fată ce le era desemnată de părinţi de la naşterea acesteia. Viaţa familiei lui Mokaré s-a schimbat considerabil după venirea europenilor. Cu toate că englezii locuiau în aceleaşi teritorii cu ei, pe care-i acceptaseră din prietenie, aborigenii nu au renunţat la stilul lor de viaţă tradiţional, deşi preluaseră de la englezi multe lucruri folositoare, unii ca Mokaré învăţîndu-le şi limba. Ei îi acceptaseră pe englezi şi pentru motivul că, în concepţia lor, oricine putea face uz de resursele teritoriilor din jur, dacă respecta reguli anume stabilite, iar englezii le respectau, cu toate că nu înţelegeau cum funcţionează sistemul lor de organizare. Observau, de pildă, respectul deosebit ce i se acorda lui Nakina, cel mai mare frate al lui Mokaré. Acesta s-a arătat indignat, la început, că, pe pămînturile lui, au venit străini şi s-au aşezat fără să-i ceară permisiunea. Atîta tot, doar să-i ceară permisiunea, că ea era, desigur, acordată fără probleme, soluţionîndu-se simplu conflictul. Aborigenii doreau să evite ostilităţile şi, de aceea, ei au încercat în disperare să explice europenilor că trebuie să vină să le ceară permisiunea de a se stabili pe pămînturile lor. Doctorul coloniei englez, Scott Nind, explică, în jurnalul său, că, pînă la urmă, un european ce se împrietenise mai mult cu Nakina, capul tribului, l-a convins pe acesta, cu ajutorul lui Mokaré, să vină la europeni. În descrierea acestei întîlniri Scott Nind arată cum Nakina a fost prezentat ofiţerilor britanici, acelaşi moment fiind înţeles de Nakina că ofiţerii britanici i-au fost prezentaţi lui şi, în acest fel, s-a rezolvat paşnic un conflict ce putea duce la ostilităţi, cu atît mai mult cu cît teren era din belşug atît pentru băştinaşi, cît şi pentru noii veniţi.

În însemnările medicului Scott Nind se află şi episodul furtului din 1827. La scurt timp după sosirea unei noi garnizoane, doi aborigeni au fost arestaţi de membrii familiei lor pentru că furaseră două topoare de la britanici. Unul a fost ucis, iar celălalt grav rănit, fiindu-i salvată viaţa numai după ce a recunoscut fapta săvîrşită, şi a înapoiat toporul furat. Erau obiectele europenilor, aduse de ei, şi nimeni nu avea voie să se atingă de ele. Dar, cînd aborigeni au scos cartofi din parcelele cultivate de europeni, nici Nakina, nici Mokaré nu au reacţionat în nici un fel, pentru că, prin tradiţie, căutarea de rădăcini în domeniul altuia era acceptată ca legitimă. Nu numai că nu i-a pedepsit pe făptaşi, ci chiar i-au apărat. Peste toate acestea şi oricît ar fi de ciudat, cei din tribul Nyungar permiteau prietenilor să se aşeze pe pămînturile lor, atîta vreme cît dădeau mîna cu ei, se ţineau departe de femeile lor şi foloseau cu grijă armele de foc. Cum soldaţii britanici învăţaseră să respecte aceste reguli, ei au trăit în pace cu aborigenii, între care Mokaré a jucat un rol deosebit. El s-a împrietenit mult cu englezul Collie. Întors bolnav, în iarna lui **1831**, de la o vînătoare, Mokaré şi-a dat obştescul sfîrşit. Groapa i-a fost săpată de cel mai apropiat prieten alb, Collie. Atît de mult a fost ataşat Collie de Mokaré încît a cerut — ca ultima sa dorinţă — să fie înmormîntat lîngă prietenul lui negru, Mokaré. Aşa se face că mormintele celor doi membri fondatori ai aşezării Albany, al unui alb colonist şi al unui aborigen de culoare, au dăinuit alături multă vreme pe locul unde, în prezent, se află clădirea primăriei oraşului.

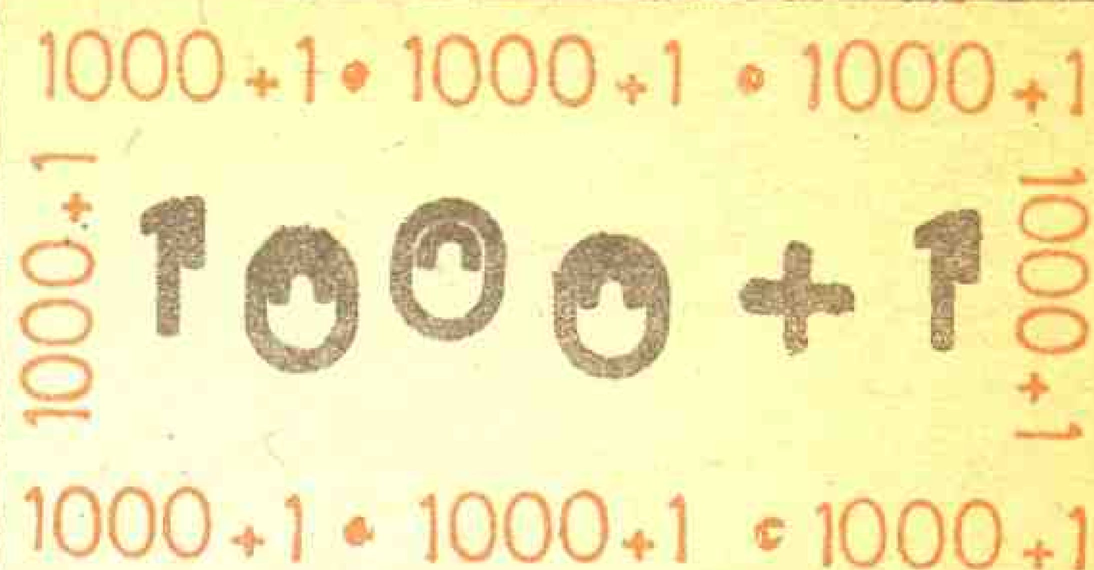
Acesta este doar un mic crîmpei din istoria colonizării Australiei de acei britanici forţaţi de împrejurări şi de legile engleze să înfrunte necunoscutul atît de îndepărtat.

...De sus, din King's Park, privesc panorama oraşului Perth învăluită de apele fluviului Swan şi lacurile formate de acesta în drumul pe care-l străbate statornic şi neobosit pînă la vărsare în Oceanul Indian şi mă gîndesc la ceea ce a fost cîndva, în acest colţ al continentului australian, şi cît de mult s-a schimbat totul, nemairecunoscîndu-se nimic din ceea ce a fost. Pentru că, acum, Perth şi împrejurimile lui, întreaga Australie de Vest se înscriu în rîndul celor mai dezvoltate zone ale continentului.

• • •

Am părăsit Australia în cursul unei dimineţi însorite. Nu am mai avut prilejul să zbor peste continent, deoarece aeronava, după ce a luat înălţimea necesară, s-a îndreptat direct spre Asia, survolînd întinderile Oceanului Indian. Nu-mi mai rămîneau decît imaginile vii ale vestului australian pe care îl cunoscusem, încercînd să le găsesc locul bine meritat în memorie, pentru a mă bucura în viitor de izbînda de a fi cunoscut şi văzut o lume îndepărtată şi deosebită, de a mă folosi de experienţa unică trăită în cea mai mare insulă a lumii, continentul Australia.

Florea Ţuiu

Prima imagine a dragonului chinezesc

Un grup de arheologi chinezi au început să studieze „primul dragon chinezesc" – un desen făcut din cochilii de scoici, descoperit în localitatea Xishuipo din provincia Henan. După cum informeaza agenţia „China Nouă", primele excavaţii au început în această localitate din bazinul inferior al Fluviului Galben în mai 1987. Au fost descoperite, cu acest prilej, aşezări neolitice, pivniţe, cenuşare şi morminte cu urne de incinerare şi coşciuge, precum şi trei „desene din cochilii de scoici" şi peste 40 grămezi de scoici. Ceea ce i-a atras pe specialişti a fost faptul că un schelet uman avea un desen reprezentînd un dragon realizat din scoici pe partea dreaptă şi un desen reprezentînd un tigru, făcut tot din scoici, pe partea stîngă. Specialiştii consideră că aceasta reprezintă cea mai veche imagine din istoria Chinei, a unui dragon. Dragonul este o parte importantă a culturii tradiţionale chineze. Arheologii susţin că civilizaţia chineză are numeroase origini, inclusiv cea din Mongolia interioară, din Liaoning şi din Valea Fluviului Galben, iar imaginea dragonului apare în toate aceste aşezări preistorice. Ei emit păreri diferite în legătură cu identitatea scheletului uman. Unii consideră că el a aparţinut unei căpetenii tribale ori militare sau poate chiar unui împărat din vremuri preistorice, deoarece imaginea dragon-tigru din „desenele din scoici" era considerată un simbol al puterii în vechea Chină. Arheologii considera că identitatea persoanei respective reflectă cultura neolitica Yangshao, care era o cultură patriarhală. Alţi specialişti sînt de părere că este vorba de un altar de sacrificiu şi că scheletul a aparţinut unei căpetenii religioase, deoarece, arată ei, vechii chinezi credeau că atît cei vii, cît şi cei morţi sînt legaţi de natură prin oase de animal.

CE SE MAI ÎNTÎMPLĂ ÎN LUME

Stress-ul concediului

Există și un stress al concediului, ne asigură specialiștii, exemplificînd afirmația cu o întîmplare petrecută în vară în Italia. Un respectabil cap de familie, din Torino, plecat cu automobilul în vacanță, și-a dat seama după 60 de kilometri parcurși pe autostradă că și-a uitat soția la stația de benzină la care își făcuse „plinul". Cu ajutorul poliției, aceasta a fost readusă în automobil, alături de soț și de cei cinci copii, care, preocupați de peisaj, nu băgaseră nici ei de seamă lipsa mamei. Soțul a explicat „lapsusul" prin apariția „stess-ului de concediu". Stress care, se pare, s-a instalat temeinic, pe toată durata vacanței, datorită reproșurilor interminabile ale victimei.

În sala de operație

S-a întîmplat într-un spital din Marea Britanie. În cursul unei operații, un strigăt disperat i-a făcut pe chirurgi să ridice intrigați ochii de pe incizia efectuată pe abdomenul unui pacient. Nu urla acesta, ci una dintre surori, care a zărit, lîngă masa de operație, un spectator nedorit: un șoarece. „Lucrarea" începută a rămas baltă, doctorii pornind, mascați și cu instumentele medicale în mînă, o urmărire ca-n filme. Indicațiile asupra ascunzătorilor alese de șoarece, date de pacientul anesteziat doar local, au fost prețioase, ne asigură ziarele care relatează faptul, rozătorul fiind în cele din urmă capturat și ucis cu sînge rece. Partea proastă a fost că, dovedind exces de zel în vînătoarea sui-generis, un medic s-a lovit cu țeasta de o lampă, leșinînd. Operația asupra pacientului a putut fi, totuși, reluată, însă cu un efectiv diminuat.

Fără explicație, după 80 de ani

Ernie și Maud Scott din Gilroy, California, reprezintă, probabil, perechea cu cel mai vechi stagiu în căsnicie din lume. În iunie, 1989 cei doi, el — în vîrstă de 101 ani, și ea — de 97, au sărbătorit a 80-a aniversare a actului căsătoriei. Din păcate, relevă agențiile de presă, fiecare jubileu — și ultimul nu a făcut excepție — se încheie cu retragerea, îmbufnată, în odăile aflate la antipozii locuinței. Pentru că, invariabil, consoarta i-a pus soțului întrebarea — de ce, la 16 iunie 1909, cînd s-a celebrat oficial căsătoria, și-a permis să întîrzie, reținînd ofițerul stării civile și, firește, invitații „pînă aproape de limita răbdării". Nu a obținut însă nici un răspuns. Poate la viitoarea aniversare...

De-ale maimuțelor

Intendentul unei școli din orașul indian Tezpur a fost surprins auzind, într-o zi de duminică, răzbătînd din clădire un infernal zgomot, întrerupt, periodic, de sunete melodioase. A descoperit cauza în sala de muzică. Peste 200 de maimuțe, intrate, probabil, pe ferestrele deschise, se amuzau — unele suflînd în instrumente și lovind în tobe, altele întîmpinînd cu urlete sunetele rezultate. A fost nevoie de mobilizarea întregului personal de serviciu pentru întreruperea „concertului".

Peste mîini, cu lopata

S-a întîmplat la Gdansk. Un pașnic cetățean al acestui port polonez la Baltica a fost internat în spital, cu fracturi la ambele brațe, cauzate de o pietricică. I-a intrat, pe drum, în pantof, a povestit el. În loc să se aplece, să se descalțe și s-o scoată, a considerat a fi mai comod s-o azvîrle afară prin zvîcnituri repetate ale piciorului. S-a prins cu mîinile de un stîlp de beton și a început să-și agite strașnic laba. Zărindu-l zvîrcolindu-se, doi trecători și-au închipuit că au de-a face cu un caz de electrocutare. Și, cum unul avea o lopată pe umăr, a luat-o și a aplicat, rapid și viguros, cîte o lovitură „salvatoare" peste fiecare braț al cetățeanului, „deconectîndu-l", astfel, de presupusa sursă de curent. Radiografiile de la spital au vădit — după cum a notat, cu simțul umorului, medicul de gardă în nota constatativă — mai mult decît bunăvoință din partea celor cu lopata.

Spectatorilor, bomboane

Bomboanele contra tusei vor garanta, de acum înainte, o audiție perfectă la Filarmonica din München, sînt de părere organizatorii concertelor. Ei au inițiativa de a distribui gratuit, la intrare, spectatorilor răciți bomboane „tussis staccato fortissime" — cum le denumește, în glumă, ziarul care relatează știrea — învelite în hîrtie ceruită, care nu foșnește. Măsura a intervenit după concertul dat de pianistul Alfred Brendel, care, în cursul interpretării unui sonate de Schubert, s-a simțit, potrivit mărturisirilor ulterioare, mai mult decît deranjat de tusea permanentă ce răsuna din sală.

Cel mai mare submarin

Cel mai mare submarin construit vreodată în lume — cu o lungime de 158 de metri — nu a părăsit niciodată docurile pentru a intra în imersiune, ci în cartea recordurilor, Guinness-Book. Canadianul Gilles Robin și cele 90 de ajutoare ale sale au avut nevoie de 18 ore de muncă pentru a modela acest sandwich-submarin din 90 kilograme de pîine și 642 felii de șuncă. După omologare, scriu ziarele, oamenii șantierului s-au repezit cu dinții asupra propriului produs, nerămînînd din el, după cîteva clipe, decît fărîmituri.

La plimbare, o capră neagră

În vară, nu mică a fost surpriza celor ieșiți pe Corso, în chiar inima orașului Linz, la plimbarea de după-amiază, să întîlnească o capră neagră. După ce străbătea, la pas, zona pietonală, de la un cap la altul, o lua, cu același calm, de la început, asemenea mulțimilor de perechi prezente. Hazul a fost deplin pînă la sosirea pompierilor, care au întrerupt tururile prețiosului patruped, capturîndu-l. Rămîne o enigmă cum a putut ajunge capra neagă în Linz, cînd cea mai apropiată zonă montană pe care o populează aceste animale, Ennstal, din Austria de Sus, se află la peste 50 de kilometri de oraș.

Lexicon

STATE ŞI CAPITALE – denumiri actuale

● **Uniunea Myanma** e, de la sfîrşitul lui mai 1989, denumirea oficială a „Uniunii Birmane", fapt ce a fost notificat, în luna următoare, Organizaţiei Naţiunilor Unite. De fapt, e o revenire la o denumire tradiţională şi care figura, oricum, în titulatura ţării în limba naţională. De pildă, pînă la 20 octombrie 1988, în limba naţională ţara se chema: Puidamagsu Socialist Thammada Myanma Nainyandaw. Birmania (Burma) a fost denumirea care s-a răspîndit după transformarea ţării în posesiune britanică la 1 ianuarie 1886 şi a fost păstrată la proclamarea independenţei (4 ianuarie 1948).

Capitala, conform aceleiaşi notificări făcute Secretariatului ONU, va fi cunoscută ca **Yangon**, care fusese dat în 1755 şi însemna **Sfîrşitul vrajbei** sau **Războiul s-a încheiat.** În 1885, după totala anexiune britanică a ţării, a fost adoptat numele Rangoon, versiune anglicizată pentru Yangon.

● Denumirile oficiale ale statelor şi capitalelor lor, ca şi ale împărţirilor lor administrative ori ale oraşelor şi altor localităţi sînt un atribut suveran al fiecărei ţări. Procesul istoric al decolonizării, în urma căruia mai mult de 80 de ţări au devenit, în perioada postbelică, state independente, a dus la înlăturarea a numeroase prezenţe arbitrare pe harta politică a lumii. Apariţia denumirilor a zeci şi zeci de noi state este, aşadar, un fenomen care a marcat profund a doua jumătate a secolului XX, o expresie a afirmării identităţii naţionale. În strînsă legătură cu acest fenomen, am fost martori şi ai unor schimbări de nume de ţară ori de capitală, pentru a le pune mai bine în concordanţă cu rădăcinile naţionale şi pentru a îndepărta, şi pe această cale, urmele perioadei dominaţiei străine, caracterizată şi prin impunerea unor denumiri glorificînd, adeseori, pe cuceritorii coloniali ori denaturînd trecutul istoric al unor întregi popoare sau etnii.

● Printre ţările care au înlăturat complet, încă de la proclamarea independenţei, denumirea atribuită în timpul stăpînirii coloniale se află **Ghana** (pînă în 1957 — Coasta de Aur); **Guineea** (pînă în 1958, cunoscută şi ca Guineea franceză, teritoriu aparţinînd Africii Occidentale Franceze); **Burundi** şi **Ruanda** (pînă în 1962, cînd s-au proclamat state suverane, erau contopite într-un singur teritoriu Ruanda-Urundi, administrat de Belgia); **Malawi** (pînă în 1964 — Nyassaland); **Zambia** (anterior anului 1964 — Rhodesia de Nord); **Botswana** (pînă în 1966 — Bechuanaland); **Guyana** (pînă în 1966 — Guyana britanică); **Lesotho** (pînă în 1966 — Besutoland); **Guineea Ecuatorială** (anterior anului 1959 — Guineea spaniolă, şi pînă în 1968 — „provinciile spaniole Fernando Póo şi Rio Múni"); **Republica Democrată Populară Yemen** (Aden pînă la 30 noiembrie 1967, cînd e proclamată Republica Populară a Yemenului de Sud, denumire care devine, de la 30 noiembrie 1970, cea existentă în prezent); **Guineea-Bissau** (pînă în 1974 — Guineea portugheză); **Surinam** (anterior anului 1975 — Guyana olandeză); **Djibouti** (din 1896 pînă în 1967 — Coasta Franceză a Somaliilor şi din 1967 pînă în 1977 — Teritoriul Francez al Populaţiilor Afar şi Issa); **Tuvalu** (pînă în 1978 — Insulele Ellice); **Kiribati** (pînă în 1979 — Insulele Gilbert); **Zimbabwe** (pînă în 1980 — Rhodesia de Sud); **Vanuatu** (pînă în 1980 — Insulele Noile Hebride); **Belize** (pînă la obţinerea autonomiei interne în 1973 — Hondurasul britanic, cînd ia numele pe care l-a păstrat la obţinerea independenţei în 1981); **Brunei Darussalam** (pînă în 1984 — Brunei).

● În 1963, teritoriile Borneo de Nord şi Sarawak, stăpînite de Marea Britanie, au intrat în componenţa Federaţiei Malayesia, iar Irianul de Vest (colonia olandeză Noua Guinee de vest) în cea a Indoneziei.

● Denumirea **Namibia** a fost proclamată, în 1968, de Adunarea Generală a O.N.U., în conformitate cu voinţa populaţiei teritoriului Africii de Sud-Vest, în condiţiile ocupaţiei ilegale a Republicii Africa de Sud.

● Între statele care au adoptat, ulterior proclamării independenţei, alte denumiri, vom menţiona: Benin, Burkina Faso, Sri Lanka, Zair. Fosta colonie britanică Ceylon a devenit independentă în 1948, ca membru al Commonwealth-ului, proclamîndu-se, la 22 mai 1972, Republica **Sri Lanka.** Fosta colonie belgiană Congo a adoptat, la proclamarea independenţei în 1960, denumirea de Republica Congo, actuala denumire de Republica **Zair** fiind adoptată în 27 şi, respectiv, 29 octombrie 1971. Republica Dahomey, devenită independentă în 1960, şi-a schimbat denumirea statului în **Benin,** în 1975. Volta Superioară, independentă, de asemenea, din 1960, a adoptat, începînd de la 4 august 1984, numele de **Burkina Faso.**

● **Republica Unită Tanzania,** proclamată în 1964, e rezultatul înfăptuirii uniunii dintre Tanganika, devenită independentă în 1961, şi Zanzibar, care şi-a proclamat independenţa în 1963.

● La proclamarea independenţei Republicii Zimbabwe, capitala Salisbury şi-a recăpătat numele african — **Harare.** Capitala Zairului şi-a schimbat denumirea din Leopoldville în **Kinshasa,** iar a Madagascarului — din Tananarive în **Antanarivo.** În Republica Côte d'Ivoire a fost adoptată, în 1983, decizia de a transfera capitala de la Abidjan la **Yamoussoukoo.**

E.P.

Lexicon

„E imposibil să trăiești o singură zi în Statele Unite fără să vezi pretutindeni emblema lui Mc Donald's, pentru toată lumea un simbol de securitate". Aceste cuvinte aparțin unui profesor american de antropologie. Ele prefațează o scurtă incursiune în imperiul Mc Donald's. Un imperiu alcătuit din 10 300 de restaurante răspîndite în 50 de țări, cu 50 000 de funcționari și 22 de milioane de clienți. „Imperiul" posedă o universitate („Hamburger University") care a eliberat pînă acum 35 458 de diplome în specialitatea „hamburgerologie". „Hamburger University" se află în inima cartierului general al imperiului Mc Donald's, la periferia orașului Chicago.

Imperiul a fost creat de Ray cel Visător (Ray the Dreamer). Așa îl numeau părinții lui pe Ray Kroc, genialul și fanaticul fondator al lui „Mc Do." Ray Kroc a fost urmărit de visul său toată viața. Chiar și în ziua morții sale, la 14 ianuarie 1984, Kroc se afla la San Diego și inspecta, cu un telescop, restaurantul din preajmă, bombardîndu-l cu reproșuri pe nefericitul director, din cauza ritmului lent al casierițelor, și nemulțumit de luminozitatea insuficientă a emblemei, „M"-ul binecunoscut. „Orice detaliu are importanță", spunea Kroc în sutele de casete înregistrate de colaboratorii săi.

Imperiul afișează o sănătate de fier. În 1988 a obținut din vînzările globale 16 miliarde de dolari. În fiecare an sînt create 500—600 de unități, așa încît... „limita noastră e cerul", se afirmă în unul din ultimele rapoarte ale firmei. „Ba chiar va veni ziua în care astronauții, aflați undeva într-o stație spațială, vrînd să se simtă ca acasă, vor mînca un minunat sandvici Big Mac."

Se estimează că, pînă în anul 2000, imperiul Mc Do se va extinde mult; că vor mai fi create, în întreaga lume, încă 20 000 de unități.

Celor trei reguli — viteză, preț mic, volum — respectate cu strășnicie de frații Mc Donald, Ray Kroc, care a cumpărat mica lor întreprindere, le-a mai adăugat, ambițios, încă două: calitate și curățenie. „Dacă mi-ar fi dat cineva cîte o cărămidă ori de cîte ori am repetat aceste reguli, cred că aș fi putut să construiesc un pod peste Atlantic", spunea adesea Kroc. În plus, el le mai cerea tuturor funcționarilor să fie minuțioși, întreprinzători și să acorde o grijă deosebită detaliilor. După moartea lui Kroc, urmașul lui s-a străduit să nu se abată de la calea trasată de părintele lui spiritual. Iată de ce, tema discursului, din anul 1986, al lui Fred Turner, actualul președinte al firmei, a fost: curățenia ferestrelor la Mc Do.

Planeta Mc Donald's

■

Am lucrat la Mc Do. Unul dintre reporterii revistei „Le Point" povestește despre o scurtă și interesantă experiență. „Am lucrat la Mc Do", afirmă el și, apoi, adaugă: „Mi-am început activitatea cu vizitarea restaurantului, prezentarea echipei și, mai ales, cu lectura comentată a «Pașaportului pentru Mc Donald's», o mică broșură cam simplistă. Pașaportul încearcă să-l familiarizeze pe începător cu noua lui meserie, dîndu-i o serie de sfaturi utile.

După un simpatic «Sîntem mîndri să vă avem printre noi! Fiți bineveniți!», ghidul explică pe ce se bazează succesul lui Mc Donald's. «Concurenții noștri pot să ne cunoască secretele, dar mîndria și curajul care ne caracterizează sînt inimitabile». Ghidul mai menționează: «Veți primi un salariu care va crește progresiv. Suma va depinde atît de postul pe care îl ocupați, cît și de randament. Vă vom acorda și prime, desigur în funcție de realizări!»

Prima zi. Serviciul începe la ora 21, dar trebuie să ajung la restaurant cu o jumătate de oră mai devreme, ca să-mi schimb hainele și să mănînc într-o sală mică și prost aerisită de la subsol.

Ora 21. Mi-am spălat mîinile cu un săpun bactericid, sînt îmbrăcat cu uniforma casei și port pe cap boneta reglementară. Patrik, cel care are misiunea să mă formeze, îmi explică totul cu foarte multă precizie.

La ora 22 și 30 de minute, am aflat totul. Inclusiv modul în care funcționează casa.

În ceea ce privește cum trebuie să mă port cu clienții, mi se cere să respect o ordine foarte strictă. Clientul trebuie primit cu foarte multă amabilitate. Îi iau comanda și îi sugerez un articol, unul singur; pe care nu l-a comandat. Îl întreb dacă mănîncă în restaurant sau comanda trebuie ambalată. Iau banii, mulțumesc și-l invit să revină.

Ora 24. După ce am lucrat trei ore, are loc un scurt examen oral referitor la ceea ce am aflat în acest răstimp.

Aflu că cei ce lucrează la Mc Do se împart în două categorii: pe de o parte, «ocazionalii», pe de altă parte, «purii și durii». Ocazionalii se achită de îndatoriri corect, dar fără zel, și după aproximativ nouă luni părăsesc slujba. Pe cînd «purii și durii» sînt gata să facă totul pentru Mc Do. De exemplu, reușesc să privească fără să rîdă niște casete video destinate perfecționării. Într-un asemenea film, un funcționar prezintă întreprinderea atrăgînd atenția asupra unui fapt deosebit de important. Cei ce lucrează la Mc Do trebuie să respecte memoria fondatorului Ray Kroc, deci trebuie să se supună tuturor regulilor sale. «Pentru el, pentru Ray Kroc – sună unul dintre sfaturi –, mii și mii de oameni trebuie să muncească neobosiți. Fără să piardă nici o clipă. Fără să stea, cînd și cînd, cu mîinile în buzunar, căci uniforma Mc Do n-are buzunare».

Dar, așa cum se afirmă în ghidul întreprinderii, orice efort e recompensat. După două zile, mă îndrept într-o nouă direcție. Către sectorul de «cartofi prăjiți». Am datoria să deosebesc cartofii bine prăjiți de cei prost prăjiți. Am nimerit într-un infern". (M.P.)

● Lipsite de un ajutor imediat, comorile arheologice ale Egiptului ar fi condamnate la pieire — este de părere revista „Time" într-un articol din care extragem cele ce urmează.

Vremuri de restriște pentru piramide

Privite de la distanţă, impasibilele piramide arse de soarele necruţător al Platoului Gizeh, de la marginea oraşului Cairo, nu par a fi prea mult marcate de cele patru milenii şi jumătate cîte au trecut de la ridicarea lor. În schimb, de aproape, ai zice că arată a orice, în afară de nişte construcţii menite să înfrunte eternitatea. Sfărîmăturile şi praful de rocă prăvălite de pe Piramida lui Khephren s-au adunat deja în grămezi la periferia construcţiilor. În piramida lui Keops incrustaţiile de sare lăsate de apa freatică sălcie au ros, pur şi simplu, pereţii camerei funerare. La cîteva sute de metri mai încolo, Sfinxul a pierdut, din umăr, o bucată de circa 1200 kg, iar gîtul este atît de fragil, încît capul masiv al statuii riscă să se prăbuşească oricînd.

Pereţii Templului de la Luxor, aflat la circa 600 de kilometri în aval de Cairo, au atîtea crăpături, încît însuşi preşedintele Hosni Mubarak, aflat în vizită în acele locuri prin februarie 1989, a cerut să se întreprindă măsuri rapide de restaurare. Aproape o cincime din picturile murale de la mormîntul lui Nefertari, pe partea opusă a Nilului, faţă în faţă cu Luxor, în Valea Reginelor, au fost distruse de sedimentările saline. De fapt, spune Zahi Hawass, responsabilul care supervizează Podişul Gizeh din partea Organizaţiei de antichităţi egiptene, majoritatea monumentelor se află în pericol. Dacă nu se întreprinde ceva rapid, într-o sută de ani picturile vor dispărea, iar peste încă două sute de ani nu va mai exista nici arhitectura.

O asemenea tragedie s-ar face simţită cu mult dincolo de hotarele Egiptului. Această ţară dispune de circa zece mii de şantiere arheologice şi, după cum apreciază egiptologul Michael Jones, aceste monumente reprezintă o sursă de neînlocuit. Mormintele, templele, picturile şi inscripţiile reprezintă biografia inegalabilă a vieţilor şi credinţelor unor oameni aparţinînd uneia din cele mai vechi civilizaţii ale umanităţii, care a influenţat dezvoltarea culturilor moderne din întreaga lume. Noi sîntem „păzitorii" unui patrimoniu unic, spune Ali Hassan, un reprezentant al organizaţiei antichităţilor egiptene. O asemenea „pază" este, totuşi, extrem de costisitoare şi implică o muncă mult mai amplă decît şi-ar putea permite orice altă naţiune, mai ales cînd e vorba de o ţară în curs de dezvoltare. Salvarea unor centre arheologice, venerate în întreaga lume, impune, cu necesitate, cooperare internaţională.

Vîrsta antichităţilor egiptene ridică foarte mari probleme în încercarea de a le conserva. Piramidele erau deja considerate locuri istorice cînd romanii au invadat Egiptul, în timp ce Sfinxul, făcut din calcar moale, uşor de descompus, avea deja o istorie de 2000 de ani de deteriorări şi încercări de reparaţii. Dar ravagiile timpului par o nimica toată pe lîngă distrugerile provocate de om. Hoarde de turişti asal-

tează, an de an, ţara, provocînd mult mai multe distrugeri în ultimile decenii decît miile de ani de eroziune naturală.

Numărul egiptenilor fiind în creştere, oamenii au început să-şi caute loc de casă în afara oraşelor. Cîndva, departe de orice aşezare urbană, Platoul Gizeh a ajuns acum să se afle aproape în umbra modernelor blocuri de locuinţe. Fabrici din apropiere şi autovehicule răspîndesc nori nocivi, care devin corozivi în contact cu apa de ploaie. Vibraţiile traficului rutier produc crăpături în zidurile monumentelor. Şi totuşi, mai nocivă pare distrugerea provocată de apă. Aproximativ 80 la sută din cantitatea de apă care alimentează Cairo se răspîndeşte în pămînt prin fisurile create, de-a lungul timpului, în conducte. O bună parte din apa reziduală deversează, inundînd solul.

Mulţi experţi sînt de părere că proporţiile problemei apei freatice au fost amplificate prin crearea Barajului Asuan, în 1970. Construcţia fusese proiectată să pună capăt revărsărilor Nilului şi să ofere agriculturii mai mult teren arabil. Dar irigaţiile menite să ajute procesul recuperării pămîntului, ca şi sistemul de scurgere destul de precar au cauzat creşterea nivelului apei peste cota normală. Pe măsură ce creşte, apa freatică dizolvă sărurile minerale şi rocile. Multe edificii milenare, clădite din calcar poros, se comportă asemeni unor bureţi care sug această apă sărată din adîncuri. Cînd apa se evaporă, rămîne sarea; cînd acest lucru se petrece pe partea vizibilă a pietrei, sarea se cristalizează în leziuni distructive de culoare albă.

Apoi, mai sînt şi turiştii. Piramidele sînt singurele monumente din lume unde poţi să-ţi parchezi maşina fără nici o restricţie. Chiar şi la Disneyland, turiştii sînt obligaţi să-şi lase maşinile la circa doi kilometri depărtare de parc. Anul trecut, 1 969 493 vizitatori au venit să admire — de fapt, să atingă şi să le escaladeze — comorile Egiptului. Respiraţia a numai şase persoane, timp de o oră, în interiorul unei cripte funerare, ridică umiditatea camerei cu cinci procente. Iar o umiditate sporită oferă locul cel mai ospitalier pentru bacterii, alge şi ciuperci care cresc pe pereţi. „Trei mii de oameni pe zi vizitează mormîntul lui Tut. Toţi transpiră. Nu putem face nimic, dar asta distruge cripta" — suspină Ali Hassan.

Egiptenii au tot dreptul să fie mîndri de patrimoniul lor istoric, şi ori de cîte ori se publică un raport care avertizează opinia publică asupra degradării monumentelor se adoptă imediat o atitudine fermă generală. Există un proiect de mare anvergură menit să cureţe monumentele şi să restaureze 15 cripte funerare de pe Platoul Gizeh. Lucrătorii au început deja să îndepărteze tone întregi de nisip şi pietriş, în felul acesta eliminînd una din sursele de eroziune cauzate de vînt. Au început, de asemenea, să adune bucăţile de piatră care se prăbuşesc la picioarele piramidei lui Keops.

În conformitate cu noile regulamente în vigoare, negustorii ambulanţi şi cămilele lor, atestaţi încă din vremea lui Herodot, nu mai au voie să se apropie de aceste locuri istorice. Turiştii sînt transportaţi cu autobuze electrice pînă în vecinătatea monumentelor. Acelaşi proiect prevede îmbunătăţirea canalizării pentru populaţia în creştere, care continuă să se stabilească la cîteva sute de metri depărtare de piramide. Cu toate acestea, planul nu poate fi dus la capăt mai devreme de cinci ani.

Între timp, egiptenii se gîndesc să instituie echipe de arheologi şi ingineri care să facă evaluări anuale ale locurilor istorice din ţară, în felul acesta stabilind care din ele au mai multă nevoie de ajutor. Cîteva au fost deja alese. Printre ele se numără:

SFINXUL. Piatra de calcar din care este construit se erodează uşor, atunci cînd vine în contact cu apa. „Chiar şi egiptenii antici erau conştienţi de condiţia precară a acestei pietre, atunci cînd au folosit-o", spune Sayed Tawfik, preşedintele Organizaţiei egiptene de antichităţi. Restauratorii de la începutul anilor '80 au folosit ciment, care nu a făcut altceva decît să introducă apă în calcar, blocînd apa existentă înăuntru. Recent, lucrătorii au apelat la praf de calcar uscat, a cărui compoziţie este asemănătoare rocii iniţiale, în vederea întăririi temeliei Sfinxului. Institutul de conservare Getty a propus ca întreaga statuie să fie acoperită cu o prelată cel puţin pentru cîteva luni, timp în care specialiştii să caute o soluţie viabilă. Ministerul turismului a aprobat ideea.

TEMPLUL DE LA LUXOR. La acest complex vechi de 33 de secole, s-a descoperit, acum doi ani, că pilonii din incinta atribuită lui Amenhotep III stau aplecaţi, ameninţînd să se prăbuşească. Acum, ei sînt sprijiniţi de schele de lemn, în timp ce specialiştii încearcă să găsească o cale salvatoare. Pereţii de calcar ai templului au crăpat, iar „Bătălia de la Kadesh", cioplită pe masivii săi piloni, aproape că s-a şters complet. Se aşteaptă un proiect prin care să se întărească solul de sub piloni, împiedicîndu-i, astfel, să se mai încline.

TEMPLUL ORACOLULUI DIN OAZA SIWA. Pereţii acestui templu, construit în secolul 4 î.e.n., unde se crede că Alexandru cel Mare a fost încoronat rege al Egiptului, au crăpături extrem de vizibile, ameninţînd să se prăbuşească în orice moment. Oficialităţile egiptene speră să-l salveze, mutîndu-l, bucată cu bucată, de pe actualul său loc, situat pe nisipuri mişcătoare, în Deşertul Vestic, unde solul este mai stabil. Problema e unde anume să-l instaleze.

DEIR AL-BAHRI. Un complex de morminte şi temple vechi de 3400 de ani este ameninţat de alunecările de teren ale unui munte din apropiere. Cel mai probabil remediu pare a fi construirea unui gard care să protejeze monumentul împotriva rocilor care cad de pe munte. Între timp, Centrul polonez de arheologie din Cairo s-a apucat să restaureze părţi din monument. Iată unul din proiecte: folosirea gipsului pentru „peticirea" unei statui a zeului Osiris.

■

Dar chiar şi cu aceste importante proiecte de salvare, multe alte locuri istorice au nevoie urgentă de ajutor. Înăuntrul camerei mortuare a lui Seti I, care datează din anul 1300 e.n., picturile şi basoreliefurile cad de pe pereţi şi din tavan. La templul greco-roman al lui Sobek şi Horus, din Kom Ombo, sedimentele de sare au ros, pur şi simplu, reliefurile şi inscripţiile de pe ziduri şi coloane. Chiar şi în templul lui Horus de la Edfu (ridicat între secolele III şi II î.e.n.) — unul din templele cele mai bine conservate —, inscripţiile sînt ameninţate de umezeală.

Pe lîngă eforturile de restaurare, autorităţile egiptene doresc să dezvolte o strategie care să pună capăt procesului de continuă deteriorare. Hawass sugerează crearea unei zone de protecţie în jurul fiecărui monument. „Va trebui să îndepărtăm activitatea mecanică din jur la cel puţin trei sau patru kilometri distanţă." Alţi specialişti consideră necesar să se planteze copaci în jurul monumentelor din aer liber care să le protejeze împotriva vînturilor, şi, în acelaşi timp, să absoarbă umezeala. În interiorul monumentelor se preconizează aplicarea unor scuturi de plastic care să-i împiedice pe turişti să atingă picturile şi inscripţiile, precum şi sisteme de ventilaţie care să înlăture umezeala şi praful.

În definitiv, dacă se va permite ca monumentele vechii civilizaţii egiptene să se prăbuşească, întreaga lume va avea de pierdut.

Vladimir Rodina

Proba timpului

● *În anul 1903, imediat după moartea pictorului, o parte din lucrările sale au fost aruncate la gunoi, fiind considerate „dovezi ale unei imaginaţii nesănătoase". La mai puţin de o sută de ani de atunci, Gauguin, unul dintre cei mai mari colorişti din întreaga istorie a artei, îşi ia revanşa. Cum? Să urmărim aceste extrase dintr-un articol publicat de revista franceză „Le Point".*

Şapte franci pentru „Cascada Niagara"! La acest preţ şi sub acest nume i-a fost vîndut, la 2 septembrie 1903, medicului Victor Segalen, tabloul lui Gauguin „Sat breton sub zăpadă". Acoperişurile înzăpezite i-au părut a fi celui ce vindea tabloul o apă înspumată, iar pereţii caselor au fost confundaţi cu nişte stînci.

Gauguin murise la 8 mai 1903. Singur în insula Hiva-Oa. Avea 55 de ani.

Pictorului blestemat, celui care reuşea ca nimeni altul să se facă detestat, sălbaticului Gauguin i-a fost consacrată, anul trecut, o mare expoziţie. Retrospectiva a grupat cele mai valoroase opere ale artistului, unul din marii maeştri de la sfîrşitul secolului trecut, ale celui care — împreună cu Cézanne — s-a apropiat cel mai mult de pictura modernă, prin originalitatea sa în utilizarea culorilor pure, precum şi prin convingerea că un artist „are dreptul să îndrăznească".

În 1883, cînd s-a hotărît să-şi abandoneze meseria, soţia şi copiii ca să se dedice artei, Gauguin era un talentat pictor de duminică. Expusese la Salon şi colecţiona tablouri impresioniste, fiind mai apropiat de Degas şi de Pissarro, primul său maestru. Ca misit, Gauguin cîştiga bine, dar în 1882 şi-a pierdut slujba. Familia s-a mutat, pentru cîteva luni la Rouen, apoi — fiindcă Mette, soţia lui Gauguin, era daneză — la Copenhaga, unde pictorul a mai lucrat pentru scurtă vreme.

Dar nimeni şi nimic nu l-a putut împiedica să-şi urmeze destinul. La început, impresionist, Gauguin a devenit, în perioada 1886—1889, şeful şcolii de la Pont-Aven. „Sînt respectat şi recunoscut ca cel mai bun pictor de la Pont-Aven", scria el. Îndrăgostit de Bretania, Gauguin a pictat aici, în 1888, „Frumoasa Angela", iar, apoi, două dintre capodoperele sale: celebrul „Christ galben" şi „Viziunea de după predică". Ultima pînză a şocat puternic din cauza cîmpiei, roşie ca sîngele, aşa încît preotul din Nizon, căruia i-a fost oferită pentru a-şi decora biserica, a refuzat-o.

Nici Bretania iubită, despre care pictorul spunea: „Cînd ating cu saboţii acest pămînt dur, aud un sunet surd şi puternic, sunetul pe care îl caut în pictură", nici escapada în Panama şi Martinica n-au reuşit să-i potolească „teribila foame de necunoscut". În perioada noiembrie-decembrie 1888, Gauguin a trăit la Arles, alături de Van Gogh; deşi nu se înţelegeau, Van Gogh i-a propus să picteze împreună, undeva departe de lume într-un „atelier la Tropice". Gauguin a ezitat, o vreme, între Tonkin şi Madagascar. Apoi s-a hotărît. La 23 martie 1891, Mallarmé a prezidat banchetul dat cu ocazia plecării pictorului în Tahiti. Şi, cum nici unul dintre prietenii lui n-a acceptat să-l însoţească, Gauguin a plecat singur.

În Tahiti îl fascinează atît frumuseţea indigenelor şi a vegetaţiei exotice, cît şi miturile şi legendele din acea parte de lume. Părăsise Europa, unde „totul e putred", tare dezgustat. Îşi luase cu el un mic muzeu portativ conţinînd fotografiile operelor lui preferate de care nu se putea despărţi: picturi murale egiptene, cîteva din frizele Parthénonului, pînze de Manet şi de Puvis de Chavannes, ale căror teme le-a reluat adesea.

Azi, Gauguin cel neînţeles de contemporanii lui, pictorul cel hulit, îşi ia revanşa. Expoziţia Gauguin, de fapt o „mega-expoziţie", este un omagiu adus unuia dintre cei mai de seamă colorişti ai lumii.

Ideea organizării acestei expoziţii a aparţinut unei echipe franco-americane. În urmă cu patru-cinci ani, Galeria Naţională din Washington, cît şi Institutul de Artă din Chicago, iar, în Franţa, Muzeul Orsay şi Uniunea Muzeelor Naţionale, şi-au propus să prezinte o retrospectivă

„Mesa" - 1891

Gauguin, comparabilă cu memorabila retrospectivă organizată cu prilejul centenarului naşterii pictorului, în 1949. Astfel, Richard Bretell, Charles Stuckey, Françoise Cachin şi Claire Frêches-Thory au hotărît să-şi unească eforturile. Au întocmit liste cu operele pe care sperau să le poată aduna. Tablouri dar şi sculpturi, obiecte de ceramică.

Echipa s-a intîlnit de cîteva ori pentru a elabora lista ideală. A urmat apoi goana după operele lui Gauguin, opere răspîndite în întreaga lume. Claire Frêches-Thory s-a îndreptat spre Elveţia şi Germania; Francoise Cachin a făcut o expoziţie la Cairo pentru a obţine de la Muzeul Mahmud Rhalil un tablou minunat, descoperit chiar de ea acolo: „Viaţa, moartea". Echipa a făcut o călătorie în U.R.S.S., unde se află cîteva pînze extrem de valoroase, cum ar fi: „Peisaj cu păun", „Pastorală tahitiană", „La cafea", „Flori din Franţa", „Tu care eşti geloasă..." Se hotărăşte ca Ermitajul leningrădean şi muzeul Puşkin din Moscova să împrumute tablourile. Însă cu o condiţie. La sfîrşitul circuitului americano-francez, circa 20 de pînze să fie trimise în U.R.S.S. pentru o expoziţie. Institutul Courtauld din Londra consimte să împrumute celebrul „Never more", cerînd în schimb de la muzeul Orsay „Gara Saint-Lazare" de Monet.

Expoziţia a fost precedată de nenumărate negocieri şi de o corespondenţă extrem de bogată. Operele urmau să sosească din Brazilia, Argentina, Japonia, Australia, Norvegia, Danemarca, Israel şi, desigur, din Tahiti, căci toţi cei solicitaţi au consimţit să le trimită.

A urmat o altă etapă în pregătirea expoziţiei.

Operele, majoritatea estimate la preţuri fabuloase, trebuiau ambalate, expediate, transportate, despachetate etc. Doar 250 din cele 280 de lucrări prezente în expoziţiile de la Washington şi Chicago au traversat Atlanticul. Însă ele nu au putut fi expediate la bordul unui singur avion. Cei care le-au asigurat şi-au luat măsuri de prevedere. Valoarea unui transport putea fi doar de 20 de milioane de dolari. Pentru întreaga expoziţie Gauguin, estimată la aproximativ 1,8 miliarde de dolari, au fost necesare 20 de zboruri pe ruta Chicago-Paris.

„Mega-expoziţia" Gauguin, rodul muncii susţinute şi neobosite a numeroşi documentarişti şi muzeografi, pentru organizarea căreia s-au cheltuit sume imense, a fost unul dintre marile evenimente culturale ale anului. Gauguin cel blestemat, precursorul lui Matisse şi al lui Bonnard, şi-a luat revanşa abia acum, către sfîrşitul secolului.

Monica Patriciu

Proiectul apocalipsului

Sub acest nume este cunoscut unul din cele mai „oficiale" secrete ale Statelor Unite: o combinaţie de planuri de evacuare, adăposturi subterane ascunse şi un sistem ultrasofisticat de comunicaţii, care, în eventualitatea unui atac nuclear, ar permite guvernului american să se regrupeze şi să ofere serviciile sale unei populaţii demoralizate. În acelaşi timp, guvernul ar putea organiza apărarea împotriva agresorului. „Proiectul apocalipsului" a fost denumit de birocraţii guvernamentali „CG" — „continuitate de guvernare".

„CG" este poliţa de asigurare supremă a guvernului, în cazul în care s-ar declanşa vreun conflict; această poliţă ar putea fi eficace doar în situaţia în care punerea în practică a programului s-ar desfăşura potrivit previziunilor. Or, tocmai aici sînt cele mai multe probleme. Revista „U.S. News and World Report" a fost informată că unele oficialităţi implicate în derularea programului şi-au exprimat îngrijorarea în legătură cu vulnerabilitatea unor părţi din acest insolit scenariu. Este vorba de aspectul tehnologic al „Proiectului apocalipsului", modul în care acesta din urmă este administrat şi de anumite neregularităţi privind contractele cu unele firme adoptate de Pentagon. În prezent, se desfăşoară o anchetă, condusă de Pentagon, Ministerul justiţiei şi de o comisie militară. Anchetatorii îşi concentrează atenţia asupra următoarelor elemente: a) sistemul de comunicaţii, deosebit de sofisticat, care a costat miliarde de dolari, nu funcţionează corespunzător; b) unele contracte acordate unor firme au constituit obiectul speculaţiilor; s-ar fi înregistrat pagube de milioane de dolari, ce nu pot fi justificate; c) securitatea şi secretul localizării unor depozite şi adăposturi, ce conţin cantităţi masive de hrană, medicamente şi produse chimice, prezintă numeroase „fisuri".

După ce sovieticii au testat cu succes prima lor bombă atomică, în august 1949, arată „U.S. News and World Report", strategii americani au început să pregătească un program pentru a contracara ameninţările unui eventual atac nuclear. În 1951, preşedintele Harry Truman a

Militarii americani au elaborat un întreg scenariu, pentru ca „ziua apocalipsului" să nu îi prindă cumva pe picior greşit. Considerîndu-se că Pentagonul va fi o ţintă sigură în eventualitatea unui atac nuclear, s-au elaborat planuri, potrivit cărora elita militară americană urmează să ducă războiul din amplasamente diferite. Este vorba de adăposturi anti-atomice secrete şi de posturi de comandă aeropurtate. La 5 mile distanţă, la nord de Camp David, pe dealurile statului Maryland, se află un adăpost subteran, a cărui denumire oficială este „Centrul Alternativ Naţional de Comandă Militară"; el este mai cunoscut sub apelativul „Raven Rock" (Stînca Corbului), sau, pur şi simplu, „Amplasamentul R". Se spune că această instalaţie poate să reziste la orice, în afara unei lovituri directe. De asemenea, s-au prevăzut condiţii care să le permită strategilor militari americani să rămînă acolo vreme îndelungată. Aşa cum reiese din documentele militare, Raven Rock este dotat cu o clinică, o frizerie şi o sală de mese. Mai există şi o capelă, o spălătorie (cu autoservire), un teren de sport şi un loc pentru încasarea cecurilor.

În caz de necesitate, preşedintele S.U.A. şi principalii conducători militari americani pot să se urce la bordul uneia din cele patru nave aeriene tip „Boeing-747", special echipate în acest scop, şi staţionate la baza militară aeriană Andrews, din apropierea Washingtonului. Aceste avioane pot să se menţină în zbor timp de 12 ore şi să străbată o distanţă de

înființat Administrația apărării civile, care a întocmit primul set de planuri de evacuare a capitalei S.U.A. Un an mai tîrziu, trupele de geniu ale armatei au început lucrările la un imens adăpost fortificat, situat nu departe de Washington, într-o zonă muntoasă. Locul unde se află amplasat adăpostul a fost denumit Mount Weather și costul lucrărilor depășise un miliard de dolari, chiar înainte de terminarea excavațiilor. Mount Weather a devenit cel mai mare adăpost antiatomic din S.U.A. Existența lui a fost recunoscută „oficial" doar în 1974, cînd un avion aparținînd companiei aeriene „TWA" s-a prăbușit în imediata sa vecinătate.

Tensiunile politice au scăzut considerabil după perioada „războiului rece", dar, chiar și astăzi, în Statele Unite continuă planurile pentru „Proiectul apocalipsului". Se pare că, în ultima vreme, atenția militarilor s-a concentrat mai mult asupra telecomunicațiilor de înaltă tehnicitate și mai puțin asupra adăposturilor din beton armat.

Comandă, control și comunicații — sau C la puterea a treia, cum se spune în limbajul militar — au devenit noua trinitate. „Computerele, sateliții și instalațiile radar", spune William Arkin, un analist în strategia apărării, „se bucură de aceleași priorități ca și rachetele, bombardierele și sateliții".

O revizuire a programului „CG", efectuată de Administrația Reagan, a constatat că există unele puncte fragile în aplicarea programului. În ciuda atenției de care s-a bucurat „CG" în timpul altor administrații, o mare parte din tehnologia folosita in program nu a fost modernizată, ea rămînînd la nivelul anilor '50—'60. Îmbunătățirile s-au succedat, apoi, într-un ritm rapid. În 1982, a fost creată o nouă agenție secretă; ea a primit numele de Agenția pentru planificarea mobilizării apărării. Oficialitățile care lucrau în cadrul acestei agenții au fost instruite să-și trimită rapoartele direct vicepreședintelui de atunci al S.U.A. Încă înainte de 1989, fuseseră cheltuiți mai mult de trei miliarde dolari pentru modernizarea sistemelor de comandă, control și a rețelei de comunicații din cadrul proiectului „CG".

Pe planșete, rezultatele păreau impresionante. Oficialitățile desemnate pentru a prelua conducerea, în cazul în care președintele nu și-ar mai putea îndeplini prerogativele, sînt urmărite în fiecare zi. Agenția de comunicații a Casei Albe, împreună cu alte agenții federale și cu Pentagonul, urmăresc prin computer itinerariile zilnice ale acestor oficialități. Ordinele prevăd ca, prin rotație, unul din cei 17 succesori desemnați pentru funcția de președinte să se afle într-un loc situat la mare distanță de Washington. Dar sursele de informații au arătat că, în ultimii șapte ani, s-a întîmplat, de mai multe ori, ca toți cei 17 să fie în Washington, la distanțe de aproximativ trei kilometri unul de celălalt.

Conform primei etape, de bază, a programului „CG", în eventualitatea unui atac nuclear, echipe speciale, dotate cu planuri de război, coduri militare și alte date esențiale, vor însoți pe fiecare din cei 17 potențiali președinți în posturile lor de comandă aflate în adăposturi secrete, pe tot cuprinsul Statelor Unite. Președintele în exercițiu va fi evacuat cu un elicopter special, transformat într-un veritabil post de comandă ultramodern, pînă la baza militară Andrews. Aici, înaltul demnitar va urca la bordul unui „Boeing 747", supraîncărcat cu echipament de comunicații. În prezent, există patru asemenea avioane transformate în posturi de comandă prezidențiale, din care unul se află în permanență în zbor.

Cine va fi salvat?

În afara președintelui și a celor 17 oficiali desemnați ca succesori, Pentagonul a întocmit planuri și pentru evacuarea a 46 de funcționari superiori, la orice oră din zi sau noapte. Acești 46 oficiali vor fi transportați la adăposturi și centre de comandă cu ajutorul elicopterelor. Fiecare are un permis special; cei mai mulți deținători ai acestui tip de permis (JEEP-1) sînt militari care lucrează pentru statul major al forțelor armate americane. Alte 248 permise (JEEP-2) au fost eliberate unor specialiști, care au fost antrenați în zone afectate de diverse calamități, unor funcționari superiori ai Pentagonului etc. Posesorii permisului JEEP-2 vor putea fi transportați la adăposturi și centre de comandă pe calea aerului numai între orele 9 și 17. În cazul în care atacul nuclear ar avea loc în afara orelor de serviciu, cei 246 vor trebui să se deplaseze în zonele desemnate cu automobilele proprii.

Problema planificării acțiunilor pentru „momentul apocalipsului" este atît de complicată, încît nu trebuie crezut că tot ceea ce a fost conceput inițial de strategi va funcționa și în practică. Astfel, strategii au presupus că adăpostul de la Mount Weather a intrat de mult în coordonatele de tir ale rachetelor nucleare sovietice; drept pentru care au fost construite numeroase alte adăposturi militare și civile, cu localizări secrete. Specialiștii de la Pentagon au împărțit teritoriul S.U.A. în zece regiuni diferite, în care sînt cel puțin 50 de adăposturi și centre de comandă „sigure". Fiecare din aceste amenajări complexe este legată de celelalte prin satelit și sisteme de comunicații bazate pe înaltă frecvență. De asemenea, fiecare din aceste adăposturi este echipat în așa fel încît poate funcționa ca o Casă Albă, coordonînd funcțiunile unui guvern nou reconstituit. Teoretic, orice adăpost

6 000 mile, fără a avea nevoie de realimentare cu carburant. Ele transportă la bord tone de echipament pentru comunicații, conectat la o rețea de satelit.

În cazul în care Comandamentul strategic al Forțelor Aeriene (al cărui sediu subteran se află la o bază militară aeriană, din apropierea orașului Omaha, statul Nebraska) nu va putea să își îndeplinească misiunea la sol, s-a prevăzut trecerea la un centru de comandă aeropurtat. Pentru această eventualitate sînt pregătite cîteva avioane supersonice cvadrimotoare, care poartă numele de cod „Looking Glass"; la bordul fiecărui aparat pot fi transportați 28 de membri ai Statului Major al Comandamentului Forțelor Aeriene. Aceste avioane au o autonomie de zbor de peste 8 ore. În permanență, unul dintre aceste avioane supersonice este menținut în zbor.

În eventualitatea în care, în urma unui atac nuclear, președintele S.U.A. nu ar mai fi în deplinătatea capacităților sale, Constituția americană prevede următoarea ierarhie a succesiunii: vicepreședintele, președintele Camerei Reprezentanților, președintele pro tempore al Senatului, secretarul de stat (ministrul de externe), ministrul finanțelor, ministrul apărării, ministrul justiției, ministrul de interne, ministrul agriculturii, ministrul comerțului, ministrul muncii, ministrul sănătății și serviciilor sociale, ministrul construcției de locuințe și dezvoltării urbane, ministrul transporturilor, ministrul energiei, ministrul învățămîntului, ministrul pentru problemele veteranilor de război.

poate fi folosit de preşedinte sau de succesorul său în timpul sau după un atac nuclear.

„Secretul şi inducerea în eroare" sînt pentru planificatorii „CG" motto-uri la fel de importante, ca şi „comanda şi controlul." În esenţă, în timpul Administraţiei Reagan, cînd s-au cheltuit cele mai mari sume de bani pentru acest proiect, cunoscut şi sub numele de „Proiect 908", s-a pus un accent deosebit pe construirea unor sisteme mobile şi sigure de comunicaţii, precum şi pe stabilirea unor centre regionale în care guvernul să poată fi mutat în siguranţă, în vederea asigurării celor mai importante funcţiuni: distribuirea hranei, a medicamentelor şi coordonarea activităţilor de salvare. Din cauza caracterului deosebit de „sensibil" al programului, Administraţia Reagan a decis ca o mare parte a lui să nu mai fie supusă aprobării Congresului. Chiar şi unii oficiali ai Pentagonului nu au ştiut de existenţa programului.

Cu toate planurile şi sumele investite în programul „CG", au fost semnalate şi unele evenimente, deosebit de stînjenitoare pentru planificatorii „Proiectului apocalipsului".

Astfel, unul din planuri prevedea instalarea unui nou echipament de comunicaţii (capabil să reziste la pulsaţiile electronice declanşate în timpul exploziilor nucleare) pe nişte trailere prevăzute cu 18 roţi, special proiectate în acest scop. Primele două trailere-prototip au fost livrate în anul 1984. Dar, cînd acestea au fost testate pe teren, în statul Virginia, eşecul a fost total. În primul caz, şoseaua s-a prăbuşit sub greutatea trailerului, deoarece acesta din urmă avea o greutate mai mare decît cea pe care drumurile din S.U.A. o pot suporta în mod obişnuit. Trailerul s-a „scufundat" în asfalt, rămînînd imobilizat. Al doilea vehicul a rămas „înţepenit" sub pasajul unei autostrăzi: în mod evident, proiectanţii au neglijat să verifice înălţimea maximă a spaţiilor care există sub poduri.

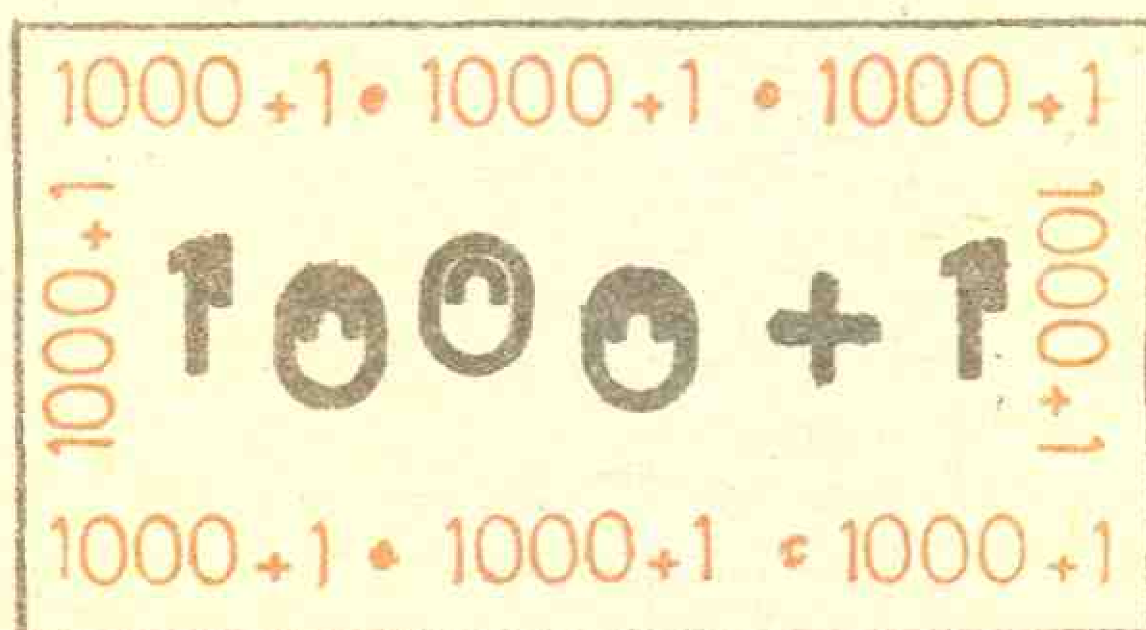
Alte probleme au fost cauzate de incompatibilitatea sistemelor de comunicaţii. Oficialităţi ale Pentagonului declară că sistemele de computer ale diferitelor agenţii federale nu sînt capabile să comunice între ele în condiţii satisfăcătoare. Proiectarea, construirea şi instalarea acestor sisteme au costat miliarde de dolari. În urmă cu trei ani, s-a descoperit că cinci dintre aceste sisteme nu puteau comunica între ele. Pentru a îndepărta astfel de neajunsuri, au fost proiectate noi sisteme, dar s-a constatat că acestea, în 75 la sută din cazuri, nu au funcţionat. Astfel, pentru procedura de lansare a unei rachete nucleare au fost necesare cîteva secunde; în mod obişnuit, transmiterea acestor date trebuie să fie instantanee.

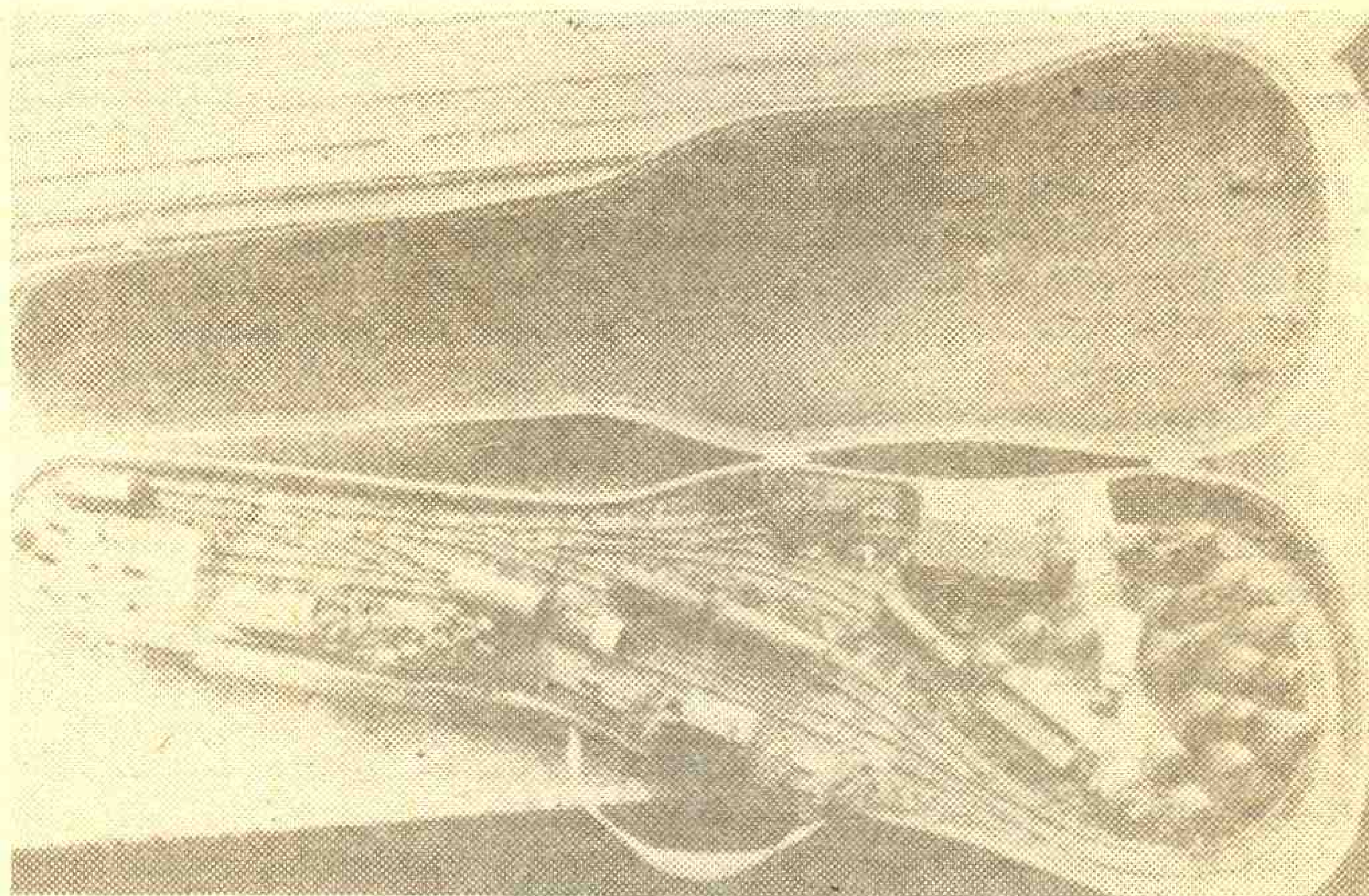
În rapoartele către Congres, menţionează unele oficialităţi militare, strategii „CG" au prezentat rezultate „prelucrate" ale testelor. „Congresului i s-a spus că demonstraţia a fost încununată de succes, dar rezultatele au fost falsificate", comentează una din surse. La una din informările care au avut loc în luna decembrie 1985, congresmenilor li s-a spus că toate sistemele de comunicaţii erau „operaţionale", cu toate că la acea dată ele nu erau capabile să funcţioneze corespunzător.

Problemele de natură financiară au ieşit la iveală în anul 1987, în urma unor sesizări primite de la un angajat al Centrului de informaţii al armatei, Thomas Golden. Golden a cerut unele clarificări privind acordarea, discutabilă, a unui contract în valoare de cîteva zeci de milioane dolari firmei „Betac". S-a constatat ulterior că firma angaja, în calitate de „consilieri", unii ofiţeri din Pentagon care se grăbeau să demisioneze din cadrul armatei, în schimbul onorariului zilnic de 400 dolari primiţi de la firmă. Acordarea frauduloasă a multor contracte — a mai descoperit comisia de anchetă — se adaugă unor estimări nereale a valorilor de contract, acestea fiind, în multe cazuri, depăşite cu mai mult de 50 la sută. Multe din aceste contracte au fost acordate unor foşti ofiţeri din Pentagon, care lucraseră, iniţial, în cadrul armatei, la programul „CG", valoarea totală ridicîndu-se la zeci de milioane dolari.

Comisia de anchetă a emis numeroase citaţii, chemînd în faţa juriului pe cei bănuiţi de a fi implicaţi în afacerile frauduloase ale „Proiectului apocalipsului".

Adrian Dascălu
(traducere şi adaptare după „U.S. News and World Report")

Modelul miniatural al unei staţii de gară, realizat într-o cutie de vioară, a constituit principala atracţie a unei expoziţii pe teme feroviare organizată, în 1988, la Leipzig. Această frumoasă şi originală lucrare este (cum altfel?) opera unui tehnician de la căile ferate

CE se întîmplă cu CLIMA?

Catastrofe paradoxale s-au abătut, în 1989, asupra Pămîntului, una după alta: inundaţii în Bangladesh, foamete în Cornul Africii, un uragan devastator în Caraibe. Puţini oameni de ştiinţă se mai îndoiesc de faptul că clima noastră trece prin cea mai bruscă şi posibil dăunătoare perioadă de schimbări de la ultima eră glaciară încoace.

În cel mai bun caz, omenirea va trebui să-şi modifice obişnuinţele în funcţie de schimbarea anotimpurilor.

În cel mai rău caz, se va îndrepta spre un viitor de gravă incertitudine, în care populaţii întregi s-ar deplasa urmărite de teama inundaţiilor, a înaintării deşertului sau a epidemiilor.

Orice s-ar întîmpla, există, însă, suficiente motive să credem că servituţile şi nechibzuinţa civilizaţiei actuale poartă întreaga vină; aceasta este răzbunarea Terrei pentru faptul că i-am otrăvit atmosfera cu produsele nocive ale vieţii noastre nechibzuite. Un articol pe această temă din „The Sunday Times Magazine" oferă o serie de detalii.

În octombrie 1987, în timp ce o furtună — cea mai puternică din ultimele trei secole — lovea sudul Angliei, smulgînd din rădăcini 15 milioane de copaci, un dezastru climatic de cu totul altă natură afecta sudul Australiei: în regiunea deluroasă, situată la est de Adelaide, renumită pentru clima sa blîndă, o succesiune fără precedent de geruri şi ploi cu grindină devasta cîteva din cele mai bune vii ale continentului, reducînd producţia de struguri cu 20 000 de tone.

Filozofi naturalişti din vremea marii furtuni înregistrate în Anglia în 1703, acceptînd încă pe jumătate ideea unei „inversiuni antipodale" în ordinea naturală din emisfera sudică, ar fi zîmbit cu subînţeles în faţa acestei coincidenţe. Chiar şi din punctul nostru de vedere — ceva mai raţional — nu este greu să vezi o simetrie rău-prevestitoare în această paradă de catastrofe climatice înregistrată in ultimii ani: secetă în Vestul Mijlociu din America şi în Cornul Africii, potop de proporţii biblice in Sudan, Bangladesh şi China, geruri cu consecinţe tragice în estul Mediteranei care au distrus plantaţiile de măslini şi portocali, urmate de valuri de căldură care au făcut numeroase victime omeneşti. Iar, apoi, uraganul Gilbert, apreciat drept cel mai devastator din acest secol în emisfera nordică.

Pentru unii oameni de ştiinţă, „tiparul" unei clime din ce în ce mai violente şi extravagante se conturase mai demult. Climatologi din Olanda — unde viaţa sub nivelul

mării a determinat acordarea unei atenţii sporite climei — sînt de părere că, începînd din 1960, s-a produs o aglomerare de anotimpuri „record": 1962—63 — cea mai friguroasă iarnă înregistrată în Anglia, din 1740; 1971—72 — cea mai friguroasă iarnă în estul Europei şi Turcia din ultimii 200 de ani; 1972 — cel mai puternic val de căldură înregistrat în Finlanda şi nordul Uniunii Sovietice; 1974 — cea mai blîndă iarnă în Anglia din 1834; 1976 — cea mai puternică secetă din Europa din ultimii 1000 de ani; 1976—77 — cea mai friguroasă iarnă din estul Statelor Unite de la primul record consemnat in 1738, şi aşa mai departe. Este greu să pui pe seama coincidenţei faptul că toate aceste extreme s-au îngrămădit într-un sfert de secol. S-au poate că suferim de o „ipohondrie climatică" şi sîntem mai atenţi la schimbările vremii decît înainte?

Oamenii de ştiinţă nu se hazardează să afirme că aceste evenimente au vreo legătură unul cu altul sau chiar că au o semnificaţie aparte. Este în firea lucrurilor ca clima să înregistreze extreme într-un colţ sau altul al lumii. În orice caz, sistemele climatice sînt prea complexe pentru a putea lega un eveniment, dintr-o anumită regiune, cu altul, şi, cu atît mai puţin, cu o tendinţă generală mondială. Paradoxal, cu cît vremea este analizată mai atent, cu atît mai încurcată ne apare, mergînd uneori pînă la a sugera pura întîmplare sau haosul.

Dar există şi pericolul unui determinism climatic, pe baza căruia catastrofele climatice sînt considerate drept acte inexorabile ale naturii, cînd, de fapt, impactul lor este, adesea, consecinţa sărăciei sau indiferenţei politice. În ultima vreme, s-au găsit tot felul de ţapi ispăşitori — petele solare, sateliţii, cometele, ba chiar şi meteorologii. Acum cîţiva ani toate anomaliile climatice erau puse pe seama unei apropiate ere glaciare.

Ceea ce majoritatea oamenilor de ştiinţă admit este faptul că clima planetei se modifică treptat şi că aparenta înmulţire a extremelor regionale poate să fie unul din pri-

Inundaţiile din Bangladesh au adus în atenţia publică probleme cum ar fi distrugerile, lipsa de apă sau înmulţirea bolilor care pot afecta ţările „lumii a treia" dacă nivelul mării continuă să crească

mele simptome. Există, într-adevăr, dovezi convingătoare că Pămîntul se încălzeşte cu o rapiditate fără precedent în istoria lumii.

În umbra unui vulcan

În plus, este din ce în ce mai clar că vina ne aparţine. Un secol şi jumătate de risipire a resurselor energetice ale Pămîntului — un fel de rug la scară planetară — a intoxicat atmosfera cu gaze reziduale care, deşi permit trecerea luminii şi căldurii soarelui, prind, ca într-o capcană, razele infraroşii care sînt reflectate înapoi în atmosferă de suprafaţa Pămîntului şi care încep, apoi, treptat dar inexorabil, să îl încălzească. Acest fenomen este cunoscut sub numele de „efectul de seră". Deşi sună destul de benign, mulţi apreciază că aceasta înseamnă a trăi la umbra unui vulcan.

Seceta din 1976 a compromis recoltele, a decimat efectivele de animale şi a poluat rezervele de apă (în fotografie un fermier din Normandia evaluează pierderile)

Orice încălzire notabilă a Pămîntului va produce schimbări radicale în nivelul mării sau în cantitatea de precipitaţii, deşi experţii nu precizează care vor fi efectele exacte în diverse zone geografice. Dar, anul trecut, „The Washington Post" a stîrnit mare vîlvă publicînd un articol de Jeremy Rifkin, privind tendinţele economice, şi intitulat poate prea apocaliptic „Scenariu pentru sfîrşitul lumii". Articolul descrie Statele Unite transformate, în jurul anului 2035, într-o regiune asemănătoare Orientului Mijlociu. Fluviul Hudson este mărginit de palmieri de-a lungul întregului său curs, chiar şi în New York; grînarul ţării a devenit un deşert de nefolosit pentru agricultură; Mississippi-ul a secat şi poate fi traversat pe jos, pentru prima dată în istorie. Dar ceea ce a şocat cititorii cel mai mult a fost imaginea umană creată de autor: zeci de milioane de oameni migrează spre nord, părăsind America Centrală şi de Sud în favoarea Statelor Unite, şi pleacă apoi mai departe, în Canada, a cărei populaţie a crescut de la 20 la 200 de milioane de locuitori în patru decenii.

Chiar dacă acest scenariu pune răul înainte, el relevă una din consecinţele inevitabile ale posibilei încălziri globale. Repercusiunile asupra comunităţilor rurale şi a populaţiei urbane sărace de la Tropice şi din emisfera sudică ar fi mult mai tragice decît cele resimţite în Nordul bogat. Fiecare anomalie climatică din ultimii ani a demonstrat că dezastrele se amplifică în societăţile deja afectate de sărăcie, făcînd ravagii în reţeaua sanitară şi de locuinţe, în sistemul de comunicaţii şi chiar în starea de spirit a populaţiei. Schimbări bruşte sau fluctuaţii ale climei au existat întotdeauna — şi întotdeauna ele au dezorganizat activităţile umane, dar, încetul cu încetul, societatea s-a adaptat la ele şi a supravieţuit. Îngrijorător în legătură cu încălzirea actuală a Pămîntului este nu atît scara la care se produce, cît mai ales rapiditatea sa. Oameni de ştiinţă au întocmit un grafic al schimbărilor survenite în temperatura medie a suprafeţei Pămîntului şi au descoperit că tendinţa de încălzire s-a manifestat încă de la începutul secolului al XIX-lea; dar, începînd de prin 1970, curba s-a accentuat în mod îngrijorător.

Acoperişuri, cabine telefonice sau chiar diguri nu au putut opune nici o rezistenţa furtunii înregistrate în Anglia în octombrie 1987

Pe de altă parte, analizînd bulele de aer din straturile de gheaţă de la Pol, se poate măsura proporţia de bioxid de carbon existent în atmosferă în diferite perioade istorice. Schimbările recente sînt, într-adevăr, notabile. În ultimii 150 de ani, concentraţia a crescut de la un nivel preindustrial, relativ constant, de circa 280 părţi la milion, la 345 părţi la milion în 1985, ceea ce înseamnă o creştere de 24 la sută.

Deşi nu se poate stabili o relaţie precisă cauză-efect între aceste două creşteri, există dovezi că bioxidul de carbon joacă un rol hotărîtor. Luînd în considerare schimbările petrecute în concentraţia atmosferică, se putea prevedea o în-

călzire de 0,4°—1,1° Celsius. Încălzirea a fost, în fapt, de 0,5°C.

Bioxidul de carbon este produs prin arderea de materie vie sau care a fost cîndva vie; creşterile înregistrate în ultimii 200 de ani sînt aproape în totalitate datorate consumului masiv de combustibil fosil care a însoţit industrializarea. Se estimează că aproximativ 80 la sută din bioxidul de carbon din atmosferă este produs în prezent de arderea cărbunelui şi petrolului în centrale electrice şi uzine chimice. Restul de 20 la sută provine, în special, din distrugerea pădurilor prin ardere — un proces ale cărui consecinţe sînt agravate de faptul că arborii reprezintă principalii agenţi absorbanţi de bioxid de carbon atmosferic.

Celelalte gaze care contribuie la producerea „efectului de seră" sînt, în majoritatea lor covîrşitoare, produsele industriei şi agriculturii moderne. Gazul metan, a cărui concentraţie s-a dublat faţă de 1800, este produs ca rezultat al proceselor digestive la bovine, în special acolo unde acestea sînt crescute intensiv. Oxidul de azot emis, de exemplu, de maşini sau produs prin folosirea îngrăşămintelor pe bază de azot a crescut cu aproximativ 10 la sută în aceeaşi perioadă şi continuă să crească cu 0,25 la sută anual.

Dar cel mai periculos gaz, după bioxidul de carbon, este, fără îndoială, clorofluorocarbonul folosit ca gaz propulsant în sprayuri, ca fluid refrigerent ş.a. şi care este implicat deja în distrugerea stratului de ozon. Deşi cantităţile de CFC sînt mici, fiecare moleculă are un efect de 10000 de ori mai puternic decît bioxidul de carbon. În plus, el are o viaţă extrem de lungă; astfel, chiar dacă s-ar lua măsuri stricte de încetare a folosirii sale acum, CFC-ul ar fi răspunzător pentru 25 la sută din încălzirea Pămîntului în anul 2030.

Majoritatea specialiştilor sînt de părere că acest an va reprezenta momentul critic, cînd concentraţia de bioxid de carbon şi alte gaze de seră se va dubla faţă de nivelul preindustrial. De asemenea, ei sînt de acord în privinţa creşterii probabile a temperaturii (1,5°—3°C), deşi aceasta nu va fi egală în toate regiunile globului.

Este posibil ca această încălzire să declanşeze un mecanism de „feedback". Dacă „efectul de seră" topeşte straturile de gheaţă şi zăpadă, acest proces, la rîndul său, poate reduce cantitatea de radiaţie solară, care este reflectată înapoi în atmosferă, intensificînd astfel încălzirea iniţială. Dar oamenii de ştiinţă menţionează şi posibilitatea unui „feedback" negativ. În acest caz, temperatura în creştere ar trimite o cantitate mai mare de vapori în atmosferă, mărind volumul norilor şi reducînd, astfel, cantitatea de radiaţie solară care ajunge pe Pămînt.

În ciuda acestor supoziţii contradictorii, se pot prevedea trei schimbări principale: temperatura va creşte pe măsură ce ne apropiem de Poli; nivelul mării se va ridica (cu aproximativ 20—40 cm, pînă în anul 2030), atît datorită expansiunii termice a apei mărilor şi oceanelor, cît şi datorită creşterii volumului acesteia prin topirea gheţii polare; în sfîrşit, se va modifica regimul de precipitaţii, provocînd secetă în interiorul continentelor din emisfera nordică şi musoni puternici în cea sudică.

Aceste cifre modeste — cîteva grade ici, cîţiva centimetri colo — nu par să fie suficiente pentru a justifica schimbarea spectaculoasă a climei Pămîntului despre care se vorbeşte atîta. Dar, după cum precizează experţii, ele reprezintă aceeaşi diferenţă de temperatură între prezent şi anul 2030, ca între prezent şi ultima eră glaciară de acum 180 000 ani. Chiar şi previziunile cele mai moderate anticipează o climă mai caldă decît a fost vreodată în ultimii 180 000 de ani sau chiar în ultimele milioane de ani.

Mihaela Rodina

S.O.S.: vegetaţia tropicală

● Pădurea tropicală nu mai poate fi plămînul planetei noastre. Prea înghesuită, ea nu mai creşte. Putrezind, aceasta emană gaze carbonice. Pentru a redeveni prietena omului, pădurea tropicală trebuie să fie din nou ocrotită.

Marilor proprietari nu le place decît ca pădurea să fie tăiată şi terenul transformat în păşuni. Pe întinsele lor ferme, ei nu obţin decît producţii scăzute, pentru export. Cu un astfel de regim, într-un răstimp de trei pînă la şapte ani, zona defrişată devine un sol surpat de ploi, uscat de soare, în final transformîndu-se într-un deşert steril.

Aceste catastrofe locale au fost repede cunoscute pe plan internaţional, mai ales de cînd s-a aflat că unii din marii proprietari nu ezită să pună la cale uciderea adversarilor lor ecologişti. Cum a fost cazul lui Chico Mendes, care era adeptul legendei indienilor din Amazonia, pentru care „pădurea este poarta cerului".

În ritmul actual de defrişare, între tropicele Capricornului şi Cancerului, pădurea nu ar mai putea să reziste decît trei sute de ani. Aceste defrişări nesăbuite pot provoca, pe lîngă catastrofele locale, şi modificări asupra climatului mondial. „Nu putem să aşteptăm cu braţele încrucişate pentru a ne convinge că pericolul există", mărturisea Daniel Dory, geograf la Centrul de geo-istorie din Paris, interesat, în special, de catastrofele provocate de om. „Trebuie — declară el — să luăm cunoştinţă de această problemă, studiind cauzele şi consecinţele şi propunînd soluţii".

Dar, înainte de toate — scrie revista „Le Point" din care am preluat aceste extrase — trebuie să combatem „adevărurile" vehiculate şi afirmaţiile fără dovezi, chiar dacă acestea pornesc din bune sentimente. Astfel este cazul faimoasei imagini a „plămînului verde", imagine, de bună seamă, falsă. Pentru că un plămîn este un organ care captează oxigen din aer, îl schimbă în gaz carbonic, în CO_2. Pădurile procedează invers. Ele captează gazul carbonic din aer, pe care, prin chimia fotosintezei, îl transformă în zaharuri şi, apoi, în lemn. Operaţiunea odată executată, pădurile degajă oxigen. Desigur, procesul este mult mai complex. Acest „plămîn verde" privează atmosfera terestră de o parte din oxigenul său. Într-adevăr, explică biologii, o pădure care nu se taie, virgină, consumă, respirînd şi putrezind în picioare, tot atît oxigen pe cît produce. Însă, dacă pădurea este arsă — aşa cum au procedat proprietarii amazonieni —, ea se transformă în gaz carbonic. Acest CO_2 se alătură celui produs de marile centre industriale.

S-a dovedit că o pădure corect exploatată, din care se extrage un volum rezonabil de lemn, permite o stocare a gazului carbonic. În aceste condiţii, pădurea produce mai mult oxigen decît consumă. „O pădure raţional exploatată poate avea o creştere foarte puternică", declară Alain Bertrand de la Centrul tehnic forestier tropical (CTFT) din Nogent-sur-Marne.

Ecologiştii nu sînt singurii care au atras atenţia asupra propagării unor teorii false asupra pădurii. Şi oamenii de ştiinţă afirmă, de mult timp, că o pădure este cu atît mai bogată în specii, cu cît este aptă să

reziste mai mult la agresiuni. Or, dacă există un sistem complex de păduri, acesta aparţine pădurii tropicale. Aceste păduri posedă sute de specii de arbori şi o incredibilă abundenţă de forme de viaţă animală.

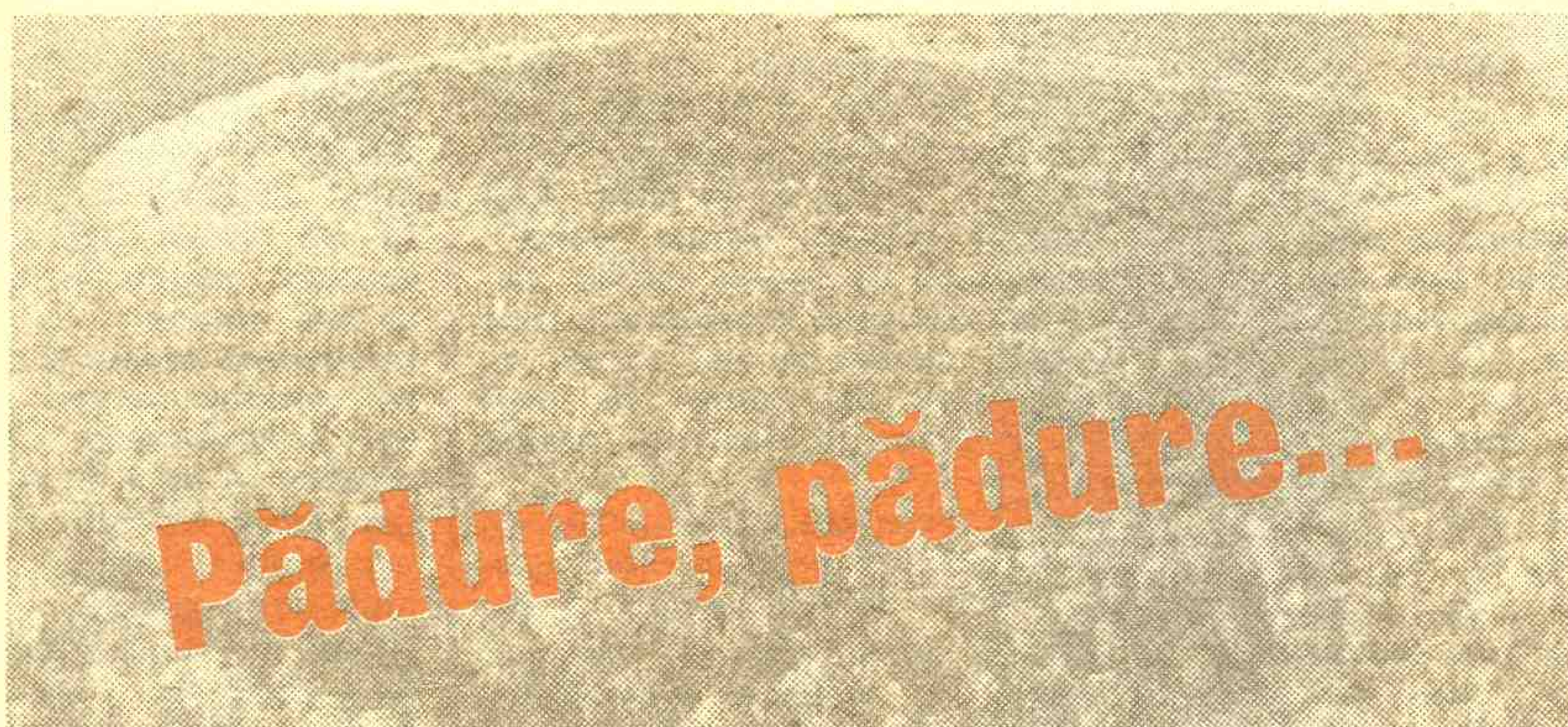
„Cînd vorbim de problemele pădurilor" — avertizează Daniel Dory — „trebuie să ţinem seama de toate diferenţele şi să precizăm pe ce scară se plasează: locală, regională sau mondială". Aceste „scări" sînt determinante atunci cînd vorbim de distrugerile care au loc în păduri. De exemplu: dintr-un miliard două milioane hectare de pădure tropicală umedă — trecute în evidenţă, între 1981 şi 1985, de către experţii FAO în 76 de ţări — se relevă dispariţia anuală a 7,5 milioane de hectare.

Dar situaţia este diferită de la o ţară la alta. „Este mult de cînd pădurea masivului periamazonian din America Centrală — Yucatan, Costa Rica, Panama — a fost redusă la cea mai simplă expresie", mărturiseşte cu regret Henri-Felix Maitre, de la CTFT. În Nigeria suprapopulată pădurea a rămas doar o amintire; în Guineea există numai fîşii înguste; iar în Coasta de Fildeş, din 12 milioane de hectare, în decurs de 40 de ani pădurea a fost redusă la 3 milioane de hectare. În Gabon, Zair, pădurile sînt, practic, inexistente. „În ciuda cauzelor socio-economice diferite, care declanşează în multe ţări acţiuni ostile pădurilor, — rambursarea datoriei externe de către Brazilia, culturile destinate exportului în Coasta de Fildeş, suprapopularea în Nigeria —, tehnicile de distrugere sînt aceleaşi peste tot", declară Daniel Dory. Pentru asigurarea dezvoltării sale, Coasta de Fildeş a mizat în anii '50—'60, pe exportul unor culturi de cafea, cacao, ulei de palmier, ananas. Astfel, pentru toate aceste culturi, este necesară existenţa unor terenuri fertile. A fost atacată pădurea pentru utilizarea solului bogat, pentru preţiosul lemn. Fragilele soluri tropicale, expuse soarelui puternic şi ploilor, se distrug. Cînd se constată că „fecunda fertilitate" a solului forestier nu este decît un mit, este mult prea tîrziu. „Inepuizabila" pădure este epuizată.

Şi totuşi, nu este vorba de a transforma pădurea tropicală umedă într-o vastă rezervaţie — mărturisesc geografii şi forestierii. Din loc în loc, un parc natural se poate dovedi indispensabil.

Astăzi se dispune de suficiente cunoştinţe pentru a exploata pădurea, nu numai fără a o distruge, dar şi făcînd-o să producă mai multă esenţă utilă. Geografii pot ajuta la amenajarea zonelor şi la alegerea sistemelor agro-forestiere adecvate, înainte ca Terra să moară de calviţie ecuatorială.

Raluca Ionescu

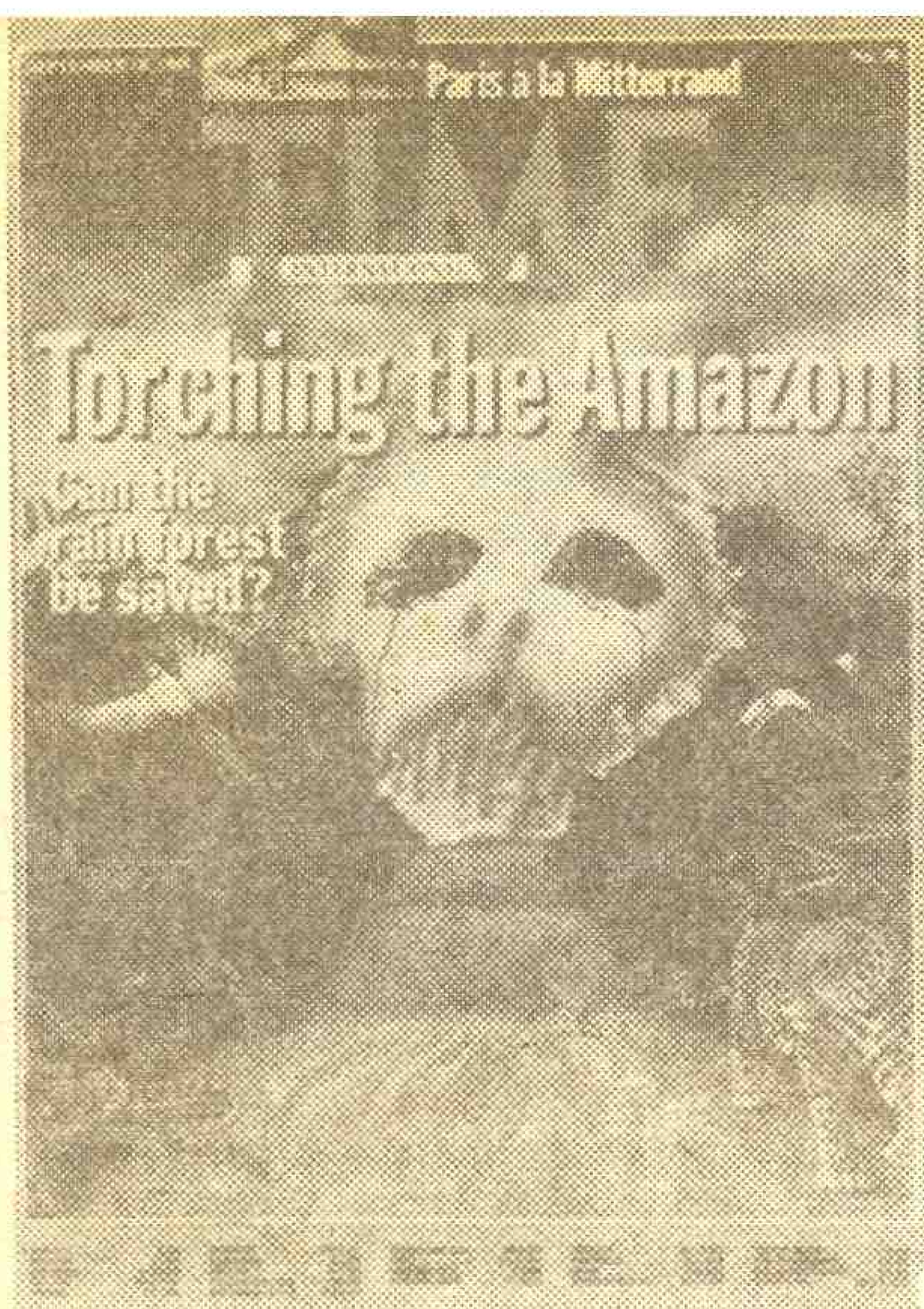

Pădure, pădure...

● Pădurea amazoniană, acest enorm plămîn verde al Pămîntului, este ameninţată. Dramaticul semnal de alarmă a declanşat în întreaga lume un puternic curent de opinie care cere oprirea neîntîrziată a exploatării neraţionale a acestui tezaur al Terrei. Un amplu articol apărut în revistă „TIME" examinează pericolele, precum şi soluţiile de salvare a pădurii amazoniene.

Deasupra Braziliei de vest cerul va rămîne întunecat şi în timpul zilei din pricina fumului miilor de focuri aprinse de fermierii şi crescătorii de vite care, într-un ritual al distrugerii, dau foc pădurii pentru a face loc terenurilor agricole şi de păşunat. Ploile torenţiale de anul trecut au încetinit ritmul incendierii. În 1988, fumul degajat de incendii a fost atît de dens, încît autorităţile din localitatea Porto Velho, din statul Rondônia, au fost nevoite să închidă, zile de-a rîndul, traficul aerian. O suprafaţă împădurită de mărimea Belgiei a fost făcută scrum. După ani şi ani de nepăsare, lumea şi-a dat seama, în sfîrşit, de preţul uriaş al acestor pierderi. Problema a devenit prioritară în cadrul luptei pentru salvarea naturii ameninţate de activitatea distrugătoare a omului. Un mai vechi apel al ecologiştilor, „Salvaţi pădurea ecuatorială!", este preluat astăzi de numeroase voci pe plan internaţional. Această chemare a declanşat o confruntare între ţările industriale bogate, beneficiare, pînă acum, ale exploatării nemiloase a parcului forestier, sursă de materii prime ieftine, obţinute cu investiţii minime, în cadrul trusturilor transnaţionale, pe de o parte, şi ţările în curs de dezvoltare, care îşi văd, astfel, încălcate suveranitatea şi independenţa, pe de altă parte.

Cea mai afectată zonă de află în vestul Braziliei, pe teritoriul căreia se întinde mai mult de jumătate din bazinul amazonian. Imensa regiune aferentă fluviului Amazon şi afluenţilor săi suferă asaltul oamenilor de 400 de ani. În tot acest timp, pădurea a sfidat prezicerile pesimiste. Dar acum, cînd fierăstraiele mecanice doboară copacii, barajele artificiale îneacă mari suprafeţe şi deşeurile provenite din minele de aur otrăvesc cu mercur apele, pericolul a devenit iminent. În Peru, pădurile sînt tăiate pentru a lăsa loc plantaţiilor de coca, materia primă a cocainei. „E greu de precizat anul în care pădurea va muri - susţine Philip Fearnside, de la Institutul

Amenințarea pădurii amazoniene: o sugestivă copertă a revistei „Time"

Național Brazilian pentru Cercetări Amazoniene – dar, dacă situația nu se va schimba, pădurea va dispărea cu siguranță."

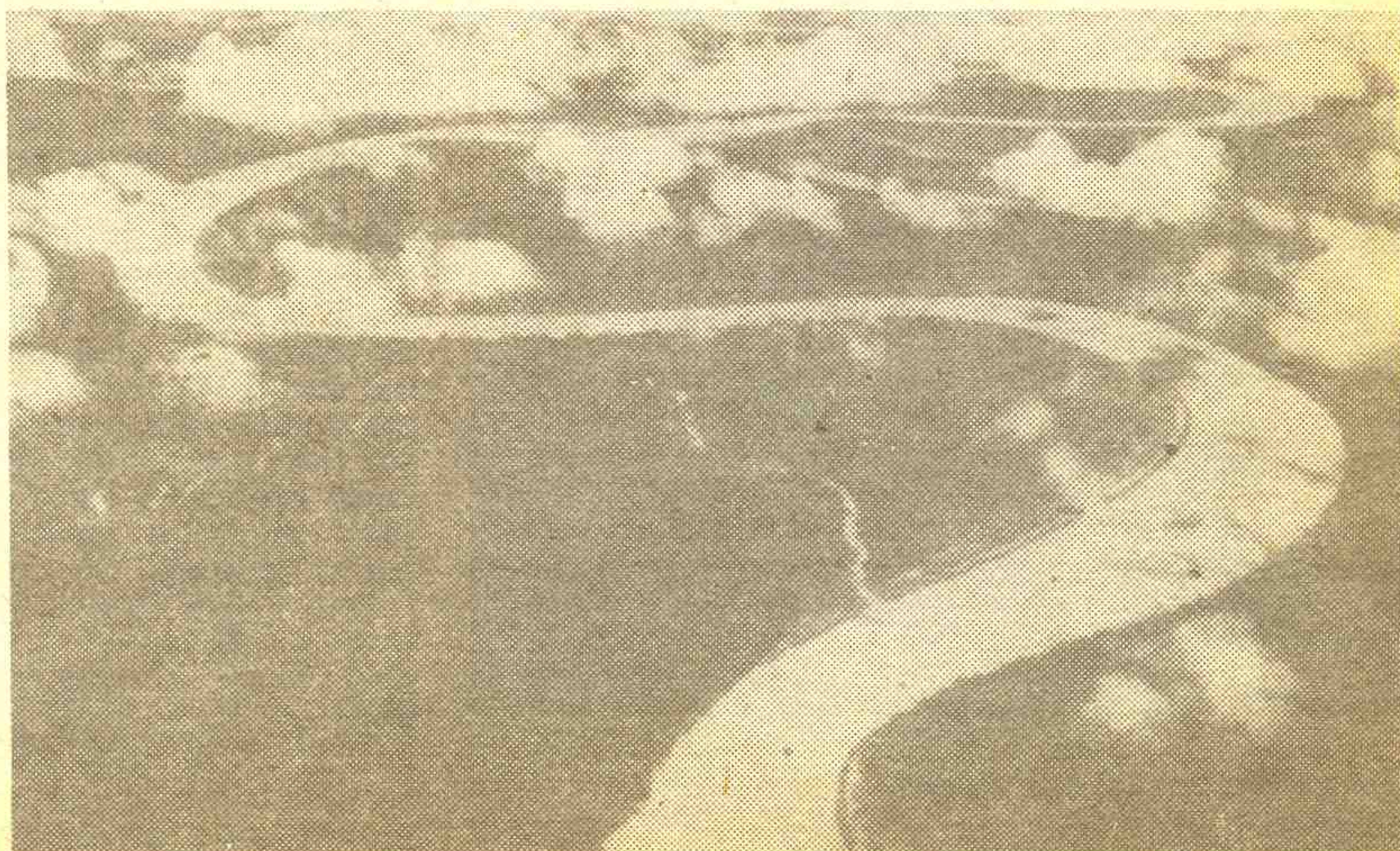
Această perspectivă reprezintă o catastrofă cu urmări incalculabile pentru întreaga planetă. Pădurile tropicale, caracterizate printr-un grad înalt de umiditate, se singularizează prin paravanul constituit de frunzele și ramurile întrețesute, care oferă protecție unei extraordinare varietăți de plante și animale. Dispariția lor ar antrena moartea a peste un milion de specii de animale, o importantă parte a moștenirii biologice din zestrea planetei. Mai mult, incendierea deliberată a fondului forestier amazonian poate determina modificări climatice dramatice, datorită supraîncălzirii atmosferei, fenomen care generează așa numitul „efect de seră". „Pădurea ecuatorială este o imensă bibliotecă de științe naturale, un gigantic laborator farmaceutic, roata motrice a climei" – subliniază Thomas Lovejoy, de la Institutul Smithsonian din Washington.

Anterior „marii goane" în vederea achiziționării de pămînt brazilian, pădurile de smarald din Rondônia dispuneau de adevărate rezervații naturale. Pe tot întinsul ținuturilor situate la sud de Amazon nu existau discontinuități în acoperișul stufos al pădurii. Pe fiecare metru pătrat fremăta o viață diversă: insecte, păsări, maimuțe. Au urmat, începînd din anii '70, valurile de coloniști care au culcat la pămînt sau au dat pradă flăcărilor uriașe parcele de material lemnos ca să poată înălța orașe, construi drumuri, semăna culturi agricole. Nou-veniții s-au așezat aici ca pe un pămînt al făgăduinței, dar activitatea lor a adus cu sine un cortegiu de devastări. Solul, suficient de nutritiv pentru păduri, nu s-a dovedit, însă, adecvat culturilor cerealiere, așa că majoritatea celor veniți s-au resemnat să ducă o viață nevoiașă, necontenit amenințată de boli. Aproape 20 la sută din pădurile Rondôniei au fost distruse. În ritmul actual, ele vor dispărea cu totul în următorii 25 de ani.

Aceeași situație se întîlnește pretutindeni pe glob. Îmboldită de sărăcie, de creșterea demografică sau de lăcomie pur și simplu, omenirea a declarat război plantelor și animalelor cu care conviețuiește pe planetă. Potrivit opiniei autorizate a lui Peter Raven, director al grădinii botanice din Missouri, în 30 de ani, datorită oamenilor, vor pieri, în medie, 100 de specii pe zi, cel mai înalt ritm de extincție din preistorie încoace. Nici chiar pieirea în masă, acum 65 de milioane de ani, a dinozaurilor și a altor nenumărate specii n-a afectat, în mod semnificativ, echilibrul ecologic. Dar acum, plantele mor –, și de data asta, nu cometele și vulcanii sînt îngerii distrugerii, ci înșiși oamenii.

Paradisul din pădure

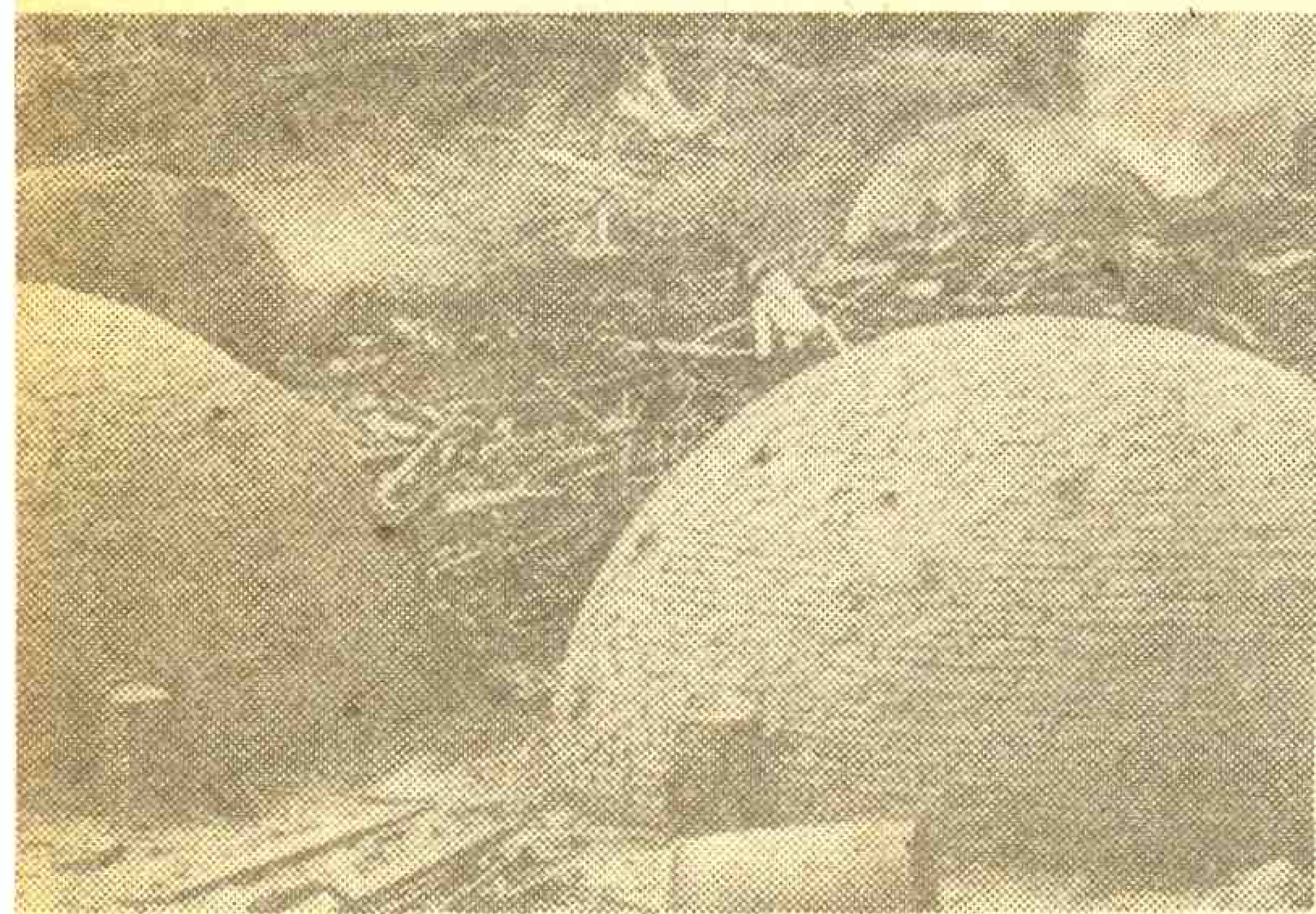
Interesul pasionat cu care se duce astăzi lupta de combatere a distrugerii perimetrului verde al planetei este lesne de înțeles pentru cel care a avut prilejul să-și arunce privirea peste vastele desfășurări ale bazinului amazonian. Fluviul și zona forestieră aferentă acoperă peste 4 milioane de kilometri pătrați și se întind între granițele a 9 state. O maimuță cu simțul aventurii ar putea călători din creangă în în creangă de la un capăt al continentului sud-ame-

Amazonul: cursul său se întinde pe 6400 km, debitînd în Atlantic 150 000 mc/sec

rican la celălalt. Alimentat de mai mult de 1000 de afluenți, Amazonul șerpuiește cale de 6.400 de kilometri – lungime care îl situează pe locul doi după Nil. Însă, în ce privește volumul hidrologic, Amazonul n-are rival. El rostogolește zilnic în ocean o cantitate enormă de apă, de 60 de ori mai mult decît competitorul său. Jungla este atît de deasă și viermuiește de o viață atît de variată, încît biologii se dovedesc neputincioși să o descrie în mod exhaustiv. Un studiu al Academiei americane de științe naturale arată că, pe o parcelă martor de 6,4 km pătrați de junglă, trăiesc 750 de specii de arbori, 125 de specii de mamifere, 400 feluri de păsări, 100 soiuri de reptile și 60 de specii de amfibieni. Fiecare arbore poate găzdui peste 400 specii de insecte. Deseori, animalele și plantele de aici au dimensiuni uriașe, caracteristice regiunii amazoniene. Plante exotice cu frunze ce ating diametrul de 2 metri, fluturi cu aripi de 20 de centimetri, pești de 3 metri. Legea junglei obligă viețuitoarele să recurgă la cele mai năstrușnice deghizări pentru a-și păcăli sau respinge dușmanii, pentru a se împerechea, pentru a-și agonisi hrana. Omizi cu aspect reptilin, plante care emană mirosuri atrăgătoare, copaci care se folosesc de pești pentru a-și împrăștia semințele în timpul revărsărilor de ape. Pădurile tropicale constituie un adevărat depozit unde se îngrămădesc toate împlinirile procesului de evoluție a vieții animale și vegetale, și ele își arată valoarea pe măsură ce își dezvăluie tainele. Arborele „piquia", de pildă, produce o substanță toxică pentru furnicile mîncătoare de frunze, insecte care provoacă pagube de milioane de dolari anual agriculturii Americii de Sud. Asemenea otrăvuri naturale propun alternative la periculoasele pesticide sintetice. Alte chimicale elaborate de junglă au îngăduit punerea la punct a unor tratamente noi împotriva hipertensiunii arteriale și chiar a unor forme de cancer. Informațiile codificate în genele plantelor și animalelor amazoniene pot furniza, în ultimă instanță, cheia rezolvării unui întreg cortegiu de probleme medicale.

Cercetătorii sînt de-a dreptul îngrijorați de faptul că distrugerea pădurilor „umede" poate instala un haos climatic. Datorită volumului imens de nori generați de masa verde, sistemul amazonian joacă un rol major în distribuirea căldurii pe suprafața globului. Orice perturbare a acestui proces este susceptibilă să producă efecte incalculabile. Mai mult, regiunea amazoniană înmagazinează cel puțin 75 de miliarde tone de carbon în copaci care, atunci cînd sînt arși, emană bioxid de carbon în atmosferă. Aerul, și așa afectat de emanațiile industriale sau ale automobilelor, se poate supraîncălzi într-o măsură și mai mare, generînd fenomenul cunoscut astăzi în întreaga lume sub denumirea de „efect de seră". Nimeni nu știe cu siguranță care vor fi consecințele emanației excesive de bioxid de carbon, dar mulți oameni de știință se tem că Pămîntul va începe să se supraîncălzească, provocînd, astfel, schimbări climatice devastatoare pentru viață.

Risipa combustibilului: copacii sînt arși pentru a fabrica mangalul necesar topirii unor minereuri

Viguroasă și, totuși, decepționant de fragilă

Multe țări afectate de moartea pădurilor au introdus programe de salvare. Astfel, în aprilie anul trecut, guvernul brazilian anunța un pachet de măsuri pentru a stăvili distrugerea pădurilor amazoniene, proiect intitulat „Natura noastră". „Fără îndoială, – susține Celio Valle, director al nou createi agenții pentru protecția mediului înconjurător-prezervarea și dezvoltarea fondului forestier amazonian vor deveni un important subiect al campaniei electorale prezidențiale din acest an din Brazilia". Dar mulți brazilieni cred încă în indestructibilitatea pădurilor amazoniene. Întrebat despre un controversat proiect hidroelectric care ar urma să inunde o porțiune de pădure de mărimea Marii Britanii, un inginer brazilian susținea: „Da, desigur, este o zonă întinsă, dar, în comparație cu suprafața totală a pădurii amazoniene, această arie este nesemnificativă. Nu este ușor să distrugi o pădure tropicală. Aici lucrează în permanență însemnate forțe naturale recuperative".

Cu toate acestea, pădurea „umedă" este decepționant de fragilă. Lăsată în voia ei, devine un ecosistem care se autosusține pe timp nelimitat. Dar nu se poate adapta cu ușurință la invazia umană și nu opune rezistență la dorința oamenilor de a o transforma în suprafețe agricole sau pășuni. Pădurea funcționează ca un delicat și echilibrat organism ce reciclează o parte din hrană și umiditate. Numeroși nori de aburi plutesc deasupra întinderii nesfîrșite de pădure, în timp ce apa se evaporă de pe frunzele copacilor, răcorind aceeași pădure care inhalează lumina intensă a soarelui. Curenții de aer adună aceste punguțe de apă sub formă de vapori și îi transformă în fioroși nori negri care readuc umiditatea prin torenții de ploaie tropicală. Animalele și vegetația moartă se descompun cu rapiditate, iar substanțele nutritive, rezultate din acest proces, pătrund în sol pentru a da naștere la o nouă generație de plante. Dar, cînd este vitregit de copacii lui, terenul devine neospitalier. Cea mai mare parte a solului amazonian este nepregătit pentru a fi folosit ca teren fertil agriculturii. Pădurile „umede" au o neînchipuită capacitate de a dezvolta soluri care, în alte părți geografice, nu ar putea să germineze nici măcar o sămînță.

De-a lungul istoriei, potențialii pionieri sau investitori au descoperit pe propria piele cît de neospitalieră poate fi pădurea amazoniană. Industriașul american Henry Ford a încercat, în două rînduri, în anii '20 și '30, să-și construiască un imperiu al cauciucului natural în desișul pădurii. Dar, cînd umbrela protectoare a secularilor arbori a fost distrusă, co-

Bogăția junglei: un indian recoltînd cauciuc natural fără a distruge prețioasa sursă

pacii de cauciuc s-au uscat. În 1987 multimilionarul american Daniel Ludwig a lansat un ambițios proiect de curățare a peste 2,5 milioane ari de pădure, ca, pe terenul astfel obținut, să planteze copacii Gmelina, recunoscuți pentru esența lor lemnoasă deosebit de prețioasă. El nu și-a imaginat că amintita specie de copaci importați vor fi sensibili la efectele pesticidelor din zonă. Întreaga plantație s-a uscat, iar el a abandonat acest proiect care a cauzat mari daune zonei „amenajate". Au existat, desigur, și alte asemenea proiecte. În 1970 a fost construită magistrala transamazoniană, care pornește din orașul de coastă Recife și străbate jungla, îndreptîndu-se spre frontiera cu Peru. Ea era menită să încurajeze „marea cucerire" a terenurilor, aventură similară colonizării Vestului american. Doritorilor li s-au asigurat transportul, precum și dreptul de a intra în posesia unei parcele după defrișarea acesteia. Dar visul a peste 8000 de familii care s-au încumetat să înfrunte pădurea s-a transformat în coșmar. Solul, nu atît de bogat în minerale precum cel din Vestul american, s-a degradat după defrișare, iar culturile s-au uscat în cîțiva ani. Proprietarii corporațiilor transnaționale n-au descurajat însă, continuînd să construiască șosele, baraje și așezări, în multe cazuri cu bani din partea Băncii Mondiale și a Pieței comune și a Japoniei. Două asemenea mari proiecte - pentru păduri o adevărată calamitate - sînt Grande Carajás, care prevede ridicarea unui complex de minerit, și Polonoroeste - o magistrală de-a lungul căreia urmează să fie înălțate numeroase așezări. Programul Grande Garajás, în valoare de peste 3,5 miliarde de dolari și care acoperă o suprafață de 324 de mile pătrate în estul bazinului amazonian, își propune să exploateze imensele resurse, poate cele mai mari din lume, de fier, magneziu, bauxită, cupru și nichel. Principalele exploatări de minereu de fier funcționează din 1985 și au un slab impact asupra pădurii. Problema spinoasă rezidă, însă, în combustibilul folosit la topirea minereului: lemnul. Autoritățile se tem că se va întîmpla ceea ce s-a întîmplat în cazul minelor Gerais, din sud-estul Braziliei, unde prelucrarea minereului a necesitat consumarea a două treimi din pădurile din zonă. Celălalt mare proiect, Polonoroeste, își propune să modernizeze ținutul Rondônia, este subvenționat de firme occidentale și se înfiripă în jurul magistralei BR-364. Este proiectul care a declanșat actuala campanie internațională de salvare a pădurilor ecuatoriale și tropicale din zona Amazonului. În locul promiselor localități moderne, au apărut „oaze" ale distrugerii în care pădurile cad pradă flăcărilor. În egală măsură, au avut de suferit triburile de indieni, multe trebuind să fie strămutate, sau, cum este cazul tribului Nambiquaro, au fost decimate de bolile civilizației. „Mutați un trib, a cărui principală activitate este vînătoarea, cu numai 50 de kilometri, și acesta va muri de foame" - susține Jason Clay, director al Institutului de cercetări privind supraviețuirea culturilor.

Procesul de dispariție a pădurilor va începe dinspre marginea lor, cum este cazul ținuturilor Acre și Rondonia. Or, în vreme ce pădurea amazoniană, luată ca un tot, generează jumătate din necesarul de umiditate, procentul este mult mai ridicat în statele din vest, situate departe de Atlantic. Aceasta înseamnă că despăduririle pot avea efecte puternice asupra climei din aceste state. „Imaginați-vă ce consecințe ar apărea dacă sezonul secetos s-ar extinde cu încă două luni!" se cutremura Philip Fearnside, de la Institutul brazilian pentru cercetări amazoniene.

Și tot el spune un mare adevăr, subliniind că „singura șansă pentru supraviețuirea pădurilor este aceea de a le lăsa în pace."

Liviu Duma

Febra aurului: prospectorii otrăvesc pămîntul și apa

Cu dirijabilul peste jungla amazoniană

TERRA TERRA TERRA

● Purtînd numele faimoaselor războinice ale mitologiei Greciei antice, Amazonul nu este numai cel mai mare fluviu al Americii de Sud, ci şi fluviul cu cel mai mare debit din lume: 150 000 m^3/s (la vărsare). Purtîndu-şi apele de la 100 km de coasta Pacificului (Apurimac, în Peru), Amazonul străbate continentul sud-american pentru a-şi vărsa apele în Oceanul Atlantic printr-un estuar cu o deschidere de 80 de km. O dată pe an, fluxul oceanului înaintează în amonte ca un uriaş val pe o distanţă de 1 000 de km. Fenomenul, unic în lume, poartă numele de Pororoca. La atîtea superlative, Amazonul îşi mai adaugă unul: este fluviul cu cel mai mare bazin hidrografic al Terrei (aproximativ 7,2 milioane de km^2).

Prin diversitatea şi unicitatea formelor vegetale, bazinul Amazonului poate fi numit, fără exagerare, cel mai mare şi mai vechi depozitar dendrologic al planetei, unele din speciile aflate aici avîndu-şi originea în îndepărtatul terţiar.

Trăsătura dominantă a acestui areal o reprezintă pădurea tropicală sau selva, care se întinde de la Oceanul Atlantic de Sud şi pînă la trecătorile Anzilor, pe o suprafaţă de circa 5 milioane km^2.

Văzută de sus, pădurea ecuatorială pare o imensă carpetă de burete, uniformă şi monotonă. Abundenţa vegetală a copacilor uneşte, la aproximativ 35—50 de metri deasupra solului, coronamentul copacilor, formînd un „acoperiş verde" de nepătruns.

Acest muzeu sui-generis continuă să suscite interesul specialiştilor de pretutindeni. Anul trecut, un grup de cercetători au decis, printr-o metodă originală — ne asigură publicaţia britanică „New Scientist" —, să descifreze din misterele acestui „acoperiş verde".

Conducătorul expediţiei, Francis Hallé, de la Universitatea din Montpellier II din Sudul Franţei, a afirmat că expediţia este unică prin faptul că principalul mod de locomoţie, cu acces la „acoperişul Amazoniei", a fost dirijabilul. „Nimeni n-a studiat partea superioară a pădurii tropicale, cu toate că se întîmplă multe acolo", a mai adăugat el. „Acoperişul" captează energia solară şi este bogat populat cu vieţuitoare.

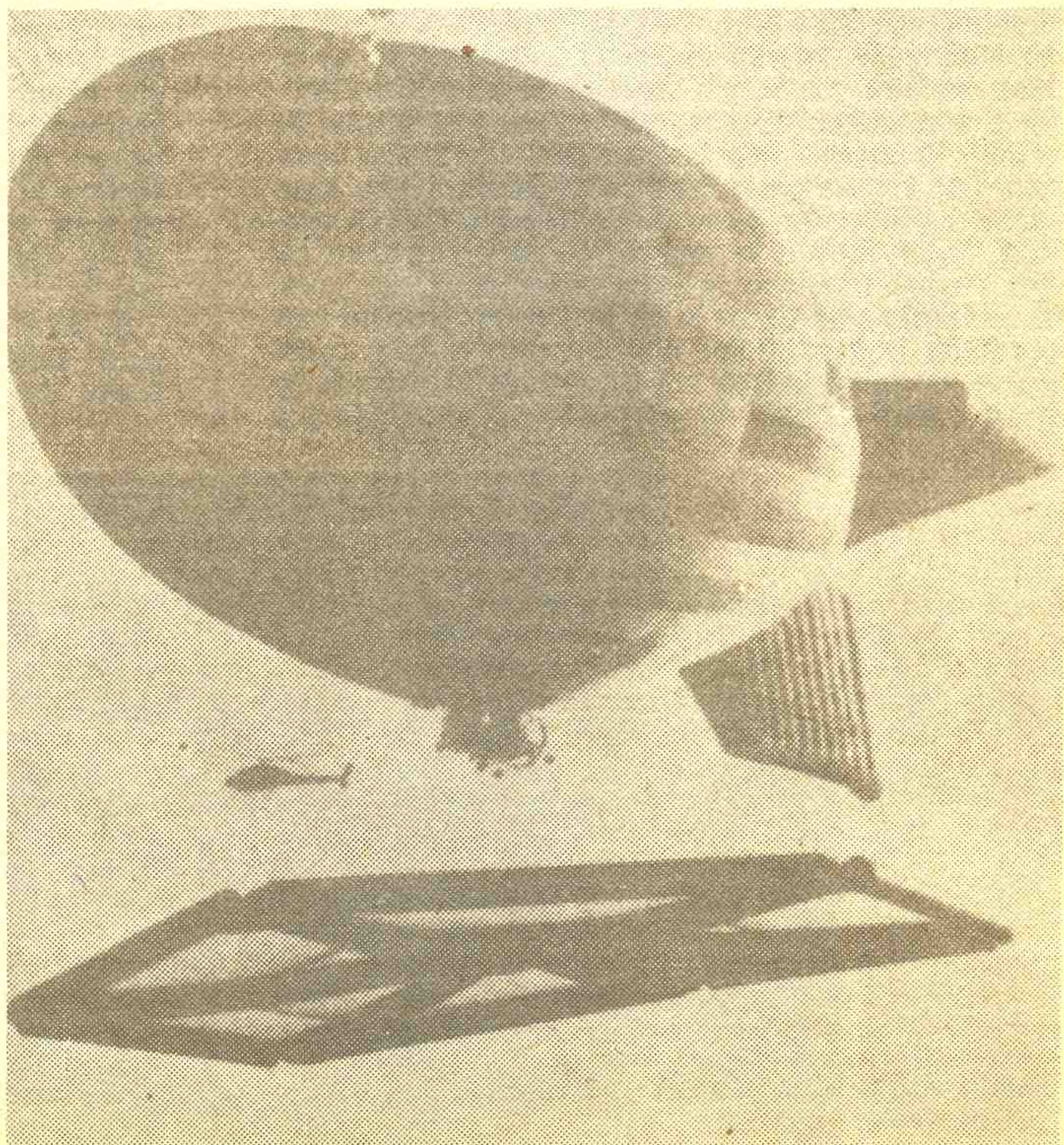
Oamenii de ştiinţă, care au mai încercat în trecut să studieze straturile cele mai de sus ale pădurii tropicale, s-au folosit de pasarele sau platforme. În orice caz, aceste structuri trebuiau legate zdravăn de ramurile copacilor, ramuri aflate cu cîţiva metri mai jos de bolta verde a copacilor. Dirijabilul poate susţine însă, deasupra coronamentului, o plută cu pînă la 10 cercetători. Ei pot să-şi aleagă exact locul unde doresc să se oprească şi să aterizeze. „Este ca şi cum aţi întinde o batistă în grădina dumneavoastră", a explicat Adrian Bell de la Universitatea din North Wales, Bangor, Marea Britanie, unul dintre cei 60 de oameni de ştiinţă participanţi la expediţie.

Dirijabilul are posibilitatea să lase pluta acolo unde este nevoie, să transporte cercetătorii între tabăra principală şi locul de cercetat, să revină şi să-i „colecteze" pe oamenii de ştiinţă după 2—3 zile şi să transporte pluta în alt loc.

Pluta, concepută de Gilles Ebersolt, se compune din mai mulţi „caltaboşi" din cauciuc gonflabil, aşezaţi în formă de hexagon. Şase asemenea „caltaboşi" sînt dispuşi radial, împreună cu un disc din fibră de carbon care întăreşte platforma. O plasă rezistentă acoperă toată structura.

Jumătate din membrii expediţiei au fost europeni, ceilalţi — cercetători venind de la Universitatea din Sao Paolo şi de la Institutul Naţional pentru Cercetarea Amazonului (INPA) din Brazilia. Echipa a inclus specialişti din mai multe discipline ştiinţifice.

„Sîntem interesaţi în fiecare aspect al pădurii tropicale. Nu se ştie mai nimic despre coronamen-

tul ei, așa că totul este nou. Vom ști mai multe peste cîțiva ani", declara Hallé. Ceea ce-l preocupă personal pe Hallé este modul în care plantele și animalele conviețuiesc. El a mai adăugat că oamenii de știință ar trebui să studieze și eficiența procesului de fotosinteză în țesuturi, la diferitele niveluri și etaje ale pădurii.

Bell, specialist în morfologia și anatomia plantelor, a studiat arhitectura copacilor din pădurea tropicală: dispunerea mugurilor pe crengi, în funcție de crengile din jur și de lumina care ajunge, accidental, pînă la ei. „Mugurele, ca orice altă plantă, are un anumit repertoriu de posibilități — el poate fi programat să se dezvolte și să încolțească, să devină floare, o ramură principală ori să rămînă în stare latentă". Același specialist a colectat muguri spre studiere, în speranța că va descoperi cheia despre modul în care mugurii sînt programați să se dezvolte.

Actualul model al „plutei acoperișului", cum și-a botezat Hallé platforma de cauciuc, este o variantă simțitor îmbunătățită a modelului folosit în 1986, într-o expediție asemănătoare, neîncununată de succes. O altă îmbunătățire a constat în existența unor trape de coborîre menite să faciliteze accesul oamenilor de știință. Brațele radiale ale plutei au fost, de asemenea, mai rigide decît la modelul anterior, pentru a micșora riscul unei aterizări greșite.

Bell a spus că pluta a oferit oamenilor de știință „o posibilitate unică de a vizita un habitat pînă mai ieri neexplorat". El a asemănat pluta cu echipamentul subacvatic de cercetare a recifelor de corali. „Vom vedea astfel de plute tot mai des în viitor", a adăugat Hallé.

Au mai existat și alte metode de studiere a coroanei copacilor — nu atît de încîntătoare, probabil, ca dirijabilul, dar nu mai puțin șocante. În Malayezia, de exemplu, localnicii au învățat limbajul unei specii de maimuță, Macaca Nemestrina, și au dresat cîteva exemplare să adune fructe și flori din vîrful copacilor. Din păcate, Macaca Nemestrina își are arealul în Asia de Sud-Est. Se va folosi Hallé de un ajutor similar? Referindu-se la aceasta, el a afirmat: „N-avem nevoie de asemenea ajutor, dispunem de altceva cu mult mai bun".

Sorin Dinescu
(traducere și adaptare după „New Scientist")

Fotbal — 1990

O dată calendaristică îl preocupă, în mod special, pe Luca di Montezemolo, director general al Comitetului de organizare a turneului final al Campionatului mondial de fotbal din Italia: 8 iunie 1990. În acea zi, la ora 18, pe stadionul „Giuseppe meazza" din Milano, vor păși în teren echipele care vor inaugura seria meciurilor: formația Argentinei, cîștigătoarea de acum patru ani, în Mexic, a titlului mondial, și Camerun, după cum s-a stabilit prin tragere la sorți. Din acel moment și timp de o lună, peste 15 miliarde oameni din întreaga lume vor avea ochii ațintiți asupra Italiei. Separat, acest mare eveniment sportiv va avea, cu siguranță, și mari implicații de ordin turistic, întrucît se anticipează o afluență record spre cele 12 orașe unde se vor disputa meciurile : Bari, Bologna, Cagliari, Firenze, Genova, Milano, Napoli, Palermo, Torino, Roma, Udine și Verona. Este lesne de prevăzut că un asemenea eveniment de mari proporții presupune un efort considerabil pe planul organizării. În această acțiune sînt angrenate opt instituții de prim rang, care vor asigura servicii de cel mai înalt nivel. Să luăm doar un exemplu. La competiție vor lua parte 12000 de jucători, antrenori, conducători și ziariști, cărora trebuie să li se asigure o bună găzduire, un transport rapid și comod, condiții de lucru (antrenamente, transmisii telefonice și televizate, hrană specifică etc.). Va fi editată o carte cu toate detaliile necesare, vor fi angajați peste 2500 de însoțitori de înaltă profesionalitate (selecția a și început), vor fi concentrate peste 100 de autobuze confortabile și 600 de automobile conduse de șoferi care cunosc foarte bine orașele respective. Un alt exemplu. Televiziunea italiană va avea o contribuție de prim rang pentru că un campionat mondial de fotbal este, totuși, un spectacol televizat. Va fi necesară o înaltă tehnologie, un număr sporit de telecamere (52 în total) etc., o mobilizare de crainici, tehnicieni angajați în transmiterea tuturor meciurilor din cele 12 orașe. Televiziunea italiană mai urmează să creeze condițiile necesare pentru ca cei 7000 de ziariști să poată colabora cu RAI pentru a putea transmite în direct, în zeci de țări, meciurile de fotbal.

Luca di Montezemolo și mascota campionatului mondial

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

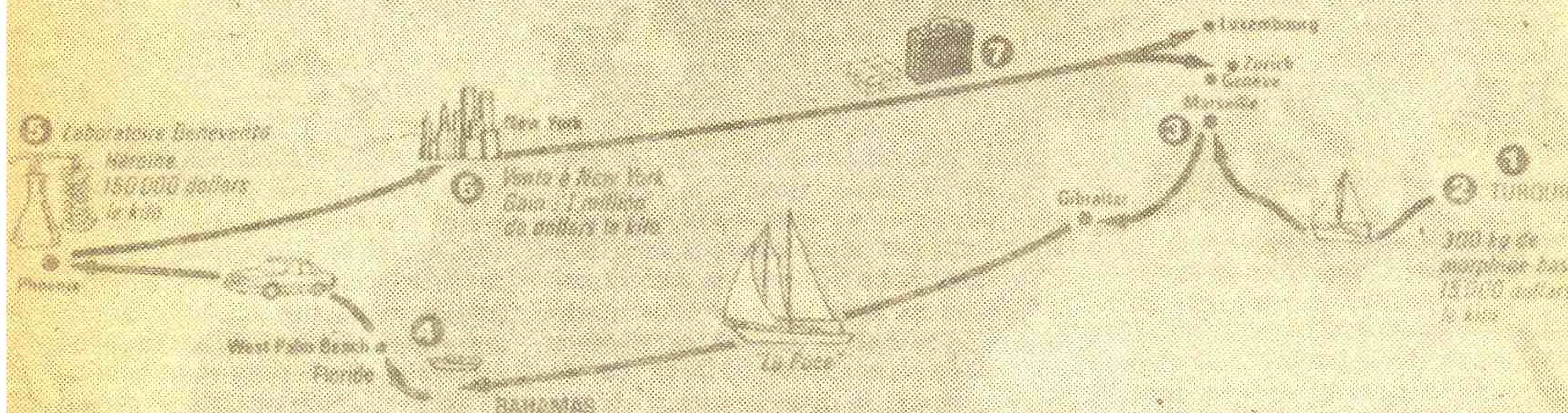
1000+1

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

Răspunzînd unor întrebări ale unui reporter, Luca di Montezemolo, a menționat că mai sînt multe probleme de rezolvat. El a citat, în această ordine de idei, că mai există dificultăți în privința asigurării unui trafic rapid, parcajelor, fluenței sosirii avioanelor, grăbirii unor lucrări de amenajare a unor terenuri (inclusiv anexele corespunzătoare), citînd, în capul listei, tocmai capitala țării, Roma. Majoritatea stadioanelor au fost construite cu foarte mulți ani în urmă, deci ele trebuie modernizate pentru a asigura condiții foarte bune de vizionare și siguranță pentru spectatori (toate stadioanele vor avea locuri numai pe bănci și vor fi numerotate).

La o altă întrebare, directorul general al Comitetului de organizare a menționat enormul interes pe care l-a provocat acest turneu atît în țară cît și peste hotare. Astfel, de la punerea în vînzare a biletelor de intrare, s-au și vîndut aproape 60 la sută. Cel mai impresionant amănunt, în legătură cu interesul stîrnit peste hotare, este cel oferit de Japonia, care, deși nu are o tradiție fotbalistică, a reținut un număr imens de bilete **(Gh.R.)**

din nou despre „FILIERA FRANCEZĂ“

Una din rutele „filierei franceze", potrivit istorisirilor lui Francois Scapola

Cine nu a auzit de „filiera franceză"? O veche reţea a traficului ilicit de droguri, care, cu ani în urmă, ocupa prima pagină a ziarelor. S-a crezut, multă vreme, că a dispărut şi că a fost dată uitării de lumea interlopă din Marsilia, după ce, la începutul anilor '70, graţie acţiunii concertate a poliţiilor franceză şi americană, reţeaua a fost decapitată. A fost nevoie, însă, de arestarea şi dezvăluirile unui mic gangster din Marsilia – Francois Scapola –, înălţat la rangul de patron al unei reţele de traficanţi de stupefiante, pentru a se descoperi adevărul: „Filiera franceză" a renăscut, traficanţii francezi aflîndu-se în punctele-cheie ale comerţului cu droguri. În Thailanda, Columbia, Liban, ei sînt asociaţii cei mai căutaţi de către Mafia americană.

Informaţiile obţinute în exclusivitate din surse ale poliţiei şi ale justiţiei, ca şi mărturiile unor gangsteri arestaţi, între care se află Francois Scapola, au permis revistei **„Le Nouvel Observateur"** *să întocmească un amplu dosar al noii „filiere franceze", din care reproducem următoarele largi extrase.*

Undeva, într-o închisoare din Elveţia

În fiecare dimineaţă, face puţină gimnastică. Citeşte presa şi visează la o altă viaţă. În celula sa confortabilă, undeva în Elveţia, îşi imaginează că este deja cetăţean american. Ce nume va purta? John Smith, Tom Callaway sau Francis Kennedy? Nu s-a hotărît încă. Ce înfăţişare va avea după ce va trece pe la chirurgul-estetician? Blond cu părul creţ, cu pomeţii mari şi nasul acvilin, el care, în lumea interlopă a Marsiliei, era poreclit François-brunetul?

La cei 44 de ani ai săi, François Scapola este nerăbdător să intre în pielea altui om. Este de înţeles. În ianuarie 1987, el a depus mărturie, la New York, în procesul fraţilor Benevento, naşii Mafiei americane. A făcut dezvăluiri complete. A spus tot ceea ce justiţia americană dorea să afle despre una dintre cele mai mari reţele de traficanţi din istoria drogurilor. În S.U.A., fraţii Benevento, urmaşii lui Lucky Luciano, nu se aşteptau ca francezul să „trădeze". De trei ani şi jumătate, François Scapola vegetează într-o închisoare elveţiană. Este contractul pe care avocaţii lui l-au încheiat cu serviciul federal Drug Enforcement Agency (DEA — Agenţia de luptă împotriva traficului cu droguri). Ce i s-a promis? Că va fi liber, undeva în Statele Unite, sub o altă identitate şi cu o altă faţă. Contractul prevede că autorităţile americane se angajează să-i găsească de lucru, să-i garanteze securitatea şi „dreptul la fericire"!...

De atunci, trăieşte cu spaima în suflet. Aşteaptă pe ucigaşii Mafiei. Autorităţile elveţiene îl mută, la fiecare patru luni, într-o altă închisoare, pentru a preveni orice tentativă de asasinare. Deţinut sub o falsă identitate, François Scapola trăieşte ca un om hăituit. Un om bîntuit de groază, care, în fiecare seară cînd se culcă, îşi spune: „În noaptea asta mă vor curăţa". Un om care suspectează totul şi pe toată lumea — mîncarea, pe gardieni, pe avocaţi, pe judecătorii ce vin să-i ia interogatoriul. Îi suspectează chiar şi pe poliţişti.

Cum a ajuns acest om într-o asemenea situaţie? Cum a reuşit o mică secătură, care vagabonda pe străzile Marsiliei, să intre în cercul foarte închis al marilor traficanţi de stupefiante? Şi, mai ales, cum a înlesnit poliţiilor franceză şi americană să descopere că faimoasa „filieră franceză", care se credea că fusese definitiv dezmembrată la mijlocul anilor '70, continuă să activeze?

„Chimiştii" morţii

Marsilia, anii '60. Un tînăr ucenic de la reţeaua de încălzire din cartierul Endoume visează la „afacerea secolului", la o viaţă plăcută în insulele Bahamas.

Frecventează barurile de noapte ale lumii interlope, împreună cu prietenul său Francois Girard. Cei doi sînt nedespărţiţi, umblă după fete şi joacă fotbal. Oacheşul şi atrăgătorul François Scapola este amuzant, seducător, în timp ce blondul Girard este un taciturn. De la vîrsta de 15 ani, atacă împreună bănci şi fură maşini. Drumul clasic al gangsterilor obişnuiţi. Dar, la acea vreme, în cartierul Endoume, tinerii vagabonzi trăiesc cu mitul naşilor. Au idoli. Pe cei din „filiera franceză", gangsterii care tratează de la egal la egal cu şefii mafiei siciliene pentru a aproviziona piaţa americană de stupefiante. Ei se numesc Mémé Guérini, Jo Venturi, Marcel Francisi.

La 20 de ani, François Scapola descoperă lumea tulbure a drogului. Şi a „frăţiei" chimiştilor care fabrică heroina. (În cercurile Mafiei, ei sînt numiţi „cuisiniers" sau „cooks" — bucătarii). Numele lor — Paul Brandhuys, Grégoire Leccia sau Edouard Toudayan. Dascălul lor — Jo Cesari, care, se pare, ar fi aflat secretul fabricării heroinei de la un bătrîn savant, pe jumătate nebun. Legendă? În orice caz, ea place tinerilor vagabonzi din cartierul Endoume, care manifestă o adevărată veneraţie pentru bătrînul Jo Cesari. Scund, sfios, aproape insignifiant, Jo are toate calităţile unui mărunt laborant, meticulos şi muncitor. Dar, în lumea interlopă, el este considerat un geniu. „Făcea aur din opium", spunea, ironic, un poliţist din Marsilia.

Bătrînul Jo, finanţat de Mémé Guérini, lansează „şcoala franceză" a chimiştilor morţii. Înfiinţează laboratoare în toate împrejurimile Marsiliei, unde manipulează ingredientele „pastei sale"... Şi, dintr-o pastă cafenie importată din Liban sau din Turcia — morfina de bază —, face heroina în proporţie de 97 la sută. Reputaţia sa devine internaţională. În jurul lui toţi se întreabă: cum reuşeşte? Americanii, sicilienii, libanezii au încercat, şi ei, să rafineze. Dar nu au obţinut decît heroină mediocră, în proporţie de 60 sau 70 la sută, ceea ce americanii numesc „brown sugar" (zahăr maro). Care-i secretul bătrînului Jo? „Trebuie să ai ochi şi să nu precipiţi lucrurile", avea să răspundă Jo Cesari.

Cu ştiinţa lui, Jo Cesari va cîştiga o avere colosală, lucrînd pentru ceea ce poliţiştii de la stupefiante numesc triunghiul Palermo-Marsilia-Miami.

Arestat în 1972, el are 56 de ani şi ştie ce-l aşteaptă. Legenda spune că, în timpul unei plimbări prin curtea închisorii, el s-ar fi întîlnit, pentru prima oară, cu un toxicoman. Domnul Jo are un şoc, îşi dă seama, abia acum, de răul pe care îl face. Să fi fost cuprins de remuşcări la gîndul sutelor de kilograme de heroină pe care le-a rafinat în timpul vieţii? Oricum, cîteva zile mai tîrziu, Jo se spînzură în închisoare.

Fantoma lui Jo Cesari nu a părăsit niciodată Marsilia. Fascinat, François Scapola face pasul hotărîtor şi îşi oferă serviciile lui Gérard Labay, şeful uneia dintre cele mai mari bande ale „filierei franceze". Pe vremea aceea, Scapola nu era decît un „cărăuş". Traficanţii de droguri treceau, însă, atunci printr-o perioadă grea. Statele Unite, inundate de drogurile rafinate în Franţa, declaraseră război marilor traficanţi. Serviciul de luptă împotriva traficului cu stupefiante fusese complet reorganizat, fondurile şi mijloacele tehnice fuseseră mărite, iar numărul membrilor acestui serviciu sporise de zece ori. Se căutau mai ales „pocăiţi". Şi americanii vor găsi unul, în persoana lui Richard Berdin, arestat la 23 septembrie 1970.

Scapola îl cunoştea bine. Era un dur. Făcea parte din banda lui Labay şi venea deseori în cartierul Endoume să povestească despre călătoriile sale prin lumea întreagă. Era ascultat cu religiozitate, căci cunoştea totul despre „buyuk baba", naşii Mafiei turce care strîngeau opiumul de la ţărani, despre cumpărătorii sicilieni care tranzitau morfina de bază la Palermo sau în Corsica, despre zecile de laboratoare care lucrau continuu la Marsilia şi despre transporturile spre New York, via Caraibe.

După ce a fost arestat, Berdin a povestit despre toate cîte le ştia. Datorită lui, poliţiile franceză şi americană au reuşit să decapiteze, la sfîrşitul anului 1972, faimoasa „filieră franceză", în primul rînd banda lui Labay, el însuşi arestat pe cînd transporta cu maşina 106 kg de heroină. În schimbul a tot ce a povestit, Berdin îşi va schimba identitatea şi faţa, trăind astăzi undeva în Statele Unite, într-o clandestinitate totală. Printre victimele lui Berdin s-a aflat şi François Scapola, condamnat la cinci ani închisoare. Va spune atunci prietenilor săi: „O să punem noi mîna pe Berdin într-o zi..."

Dar lucrurile s-au petrecut altfel. În noiembrie 1985, într-o cabană din Elveţia, Scapola şi alţi gagsteri sînt prinşi în plasa poliţiilor elveţiană, franceză şi americană, în timp ce se pregăteau să trimită spre Statele Unite zece kg de heroină rafinată. Scapola este încolţit. În Franţa a fost condamnat la 35 ani de închisoare, în Elveţia riscă să ia 20 de ani, şi tot atîţia în Statele Unite. Ştie că este condamnat să-şi sfîr-

Giovanni Falcone

şească zilele în spatele gratiilor. Ce-i de făcut? Să respecte legea tăcerii din lumea interlopă, să spere într-o evadare?

Cînd agenţii de la DEA vin să-l vadă la Fribourg, la sfîrşitul anului 1985, ca să-l convingă să beneficieze de statutul de martor, îşi reaminteşte, bineînţeles, de Berdin. Unde se află acesta? Poate să-l întîlnească? Da, i se răspunde. Dar va dura cam mult. „Pentru a organiza o cît de scurtă întîlnire cu un «pocăit» — arată Carlo Boccia, responsabilul DEA la Paris — avem nevoie de cel puţin o lună de zile pentru a asigura o securitate totală. Căci Mafia nu glumeşte cu cei ce au hotărît să nu mai joace în hora ei. Luăm fantastice măsuri de precauţie. De pildă, despre un tip ca Berdin, eu personal nu ştiu nimic, nici măcar unde locuieşte. Ştiu doar că a cerut să i se facă o operaţie de chirurgie estetică. Deîndată ce şi-a încheiat rolul de martor, a fost luat în grija unui serviciu special al FBI însărcinat cu protecţia martorilor".

Sub stricta supraveghere a poliţiei, Berdin vine în Elveţia şi stă de vorbă cu Scapola. Da, trăieşte, americanii s-au ţinut de cuvînt. Nu mai are aceeaşi faţă, dar are aceeaşi voce. Cea cu care povestea tinerilor vagabonzi din cartierul Endoume despre călătoriile sale în Liban şi Bahamas. Berdin a scăpat de răzbunarea Mafiei. Scapola va putea scăpa şi el? Departamentul american al Justiţiei se angajează, prin contract, să-i apere viaţa. După a doua întîlnire cu cel pe care, cu ani în urmă, jurase să-l omoare, Scapola se hotărăşte să vorbească. Avocaţi ai guvernului american îl pun să

semneze un contract format din trei părţi: prima — privind securitatea lui şi găsirea unei slujbe, a doua — privind degrevarea de orice urmărire judiciară, a treia — privind un tratament psihologic!? Căci, un om ce-şi schimbă înfăţişarea, urmărit de Mafia, are nevoie de sprijin moral...

Ce a dezvăluit Scapola?

Asigurat, Francois Scapola îşi povesteşte viaţa în faţa magnetofoanelor agenţiei DEA. Dezvăluie că, în 1984, a lucrat pentru fraţii Benevento, într-un laborator din Chandler, lîngă Phoenix, statul Arizona. Treptat, pe măsură ce Scapola vorbeşte, magistraţii care-l interoghează reconstituie hăţişurile unei gigantice reţele a traficului de stupefiante. Seamănă, în mod ciudat, cu cea a „filierei franceze". După 20 de ani! Acelaşi triunghi Palermo-Marsilia-Miami. „Există totuşi o diferenţă, precizează Bernard Gravet, şeful Oficiului de Represiune a Traficului Ilicit de Stupefiante — OCRTIS. Astăzi, laboratoarele chimiştilor francezi nu se mai află la Marsilia. Pot fi în Liban, Sicilia, India, Statele Unite, Elveţia".

După destrămarea „fillierei franceze", în anii '70, Mafia americană îşi îndreaptă privirile spre Asia pentru a se aproviziona cu heroină. Dar, curînd, Cosa Nostra americană şi „Triadele" — societăţile secrete din Hong Kong, echivalentul Mafiei americane — încep să se agite. Între cele două grupări izbucneşte un război sîngeros. New York-ul devine un al doilea Chicago. „Familiile" îşi numără morţii. „Mafia nu a lucrat niciodată în deplină încredere cu asiaticii. Sînt prea diferiţi faţă de noi, povesteşte Carlo Boccia. Dar pentru a satisface cererea pieţei de stupefiante de calitate, cea de calitatea a patra, cea mai curată, este nevoie de buni specialişti în rafinare: fie asiatici, fie francezi".

La începutul anilor '80, o a doua generaţie de chimişti francezi este pe cale de a apărea în cartierul Endoume. Un grup constituit în jurul lui Scapola şi Girard. În plus, au găsit o „perlă rară", pe Philippe Wiesgril, un fost şofer şomer. Este un nou domn Jo. A învăţat meseria din întîmplare, în Liban, de la un prieten.

Între 1979 şi 1984, Scapola şi Wiesgril fac frecvente călătorii în Liban, în cele cîteva laboratoare presărate în Valea Bekaa. În această regiune libaneză se cultivă 4 milioane de hectare de haşiş anual şi, mai ales, se rafinează opiumul cvasioficial. Aici există amatori care produc „pudra" proastă, dar şi profesionişti, aşa-numiţii „chimişti", care, în general, sînt francezi.

Treptat, clanul Scapola îşi organizează un comerţ cu care se poate îndeletnici oriunde. Banii curg rîu. Cînd, în 1984, Mafia americană trimite un fel de SOS marsiliezilor — „Nevoie urgentă de chimişti francezi!" —, Paul Mandoloni, un fost partener apropiat al lui Mémé Guérini, se gîndeşte imediat la grupul lui Scapola. Acesta a lucrat în Liban, dar şi în periferiile Parisului, la Montreuil pentru Gaétan Zampa, în Thailanda, unde Scapola a scăpat, ca prin urechile acului, de plasa întinsă de poliţie, pentru Mafia siciliană, la Palermo, unde unul din prietenii lui, André Bousquet, medic pediatru devenit „chimist" pentru a-şi plăti datoriile făcute la jocurile de noroc, a fost arestat de judecătorul Giovanni Falcone.

După cîteva luni de ezitări, fraţii Benevento angajează echipa lui Scapola pentru o operaţiune. Numele de cod: „Phoenix". În închisoarea sa din Elveţia, Scapola o descrie în detaliu poliţiştilor. Iată versiunea lui: undeva, pe coasta turcă, un mic velier avîndu-l la bord pe Michel Régnier, gangster mărunt din Toulon,

Francois Scapola în timpul primei sale arestări

recuperează 350 kg de morfină de bază. După ce ajunge în Marsilia, unde mută marfa pe propriul vas, Régnier pleacă spre Bahamas. Aici, o echipă de profesionişti transportă încărcătura pe o insulă liniştită la vest de Palm Beach, statul Florida. Cu o maşină transportă, apoi, „coletul" într-o casă neocupată din Chandler, lîngă Phoenix.

Este momentul cînd intervin „chimiştii francezi" — François Scapola şi un alt fost vagabond din Endoume, Charles Altieri. Philippe Wiesgriel nu s-a băgat: „În Statele Unite, îi previne el, riscăm pedeapsa cu moartea pentru asemenea treburi". Rezultatul a fost uimitor: 150 kg de heroină pură, în proporţie de 85 la sută, este vîndută pe piaţa New York-ului. Beneficiul pentru clanul Benevento este de un milion de dolari la un kilogram. În Turcia, morfina de bază fusese cumpărată cu 15 000 dolari kilogramul. Iar „salariul" celor doi francezi pentru această operaţiune riscantă este de aproape două milioane dolari. „Calitatea chimiştilor francezi este esenţială pentru Mafia, precizează un magistrat. Cu cît heroina sau cocaina este mai pură, cu atît dozele ce se vînd sînt mai mici şi, deci, veniturile cresc".

Satisfăcuţi de serviciile francezilor, fraţii Benevento le propun o nouă operaţiune de mare anvergură. Lovitura secolului — rafinarea unei tone de morfină de bază sosită din Pakistan. Undeva, însă, departe de Statele Unite, căci agenţia DEA ar fi sfîrşit prin a depista traficul. Se optează pentru India. Philippe Wiesgril, sub identitatea lui Michel Benedetto, este trimis la New Delhi să verifice calitatea mărfii. Francois Scapola este însărcinat să găsească un laborator. Fraţii Benevento îi dau un avans de un milion de dolari. Comerţul cu moartea lentă ar fi putut dura mult timp. Este, însă, întrerupt la 2 noiembrie 1985.

În acea zi, Scapola, însoţit de un personaj numit „Mesia", urmează să plece din Geneva spre New

Delhi. „Mesia", mare amator al filozofiei hinduse, ar trebui să-i slujească de ghid francezului. Dar, pe aeroportul din Geneva, Scapola, convins că este urmărit, se hotărîşte să nu mai plece şi să se refugieze într-o cabană de munte, lîngă Fribourg, unde prietenul lui, Altieri, „pregătea" zece kg de heroină.

Ghinion, însă. Poliţiştii elveţieni supraveghează de cîteva zile această cabană. Aşa ia sfîrşit aventura lui Scapola şi aşa începe mărturia unui gangster solitar.

Magistraţii care-l interoghează — judecătorul elveţian André Pillet şi judecătorul francez Michel Debacq — sînt copleşiţi de cele ce aud. Scapola face dezvăluiri complete. Îl acuză pe prietenul lui din copilărie, François Girard, că ar fi organizat asasinarea judecătorului Michel, îl trădează şi pe unul din naşii lumii interlope din Marsilia, Francis Vanverberghe, poreclit Francis-belgianul, care ar fi vîndut fraţilor Benevento 22 kg de heroină de origine asiatică. Ajută, apoi, la depistarea unei alte importante reţele, supranumită „Pizza Connection". Şi tot datorită lui sînt arestaţi, în 1988, în Mexic, trei foşti membri ai primei „filiere franceze" — Jean Claude Kella, Jean Orsoni şi François Orsoni. Cei trei tocmai introduseseră în Statele Unite 700 kg de stupefiante pentru cartelul columbian de la Medellin. În sfîrşit, ultima mare „pradă" legată de revelaţiile lui Scapola este aceea a lui William Perrin, arestat în octombrie 1988, în insula Sf. Martin din Caraibe. Acest gangster francez transporta peste 3 milioane de dolari în bani lichizi. Astfel, Francis-belgianul şi William Perrin ajung în spatele gratiilor.

Judecătorul italian Giovanni Falcone se deplasează, atunci, la Marsilia pentru a confrunta dosarele sale cu cele ale judecătorului Michel Debacq. Cei doi magistraţi sînt obligaţi să accepte evidenţa: francezii continuau să se afle în centrul traficului internaţional de droguri. O nouă „fillieră fraceză" era dispersată în cele patru colţuri ale globului, gata de funcţionare la un singur apel telefonic.

Un magistrat în lupta împotriva Mafiei

De peste zece ani, judecătorul Giovanni Falcone din Palermo luptă pe toate fronturile împotriva Mafiei. Renumitul magistrat a făcut obiectul unei campanii vizînd limitarea puterilor sale, apoi discreditarea şi izolarea sa. Anul trecut, a existat chiar încercarea de a-l plasa pe Falcone sub controlul judecătorului Meli. Falcone a reacţionat, însă, prompt şi şi-a prezentat demisia. Au fost sesizaţi preşedintele Italiei şi parlamentul ţării, şi Falcone a fost reconfirmat la conducerea anchetelor împotriva Mafiei.

California. Distrugerea culturilor ilegale de canabis

Au existat şi o serie de tentative de asasinare a renumitului magistrat anti-Mafia, între care cea de la începutul lunii august 1989, care a fost dejucată de poliţia italiană, în apropierea închisorii Vasto din sud-estul regiunii peninsulare a Italiei, unde Falcone se afla pentru a consemna depoziţiile unor deţinuţi. Într-un apartament de lîngă închisoare a fost descoperit un adevărat arsenal, ceea ce a determinat autorităţile să considere că, de data aceasta, fusese programat un atac masiv asupra convoiului blindat al judecătorului. În prezent, Giovanni Falcone pregăteşte un nou proces ce aduce în prim-plan legăturile dintre Mafia şi „centre ale puterii oculte".

Omul care a aruncat în închisoare peste 500 de mafioţi, între care principalii şefi ai „onoratei societăţi", susţine că, pentru el, renaşterea „filierei franceze" nu este o surpriză.

Iată ce declara Falcone unui ziarist de la „Le Nouvel Observateur", la scurtă vreme după dezvăluirile făcute de François Scapola: „Ancheta mea, purtată în colaborare cu judecătorul Debacq, la Marsilia, şi care s-a încheiat în 1986, a dus la inculparea unui mare număr de oameni din Palermo şi Marsilia. Am descoperit multă heroină provenită din Turcia, pe care o rafinau chimişti francezi, oameni care, cu ajutorul sicilienilor, asigurau exportul de droguri către Statele Unite. Nu ştiu dacă chimiştii de azi sînt descendenţii celor din anii '60. Ştiu, însă, sigur că principalul dintre ei, Bousquet, arestat încă din 1979, nu mai este în măsură să-i înveţe nimic. Cred că «familiile» ţin să păstreze secretul tehnicii rafinării pentru a evita proliferarea chimiştilor, ceea ce ar face să scadă preţul mărfii pe piaţă."

Întrebat despre rolul Mafiei siciliene în noul triunghi în curs de reconstituire, magistratul italian a răspuns: „Asistăm, în Italia, la o creştere îngrijorătoare a numărului de morţi din cauza drogurilor — circa 70 pe lună. Şi la un dublu fenomen: creşterea puternică a prezenţei cocainei, fără, însă, ca heroina să scadă. Apare, astfel, clar că pieţele heroinei şi cocainei se completează şi că un sistem de schimb între cele două reţele de aprovizionare este pe cale de a se realiza. Sicilia, ca centru de distribuire, la mijlocul drumului între Extremul Orient şi Statele Unite, pare să-şi fi pierdut puţin din importanţă, dacă este să dăm crezare anchetatorilor americani. Acest lucru nu înseamnă, însă, că Mafia siciliană nu se mai interesează de traficul de droguri. Dimpotrivă. Cosa Nostra continuă să fie prezentă, dar mai discret. Ea şi-a diversificat activitatea la nivel internaţional şi se poate spune, după opinia mea, că prezenţa ei este chiar mai puternică. Rolul Mafiei siciliene, de pildă, este decisiv în ce priveşte distribuirea.

Drumul heroinei este, deci, pe cale de a se modifica. Există tot mai mult tendinţa, pe piaţa mondială, de a cumpăra heroină prost rafinată direct din ţările producătoare. Este o operaţiune profitabilă pentru traficanţi, deoarece ea permite să se treacă peste anumite etape. Cred, de asemenea, că, astăzi, banii murdari se reinvestesc prin intermediul unor persoane din lumea finanţelor, persoane total lipsite de scrupule. De altfel, acest lucru explică îmbogăţirea fabuloasă a unor personalităţi ale lumii financiare naţionale şi internaţionale. Acest fenomen reclamă o colaborare internaţională care să permită stabilirea originii bogăţiilor acestor oameni. În acelaşi timp, ar trebui armonizate normele juridice ale diferitelor ţări. În Italia, de pildă, există o lege excelentă, care a fost foarte utilă pentru îngheţarea bunurilor şi proprietă-

ţilor mafioţilor condamnaţi pentru asociere criminală. Această lege va fi lărgită — suspecţii vor fi cei ce vor trebui să dovedească originea licită a bunurilor lor".

Împotriva „inamicului nr. 1"

În lupta împotriva traficanţilor de stupefiante, DEA dispune de mii de agenţi, de mijloace de acţiune nelimitate şi de milioane de dolari.

...Robert şi Kathleen sînt doi temerari cavaleri ai „cruciadei" antidrog. Doi agenţi americani care s-au infiltrat, timp de doi ani, în lumea cocainei din Florida, Panama şi Paris. Cu preţul vieţii lor, ei s-au angajat în slujba traficanţilor celor mai redutabili şi mai puternici din lumea celor pentru care comerţul cu droguri se soldează cu profituri uriaşe — cea a cartelului Medellin, în Columbia. Rezultatul acţiunii lor a fost arestarea, în octombrie 1988, a 85 de persoane şi, mai ales, pentru prima oară în istoria luptei antidrog, inculparea unei bănci — BCCI.

Agenţii DEA îşi asumă uneori riscuri enorme pentru a-i prinde pe traficanţi. Instalează false laboratoare, înfiinţează bănci pentru a întinde capcane financiarilor veroşi, cumpără kilograme de cocaină pentru a-i demasca pe vînzătorii de stupefiante...

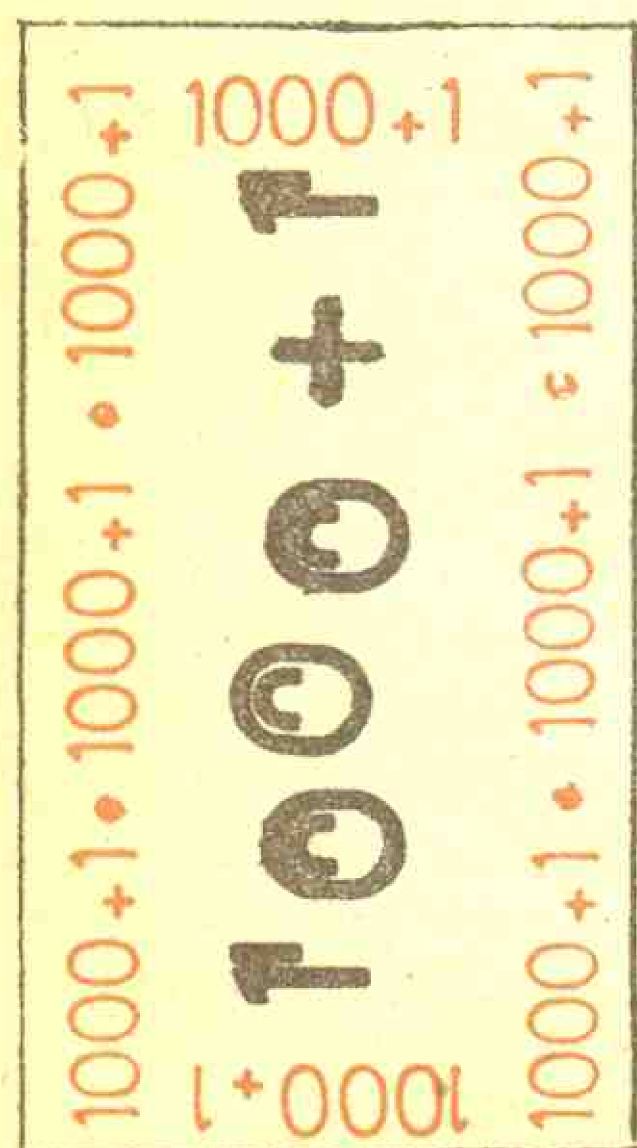
Este adevărat că S.U.A., cu cei 6 milioane de cocainomani ai lor, sînt foarte afectate de traficul de droguri. Pentru majoritatea americanilor, flagelul drogurilor constituie „principala preocupare". Congresul şi Casa Albă s-au angajat solemn să pună capăt acestui „inamic nr. 1". Încă din 1973, în Statele Unite a fost creată o formidabilă maşină de luptă antidrog, faimoasa DEA: 4 500 de agenţi repartizaţi în 121 de birouri pe teritoriul S.U.A. şi în 43 de ţări ale lumii. Serviciile sale dispun de un fişier de informaţii tentacular — în orice moment şi în orice colţ al lumii, un agent poate obţine informaţii despre... un mărunt vînzător de droguri din Bronx, despre un bancher suspect din Zürich. Este suficient să se conecteze la banca centrală de date a DEA de la Washington, folosindu-se de un microordinator şi o antenă parabolică portativă. Acest material de înaltă tehnologie intră într-o valiză de mînă şi poate fi alimentat cu o baterie de maşină...

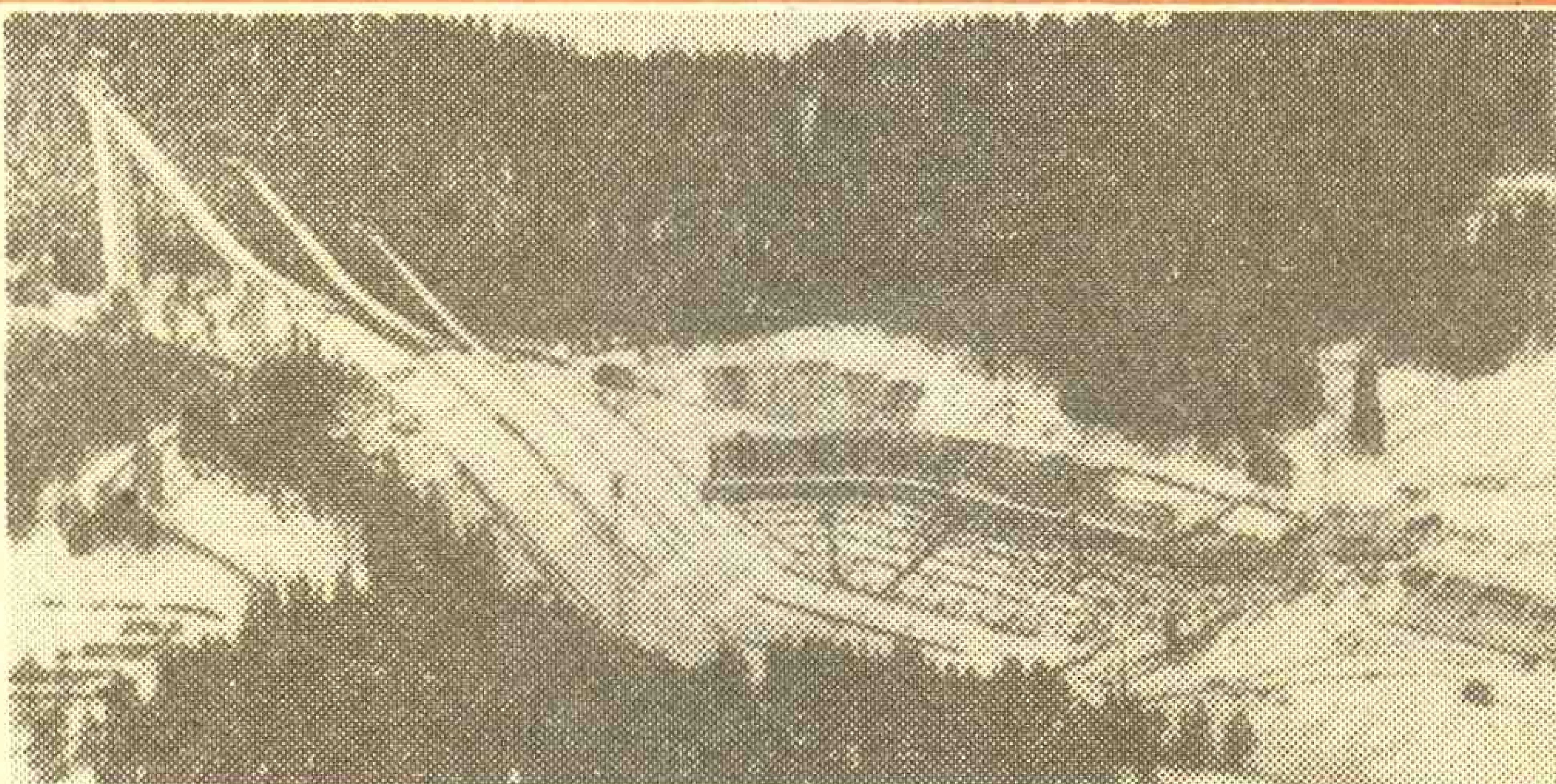
O altă misiune a agenţiei americane este de a pregăti agenţi dubli, gata să se infiltreze în cercul traficanţilor. Ei devin bancheri, însoţitori sau chimişti, precum Robert şi Kathleen. O meserie foarte periculoasă. In februarie 1989, un agent „deghizat" în vînzător de stupefiante a fost asasinat pe străzile New York-ului. În cursul anului 1988, cinci inspectori ai DEA au fost omorîţi.

Pentru a-i prinde pe traficanţi asupra faptului, agenţii DEA sînt, adeseori, obligaţi să cumpere ei înşişi droguri, ceea ce necesită nervi de fier. Uneori eşuează, sau reuşesc doar pe jumătate, deoarece un serviciu concurent se află, şi el, pe aceeaşi pistă. În februarie 1989, de pildă, poliţiştii francezi au făcut la Cosne sur Loire o captură „istorică" de 421 kg de cocaină, ascunsă în carcasa unui velier. A fost cea mai mare lovitură realizată vreodată în Franţa, în jurul căreia s-a făcut mare publicitate. Care a fost, însă, faţa ascunsă a operaţiunii? Agenţi ai DEA se infiltraseră în reţea de luni de zile, fără a-i fi prevenit pe francezi. Ei cumpăraseră cocaină de la cartelul Medellin pentru a-l infiltra în Europa. Marfa fusese transportată în portul Le Havre, via Antile. Vasul urma, apoi, să fie remorcat pe uscat pînă pe Coasta de Azur. Aici intenţionau să intervină americanii, sperînd să pună mîna pe întreaga reţea. Dar francezii au intervenit prea devreme. Rezultatul — numeroşi traficanţi au putut să se strecoare prin plasa întinsă. Oficial, cele două ţări au sărbătorit „perfecta colaborare dintre serviciile lor". În realitate, americanii au fost extrem de furioşi pe „francezii amatori".

„Filiera franceză" a fost, deci, din nou decapitată. Pentru cîtă vreme? Între timp, Columbia a devenit principala placă turnantă a traficului de cocaină, drog exportat, în cea mai mare parte, în Statele Unite. Potrivit unui document al Ministerului Justiţiei al S.U.A. — prima analiză serioasă a aspectului comercial al traficului cu droguri —, bande din California, carteluri din Columbia, „triade" asiatice şi organizaţii jamaicane răspîndesc droguri şi violenţă în întreaga ţară. Ministrul american al justiţiei afirma, în cadrul unei conferinţe de presă, că „aceste corporaţii ale crimei şi delincvenţei operează avînd grade diferite de organizare şi complexitate; ele includ operaţiuni la scară internaţională, cum sînt cele ale cartelului columbian". Documentul, care a fost trimis preşedintelui George Bush, a mai spus el, reprezintă prima oglindire cuprinzătoare a „amplorii şi profunzimii acestor operaţiuni ilegale şi insidioase cu droguri" şi este cel mai recent din seria eforturilor întreprinse de Administraţie împotriva traficului cu droguri. El citează un număr de 43 de organizaţii din întreaga ţară, al căror numitor comun sînt „lăcomia şi goana neîntreruptă după bani".

Traducere şi adaptare de
Rodica Georgescu

Complexul de schi Lahti (Finlanda), unde în martie 1989 s-au desfăşurat campionatele mondiale de sărituri de la trambulina, biatlon etc.

CE SE MAI ÎNTÎMPLĂ ÎN LUME

Carabinierii şi punctualitatea

Mare emoţie în ministerele din Roma. Motivul: la cererea Procuraturii generale, peste 200 de carabinieri au fost puşi să controleze în zece asemenea instituţii de vîrf, cine vine punctual la serviciu şi cine nu. Aceasta, deoarece, după cum afirmă ziarele, s-ar părea că în Cetatea Eternă, zilnic, circa 10 000 de funcţionari publici îşi exercită serviciul la domiciliu.

Telefon cu parfum

Cabinele telefonice de pe bulevardul Namiki, din Tokio, vor deveni, curînd, un principal punct de atracţie al capitalei nipone, consideră municipalitatea. Din oră în oră, o instalaţie amplasată în ele va răspîndi — după cum prevede proiectul — curenţi de aer parfumat. „Nuanţele" vor varia în funcţie de anotimp. În aprilie-mai, spre exemplu, simţurile olfactive ale celor ce formează numărul dorit vor fi delectate de un suav miros caracteristic florilor de primăvară, vara — de parfumul trandafirilor, toamna — de aroma delicată a crizantemelor.

Un cal este un cal

Poate poliţia amenda un călăreţ care circulă noaptea, fără a avea lumină de avertizare atîrnată de patruped, pe străzile oraşului? Această întrebare s-a ridicat în faţa unui judecător din Pittsburg (Pennsylvania). Ron Nestor, de 34 de ani, călărind în stare de ebrietate, prin urbea natală, a „ciocnit" un camion, „ambele vehicule suferind — conform procesului verbal întocmit — însemnate avarii". Apărătorul omului din şa, Irving Bloom, s-a declarat optimist în ceea ce priveşte posibilitatea clientului său de a cîştiga procesul intentat. „Un cal este, totuşi, un cal — nu un vehicul", afirmă el, întemeindu-şi pledoaria pe un precedent: într-un caz asemănător, petrecut în urmă cu trei ani, Tribunalul suprem din statul federal american Utah a hotărît că vina nu poate fi atribuită decît vehiculului.

Zăpezile de astă-vară

La mijlocul verii europene ce a trecut, capriciile vremii s-au manifestat spectaculos într-o întinsă zonă din landul vest-german Baden-Württemberg. O furtună de ninsoare a făcut ca solul să fie acoperit cu un strat de circa 15 cm de zăpadă, fapt nemaiîntîlnit aici în plină lună iulie. Cel mai mult au avut de pătimit excursioniştii aflaţi cu automobilele pe autostradă. Au pus mîna — după cum se poate vedea şi din fotografie — pe tot ce a putut fi folosit pentru curăţarea asfaltului. Exerciţiul dovedindu-se, după mărturisirea unora, nu prea uşor.

Nava amiral deasupra Madridului

La sfîrşitul lui mai 1989, locuitorii Madridului au putut urmări pe boltă evoluţia navei amiral a lui Cristofor Columb. Era vorba, în fapt, de un balon avînd forma vestitei corăbii „Santa Maria". Iar zborul său se înscrie în manifestările menite să amintească, periodic, de marele jubileu pe care Spania îl pregăteşte pentru 1992, cînd se va împlini o jumătate de mileniu de cînd Cristofor Columb a descoperit, cu sprijinul moral şi material al Madridului, Lumea Nouă.

Bilanţ cu cîini

Un bilanţ amar pentru factorii poştali britanici. O creştere sensibilă a numărului celor ce au avut de suferit agresiuni din partea prietenului omului, cîinele. Agenţiile de presă care transmit ştirea, remarcă concluziile unui sondaj pe această temă, în care se arată că multe „incidente" s-au datorat nerespectării de către factorii poştali din insulă a prevederilor regulamentului lor de activitate: la apropierea unui cîine despre care se presupune că ar putea muşca, poştaşul se aşază în poziţia „patru labe" şi se uită cu severitate în ochii animalului! În Franţa, de asemenea, s-au înregistrat în 1989, 500 000 muşcături de cîine, victimele fiind, mai ales, poştaşii şi funcţionarii de la gaze şi electricitate care vin să încaseze facturile.

„...E prea intens pentru a fi o modă"

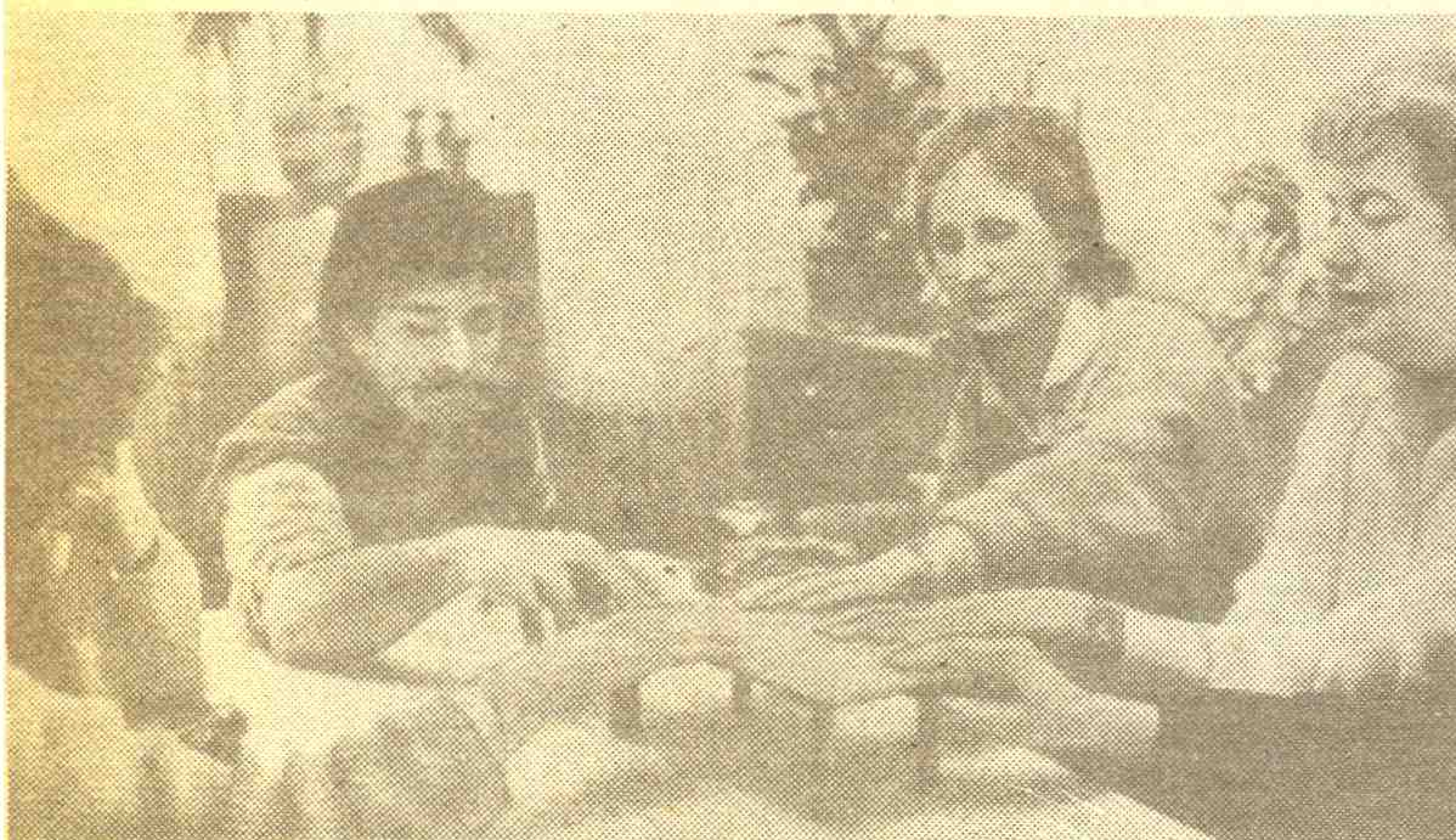
Anchetatorii poliţiei din Kettwig, R.F.G., nu ştiu încă exact ce s-a întîmplat la filatura părăsită, într-o noapte la sfîrşitul lui octombrie. Tot ce ştiu este că Gordon Breuer, în vîrstă de 16 ani, a murit ca urmare a celor petrecute acolo, iar procurorul afirmă că Uwe E., colegul de şcoală al lui Gordon, şi el în vîrstă de 16 ani (numele nu i-a fost dezvăluit datorită vîrstei sale) a mărturisit crima. Uwe se află, acum, într-un spital de boli mintale. El a declarat că Gordon l-a dus la vechea filatură ca să-i arate „ceva" — dar n-a vrut să spună ce anume. Prietenii băieţilor au vorbit mai pe şleau: le-au spus anchetatorilor că fabrica era locul unde i se închinau lui Satan.

Republica Federală Germania e, de mult timp, o principală arie de proliferare a ocultismului. O anchetă oficială efectuată printre elevii de liceu din München, la începutul anului 1987, a arătat că 20 la sută dintre ei participaseră la şedinţe sau alte activităţi de spiritism. Dar cea mai recentă aberaţie religioasă, care a cuprins ţara, e de-a dreptul înfricoşătoare: „cultul diavolului". Patru la sută dintre studenţii anchetaţi la München au recunoscut că au participat la cel puţin o „slujbă neagră". După calculele reverendului Friedrich-Wilhelm Haack, pastor evanghelic şi autor de cărţi despre ocultism, 10.000 de vest-germani practică satanismul.

Totuşi, Haack insistă că, în rîndul tinerilor, fenomenul este doar o modă trecătoare pentru copii plictisiţi. „Timpul liber este scump în R.F.G., spune el. Ocultismul le oferă un mod ieftin de a-şi petrece timpul". Explicaţia lui nu este lipsită de valoare: 6 dolari pentru un bilet de cinema sau 20 dolari pentru o seară la discotecă pot reprezenta sume mari pentru un adolescent. Dar alte autorităţi în materie privesc mai serios răspîndirea ocultismului, care le apare aproape alarmantă. „E prea intens şi prea răspîndit ca să fie doar o modă", insistă Heide-Marie Cammans, de la Oficiul Info-Sekt, din Essen. Acest grup a fost înfiinţat acum patru ani pentru a contracara mişcări precum „Biserica Unificată" a reverendului Sun Myung Moon. În prezent, personalul de la Info-Sekt îşi petrece o mare parte din timp sfătuindu-i pe adulţii îngrijoraţi de experienţele oculte ale copiilor lor. „Anul trecut, am primit întrebări de la învăţători în legătură cu elevii lor în vîrstă de mai puţin de 10 ani", spune Cammans. Organizaţia a fost consultată în legătură cu „satanişti" convinşi, în vîrstă de numai 13 ani.

Specialiştii în boli mintale povestesc lucruri îngrozitoare despre efectele pe care activităţile oculte le pot avea asupra tinerilor mai sensibili. Rolf Grenner, şeful clinicii de psihiatrie infantilă din Kleinblittersdorf, a tratat trei adolescenţi suferind de „psihoză spiritistă". Cel mai recent caz a fost cel al unei fete de 15 ani, care se credea însărcinată cu copilul lui Satan. De fapt, nu era însărcinată, spune Grenner, dar „era convinsă că trebuie să poarte copilul în pîntece într-un anumit scop". Grenner afirmă că a reuşit să o vindece, dar nu prea are de ce să se bucure de succesul său. Fata s-a întors la vechii ei tovarăşi, şi Grenner se teme că, în urma întoarcerii ei la practicile oculte, vechile simptome îi vor reveni.

Chiar şi jucării demodate, cum ar fi „tablele de spiritism Ouija", pot fi periculoase, dacă cei ce le folosesc sînt sugestionabili, afirmă unii anchetatori. Sabine Linn, de la Oficiul Info-Sekt, povesteşte despre un

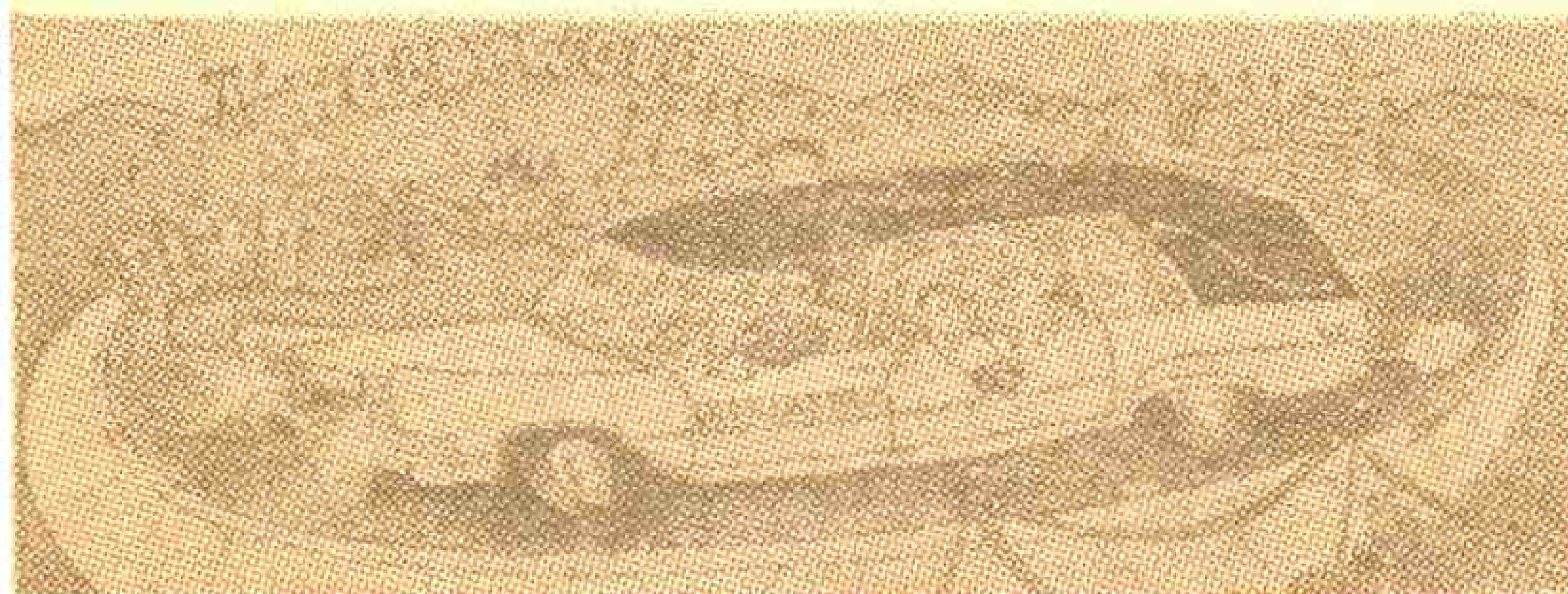

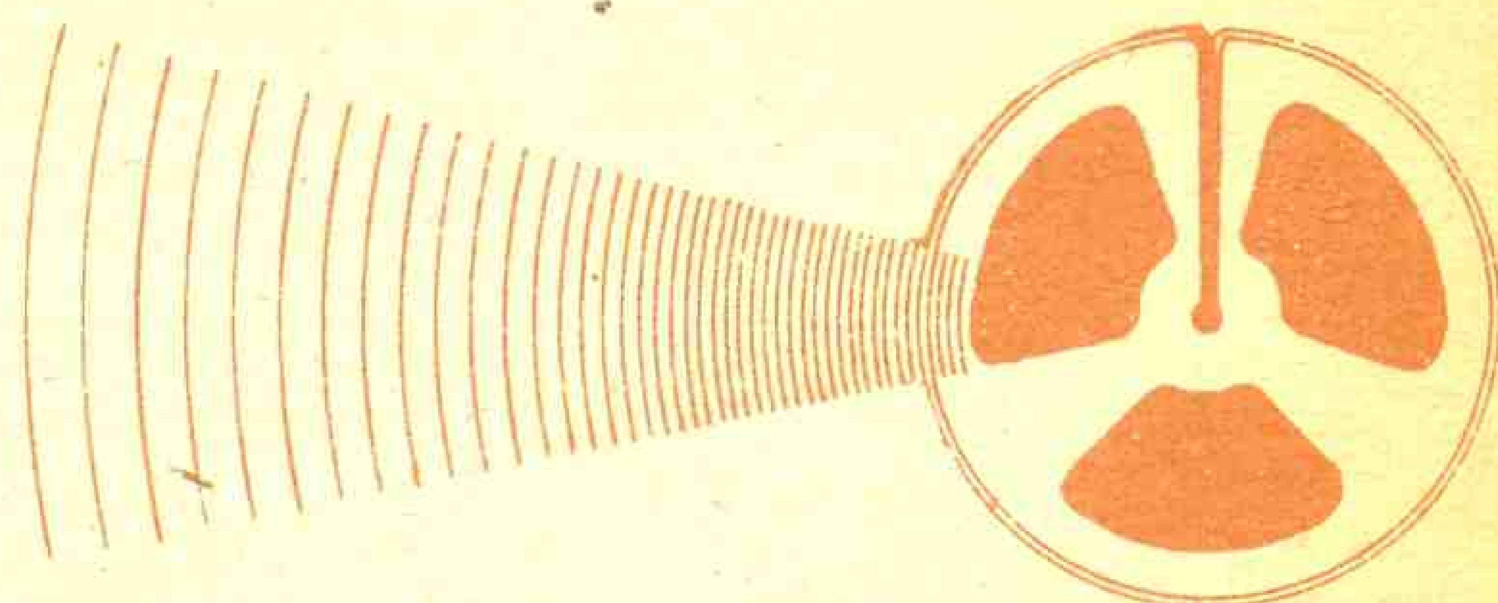
„Timpul liber este scump în R.F.G. Ocultismul le oferă tinerilor un mod ieftin de a-şi petrece timpul", afirmă Haack.

grup de elevi care au folosit o „tablă Ouija" și au hotărît să-l contacteze pe diavol personal. Cu toții au pus mîinile pe paharul așezat cu gura în jos, pe care-l foloseau ca indicator pe tablă. Deodată, paharul s-a mișcat extrem de repede, a căzut pe podea și s-a spart. Un băiat a fost convins că diavolul a intrat în corpul lui și le-a spus celorlalți că, dacă nu se vor lupta cu el, diavolul nu-i va da pace. Din fericire, spune Linn, nimeni nu a fost rănit în lupta cu cuțite care a urmat.

Acțiunile adulților sugestionabili, confruntați cu problemele ocultismului, sînt, și ele, simptomatice. La sfîrșitul lunii noiembrie 1988, locuitorii temători ai orășelului Hückeswagen au încercat să-l împiedice pe un iluzionist amator să dea un spectacol la o școală elementară. După o discuție aprinsă, spectacolul a avut loc, dar 40 de elevi au lipsit dintre spectatori. Părinții lor au refuzat să-i lase să participe. Adulții se temeau că urmărirea unui număr de iluzionism, de către copiii lor, ar putea fi primul lor pas spre satanism.

Magda Morait

HOLLYWOODUL se dezvăluie

Cititorule, atenție! Acest articol este cotat a avea un umor destul de macabru. Sau, așa cum vă sfătuiește vocea înregistrată, a lui Bette Davis, la începutul fiecărui tur al mormintelor de la Hollywood (denumit „Grave Line"): „Legați-vă centurile de siguranță. Va fi o noapte plină de hîrtoape!"

Cei șapte pasageri – relatează revista „Time" – au plătit cîte 25 dolari pentru a se înghesui într-un Cadillac tip 1969 și a începe o excursie de două ore și jumătate, în „stilul morții celor bogați și renumiți". Așa cum se arată în ghid, veți vedea „Babilonul Hollywoodului" din unghiul său de vedere cel mai puțin măgulitor! Scandaluri ce au făcut vîlvă, povești de dragoste frivole, scene adevărate ale unor crime, sinucideri dintre cele mai șocante!

Și de ce nu? De ce unul ca Greg Smith, „directorul" „Grave Line"-ului și ghid ocazional al turului, n-ar putea să încaseze niște bani curați? Plimbarea la locul mormintelor este ca o vînătoare pentru copiii de toate vîrstele și pentru toate gusturile. Se afirmă chiar că plimbarea „ar fi și educativă!"...

Ar trebui să știți că, în casa cu două etaje, aflată lîngă vila lui Rudolf Valentino, a fost ucisă Sharon Tate și alte patru persoane, iar casa maronie, de pe Benedict Canyon Drive, a fost locul unde George Reeves, supermanul de televiziune, și-a zburat creierii cu un glonte. Ar mai trebui să știți că vila cu ușa solidă ca o armură a fost locul unde gangsterul Bugsy Siegel a murit sub o ploaie de gloanțe.

„Grave Line" nu neglijează nici locuințele care alcătuiesc peisajul tradițional al Hollywoodului. În croazieră este inclus și „palatul roz" al lui Jane Mansfield, unde actrița avea o piscină în formă de inimă. Trebuie să știți că și-a pierdut „efectiv" capul într-un accident de mașină. Ne îndreptăm spre „domiciliul stabil" al lui Elizabeth Taylor, care a aparținut lui Frank Sinatra pe vremea cînd fiul acestuia a fost răpit și s-a cerut o sumă de răscumpărare de 240 000 de dolari. Turiștii care trec prin Los Angeles ar putea, mai întîi, să efectueze un „Grave Line" și, apoi, să decidă în ce hotel să stea.

„Grave Line" vă smulge lacrimi, trecîndu-vă în revistă ultimele clipe ale marilor doamne ale Hollywoodului, cum ar fi actrița Peg Entwistle, care și-a cîștigat renumele de „star" plonjînd de la înălțimea de 15 metri a literei „H" al semnului indicînd „Hollywood". Apoi „dricul" te poartă către locul gol, unde cîndva se afla apartamentul Clarei Blandick (Mătușa Em din „Vrăjitorul din Oz"), care, după ce și-a sărbătorit cea de-a 80-a aniversare, și-a pus în cap o pungă de plastic și s-a „autosufocat". Treceți, apoi, prin apartamentul din Ravensnood pe care l-a deținut Mae West pînă la vîrsta de 88 de ani.

„Dricul" avansează pe Benedict Canyon Drive, luînd-o pe drumul unde, la 10 octombrie 1982, Richard Dreyfuss, s-a lovit cu Mercedesul său de un palmier, după care a fost acuzat că ar fi avut asupra sa cocaină. Se trece și pe drumul unde, în noaptea de 13 mai 1956, Montgomery Clift a pierdut controlul mașinii și a intrat într-o cabină telefonică. Intervenția chirurgicală plastică ce i-a fost aplicată ulterior nu a reușit să-i redea frumusețea feței.

Să fie, oare, această comercializare a morții o extravaganță a elitelor? – se întreabă autorul acestei treceri în revistă a ceea ce înseamnă „Grave Line". Sau este doar un aspect al fascinației Americii față de propria fascinație în decădere? **(M.B.)**

JAPONIA

— de la „corăbiile negre" la Pearl Harbour

Un mic golfuleţ pe plaja căruia se înşiră sute de ambarcaţiuni, în majoritate pescăreşti, de cele mai diferite dimensiuni. Unele dintre ele sînt vechi, pline de rugină, probabil pe cale de a fi abandonate. Pe apă nu se văd decît două ambarcaţiuni, una mai îndepărtată, iar alta aproape de ţărm. Nici un vas pe aceste ape despicate zilnic de nave mari.

Aici, însă, pe ţărmul acestui golfuleţ, se află un monument care aminteşte de un eveniment cu implicaţii încă vii în memoria japonezilor şi, trecînd prin tragedia Hiroshimei, continuă să le influenţeze viaţa. Este un monument care aminteşte faptul că aici a ancorat, în iulie 1853, escadra comandorului american Matthew Perry, celebrele „corăbii negre", aşa cum au fost numite de japonezi primele nave cu aburi văzute în această parte a lumii.

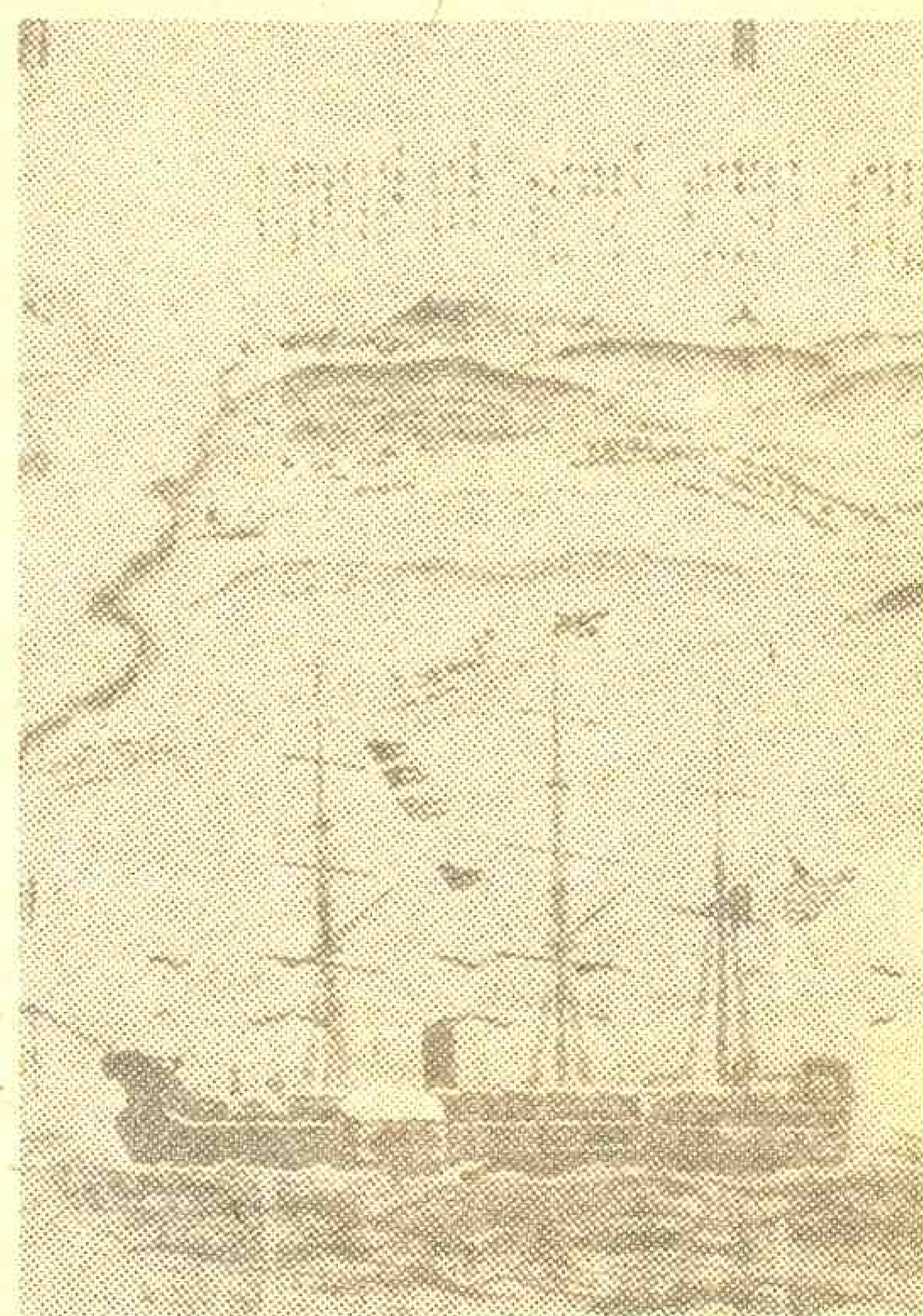
La cîteva sute de metri de monument se află un mic muzeu, unde sînt expuse diferite obiecte, documente, stampe, desene reconstituind episoadele principale ale sosirii „corăbiilor negre".

Acesta este golfuleţul Kurihama, situat la intrarea în Tokyo Wan, golful Tokio, aproape de capătul lui Miura Hanto, peninsula Miura. Este unul dintre locurile de cea mai largă rezonanţă în istoria contemporană a arhipelagului nipon.

Hiroshima a ridicat pentru japonezi numeroase semne de întrebare, iar căutarea răspunsului la cea mai obsedantă dintre ele — cum s-a putut ajunge la tragedia atomică? — nu poate ignora acest golfuleţ. De acest loc este legată declanşarea acelui proces care, pe lîngă faptul că a obligat shogunatul să abandoneze politica sa biseculară de izolare a ţării şi a descătuşat, astfel, forţele ce au dus la modernizarea rapidă a ţării, a angajat Japonia pe cursul inevitabil spre catastrofa de la Hiroshima. Pentru că Hiroshima este consecinţa firească a unui mod de a gîndi şi de a acţiona în relaţiile dintre naţiuni şi, în acelaşi timp, expresia cea mai zguduitoare, cunoscută de om pînă acum, a necesităţii de a abandona acest curs şi de a trece la construirea unei noi ordini internaţionale de natură să-l excludă pentru totdeauna.

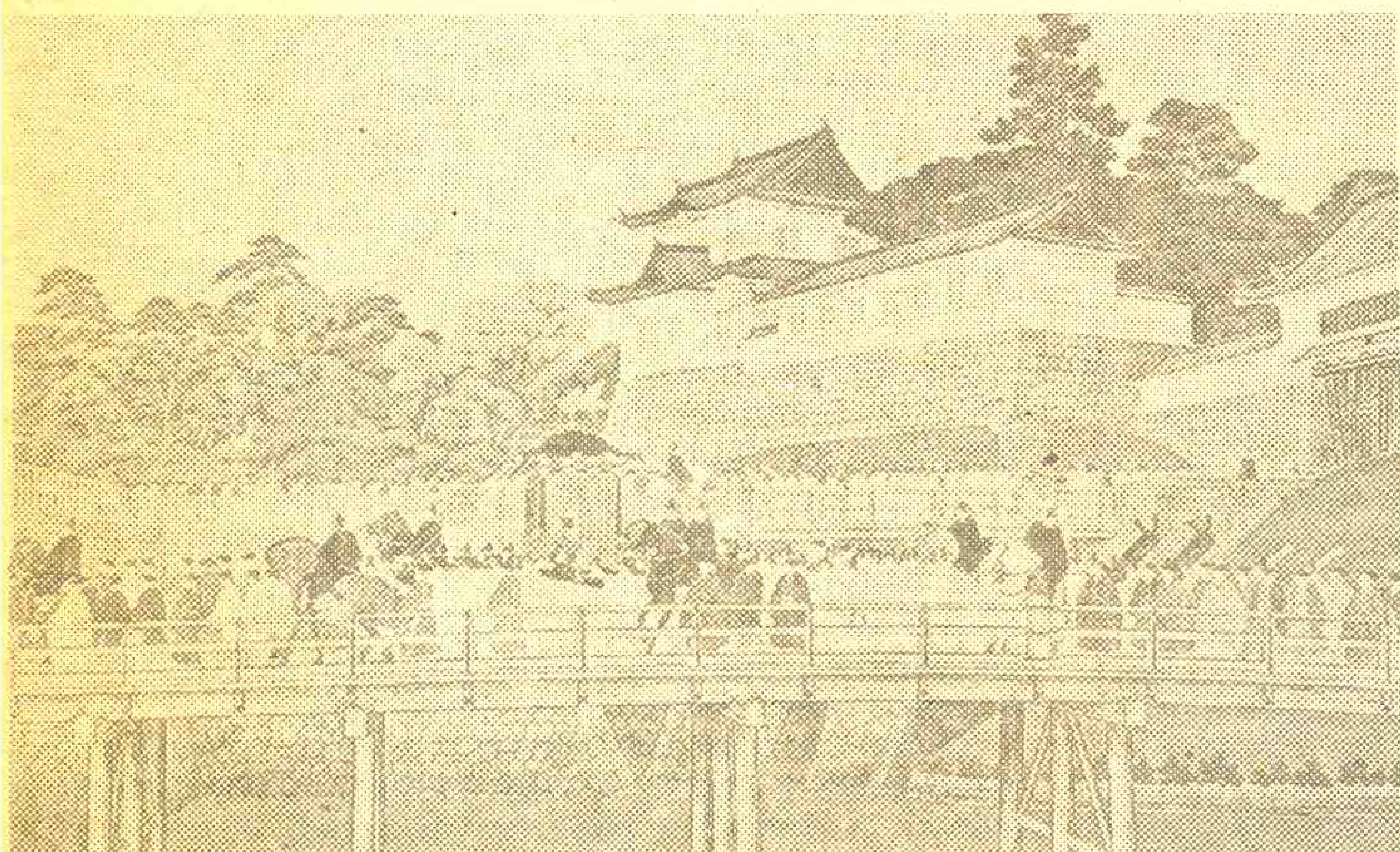
„Corăbiile negre"

Urmărind să o ia înaintea celorlalte puteri europene, în special a Marii Britanii şi a Rusiei ţariste, şi să-şi implanteze astfel influenţa proprie în vederea cîştigării unor poziţii strategice, guvernul S.U.A. a decis, în 1851, să întreprindă un efort hotărît pentru a determina Japonia să permită accesul navelor americane în porturile sale. În anul următor, amiralul rus Putyatin, împuternicit să semneze un acord comercial cu Japonia, pleca, în 1852, din Europa, în lunga călătorie spre Extremul Orient. În iulie 1853, Perry transmitea shogunului, la Uraga, pe atunci punct de control al navelor ce intrau în Edo Wan, o scrisoare din partea preşedintelui S.U.A., document ce, după aprecierea unor istorici, echivala cu un ultimatum, avertizînd că se va înapoia după răspuns în anul următor, iar amiralul Putyatin, la Nagasaki, prezenta un mesaj asemănător din partea ţarului.

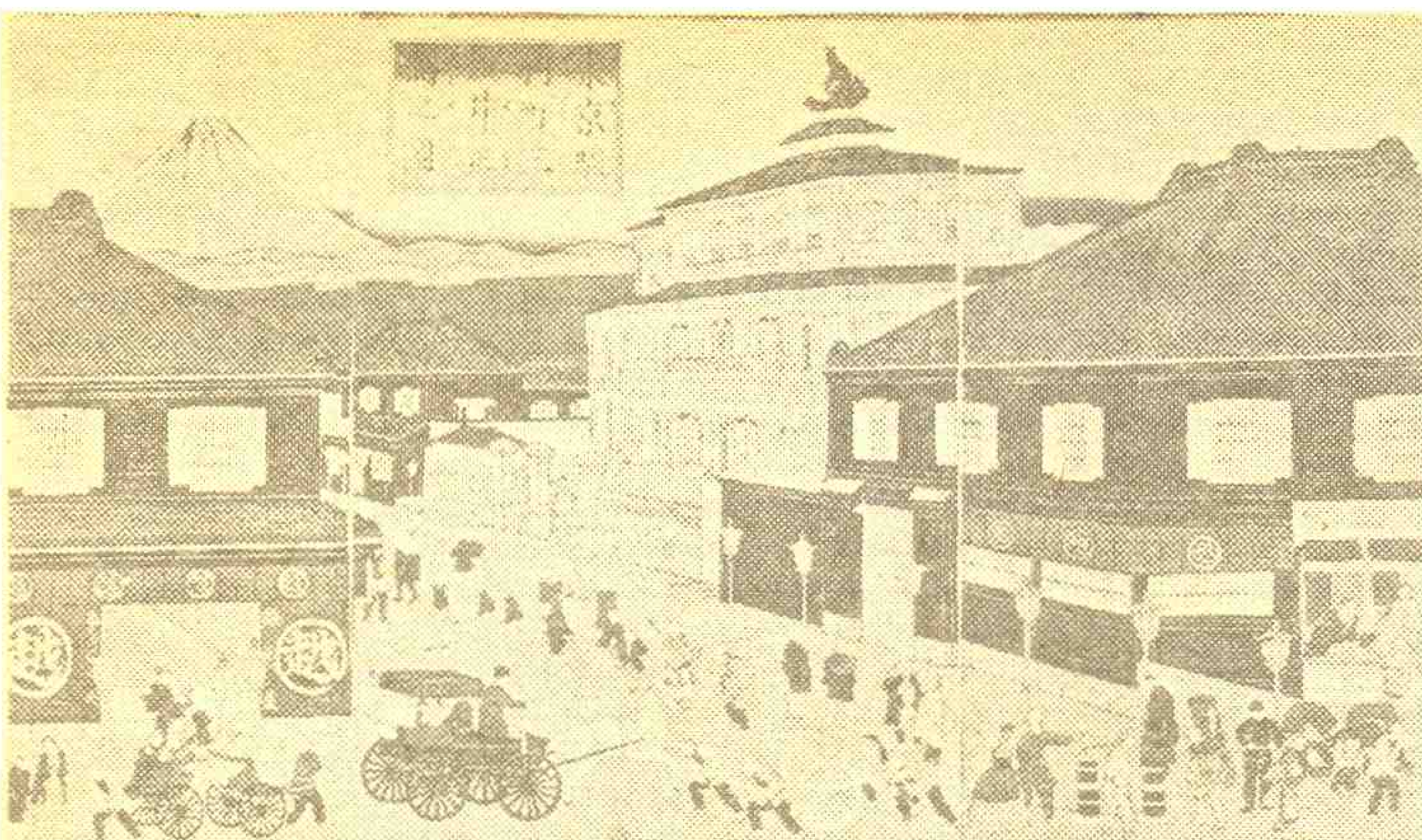

„Corabiile negre" în golful Kurihama. Stampa de epoca

Să reconstituim cum s-au desfăşurat evenimentele începînd cu apariţia lui Perry în golful Kurihama. Navele sale aveau sabordurile deschise, iar tunurile îndreptate ameninţător spre ţărm. Echipajele se aflau la posturile de luptă. În total erau patru nave: două cu aburi, Susquehanna şi Saratoga, remorcau velierele Mississippi şi Plymouth. Miile de japonezi, care se precipitau spre ţărm, priveau cu stupefacţie cum navele înaintau împotriva vîntului. Cînd ancorele au atins fundul apei, Perry a făcu cunoscut, prin intermediul interpretului Hori Tatsunosuku, că este purtătorul unei scrisori a preşedintelui S.U.A. către împăratul Japoniei, dar nu va

Intrarea cortegiului imperial, la 28 noiembrie 1868, în fostul castel shogunal Edo, devenit astfel reşedinţa imperială. Oraşul şi-a schimbat numele din Edo în Tokio, capitala de rasarit

Scenă de stradă la Tokio, la numai cîţiva ani de la Restauraţia Meiji

consimţi s-o înmîneze decît unei persoane de rang înalt. Un localnic care se declara viceguvernator al orăşelului Uraga i-a reamintit că legea ţării nu permite contactul cu străinii decît la Nagasaki, unde „barbarii" trebuiau să se ducă imediat. Perry i-a răspuns că este de rang prea înalt pentru a sta de vorbă cu un viceguvernator. În consecinţă, îl aşteaptă pe guvernatorul însuşi să-i înmîneze scrisoarea, chiar dacă pentru aceasta ar fi nevoit să recurgă la forţă. În cele din urmă, s-a convenit ca pe ţărm să se construiască un pavilion. În cadrul unei ceremonii, scrisoarea a fost înmînată „guvernatorului", în prezenţa a doi „prinţi", în realitate samurai de rang inferior.

Prezenţa comandorului Perry la ţărmurile arhipelagului nipon, demonstraţia de forţă pe care acesta a făcut-o, şi cea a amiralului rus la Nagasaki au produs, însă, o impresie copleşitoare în Japonia. Deşi Bakufu — guvernul militar al shogunului — nu a fost luat prin surprindere, întrucît fusese avertizat de olandezi asupra eventualităţii unor asemenea expediţii, iar informaţii despre escadra americană veniseră şi din Okinawa, unde Perry s-a oprit special, înainte, pentru a-şi face cunoscute prezenţa şi, indirect, intenţiile, el a fost pus în mare încurcătură: regimul, a cărui justificare, cel puţin teoretic, consta în „supunerea barbarilor", de unde i se trăgea şi numele, Sei-i Tai-shogun, însemnînd „Marele general care-i supune pe barbari", se vedea nevoit să se plece în faţa acestora.

Soarta Chinei, constrînsă să-şi „deschidă porţile" şi să le acorde drepturi extrateritoriale, îi făcuse şi pe japonezi să nutrească asemenea temeri chiar înainte de sosirea „corăbiilor negre", devenind evidentă inutilitatea oricărei tentative de a opune rezistenţă.

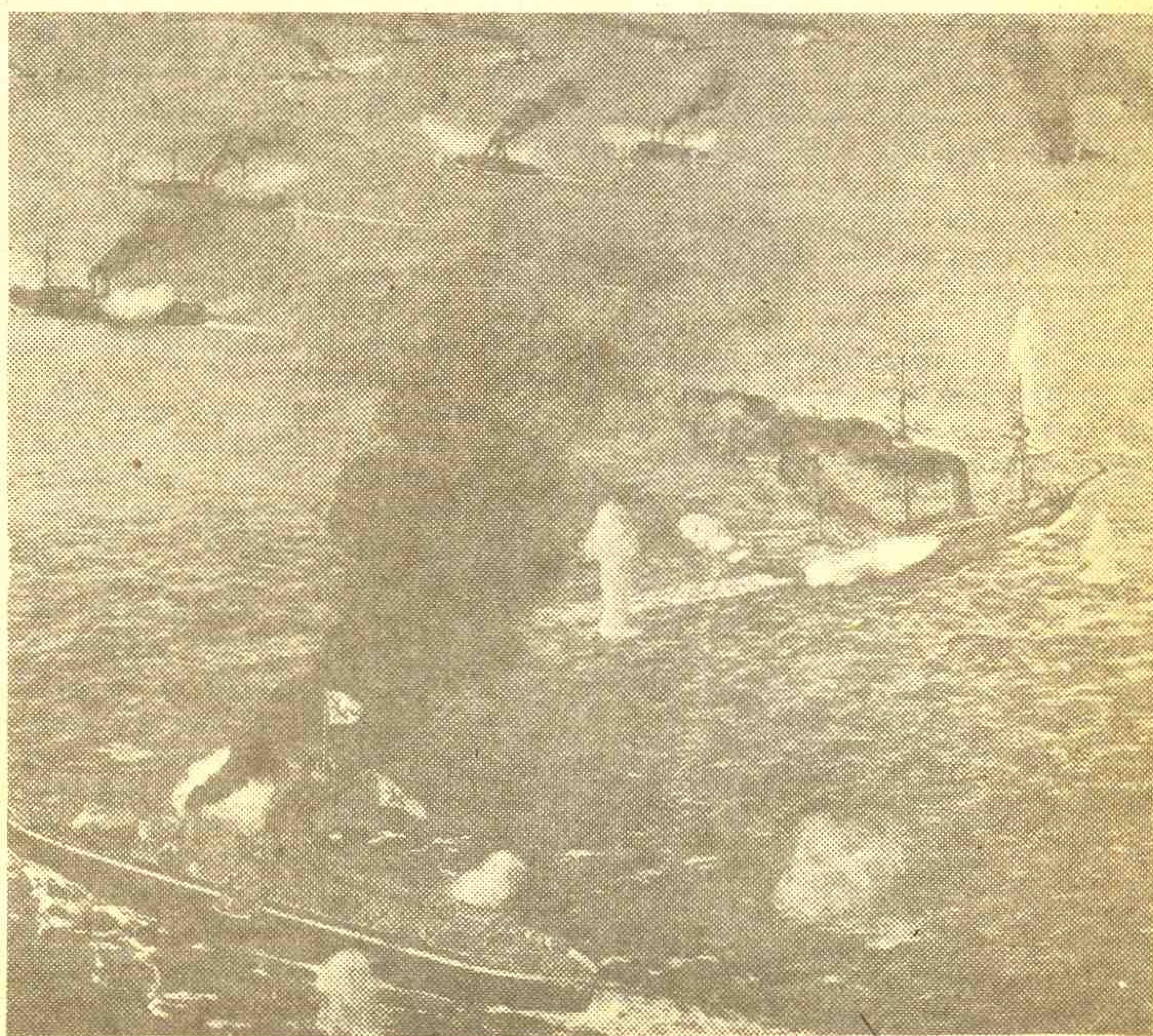
„Zestrea corăbiilor negre"

Fiind consultaţi, cu scopul de a-i cîştiga de partea sa, — fapt fără precedent pentru shogun — cei aproape 300 de şefi de clanuri au dat răspunsuri confuze, fie pro, fie contra acceptării cererilor formulate de S.U.A. Bakufu a decis, atunci, să adopte tactica tergiversării, concomitent cu intensificarea pregătirilor militare. De fapt, Bakufu a înţeles că nu-şi mai poate îndeplini obligaţia de a-i alunga pe străini şi de a interzice, în continuare, contactele cu aceştia.

Putyatin, care după trei luni părăsise Nagasaki, a revenit în ianuarie 1854, iar Perry a reapărut, aşa cum a promis, dar cu un număr mai mare de nave, în februarie, hotărît să fie primul care să obţină de la japonezi concesiile dorite. În acest scop, a recurs cu pricepere la o gamă largă de mijloace — convingere, ameninţări, demonstraţii de forţă şi „daruri". O nouă „corabie neagră", Powhatan, fusese adăugată escadrei. Refuzînd să oprească la Uraga, escadra a înaintat pînă în faţa oraşului Edo, cu tunurile îndreptate spre capitala shogunală, a cărei apărare consta în cîteva tunuri vechi.

În cele din urmă, în martie, într-un mic sat de pescari, de pe ţărmul golfului Edo, numit Yokohama, au început negocierile. Aici, Perry a organizat o expoziţie cu „darurile" aduse, între care un sistem telegrafic, o presă tipografică, unelte agricole, un tren în miniatură, cu locomotivă în stare de funcţionare — pentru a trezi interesul japonezilor faţă de tehnica americană şi, deci, pentru schimburi comerciale.

Tratatul semnat aici la 31 martie 1854, numit Tratatul de Kanagawa,

Bătălia navală chino-japoneză din Marea Chinei de Răsărit (17 septembrie 1894)

punea capăt izolării Japoniei de lume, permiţînd accesul navelor americane în două porturi: Shimoda, în Izu Hanto, peninsula Izu, şi Hakodate, în Yezo, Hokkaido de astăzi. Japonia promitea, totodată, asistenţă marinarilor americani naufragiaţi şi instalarea unui consul al S.U.A. la Shimoda.

Izbucnirea războiului din Crimeea a amînat, pînă în februarie 1855, încheierea de către Putyatin a unui tratat similar, americanii fiind urmaţi de britanici, în octombrie 1854, apoi de olandezi.

În 1856, la Shimoda a venit primul consul general american, Townsend Harris. Folosindu-se cu pricepere de temerile japonezilor faţă de o intervenţie britanică — Marea Britanie fiind atunci principala putere navală, în general, şi în Extremul Orient, în special —, el a reuşit să fie primit de shogun, în decembrie 1857. Argumentînd că Statele Unite sînt mult mai prietenoase decît puterile imperialiste rapace ale Europei, Townsend Harris a obţinut încheierea, în 1858, a unui tratat comercial cu Japonia şi deschiderea a încă două porturi, Kobe şi Yokohama, precum şi dreptul, pentru americani, de a locui în porturile deschise pentru străini şi la Edo.

Tratatul comercial semnat cu S.U.A. a constituit modelul pentru încheierea de acorduri similare cu toate puterile mai importante ale vremii, în total cu 18 ţări. Astfel, întregul sistem de tratate inegale, stabilit de acestea în raport cu China, a fost aplicat şi Japoniei. Străinii s-au instalat în siguranţă în porturile deschise, protejaţi de forţe militare proprii şi beneficiind de privilegiile extrateritorialităţii — dintre care şi cele de a fi judecaţi de proprii lor judecători, după propriile lor legi. Sub ochii neputincioşi ai shogunatului, Yokohama s-a transformat într-un oraş zgomotos, asaltat de tot felul de aventurieri, contrabandişti, traficanţi de tot felul, insolenţi, beţivi, leneşi, terorişti etc.

Care a fost rolul „corăbiilor negre" în evoluţia, în perspectivă, a Japoniei? Sînt istorici care consideră că scoaterea forţată a Japoniei din izolare şi venirea străinilor ar fi produs căderea shogunatului şi ar fi impus angajarea Japoniei pe calea occidentalizării, ceea ce ar fi presupus că, în absenţa „corăbiilor negre", regimul shogunal ar fi continuat să rămînă la putere timp îndelungat. Alţi istorici insistă asupra faptului — evident, de altfel — că regimul shogunal era deja supus unor presiuni puternice, generate, în special, de schimbările economice şi cucerirea principalelor poziţii economice de către negustori, înainte încă de venirea străinilor. Agresiunea S.U.A. şi a puterilor europene a constituit doar elementul catalizator al evoluţiilor în curs de desfăşurare în societatea niponă.

Dincolo de aceste opinii privind situaţia societăţii nipone imediat după venirea „corăbiilor negre", trebuie să atragem, însă, atenţia asupra faptului că întreaga evoluţie ulterioară a Japoniei a fost puternic marcată de caracteristicile momentului şi maniera în care i-a fost impusă ieşirea din izolare. A doua jumătate a secolului trecut a fost caracterizată printr-un imperialism extrem de violent şi de rapace, de încălcarea brutală, fără scrupule, a celor mai elementare norme ale relaţiilor dintre state, prin domnia dreptului forţei şi utilizarea forţei pentru „reglementarea", în interesul marilor puteri, a disputelor şi problemelor internaţionale. Pornind de la această imagine a lumii, Japonia avea să-şi însuşească armele şi metodele celor ce au umilit-o pentru a obţine abrogarea tratatelor inegale, a-şi formula, impune şi apăra propriile interese expansioniste şi, în final, pentru a-şi lua „revanşa". Este calea ce a dus de la „corăbiile negre" la Pearl Harbour şi, de acolo, la Hiroshima.

Egalitatea diplomatică

În secolul al XX-lea apărea o Japonie cu totul diferită de cea care fusese copleşită de „corăbiile negre". În mai puţin de o jumătate de secol, în aproximativ 30 de ani, dacă avem în vedere că procesul de modernizare a început odată cu Restauraţia Meiji, Japonia a atins un stadiu de dezvoltare care-i permitea să se situeze alături de marile puteri ale vremii.

Această metamorfoză a fost realizată — afirmă cercetătorii japonezi — prin aderarea fermă, obsedantă, la un singur principiu: obţinerea „egalităţii diplomatice" cu marile puteri ale vremii. Conducătorii niponi au înţeles că, din punctul de vedere al marilor puteri, realizarea acestui obiectiv trebuia să fie precedată de „occidentalizarea" Japoniei, respectiv de acumularea unei anumite puteri economice şi a tehnologiei militare, precum şi de „aderarea" la anumite „norme" juridice, comerciale şi culturale occidentale. În consecinţă, japonezii s-au adresat, în principal, marilor puteri europene — Statele Unite fiind, pe atunci, încă un nou venit în rîndul celor mari —, Marea Britanie, Germania şi Franţa, fiind luate ca „model" pentru „reformele" lor militare, economice, politice, juridice şi administrtive. Au fost înfiinţate chiar şi partidele politice, străine mentalităţii şi modului de a gîndi al japonezilor. La 11 februarie 1889, împăratul Meiji a înmînat primului ministru de atunci, într-o scurtă ceremonie solemnă, organizată la palat, textul scris al primei Constituţii a Japoniei, ceea ce se voia să simbolizeze faptul că legea supremă a ţării fusese oferită în dar supuşilor tronului şi nu era un contract social sau o concesie în întîmpinarea unor cereri populare.

În acelaşi timp, japonezii care veneau în contact cu străinii erau încurajaţi ca, în relaţiile cu aceştia, să adopte manierele, obiceiurile şi moda europeană. A rămas celebră, pentru rolul ei în acest sens, sala Rokumeikan, construită în 1883, unde elita societăţii nipone se întîlnea, într-o gamă largă de manifestări, cu elita occidentalilor prezenţi în Japonia.

Expresia concretă a realizării „egalităţii diplomatice" a constituit-o abrogarea „tratatelor inegale" semnate în ultimii ani ai shogunatelor Tokugawa şi primii ani ai epocii Meiji, care echivala cu a convinge marile puteri că Japonia modernă este capabilă să concureze cu ele de pe poziţii egale. Ceea ce puterile străine bineînţeles că nu se grăbeau să facă. Încercărilor insistente ale guvernului japonez li se răspundea că, atît timp cît sistemul juridic japonez, incluzînd codurile penal, civil, comercial, nu va fi revizuit şi „adus la zi", guvernele respective „nu sînt pregătite" să-şi lase proprii lor cetăţeni la „cheremul" tribunalelor nipone. Deci, implicit, japonezii nu erau acceptaţi ca „deplin civilizaţi".

Bucurîndu-se de extrateritorialitate, negustorii străini contemplau, cu un sentiment de superioritate, eforturile japonezilor de a se „moderniza". Puterile europene angrenate pe propriul lor continent sau în alte regiuni ale lumii în dispute, războaie şi cuceriri, nu erau prea impresionate de progresele japonezilor, în bună măsură şi din cauză că marile nave comerciale şi militare, ca şi echipamentele lor industriale erau livrate de ele, iar navele comerciale străine transportau nouă zecimi din mărfurile exportate sau importate de japonezi. Abia în 1894, după ce fusese efectuată reforma juridică, iar guvernul nipon se aflase, ani de zile, sub presiunea opiniei publice din ţară, a fost semnat, la Londra, un acord prin care se prevedea abolirea „clauzelor inegalităţii" din vechiul tratat, în următorii cinci ani. Totuşi, în ciuda acestui procent, procesul abolirii întregului sistem al tratatelor inegale a fost încheiat abia în 1911.

Trupele japoneze intră în Mukden (Manciuria), la 13 martie 1905

Spre imperiul colonial

1894 este însă anul declanșării de către Japonia a războiului cu China care, după 9 luni de lupte, avea să-i asigure și primele posesiuni coloniale — insulele Taiwan și Pescadore —, precum și controlul asupra Coreei. Victoria japoneză a fost o surpriză pentru marile puteri care n-au putut accepta arhipelagul nipon ca partener de pradă la împărțirea Chinei continentale, astfel încît, la numai o săptămînă de la semnarea Tratatului chino-japonez de la Shimonoseki, la 17 aprilie 1895, Franța, Germania și Rusia țaristă au intervenit pentru restituirea peninsulei Liaotung și a fortăreței Port Arthur — sub pretextul de a nu „tulbura pacea Orientului îndepărtat", fază mult uzitată ulterior de militariștii niponi — numai pentru ca aceasta să revină, peste cîțiva ani, Rusiei țariste, la o nouă reîmpărțire a prăzii.

Aceasta a fost „Tripla intervenție" ce a produs o puternică impresie și a cărei amintire este vie, și astăzi, în memoria japonezilor. Însuși împăratul Meiji avea să se adreseze supușilor pentru a potoli spiritele, cerîndu-le să „suporte insuportabilul", expresie celebră ce avea să fie utilizată, în condiții și mai dramatice, la capitularea necondiționată, din 1945.

Oricum, primul război al Japoniei moderne le-a confirmat conducătorilor militari că utilizarea forței poate fi rentabilă, ceea ce avea să influențeze evoluția ulterioară a comportării lor în relațiile externe. La aceasta au mai contribuit abrogarea altor „tratate inegale", inclusiv cel cu SUA, în 1899, și încheierea primului tratat de alianță cu o mare putere europeană, Marea Britanie, în ianuarie 1902, pentru o perioadă de cinci ani, revizuit și reînnoit, în 1905, apoi prelungit, în 1911, pentru 10 ani.

Pentru Marea Britanie, tratatul reprezenta doar o contrapondere față de politica Rusiei țariste în Extremul Orient, în timp ce, pentru Japonia, el avea o importanță deosebită: recunoștea că Japonia este „interesată într-un grad însemnat în Coreea" și asigura „neutralitatea" britanică în caz de război cu Rusia, precum și participarea Angliei de partea arhipelagului nipon, în caz că alt aliat s-ar alătura Rusiei. Dar, dincolo de prevederile tratatului, chiar încheierea lui constituia pentru Japonia ștergerea „umilinței" aduse de „Tripla intervenție" din 1895 și includerea ei în clubul marilor puteri.

În februarie 1904, după numai doi ani de la încheierea alianței cu Marea Britanie, japonezii au întrerupt negocierile cu Rusia țaristă, iar flota lor a atacat, ca și în 1894 și 1941, înainte de a declara oficial război. Victoria niponă și tratatul de pace de la Portsmouth (New Hampshire), mediat de SUA, la cererea guvernului de la Tokio, recunoștea „interesele politice, militare și economice supreme" ale Japoniei în Coreea și o transforma în „partener" la împărțirea prăzii chineze, în special prin controlul virtual asupra jumătății de sud a Manciuriei. În același timp, pentru asiatici, spulbera mitul invincibilității europene în Asia, dar Japonia, prin urmărirea „egalității diplomatice" cu marile puteri coloniale, nu făcea altceva decît să caute să se integreze clubului acestora atît prin obiective, cît și prin mijloace. Victoria i-a consfințit, acum, rolul de mare putere navală în Pacific și i-a permis, așa cum am văzut, să abroge, pînă în 1911, ultimele clauze ale „tratatelor inegale". Dar Japonia avea să-și extindă deja imperiul, anexînd pînă la această dată, oficial, în 1910, și Coreea.

„Pericolul galben"

„Doamnelor nu aruncați banii munciți din greu de soțul dumneavoastră pe cîrpe japoneze", se putea citi, în primul deceniu al secolului nostru, pe pancarte în marile orașe din California. Adunarea legislativă a statului California a adoptat, în 1905, o rezoluție prin care își exprima hotărîrea „să nu permită niciodată celui de al 31-lea stat să devină galben". În anul următor, la San Francisco, s-a interzis accesul în școlile publice al copiilor japonezilor, în alte state din vestul SUA japonezilor nu li se permitea să posede pămînt.

Ce se întîmpla? Aparent, cauza o constituia emigrația japoneză în statele din vestul SUA, unde afluxul de chinezi și de alți asiatici, începînd din 1880, stîrnise deja ostilitatea rasiștilor americani, precum și nemulțumiri datorate sporirii rîndurilor celor dispuși să ocupe orice loc de muncă disponibil, indiferent cît de prost era plătit. Politicienii americani supralicitau deja această temă. În primii ani ai secolului, în special după războiul ruso-japonez din 1904—1905, recesiunea economică din Japonia a generat un exod de muncitori. Numai în California, numărul emigranților japonezi a crescut de la 1 000 la 12 000 pe an.

Pentru a calma agitația antijaponeză de pe coastele din vest, Casa Albă a intervenit obținînd reprimirea copiilor japonezilor în școlile publice, iar, ulterior, cele două guverne au semnat la Tokio un acord secret privind limitarea „voluntară" a emigrației nipone spre SUA.

Cauzele reale erau, însă, altele. Japonezii își amintesc ca profetice

versurile scrise de Ogai Mori (1862—1922), poet şi romancier nipon, într-unul din tranşeele războiului cu Rusia ţaristă:

„Cîştigă războiul
Şi Japonia va fi denunţată drept un pericol galben
Pierde-l
Şi ea va fi stigmatizată ca un pămînt barbar".

De îndată ce pacea s-a încheiat în 1905, Kaiserul Wilhelm al II-lea îi scria preşedintelui SUA că pericolul galben mărşăluieşte deja şi că invadarea continentului american de către japonezi nu este de neconceput. Kaiserul se oferea ca, într-o astfel de eventualitate, să trimită trupe germane în ajutorul Americii.

Deşi Casa Albă a luat în derîdere oferta Kaiserului, considerînd-o ca o încercare de abatere a atenţiei puterilor vremii spre Extremul Orient pentru a slăbi presiunea asupra Germaniei, ea reflecta apariţia unor noi raporturi de forţe în Pacific.

Rivalii Pacificului

Victoria Japoniei în războiul cu Rusia ţaristă a transformat-o brusc într-o mare, dacă nu într-o principială putere navală din vestul Pacificului, avînd în vedere că Anglia, cea mai importantă putere navală a lumii de atunci, era totuşi o putere europenă.

De cealaltă parte a Pacificului, pe ţărmul răsăritean al oceanului, Statele Unite se impuseseră, la începutul secolului nostru, drept cea mai mare putere navală. Deşi nou venite în clubul „celor mari", Statele Unite, care, în a doua jumătate a secolului trecut, fuseseră grevate de războiul civil şi de înlăturarea consecinţelor acestuia, încheiau veacul printr-o puternică revenire în expansiune, în principal în Pacific, unde şi-au adjudecat Hawaii şi Filipinele. În 1899, guvernul de la Washington a formulat cunoscuta politică a „porţilor deschise", proclamînd integritatea teritorială a Chinei şi şanse economice egale pentru toţi, dar, în realitate, urmărind să-şi asigure o pondere cît mai mare pe piaţa chineză şi să recupereze, astfel, decalajul faţă de celelalte mari puteri prin frînarea eforturilor lor de împărţire a Chinei.

În asemenea condiţii, la 5 septembrie 1905, după semnarea Tratatului de la Portsmouth, la Tokio şi, ulterior, în alte oraşe nipone, au izbucnit mari demonstraţii de protest împotriva „păcii umilitoare". Organizaţiile extremiste, între care faimoasa Kokuryukai, „Societatea Dragonului negru", înfiinţată în

Familie de ţărani japonezi, victimă a foametei provocate de marea criză economică dezlănţuită în anul 1929. Pictură de epocă

1901, s-au dovedit extrem de active în denunţarea faptului că SUA au profitat de „slăbiciunile" guvernului de la Tokio pentru a impune o pace nefavorabilă Japoniei. În realitate, aşa cum avea s-o admită şi preşedintele SUA, Theodore Roosevelt, într-o scrisoare către fiul său, Statele Unite au sprijinit efortul militar nipon şi s-au oferit să sprijine conferinţa de pace, urmărind să frîneze orice expansiune importantă a celor două puteri pe continentul asiatic şi să le menţină într-un „echilibru al ostilităţii".

Imediat după Tratatul de pace de la Portsmouth, Japonia şi SUA au constatat că sînt adevăraţii rivali în Pacific, iar interesele lor în China sînt antagoniste. De fapt, atît SUA cît şi Japonia se considerau îndreptăţite să se socotească, încă la acea dată, puteri mondiale şi nu doar regionale. Imediat după războiul cu Rusia, deşi obligaţiile financiare îl forţau să întreţină relaţii bune cu SUA, guvernul japonez a elaborat un plan strategic vizînd Rusia, Statele Unite şi Franţa, în această ordine, drept inamici potenţiali. În cadrul acestei strategii, accentul a fost pus pe întărirea forţelor navale prin lansarea, în 1907, a „Programului 8 — 8", respectiv adăugarea unui număr de 8 nave de luptă şi 8 crucişătoare marinei militare.

La rîndul lor, SUA au elaborat „Planul Orange", în 1907, preconizînd un posibil război cu Japonia. Un general american, Homer Lea, avertiza chiar, într-o carte, că este posibilă ocuparea Californiei de către japonezi... După numai un an, în 1908, 16 nave militare americane, aflate într-un voiaj în jurul lumii, ancorează la Yokohama, marcînd prima încercare a SUA de a frîna expansiunea navală niponă şi de a face o demonstraţie a puterii navale proprii.

În conflict cu aliaţii

Cîteva dintre elementele care au dus la războiul din Pacific au început să devină evidente încă din primul război mondial, care a adus dezastrul pentru Europa, dar pentru Japonia o neaşteptată prosperitate, oferindu-i, totodată, un prilej unic să-şi întărească poziţiile în această parte a lumii, unde rămăsese singura prezenţă militară importantă. Japonia a devenit furnizorul nu numai al puterilor aliate, cărora li s-a alăturat imediat, ci şi al ţărilor din bazinul Asia-Pacific, suplinind mărfurile pe care puterile europene nu le mai puteau livra. Ca aliată a Marii Britanii, Japonia a ocupat, cu promptitudine, posesiunile germane din Pacific, care constituiau poziţii strategice importante, neliniştind prin acest act SUA. Totodată, profitînd de implicarea marilor puteri în război, Japonia a început, în ianuarie 1915, o amplă ofensivă diplomatică, cunoscută sub numele de „cele 21 de cereri" vizînd aducerea Chinei sub control, ceea ce a determinat intrarea în conflict cu aliaţii.

La 13 martie 1915, SUA au adresat Japoniei o notă prin care recunoşteau „relaţiile speciale" ale acesteia în Manciuria, Mongolia şi provincia Shandong, însă se opuneau altor cereri nipone care „violau" principiul „porţilor deschise", pentru ca, la 11 mai 1915, guvernul de la Washington să declare că nu recunoaşte nici un acord care i-ar afecta interesele în China sau ar încălca principiul „porţilor deschise".

Abia în februarie-martie 1917, Marea Britanie şi Franţa au adresat Japoniei note secrete prin care recunoşteau cedarea, în profitul acesteia, a intereselor germane în China.

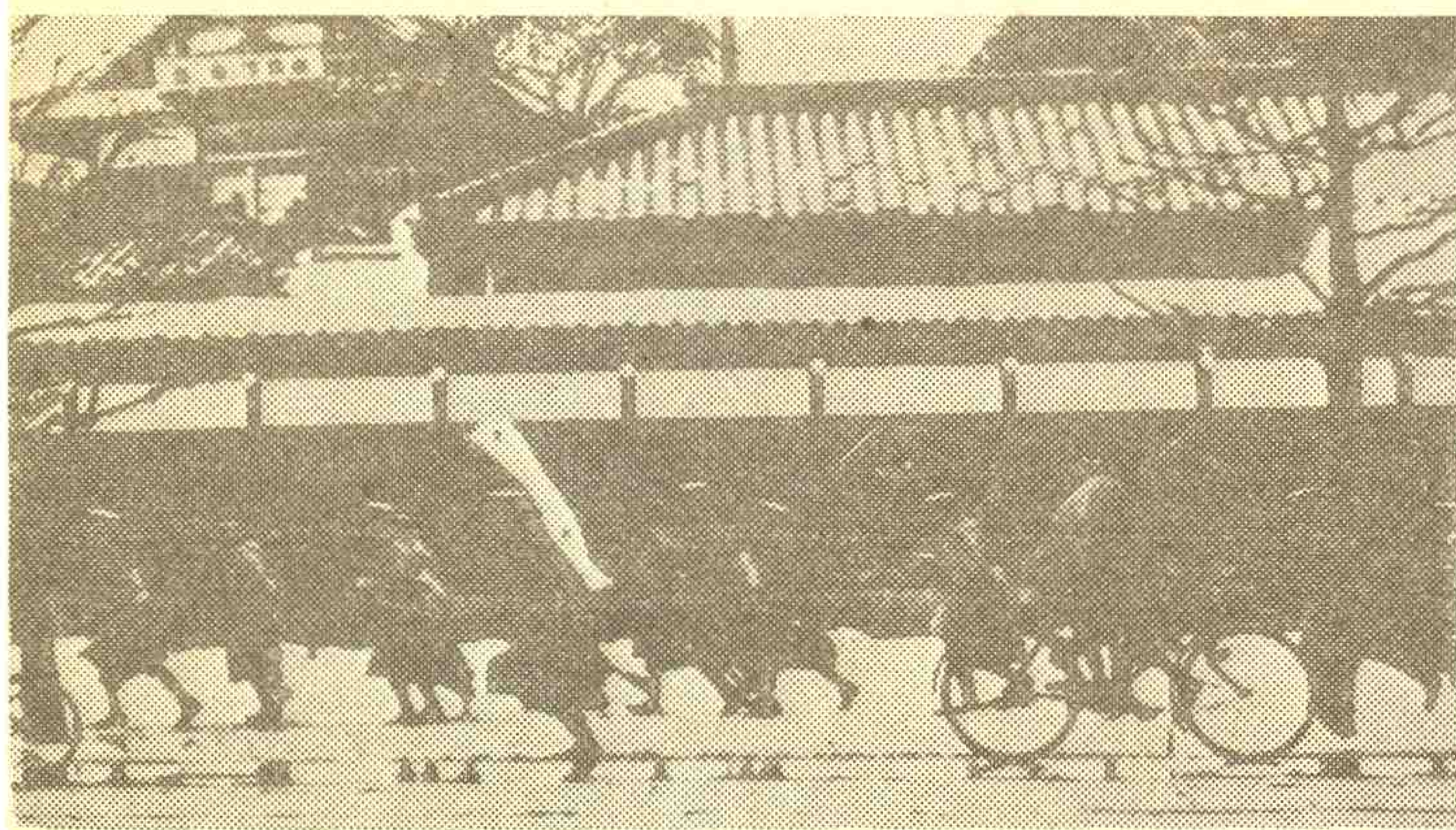
Protestele SUA şi ale puterilor europene faţă de acţiunile guvernului de la Tokio vizînd controlul asupra Chinei erau considerate de japonezi drept deosebit de ipocrite, deoarece Japonia respectase, cu stricteţe, metodele şi procedeele folosite de acestea în acţiunile lor anterioare de împărţire a Chinei. SUA susţineau politica „porţilor deschise" în China, în timp ce le închideau japonezilor propriile lor uşi. De asemenea, încercau să împiedice Japonia să facă în China ceea ce ele făceau în Mexic şi în

„republicile bananelor" din Caraibe. Deşi Japonia a fost admisă, la elaborarea tratatelor de pace de la Versailles, în rîndul celor cinci puteri „avînd interese cu caracter general", alături de Marea Britanie, SUA, Franţa şi Italia, şi i s-a recunoscut statutul de succesor al fostelor concesiuni germane în China, primind, totodată, mandatul din partea Societăţii Naţiunilor de a administra insulele Caroline, Marshall şi Mariane, puterile anglo-saxone i-au refuzat cererea de a include în Pactul Societăţii Naţiunilor o declaraţie de principiu privind egalitatea rasială. Acest refuz a fost privit de japonezi ca o confirmare a faptului că, în pofida aparenţelor, nu erau încă trataţi ca fiind pe deplin egali cu marile puteri europene şi cu SUA. La sfîrşitul primului război mondial, tensiunea între Japonia şi SUA era deja în creştere. Congresul SUA a refuzat să ratifice tratatele de la Versailles, în principal din cauza recunoaşterii drepturilor de succesiune ale Japoniei la concesiunile germane din China.

Urmărind să-şi asigure preponderenţa în Pacific prin crearea unui sistem similar celui de la Versailles, SUA au organizat Conferinţa de la Washington, în perioada 12 noiembrie 1921 — 6 februarie 1922, avînd pe ordinea de zi limitarea înarmărilor navale, problemele Extremului Orient şi Pacificului. Pe lîngă Tratatul de neagresiune pentru Pacific al „celor patru puteri" — SUA, Marea Britanie, Franţa şi Japonia, — au mai fost adoptate „Tratatul celor cinci puteri" — SUA, Marea Britanie, Japonia, Franţa, Italia, — privind limitarea înarmărilor navale şi menţinerea statu-quo-ului în ceea ce priveşte fortificarea posesiunilor insulare în Pacific, precum şi „Tratatul celor nouă puteri" preconizînd, între altele, respectarea suveranităţii, independenţei şi integrităţii teritoriale şi administrative a Chinei. Aceste acorduri au înlocuit, la cererea SUA, Tratatul de alianţă dintre Japonia şi Marea Britanie din 1902.

Guvernul japonez, susţin istoricii niponi, era conştient de adevăratele obiective ale Conferinţei de la Washington şi de intenţia SUA de a se opune înaintării Japoniei pe continentul asiatic, dar a acceptat acordurile respective pornind de la premisa că economia arhipelagului nu şi-ar putea permite să susţină, un timp prea îndelungat, o intensă cursă a înarmărilor cu SUA. Se menţionează că, în acei ani, cheltuielile militare nipone înghiţeau aproape jumătate din bugetul ţării, majoritatea lor fiind destinate înarmării forţelor navale.

Relaţiile dintre SUA şi Japonia nu aveau, însă, să se îmbunătăţească. Dimpotrivă. Adoptarea de către SUA, în 1924, a Legii imigraţiei, prin care se interzicea, pe temeiuri rasiale, şi emigraţia japoneză în Statele Unite, a dat lovitura de graţie tentativelor de ameliorare a acestor relaţii. „Insulta discriminării rasiale" a provocat stupoare şi resentimente în Japonia, unde au fost organizate acţiuni de protest. Din 1924, japonezii au devenit hipersensibili şi suspicioşi faţă de orice acţiune a SUA, în ţară creîndu-se o atmosferă ce a favorizat ascensiunea militariştilor la putere.

Unităţi militare pe străzile oraşului Tokio, în timpul puciului fascist de la 26 februarie 1936

„Sub steagul imperialismului"

Perioada de care ne ocupăm, inclusiv perioada Meiji, nu s-a caracterizat, aşa cum ar părea la prima vedere, printr-un progres uniform în toate domeniile. Au fost înregistrate avansuri substanţiale, îndeosebi în domeniile economic şi tehnic, în timp ce domeniul social a fost neglijat.

Concomitent cu luptele ţărănimii împotriva impozitelor ridicate şi a serviciului militar obligatoriu, mişcarea pentru depturi democratice s-a dezvoltat încă din jurul anului 1867, cerînd înfiinţarea unui parlament, promulgarea Constituţiei, garantarea necondiţionată a libertăţilor de gîndire, întrunire şi asociere etc. Această mişcare, avînd o importanţă deosebită ca mişcare democratică burgheză, a fost zădărnicită prin reprimare şi persecuţii dure.

Noii promotori principali ai libertăţii şi democraţiei erau mişcările socialiste, sindicatele şi mişcările ţărăneşti cu caracter de clasă. În 1899 a fost înfiinţată Shakaishugi Kenkyukai (Societatea pentru studierea socialismului) de către Sen Katayama, iar în 1911 a fost înfiinţat Shakai Minshu-to (Partidul Social-Democratic) ca primul partid socialist din Japonia. Mişcarea socialistă cerea ca principiile egalităţii şi libertăţii cuvîntului, publicaţiei şi întrunirii să fie înfăptuite prin abolirea legilor represive, iar libertatea de asociere a muncitorilor, votul universal, abolirea Camerei nobililor, aplicarea zilei de muncă de opt ore pentru muncitori, apărarea muncitorilor zilieri etc. au fost revendicările cele mai largi susţinute în cursul mişcării pentru drepturi democratice.

Pentru a ţine clasa muncitoare şi forţele progresiste sub teroare, firmele şi chiar oameni politici influenţi au recurs tot mai frecvent, în special în anii de după primul război mondial, la organizaţiile paramilitare, de extremă dreaptă. Dintre organizaţiile de acest fel, de o faimă aparte s-au bucurat, încă din primii ani ai secolului nostru, Societatea Dragonului negru, care a recurs la terorism şi asasinate pentru „promovarea ordinii sociale", a militarismului şi expansiunii coloniale, şi cea a lui Mitsuru Toyama, specializată în suprimarea oricărei încercări de revoltă a muncitorilor, pentru care era finanţată cu generozitate de patroni, şi în organizarea de campanii în favoarea unor oameni politici importanţi.

În anii '20, pe lîngă imensele pierderi umane şi materiale provocate de marele cutremur de la 1 septembrie 1923, care a distrus Tokio şi zona metropolitană apropiată, inclusiv oraşele Kawasaki şi Yokohama, economia japoneză a cunoscut şi două mari crize: prima, în 1920, marcată de puternice tulburări ţărăneşti şi mişcări revendicative muncitoreşti, şi a doua, în 1927, soldată cu falimentul a 121 din totalul de 138 de bănci japoneze.

În acel deceniu existau două tendințe politice ale expansiunii japoneze: cercurile de afaceri urmăreau expansiunea economică fără război de cucerire, în timp ce unele cercuri militariste preconizau acapararea, în continuare, de teritorii prin forța armată. Prima tendință avea în vedere atît necesitatea asigurării piețelor de aprovizionare cu materii prime a industriei și de desfacere a produselor, cît și evitarea conflictului cu celelalte puteri imperialiste. Această politică de expansiune economică, menționată în doctrina „Sferei de co-prosperitate a Marii Asii de răsărit", după modelul faimoasei doctrine Monroe, nu avea să fie, totuși, privită cu ochi buni de celelalte puteri, ceea ce a facilitat impunerea punctului de vedere militarist.

În același timp, crizele economice, arbitrariul puterii exercitate de „zaibatsu" prin intermediul „reprezentanților proprii" în partidele politice și în guvern, au creat o stare de nemulțumire generală. „Oamenii de stat — scria un ziar japonez — pot cu greu să facă ceva astăzi, fără să se alieze cu magnații capitalului..." „Legăturile dintre oamenii de afaceri și cei de stat sînt mai strînse decît oricînd.." „Clubul Mitsui, clubul industrial și altele de acest fel au practic puterea să controleze și Ministerul Afacerilor Externe și Poliția".

În această atmosferă, organizațiile de extremă dreaptă, paramilitare și militariste, preconizînd expansiunea în exterior și „disciplina socială strictă" în interior, s-au raliat luptei împotriva „zaibatsu", chemînd, în special, armata „sub steagul imperialismului". În condițiile în care, încă de la sfîrșitul secolului trecut, japonezilor de rînd li se spunea că expansiunea imperiului este „voința zeilor și a fiului cerului", în armată au început să ia ființă organizații extremiste vizînd o nouă restaurație, astfel încît Japonia, „curățată de corupție și ideologie străină" să-și recapete, sub o dictatură militară, „gloria străbună" și să-și ocupe „locul meritat" în Asia. Asemenea concepții își aveau originea într-o carte — „Reconstrucția Japoniei" —, scrisă imediat după primul război mondial de Kita Ikki, considerat întemeietorul fascismului japonez.

Criza economică mondială din anii 1929—1933 a fost resimțită cu o violență deosebită în Japonia. Efectele cumulate ale marelui cutremur din 1923 și criza financiară din 1927 au împins economia japoneză într-o depresiune profundă.

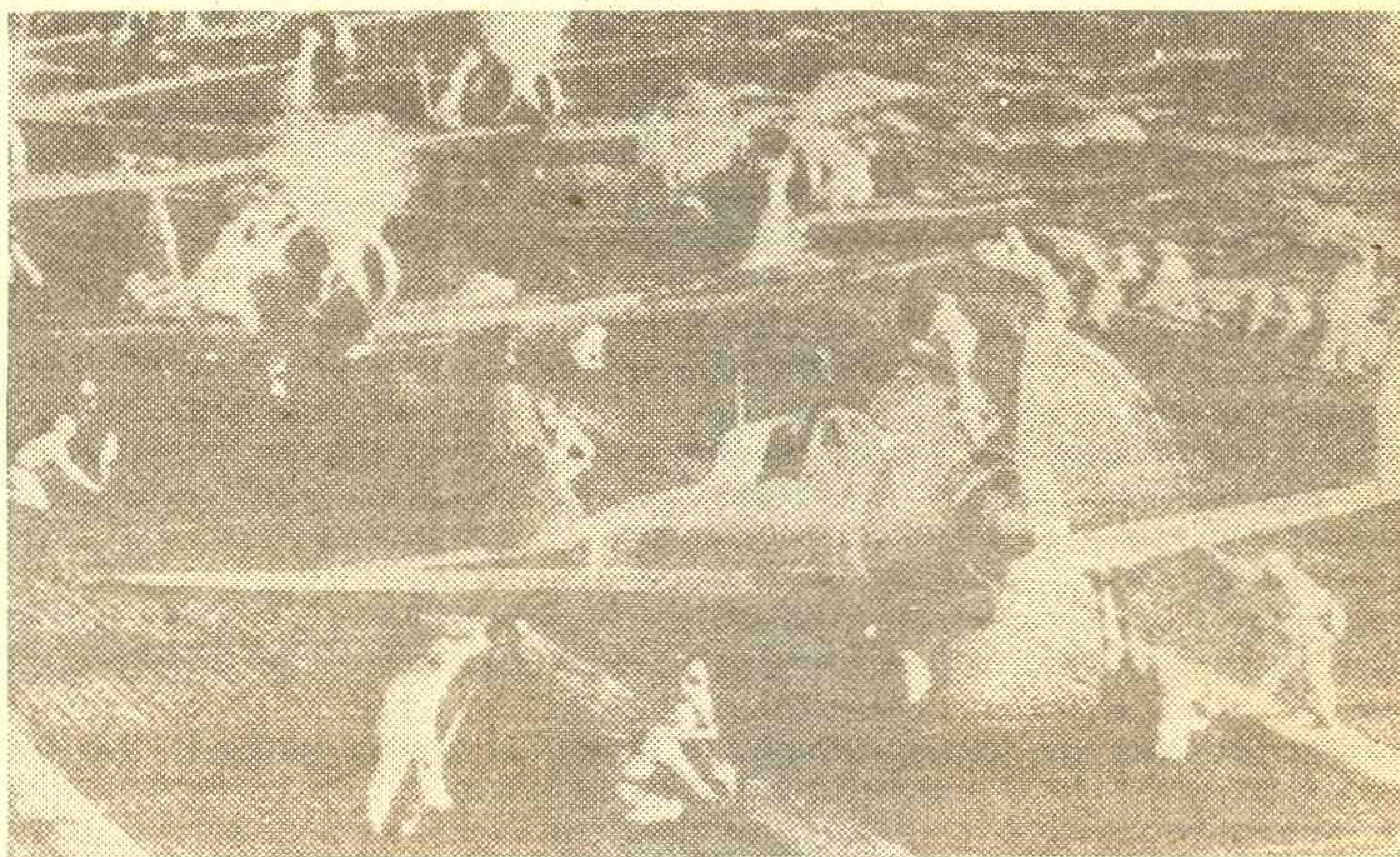
Încurajat de ofițeri de diferite grade din armată, în vara și toamna anului 1930, a avut loc un val de proteste și o campanie de presă împotriva deciziei cabinetului de a accepta, în pofida opoziției Statului Major General al forțelor navale, menținerea Acordului de la Washington privind limitarea navelor de linie, primul ministru Osachi Hamaguchi căzînd victimă unui atentator de extremă dreaptă. Din acest moment, politica externă niponă avea să se schimbe drastic. De acum înainte, Tratatul de la Washington, din 1921, avea să fie denunțat cu vehemență ca un exemplu de subminare a forțelor armate imperiale. „Japonia a fost forțată să se supună presiunilor americane la Conferința de la Washington...", „O conspirație vizînd scufundarea Japoniei cu sînge rece în numele Conferinței navale de la Washington" — așa sunau titlurile care se înșirau, zi de zi, pe paginile marilor ziare nipone.

În 1931, ofițeri grupați în „Sakura kai", („Societatea florii de cireș") au pus la cale bombardarea sediilor principalelor partide politice, a reședinței primului ministru, ocuparea sediului parlamentului și instaurarea unui guvern militar. Complotul, cunoscut sub numele de „incidentul din martie", a eșuat, fiind desconspirat, din greșeală, dar, întrucît în rîndul participanților se numărau și ofițeri superiori, inclusiv de la Statul Major General al Armatei, nu s-au luat măsuri de pedepsire a vinovaților. „Incidentul din martie" a fost urmat de dinamitarea locuinței ministrului de finanțe, Junnosuke Inoue, iar, la șase luni, de complotul prin care armata de Kwantung, numită astfel după peninsula din Manciuria, a declanșat, cu aprobarea tacită a ofițerilor superiori din Tokio și din această provincie, agresiunea împotriva Chinei, soldată cu ocuparea provinciei istorice chineze Manciuria. Era — susține profesorul Yoshitake Oka de la Universitatea Tokio — „un contraatac nedeghizat al imperialismului japonez împotriva acordurilor de la Washington".

Valea întunecată

Odată cu acest act de agresiune, Japonia a intrat în Kurai Tanima, Valea întunecată, cum este denumită perioada 1931—1941, ce a premers războiului din Pacific. Este perioada în care, sub influența organizațiilor de extremă dreaptă, în armată vor cîștiga ascendența și, în cele din urmă, vor deveni preponderente elementele militariste care vor prelua conducerea țării.

Ascensiunea acestor elemente a fost facilitată de poziția independentă a armatei, ca urmare a faptului că sistemul de guvernămînt, elaborat în epoca Meiji, stipula că posturile de miniștri ai armatei și marinei trebuiau să fie ocupate de ofițeri activi.

Avioane japoneze se pregătesc să decoleze de pe portavionul Soryu pentru a ataca baza navală americană de la Pearl Harbour

Generalii și amiralii au constatat că pot nu numai să-și impună punctele de vedere, ci și să preia efectiv conducerea țării, ceea ce au și făcut. Calea spre acest final a fost deschisă de agresiunea împotriva Chinei, fiind marcată, totodată, de o serie de comploturi și asasinate.

Ignorînd angajamentul guvernului japonez de a accepta rezoluția Consiliului Societății Națiunilor, din 30 septembrie 1931, prin care se adresa un apel părților în conflict pentru a înceta ostilitățile și a recurge la mijloacele pașnice, armata de Kwantung și-a continuat nestingherită operațiunile agresive. În octombrie, un alt complot militar, vizînd bombardarea aeriană a sălii în care guvernul se afla în ședință, a

eşuat pentru că unii dintre ofiţerii implicaţi s-au răzgîndit. Cam în aceeaşi perioadă, intră în acţiune faimoasa organizaţie teroristă Ketsumeidan, cu relaţii în armată, condusă de Nissho Inoue, fost informator al armatei în Manciuria şi China, aventurier, în slujba lui Mitsuru Toyama. Pe lista neagră a acestei organizaţii figurau 16 personalităţi, între care primul ministru. În februarie 1932, ministrul de finanţe, Junnosuke Inoue, îi cade victimă, iar, la 1 Martie, ocupanţii proclamă „independenţa" Manciuriei, creînd aşa-numitul Manchukuo.

Acţiunile organizaţiilor de extremă dreaptă şi ale extremiştilor din armată s-au intensificat, înmulţindu-se atentatele şi asasinatele politice. O nouă tentativă sîngeroasă duce la instaurarea unui guvern militarist. Un grup de militari, condus de lt. Koga, membru al Ketsumeidan, l-a asasinat pe primul ministru, Ki Inukai, care încercase să cenzureze acţiunile militarilor extremişti. După acest complot, care a pus capăt, oficial, cabinetelor de partid, la 24 august 1932 guvernul japonez a recunoscut „statul" Manchukuo.

Înfiinţarea şi, apoi, recunoaşterea statului Manchukuo, în pofida repetatelor dezbateri şi a numeroaselor rezoluţii adoptate de Societatea Naţiunilor, au stîrnit un val de proteste în străinătate. Cînd Societatea Naţiunilor a refuzat, în unanimitate, să recunoască consecinţele acţiunilor sale agresive în China, Japonia şi-a anunţat, oficial, retragerea din această organizaţie cu vocaţie universală.

La 15 decembrie 1934, guvernul japonez a denunţat Tratatul de la Washington, din 1921, angajîndu-se într-un program masiv de înarmări navale, ceea ce a contribuit, ca urmare a profiturilor din industria militară şi din exploatarea colonială a Manciuriei, la întărirea sprijinului pe care elementele extremiste din armată îl primeau din partea unor cercuri de afaceri. Guvernele deveneau din ce în ce mai oprimante, în timp ce spiritul militarist se impregna în toate compartimentele vieţii sociale. Cheltuielile militare s-au dublat între anii 1931—1935. Regimul militarist a formulat, apoi, şi un obiectiv atrăgător pentru marile companii nipone — crearea aşa-zisei „Sfere de co-prosperitate a Marii Asii de Răsărit".

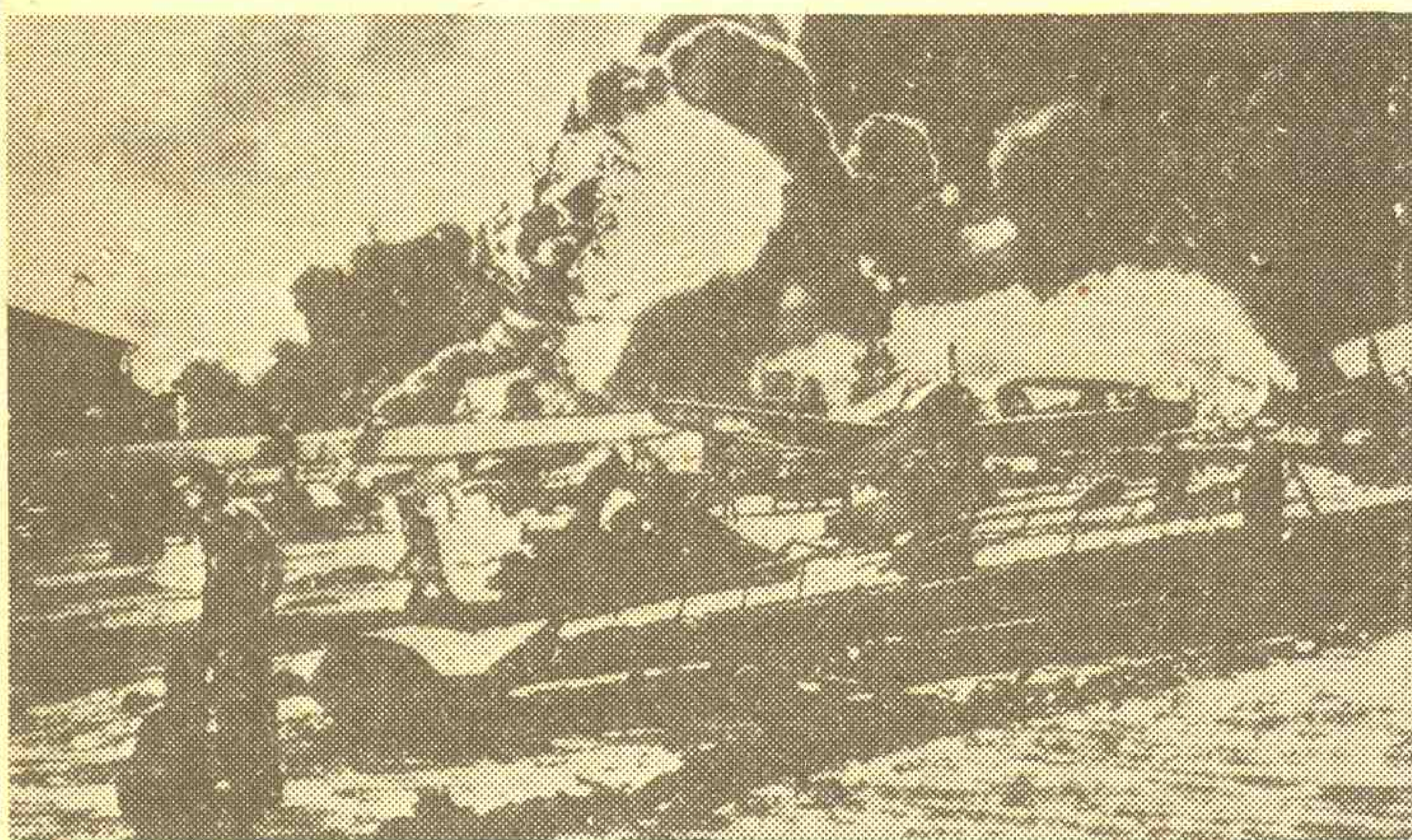
Cu sprijinul grupării Kodo-ha şi al unor cercuri de afaceri, la 26 februarie 1936 a avut loc o nouă tentativă de lovitură de stat, care, însă, a eşuat după patru zile, ca urmare a intervenţiei personale a împăratului. Complotiştii ocupaseră parlamentul şi alte instituţii publice şi au asasinat mai mulţi oameni politici. Noul guvern format a intrat sub controlul grupării Tosei-ha şi marchează primul pas spre constituirea oficială a „complexului militaro-industrial". Chiar primul ministru, Koki Hirata, fusese membru al Societăţii Dragonului negru, guvernul său introducînd economia cvasi militarizată.

Guvernele ulterioare, conduse de prinţul Konoe, s-au aflat sub controlul Tosei-ha, care a dezlănţuit, la 7 iulie 1937, un nou război de agresiune împotriva Chinei, de data aceasta generalizat, după ce determinase semnarea, cu Germania hitleristă, la 25 noiembrie 1936, a Pactului anticomintern, ce proclama drept scop lupta împotriva comunismului, dar urmărea, în fapt, instituirea dominaţiei mondiale a celor două puteri. A fost decretată mobilizarea generală, iar economia a fost trecută pe picior de război.

În septembrie 1940, a fost încheiată Axa tripartită — Berlin-Roma-Tokio —, Japonia trecînd, apoi, în 1941, la ocuparea Indochinei franceze. Este momentul cînd SUA, Marea Britanie şi autorităţile olandeze din Indonezia au blocat, mai întîi, bunurile japoneze aflate pe teritoriul lor şi, apoi, au proclamat embargoul asupra livrărilor de petrol, fier vechi, oţel şi alte materii prime către Japonia. A devenit, astfel, evident că guvernul de la Tokio trebuia să ajungă urgent la o înţelegere cu SUA, întrucît embargoul echivala cu o strangulare economică, în special în ceea ce priveşte livrările de petrol.

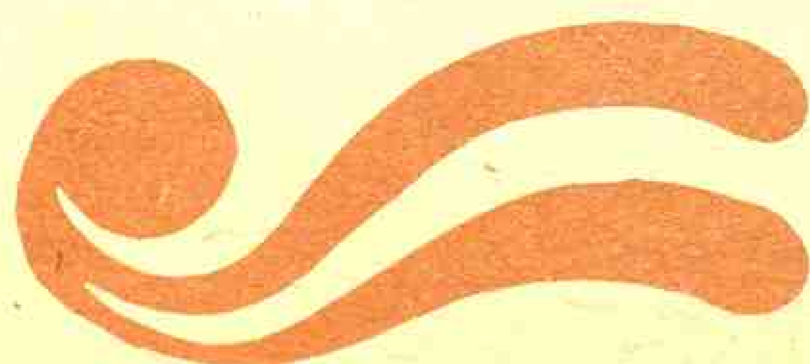
O asemenea înţelegere n-a mai fost, însă, posibilă, deoarece SUA s-au situat, în continuare, pe poziţia anunţată în 1932, de a nu recunoaşte nici o achiziţie teritorială obţinută prin forţă şi au insistat asupra retragerii trupelor nipone nu numai din Indochina, ci şi din China. Tokio s-a arătat dispus să evacueze Indochina, dar nu şi China. Armata s-a opus, însă, şi acestei măsuri, optînd pentru război, întrucît, — apreciau adepţii militarismului — deşi SUA sînt superioare în „resurse, lor le lipseşte spiritul de luptă" al japonezilor.

În septembrie 1941, Conferinţa imperială — reuniune a guvernului, şefilor de stat major şi altor oficialităţi importante, în prezenţa împăratului — a ajuns, oficial, la concluzia că Japonia va trebui să fie gata de luptă cu SUA şi cu Marea Britanie, dacă, pînă la jumătatea lunii octombrie, nu se vor face progrese la negocierile secrete de la Washington. La expirarea termenului, conducerea guvernului japonez a fost preluată de generalul Hideki Tojo, iar, la 7 decembrie 1941, forţe aeriene şi navale japoneze au atacat baza navală americană de la Pearl Harbour, declanşînd războiul din Pacific şi deschizînd, astfel, calea spre tragedia de la Hiroshima.

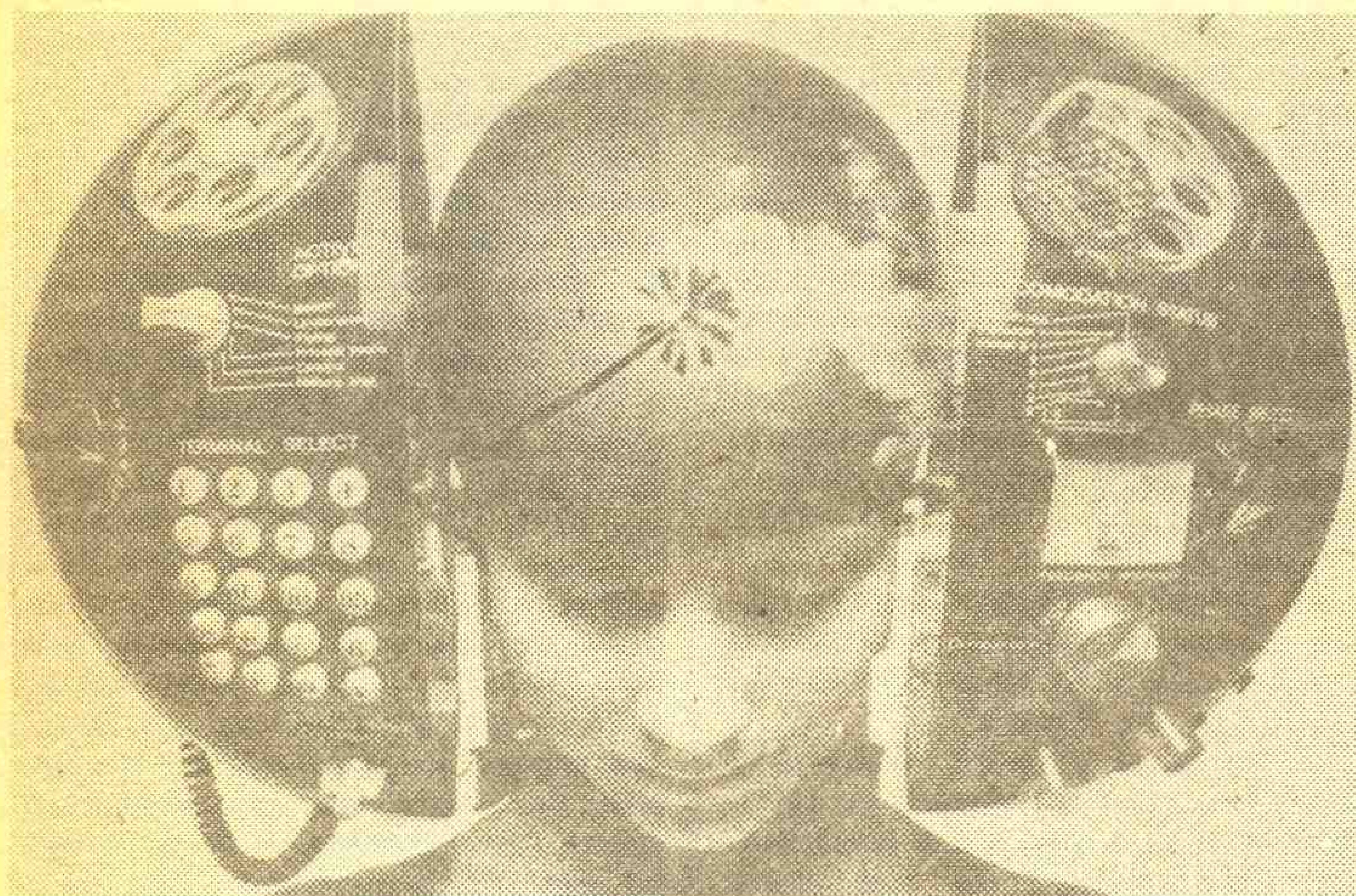

Pearl Harbour la 2 ore după atacul japonez de la 7 decembrie 1941

Paul Diaconu

Ultimul continent neexplorat:

— creierul

● *Se poate influența comportamentul de la distanță? Să se urmărească traiectoria unui gînd? Să se pună o emoție în eprubetă? Să se fabrice fericirea electrică? Descoperirile pe creier deschid orizonturi neobișnuite, dar deopotrivă de îngrijorătoare.*

Este de culoare roz și cu sînge, seamănă cu niște plămîni pe o tejghea de măcelărie. Dar, cînd este plasat într-un craniu uman, știe să facă lucruri incredibile, ca de exemplu: să danseze rock'n' roll, să completeze un bilet de loto, să inventeze cafeaua decofeinizată, bomba atomică...

De fapt, această conopidă gelatinoasă, pe care o numim creier, rămîne o insulă misterioasă. Se cunosc deja unele din comorile ei: imaginația, dragostea, creativitatea... Se cunosc, de asemenea, capcanele ei: fantasme, complexe, temeri... Se prezintă ca și cum ar avea încă mii de demoni și minuni de descoperit. Sînt din ce în ce mai mulți pionieri ai neuronului care se lansează către acest ultim continent neexplorat. Ei invadează emisferele, sapă în emoții, sondează materia cenușie, împing limitele cunoscutului. Iată teritoriile pe care ei le-au defrișat.

Cum se sondează un creier?

Fierăstrăul circular se apropie de cap. Zgomot sec. El decupează craniul ca pe o calotă. Mîini cu mănuși se apropie și ridică capacul de os, ca și cum ar fi vorba de o cutie obișnuită cu bomboane. Se îndepărtează membrana protectoare și, dedesubt, apare creierul uman. Mîinile cu mănuși șterg cu un burete sîngele, iau 50 de tije groase ca niște andrele și le înfig adînc în această masă care palpită. Cînd creierul seamănă cu o perniță de ace, mîinile cuplează acele la fire electrice și așteaptă.

Această operație nu este un supliciu, ci tehnica cea mai răspîndită astăzi pentru a afla ce se petrece în creierul uman. Neurochirurgul care conduce operația explică: „Această persoană are două-trei crize de epilepsie pe zi. Este foarte, foarte dureros. Noi trebuie să intervenim..."

Mîinile înmănușate vor aștepta, mult timp, pînă ce se declanșează o nouă criză de epilepsie. Acest mini-trăsnet electric va fi captat de către „andrelele de tricotat". Neurochirurgul va ști, atunci, cu aproximație, lîngă ce electrod a apărut criza. Nu rămîne decît să ia cel mai bun scalpel și să opereze. Sperînd că va tăia bucata bună.

„De cîte ori fac această operație — exereza zonelor epileptogene —, am impresia că sînt un elefant înarmat cu un ciocan pneumatic în mijlocul unui magazin de porțelanuri. Știți, noi sîntem încă niște primitivi în cucerirea continentului cerebral", ne mărturisește chirurgul, care a cerut să i se păstreze anonimatul. Această operație barbară se practică de douăzeci de ani (în Franța, ea este destul de rară și numai pentru cazurile disperate). Dar tehnici de vîrf, netraumatizante, îi iau locul.

Primul instrument „corect" de vizitare a creierului a fost conceput în 1971 de G. Hounsfield. Acest eminent cercetător britanic a avut ideea să scruteze (în engleză „to scan": a mătura) capul nostru cu raze X. Un radio pentru fiecare strat. Ordinatorul asamblează, apoi, fotografiile pentru a compune o imagine globală.

Un an mai tîrziu, un american, profesorul Lauterbur, îmbunătățea această invenție, cuplînd-o cu un dispozitiv IRM (care produce imagini prin rezonanță magnetică nucleară). Acest aparat permite măsurarea densității apei din diferite regiuni ale creierului. De acum înainte, se pot repera tumorile, sclerozele sau accidentele vasculare. Mai mult: datorită unor metode tehnice avansate, se poate redesena în trei dimensiuni creierul supus metodei scanner..."

În sfîrșit, ultimul „strigăt" al cartografiei encefalice: cu ajutorul camerei cu electroni pozitivi, se detectează apa, zahărul, acizii aminați, acizii grași, neuromediatorii și chiar medicamentele care se ascund în ungherele capului nostru.

Se poate vedea creierul gîndind?

După fotografie, ar trebui să avem și imaginea în mișcare: activitatea organului nostru de gîndit. Patrice Nicolas, un cercetător de la Pitié-Salpêtrière, utilizează un aparat capabil de o asemenea performanță, un magnetoencefalograf (MEG). El explică: „Cînd gîndiți, provocați minuscule descărcări electrice care «aleargă» în celulele nervoase. Pînă acum, se captau acești curenți punînd electrozii pe pielea craniului. Este faimoasa electroencefalogramă. Totuși, această tehnică nu permite sondarea decît pînă la 2 centimetri adîncime. Trebuia găsit altceva. Or, se știe că orice sarcină electrică induce un cîmp magnetic. Dv emiteți, în permanență, infime cîmpuri magnetice care traversează cutia craniană și se răspîndesc în jurul dv." El desenează un fel de sticlă mare metalică, menținută deasupra unui pat printr-un braț: „Acest aparat știe să le capteze. În interiorul acestui cilindru se găsește un SQUID (Superconducting Quantum Interference Device). Este un tub supraconductor hipersensibil, care se află în heliu lichid, răcit la o temperatură apropiată de zero absolut. Datorită lui, noi captăm și situăm în trei dimensiuni orice influx magnetic, la orice adîncime a creierului, cu o precizie de 1—2 milimetri!" În lume există, în prezent, 11 magnetoencefalografe (prețul: un milion de dolari fiecare); ele servesc atît la im-

bunătăţirea cunoştinţelor noastre despre activitatea creierului, cît şi la tratarea crizelor de epilepsie, a bolilor lui Parkinson, tumorilor, demenţelor senile.

Cum se acţionează asupra activităţii cerebrale

Se cunoaşte doar o singură metodă: electroşocul. Această operaţie este mai puţin dureroasă. Ea constă în trimiterea şocurilor electrice, punînd electrozi pe pielea capului. Subiectul se află sub anestezie. El nu suferă. Electroşocul acţionează ca un regulator temporar al activităţii electrice a neuronilor.

În URSS se apelează la o altă tehnică a electroşocurilor. Se străpunge creierul şi se trimite o puternică descărcare electrică în zone cerebrale precise. Aceasta serveşte la atenuarea crizelor de epilepsie, dar, de asemenea, la lupta împotriva stărilor depresive.

Se cunosc, pînă în prezent, mai multe zeci de neuromediatori care ne regularizează dispoziţiile. Se poate acţiona asupra unora dintre ele prin tranchilizante sau excitante şi chiar inhiba, provizoriu, somnul. Dar se cunoaşte puţin despre modul lor de funcţionare. Joël Bockaert, neurofarmacolog, director de cercetări la CNRS din Montpellier, explică: „Una din căile cele mai promiţătoare, astăzi, este studiul glutamatelor. S-a constatat că glutamatul era neuromediatorul care intervenea în 85 la sută din activitatea neuronilor. Paradoxal, în doze mici, el îmbunătăţeşte memoria. În doze mai mari, el omoară celulele nervoase. Se crede că ar fi vorba de emisii foarte mari din această substanţă, care ar provoca crizele de epilepsie, ale bolii lui Alzheimer şi, mai general, ale senilităţii".

Se poate vedea născîndu-se o emoţie?

Pentru moment, cu ajutorul magnetoencefalografelor curente, se poate anticipa că subiectul va face un gest, va mişca braţul, de exemplu, cu 300 de milionimi de secundă înainte ca el să o facă într-adevăr. Este promiţător. Profesorul Edward Flynn, de la universitatea din Los Alamos, este unul din cercetătorii care au avansat cel mai mult în acest domeniu. El spune că s-a pus deja la punct captarea cu uşurinţă a semnalelor magnetice ale tuturor activităţilor cerebrale mecanice. Următoarea etapă va consta în identificarea semnalelor precursoare ale activităţilor emoţionale. Ea va putea fi depăşită peste cinci ani, datorită utilizării unui supermagnetoencefalograf echipat cu 256 de captatori SQUID. Edward Flynn este sigur de reuşită: „Dacă există semnale precursoare ale activităţii noastre mecanice, sînt cu siguranţă şi semnale precursoare ale activităţii noastre emoţionale".

În 1985, a fost efectuată o ciudată experienţă la universitatea Stanford, din Statele Unite. I s-a cerut unui subiect să se gîndească la o scenă dinainte definită. S-a înregistrat, cu un magnetoencefalograf, „semnătura" electromagnetică provocată de această evocare. Mai tîrziu s-a inversat procesul: s-a trimis „semnătura" pacientului. S-a revăzut, se pare, în „flash", aceeaşi scenă. Sînt cunoscute puţine experienţe de acest tip. Dar se poate, astăzi, urmări, cu un scanner sau chiar cu un electroencefalograf, activitatea zonei vorbirii şi văzului. „Studiind creierul cu un MEG (magnetoencefalograf), se poate spune dacă persoana priveşte o fotografie din revista «Playboy» sau tabla de şah!", afirmă Patrice Nicolas, de la Salpêtrière.

Poate fi influenţat comportamentul nostru de la distanţă?

În 1970, se căuta un mijloc de a dialoga cu submarinele nucleare în scufundare. Deoarece undele radio clasice sînt oprite de apă, ei au avut ideea să utilizeze undele cu frecvenţă foarte joasă, care au proprietatea să traverseze toate materiile. Singura problemă: aceste unde sînt incapabile să transporte energia, deci un mesaj. Dialogurile trebuiau să fie trimise în sistemul morse. Această metodă — foarte lentă — a trebuit să fie, în final, abandonată. Dar, şase ani mai tîrziu, a fost interceptat un raport, de către serviciile secrete occidentale, semnalînd că toţi cei care au lucrat la acest proiect sufereau de tulburări psihologice. S-a legat, evident, acest fenomen de undele cu frecvenţă joasă, dar, cum ele nu transportă energie, nu puteau fi făcute responsabile de nici un rău... numai doar dacă creierul nu este deosebit de receptiv la ele. Nu se ştie în ce stadiu se află cercetările în această privinţă. Americanii, în special Ross Adey şi profesorul Delgado, au studiat problema. Delgado a remarcat patru fenomene: în prezenţa acestui tip de unde, peştii luptători încetează să se lupte; lemingii — un fel de şoricei — deviază de la direcţia lor de migrare; ouăle de găină ies deformate şi cimpanzeii devin agresivi. Larry Collins, ziarist şi autor a numeroase „best-seller"-uri, a făcut, din aceste experienţe, subiectul ultimului său roman: „Dedale" (labirint în care te zăpăceşti — n.trad.).

Există o zonă a plăcerii?

Era în 1954. Profesorul Michael Olds încerca, pentru a n-a oară să întocmească hărţile creierului, cercetîndu-l pe cel al unui şobolan. El a deschis, deci, craniul unui inocent rozător, apoi a pus electrozii, oarecum la întîmplare, pentru a vedea efectul produs. Ştiinţa a avansat întotdeauna prin tatonări.

Acest Christofor Columb, la început, nu avea decît o ambiţie limitată. Indiile lui — să găsească zona motricităţii labelor de dinapoi. În schimb, el a descoperit America: zona plăcerii! În timpul experienţei, cobaiul lui dovedeşte un comportament anormal: pare că reclamă descărcări electrice! Or, pînă atunci, electricitatea era percepută ca o durere, ca o pedeapsă... Olds avea de a face cu un şobolan masochist? Ca să aibă sufletul împăcat, el instalează un mic dispozitiv care permite şobolanului să-şi trimită, el însuşi, descărcări electrice, apăsînd pe o pîrghie.

Michael Olds reproduce experienţa pe mai mulţi cobai: toţi nu gîndesc decît să-şi trimită electricitate în această regiune a creierului. Pentru ei este atît de important, încît renunţă să mănînce, să se odihnească sau să facă dragoste cu tinerii şobolani în călduri. Cercetătorul îşi înfometează şobolanii, le face un tratament hormonal care le sporeşte nevoile sexuale. Nici un efect. Ei preferă moartea prin inaniţie şi nesomn. Olds fabrică labirinturi presărate cu obstacole: şobolanii bat recordul de inteligenţă pentru a regăsi pîrghia lor dragă. Apoi, mor de plăcere... Cîţiva ani mai tîrziu, profesorul Campbell va încerca aceeaşi experienţă pe cobai umani voluntari, bolnavi incurabili. Ei reclamă pînă la 1100 de descărcări pe oră (este maximum autorizat de protocolul experienţei). De atunci, se pare că neurofiziologii au vrut să insiste pe această „zonă a plăcerii". Dacă Michael Olds a reuşit într-adevăr, descoperirea sa este înspăimîntătoare. Unii vorbesc de „drogul absolut", de „instrumentul alienării perfecte". Scenariile de „science-fiction" cele mai sinistre ar putea deveni realitate. Potrivit ultimelor ştiri, cîteva laboratoare fac cercetări în această zonă. Cu o condiţie: să nu mai folosească niciodată cobai umani. Pentru moment, „pionierii creierului" par decişi să respecte o anumită etică. Dar ce se va întîmpla dacă, într-o bună zi, aceste frumoase jucării vor cădea în mîinile unui iresponsabil?

Eliza Iliescu
(după „Le Nouvel Observateur")

„EGIPTOMANIA"

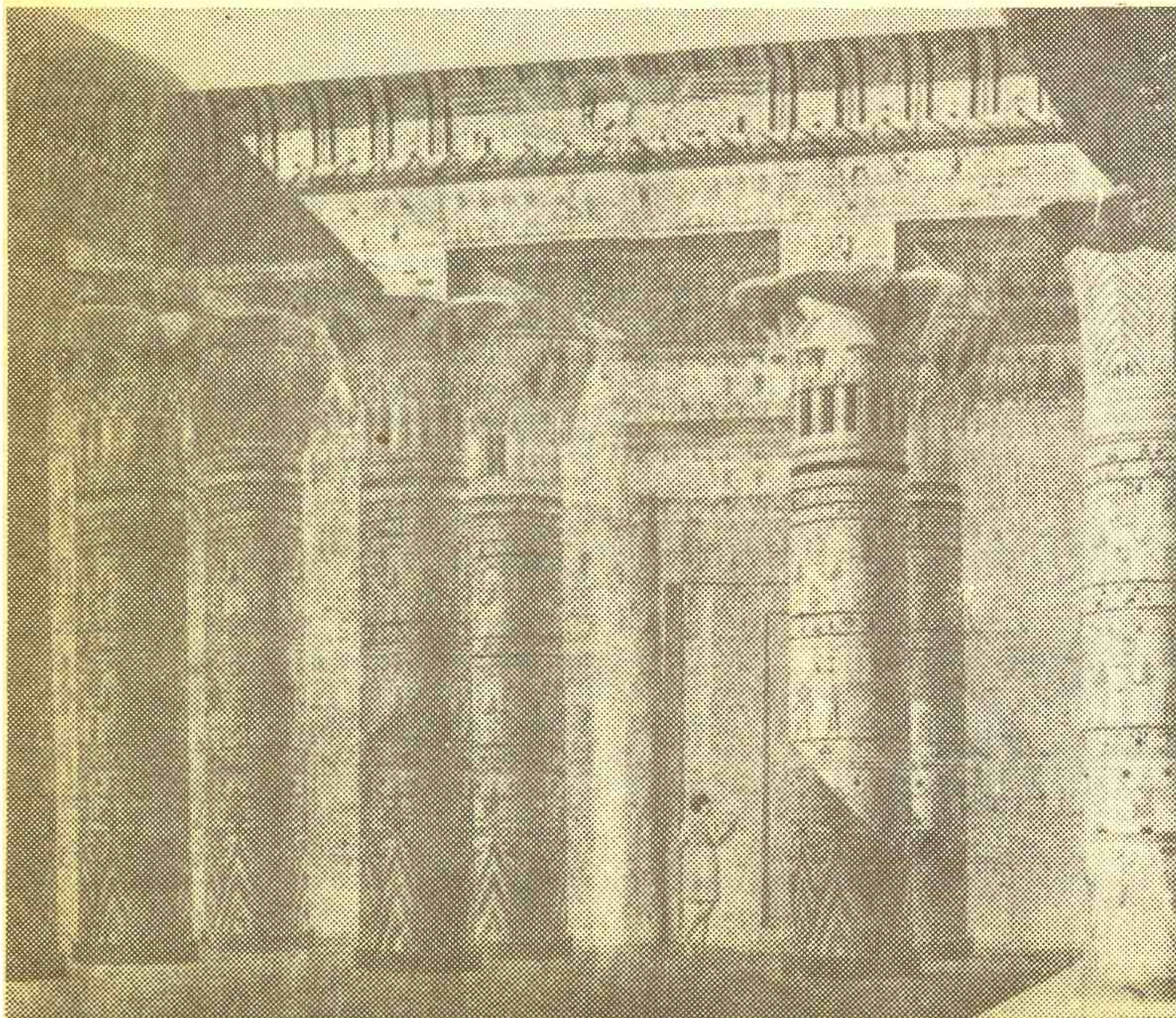
● O călătorie în inima unei culturi de trei ori milenară ●

Din momentul în care Napoleon Bonaparte a deshumat această adevărată Atlantidă a nisipurilor, civilizaţia faraonilor nu a încetat să fascineze. Călători, savanţi, scriitori — cu toţii s-au lăsat „vrăjiţi". Biografia pe care Jean Lacouture a consacrat-o lui Champollion, genialul descifrator al hieroglifelor, publicarea unor noi ipoteze privind misterul piramidelor, reeditarea monumentalei „Descrieri a Egiptului" reinsuflă astăzi „febra egipteană" miilor de pelerini ai Nilului. În cele ce urmează prezentăm ample extrase dintr-un articol publicat de revista „Le Nouvel Observateur", precum şi un episod din lucrarea „Champollion, o viaţă de lumină", de Jean Lacouture, în care autorul povesteşte cum, la 14 septembrie 1822, marele savant francez a pus capăt tăcerii de milenii a faraonilor, desoperind cheia hieroglifelor.

O educaţie rousseauistă

Să ne întoarcem în timp! În 1798, expediţia colonială şi ştiinţifică a lui Napoleon Bonaparte în Egipt va pecetlui destinul lui Champollion. El nu avea, pe atunci, decît şapte ani. În curînd, se anunţă exhumarea unei masive stele de bazalt negru, care poartă inscripţii în caractere hieroglifice, demotice — forme simplificate ale scriiturii egiptene şi greceşti —, celebra piatră de la Rosette (după numele oraşului de pe malul Nilului, unde a fost descoperită). Va urma, apoi, publicarea, în 1802, a „Călătoriei în Egiptul de sus şi de jos în timpul campaniilor generalului Bonaparte", datorate foarte talentatului scriitor şi desenator Vivant Denon. Şi, în sfîrşit, ediţia din 1809 a „Descrierii Egiptului", monument de erudiţie colectivă. Imaginaţia viitorului descifrator se aprinde. Şi apoi, vărul lui mai mare n-a participat oare la campania lui Bonaparte?

În familia Champollion, toţi membrii au cultul cărţilor. Tatăl, negustor de cărţi, este librar la Figeac. Micul Champollion are, astfel, ocazia să descopere, în prăvălia tatălui său, povestiri şi gravuri pe marginea campaniei din Egipt. Fratele lui mai mare, Joseph, este un bibliofil pasionat. Jean-Francois, numit „micul Champollion", prîslea familiei, copil încăpăţînat şi curios, dovedeşte repede un talent impresionant pentru limbi străine. El va beneficia de o educaţie rousseauistă din partea unui călugăr benedictin, Dom Camals. „Învăţătura lui consta, înainte de toate, — scrie

Vedere interioară (în plan secund porticul) a templului Philae

Gérard Macé — în colecţionarea insectelor, florilor şi scoicilor, punînd un nume fiecărui lucru, în descoperirea criteriilor care stau la baza genurilor şi speciilor, în vederea clasificării lor". Amestecînd botanica cu gramatica, dicţionarele cu ierbarele, micul Champollion învaţă, astfel, să colecţioneze plantele şi limbile.

Statuia lui Ramses al II-lea, de la Karnak

Incurajat de progresele mezinului, fratele mai mare se hotărăşte să se ocupe de educaţia lui şi îl cheamă la Grenoble, unde locuieşte. Deşi îi despart 12 ani, cei doi fraţi vor fi nedespărţiţi de-a lungul întregii vieţi. Jacques-Joseph Champollion-Figeac — este numele pe care l-a adoptat cel mai mare dintre fraţi — va fi pentru Seghir — „mezin" în arabă — un neobosit protector şi ghid spiritual, un deschizător de drumuri şi un „impresar". El îşi dă repede seama de geniul fratelui său. Al lui va fi cel de a-l pune în valoare. „Director de conştiinţă, apoi executor testamentar — scrie Gérard Macé —, el a avut pe lîngă Champollion rolul lui Leopold pe lîngă Mozart şi al lui Théo pe lîngă Van Gogh. Un rol ingrat dar nu dezinteresat, care constă în a te bucura de dividentele gloriei". Astfel, magistratul-frate va fi pentru Seghir de neînlocuit. Mulţumită lui, acesta va deveni un „mîncător" de cărţi, un licean-academician.

Un savant în pantaloni scurţi

La Grenoble, progresele mezinului sînt strălucite. La 12 ani, preceptorul lui îl autorizează să studieze nu numai ebraica, dar şi alte trei limbi semitice — araba, siriaca (o limbă arameeană) şi caldeeana. Cîteva luni mai tîrziu, face o impresie puternică cu ocazia unui examen, cînd traduce cîteva pasaje din Biblie în ebraică, performanţă pe care nu întîrzie s-o consemneze presa din Grenoble. Foarte curînd, începe să studieze etiopiana şi copta. Graţie acestei ultime limbi, el intră, în sfîrşit, în contact direct cu Egiptul: „Vreau să fac un studiu aprofundat şi continuu asupra acestei naţiuni antice ... Din toate popoarele pe care le iubesc — scrie el la 15 ani — nici unul nu-i înlocuieşte pe egipteni în inima mea".

Biografia unei intense epopei filologice

La 14 septembrie 1822, Jean-François Champollion, savantul Luminilor, descifrează o inscripţie din epoca lui Ramses al II-lea, provenind dintr-un basorelief al templului de la Abu Simbel, punînd, astfel, capăt marii tăceri a faraonilor. În 391, prea-creştinul Teodosie I ordona închiderea tuturor templelor „păgîne" din Imperiul roman. În Egipt, preoţii, ultimii păzitori ai scrierilor hieroglifice, sînt disperaţi, pentru că, în cîteva decenii, imensă comoară a unei culturi de trei ori milenară va fi iremediabil pierdută. Desigur, prin scrierile lui Platon, ale lui Herodot, prin numeroasele povestiri de călătorie, civilizaţia Nilului este mereu prezentă în lume. Dar ca un vis, ca o enigmă sacră.

De la incendiul care a mistuit Biblioteca din Alexandria, în anul 47 î.e.n., ce adăpostea marile texte ale culturii faraonice traduse în greacă, şi, în special, de cînd „un scrib curajos, trecînd peste interdicţii, a gravat, la 24 august 394, ultimele hieroglife pe o coloană a templului din Philae, civilizaţia egipteană nu mai era decît un imens „leagăn de ipoteze", scrie Jean Lacouture în biografia sa consacrată lui Champollion. „Egiptomania", pasiune eternă şi obsesie care continuă să facă ravagii, a vrăjit tot secolul XVIII. În 1989, ea „a lovit" din nou. Adăugîndu-se biografiei mai sus citate, reeditarea, în condiţii exemplare, la Institutul de studii orientale, a monumentalei „Descrieri a Egiptului", publicarea unei remarcabile „Istorii a Egiptului antic", semnată de Nicolas Grimal, insuflă „febra egipteană" sutelor de mii de pelerini ai Nilului.

Ianuarie 1989: căţărat pe umerii prietenului său, egiptologul Jean Pierre Corteggiani, Jean Lacouture descifrează, fermecat, pe o coloană a templului din Karnak, o inscripţie de a cărei existenţă Champollion nu ştia. Fondatorul egiptologiei se supusese, cu aproape două secole în urmă, tradiţiei care cerea ca toţi marii călători să-şi graveze numele pe o coloană pentru a-şi sărbători descoperirea. O inscripţie profană pentru eternitate!

Viaţa lui Champollion văzută de Lacouture este o adevărată poveste de dragoste. Cu un entuziasm „champollionesc", el a retrăit, timp de doi ani, intensa epopee filologică a eroului său. Gasconia – amîndoi erau născuţi în această regiune –, Egiptul şi Iluminismul formau un triunghi magic care nu putea decît să-l inspire pe Lacouture, biograful lui De Gaulle, Mauriac şi Malraux. Pe scurt, Lacouture nu avea de ales: el trebuia să reînvie, cu orice preţ, în cuvinte, aventura celui mai romantic dintre descoperitori. Ajutat de prietenul lui, Jean Vidal, el „a descifrat, în cinci sute de pagini, tulburătoarea enigmă a lui Champollion.

La 15 ani şi jumătate, face o comunicare la Academia de Ştiinţe şi Arte din Grenoble, intitulată „Observaţii asupra fabulei uriaşilor în lumina etimologiilor ebraice". Cîteva luni mai tîrziu, este ales membru corespondent al acestei academii, în urma prezentării „Eseului asupra descrierilor geografice ale Egiptului înainte de cucerirea Cambyei". Tenul bronzat, privirea întunecată şi pătrunzătoare, Seghir, devenit orientalist-minune, se „levantinizează" din ce în ce mai mult.

Apoi, totul va merge foarte repede. La 17 ani, se instalează la Paris pentru a-şi perfecţiona cunoştinţele. La Collège de France nu va întîrzia să-i înlocuiască pe profesorii absenţi. El adaugă cunoştinţelor sale lingvistice persana şi îşi perfecţionează copta, limba sa preferată. „Am devenit atît de copt — îi scrie el fratelui său — încît, pentru a mă distra, traduc în această limbă tot ce îmi trece prin cap. Vreau să cunosc egipteana ca pe franceză, pentru că pe această limbă se va baza toată cercetarea mea asupra papirusurilor egiptene". El are deja 18 ani, iar marea sfidare a descifrărilor hieroglifelor a fost deja lansată.

O cursă contra cronometru

La întoarcere la Grenoble, este numit profesor de istorie antică. Are vîrsta elevilor săi. Prietenia cu Joseph Fourier, fizician de geniu, prefect de Isère şi viitor prefaţator a „Descrierii Egiptului", îi permite să-şi perfecţioneze cunoştinţele privind cultura faraonilor. Dar să nu ni-l închipuim pe Champollion ca pe un „şoarece de bibliotecă". Ziarist talentat în momentele sale de răgaz, el s-a dovedit un virulent polemist. Republican din raţiune, iată-l bonapartist înfocat în timpul celor 100 de zile, ceea ce-i va aduce un exil la Figeac, cu ocazia încoronării lui Ludovic al XVIII-lea.

„Ciclotimie" — este diagnosticul lui Lacouture. Crizele de exaltare alternează cu cele depresive. Dar nimic nu îl opreşte din drum. Idealul său este Egiptul. Cursa contra cronometru pentru descifrarea hieroglifelor face ravagii. Concurenţii lui? Doi erudiţi europeni: suedezul Akerblad şi englezul Young. Seghir, în ciuda sănătăţii mult şubrezite — suferă de gută, de tuberculoză şi de diabet — continuă, pînă la epuizare, lupta lui corp la corp cu scriitura sfîntă egipteană. (Copta, limbă bisericească, a fost un idiom de tranziţie care s-a vorbit în Egipt după introducerea creştinismului, astăzi dispărută — n.n.). Akerblad şi Young fac descoperiri parţiale interesante, dar misterul sistemului hieroglific rămîne intact.

Champollion în mijlocul membrilor expediţiei franco-toscane, tablou de Giuseppe Angelelli

Lacouture povesteşte cu brio istoria acestui incredibil meci ştiinţific. Şi, pe 14 septembrie 1822, va fi bucuria copleşitoare a descoperirii, urmată imediat de o sincopă letargică. Champollion a reuşit, în sfîrşit, să-l facă să vorbească pe Ramses al II-lea. Young, lipsit de fair-play, îi va contesta mult timp victoria. Pentru Champollion, ceasul gloriei a sosit. Ales conservator al antichităţilor egiptene la muzeul Luvru de către regele Carol al X-lea, el nu se va îmbarca, împreună cu prietenul său Rosellini, decît la 31 iulie 1828 spre visul său de-o viaţă: Nilul. Timp de 15 luni, „egiptologul îndrăcit" va merge din surpriză în surpriză. El descifrează cu frenezie, graţie metodei sale, sutele de hieroglife care i se oferă. Abu Simbel, Luxor, Karnak, îl fascinează. Doarme în morminte, trăieşte în totală simbioză cu Amon şi Isis. În Egipt, totul îl încîntă: de la mormintele faraonilor la oamenii de pe stradă. În celebrul Rhamesseion din Teba se extaziază în faţa ruinelor prodigiosului colos al lui Ramses, trîntit la pămînt. Fericit, se întoarce în Franţa. „Am adunat material de lucru pentru o viaţă întreagă!". Doi ani mai tîrziu moare.

Octombrie 1836. Obeliscul de la Luxor — cadou postum de la acela care a adăugat memoriei noastre cîteva milenii — se ridică în Place de la Concorde, la Paris. Graţie lui Champollion, faraonii domnesc în

Piramidele – adăposturi, silozuri sau cadrane solare?

De secole, misterul piramidelor alimentează fantasmele și superstițiile... Șapte milioane de tone de piatră înseamnă mult pentru un simplu mormînt, fie el și faraonic. Totul se petrece ca și cum destinația funerară a monumentului n-ar epuiza enigma ci, dimpotrivă, ar întreține-o. Un scriitor peisagist din secolul trecut avea o formulă: spunea despre piramide că masa lor indestructibilă ar fi „obosit timpul". Timpul poate, dar nu și imaginația vizitatorilor. Din secolul al XVIII-lea, fiecare certitudine smulsă, de unii, tenebrelor generează, la alții, un fel de dispreț furios de care se consolează cu ajutorul unei noi doctrine oculte. Din înaltul marii piramide a lui Keops, a surorilor lui, Kefren și Mykerinos, cît și a verișoarelor mai îndepărtate, mii de ani de comentarii fanteziste ne contemplă: este mirajul mereu reînnoit al „egiptomaniei".

Din timp în timp, și de pe vremea antichității celei mai vechi, acești vulcani ai geometriei pure reizbucnesc în focul unei noi pasiuni: au fost, rînd pe rînd, considerați ca adăposturi pe vremea Potopului, silozuri de grîu, tronuri regale pentru a trece în revistă armate, observatoare astronomice, cadrane solare supradimensionate care ar marca, prin umbrele lor, solstițiile, indicînd astfel locuitorilor de pe malurile Nilului semnul strîngerii recoltei și chiar al pauzei de prînz, pe scurt calendare complete care poartă în ele istoria trecută, actuală și viitoare a umanității.

Șirul profeților și misticilor, care au stabilit corespondențe numerice între Biblie, Cartea morților și arhitectura triunghiulară a acestor vaste labirinte, pare a nu avea sfîrșit.

inima capitalei franceze . Mariette, Maspero, Leclant și mulți alții vor întreține, cu fervoare, flacăra pasiunii pentru Egiptul antic.

Răzbunarea faraonilor nu a avut loc. Sutele de mii de pelerini-turiști care în fiecare an, se duc să aducă un omagiu geniului lumii antice, știu că aceștia nu și-au mărturisit încă toate secretele. Magia misterului... Mulțumită lui, știm că faraonii au încă un viitor.

Ziua în care Ramses al II-lea a început să vorbească

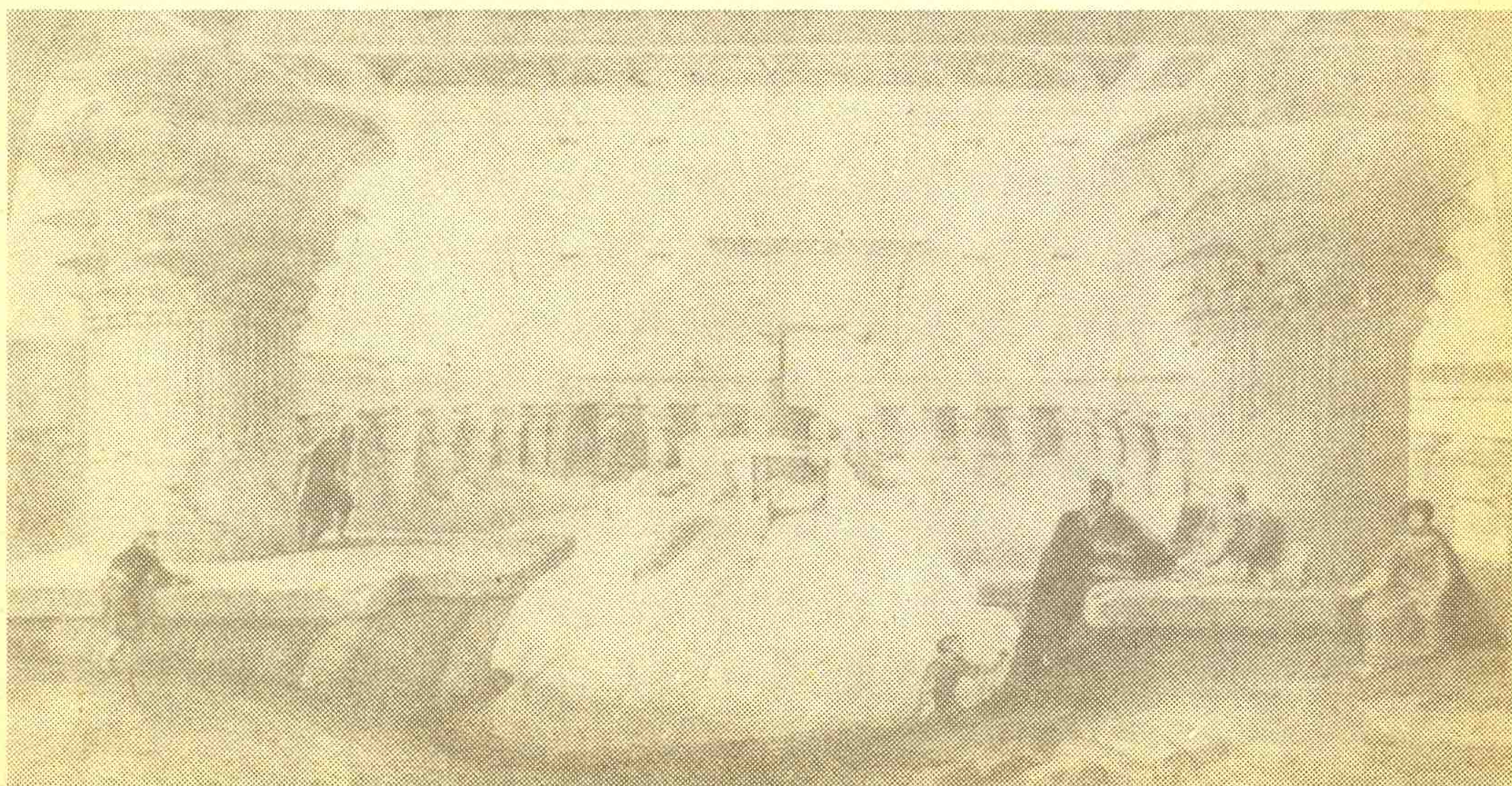
(Extras din lucrarea „Champollion, o viață de lumină")

La 14 septembrie 1822, Jean-Francois Champollion s-a sculat dis-de-dimineață. De acum, fiecare zi contează, cu recolta ei nouă de documente; de la buna primire pe care a făcut-o Academia studiului său consacrat demoticii, totul îl împinge spre succes. Proscris, hărțuit, aproape disperat cu 14 luni în urmă, el are, acum, vîntul în pupa.

Primele zgomote ale dimineții, care urcă din liniștita stradă Mazarin, nu-l pot distrage pe cercetătorul încuiat în foișorul de la etajul trei. Jacques-Joseph a plecat la Institut (Institutul Franței cuprinde cele cinci Academii — n.n.), unde domnește asupra bibliotecii. Dimineața va fi fructuoasă pentru cercetător: tocmai a primit reproduceri după basoreliefuri din Egipt și Nubia, efectuate de un profesor de arhitectură de la Școala de belle-arte, membru al Institutului. O adevărată comoară pentru descifratorul însetat.

Champollion se apleacă asupra primului document. Se detașează o inscripție semnalînd, în mod evident, numele unui suveran. Jean-Francois face ochii mari: grupul pe care-l fixează este format dintr-un disc de tip solar, roșu ocru, apoi dintr-un fel de literă formată din trei piciorușe, acoperită cu un spic cu trei ramuri și, în sfîrșit, de un semn dublu rotunjit în

Porticul templului de la Edfu, văzut de David Roberts (1840)

formă de T, identic cu cel care completează inscripţia lui Ptolemeu, avînd valoarea unui „s". Acest grup de semne nu reprezintă vreun suveran lagid sau roman: Jean-Francois i-a descifrat pe toţi, trebuie deci căutat în altă parte. În urmă, poate? Nu îi este prea greu să afecteze valoarea lui „s" sau „ss" sau „sés" dublului semn din dreapta (el ştie deja ca hieroglifele se pot citi, în egală măsură, de la stînga la dreapta sau de la dreapta la stînga. Ce poate însemna acest disc de culoarea ocrului, de tip solar, situat la stînga? Un soare? În coptă, acesta se numeşte „Ra". Dar atunci, dacă dublul semn final se citeşte „s" sau „sés", iar dacă primul înseamnă „Ra", ar fi de ajuns ca semnul din mijloc, tripodul, să aibă valoarea unui „m" pentru ca el — Jean-Francois îşi ţine respiraţia — să se găsească în prezenţa inscripţiei celui mai ilustru dintre faraoni, Ramses, poate chiar a celui mai mare dintre toţi, Ramses al II-lea...

Ai de ce să-ţi pierzi capul! Oare demonstraţia sa, pe care nu o credea aplicabilă decît numelor de suverani străini şi tîrzii, ar putea să opereze şi în cazul epocilor mai vechi, ale marilor dinastii ale Egiptului antic? El, care încerca să pătrundă în timp printr-o cale laterală, ascunsă, iată-l proiectat, dintr-un foc, în plină lumină, trecînd, dintr-un salt, peste secolele obscure. Să fie oare posibil? Ramses!

Cum să faci reconstituire plecînd de la ceea ce poate fi doar intuiţie întîmplătoare, o confuzie între dorinţe şi realitatea ştiinţifică? Iată o altă inscripţie conţinînd un grup încă necunoscut, diferit şi de numele care i-au devenit deja familiare, dar care provin dintr-o epocă mai apropiată. Le priveşte cu o nerăbdare febrilă. La stînga — o pasăre ibis. Apoi, acelaşi semn tripod, reperat în inscripţia atribuită lui Ramses, căruia îi conferă, de aceea, valoarea lui „m". Şi, pentru a termina, semnul curbat, rotunjit, care se citeşte „s" în inscripţiile suveranilor greco-latini şi, ipotetic, în acela al lui Ramses. Dar ibisul simbolizează pe Thot, zeul Thot, savantul, lucidul, inventatorul hieroglifelor! Şi dacă lectura „Thot" este posibilă, dacă al doilea semn are valoarea unui „m" iar ultimul se aude „s" sau „es", înseamnă că este vorba de ma-

Bonaparte Egipteanul

La 19 mai 1798, cînd părăseşte portul Toulon cu destinaţia Egipt, luînd cu el 35 000 de oameni şi o flotă considerabilă – 55 de vase de război şi 280 de vase de transport –, Bonaparte nu are decît 29 de ani. Este încă la vîrsta iluziilor şi, atunci cînd va hotărî apariţia, mult mai tîrziu, a marii lucrări comemorative intitulate „Descrierea Egiptului", el va apărea în frontispiciu, urcat pe un car de luptă şi punînd pe fugă hoardele de sălbatici, urmat de figuri senine şi zîmbitoare care aduc binefacerile spiritului şi culturii.

Şi totuşi, chiar de la debarcare, a izbucnit războiul, cu toate atrocităţile şi suferinţele lui. Dar, mulţumită „noii" sale tehnici – împrumutate puţin de la romani –, care consta în a face să avanseze trupele sub formă de careuri apărate de baionete, egiptenii sînt puşi pe fugă, cel puţin la început. Intrat învingător în Cairo, la 24 iulie 1798, Napoleon Bonaparte va încerca să-i facă pe notabilii locali să „colaboreze". El organizează sărbători populare, cu focuri de artificii, melodii franceze şi egiptene, cîntate împreună, se îmbracă uneori în „djellaba" (veşmînt tradiţional musulman), spre indignarea francezilor. Mai mult, el se gîndeşte serios la o convertire generală a soldaţilor săi la Islam?! În acest timp, războiul continuă. În acea vară fierbinte, armata franceză cade pradă insolaţiilor, oftalmiilor, setei necruţătoare şi chiar sinuciderilor. Şi, ca o răsplată a destinului pentru cruzimile făcute în rîndul băştinaşilor, care, în final, sînt decimaţi, ciuma va face ravagii în armata învingătorilor.

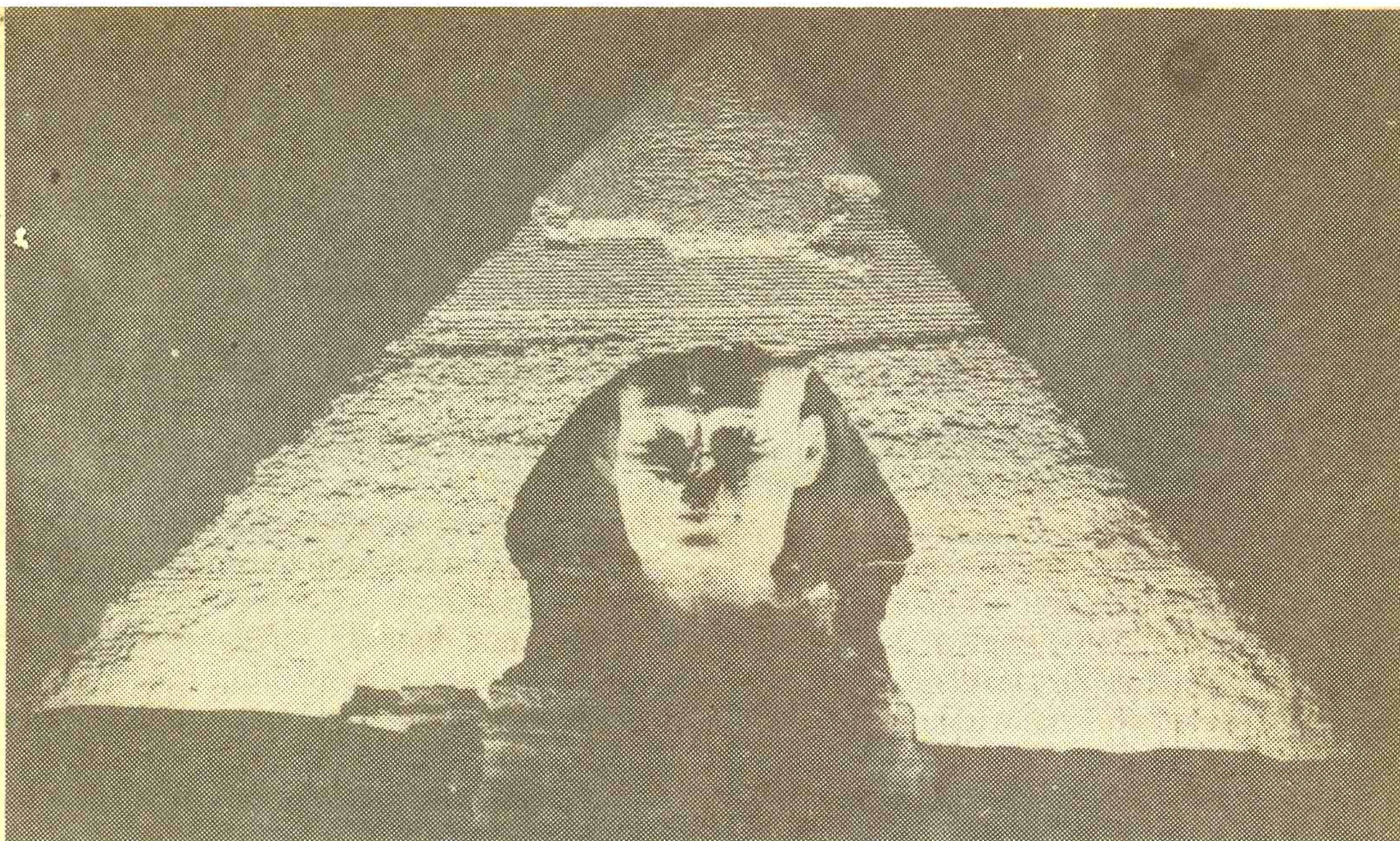
*Ceea ce a surprins întotdeauna la Napoleon Bonaparte a fost capacitatea sa de a face zece lucruri în acelaşi timp. El conduce marşurile în deşert, dureroase şi absurde, continuă luptele cu generalii săi, dar şi asasinatele în rîndurile vrăjmaşilor, şi în acelaşi timp citeşte pe Corneille, vizitează tîrgurile de sclave, seara merge la bal la Tivoli, copie a celui de la Paris. Şi, în mod special, **Bonaparte se îngrijeşte de Institutul** Egiptului, copie ceva mai redusă a Institutului Franţei, al cărui membru fusese ales în decembrie 1797. Îl însoţeşte, de altfel, un puternic contingent de savanţi şi artişti, matematicieni şi astronomi, naturalişti, oameni de litere, desenatori, muzicieni... Sînt, printre ei, numeroşi elevi ai Politehnicii, în vîrstă de 20 de ani, ca Henri Belleteste, care va redacta un vocabular arab pentru folosinţa trupelor, sau Joseph Regnault, care va efectua analiza apelor Nilului.*

Între două bătălii sîngeroase, Bonaparte vizitează pe membrii Institutului său. Are întotdeauna întrebări noi pe buze: cum se poate ameliora construcţia cuptoarelor de pîine pentru armată? Cu ce s-ar putea înlocui hameiul pentru producerea berii? Cum se poate limpezi apa Nilului?

Aceşti savanţi vor fi cei care vor repera urmele vechiului Canal de Suez pe care îl construise faraonul Ptolemeu al II-lea. Tot ei îşi vor da repede seama de valoarea celebrei pietre de la Rosette, pe care un locotenent francez a zărit-o şi a pus-o deoparte, după ce dărîmase un zid vechi pentru a consolida un fort, în iulie 1799. Această piatră poartă trei inscripţii, una în hieroglife, una în versiunea lor cursivă şi alta în greacă. Această piatră îi va permite lui Champollion să creeze egiptologia, plecînd de la traducerile acestor inscripţii.

Şi totuşi, Bonaparte eşuează în faţa zidurilor de la Saint-Jean d'Acre. Din 28 martie la 21 mai 1799, el va trebui să înfrunte o rezistenţă bine organizată de englezul Sidney Smith şi de francezul Le Picard de Philippeaux, fost coleg al lui Bonaparte la şcoala de artilerie de la Paris (fiind chiar mai bine clasat) şi care, în timpul Revoluţiei, fugise în străinătate. Philippeaux va muri de insolaţie pe crenelurile de la Saint-Jean d'Acre, dar jocurile sînt deja făcute: Bonaparte abandonează partida la 21 mai, înregistrînd prima sa mare înfrîngere.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, englezii fac să-i parvină ziare din care Bonaparte află că trupele franceze se bat în Europa pe toate fronturile. El face, atunci, un gest incredibil: îşi părăseşte armata, îmbarcîndu-se, la 23 august 1799, cu o mică suită, pe o fregată cu destinaţia Franţa. La 9 noiembrie 1799, va fi 18 Brumar. (Ziua în care Bonaparte, întors din Egipt, a obţinut demisia Directorilor şi transferul Consiliilor la Saint-Cloud – 9 noiembrie 1799, anul VIII al Republicii. A doua zi, Consiliile au fost dispersate cu forţa, marcînd astfel sfîrşitul Directoratului şi începutul Consulatului – n.n.)

La Gizeh, Sfinxul și piramida lui Ketren

rele Tutmes (Tutmosis), poate de al treilea, Cuceritorul.

Prodigios! Prima reconstituire este făcută. Un miracol care verifică un alt miracol. Ceea ce ar fi putut fi hazardat în interpretarea izolată a lui Ramses sau Tutmes se reduce la minimum dacă se compară cele două ipoteze. Dînd o lovitură după alta, Champollion reușește să se apropie de doi dintre faraonii cei mai glorioși. Să nu uităm scrisoarea pe care a scris-o, la 21 aprilie 1809, lui Jacques-Joseph: „Copta mea se îmbogățește continuu și găsesc, într-adevăr, mari satisfacții, căci îți dai seama că nu-i puțin lucru să vorbesc limba dragilor mei Amenophis, Setosis, Eammeses, Tutmosis..."

De acum nu se mai mulțumește să le savureze numele: 13 ani mai tîrziu îi descifrează, îi citește! Cine a fost oare mai fericit decît Jean-Francois în acea dimineață de 14 septembrie 1822?

Columb, care spera să ajungă în India, descoperă insule occidentale pe care nu va ști niciodată să le numească sau să le situeze exact. Străduindu-se să descifreze limba ultimelor dinastii din valea Nilului, Champollion descoperă, dintr-o lovitură, apogeul civilizației egiptene. Cît de sus ar fi țintit, cît de temerar ar fi fost și tot n-ar fi visat să aibă o revelație atît de amețitoare, directă și totală! Champollion se găsește în prezența unui sistem nu dublu, ci triplu, hieroglifele semnificînd, toate odată și luate separat, sunete și idei, ele însele reprezentate la propriu sau la figurat. Ra și Thot, soare și ibis se privesc, în timp ce „M" și „S", semne alfabetice, se armonizează. Mai mult, grupul „MS" are un sens; „l-a născut". Sistemul este deja gata.

Jean-Francois trăiește de patru-cinci ore într-o stare de febrilitate și de exaltare pe care cu greu, și-o poate controla. Nu mai rezistă. Cum poți să nu comunici celui cu care ai împărțit deziluziile și care a fost principalul sprijin marea descoperire?

Puțin înainte de amiază, descifratorul — în sfîrșit a cîștigat dreptul la acest titlu — ajunge, din cîțiva pași, la biblioteca Institutului și se năpustește în biroul fratelui său, cu răsuflarea tăiată: „Am descoperit taina!", după care se prăbușește într-o stare cataleptică.

În 1828, Jean-Francois pleacă în Egipt pentru a descifra monumentele „pe viu".

De la Memnon la Karnak

Champollion-călătorul se ridică la aceeași înaltă valoare, ca și Champollion-cercetătorul de bibliotecă. Cît de mare ar fi fost lingvistul, istoricul și esteticianul nu i-au fost cu nimic inferiori. Siguranța observației, stăpînirea perfectă a principiilor care ghidează diversele discipline, relația constantă între procesele istorice și creația artistică, convergența atîtor daruri îi garantează acestui călător inspirat un fel de suveranitate și, în acest spirit, au trăit lîngă el „argonauții" din 1828. Iată-l gata să se măsoare cu Teba...

Acest nume — scrie el — „era deja foarte mare în gîndurile mele. A devenit colosal de cînd am parcurs ruinele vechii capitale a celui mai vîrstnic dintre orașele lumii... Timp de patru zile, am alergat de la o minune la alta". S-a hotărît să-și înceapă călătoria pe malul stîng al Nilului. În prima zi, vizitează coloșii de la Memnon și pretinsul mormînt al lui Osimandias — unde îi este ușor să recunoască Rhamesseion-ul, pe care i-l semnalează superbul colos prăbușit al lui Ramses al II-lea. A doua zi, ajunge la Medinet Habou, a treia zi — în ritm de turist — poposește în Valea Regilor, unde se extaziază în fața unui palat „săpat cu foarfeca în munte". Acolo va comite una din erorile sale cele mai savuroase. Ieșind din celebrul templu cunoscut astăzi sub numele de Deir el-Bahari, el notează: „Am cules fapte extrem de importante pentru istorie. Am văzut mormîntul unui rege, deteriorat, cu excepția părților sculptate și care le reprezentau pe regina, mama sa, cît și pe soția sa, respectate

cu religiozitate de profanatori. Este vorba, fără îndoială, de mormîntul unui rege condamnat prin judecată după moarte".

Un secol şi jumătate mai tîrziu, oricare vizitator cu un aparat de fotografiat ştie că este vorba nu de „un rege condamnat" ci de o regină-faraon, ilustra Hatchepsut, şi că „vandalul", care a strivit efigia cuceritoarei paşnice a ţării lui Punt, a fost marele Tutmes al III-lea.

La 23 noiembrie 1828, Champollion abordează malul drept al Nilului pentru a vizita partea orientală a Tebei. La templul de la Luxor, se opreşte, cu precădere, în faţa celor două obeliscuri înălţate dintr-un singur bloc de granit roz, elegant construite. Se gîndeşte el oare să trimită unul dintre ele la Paris? La Karnak va avea inspiraţia decisivă, mai intensă chiar decît aceea a descifrării hieroglifelor. „... Mă duceam, în sfîrşit, la palatul sau, mai degrabă, la oraşul monumentelor, Karnak. Acolo am înţeles întreaga splendoare faraonică, tot ceea ce oamenii au imaginat şi au executat mai grandios. Tot ceea ce văzusem la Teba, tot ceea ce admirasem cu entuziasm pe malul stîng al fluviului îmi părea, deodată, meschin, în comparaţie cu concepţia monumentală care mă înconjura. Mă voi feri să descriu ceva; căci, din două lucruri unul: sau expresiile mele n-ar putea reda decît a mia parte din ce trebuie spus, vorbind despre asemenea obiecte sau, dacă aş încerca o schiţă sumară, aş fi luat drept un entuziast ori, să spunem lucrurilor pe nume, drept nebun. Noi, în Europa, sîntem nişte liliputani şi nici un popor, vechi sau modern, nu a conceput arta arhitecturii la o scară atît de grandioasă, atît de sublimă, cum au făcut-o vechii egipteni; ei concepeau ca şi cînd ar fi avut 500 de picioare înălţime, în timp ce noi nu avem, în cel mai bun caz, decît 5 picioare. Imaginaţia care, în Europa, se lansează deasupra porticurilor noastre, se opreşte şi cade neputincioasă la picioarele celor 140 de coloane din sala hipostil de la Karnak".

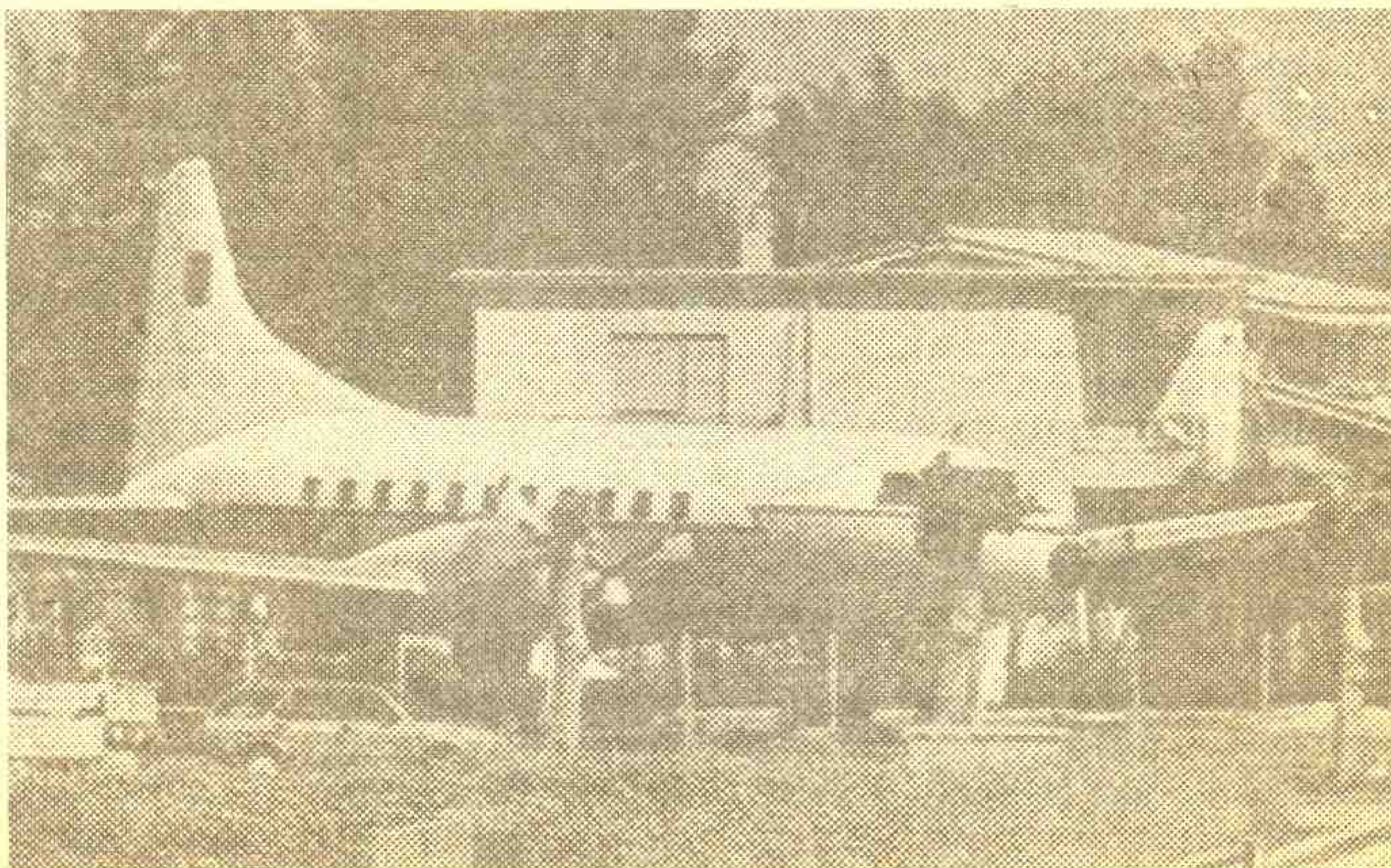
Fondatorul egiptologiei, cît ar fi fost de inspirat, nu se putea mulţumi cu elanuri lirice. Savantul va triumfa repede asupra poetului. În scurt timp, el îşi completează observaţiile privitoare la cronologie. Plecînd de la nenumăratele „portrete" ale faraonilor pe care îi scrutează, el anunţă că datările dinastiilor XVIII, XIX şi XX vor trebui refăcute. Îi scrie fratelui său cu o pană înaripată: „Îţi scriu numai atît cît să nu mori de curiozitate. Ar trebui să-mi petrec tot timpul scriind pentru a-ţi explica amănunţit toate descoperirile mele."

Jubilează, caută, găseşte, este fericit. Scrisorile lui sînt ale unui îndrăgostit fericit. Clima îi face bine, oamenii Nilului îl încîntă. Se descrie el însuşi în „palatul său de la Kournah" (un palat de noroi uscat) asaltat de o mulţime de vizitatori, solicitanţi, purtători de ofrande, schimbînd cu ei daruri şi cuvinte într-o arabă populară pe care o mînuieşte din ce în ce mai bine, invadat de oile şi găinile care se aduc la „cartierul general" al expediţiei franco-toscane. El este, ca Desaix în urmă cu 30 de ani pe aceste locuri, „sultanul cel drept". Dar dreptatea lui e dezarmată şi făcută pentru a dura.

Traducere şi adaptare de
Anca Munteanu

Cu avionul parcat în grădină

Potrivit revistei „Domenica del Corriere", cel de-al treilea preşedinte al Republicii Italiene, Giovanni Gronchi, avea la dispoziţie un avion tip „Convair 440", foarte cunoscut şi apreciat în perioada respectivă, care a reapărut în public după o absenţă îndelungată. El se găseşte, în perfectă stare de funcţionare, într-o grădină situată la cîteva sute de metri de aeroportul „Leonardo da Vinci". Pentru a-l vizita, nu trebuie plătită nici o taxă. Proprietarul său actual, Luigi Vianelli (41 ani), este întotdeauna, o gazdă extrem de ospitalieră, care nu refuză nici un vizitator. Cum a ajuns Vianelli în posesia avionului? Simplu: l-a cumpărat de la Ministerul apărării. Aparatul respectiv, nefolosit de peste 20 de ani, lipsit de unele piese, urma, în ultimă instanţă, să fie vîndut ca fier vechi. Vianelli l-a descoperit (era funcţionar la aeroportul din Roma) într-un hangar al aeroportului Ciampino. Deşi lipsit de o serie de piese, avionul cu doar 450 de ore de zbor era, practic, nou. A purtat tratative îndelungate cu ministerul pînă a reuşit să-l cumpere. Nu i-a fost uşor. Pentru a-şi procura suma necesară, destul de piperată, Vianelli şi-a vîndut vila în care locuia, automobilul, s-a împrumutat de la prieteni şi rude. A urmat „restaurarea" avionului. Încet, încet, Vianelli şi-a procurat unele piese, a schimbat altele, a înnoit interioarele, în fine, l-a făcut să arate ca un avion abia dat în folosinţă. Este dotat cu saloane, dormitoare şi poate primi şi 50 de pasageri. Vianelli mărturiseşte că, din momentul în care l-a pus la punct, a primit numeroase oferte de cumpărare, pe care însă le-a refuzat. Deocamdată, Vianelli nu ştie ce destinaţie să-i dea avionului. Unii i-au propus să deschidă un restaurant, alţii să-l transforme într-un club pentru aviatorii ieşiţi la pensie (plini de nostalgii pentru fosta lor profesiune) sau să deschidă o discotecă. Vianelli neagă că ar fi interesat de asemenea propuneri. Deocamdată, continuă să aprofundeze un manual de pilotaj consacrat tipului său de avion – „Convair 440"... **(Gh. R.)**

„Păcatele teleevangheliştilor“

- Rolls-Royce-urile şi proprietăţile penticostalului lipsit de scrupule
- „Am păcătuit şi vă cer iertare“

„Problema fundamentală a anilor '80, în Statele Unite, este relaţia dintre religie şi stat. Mulţi americani cumsecade, membri sau nemembri ai „establishment"-u-lui, conservatori sau liberali, mărturisesc că sînt îngroziţi de perspectiva ca, în fruntea ţării, să vină, într-o zi, un preşedinte «fundamentalist» sau penticostal, care ar apăsa, la primul apel al lui Jehova, pe butonul nuclear". Citatul acesta, oricît de alarmant pare, este extras dintr-o analiză publicată de Ingrid Carlander în *Le Monde Diplomatique*, anul trecut (şi din care revista „Lumea" a publicat ample extrase în nr 37/1988) şi se referă la un fenomen dominant, nociv şi periculos înregistrat în ultimii ani în Statele Unite: agresiunea „teleevangheliştilor". O invenţie relativ nouă, tipic americană, care îmbină marea forţă de penetraţie a mijloacelor de comunicare în masă, televiziunea îndeosebi, cu predica bisericească. Un fenomen ce nu mai poate fi ignorat din două motive esenţiale: pe de o parte, puterea imensă pe care au reuşit să o obţină aceşti „teleevanghelişti"; pe de altă parte, faptul că ei reflectă, amplificîndu-le, tendinţe profunde ale unei părţi a societăţii „al cărei obscurantism — cum scrie Ingrid Carlander — favorizează ideile conservatoare cele mai nocive". Recurgînd la informaţiile publicate de amintita revistă, precum şi de revistele americane *Newsweek, Time, U.S.News and World Report* şi *Rolling Stone*, vom încerca să relatăm, pe scurt, cîte ceva din caracteristicile fenomenului amintit.

Prima „trezire" religioasă (de după secolul al XVIII-lea, cînd nenumăratele secte creştine din coloniile americane îşi justificau acţiunile prin rezistenţa împotriva bisericii anglicane impuse de englezi) a avut loc la începutul acestui secol. Se povesteşte că, în noaptea de 1 ianuarile 1901, la Topeka, în Texas, o tînără studentă în teologie a început să se roage într-o limbă pe care nu o mai auzise. Curînd, şi alţi studenţi au început să vorbească „în limbi neştiute", iar profesorul lor, Charles Fox Parham — evident, şi el, avînd „darul limbilor" — a luat vreo duzină dintre ei, plecînd într-un turneu de predici în care să răspîndească mesajul „adevăratei Evanghelii". Afirmau că au darul vindecărilor miraculoase şi al profeţiilor, dar turneul s-a încheiat cu un eşec, încă în prima etapă, la Kansas City. Parham n-a cedat însă, şi a întemeiat o altă şcoală, la Houston, în Texas. Iar unul din noii elevi, pastorul negru William Seymour, a ajuns la Los Angeles, în aprilie 1906, unde a fondat o „biserică" într-un grajd dezafectat de pe Azuza Street. „Los Angeles Times" scria la vremea aceea: „O nouă sectă religioasă s-a instalat la Los Angeles într-o veche baracă. Bigoţii proliferează şi se exprimă prin exclamaţii şi rigiieli stranii. Practică cele mai fanatice rituri şi cad în stări de extaz învecinate cu nebunia".

Există două grupuri principale, în mare: pe de o parte, „evangheliştii charismatici" sau penticostalii, care cred în limbajul incoerent al alienaţilor mintali, în experienţe extatice, în „darul" de a vorbi în „limbi neştiute" şi care, în practică, se împart în foarte multe variante; şi „fundamentaliştii", care susţin că Scriptura trebuie citită literal. Cele două grupuri principale — sublinia „U.S.News and World Report" — se află la extreme şi, între ele, zeci de milioane de americani care, pur şi simplu, se descriu drept *born again* (născuţi a doua oară) şi sînt atraşi uneori într-o parte sau alta.

Şi unii şi alţii dintre aceşti „predicatori" sînt conservatori, chiar ultraconservatori, îşi zguduie adepţii (sau telespectatorii) cu descrieri înfricoşătoare ale sfîrşitului lumii; ei au proliferat, îndeosebi în ultimul deceniu, datorită unui climat socio-politic mai conservator, caută cu orice preţ profitul şi tind să ocupe diferite funcţii sociale. Profitînd de proliferarea unei aşa-numite „biserici electronice", „predicatorii" acestor „biserici" nu mai caută casele adepţilor, pentru a le vorbi, şi nu mai străbat în lung şi în lat ţara, ci vociferează în faţa microfoanelor sau a camerelor de luat vederi, care le transmit spusele la sute şi mii de kilometri distanţă, înfiinţează reţele de radio şi televiziune care nu difuzează nimic altceva decît „predici", „dezbateri religioase" şi felurite scenarii închipuite de misionarii aceştia ai erei electronice, pentru ademenirea „credincioşilor". În anii '60 şi '70, televiziunea a permis unor „predicatori" ca Oral Roberts, Pat Robertson, Jerry Falwell, Robert Schuller, Jimmy Swaggart şi Jim Bakker să pătrundă în milioane de cămine, iar publicul a devenit mai conştient de conservatorismul lor. În 1976, evangheliştii l-au sprijinit pe Jimmy Carter. Dar „Carter s-a dovedit a fi prea liberal pentru evanghelişti — scrie «U.S. News and World Report». În scurt timp, liderii protestanţi conservatori

„Păcatele teleevangheliştilor"

l-au sprijinit pe Ronald Reagan, care nu era un *born again*, dar care le sprijinea agenda socială inclusiv cererea de introducere a rugăciunii in şcoli. Nemaifiind inchişi in bisericile rurale sau ascunşi pe treptele de jos ale societăţii, evangheliştii constituiau acum, centrul forţei politice".

Cu mesaje simpliste, adesea ridicole...

Pe un fond de nemulţumiri sociale, incurajind proliferarea sectelor, din dorinţă de „spectacol", oricare ar fi tema, dar, concomitent, şi pe un fond de obscurantism, incultură şi, parţial, indolenţă a autorităţilor, astfel de „predicatori" au dobindit, curind, audienţă şi putere. Cu mesaje simpliste, nu o dată ridicole, ei reuşesc să obţină sprijinitori, adepţi şi donatori generoşi.

Ideile pe care le promovează sint dintre cele mai nocive. Tot ce este progresist sau considerat ca „liberal" sau numai aduce cu „liberalismul" este repudiat şi incriminat de „teleevanghelişti". Ideea egalităţii sociale le este cu totul străină. Sloganuri învechite despre „autoritatea zeiască" a patronului — căruia trebuie, prin urmare, să i te supui — sint readuse la lumină. Tot ce ţine de ştiinţă sau descoperiri de ultimă oră este condamnat — de pildă, „ororile geneticii" care aduce dovezi privind evoluţia omului şi „crearea" sa (celebrul „proces al maimuţelor", din anii '20, revine in memorie firesc, acuzatorul de atunci aparţinind acestei biserici). Dorinţa de putere a „predicatorului" se asociază cu amestecul în politică — în S.U.A. şi în alte ţări. Exemplul cel mai proaspat il oferă „teleevanghelistul" Pat Robertson, care a candidat, anul trecut, la preşedinţia Statelor Unite, sub culorile republicane, intrucit „Dumnezeu i-o ceruse". Dar care n-a obţinut la preliminarii decit 17 mandate. Însă, intr-o serie de predici rostite inaintea candidaturii şi inregistrate pe casete video, Robertson afirma, nici mai mult, nici mai puţin, decit că... ţările socialiste ar trebui rase de pe suprafaţa pămintului. Iar toţi aceşti predicatori la un loc dispun de studiouri de televiziune, posturi de radio, tipografii, „colegii biblice", „biserici", magazine etc. prin care işi fac cunoscute, cu insistenţă, ideile profund retrograde, extrem de nocive, unui auditoriu in mare parte obscurantist.

Probabil că mult mai puţine lucruri s-ar fi ştiut astăzi despre aceste „curente bisericeşti", dacă, in ultimii doi-trei ani, n-ar fi izbucnit o serie de mari scandaluri in care predicatorii se acuzau reciproc de afaceri ilegale, inclusiv privind comportamentul moral. Revista „Newsweek" işi intitula, in urmă cu doi ani, un amplu reportaj: „Dumnezeu şi banii". Scandaluri legate de imoralitate, lăcomia de bani şi setea de putere invrăjbesc lumea predicatorilor T.V.".

Chiar şi succinta trecere în revistă, făcută de „Newsweek", a averilor de care dispuneau diferiţi „predicatori" sau „biserici" poate sugera ce interese enorme intră in joc. Soţii Jim şi Tammy Bakker, cu sediul la Charlotte, in Carolina de nord, au intemeiat organizaţia „PTL" („Praise the Lord" şi „People That Love") care dispune de un canal de televiziune (ce transmite „The Jim and Tammy Show") şi de o proprietate de 2300 acri in Carolina de Sud (un fel de „parc religios"): in 1986, au obţinut venituri in valoare de 129 milioane dolari. Jimmy Swaggart, cu sediul la Baton Rouge, in statul Lousiana, dispunea de un imperiu T.V. in care lucrau peste 1000 de persoane, de un centru de „servicii divine" şi de un „colegiu"; veniturile in 1986 — 142 milioane dolari. Robert Schuller işi are cartierul general la Garden Grove, in California; nu i se cunoşteau veniturile, dar „predicile" sale din „catedrala de cristal", de lingă Disneyland, ajungeau in 1,7 milioane de case, iar construirea „bisericii" il costase 18 milioane dolari. Jerry Falwell, cu sediul la Lynchburg, statul Virginia, este conducătorul aşa-numitei „Majorităţi morale", care l-a sprijinit pe fostul preşedinte american la preluarea puterii; veniturile sale se estimează că s-au ridicat la 73,5 milioane dolari in 1986. Pat Robertson, cu sediul la Virginia Beach, dispune de o reţea de televiziune, Christian Broadcasting Network, cu 33 milioane abonaţi şi contribuţii directe de 129 milioane dolari. Oral Roberts, cu sediul la Tulsa, statul Oklahoma, conduce alt „imperiu religios", cu mai multe ziare şi un canal de televiziune; donaţiile anuale ating 58 milioane dolari; el este autorul unui straniu apel televizat (cit se poate de calculat?): „Dacă nu primesc opt milioane de dolari, Dumnezeu mă va chema la el..."; şi credincioşii, naivi, s-au inghesuit să-i trimită, in cel mai scurt timp, banii...

Între această jecmăneală pe faţă a credincioşilor şi scandalurile de morală nu e un mare drum de străbătut. Ciţiva din „predicatorii" amintiţi inainte şi care dispun de o mare audienţă l-au străbătut cu uşurinţă, după cum se va vedea din povestea următoare, preluată după revista „Rolling Stone".

Mafia „propovăduitorilor"

Jimmy Swaggart, 52 de ani, nu era, probabil, pină la inceputul anului 1988, cunoscut decit de adepţii săi. După scandalul izbucnit in iarna acelui an, viaţa lui aventuroasă, cu felurite „picanterii", este larg ştiută.

Ca in multe cazuri similare, criticile aduse de Jimmy altora şi condamnarea lor erau, mai degrabă, menite să ascundă viciile proprii — scrie revista citată. Una din primele sale victime a fost bătrinul „radioevanghelist" Herbert W. Armstrong, care afirmase că „biserica (sa) planetară" ar fi unica sursă de salvare. „Aşa incep sectele", scria Swaggart in rechizitoriul impotriva lui Armstrong; evident, aducea „in sprijin", citate din Evanghelii. Următoarea victimă a fost principalul său concurent printre penticostali, Oral Roberts, care pretindea că inviase morţi şi pe care Swaggart l-a stigmatizat drept un fals profet. Riposta lui Roberts: „Numai Satana ţi-a spus că valorezi mai mult decit alţii"...

Următorul pe listă: Martin Gorman care, ca şi Swaggart, fusese consacrat de „Adunările Domnului", ale căror trepte le urcase pină la gradul de vicar general al presbiteriului naţional. În multe privinţe, „biserica" lui Gorman semăna cu a lui Swaggart, iar succesul pe care il obţinea nu putea să nu irite. Congregaţia sa din New Orleans avea... cinci milioane de membri, ajunsese cea mai mare „biserică" din statul Lousiana şi eclipsa „Centrul cultului familial" al lui Swaggart, cu doar 4300 membri. Deşi, pe planul televiziunii, Gorman răminea foarte departe in urmă, ascensiunea sa era rapidă. Era in mod regulat invitat la „PTL Club", al lui Jim şi Tammy Bakker, „predica" sa zilnică („Martin Gorman in direct") era difuzată de reţeaua PTL şi de alte 37 canale independente. Gorman mai controla două canale de televiziune şi se pregătea să acapareze un al treilea. Informaţia care a produs explozia a fost aceea că se pregătea să achiziţioneze un satelit de telecomunicaţii, prin care audienţa sa ar

fi devenit internațională. Era prea mult pentru rivalii săi!

Puternicul teleevanghelist îl constrînge pe Jim Bakker să nu mai difuzeze predicile lui Gorman — pe care îl acuză de imoralitate, iar imperiul acestuia se prăbușește ca un castel din cărți de joc. Gorman se gîndește la răzbunare.

În aceeași lună, Swaggart îl atacă și pe Jim Bakker, animator al Clubului PTL și președinte al rețelei PTL. Bakker e copilul-adorat al ierarhiei „Adunărilor Domnului" — ceea ce Swaggart n-a fost niciodată. Parcul său de distracție, spectacolele televizate, Rolls-Royce-urile și proprietățile lui Bakker, prosperitatea acestuia îi conferă o respectabilitate la care mișcarea penticostală visează de la fondare. Swaggart lovește în toate acestea. Bineînțeles — continuă „Rolling-Stone" — Swaggart are mai multe reședințe pentru el, familia fiului său și nepoții săi, își petrece vacanțele la Palm Beach, își schimbă automobilele Lincoln de mai multe ori pe an. Dar ceva îi lipsește, un fel de frustrare îl roade, o sete de răzbunare și cruzime.

Cîteva luni mai tîrziu, sosește clipa răzbunării lui Martin Gorman, care, de data aceasta, el îl acuză pe Swaggart de imoralitate.

Totul se încheie însă cu un spectacol de prost gust, în mai 1988, cînd Swaggart, în fața a 30 milioane de telespectatori, ia microfonul și, plîngînd, spune: „Am păcătuit și vă cer iertare". După perioada de „ispășire", Swaggart probabil și-a reluat, cu aceeași aroganță, afacerile.

Ce se află în spatele acestui „război sfînt"? se întreba revista „Newsweek". Desigur, o goană după bani. După putere.

■

Ignorat în prima parte a anului 1989, fenomenul teleevangheliștilor moralizatori și corupți revine, spre sfîrșitul anului, în atenția publicului. Jimmy Swaggart și-a reluat activitățile, dar a pierdut aproximativ 69 la sută din teleascultători și 72 la sută din adepți. Mărturisirile publice ale unei prostituate cu care Swaggart își petrecea timpul au redus peste noapte audiența acestuia de la două milioane la sub nouă sute de mii.

„Căderea" lui Jim Bakker a fost și mai spectaculoasă. Scandalul izbucnit în martie 1987 s-a încheiat abia în toamna lui 1989. Lui Bakker i s-a deschis un proces în care era acuzat de fraudă, imoralitate, extorcări de fonduri. Spre sfîrșitul lui octombrie, un juriu din Charlotte, Carolina de Nord, găsindu-l vinovat de 24 de acuzații de fraudă și complot realizate prin intermediul mijloacelor de comunicare și al poștei, l-a condamnat la 50 de ani închisoare și o amendă de o jumătate de milion de dolari. Sfîrșitul firesc al unui ingenios predicator care profita de incultura și naivitatea auditorilor și adepților va fi trezit la realitate milioanele de persoane care contribuie cu însemnate fonduri la sporirea averilor unor „biserici" dintre cele mai ciudate?

„Violoncelist prin Europa"

L-am cunoscut la Hamburg, dar, așa cum avea să-mi spună chiar el, s-ar fi putut să-l întîlnesc la fel de bine și la Helsinki sau în cîteva orașe din Spania. Și iată că am fixat, în mare, „locul de muncă" al lui Larry.

De fapt, mărturisește el, nu mă cheamă Larry, dar toată lumea îmi spune așa; poate chiar că e mai bine.

Și, după cîteva clipe, cînd peste surîsu-i permanent trece o ușoară, abia perceptibilă, îngîndurare, reia:

— De fapt, poate că, într-adevăr, trebuie să mă cheme Larry. Înaintea lui Larry, a fost altcineva, un altul, un cu totul altul.

Dar, deocamdată, discuția revine la lucruri mai puțin complicate. L-am cunoscut pe Larry într-unul din acele multe și mici hoteluri care, și în marele port hanseatic, ca în mai toate orașele Germaniei federale, se îngrămădesc în jurul gării. Micul, modestul dar curatul hotel — mai degrabă, pensiune —, în care poposise pentru cîteva zile, avea, lucru deosebit de apreciat de mulți dintre clienții săi, o cameră mai mare, unde, pe o masă, era instalat un televizor care mergea aproape tot timpul — de dimineața pînă noaptea tîrziu. Dimineața, nu era mai nimeni să se uite la program, dar televizorul funcționa, totuși, cu sonorul dat tare, poate pentru ca să-l poată auzi și bătrînica de la recepție. După micul dejun, înainte de a pleca cu treburile prin oraș, îmi luasem obiceiul să mă opresc puțin acolo, pentru a urmări fie măcar și numai cîteva secvențe dintr-un program de actualități bine făcut. Eram, de obicei, singurul consumator al acelei emisiuni, cînd, într-o dimineață, un tînăr cam de 30—35 de ani intră năvalnic pe ușă, cu un zîmbet larg, purtînd într-o mînă cutia unui instrument muzical, iar, în cealaltă, o pălărie boțită, ținută ca un săculeț, al cărei conținut îl și răstoarnă pe masă. Se răspîndește o grămăjoară de monede de tot felul, și tînărul, amuzat de privirea mea uimită, mă întreabă într-o germană cu un vădit accent american: „Nu sînteți nici dumneavoastră german, nu-i așa?" Dar, înainte de a-i da vreun răspuns, se așază lîngă mine, îmi întinde mîna și se prezintă: „Eu sînt Larry, așa-mi spune toată lumea".

Puțin îi trebuie lui Larry pentru a trece la mărturisiri. Se recomandă „muzicant ambulant în Europa". Are un violoncel („ordinatorul meu" — cum îl prezintă), o pălărie („casa mea de bani") și... cam atît. „Asta e toată averea mea" — spune el, cu un gest larg. După care se apucă să-și facă meticulos „casa" din ziua precedentă. Nu-i ia prea mult timp. „47 de mărci și 50 de pfennigi" — totalizează el cu voce tare. „Deci, 25 de mărci pentru hotel și restul pentru toate celelalte" — își continuă el calculele, punînd sumele corespunzătoare în buzunare diferite.

Îmi explic din nou mirarea, nu știu să existe, în acest hotel sau în oricare altul, vreo cameră care să coste doar 25 de mărci pe noapte. „Dar eu m-am înțeles să nu iau micul dejun și apoi... să vedeți care e camera mea. Nu doriți? E chiar aici, aproape". Și, luîndu-mă de mînă, mă trage pe culoar pînă la primul colț, unde, sub scară, se află o ușiță în spatele căreia credeam, cînd treceam pe acolo, că trebuie să fie depozitate mături, găleți sau detergent pentru curățenie. Deschide ușița și lasă să se vadă o mică încintă, cu profil aproape triunghiular, în care nu se află decît un pat îngust, iar, lîngă el, un rucsac burdușit cu lucruri. „De fiecare dată cînd vin la Hamburg, am asigurată camera mea-plic. E tot timpul rezervată pentru mine, n-am nici un fel de emoții, nimeni nu mi-o dispută". Revenim în camera cu televizorul. Acest tînăr atît de deschis, de exuberant, cu aerul său puțin teribilist, care-l face, însă, parcă și mai simpatic, nu poate să nu te cucerească. Iar cînd află că mă interesează viața lui, nu se lasă rugat de două ori pentru a povesti.

„Ieri, bunăoară, am avut o zi bună, o zi plină. Mai întîi mi-am găsit un loc bun (era în noiembrie și începuseră ploile reci și lungi de

„Violoncelist prin Europa"

(urmare din pag. 123)

toamnă). La intrarea într-o stație de metrou. E mai cald acolo, nu plouă, trece și multă lume. Are și acustică bună — completează el și lasă să-i scape o cascadă de rîs repede și zgomotos, ca de copil. Acum, pînă la sărbători, e o perioadă bună, oamenii sînt mai darnici. După Anul Nou, plec de obicei în Spania, e mai cald iarna acolo, dar cîștigul e mult mai mic. Turiștii străini trec pe lîngă mine, unii se opresc, mă ascultă, dar apoi pleacă mai departe, fără a lăsa nimic să cadă în «casa de bani». Probabil, cred că fac și eu parte din atracțiile turistice ale locurilor, probabil că-și închipuie că mă plătește pentru asta primăria sau vreun oficiu de voiaj.

Am mai avut o zi bună ieri, și din altă privință. M-am luat după un anunț dintr-un ziar unde se dădea adresa unui magazin cu mărfuri «la mîna a doua», și mi-am luat o haină de iarnă din imitație de blană, foarte călduroasă. Cam uzată, e drept, dar la un preț aproape de nimic. O să am, însă, probleme cu ea, nu pot să o car în Spania, trebuie să vorbesc cu cineva aici la hotel să mi-o păstreze pentru toamna viitoare".

După atîta mărturisiri, aproape spontane, ale lui Larry, îndrăznesc să-l întreb cum se face că „a îmbrățișat" această meserie.

— E un mod de viață care mă face să cred că am o independență de spirit totală. E adevărat că nu știu ce s-ar întîmpla dacă aș cădea bolnav sau dacă, dintr-un motiv sau altul, n-aș mai putea să cînt. Dar pînă la urmă, lucrurile se vor aranja cumva. Oricum, nu am de gînd să rămîn toată viața violoncelist ambulant prin Europa.

— Cum se face, Larry, că ai devenit „violoncelist ambulant prin Europa", cum spui tu?

Deveni dintr-o dată grav.

E o poveste ceva mai complicată, nu-i nici prea plăcută și nici nu cred că e cazul să intrăm în detalii. N-am făcut conservatorul, am luat lecții de violoncel acasă, părinții mei sînt oameni bine situați „în State". De fapt, sînt specialist în ordinatoare și, după terminarea institutului, am obținut o slujbă bună la o firmă. Era pe vremea războiului din Vietnam și, încă din facultate, am fost cu toții împotriva războiului. Cînd mi s-au adus niște lucrări pentru o comandă militară, eu am spus că nu vreau să particip la treaba asta, că prefer să-mi dea comenzi civile. Șefii mei s-au supărat și a trebuit să plec de acolo. N-am mai găsit de lucru nici în altă parte. Și atunci, m-am gîndit să mă fac artist, să-mi cîștig banii pentru existență singur și într-un mod plăcut. E și o experiență de viață, cunosc mulți oameni, cunosc lumea. Dar aveți dreptate, pînă la urmă va trebui să fac altceva. Mă gîndesc din cînd în cînd la asta, dar deocamdată nu prea știu ce-i de făcut. Cu părinții vorbesc rar, foarte rar la telefon, dar, de fiecare dată, mă roagă să mă întorc și mă asigură că o să-mi găsească ei ceva de lucru în meserie. Eu însă nu sînt chiar atît de convins ca ei. De aceea, nici nu mă prea grăbesc.

Larry se oprește și rămîne pe gînduri. Dar, după cîteva clipe, surîsul îi înviorează din nou fața, și, afișîndu-și bocancii butucănoși și scîlciați din picioare, spune:

— Știți de unde-i am? Șapte mărci, o afacere unică, incredibilă. E aici, la Hamburg, un magazin unde se vînd cămăși, pantaloni, încălțăminte, mănuși și tot felul de efecte ale militarilor americani care se reîntorc acasă din Europa. Trec din cînd în cînd pe acolo. E singura afacere pe care accept s-o fac cu militarii.

Corneliu Vlad

Speculanții de tablouri

● Cine va cîștiga, Van Gogh sau Cézanne?

● Nu poți atîrna pe perete un tablou, pentru ca, apoi, să-l uiți!

Pablo Picasso avea 23 de ani, cînd a pictat în 1905 tabloul melancolic „Acrobatul și tînărul arlechin". În 1911, pînza avea să intre în muzeul Von-der-Heydt din Wuppertal; naziștii, care nu au apreciat arta lui, l-au scos din muzeu. În decursul lunii noiembrie 1987, aceeași pînză avea să fie oferită spre licitație de „Christie's" cu prețul de strigare de circa zece milioane lire sterline; cumpărătorul este necunoscut. Pînă în prezent, cel mai mare preț plătit pentru un tablou este de 94 milioane mărci pentru „Irișii" lui Van Gogh și 72 de milioane de mărci pentru „Floarea soarelui" ale aceluiași pictor. Astfel își începe revista „Der Spiegel" ampla relatare despre neîncrederea în valorile financiare, despre încercarea de „spălare" a banilor obținuți pe căi ilicite.

Prietenii picturii și sculpturii, colecționarii pasionați privesc neputincioși cum evoluează arta sub dominația marii finanțe. „Artele frumoase" au ajuns acum în mîna unor speculanți avizi de bani. Piețele operelor de artă au devenit ruleta, unde se traficheazà miliarde. La începutul lui noiembrie, „Sotheby" a oferit la New York, numai într-o singură seară, 792 de opere de artă în valoare de 231 milioane de dolari. Aproape concomitent, „Christie's" a mai vîndut colecția lui William Goetz, fostul suveran al Hollywoodului: 28 de pictori impresioniști și moderni — în mai puțin de o oră, la prețul de 85,25 milioane de dolari. Tabloul de tinerețe al lui Picasso, „Maternitate", a fost vîndut unui „cumpărător necunoscut" pentru suma de 24,75 milioane de dolari — cel de al treilea preț plătit vreodată pe un tablou.

Cine sînt cumpărătorii, ce determină creșterea atît de vertiginoasă a spiralei prețurilor? Un negustor newyorkez de artă presupune că sînt în circulație mai mulți bani ca niciodată.

Noua elită japoneză a yenului este cea mai interesată de achiziționarea culturii europene; „vrem să ne aflăm pe aceeași treaptă spirituală cu europenii și americanii", declara Masao Nangaku, 70 de ani, miliardar, proprietar de imobile din Tokio. Japonezii cumpără cu aviditate, netinînd cont de explozia neprevăzută a prețurilor; „adevărata perioadă de înflorire a comerțului cu opere de artă bate la ușă", crede To-

kushichi Hasegawa, 49 de ani, cel mai mare negustor de opere de artă din Japonia.

Neîncrederea în valorile financiare a scăzut nu numai după marele crah din octombrie 1987 de pe Wall Street. Aproape toţi experţii şi negustorii de opere de artă sînt unanimi în ideea că achiziţionarea de opere de artă este cea mai avantajoasă metodă de „spălare" a banilor obţinuţi pe căi ilicite. „Maternitatea" lui Picasso a fost cumpărată de mafie pentru a plasa bani proveniţi din traficul de droguri.

Arta, ca „spălătorie de bani" sau ca obiect supus speculaţiilor: o pînză de Renoir, vîndută, în 1985, la preţul de 1,65 milioane de dolari, a fost apoi revîndută de cumpărător pentru 8,5 milioane de dolari.

De la 3150 de dolari la 17 milioane

In timp ce cursul dolarului este în scădere, creşte preţul artei americane. Pictori contemporani, cum ar fi Jasper Johns (după moartea lui Picasso, Joseph Beyus şi Andy Warhol, el a dobîndit titlul de cel mai mare pictor în viaţă), constată, cu mîndrie şi spaimă, cum creşte la infinit spirala preţurilor. Primul a crescut în valoare tabloul „Drapelul alb", oferit la licitaţie de „Christie's": magnatul suedez al imobilelor Hans Thulin l-a cumpărat la preţul de 7 milioane de dolari. În seara imediat următoare, editorul newyorkez Samuel I. Newhouse a cumpărat pictura „Start greşit", tot a lui Johns, cu 17 milioane de dolari. Leo Castelli, 81 de ani, negustor de opere de artă, îşi aminteşte, ca prin vis, că a vîndut tabloul, în februarie 1960, pentru 3 150 de dolari, jumătate încasînd artistul, foarte satisfăcut.

Societăţile de licitaţie domină din ce în ce mai autoritar artele frumoase; negustorii, ani de zile oamenii de încredere ai artiştilor şi colecţionarilor, au transformat licitaţia într-un spectacol. Aviditatea cumpărătorilor prezenţi la licitaţie le conferă siguranţă: ceea ce doresc mulţi şi cu ardoare, trebuie să fie foarte scump. Nimeni nu întreabă de ce. Colecţionarii pasionaţi, iubitorii de artă nu îşi mai pot permite să obţină tablouri: artiştii pe care i-au sprijinit ani de zile au devenit accesibili numai milionarilor.

Instituţiile financiare puternice, cum ar fi „Citibank", au înfiinţat o secţie de consilieri în materie de artă. În acest scop au angajat specialişti în slujba milionarilor şi a finanţării achiziţionărilor de opere de artă — fireşte, luîndu-şi măsurile de securitate implicite. Cine este dispus să investească mai puţin de un milion de dolari este cu greu acceptat. De serviciile lor fac uz, mai ales, japonezii. „De ani de zile, Japonia achiziţionează circa 40 la sută din ceea ce oferim spre licitare", precizează lordul Gowrie, şeful filialei engleze a „Sotheby".

În ultimii trei ani, yenul japonez a crescut în valoare, faţă de dolarul american, cu 68 la sută, ceea ce i-a determinat pe japonezi să cumpere în Europa şi America nu numai imobile şi firme, ci şi artă — ca investiţie lichidă. Bancherii japonezi îşi investesc capitalul financiar în tablouri, în speranţa că, după o anumită perioadă, le pot revinde la un preţ mai bun: speculanţii de imobile iau credite ieftine, cu dobînzi mici, şi caută cu asiduitate, în galeriile de artă, Van Dyck, Rubens şi Goya. Ei nu realizează că nu se pot obţine profituri neobişnuite prin specularea artiştilor recunoscuţi deja pe plan internaţional. Renoir şi Johns sînt „excepţii în perioade de excepţie"; aceste preţuri nu au nici o legătură cu valoarea tabloului, opinează un expert elveţian.

Souren Melikian, observator al scenei pieţei operelor de artă din SUA, avertizează de luni de zile, în „International Herald Tribune", că piaţa va suferi un recul: „Preţul artei se bazează pe credinţa în ea şi, de aceea, operele de artă sînt mult mai expuse catastrofelor decît orice alte obiecte de investiţii". Melikian prevede că piaţa operelor de artă va începe, totuşi şi să scadă.

O sugestivă copertă a revistei „Der Spiegel": Arta = marfă (Picasso: „Acrobatul şi tînărul arlechin")

Cumpărător — telefonul

În sala de licitaţie a firmei „Christie's" din New York începe strigarea. Tabloul este agăţat pe perete, împodobit sărbătoreşte cu o ramă somptuoasă, strălucind în lumina reflectoarelor. Îşi aşteaptă noul proprietar, care are voie să facă cu el ce vrea; nimeni nu va şti dacă l-a cumpărat într-adevăr din pasiune sau nu.

Jos, în sală, stă duşmanul; tabloul este privit de o mulţime de ochi avizi. Se indică preţul de strigare, după care urmează licitaţia pînă la victoria finală. Preschimbarea artei în bani se face ca şi cum ar fi lucrul cel mai obişnuit. Suma creşte printr-o mică încruntare din dreapta, o clipire din stînga, o înclinare a capului în rîndul al treilea, pînă se ajunge la ultima ofertă: vînătoarea încetează, trofeul este atribuit. În sală se aude un murmur general. Tabloul, un Renoir, şi-a schimbat proprietarul — prin intermediul telefonului.

Vînzarea continuă cu următoarele piese licitate. Ele nu ajung în posesia celui ce le doreşte din pasiune pentru artă, ci a speculantului celui mai avid — indiferent cine este el. Întîlnirea dintre speculant şi opera de artă se face prezentă prin lovitura cu ciocănelul (de obicei, din fildeş sau abanos) a funcţionarului ce anunţă, astfel, atribuirea obiectului cîştigătorului. Opera de artă dispare din istoria artei şi circulă, de acum înainte, în sfera financiară, undeva pe planeta Pămînt. Există şi posibilitatea ca ea să devină invizibilă: „Irişii" lui Van Gogh, achiziţionaţi la preţul record de 53,9 milioane de dolari, s-au dispersat în ceaţa newyorkeză. „Sotheby" a şters toate urmele în noiembrie 1987. La sfîrşitul lui iunie 1988, peisajul lui Claude Monet, intitulat „Dans la preerie", a apărut pe

Speculanţii de tablouri

lista „Sotheby"; după numai cinci minute, părăsea galeria la preţul de 24 milioane de dolari. Cumpărătorul: din nou, telefonul.

Cel mai scump tablou al unui pictor german din secolul XX a fost vîndut în iunie 1988 la „Sotheby" la preţul de 1,8 milioane mărci RFG; cumpărătorul tot necunoscut; este vorba de tabloul „Grădină de flori" de Emil Nolde.

10 000 de dolari mărul

Lumea artei se prăbuşeşte de cînd se pictează tablouri: apocalipsul a bătut la uşă şi în mai 1952. O natură moartă a lui Cézanne a fost vîndută la preţul de 130 000 de dolari (tabloul reprezenta 13 mere, deci 10 000 de dolari mărul). Cotidianul „Le Monde" avea să scrie: decăderea culturii, valorile estetice au fost înlocuite de cele economice. Acesta nu era decît începutul. După 30 de ani, tablourile au învăţat să socotească. Preţurile lor au fost ridicate, mai întîi, de muzee, apoi de negustori, în sfîrşit de colecţionari. Pentru cumpărătorii actuali, ele nu reprezintă decît valoarea în bani: singura lor preocupare este profitul. Nu se admiră tabloul achiziţionat, ci preţul plătit. „Este ca şi cum anumiţi oameni vor să ascundă banii în artă" — încă un profit de pe urma traficului de droguri? Astăzi, arta a devenit ban lichid; tablourile sînt preferate acţiunilor, lingourilor.

Speculanţii dirijează arta din interes. Ajung aproape să o asedieze. În ce scop? Simt oare nevoia să facă ceva cu totul deosebit? Sau forţa ce stă ascunsă în forme şi culori urmează să le sporească puterea? Cultura capitalistă a devenit o marfă oarecare, care se vinde asemeni celorlalte. Faptul că preţurile sînt atît de ridicate evidenţiază, în fond, teama de hîrtii colorate, respectiv de acţiuni şi bancnote. În trecut, dolarul părea sigur, acum arta este mai puternică decît dolarul. Dacă dobînzile vor începe să crească din nou, speculanţii vor face din nou bani din bani. Momentan, investesc în tablouri; acţiunile dau bătaie de cap. Crahul bancar din octombrie 1987 le este încă foarte prezent în memorie.

Este stare de război: armele sînt tablourile, iar luptătorii, care dispun de forţele cele mai puternice, dictează pacea. Proprietarii galeriilor de artă? Nu, cumpărătorii. Colecţionarii din pasiune sînt îngrijoraţi de spirala preţurilor. Unul din ei mai speră: trebuie să avem răbdare şi să fim precauţi. Într-o zi, totul se va reglementa.

Marii colecţionari de artă sînt totuşi, neliniştiţi: oricine dă banii ceruţi la licitaţie poate cumpăra opere de artă, fără să se ştie de unde provin aceşti bani. Dolarii sînt preschimbaţi în artă, niciodată nu se poate afla cine este cumpărătorul. Cineva a plătit 53,9 milioane de dolari pentru „Irişii" lui Van Gogh şi a dispărut în neant după aceea. Cum poate rămîne anonimă o asemenea sumă de bani? În mod normal, proprietarul ar trebui să fie mîndru de tabloul său.

Cu mult timp în urmă, cînd în muzee mai erau picturi de valoare, cînd ele nu reprezentau investiţii de capital, cînd erau doar o combinaţie de forme şi culori, şi nu o valoare în yeni, erau admirate cu satisfaţie. Astăzi, suporterii iau cu asalt galeriile de artă, asemeni stadioanelor, sperînd în recorduri noi stabilite de atleţii pereţilor. Cine va fi următorul campion mondial? Cine va depăşi primul limita de 100 milioane de dolari? Un autoportret de Van Gogh sau un Cézanne?

Licitaţie organizată la „Christie's". „Floarea soarelui" de Van Gogh

Firmele de licitaţie caută cu asiduitate orice poate fi vîndut. La Londra „Sotheby" aspiră arta din toate colţurile posibile: se scoate un covor din beci, o vază veche din pod, un tablou prăfuit —, totul este prezentat experţilor, în speranţa că reprezintă o valoare licitabilă. „Sotheby" şi „Christie's" oferă orice aduce bani: încasează, în mod egal, de două ori — zece la sută de la vînzător şi acelaşi procent de la cumpărător.

Investiţii! În mod normal, ceea ce cumperi ar trebui să-ţi placă! Nu poţi atîrna pe perete un tablou, pentru ca, apoi, să-l uiţi! Te priveşte continuu şi îţi aminteşte preţul plătit. Pur şi simplu nu îl poţi trece cu vederea. Banii au devenit, acum, cel mai important lucru. Oamenii şi Himalaya preţurilor: „Sotheby" a început, în 1975, să ţină evidenţa vînzărilor. În 1975, ele au fost de 100 la sută, în 1988, au ajuns la 800 la sută; în sezonul 1987/88 „Sotheby" şi-a sporit licitaţiile cu 20,8 la sută — la 1,548 miliarde de dolari. Zece obiecte au fost vîndute cu peste cinci milioane, 104 — cu peste un milion de dolari.

Şi alţi negustori fac, acum, avere cu vînzarea artei. De pildă, Leslie Waddington din Londra este în culmea fericirii: bazată numai pe bani. În ultimii cinci ani, declară el, preţul artei a crescut de trei ori, poate chiar de patru. Afacerile noastre devin o industrie. Cîte tablouri are? Dubuffet,de exemplu? 200 răspunde calculatorul. Cîte de Picasso? 18. Le-a cumpărat cu ani în urmă şi le mai ţine. În 1966 a cumpărat desene de Picasso cu 1 000 de lire sterline bucata; le păstrează pînă ce calculatorul îi va spune că a sosit momentul prielnic. Precauţiile sale sînt mai mari după rahul bancar din 1987. De partea lui a fost inspiraţia: a cumpărat foarte multe tablouri, unii speculanţi au cedat presiunii nervoase. După aceea le-a revîndut.

Speculanţii sînt orbi cînd este vorba de calitatea artei, dar nu cînd este vorba de bani.

Magda Cadia

Un alt trist ELDORADO

Este aproape ora 7 dimineaţa şi, în timp ce primele raze fierbinţi ale soarelui se abat asupra pădurii din Sumatra, sute de mineri se îndreaptă spre galerii. Tineri echipaţi cu căşti şi cizme înalte se suie pe micile platforme de cale ferată care îi vor duce spre o lume a întunericului, un labirint de galerii umede şi tunele în care nu poţi decît să te tîrăşti. Ei trebuie să treacă prin ape subterane şi să coboare pe scări verticale, alunecoase. În cîteva minute, sînt plini de noroi şi transpiraţie. Totul răsună de zgomotul asurzitor al aparatelor de forat cu aer comprimat. Conversaţia nu e posibilă, dar minerii zîmbesc şi dau din cap. Ei sînt norocoşii, veniţi din insulele îndepărtate, care au găsit de lucru la Lebong Tandai, unde scot aur din pămînt, în schimbul cîtorva dolari pe zi. Revista „Newsweek" îşi continuă, astfel relatarea:

Avansînd prin labirint, Jerry Smith, de la P.S. Lusang Mining, îşi salută muncitorii băştinaşi în limba lor. Echipa se îmbulzeşte în jurul şefului britanic al minei, iar el arată spre stînca şiroind de apă. Depozite albicioase, strălucind de pete de cuarţ şi pirită, numite „aurul prostului", se disting pe suprafaţa verde-gri a stîncii. Aceste zăcăminte conţin aur „epitermal", încătuşat într-un bogat filon de pînă la şapte metri lăţime şi patru kilometri lungime. „Avem resurse dovedite pentru încă trei ani de minerit", spune Smith, „şi vom mai găsi probabil şi altele". Acum, mina produce o tonă de aur pe an, ceea ce, la preţul de 432 dolari uncia pe piaţa mondială, înseamnă aproape 14 milioane de dolari. Costurile de producţie reprezentînd numai jumătate din această sumă, principala grijă este să se scoată cît mai mult minereu într-un timp cît mai scurt.

Febra aurului s-a dezlănţuit din nou. În ultimii ani, o mulţime de companii transnaţionale şi de indivizi zeloşi s-au aventurat în inima unor ţinuturi sălbatice din întreaga zonă a Asiei şi a Pacificului pentru a găsi noi filoane sau a le revalorifica pe cele vechi. Pe urmele lor au călcat apoi prospectorii locali şi, astfel, peste noapte, s-au ridicat comunităţi de colibe şi s-a pus pe picioare un comerţ ilegal cu metal preţios. Deşi exploatarea aurului a cunoscut un nou avînt în întreaga lume, firmele internaţionale s-au concentrat asupra ţărilor din Pacific — datorită, în special, mîinii de lucru ieftine. Producţia creşte rapid în Orientul Îndepărtat, astfel încît, în 1990, această zonă va da, probabil, o cincime din producţia mondială. Noile tehnologii pentru prelucrarea minereului sărac au determinat o „renaştere" a aurului şi în Australia, unde de curînd s-au deschis noi mine într-un ritm de una pe săptămînă. Şi mai semnificativ este faptul că descoperirea zăcămintelor epitermale, împinse spre suprafaţă de activitatea vulcanică, a atras companiile miniere spre un lanţ de insule pline de vulcani, care se înşiruie din Indonezia pînă în Pacificul de Sud, pe toată distanţa pînă în Noua Zeelandă.

Noua izbucnire a febrei aurului — arată „Newsweek" — a fost determinată, mai ales, de preţurile ridicate ale metalului galben care, după ce au scăzut de la recordul de 850 de dolari uncia, atins în 1980, s-au dovedit remarcabil de stabile de-a lungul întregului deceniu.

Aurul i-a atras dintotdeauna pe cei ambiţioşi. Dincolo de orice, aurul şi corupţia merg mînă în mînă. Mari cantităţi de aur sînt scoase ilegal din unele ţări din Asia şi introduse în India şi Nepal, state care nu permit importul de aur pentru a preveni scurgerile de valută forte. Preşedintele Asociaţiei aurului de la Bombay spunea că, în 1986, fuseseră introduse ilegal în India 100 de tone de aur şi că cererea din ce în ce mai mare a ridicat preţul local al aurului la un nivel cu 40 la sută mai mare decît pe pieţele internaţionale.

Gărzi armate

Astfel de factori au încurajat extracţia ilicită. În trecut, autorităţile obişnuiau să treacă cu vederea activităţile unor mici prospectori locali echipaţi rudimentar.

Se pătrunde în inima junglei în căutare de bogăţii: căutătorii se aventurează pe colinele noroioase dimprejurul lui Mont Kare, din Papua Noua Guinee

Un alt trist Eldorado

O dată cu cererea, a crescut, însă, şi miza; minerii localnici au început să transporte buldozere pe rîurile din junglă, să înfiinţeze rafinării ilegale şi să angajeze oameni înarmaţi să le apere domeniile, multe dintre ele aflîndu-se în zone unde operează străini autorizaţi. Guvernele nu-şi primesc partea cuvenită sub forma impozitelor pe veniturile acestor mine ilegale şi, mai mult, companiile autorizate se plîng că prospectorii ilegali distrug, uneori, un zăcămînt promiţător, deoarece exploatează filonul superior de minereu bogat în aur şi fac extracţia din adîncime neprofitabilă.

Una dintre cele mai intense vînători ale aurului — apreciază „Newsweek" — se petrece în Indonezia, ţară care, pînă nu demult, interzicea exportul de aur şi descuraja extracţia de către străini. Acum cinci ani, cînd guvernul de la Jakarta a elaborat un nou cod al investiţiilor, mai atrăgător, zeci de societăţi multinaţionale s-au năpustit spre această ţară. Din acel moment, firmele străine — în majoritate australiene — au semnat peste 100 de contracte pentru explorarea şi amenajarea zonelor promiţătoare. Pînă atunci, avînd numai două mine mari în funcţiune, ţara fusese, practic, un teritoriu virgin. „Înainte — notează «Newsweek» citînd pe Mark Miller, directorul societăţii mixte P.T. Indo Muro Kenkana — nu s-au produs astfel de deschideri". „Acest avantaj şi preţul de 400 dolari uncia sînt suficiente pentru ca oamenii să fie dispuşi să lucreze în locuri foarte îndepărtate".

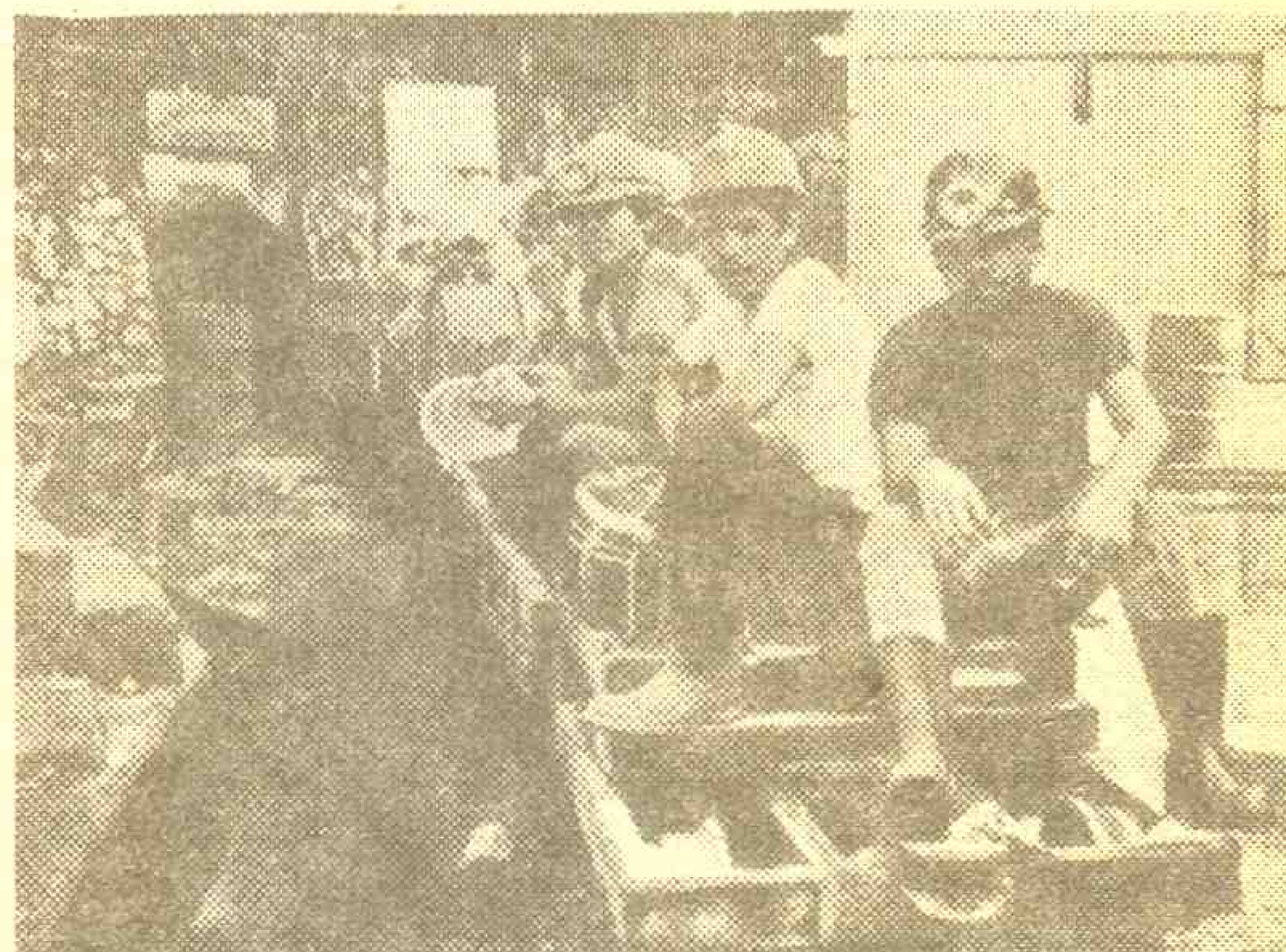
Îndepărtate, cu adevărat. Potrivit revistei citate, guvernul a vîndut concesiuni pentru vreo 200 000 de hectare din Sumatra pînă în Kalimantan, pe insula Borneo, şi pînă la îndepărtatul Irian Jaya, de la un capăt la celălalt al celui mai mare arhipelag al lumii. A ajunge de la Jakarta la mina de la Lebong Tandai e treabă de o zi întreagă, şi asta include un zbor de o oră pînă la Bengkulu, pe coasta sud-vestică a insulei Sumatra, iar, de acolo, 87 de kilometri cu maşina pe un drum pe coasta Oceanului Indian, apoi o călătorie de două ore pe apă, în canoe sau cu un şlep. Ultimii 34 de kilometri sînt parcurşi, de obicei, pe o cale ferată cu ecartament îngust, care străbate tunele şi păduri pe singurul drum de acces spre Lebong Tandai, dacă nu socotim posibilitatea de a folosi un elicopter sau aceea de a traversa infernala junglă pe jos.

Mina propriu-zisă, exploatată de P.T. Lusang Mining, are o istorie destul de lungă. Ea a fost deschisă de o societate olandeză în 1910, cînd Indonezia se afla încă sub dominaţia Ţărilor de Jos. Al doilea război mondial i-a adus aici pe japonezi, care au exploatat zăcăminte de cupru. Mina a fost abandonată şi inundată după 1945. În 1985, firma australiană CSR a cumpărat 75 la sută din vechea mină şi a început producţia. (Recent, CSR şi-a vîndut partea diviziei pentru metale a companiei Royal Dutch/Schell). Între timp, satul din apropiere şi-a dublat aproape populaţia — de la 1000 la 1844 de locuitori —, pe măsură ce tineri din Jawa şi Sulawesi soseau în căutare de lucru. „Pe vremea olandezilor, oamenii cîştigau doar atît cît să poată trăi", îşi aminteşte un sătean bătrîn, care mai păstrează încă în memorie vremurile cînd, pe aici, bîntuiau tigrii sumatrezi, iar pe umeri — dovada, urme de ghiare. „Acum poţi chiar economisi ceva bani", îi spune el reporterului de la „Newsweek".

Dar boala mineritului ilegal ameninţă armonia şi poate chiar şi prosperitatea satului. Este o problemă complexă, întreţinută, între altele, şi de dificultatea de a asigura locuri de muncă, de a hrăni, adăposti şi disciplina o comunitate trecătoare. Multe rafinării ilegale sînt finanţate de asociaţii puternice şi influente, care îşi plătesc lucrătorii printr-un sistem de credit care îi menţine permanent îndatoraţi. Dr. Hasanul Arifin, o oficialitate din Bengkulu — citată de revista menţionată — estimează că, în Indonezia, se extrag, anual, cel puţin şase tone de aur pentru piaţa neagră. Aprecierea lui este modestă: experţi străini situează totalul la mai bine de 12 tone. Pe de altă parte, producţia oficială era, în 1986, de numai 3,5 tone. Pierderile nu sînt numai de ordin financiar. Aglomerările de cocioabe, care au apărut pe terenurile închiriate sau vîndute antreprenorilor minieri, sînt insalubre şi, de multe ori, împiedică realizarea proiectelor de infrastructură ale companiilor autorizate. Mai rău, însă, este faptul că multe dintre galeriile săpate ilegal sînt, structural, nesănătoase.

Două existenţe

Toate acestea au făcut ca Lebongul să aibă o personalitate dedublată: jumătate dintre locuitori lucrează pentru societatea Lusang, iar ceilalţi trăiesc de pe urma industriei ilicite a aurului, chiar dacă toată lumea este de acord că exploatarea neautorizată contravine legii.

O viaţă în labirint: echipele se pregătesc să coboare în mina Lusang, din Sumatra

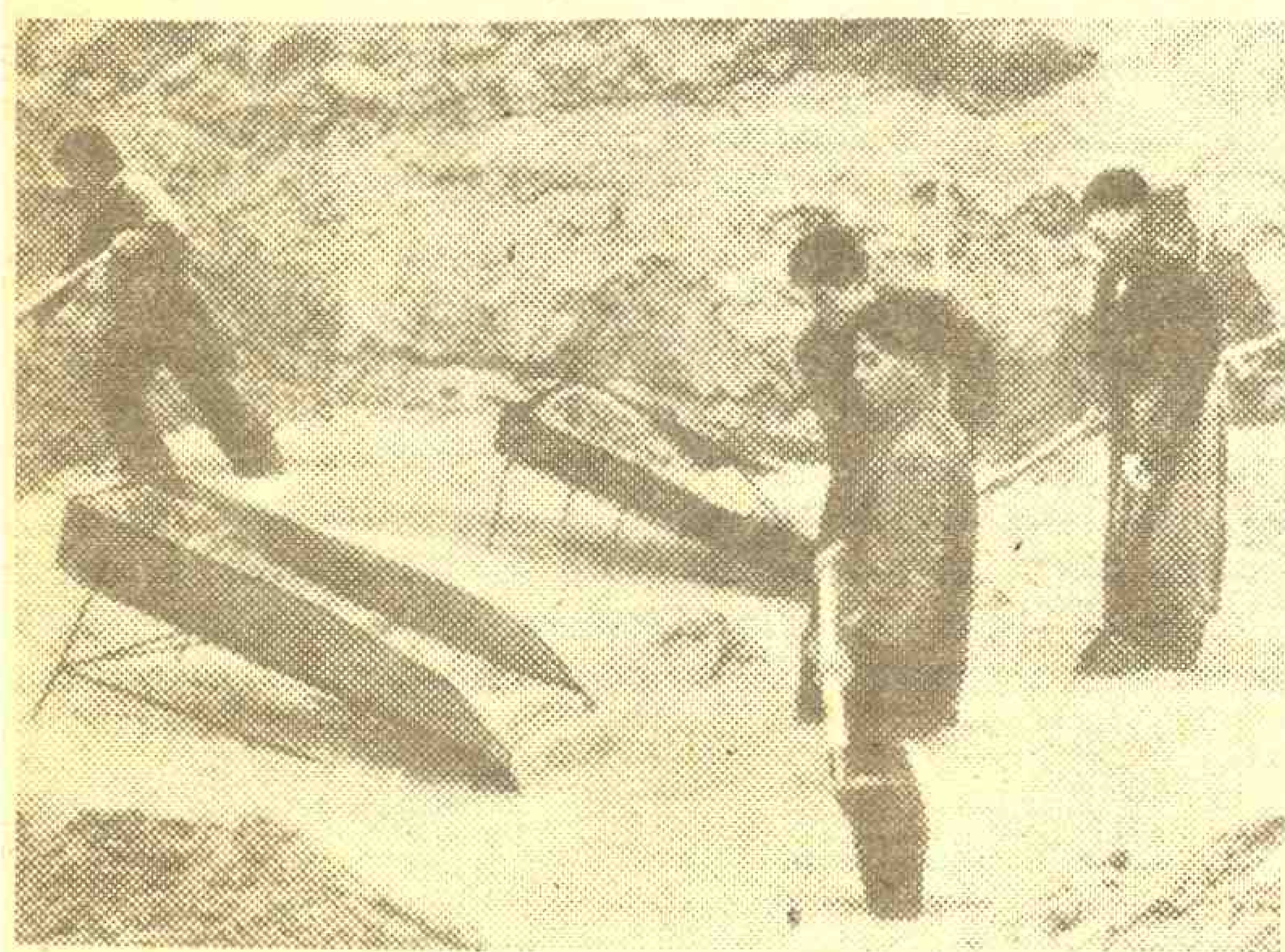
Lebong Tandai înseamnă două lumi, şi ambele trăiesc pentru aur. Bijutierii vînd „la negru" lanţuri şi inele de 24 de carate făcute din pepite de contrabandă. Fetiţele din sat se fudulesc cu cercei de aur, iar un sugar de 11 luni poartă pe deget un minuscul inel, asigurat, însă, cu o aţă înfăşurată pe încheietura mîinii. „Aici, aurul e un simbol al statutului social", explică sexagenarul Mohamad Kasim, care a venit aici în 1940 ca să lucreze pentru olandezi. „Oricine are bani vrea să cumpere aur." Şi Kasim ştie ce spune — scrie „Newsweek", care oferă aceste amănunte; el este unul dintre cei 254 de oameni de la Lebong Tandai care prelucrează ilegal aurul: conduce două rafinării primitive, unde minereul sfărîmat este amestecat cu mercur, care, amalgamîndu-se cu aurul, îl separă de reziduuri. Procedeul e periculos, deoarece, atunci cînd mercurul este îndepărtat prin vaporizare, se degajă gaze toxice. Fiecare dintre tamburii folosiţi pentru această operaţie produce mai puţin de un gram de aur pe zi. Dar, cum la Lebong Tandai funcţionează 554 de astfel de instalaţii, cîştigul anual depăşeşte 2 milioane de dolari.

La Lebong Tandai aurul a antrenat un caz dur de inflaţie. Aici, un kilogram de orez costă de trei ori mai mult decît la Bengkulu, iar un pui — de două ori mai mult. Şi totuşi, oameni de prin alte părţi tot caută

de lucru la mină: în fiecare săptămînă sosesc aici încă trei sau patru tineri. Cei norocoşi sînt angajaţi (mina Lusang are 700 de lucrători permanenţi) şi cîştigă bine. Ceilalţi se întorc acasă sau îşi încearcă, din nou, norocul prin depărtările miniere ale Kalimantanului.

Dar viaţa de căutător de aur nu aduce siguranţă totală nici măcar celor care găsesc de lucru legal. Tentaţia de a fura vreun bulgăre de minereu îl poate copleşi chiar şi pe omul cel mai cinstit, iar cei ce greşesc sînt concediaţi pe loc. Mai există, apoi, şi teama lucrătorilor că, într-o bună zi, şefii lor străini ar putea fugi cu banii.

Faţă de alte „boomtown-uri" din Asia, Lebong Tandai este, însă, o aşezare de-a dreptul sobră. În Filipine — alt loc unde au fost descoperite zăcăminte epitermale promiţătoare —, scenele violente sînt un lucru obişnuit. Aşezarea cea mai notorie este Di Wal Wal, aflată în sud, în apropierea oraşului Davao. Din 1982, aici caută aur — potrivit revistei „Newsweek" — 100 000 de oameni. Dar în această comunitate, care nu cunoaşte legea, pistolarii şi cuţitarii nu reprezintă singurul hazard pentru căutătorii de aur. Proprietarii minei asigură cazarea şi masa, dar plătesc numai cînd minerii dau de aur. Pentru îmbrăcăminte şi alte bunuri, lucrătorii plătesc preţuri de trei ori mai mari decît în alte locuri. Şi încă alte neplăceri şi pericole îi pîndesc. În urmă cu cîţiva ani, 300 de oameni au murit într-o galerie care s-a prăbuşit. Cu toate acestea, mulţi tineri sînt mînaţi de speranţă spre Di Wal Wal, aşezarea al cărei nume se traduce, literal, ca „limbă scoasă de oboseală".

Muncind în albia unui rîu în speranţa găsirii metalului galben

În Australia febra aurului prezintă altfel de simptome. Devalorizarea monedei şi progresele tehnologice rapide explică, împreună, faptul că prelucrarea minereului sărac e din nou profitabilă. Una dintre cele mai importante inovaţii constă în exploatarea la zi a unor mari cantităţi de minereu, cu ajutorul unor maşini grele. Variantele îmbunătăţite ale spălării cianidice — procedeul cel mai obişnuit de extragere a aurului — au dus la scăderea costurilor de producţie. Una dintre aceste variante constă în utilizarea carbonului pentru a separa aurul de soluţia de cianură. Într-o altă variantă, soluţia de cianură este pulverizată asupra unor grămezi de minereu sfărîmat — un procedeu eficient de extragere a aurului din minereul foarte sărac. În urmă cu zece ani, nimeni, nici nu s-ar fi uitat măcar la un minereu cu un conţinut de aur de numai un gram pe tonă, dar, acum, un astfel de minereu este valorificat în Australia.

O serie de zăcăminte promiţătoare descoperite în Papua Noua Guinee, Noua Zeelandă şi într-un şir de insule din Pacificul de Sud, zăcăminte pe care geologii le pun în legătură cu teoria rezervelor epitermale, au deschis noi orizonturi. În 1986 — scrie „Newsweek" —, zeci de cereri de explorare — venind mai ales din partea unor firme cu sediul în Australia — au fost înregistrate în Vanuatu, Fiji şi Insulele Solomon, ai căror vulcani şi fumarole sînt posibile indicii ale sistemelor geotermale care dau naştere aurului epitermal. În Noua Zeelandă, unde aurul a constituit un important produs de export înainte de 1950, a fost redeschisă, după 36 de ani, o mină (la Martha Hill), care cîndva ocupase locul al treilea în lume la producţia de aur.

Cum eficienţa producţiei creşte şi multe ţări au planuri ambiţioase, se pune problema dacă nu cumva se profilează un excedent de aur pe piaţă. Probabil că nu. Una dintre proprietăţile magice ale aurului este că oferta crescută este repede absorbită, fără să exercite o acţiune de scădere a preţurilor pe termen lung. Preţurile şint afectate de inflaţie, puterea dolarului şi dumping. Dar, chiar dacă preţul aurului ar scădea cu pînă la 40 la sută, destule mine din Pacific tot ar fi rentabile.

O centură de foc şi aur

De ce s-a declanşat aceată febră a aurului acum şi de ce în Pacific? O cauză importantă a fost preţul maxim atins de aur în 1980, cînd au prins contur multe planuri pentru operaţiuni miniere în Asia, care însă de abia acum se realizează. Preţurile petrolului şi cuprului — alţi doi piloni ai economiilor asiatice — nu dau semne de revenire din lungul lor declin, dar pierderea, din acest punct de vedere, a însemnat cîştig în aur. În plus, progresele tehnice şi devalorizările monetare din Pacific au diminuat cheltuielile de producţie. Astăzi, afacerea aurului este marcată de noi tendinţe şi deschideri şi de un percutant termen tehnic de ultimă oră: cea mai recentă „găselniţă" geologică este aurul „epitermal", aflat în zona Pacificului.

Modelul epitermal, elaborat în deceniul trecut, se bazează pe principiul tectonicii plăcilor — porţiunile mobile din scoarţa terestră. Cînd plăcile se deplasează, ele produc o tensiune care duce la eliberarea de lavă, iar aceasta conţine uneori metale preţioase. Sistemele vulcanice concentrează aurul şi alte minerale, pe măsură ce lava ţîşneşte prin falii spre suprafaţă. Astfel, se formează zăcăminte la adîncimi de 200 pînă la 1000 de metri. Mulţi oameni de ştiinţă cred că aurul epitermal va aduce mari beneficii. Geologul englez Tim Hardwick, de la compania minieră Lusang din Sumatra, spune că, spre deosebire de anii '60, cînd absolvenţii facultăţilor de geologie plecau să caute cupru în Zambia, acum la modă e aurul din Indonezia şi Papua Noua Guinee.

Explicaţia este dată de faptul că extremităţile plăcilor tectonice formează un arc care străbate Asia şi Oceania, arc pe care geologii îl numes Centura de Foc. Aceste extremităţi trec pe lîngă Indonezia, Filipine, Papua Noua Guinee, arcuindu-se apoi spre sud, în direcţia Noii Zeelande. Regiunea este înţesată de vulcani de suprafaţă şi fumarole — indicii sigure că, pe aici, există aur. Numai Indonezia are peste 100 de vulcani. Dar, pînă nu de mult, geologii se orientau, în eforturile lor de explorare, după zăcămintele vizibile şi nu după sistemele vulcanice sau zonele tectonice.

În zonele cu formaţiuni epitermale promiţătoare, mineritul este însă plin de dificultăţi. Pînă la 100 de metri sub pămînt, cea mai mare parte a aurului epitermal există în filoane subţiri, asemănătoare cu vasele capilare. Dacă sapă mai adînc, minerii descoperă, într-adevăr, concentrări mai mari, ca acelea de la Lebong Tandai în Sumatra, dar şi aceste filoane sînt relativ înguste. Sub acest nivel se află „bonanza" —

Un alt trist Eldorado

zona zăcămintelor bogate, dar, pentru a ajunge la asemenea adîncimi, cheltuielile sînt fantastice.

Înainte de a hotărî dacă se va merge mult în adîncime, antreprenorii trebuie să cîntărească şi aspectele politice şi de siguranţă. În Malayezia, de exemplu, riscul de a se trezi în mijlocul unui conflict etnic a descurajat investitorii. În Filipine, insurgenţi înarmaţi bîntuiau teritoriile din inima ţării, adeseori taxîndu-i pe prospectori. Dar, deşi greul muncii de a aduce aurul epitermal la lumină se petrece în sălbăticia pădurilor, lumea aceasta nu este primitivă în totalitate. Mark Miller, directorul unei companii miniere cu sediul la Jakarta, cunoaşte un sătuc în inima insulei Borneo, unde negustorii pot să-ţi spună care este cursul aurului pe piaţa de la Londra în trei momente diferite ale aceleiaşi zile.

Comorile muntelui Kare

Ridicîndu-se la vreo 3000 de metri deasupra zonei vestice de dealuri din Papua Noua Guinee, muntele Kare este un tărîm cît se poate de neprimitor. Bătut de ploi reci în tot cursul anului şi învăluit într-un aer prea rarefiat pentru a permite locuinţe permanente, acest ţinut a fost, timp de secole, ocolit de oricine înafară de cei mai robuşti şi îndrăzneţi băştinaşi. Dar acum lucrurile stau altfel — notează revista citată. Mii de oameni şi-au părăsit slujbele şi, cu cazane şi lopeţi, au pornit-o în sus pe coastele noroioase. Motivul: aurul aflat de cele mai multe ori imediat sub suprafaţă.

Situată în mijlocul zonei aurifere a Centurii de Foc din Pacific, Papua Noua Guinee produce de mult o cantitate considerabilă de aur — 40 de tone pe an în ultimul timp. Dar comorile muntelui Kare nu au fost descoperite decît în 1987, cînd o companie minieră din Australia a început să facă prospecţiuni. În timpul construcţiei taberei, săpînd, muncitorii băştinaşi au dat de o pungă de pepite aurifere (din cauza unui eveniment geologic — un cutremur care a produs o alunecare de teren —, două treimi din aurul de la muntele Kare se găseşte sub formă de pepite). La început, ei nu şi-au dezvăluit descoperirea. Dar secretele se păstrează greu cînd este vorba de o posibilă comoară. Aşa că vreo 3000 de localnici s-au năpustit asupra zonei cu pricina, pe care au împînzit-o cu tranşee şi cratere, făcînd-o să arate ca un cîmp de luptă din primul război mondial.

Astfel — arată „Newsweek" — a luat naştere, în această zonă, o nouă economie. Piaţa improvizată pe muntele Kare prosperă, în ciuda preţurilor inflaţioniste. Trei companii de transport cu elicoptere şi-au deschis sedii în satul cel mai apropiat, oferind minerilor o alternativă pentru drumul de două zile, pe jos, pînă la munte. Costul celor opt minute de zbor — 100 de dolari. Reprezentantul local al firmei Toyota şi-a epuizat stocul pe trei luni în numai şase săptămîni. Un băiat de 14 ani, care descoperise un filon de aur, s-a dus la oraş şi a cumpărat un automobil. Pentru că nu ştia să conducă, a trebuit să-şi caute un prieten care să-l ducă — pe el şi maşina — acasă.

Însă nu oricine se îmbogăţeşte pe muntele Kare. Activităţile miniere sînt strict limitate la proprietarii din triburile locale şi rudele lor. Străinilor li se cere să plece într-un mod foarte direct, care include şi ameninţări la adresa vieţii lor. Conzinc Riotinto Australia (CRA), compania ale cărei prospecţiuni au dus la marea descoperire, are şi ea probleme, căci, conform legii locale, membrii triburilor din partea locului au drepturi exclusive asupra întregii cantităţi de aur găsite la suprafaţă sau foarte aproape de suprafaţă. Dar CRA speră să dea de filonul central din adîncime atunci cînd tot aurul de la suprafaţă va fi fost epuizat. Localnicii, speră, însă — scrie „Newsweek" —, că acest lucru nu se va întîmpla decît peste multă, multă vreme.

Daniela Dolgu

Bani bolnavi

● Un olandez, de profesie fost bucătar, profitînd de lacunele legii, îşi propune serviciile de „intermediar" între donatori (săraci) şi primitori (bogaţi). Iată povestea — după relatările revistei „Le Point" — a acestui cinic traficant de organe

„Aveţi nevoie de bani? Vi se refuză peste tot serviciile? Noi vă putem ajuta. Discreţie sută la sută. Chiar dacă beneficiaţi de asigurarea socială. Telefon... Vă stăm la dispoziţie şi la sfîrşitul săptămînii". Anunţul, care a apărut într-un ziar regional olandez, a trecut aproape neobservat, pînă cînd, alertat de un telefon, acelaşi cotidian descoperă că respectivul ajutor ascundea o tranzacţie ciudată: cumpărarea, contra sumei de 80 000 mărci, a unui rinichi sănătos. „Am primit deja cîteva sute de telefoane" mărturiseşte „cu mîndrie" Reiner Oude Groote Beverborg, după ce a cerut, în zadar, să fie plătit pentru interviu. La 32 de ani, acest fost bucătar de profesie simte că a dat de-o afacere bună. „Cei care mi-au telefonat pentru a-şi oferi organele sînt în majoritate olandezi de condiţie medie, aflaţi în mari dificultăţi financiare". Acest „om de afaceri" (cu un început de burtă — pentru a corespunde întru totul imaginii tip a afaceristului prosper în devenire — la care se adaugă şi restul recuzitei: ochelari fumurii de soare şi o veche geantă diplomat maronie) se şi vede un fel de filantrop venit în ajutorul compatrioţilor săi înglodaţi în datorii.

„Eu însumi am trecut prin mari dificultăţi financiare, cînd restaurantul meu a dat faliment". În acel moment, olandezul a intrat în legătură cu un celebru conte vest-german, Reiner Adelman von Adelmanfelden, un „deschizător de drumuri" în materie. Acesta şi-a făcut deja un nume — mai degrabă, un pseudonim — în furnizarea de mercenari. Se spune că în cele din urmă s-a apucat de comerţul cu organe. „Cînd am dat faliment, povesteşte Beverborg, m-am oferit să-i vînd un rinichi". Tranzacţia n-a avut loc, dar, de atunci, Oude Groote Beverborg serveşte ca „intermediar" în Olanda.

Ideea este simplă: bolnavii nefritici bogaţi caută un rinichi sănătos. Căutarea e prea lentă? Lipsesc donatorii? Un circuit paralel poate afla donatori în viaţă sănătoşi, dispuşi să-şi sacrifice unul din preţioasele organe în schimbul unei frumuşele sume de bani.

Oude Groote Beverborg a înfiinţat, deci, „biroul ROGP", înscris la camera de comerţ Twend şi Salland sub numărul 60426. Are o motivaţie socială — „mediere în tranzacţii financiare" — un număr de telefon, o persoană care preia convorbirile. Totul e bine pus la punct, nu mai rămîne decît să înhaţe clientul. „Oame-

nii telefonează crezînd că pot obţine nişte credite — povesteşte el. Le explic că, dacă au într-adevăr nevoie de bani şi, cu condiţia de a fi perfect sănătoşi, le pot propune o soluţie care le-ar aduce 80 000 mărci. Dar nu-i de ajuns numai acordul. Trebuie făcute pe parcurs nişte cercetări spre a găsi compatibilităţi între cele două părţi. Contractul mai stipulează că donatorul nu trebuie să fie nici toxicoman nici alcoolic. Se efectuează teste în laboratoare, să zicem în RFG; apoi urmează transplantul în clinici particulare (şi în cel mai desăvîrşit secret), probabil la Londra, Paris, Manilla sau Bombay. Totul ajunge la suma de 150 000 mărci, facturată beneficiarului de organ astfel: 60 000 pentru operaţie, 80 000 pentru donator, o parte pentru cheltuieli de transport şi 8 000 pentru mine" explică senin Oude Groote Beverborg.

Cam asta ar fi teoretic. Căci, pînă în prezent, n-a fost efectuat nici un transplant prin intermediul olandezului „întreprinzător". „Cum aş fi putut, într-un timp aşa de scurt? Eu îmi fac treaba temeinic!" exclamă acesta.

Între timp, apariţia unui astfel de comerţ a început să-i trezească din toropeală pe olandezi. Căci fostul bucătar reconvertit „în afaceri" nu prea are de ce se teme din partea justiţiei. Nu există nici un paragraf de lege care să prevadă sancţiuni pentru tranzacţii de organe umane în scop lucrativ.

Lumea medicală este mai degrabă şocată. Asociaţia medicilor olandezi a făcut cunoscut faptul că aşteaptă de 15 ani să apară o astfel de lege. La fel şi Consiliul sănătăţii, al cărui prim aviz în acest sens datează din 1968. Dr. Persjin de la Eurotransplant pune accentul pe riscurile respingerii organului transplantat şi pe complicaţiile ce pot apărea după intervenţie. Mulţi nu văd în această afacere decît o încercare de escrocherie, unde naivii ar plăti pentru transplanturi care nu se vor efectua niciodată. Dar „comerciantul" se angajează că va permite filmarea primei operaţii de acest gen „cu condiţia ca ziariştii să respecte anonimatul tuturor". Şi dacă totuşi legea asupra transplanturilor ar schimba situaţia? „Aş face acelaşi lucru în altă parte" — afirmă fostul bucătar. Tenace, acest neguţător de afaceri curat-murdare!

Traducere şi adaptare de
Anca Grigoriu

Misteriosul miliardar

De la ferestrele imense ale apartamentului amenajat pe acoperişul fabricii, un bătrîn observă baletul matinal al turiştilor veniţi să viziteze fabrica de ciocolată care poartă numele mamei sale, „Ethel Mars". Cînd se lasă noaptea, la numărul 2 de pe Cactus Drive, în această zonă vag industrială, amplasată pe crusta deşertului, la capătul pistelor aeroportului din Las Vegas, bătrînul rămîne singur. Singur cu cactuşii lui, impecabil aliniaţi în jardinierele care-i bordează balconul. Are pasiunea plantelor cu spini. A umplut o grădină întreagă în jurul fabricii, spre marea plăcere a vizitatorilor. Noaptea, proiectoare mari şi camere de luat vederi transformă pătratul de verdeaţă într-un adevărat cîmp de mine.

Aici, la Mc Lean — continuă revista „Paris Match" —, între cer şi nisip, la cîţiva kilometri depărtare de firmele sclipitoare ale cazinoului, în acest apartament strivit de soare şi de zgomotul asurzitor al avioanelor, trăieşte retras cel mai bogat american: enigmaticul Forrest Mars.

Toată America doreşte să-l cunoască de cînd cele 12,5 miliarde de dolari ai săi l-au propulsat pe locul trei în clasamentul celor mai bogaţi oameni din lume. Dar Forrest Mars, 84 ani, fondatorul unui imperiu de ciocolată („Mars", „Smarties", „Bounty"...) a devenit de multă vreme invizibil. Ultima dată cînd a acordat un interviu — unei reviste economice americane —, de altfel unicul interviu al vieţii sale, a fost în 1966. „Lucrez în această branşă de 60 de ani şi, în afara cîtorva angajaţi ai săi, n-am întîlnit pe nimeni care să-l fi văzut cu proprii ochi pe Forrest Mars", declara vicepreşedintele unei importante firme producătoare de dulciuri. Imperiul său cuprinde 60 filiale şi 20 000 angajaţi. Forrest Mars a introdus cultul tăcerii şi al misterului. Cu un temperament închis, zguduit cîteodată de violente accese de mînie, Mars le-a interzis angajaţilor să-i pronunţe numele în public, ameninţîndu-i cu concedierea. Pentru a se retrage în turnul lui de fildeş, s-a prevalat de statutul juridic al întreprinderii sale. Fiind o întreprindere de familie, necotată la bursă, „Mars" nu este obligată să dezvăluie cifra beneficiilor obţinute sau să comunice numele băncilor sale. Bătrînul miliardar refuză cu înverşunare orice publicitate, transformînd legea secretului într-o adevărată paranoia.

Istoria familiei — scrie „Paris Match" — a debutat în 1911, în portul Tacoma, de pe coasta de vest a Statelor Unite, cînd Franck Mars şi soţia sa, Ethel, s-au decis, într-o bună zi, să vîndă bomboane preparate în propria lor bucătărie. Treptat, antrepriza familială se dezvoltă. Fiul cel mare, Forrest, absolvent al universităţii din Berkeley, îşi propune să preia ştafeta. Încăpăţînat, tenace, nu visează decît să extindă producţia de bomboane „Mars" în toată ţara. Are, însă, nevoie de un produs unic. Îi sugerează tatălui său să fabrice un baton de nuga tras în ciocolată cu lapte şi malţ. Ideea este bine gîndită. Luînd nugaua ca ingredient de bază foarte ieftin, Forrest a găsit mijlocul de a vinde un baton de ciocolată conţinînd doar o treime cacao, în timp ce concurenţa se ruinează fabricînd dulciuri costisitoare din cacao sută la sută. În 1923, la 19 ani, Forrest Mars inventează „Milky Way" („Calea Laptelui"), batonul de ciocolată care avea să devină imperiul său.

An de an, Forrest Mars îşi clădeşte o reputaţie de om de marmură. Autoritatea sa percutantă îi mortifică pe colaboratori. La angajare, salariaţii primesc o broşură intitulată „Cele cinci principii ale lui Mars", care rezumă comandamentele fondatorului acestui mare grup industrial ce realizează o cifră de afaceri de 6,5 miliarde dolari.

Cînd va decide să se retragă din afaceri — conchide revista citată —, Forrest Mars va încredinţa conducerea multinaţionalei celor doi fii ai săi, Forrest junior John, şi fiicei sale, Jacqueline, crescuţi în aceleaşi tipare ale secretului. „De o parte există acest imperiu, explică un ziarist, de cealaltă un clan familial obsedat de secret, măcinat de conflicte şi care se simte condamnat să facă mai mult decît Forrest Mars, întemeietorul".

Mirela Lazăr

Veneţia fără gondole

Ascunsă pe malurile unui canal murdar, departe de mulţimea din Piaţa San Marco şi de Lido, la Veneţia se află o clădire igrasioasă şi disgraţioasă care reprezintă locul de naştere al uneia dintre cele mai frumoase bărci din lume: gondola veneţiană. În atelierul său modest, slab luminat şi cu podeaua acoperită de un adevărat covor de aşchii şi rumeguş, familia Tramontin lucrează la elegantele bărci negre, de peste un secol. În prezent, Nedis Tramontin are reputaţia de a fi cel mai cunoscut constructor de gondole din oraş. Însă, în faţa provocărilor şi pericolelor vieţii moderne, această meserie, odinioară înfloritoare, ameninţă să devină o artă pe cale de dispariţie.

„Sîntem în criză", afirma, într-o convorbire cu un ziarist de la „International Herald Tribune", Tramontin, în vîrstă de 67 de ani. În perioada de înflorire a Republicii Veneţiene, în secolele XV şi XVI, între 10 000 şi 15 000 de gondole transportau pe cetăţenii bogaţi de la un palazzo somptuos la altul, elegantele bărci fiind un martor tăcut al funeraliilor şi căsătoriilor, petrecerilor şi balurilor, al poveştilor de dragoste şi intrigilor politice. Constructorii de gondole cîntau o adevărată simfonie a muncii, securile şi fierăstraiele lor răsunînd din toate părţile oraşului cu 150 de canale, contrapunctînd parcă zgomotul valurilor mării lovindu-se de maluri.

Taxi, vehicul al îndrăgostiţilor şi, în fond, un adevărat mod de viaţă, gondola a constituit, timp de mulţi ani, simbolul de neconfundat al acestui oraş aşezat pe ape, imortalizat de poeţi şi de cîntecele populare, de mari opere de artă şi o varietate tot mai mare de obiecte kitsch. Tradiţia romantică a gondolei mai trăieşte încă; dar, în realitate, numai ceva mai mult de 300 de gondole mai există în oraşul de pe lagună, majoritatea ocupîndu-se cu transportul turiştilor. Şi numărul tradiţionalelor bărci arcuite descreşte rapid, ceea ce i-a făcut pe veneţieni să-şi imagineze neimaginabilul: ce va deveni oraşul fără gondole?

În prezent, mai pot fi găsite numai trei squeri (ateliere de construit gondole) veritabile, producînd între 10 şi 12 gondole. Gondolierii oraşului ar avea nevoie de două-trei ori mai multe asemenea ateliere pentru a-şi înlocui gondolele care s-au învechit în asemenea măsură încît nu mai pot fi reparate. Actualele squeri au comenzi pînă dincolo de anul 2 000. Unul dintre motivele acestei ecuaţii nefavorabile dintre cerere şi ofertă este poluarea apelor Veneţiei şi siajul distrugător al bărcilor cu motor. În aceste condiţii, gondolele nu mai pot rezista ca pînă acum. Gondolierii relevă că ei trebuie să-şi înlocuiască bărcile cam la 10-15 ani, pe cînd, înainte de apariţia bărcilor cu motor, o gondolă putea rezista şi 50 de ani.

Cel mai important motiv este, însă, faptul că, în prezent, construcţia de gondole este o meserie în agonie. „Avem nevoie de ucenici, asta este problema. Altfel, vom rămîne tot mai puţini, afirmă Tramontin. Nu vom putea niciodată să construim atîtea bărci cît este nevoie, şi gondola va dispărea treptat-treptat". În timp ce meseria de gondolier a ieşit din umbră devenind o ocupaţie populară, în principal datorită valului de turişti bogaţi, puţini tineri optează pentru ucenicia îndelungată şi grea de squerarolo (constructor). Fiul lui Tramontin, Roberto, este unul dintre ei. La vîrsta de 34 de ani, este cel mai tînăr squerarolo din Veneţia. Şi, avînd în vedere faptul că are o singură fiică, în vîrstă de 16 luni, care nu va practica această meserie specific bărbătească, el va fi, probabil, şi ultimul deţinător al secretelor meseriei pe care a practicat-o şi stră-străbunicul lui, Domenico, care, pe la 1800, a proiectat prima gondolă modernă, socotită şi în prezent standard.

De-a lungul generaţiilor, nu au fost elaborate manuale de construire a gondolelor, această meserie bazîndu-se doar pe cunoştinţele şi măiestria dobîndite prin practica transmisă din tată în fiu. „Nu poţi da drumul la o maşină şi să faci o gondolă, ca şi cum ai turna o lingură din metal", arată tînărul Tramontin. Gondolele veneţiene au anumite elemente comune: fiecare barcă măsoară circa 10 metri lungime şi are o lăţime de maximum 1,4 metri, fiind realizată din circa 280 piese din lemn de nuc, brad, cireş, tei şi din alte esenţe. Fundul lat este asimetric, pentru ca gondolierul să poată vîsli într-o singură parte. Cînd este complet echipată, barca cîntăreşte aproximativ 500 kilograme şi costă pînă la 23 000 dolari.

„Nu se poate fabrica aceeaşi gondolă pentru un vîslaş care cîntăreşte 70 kilograme şi pentru unul de 100 kilograme", relevă tînărul Tramontin. „Trebuie să ştii să combini funcţionalitatea cu estetica". Roberto adaugă că a avut nevoie de 15 ani pentru a-şi însuşi tehnica. Iar Mario Mingardi, reprezentant al Societăţii pentru protecţia gondolei şi gondolierilor din Veneţia, afirmă: „Este aproape o alchimie". Majoritatea tinerilor de azi nu au răbdare şi talent pentru a construi gondole, spune Roberto Tramontin într-o convorbire cu corespondentul ziarului „International Herald Tribune": „Trebuie să fii inteligent, creativ, să poţi să înveţi. Cel mai important lucru este să fii pasionat să fabrici gondole. Altfel nu vei face niciodată progrese".

Societatea pentru protecţia gondolei şi gondolierilor a propus, în repetate rînduri, să fie adoptate măsuri legislative de reducere a vitezei bărcilor cu motor, care brăzdează canalele veneţiene, provocînd valuri care lovesc cu putere atît gondolele, cît şi zidurile palazzo-urilor părăginite ale oraşului.

Fără rezultat, după cum fără rezultat a rămas şi iniţiativa ecologiştilor privind crearea unei zone „albastre" în centrul Veneţiei, unde să nu fie permis decît accesul bărcilor acţionate de vîsle. Majoritatea veneţienilor sînt, însă, optimişti, afirmînd că gondola va supravieţui, aşa cum a făcut-o timp de secole, în pofida molimelor, războaielor, invaziilor, inundaţiilor anuale şi chiar căderii Imperiului veneţian. Pentru că această barcă, cu alură nobilă, constituie un simbol al istoriei oraşului şi mii de turişti şi îndrăgostiţi vin, anual, din întreaga lume, pentru a fura un sărut sub Puntea Suspinelor.

Romeo Nădăşan

Între iaht și mila publică

Probabil mai mult ca oricînd, în anii de după cel de-al doilea război mondial, ultimul deceniu a adus elemente socio-politice care au adîncit considerabil prăpastia dintre bogați și săraci. Politicile promovate de guvernele din Statele Unite și Marea Britanie, de pildă, i-au îmbogățit pe cei deja avuți (puțini) și au dus la sporirea numărului celor în nevoi și așa numeroși. Potrivit chiar statisticilor oficiale, numărul familiilor americane sărace a sporit rapid, milioane de persoane fiind obligate să-și ducă traiul cu venituri aflate sub limita oficială a sărăciei. „Există 9 milioane de săraci, cei mai mulți albi, și care, totuși, lucrează – scria anul trecut revista *U.S.News and World Report*; iar numărul lor poate crește". De aici, la „străzile disperării" nu e decît un pas. *Times* relata, pe marginea fenomenului cerșitului: „Întotdeauna la colț de stradă, întotdeauna pe partea pe care te afli, adesea la discreția milei tale. Omul cu privirea rătăcită, care blochează pasajele de trecere din metrou, invocînd nenorociri și implorînd. Femeia cu copiii ei neîngrijiți, care se zbate ca o întruchipare a disperării. Copiii vagabonzi care mișună la intersecție. Bătrînul orb care, iarna, stă lîngă soba învăluită în norul umed al adunării. Cerșetorul umil, ce așteaptă în fața magazinelor unde vînzarea se face cu mașini automate, unde portofelele sînt pline iar pereții transparenți. Oricum, niciodată nu au apărut atît de des ca acum. Străzile din orașele americane au devenit intersecții ale disperării. A parcurge o distanță oarecare înseamnă a fi silit să treci printr-un șir de cerșetori. În Manhattan, numărul lor și al apelurilor lor a adus orașul la limita răbdării.

Unii dintre ei sînt invalizi și nu pot lucra; alții sînt gata să care un bagaj, să spele o fereastră, să manevreze o pompă de benzină pentru oricît de puțini bani."

Și la polul celălalt...

La polul celălalt se află un număr de indivizi care nu mai știu în ce mod să-și cheltuiască averile, cărei extravaganțe să-i mai răspundă, ce plăcere – evident, extrem de costisitoare – să mai născocească. Cum trăiesc acești foarte bogați relatează Oliver Peretié în *Le Nouvel Observateur:*

A fost, odată, un tînăr binecrescut la Chicago, dintr-o familie metodistă și puritană. La 27 de ani, cu 600 dolari împrumutați și o mașină de scris veche, acest tînăr a lansat o revistă erotică. A scris-o în bucătărie și a ilustrat primul număr cu fotografii ale lui Marilyn Monroe, goală pe un covor roșu. Și-a botezat revista „Playboy". Tînărul, pe nume Hugh Hefner, avea să ajungă miliardar.

Curînd, averea sa a atins 200 milioane dolari. N-a întîrziat să se mute la Hollywood, într-un „modest" castel cu o sută de încăperi.

• Contraste ale societăților de consum

Camera sa era cît o mare sală de muzeu și, în mijloc, trona un pat circular, de 4 metri diametru.

Hefner și-a acumulat și cheltuit averea într-o epocă de libertinism. Trăia în pijama de mătase, înconjurat de două duzini de persoane de sex opus, cărora le spunea „iepurașii mei".

Lui Hefner îi plăceau cinematograful la domiciliu și... pepsi-cola. Avea un avion DC-9 și încredințase cronica financiară a revistei „Playboy" unui tip numit Jean-Paul Getty. Acesta scrisese o carte intitulată „Cum să devii bogat", ceea ce însemna deja un mod de a obține bani. Bineînțeles, în comparație cu petrolul, vînzarea acestui best-seller... abia îi ajunge să-și cumpere țigări. Revenind la Hefner, privirea sa magnetică simboliza foarte bine bogatul anilor fasti din a doua jumătate a secolului: celebru, decontractat, cheltuitor, leneș și mîndru că e astfel.

Din palatul sau scos din o mie și una de nopți, Hefner avu într-o zi o sclipire: „În universul meu, eu sînt rege!" și-a spus el. Dar toți bogații sînt suveranii imperiului lor, fie că e vorba de paste, pulovere sau arme. Banul le ține loc de titluri de noblețe și de sceptru. Odată trecută vîrsta capriciilor și felurilor distracții, banul le permite să-și potolească pasiunile. Sau nebuniile. Dovadă că toți se cred regi. Cum se explică altfel că au, cu toții, iahtul personal, de parcă ar fi regii nu se știe cărei țări? Să-l luăm pe Bernard Tapie. Copil al orașului, a crescut departe de mare și de vasele cu pînze. Cu averea pe care o are (un automobil Porsche 911 în garaj, un avion Lear în hangar) își oferă una sau două croaziere în Antile, pe un „sloop" de 12 metri. Deloc banal. Apoi, într-o zi, își vrea Versailles-ul. În 1983, Tapie cumpără o epavă de 72 metri, cu patru catarge, care ruginea la Moorea. Vasul aparținuse lui Alain Colas și aproape că reușise să cîștige, în urmă cu șapte ani, competiția de traversare a Atlanticului. Dar ce mai conta? În decembrie 1983, Tapie anunță că își va boteza vasul „Vie Claire", că va cheltui 35-40 milioane franci pentru a-l repara și a-i adăuga zece cabine; 5,5 milioane franci anual pentru plata celor 16 membri ai echipajului, întreținere și docuri; 2,5 milioane dolari pentru amortizare. Suma constituia de-abia 12 la sută din bugetul pentru dezvoltare al grupului condus de Tapie.

Necazul este că transformarea totală a vasului în cel mai mare iaht cu pînze din lume și al treilea din istorie va dura de șapte ori mai mult decît se prevăzuse și va costa de două ori mai mult. Gigantul nu va pluti pe mări decît în vara lui 1987. Între timp, și-a schimbat numele și a înghițit vreo sută de milioane de franci din contul bancar al proprietarului. În primăvara lui 1988, Tapie s-a hotărît să doboare recordul de traversare a Atlanticului – deținut din 1905 de goeleta de 56 metri „Atlantic".

Să recapitulăm: Bernard Tapie, șeful unui grup, patronul unui club de fotbal și al unei echipe cicliste, candidat la postul de deputat de Marsilia, pleacă pe mare după o himeră. Dar Tapie e bogat. Este „rege". După ce a ratat o primă plecare, își lansează vasul în furtună. Comandantul navei îl sfătuiește să fie prudent. Tapie nu ascultă. Refuză să reducă viteza. „Catedrala de pînză" se înfundă cu puntea în apă, oamenii alunecă, marea mătură suprastructura. Jucăria de 100 milioane nu e asigurată decît cu o treime din sumă. Lui Tapie puțin îi pasă. La intrarea în Marea Mînecii, un val culcă enormul vas, dar nici asta n-are importanță. „Phocea", cu peste 30 de noduri la oră, a pulverizat recordul lui „Atlantic" și a realizat al

patrulea timp din istoria călătoriilor cu vase cu pînze.

Tapie străluceşte. Ştie că şi-a oferit una din amintirile cele mai puternice ale existenţei sale. Acum visează să ajungă la Capul Horn. Dar, după trei zile, lovitură de teatru: declară că îşi vinde giganticul vas... Ce să mai înţelegem?

Oare trebuie să înţelegem „drama" tuturor celor de felul lui Tapie? „Regii" sînt goi. Bătrînul Niarchos se plîngea adesea că, la bătrîneţe, îl aşteaptă plictisul. Plictiseala, acesta-i duşmanul. Întreaga lor viaţă, cei bogaţi speră să cumpere cu banii lor un „supliment de existenţă". Ce vor trebui să inventeze cînd tot aurul din lume nu ajunge să le înnoiască zilele? Iahturile au acest inestimabil avantaj că pot continua să producă senzaţii mult timp după ce plăcerea posedării s-a risipit.

Dar „Nabila" are şi el, pretenţia de a se număra printre navele amiral ale escadrei miliardarilor. Îi aparţinea lui Adnan Kashoggi, care l-a cumpărat pentru a-i face plăcere fiicei sale. Are 87 de metri. Recentele probleme cu averea l-au împins pe Kashoggi să-l vîndă antreprenorului american Donald Trump, omul care are deja un zgîrie-nori de sticlă pe bulevardul V, la New York...

Jack Setton, tînărul grăbit, care domneşte peste grupul „Pioneer-France", a achiziţionat recent, pentru 100 milioane de franci, un vas elegant de 62 metri lungime, socotit deja unul dintre cele mai frumoase iahturi din lume. Oficial, „Belle France" ar trebui să folosească drept vitrină de lux a Franţei; în realitate, Jack Setton s-a îndrăgostit de formele sale. A fugit în Grecia la bordul noii sale iubiri. Pînă acum, acest colecţionar de automobile formula 1 se mulţumise cu vase mai modeste: un velier de 25 metri, un mic trimaran ş.a. „Ce e fascinant, spune un fotograf care îl cunoaşte bine, este că îşi cheltuieşte banii cum am dori s-o facem şi noi, dacă i-am avea. Într-o zi, se săturase de ambuteiaje. În două minute, a decis să vină la birou cu elicopterul. Şi a făcut-o".

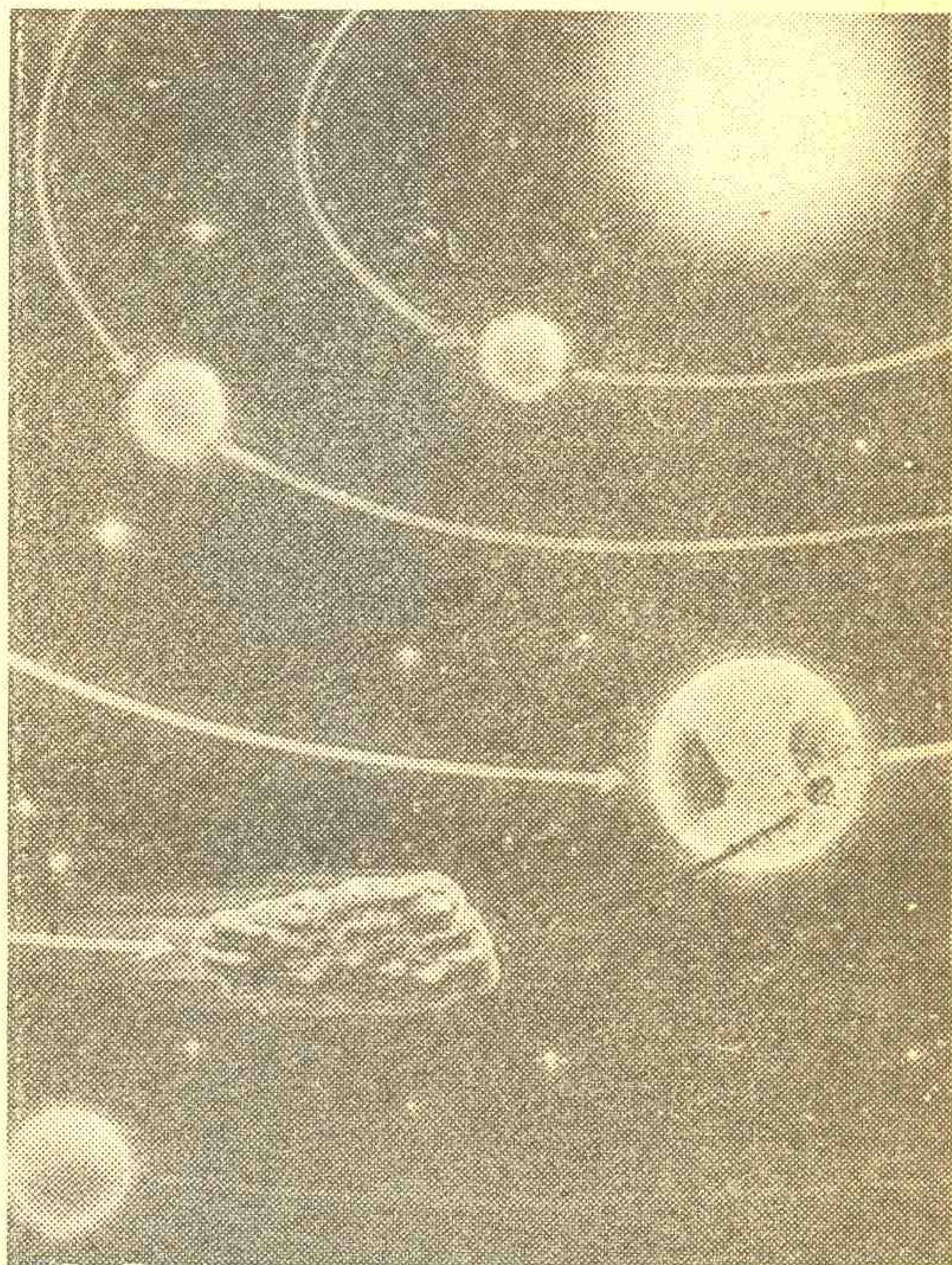
Prin intermediul iahturilor, bogaţii îşi continuă disputele orgolioase şi rivalităţile de putere. Baronul Edmond de Rothschild a hotărît recent să se retragă din club şi a vîndut iahtul „Gitana". Italianul Raul Gardini l-a cumpărat pe loc. Gardini e patronul celui de-al doilea imperiu industrial italian de după Fiat. Mai este şi numărul 2 în lista cu primii 50 cei mai bogaţi italieni, tot după Giovanni Agnelli. Lui Raul Gardini îi plac vasele cu pînze. Avea deja geamăna „Gitanei". A cumpărat „Gitana" doar pentru a-l agasa pe Edmond... Iar acesta se consolează privindu-şi celelalte trei vase, mai mici, dar mai elegante. Edmond de Rothschild ia rareori cîrma lor. Le priveşte doar şi îi e de ajuns...

Firesc, de pe un iaht care pluteşte departe pe apele limpezi ale mării, sub un soare eventual torid, n-au cum să se vadă străzile cu cerşetorii atît de mulţi; şi nici săracii, oricît de mulţi ar fi.

„Toutatis" - un gigantic asteroid

Întîmplarea îşi are începutul cu un an în urmă, în noaptea de 4 spre 5 ianuarie 1989. Atunci, la Observatorul francez Calern, situat pe Coasta de Azur, erau de serviciu astronomii Alain Maury şi Derral Mulhollahd. Telescopul lor era îndreptat pentru observaţii de rutină, în direcţia micilor sateliţi ai planetei Jupiter, descoperiţi acum cîţiva ani de sonda Viking. Dimineaţa, un alt membru al echipei, Christian Pellac, a început munca de developare a fotografiilor înregistrate în mod automat în timpul nopţii. Spre marea lui surprindere, Pellac a remarcat în respectivele imagini prezenţa unui obiect lung, nemaireperat pînă atunci. Toţi trei, după ce au examinat cu multă atenţie fotografiile, au ajuns la concluzia că este vorba de un asteroid, şi încă unul de o mărime neobişnuit de mare. Controlul întreprins ulterior de comunitatea ştiinţifică internaţională a confirmat concluzia astronomilor francezi.

Asteroidul „1989 AC" pe orbita (desen)

Conform regulei, obiectul necunoscut a primit o denumire codificată: „1989 AC". Echipa franceză i-a mai dat şi un alt nume: „Toutatis", numele zeului celtic al războiului.

Asteroidul „1989 AC" face parte dintr-o mare fami-

lie de meteoriţi, denumită Apollo Amor, ale căror orbite se întretaie periodic cu cea a Pămîntului. Şi, dintre sutele de meteoriţi de diferite dimensiuni aparţinînd acestei familii, „Toutatis" evoluează cel mai aproape de orbita Terrei. Este motivul pentru care, în toată lumea, se încearcă calcularea traiectoriei sale. După cele mai noi date, această operaţiune va fi terminată în jurul anului 2020. Deocamdată, singurele date estimative cu privire la „Toutatis" sînt: diametrul 5–6 kilometri, greutate – sute de mii de chintale, viteza de deplasare – 40 de kilometri pe secundă!

În fiecare an — 20000 tone meteoriţi

Meteoriţii sînt mase care, la pătrunderea în atmosfera terestră, nu se descompun complet şi, astfel, cad pe Pămînt, provocînd cratere. Majoritatea oamenilor de ştiinţă susţin că cei mai mulţi meteoriţi sînt rămăşiţe ale procesului de formare a sistemului solar, compuşi din fier, nichel şi carbon. Fragmente de comete sau rămăşiţe de milioane de asteroizi, care evoluează între Jupiter şi Marte, se ciocnesc între ele şi se precipită pe planeta noastră. Sosirea pe Terra este greu de prevăzut din cauza orbitelor lor, în majoritatea cazurilor neregulate. S-a calculat că, în fiecare an, în atmosferă, pătrund circa 20.000 de tone de asemenea materiale. Imensa majoritate nu depăşeşte dimensiunea unui bob de nisip, dar ajunge la cantităţi foarte mari. Cel mai mare meteorit (identificat ca atare) a avut o lungime de trei metri, lăţime 1,5 metri, a cîntărit 66 de tone; el a căzut în Namibia şi a fost descoperit în anul 1920. În unele cazuri, meteoriţii pot exploda la cîţiva metri de sol. Este cazul unui colosal meteorit care, acum circa 50000 ani, s-a dezintegrat într-o zonă deşertică din nordul Arizonei, avînd, după opinia oamenilor de ştiinţă, un diametru de 50 metri şi o masă de 300 de mii de tone. În ciuda faptului că s-a dezintegrat la cîteva sute de metri de Pămînt, unda de şoc provocată, cu acest prilej, a format un crater, denumit Meteor Crater, cu un diametru de un kilometru şi cu o adîncime de 250 metri. Din fericire, asemenea cazuri se petrec la distanţă de mii de ani unul de altul. Există o opinie ştiinţifică că o asemenea întîmplare, petrecută în urmă cu circa 65 milioane de ani, a avut efecte dezastruoase, determinînd dispariţia a numeroase specii de animale (în mod special, a dinozaurilor). **(Gh.R.)**

Enormul „Meteor Crater" din Arizona

...denumit 1989 FC

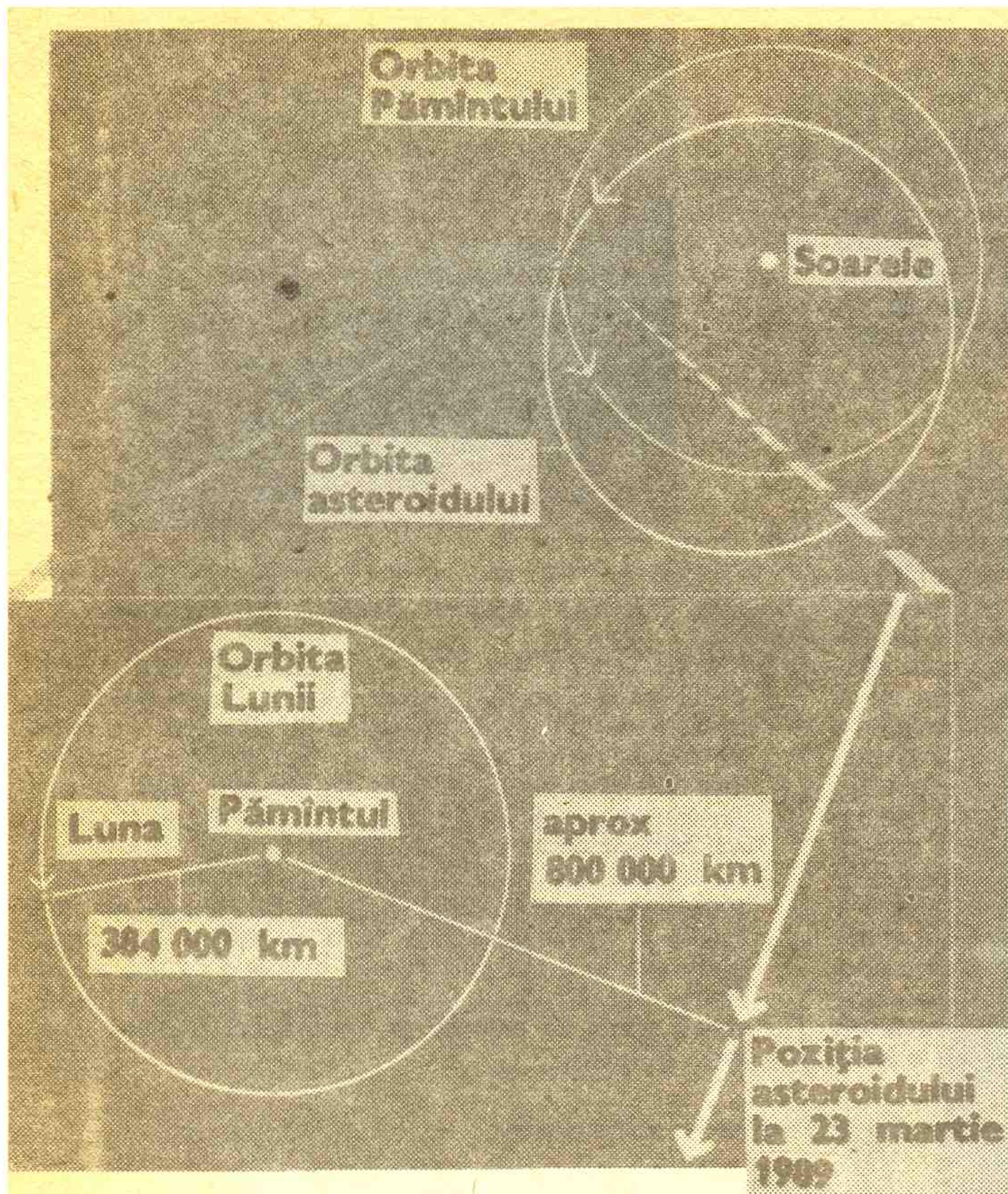
Unde vă aflaţi în seara zilei de 23 martie 1989? La un spectacol, la restaurant sau acasă în faţa televizorului? Dacă e aşa, sigur că nu v-aţi putut da seama că aţi fost la un pas de o catastrofă. În timp ce dumneavoastră habar nu aveaţi ce pericol vă paşte, un asteroid uriaş a trecut ca fulgerul pe lîngă Pămînt, la o distanţă mai mică decît s-a apropiat vreun astfel de corp ceresc în ultimii 52 de ani. Dacă bucata uriaşă de rocă, avînd un diametru estimat la o jumătate de milă, ar fi lovit planeta, ea ar fi avut forţa cîtorva mii de bombe cu hidrogen şi ar fi omorît, probabil, milioane de oameni. Dacă s-ar fi prăbuşit într-un ocean, ar fi ridicat valuri înalte de sute de metri.

Dar, înainte de a vă alarma, ar trebui să înţelegeţi că aceasta a fost o „întîlnire evitată cu puţin" doar într-un sens relativ. În cel mai apropiat punct, asteroidul s-a aflat la o distanţă de 450 000 mile de Pămînt, cam dublul distanţei de la Pămînt la Lună. Dar, în termeni cosmici, ar fi fost, totuşi, o lovitură directă. Din 1937 nu a mai fost văzut nici un asteroid atît de aproape; atunci, Hermes, o planetă minoră cu un diametru cam de o jumătate de milă, a trecut pe lîngă Pămînt aproximativ la aceeaşi depărtare.

Noul asteroid, denumit 1989 FC, conform sistemului oficial de numărătoare al Uniunii Astronomice Internaţionale, a fost detectat prima oară de Henry Holt, profesor adjunct de geologie la Northern Arizona University. Aceasta s-a întîmplat la sfîrşitul lui martie, pe cînd asteroidul se îndepărta de Pămînt, fiind deja la o distanţă liniştitoare. Holt a observat „intrusul" în foto-

Victimele preistorice ale unui impact cosmic?

grafii făcute cu un telescop de 45 cm la Observatorul Palomar, din California de Sud în timpul căutării sistematice a asteroizilor care trec razant pe lîngă Pămînt, pe care oamenii de ştiinţă îi numesc „zgîrie-Pămînt". Holt presupune că 1989 FC ar putea intra în categoria lui Hermes, dar alţi astronomi îl contrazic, susţinînd că noul asteroid poate avea un diametru de numai 100 metri. Chiar dacă cea de-a doua cifră este cea corectă, nimeni nu şi-ar dori ca 1989 FC să aterizeze în curtea lui. Un asteroid de 100 m, lovind Pămîntul cu o viteză de aproape 50 000 mile pe oră, ar putea produce un crater cu diametrul de o milă, adînc de peste o sută de metri — asemănător, ca mărime, cu o gaură imensă făcută în pămîntul Arizonei acum aproximativ 40 000 ani şi cunoscută sub numele de Meteor Crater. Astăzi, un astfel de impact ar fi în stare să şteargă de pe faţa Pămîntului un oraş cu o populaţie numeroasă.

Astronomii prevestesc că 1989 FC se va întoarce. Ca şi Pămîntul, asteroidul se învîrteşte în jurul Soarelui, dar nu în 365, ci în 380 de zile. Cînd asteroidul va trece din nou pe lîngă Pămînt în aprilie 1990, el se va afla, probabil, la o distanţă nepericuloasă. Data viitoare, cînd pămîntenii vor trebui să-şi facă griji —, spune astronomul Brian Marsden de la Harvard-Smithsonian Observatory, care a calculat orbita pe baza observaţiilor lui Holt —, este 2015. „Dacă cifrele noastre sînt corecte, spune el, asteroidul va fi făcut înconjurul Soarelui de 25 de ori, iar Pămîntul de 26 de ori, cînd ne vom întîlni din nou."

Aceasta ar putea fi o lovitură directă sau, mai probabil, o altă lovitură ratată cu puţin. Dar, chiar dacă 1989 FC nu va lovi niciodată Pămîntul, un asteroid similar tot o va face odată şi odată. De fapt, s-a întîmplat de atîtea ori pînă acum, încît suprafaţa Pămîntului ar fi trebuit să arate la fel de ciupită de vărsat ca şi cea a Lunii, dacă nu ar fi existat „efectele cosmetice" ale eroziunii provocate de oceane şi de atmosferă. Asteroizi cu diametrul de jumătate de milă se găsesc din belşug în sistemul solar şi se ciocnesc cu Pămîntul, în medie, o dată la 100 000 ani. Aceasta înseamnă că următorul ar putea să se izbească peste o mie de generaţii.

Există, de asemenea, asteroizi cu adevărat mari — mase de rocă şi fier cu diametrul de cinci sau zece mile, care lovesc planeta o dată la 10 milioane sau 100 de milioane de ani. Cei de o jumătate de milă, sînt, şi ei, destul de periculoşi, dar cei uriaşi sînt o ameninţare pentru întreaga planetă. Mulţi oameni de ştiinţă bănuiesc că un asemenea asteroid, sau o cometă de aproximativ aceeaşi mărime, a provocat dispariţia dinozaurilor acum 65 de milioane de ani. Dovada principală descoperită de fizicianul Luis Alvarez şi de fiul său Walter, geolog, este un strat de iridiu depus în rocile sedimentare, cam pe vremea cînd au dispărut reptilele uriaşe. Iridiul e rar pe suprafaţa Pămîntului, şi mai frecvent în asteroizi.

Dacă, într-adevăr, o bucată enormă de rocă cosmică a lovit Pămîntul, cei doi Alvarez afirmă că ea s-ar fi dezintegrat în mare parte, răspîndind un nor de praf bogat în iridiu şi alte particule care ar fi putut pluti deasupra Pămîntului luni întregi. Lipsite de lumina Soarelui, în virtutea acestei versiuni complet naturale a „iernii nucleare", plantele — deci şi animalele care se hrăneau cu ele — ar fi pierit în masă. Şi cînd praful s-a aşezat în sfîrşit, iridiul pe care îl conţinea ar fi format un strat precum cel găsit de Luis şi Walter Alvarez.

Există vreo cale de a evita ciocnirile cu asteroizii şi cometele? S-ar putea. O încărcătură nucleară îndreptată, cu precizie, spre un mic asteroid l-ar putea vaporiza, afirmă Alan Harris, astronom la Jet Propulsion Laboratory din Pasadena, California. Dar s-ar putea, de asemenea, ca încărcătura să sfarme doar roca în bucăţi, care, pînă la urmă, tot ar lovi Pămîntul. Un plan mai bun, propus de oamenii de ştiinţă la începutul acestui deceniu, ar fi folosirea explozivelor pentru a respinge asteroidul, în loc să-l distrugă. O bombă bine plasată ar putea da „un ghiont" unui obiect care ameninţă Pămîntul, făcîndu-l să greşească ţinta. Problema, spune Harris, este că nu ai prea mult timp ca să reacţionezi la apropierea unui corp ceresc. Despre un asteroid ca acesta, spune el, poţi afla cu cel mult o zi înainte.

Desigur, o astfel de coliziune nu este iminentă, mai mult, poate că nu se va produce niciodată. Şi totuşi — întrebarea este, logic, permisă —, de ce nestăvilita irosire de bani, idei, resurse materiale pentru programe militare, pentru „războaie în devenire" şi nu pentru cazuri de „extremă urgenţă" ale umanităţii? Chiar dacă o asemenea urgenţă este amînată, de legile cosmice, sine die?

Magda Morait

Mens sana in corpore sano

• Noi descoperiri, care pun în legătură creierul cu sistemul imunobiologic, sugerează că starea de spirit ne poate afecta pînă în intimitatea celulelor.

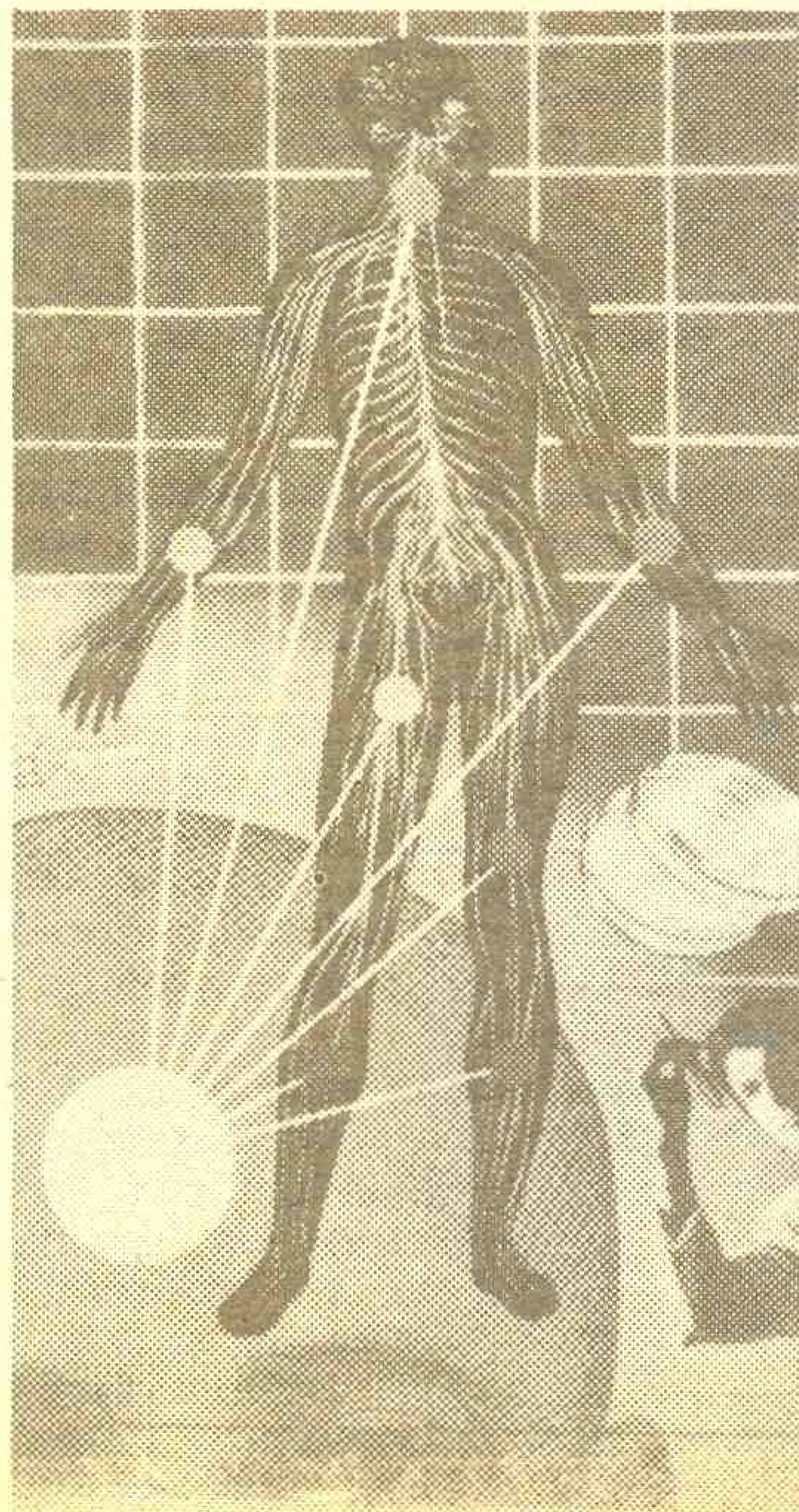
La Salisbury, în Anglia, nu departe de Stonehenge, există o instituţie ştiinţifică modernă, denumită Institutul pentru răceli banale (Common Cold Unit), unde oamenii de ştiinţă studiază una din cele mai vechi boli cunoscute de omenire. Folosind pacienţi voluntari ce se supun bucuroşi administrării de viruşi, în schimbul unei camere cu pat şi masă şi a unui modest salariu zilnic, cercetătorii caută, încă din 1946, un tratament adecvat răcelii. Tot acolo lucrează şi un psiholog american, pe nume Sheldon Cohen, care îşi urmăreşte propriul său program de cercetări. Pe lîngă obişnuitele analize de sînge şi statistici de anticorpi, Cohen se ocupă de o serie de probleme ca „integrarea socială", „tamponul împotriva stress"-ului, „scala stării de irascibilitate", măsurînd rezistenţa la stress a pacienţilor voluntari şi, în general, starea lor de spirit.

Sîntem mai predispuşi la răceală cînd ne simţim agresionaţi sau singuri? O asemenea întrebare încă mai poate provoca zîmbete ironice în anumite cercuri ştiinţifice. Şi totuşi — susţine Cohen —, stări atît de abstracte precum „singurătatea" sau „tristeţea" pot avea efecte asupra organismului.

Există suficiente motive pentru a trezi scepticismul, după cum afirmă însuşi Cohen: în ciuda ideilor extravagante susţinute de „tămăduitorii" psihici, e relativ greu să intri în posesia unor date certe privind posibile legături între sănătatea psihică şi cea fizică. Dar, în ultima vreme, îndoielile au început să dispară. În ultimii zece ani, a avut loc o explozie de rezultate ştiinţifice care trimit la ideea că mintea şi trupul acţionează unul asupra celuilalt, uneori pe căi cu totul neobişnuite. Cu ajutorul noilor instrumente sofisticate de laborator, cercetătorii demonstrează că stările emoţionale se pot traduce prin reacţii modificate ale sistemului imunobiologic, constituit din totalitatea organelor, glandelor şi celulelor, care formează principalul mecanism al corpului uman pentru înlăturarea invadatorilor.

Impactul emoţional

Următoarea presupunere logică ar fi că emoţiile afectează sănătatea omului. Conexiunea dintre starea de spirit, schimbarea sistemului imunitar şi boală constituie tocmai „miezul" problemei abordate acum de cercetători. Zeci de studii au demonstrat corelaţii destul de sugestive. Unele indică o proporţie ridicată de îmbolnăvire la persoanele care şi-au pierdut soţul sau soţia, dovedind că pierderea suferită le afectează imunitatea. Acelaşi lucru se întîmplă cu indivizii ce se simt izolaţi din punct de vedere social. Într-unul din cele mai ample studii de acest fel, cercetătorii au ajuns la concluzia că, indiferent de vîrstă şi sex, mortalitatea este de trei ori mai mare la persoanele care nu au rude sau prieteni apropiaţi. Se pare că prietenii şi rudele oferă o măsură de protecţie, un refugiu faţă de tensiunea vieţii zilnice. Cercetători de la Universitatea din Michigan susţin că izolarea socială, în sine, este „un factor de risc deosebit" în ce priveşte mortalitatea, poate tot atît de periculos ca fumatul.

Tot atît de adevărat este şi reversul: stări mentale pozitive se pare că influenţează favorabil sănătatea şi longevitatea. Un studiu condus de psihologul Sandra Levy, de la Institutul de Cancer din Pittsburg, susţine că factorul denumit „bucurie" — definit drept „vioiciune şi vigoare mentală" — a fost un indicator important în supravieţuirea unui grup de femei bolnave de cancer la sîn recurent.

Cercetarea relaţiei trup-minte a început să ia amploare mai ales în ultimul deceniu. Unii medici profită din plin de noile descoperiri, prescriind tratamente care, cu 30 de ani în urmă, ar fi fost socotite drept pură şarlatanie.

Celulele suferinde

Cercetarea cu adevărat serioasă îşi trage seva dintr-o ştiinţă nouă, ce a fost denumită „psihoneuroimunologie" (PNI); aceasta a reuşit să aducă la aceeaşi masă de studiu cercetători în ştiinţele sociale şi specialişti în ştiinţe fundamentale care, pînă acum, nu avuseseră nici o tangenţă.

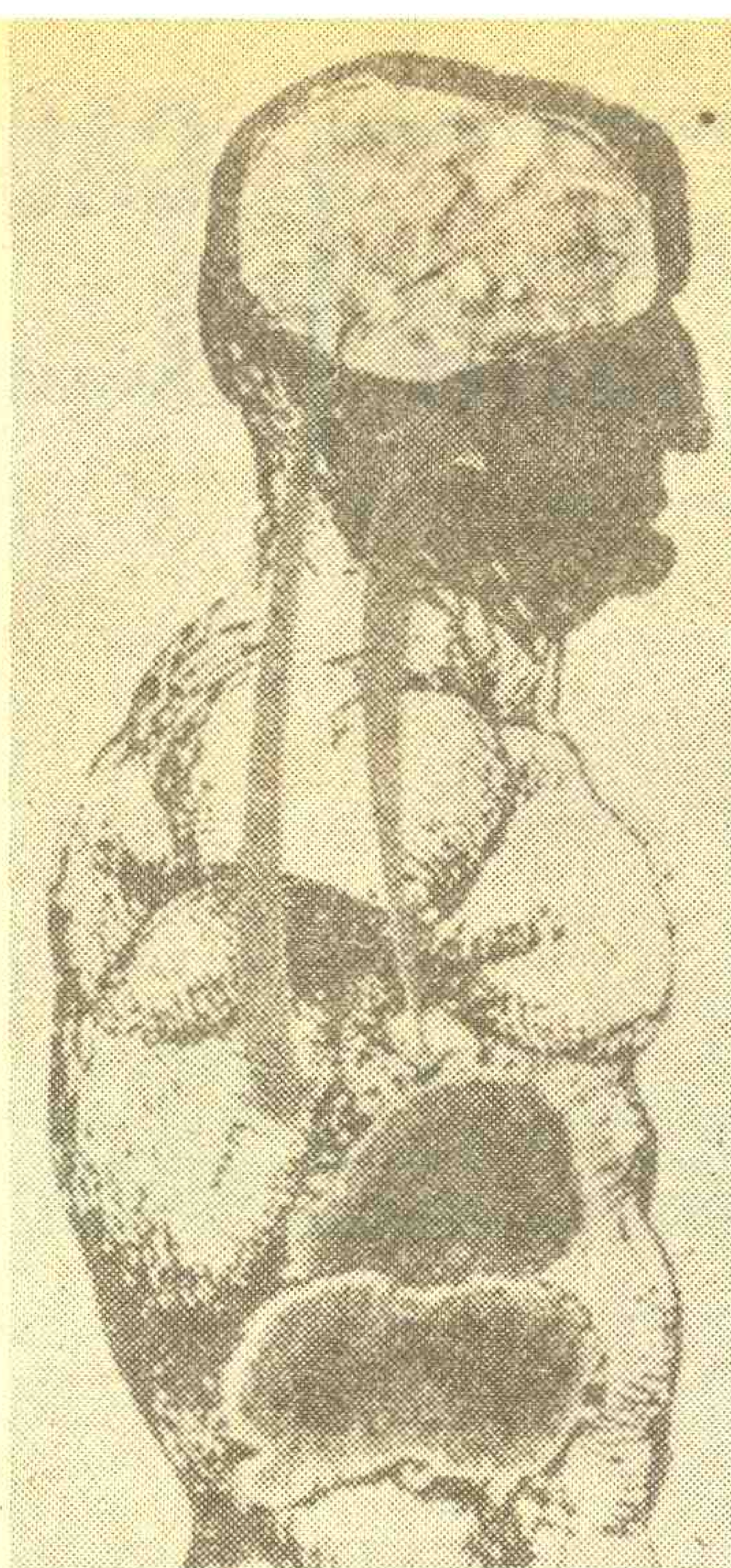
Reacţiile imunobiologice observate de cercetători sînt de-a dreptul uluitoare. E ca şi cum organismul însuşi s-ar exterioriza, iar celulele ar simţi, de fapt, suferinţa, frica sau speranţa. Ideea nu e chiar atît de imaginară pe cît pare. Pe la sfîrşitul anilor '70, neurologul Karen Bulloch, care acum lucrează la Universitatea

din San Diego, California, a descoperit așa-numitele „cărări" neurologice, care fac legătura între creier și mecanismul imunobiologic. Studii ulterioare au indicat că sistemul imunitar produce substanțe chimice care transmit informația înapoi spre creier, cam în același fel în care neurotransmițătorii creierului îi semnalizează informația sistemului imunitar. Oamenii de știință au ajuns la concluzia că mintea și organismul se află într-o inter-relație complexă, denumită „circuit feedback" (feedback loop), prin care se influențează reciproc.

Implicațiile acestui circuit sînt mult mai complexe decît s-ar crede. Pentru cercetătorii PNI, sistemul imunitar se comportă de parcă ar avea un creier propriu. Doctorul Candace Pert, de la Institutul Național de Sănătate Mentală, mărturisea că, asemenea multora, ea însăși credea că „mintea se află în creier, iar gîndurile și sentimentele sînt parte integrantă a capului". Acum, însă, ea este convinsă că amalgamul de gînduri și sentimente aparține atît minții, cît și trupului, și că, uneori, e chiar greu să-ți dai seama care este dominant. Pert e de părere că această descoperire revoluționează medicina. Mai mult chiar, ea a născut o serie de întrebări cu implicații profunde privind natura comportamentului uman.

Un mister fără putință de rezolvare pare a fi conexiunea minte-trup — semn al adîncii noastre condiționări față de asemenea „dualism". Acum mai bine de 300 de ani, Descartes vedea mintea și trupul ca două entități distincte, tratate separat. Este ceea ce a devenit paradigma științei medicale moderne și încă mai domină gîndirea medicală.

PNI încearcă să pună laolaltă ceea ce unii cred că nu ar fi trebuit separat niciodată. Este încă o știință aflată la început de drum și la întretăierea mai multor discipline, dar scurta sa istorie este marcată de o serie de descoperiri dramatice. Pe la mijlocul anilor '70 psihologul Robert Ader, de la Universitatea din Rochester, și imunologul Nicholas Cohen au făcut o descoperire senzațională, care a lărgit sfera de cercetare. Cei doi savanți au realizat un studiu relativ simplu privind antipatia gusturilor: au dat șobolanilor să bea o soluție de zaharină, după care i-au injectat imediat cu ciclofosfamid, pentru a le produce greață. Se știe că substanța anulează și funcția imunologică. A fost de ajuns ca doar o singură dată animalele să lege gustul zaharinei

Circuitul „feedback". Creierul în cadrul sistemului imunitar: deși sistemul imunitar reacționează la infecții în felul său propriu, creierul poate să influențeze răspunsul cu semnale de hormoni și nervi date principalelor organe imune. Sistemul imunitar și creierul: activitatea imunitară poate afecta creierul, „răspunzîndu-i" cu hormoni aparent identici cu neurotransmițătorii proprii creierului. Hormonii pot afecta stările psihice, ducînd chiar la stări depresive

de senzația de greață, pentru ca injecțiile cu ciclofosfamid să fie suprimate. După cîteva săptămîni, Ader a observat că șobolanii injectați care au continuat să bea soluția de zaharină se îmbolnăveau cu aceeași frecvență. Ar fi putut fi rezultatul proprietăților ciclofosfamidei de anulare a imunității, dar animalele fuseseră injectate doar cu o doză mică de medicament.

Asta l-a făcut pe Ader să se întrebe dacă nu cumva sistemul imunitar al șobolanilor intră în alertă ori de cîte ori gustau din zaharină, fapt ce s-a adeverit, după o serie de teste pe animale de control. Într-un anume sens, el a reușit să condiționeze șobolanii să-și suprime mecanismul imunitar la fel cum, la începutul secolului, psihologul sovietic Ivan Pavlov își condiționase cîinii să saliveze ori de cîte ori suna clopoțelul. Kiecolt-Glaser e de părere că „a fost o descoperire de o deosebită valoare".

Retrospectiv, Ader nu mai găsește descoperirea atît de senzațională. Era de neconceput ca cele două forțe de apărare, sistemul imunologic și cel nervos, să funcționeze independent, fără a schimba între ele nici cea mai neînsemnată informație. Dar, pe acea vreme, se credea că sistemul imunitar acționează independent de creier. Descoperirea lui Ader a schimbat această convingere, impulsionîndu-i pe oamenii de știință să caute ceea ce se consideră acum a fi „cărările funcționale" ale conexiunii creier-imunitate.

Ucigași naturali

Sistemul imunitar — notează Ader — este o construcție extraordinară, rivalizînd chiar cu creierul, în ceea ce privește complexitatea, și aproape tot atît de greu de descifrat. În esență, este un conglomerat de celule albe, sau limfocite, care sălășluiesc în timus, splină, măduva oaselor și în nodurile limfatice și controlează circulația sîngelui. Limfocitele sînt luptătorii din prima linie a sistemului imunitar. Aflate permanent în alertă, ele produc anticorpi care, instantaneu, se combină cu — și neutralizează — orice intrus străin. Uneori, ele reacționează prea rapid la antigenii inofensivi, producînd clasica reacție alergică.

Există și alte celule în cadrul „forței imunitare de contraatac", cum ar fi macrofagii, care răspund de vindecarea și repararea organismului, și celulele denumite „ucigași naturali", foarte importante în lupta împotriva virusurilor și a tumorilor. În aparență, aceste celule sînt susceptibile la factorii emoționali. Într-unul din studiile privind cancerul la sîn, Sandra Levy susține că lipsa unei activități intense a „celulelor ucigașe" este, în mod semnificativ, legată de întinderea cancerului. De asemenea, ea a ajuns la concluzia că jumătate din fluctuațiile nivelelor de „celule ucigașe" se explică prin intervenția factorilor psihologici, cum ar fi receptivitatea față de sprijinul social sau modul în care pacientul face față stress-ului.

Și, în fond, cum să-i pese unei „celule ucigașe" de cîți prieteni avem sau cît de bine ne descur-

căm într-o situaţie critică? Deşi mecanismele ne rămîn necunoscute încă, se pot face o serie de presupuneri. În primul rînd, stress-ul emoţional ne determină, adesea, să abuzăm de calmante, să dormim prost, să nu mîncăm normal. Sentimentul neajutorării ne poate face să devenim într-adevăr neajutoraţi. Psihologul Martin Seligman, de la Universitatea din Pennsylvania, şi-a dezvoltat teoria „neajutorării dobîndite", prin administrarea de şocuri electrice uşoare la şobolani, dintre care unii au fost mai puţin şocaţi. Cei şocaţi au devenit curînd apatici, astfel încît, atunci cînd li s-a oferit o cale de scăpare, s-au arătat, pur şi simplu, indiferenţi şi neinteresaţi. După o serie de studii, Seligman a confirmat că oamenii care, în general, sînt pesimişti din fire sau care „au învăţat să se simtă neajutoraţi", în momentul cînd pot să-şi schimbe cursul vieţii sînt mult mai tentaţi să-şi neglijeze sănătatea şi să nu reacţioneze pentru preîntîmpinarea unor eventuale evenimente cu repercusiuni negative.

„Cine are nevoie de creier?"

Pe hărţile fiziologice deja existente sînt încă multe zone pustii. Sistemul nervos central condus de creier se ramifică spre fiecare părticică a trupului şi substanţe chimice secretate de creier afectează orice funcţie. Dar organele imunobiologice, traversate de fire ce pornesc de la sistemul nervos autonom (care controlează funcţiile reflexive, cum ar fi respiraţia şi circulaţia sîngelui), par să acţioneze independent de creier — dispecerul central. În definitiv, notează Karen Bulloch, de la Universitatea din San Diego, „dacă acestea pot fi în stare să facă răspunsul imunitar să sosească cît ai clipi, ce rost mai are creierul?"

Pe la sfîrşitul anilor '70, Bulloch a reuşit să identifice conexiuni directe între sistemul nervos central şi mecanismul imunobiologic, injectînd o substanţă colorantă de hrean în timusul unui cobai şi, în acest fel, pătînd neuronii. Cam în acelaşi timp, J. Edwin Blalock, în prezent la Universitatea din Alabama, a descoperit că celulele mecanismului imunobiologic pot produce acelaşi tip de hormoni peptici care, pînă atunci, se credea că există numai în creier (sub numele de neuropeptide). Blalock îşi aminteşte că experienţele sale s-au

izbit de scepticismul oamenilor de ştiinţă şi că, abia după patru ani, a putut să le reia.

În cele din urmă, s-a dovedit că celulele sistemului imunitar pot produce, de fapt, orice tip de hormon, la fel ca şi creierul. Experienţele l-au făcut pe Blalock să avanseze ipoteza că organismul răspunde la un set întreg de stimuli, care nu sînt recunoscuţi de simţurile clasice de gust, pipăit, miros, auz şi văz. Se prea poate ca sistemul imunitar să funcţioneze ca un organ senzorial pentru „corpuri" de genul bacteriilor şi viruşilor. Dacă lucrurile stau aşa, înseamnă că sistemul imunitar alertează creierul de prezenţa unor intruşi, aşa după cum celelalte simţuri realizează legătura intermediară dintre creier şi lumea exterioară. Studiile lui Blalock conduc la ideea că cele două sisteme au anumite caracteristici comune. Limfocitele au receptori pentru aceleaşi neuropeptide ca şi celulele din creier şi „au capacitatea de a răspunde la hormonul respectiv", indiferent de la ce sistem provine.

Mesageri chimici

Atunci, *cine* conduce întregul organism? Se pare că sistemul imunitar şi creierul continuă să-şi trimită mesaje reciproce despre propriile experienţe în contact cu lumea. Cercetarea ştie de mult că, spre exemplu, stress-ul cronic face ca glanda suprarenală să pompeze o cantitate mai mare de corticosteroizi în sînge, iar aceşti mesageri chimici pot paraliza imunitatea. Ceea ce noi simţim a fi singurătate, suferinţă sau neajutorare se traduce de fapt prin stress. Astfel că experienţele minţii influenţează clar activitatea sistemului imunitar. Pe de altă parte, Allan Goldstein, biochimist la Centrul Medical al Universităţii George Washington, un pionier al studiilor referitoare la timus, a descoperit că anumite celule imunitare, cum ar fi limfocitele, pot produce efecte secundare de tipul depresiunii. Aceasta ar sugera că sistemul imunitar este, măcar în parte, răspunzător de ceea ce se petrece în mintea noastră. „E ca şi cum moleculele imunitare sînt conectate direct la creier, ca parte integrantă a acelui circuit feedback", spune Goldstein.

„Dacă aceste molecule pot afecta fiziologia şi metabolismul creierului, se întreabă Goldstein, este oare posibil ca ele să influenţeze pînă şi comportamentul?"

Întrebările se succed mult mai rapid decît răspunsurile. Singura concluzie care se desprinde este că, prin nu se ştie ce procese misterioase, omul este ceea ce Goldstein denumeşte „un minunat sistem de circuite integrate". Sandra Levy e de acord că dovezile sînt de „necontestat". „În fiecare zi, în fiecare săptămînă, se descoperă noi conexiuni, care distrug orice noţiune de dualism cartezian". Cu toate acestea, nu sînt încă clare implicaţiile acestor conexiuni pentru viitorul medicinei. Unii cercetători lansează ipoteza că sistemul imunitar poate fi condiţionat, în scopul prevenirii bolilor şi chiar în cazul reparării unor ţesuturi rănite. Theodore Melnechuk, asistent la Universitatea din San Diego, atrage atenţia asupra unui număr crescînd de dovezi în sprijinul ideii că emoţiile şi chiar expresia feţii au corespondenţi hormonali specifici şi, în consecinţă, produc efecte specifice asupra ţesutului. „Începem să întrezărim în reparaţia ţesuturilor o istorie paralelă cu cea a apărării organismului împotriva bolilor, implicînd aceleaşi căi", spune Melnechuk. „Emoţiile afectează vindecarea rănii".

Candace Pert merge şi mai departe cu teoria. Ea crede că peptidele „pot vindeca multe boli" şi îşi susţine această ipoteză ca director ştiinţific al unei societăţi denumite „Proiectul Peptidelor", sperînd ca, într-o bună zi, să identifice agenţii de vindecare. „La un anumit nivel, oamenii posedă leacul pentru orice boală. Poate îi sperie gîndul că ei înşişi sînt cauza bolilor pe care le contractează. Dar trebuie să ajungă să înţeleagă că, tot ei, îşi pot de-

termina starea de sănătate, deoarece mintea este cea care vindecă organismul". Altfel spus, corpul uman reprezintă manifestarea exterioară a minţii.

Alţi oameni de ştiinţă sînt alarmaţi de asemenea aserţiuni, care, după părerea lor, sînt mult prea uşor denaturate. „Se publică o grămadă de prostii", avertizează Herbert Spector, neuroimunolog de la Institutul Naţional de Sănătate din S.U.A. La rîndul ei, Sandra Levy pune accentul pe faptul că rolul factorilor emoţionali este încă învăluit în mister. „Determinantul primordial al cancerului este biologia tumorii înseşi. Nu se pune problema controlului minţii asupra materiei. Tot ce vrem să ştim este dacă activitatea factorilor din sistemul nervos central contribuie la progresul anumitor tumori. Dacă lucrurile stau într-adevăr aşa, şi se pare că acesta este adevărul, atunci e foarte important, pentru că oamenii pot să-şi modifice comportamentul".

Întrebări deschise

Pe de altă parte, aşa cum observă Levy şi alţii, schimbarea comportamentului sau a emoţiilor care pot modifica reacţia sistemului imunitar îndeajuns pentru a produce o alterare în termeni clinici reprezintă o altă problemă deschisă. Pentru că sistemul imunitar este atît de difuz, nu există nici o posibilitate de măsurare unică, globală, a activităţii acestuia. Anumite gînduri sau experienţe nefericite pot determina scăderea numărului de limfocite, dar acest lucru nu modifică starea sănătăţii — deşi s-a dovedit că o scădere de 30 pînă la 50 la sută în reacţia imunitară provocată de SIDA a fost fatală pentru victimele acestei maladii. Nimeni nu ştie deocamdată care sînt parametrii reali.

La drept vorbind, nu există nici o definiţie unanimă a stress-ului sau a efectelor acestuia. Cercetările asupra stress-ului la cobai, de exemplu, sînt departe de a oferi vreo concluzie viabilă, pentru că animalele au o fiziologie cu totul diferită de cea a oamenilor şi stress-urile animalelor sînt mai de grabă fizice decît emoţionale. Studiile lui Sheldon Cohen asupra relaţiei dintre stress, imunitate şi boală, în cadrul Institutului pentru răceli banale, reprezintă o primă încercare de a alătura toţi aceşti factori. „Este extrem de dificil să identifici stress-ul, explică Cohen. A porni de la simptoame este destul de problematic. Simptoamele însele pot provoca stress." Cercetările efectuate, de-a lungul a trei ani, de Kiecolt-Glaser asupra celor care îi îngrijeau pe pacienţii suferinzi de boala lui Alzheimer pot oferi importante informaţii despre legătura existentă între stress, imunitate şi boală: a fost detectată o înrăutăţire a sănătăţii îngrijitorilor în decurs de numai un an.

Mulţi cercetători sînt de-a dreptul entuziasmaţi de posibilităţile cercetării PNI. Sandra Levy e de părere că „aceasta ar putea schimba întreaga faţă a biomedicinei, în decurs de o decadă". Pînă acum, schimbarea s-a produs destul de lent. Modelul dualist încă mai domină şcolile medicale şi instituţia medicală ca atare rămîne destul de rezervată în privinţa relaţiei minte-corp, deşi mulţi medici fac cel puţin efortul de a include factorii psihosociali în diagnosticarea pacienţilor lor.

PNI are şanse să fie receptat cu scepticism chiar şi în afara cadrului medical. Dar mesajul imparţial al PNI-ului pare a fi că mintea nu este altceva decît o simplă funcţie în cadrul mecanismului unitar al organismului. O asemenea viziune, deloc poetică, nu va fi niciodată aplaudată de clerici şi, cu atît mai puţin, de cei cu idei exaltate despre umanitate. Dar, pînă şi ei ar putea trage foloase de pe urma noilor cercetări: practic, tot ceea ce se descoperă tinde să confirme că, dacă oamenii sînt, într-adevăr, nişte maşinării, construcţia acestora este cu mult mai ingenioasă decît ar putea visa chiar şi poeţii.

Vladimir Rodina
(traducere şi adaptare după „Newsweek")

Dacă e adevărat că stările mentale te pot îmbolnăvi, pot ele oare să te şi facă bine? Doctorii, „tămăduitorii" şi oamenii de ştiinţă nu s-au îndoit niciodată de asta. Iar corelaţia dintre minte şi trup reprezintă un principiu care a stat la baza multor tradiţii orientale. „Ştiinţa vindecării mentale era practicată în India acum 5 000 de ani, spune dr. Deepak Chopra, medic internist, endocrinolog şi doctor docent în fiziologie la Universitatea Internaţională Maharishi din Iowa, care adăuga: „întregul concept explicat în literatura vedică se referea la faptul că trupul era proiecţia conştiinţei".

Chiar şi medicii mai conservatori au recunoscut de mult puterea minţii de a transforma nişte simple pastile în medicamente eficiente. Pînă nu de mult, ei considerau efectul placebo (substanţă inofensivă substituită unui medicament în scopul studierii acţiunii psihologice şi acţiunii reale a acestuia, prin disociere) ca neviabil. Dar lucrurile se schimbă cu repeziciune. Opinia conform căreia optimismul duce la însănătoşire a devenit un truism în medicină, iar clinicile care abordează tratamentul prin relaţia minte-corp oferă acum terapii pentru orice boală, de la dureri de cap la cancer. Mulţi medici se tem că cercetarea ar putea rămîne în urma publicităţii exagerate, dar un număr crescînd dintre ei sînt de acord că există mari posibilităţi în acest domeniu. Dr. Steven Locke, director la Serviciul de Consultări Psihiatrice din Boston, consideră această descoperire drept „a treia revoluţie" în medicină, alături de apariţia chirurgiei şi descoperirea penicilinei.

Terapiile comportamentale cele mai puţin controversate sînt legate de probleme cum ar fi insomnia, migrena, ulcerul, colita şi hipertensiunea. Terapiile minte-corp sînt, de asemenea, larg acceptate în tratarea durerilor. De exemplu, hipnoza este un calmant atît de puternic, încît medicii au folosit-o ca înlocuitor al anestezicului în timpul operaţiilor. Aşa cum o persoană care citeşte concentrată ziarul ajunge să ignore impactul mediului ambiant, tot astfel un pacient aflat în transă hipnotică poate deveni insensibil la durere, concentrîndu-se asupra unei alte senzaţii sau imaginîndu-şi că zona dureroasă a fost amorţită. Un pacient hipnotizat are senzaţia că bisturiul chirurgului nu e altceva decît un creion care i se trece uşor peste abdomen şi poate rămîne inconştient la durere, chiar după ce a părăsit starea de hipnoză **(V.R.)**

CĂUTĂRILE MEDICINEI

SECRETELE EREDITĂȚII

GEMENII - eroi anonimi ai geneticii

● Patrimonii genetice identice fac din gemeni cobaii ideali în desluşirea secretelor eredităţii. Cum iau naştere oare, din înfruntarea însuşirilor native cu cele dobîndite, comportamentele, psihologia şi chiar bolile noastre? Studiind pe gemeni, savanţii au făcut o descoperire capitală: ei sînt propria noastră oglindă.

Alături de mazărea studiată de călugărul Gregor Mendel*, părintele legilor eredităţii, de musculiţa de oţet *Drossophila melanogaster*, de bacteria *Escherichia coli* şi de şoarecii albi, gemenii aşa-zis adevăraţi - monozigoţii** sau, pe scurt, gemenii MZ, cum îi numesc medicii - sînt eroii anonimi ai geneticii. Dispunînd de strict acelaşi bagaj de gene, ei dau posibilitatea oamenilor de ştiinţă să determine cele două laturi - cea nativă şi ca dobîndită, ereditatea şi mediul de dezvoltare, natura şi „nurture" (noţiune anglo-saxonă, care înglobează, în acelaşi termen, hrana şi educaţia). Această lectură ştiinţifică a corpului şi a spiritului este foarte instructivă, şi nu numai pentru gemeni şi familiile lor; deoarece gemenii - atît cei adevăraţi, cît şi cei falşi - sînt, mai întîi de toate, cupluri, desigur, deosebite, dar sînt cupluri, aşa cum fiecare dintre noi le formează de-a lungul vieţii (cuplul mamă-copil, tată-copil, frate şi soră, soţ şi soţie). În acest sens, existenţa gemenilor ne interesează pe toţi şi înţelegerea lor ne edifică asupra propriilor noastre structuri intime.

Fraţii George şi Serge Camprasse, născuţi la Pointe-à-Pitre, în Guadelupa, la un sfert de oră unul după celălalt, sînt gemeni identici. Cu alte cuvinte, ei s-au dezvoltat dintr-un singur ovul matern, fecundat de un singur spermatozoid patern. Şi iată care sînt consecinţele: George şi Serge sînt copii riguros identice, în timp ce noi, unicii, cei „fără pereche", cum scrie Michel Tournier în tulburătorul său roman „Les Météors" (Meteorii), nu semănăm cu nici una din cele 80 miliarde de fiinţe umane, care au populat planeta vreme de două sute de mii de ani. La Serge şi George, în totalitatea cromozomilor lor nu există nici măcar o singură diferenţă; sînt perfect identice cele trei miliarde de perechi de „litere chimice" (perechi de bază, spun specialiştii) care ajută la scrierea programului lor genetic.

Înzestraţi cu această dotă comună, iată-i, inconştienţi, aşa cum sînt copiii la vîrsta de 10 ani, instalîndu-se, fără ştirea şoferului, pe bara din spatele unui camion-cisternă. În Guadelupa se circulă într-o goană nebună, astfel încît, prin locul unde băieţii doreau să se oprească, şoferul trece cu 100 km/oră. George sare şi alunecă pe asfalt. Se loveşte cu capul de pămînt şi rămîne fără cunoştinţă pe şosea. Din urechi îi curge sînge: fractură a osului temporal.

„Am crezut că a murit, povesteşte Serge. Nu am putut suporta ideea că voi trăi fără el, şi-atunci am sărit şi eu". Aceleaşi cauze, aceleaşi efecte, cu aproximaţie: fractură a craniului şi coloana vertebrală făcută zob... S-a întîmplat acum 40 de ani. „Chiar şi azi - comentează George - nu ne putem gîndi - continuă Serge - la moartea noastră individuală fără o mare spaimă". Însă gîndul lor trist se opreşte mereu aici; imediat, ei îşi imaginează viitorul comun, cînd se vor stinge firesc, simultan, la o vîrstă înaintată: „cel puţin 90 de ani", precizează ei pe două voci...

George şi Serge Camprasse au devenit stomatologi. Amîndoi au fondat, la Chelles, în suburbia Parisului, un cabinet dentar. Şi, tot amîndoi, au avut ideea, pe care au pus-o la punct, împreună cu Gabriel Gill, de la Muzeul Parisului, să facă proteze menite să înlocuiască rădăcinile dentare; pentru aceasta, ei folosesac implanturi tăiate din fildeşul

Fraţii Camprasse

* Gregor Mendel, călugăr şi botanist austriac (1822-1884). A efectuat experienţe de hibridare a plantelor.
** monozigot=un singur ou fecundat.

Mituri duble

Gemenii au constituit întotdeauna o problemă pentru cei „fără de pereche". Există multe legende despre crearea unor societăţi care istorisesc despre gemeni siliţi să se debaraseze de fratele sau de sora lor, pentru a crea un trib, o obşte, un oraş. Romulus şi Remus, fondatorii Romei, sînt cel mai cunoscut exemplu. Dar aceste omoruri mitice nu sînt suficiente să alunge teama de existenţa în dublu. În viaţa cotidiană a societăţilor tradiţionale, etnologii au descoperit două atitudini privind venirea pe lume a unor gemeni. Fie că ea este un semn bun al grupului respectiv, simbol de fecunditate, fie, din contră, reprezintă un semn de pericol. Pericol care poate fi îndepărtat prin uciderea unuia sau a ambilor gemeni.

„Din cauza sîngelui identic care circulă în corpul lor, dar şi al abundenţei de sînge pe care îl antrenează naşterea lor – consideră Laura Makarius, autoarea lucrării «Legile sacre sau încălcarea tabu-urilor», gemenii sînt investiţi cu o putere de două ori mai primejdioasă". Iată de ce, problema se va rezolva fie prin debarasarea de cei doi gemeni, fie, în alte cazuri, încercîndu-se deturnarea puterii lor în folosul obştii.

unei scoici gigant din Tahiti.

Cei doi fraţi lucrează la patru mîini, cu o precizie sporită, cu atît mai mult cu cît George este stîngaci şi Serge dreptaci. Din 1936, anul naşterii, ei nu s-au despărţit niciodată mai mult de cîteva zile. „Faptul că sîntem gemeni a fost întotdeauna un avantaj pentru noi. Din punct de vedere profesional, asta ne-a servit mult, făcîndu-ne o publicitate imensă; un cuplu atît de complice se întîlneşte rar".

„Într-adevăr, gemenii formează un cuplu. Nu un cuplu de excepţie, ci unul excesiv", explică psihologul René Zazzo, unul din cei mai buni specialişti din lume în studiul gemenilor. Un cuplu în care cei doi parteneri posedă, aşa cum am văzut, aceeaşi componenţă genetică. Şi, de cînd sir Francis Galton, vărul lui Darwin, a înţeles că gemenii adevăraţi sînt un material excepţional pentru aceste studii, gemenii MZ s-au aflat permanent în atenţia oamenilor de ştiinţă.

„Noi toţi sîntem de fapt nişte gemeni"

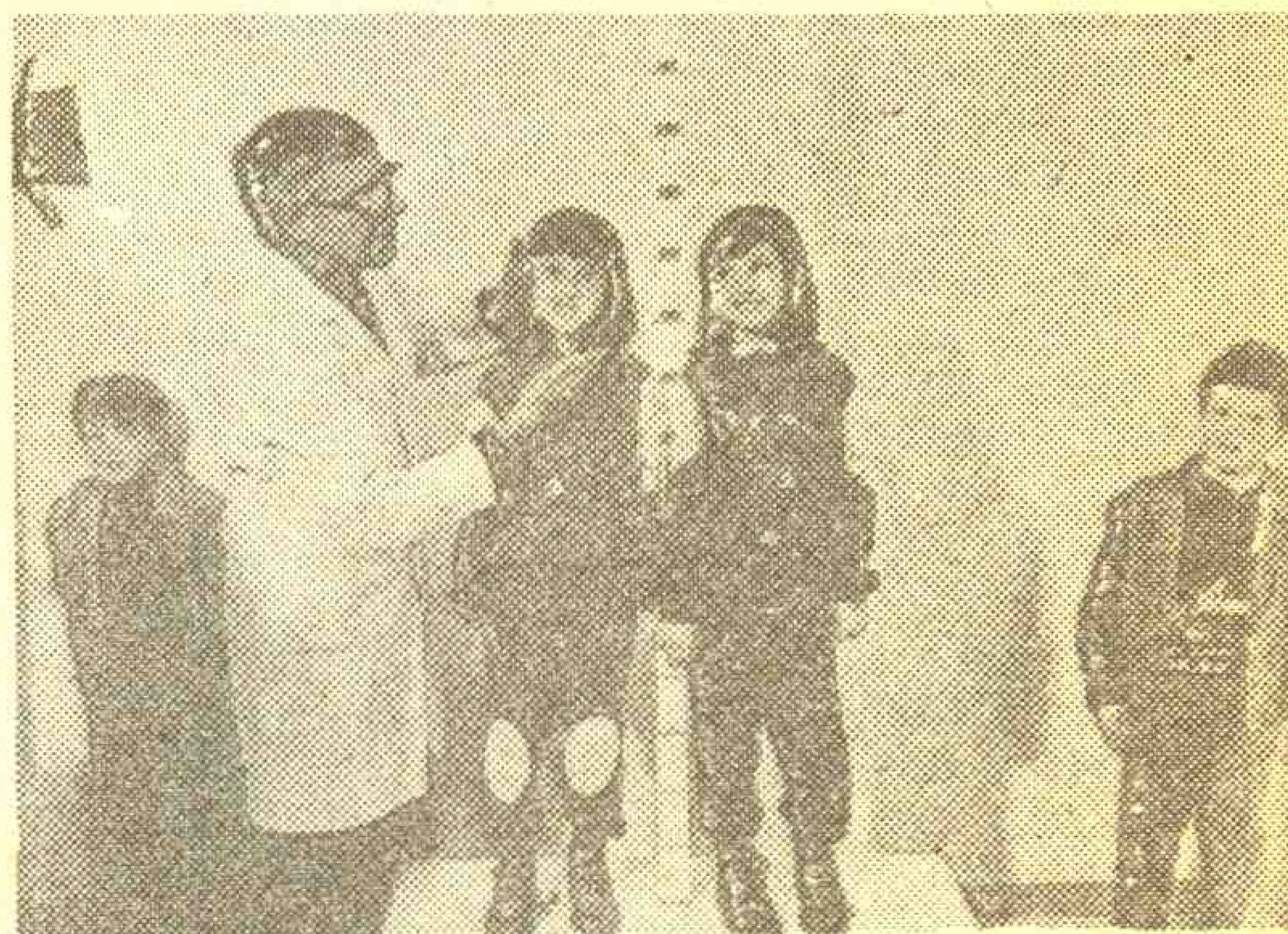
La Roma, oraşul lui Romulus şi Remus, profesorul Luigi Gedda – 90 de ani – se ocupă de 30 ani de studierea gemenilor, cărora, în schimb, le asigură asistenţă medicală gratuită. Iată de ce, în cele 15 secţii de la „Instituto Gregorio Mendel di genetica medica e gemellologia", totul este conceput în dublu exemplar: două scaune dentare, două paturi de examinare, două aparate de măsurare, două... În fişierele institutului sînt înregistrate 18 000 de cupluri, care i-au permis lui Luigi Gedda să aducă o contribuţie de mare importanţă la ştiinţa botezată de el „gemelologie". La Ierusalim, pe muntele Măslinilor, el a fondat încă un institut, de acelaşi fel, care îi poartă numele. Ţelul său este acela de „a desluşi secretele eredităţii umane". Căci, ceea ce îl fascinează pe Luigi Gedda, ca şi pe sir Galton, sau Arnold Gessel, pionieri ai „gemelologiei", este faptul că gemenii sînt, din punct de vedere genetic, nişte replici. Astfel încît, atunci cînd, la una din părţi, apare, să zicem, o carie dentară, se întîmplă, adeseori, ca, simultan, sau imediat după, cealaltă parte să fie atinsă de aceeaşi afecţiune.

„În prezent, am reuşit înregistrarea a 3 500 de boli ereditare, care au fost trecute, toate, aici", explică profesorul, arătînd spre o carte enormă, aşezată pe biroul său. Acum îl pasionează dezvoltarea simultană a bolilor la gemeni. Încă o dată, el contează pe protejaţii săi, pentru a distinge ereditatea de somatic, însuşirile native de cele dobîndite.

Dacă boala se declanşează simultan la gemeni, ea este în mod cert ereditară. Dacă, din contră, numai unul se îmbolnăveşte, fără ca celălalt să contracteze boala, aceasta va fi atribuită condiţiilor de mediu. Deci, în cazul în care un MZ este atins de un cancer, se poate spera salvarea celuilalt, modificîndu-i modul de viaţă (altă profesie, alte preocupări, alt mediu natural etc.). În caz de reuşită, se va dovedi, în acelaşi timp, că, dacă susceptibilitatea la anumite tumori este de origine genetică, mediul este acela care, în cele din urmă, le va declanşa sau nu.

O altă problemă, care poate fi abordată printr-o profundă cunoaştere a gemenilor, este îmbătrînirea. „În fiecare familie, albirea părului apare la o vîrstă anume", remarcă prof. Gedda, dînd acest exemplu de patologie ereditară. „Ceea ce înseamnă că gena are nu doar un caracter calitativ, ci şi un parametru temporal. Studierea acestei noi dimensiuni este ţelul pe care şi-l fixează cronogenetica, din care noi am făcut, aici, unul din principalele noastre programe de cercetare". Profesorul Luigi Gedda şi fidelul său asistent, Paolo Parisi, contează, încă o dată, pe gemeni şi afecţiunile lor, pentru a afla noi date de interes general.

În 1951, prof. Gedda publică, la Roma, „Studiu despre gemeni", lucrare de referinţă în acest domeniu. După un an, el fondează „Acta genetica medi-

La Institutul Mendel, din Roma, 18 000 de cupluri în evidenţă

cae et gemellologiae", prestigioasa publicație specializată pe același profil.
Trecînd peste fascinația în fața geneticii, încercată de Galton, Gessel și Gedda, psihologul francez René Zazzo a descoperit că gemenii – „adevărați" sau „falși" – formează nu o pereche, ci un cuplu. Ei sînt oglinda cuplului, a tuturor felurilor de cuplu.
O oglindă care, de multe ori, îngroașă, alteori deformează, dar care, amplificînd fenomenele, are meritul de a facilita analiza lor. În familie – bărbatul și femeia, mama și copilul, fratele și sora; în sport – patinatorul și patinatoarea, cîrmaciul și vîslașul, pilotul și navigatorul; în muncă – operatorul și reporterul, elevul și profesorul, cu toții trăim în mod constant în cupluri. Și, întrucît „omul nu-i făcut pentru a trăi singur", trebuie să ne folosim de oglinda pe care ne-o oferă cuplurile de gemeni; pentru că „noi toți sîntem, de fapt, niște gemeni", este de părere René Zazzo.

Paradoxuri

În mod curios, stricta egalitate a gemenilor identici, în planul ADN-ului, nu le oferă egalitate de șanse în viață. „Mai slab cu 500 grame decît Serge, nu aveam la naștere decît puține șanse de a supraviețui", constată George Camprasse. De fapt, încă de la sînul matern, natura încearcă să-i facă pe gemeni inegali. Pentru ea, ei nu sînt ca două picături de apă. Unul își face întotdeauna mai mult loc decît celălalt. El deturnează, în favoarea sa, sîngele matern hrănitor. Situația se poate agrava pînă la vampirism, care-l lasă pe cel mai slab lipsit de sînge. Oricum, în 80 la sută de cazuri de naștere dublă, aceasta se produce prematur.

Această realitate a fost întotdeauna resimțită confuz de femeile gravide cu gemeni. Cînd gemenii încep să se miște, mama are senzația că în ea se dă o luptă.
Din această inegalitate care se instaurează de la început, în ciuda dotei genetice identice, întreaga viață a gemenilor va fi profund marcată. Cel mai puternic dintre cei doi va fi conducătorul cuplului. „Cînd eram mici, ne urcam pe dulapul mamei ca să sărim de acolo pe pat – povestește Serge Camprasse. Într-o zi am fost surprins în flagrant delict, cocoțat pe dulap. Cu toată sinceritatea, i-am spus mamei: «Nu eu sînt de vină, ci George». Născut primul, George a fost totdeauna conducătorul cuplului".
În cazul gemenilor băiat-fată, aceasta din urmă este, în general, cea care, fiind mai precoce, are firea mai voluntară.
Această împărțire a sarcinilor a fost definită în 1936 de von Bracken. Constantînd că unul dintre gemeni se ocupă cu reprezentarea cuplului, el îl numește pe acesta „ministrul afacerilor externe", în timp ce celuilalt îi revin „afacerile interne". Apoi, cum am văzut deja, George este stîngaci și Serge dreptaci. Din punct de vedere al lateralității, care face ca partea stîngă a creierului să comande mîinii drepte, iar partea dreaptă a creierului – mîinii stîngi, există numeroși gemeni MZ (18 la sută din cazuri) care sînt construiți „în oglindă".
Să se ajungă, avînd un program ereditar identic, la situații atît de diferite, este „paradoxul gemenilor", care l-a frapat pe René Zazzo și, în același timp, a revoluționat știința despre gemeni. Aceste diferențe sînt datorate „efectului de cuplu". Sînt diferențe care apar și prin testarea nivelului de inteligență. Gemenii monozigoți nu se deosebesc, la acest

Romulus și Remus

sistem de cotare, decît cu 7 puncte, în timp ce frații și surorile au variații de 13 puncte în medie. Dar gemenii nu coexistă riguros în paralel.
Circulă multe întîmplări despre gemeni MZ care au fost separați la naștere și care, mai tîrziu, se regăsesc, descoperind în viața lor coincidențe tulburătoare. Este cazul lui Jim Lewis și al lui Jim Springer. Separați, încă sugari, în 1940, cei doi s-au regăsit în 1979. Ei constată, atunci, cu stupoare, că șofează amîndoi același model de Chevrolet albastru, că au amîndoi un cîine numit Toy, că fumează aceleași țigări Salem, că-și rod unghiile și că și-au petrecut multe concedii pe aceeași plajă din Florida.
Răspunsurile lor la testele psihologice de personalitate și sociabilitate sînt, practic, identice. Și aceasta nu este o poveste deformată și înfrumusețată de inepuizabila cronică populară americană despre „twins", ci este constatarea făcută de centrul de cercetări asupra gemenilor și adopțiunilor din universitatea americană din Minnesota. Jim și Jim sînt doar una din cele 44 perechi de gemeni despărțiți, studiați de către acest centru. Fără să găsească atîtea convergențe la celelalte cupluri, studiul american relieftează, totuși, tendința irezistibilă a gemenilor de a se regăsi, de a face aceleași lucruri în același timp, atunci cînd sînt separați de la naștere sau numai pentru cîteva ceasuri.
Foarte curente sînt și micile neplăceri fizice pe care le resimt simultan Serge și George Camprasse: indispoziții, migrene, insomnii etc. Cei doi stomatologi nici nu mai știu numărul gîndurilor pe care le au amîndoi sau al gesturilor pe care le fac în același timp, atunci cînd sînt despărțiți.
Este nostimă, dar, în același timp, la fel de tulburătoare convergența zilnică în alegerea îmbrăcăminții. Se îmbracă adeseori la fel, fără a se consulta în prealabil. „Într-o zi, povestește Serge, m-am dus la croitor să-mi comand un costum. A doua zi, George s-a dus la același croitor și a ales același model și același material, deși mă înțelesesem cu croitorul să nu-i dezvăluie alegerea mea". Nenumărate aseme-

nea coincidențe tulburătoare umplu cronicile despre gemeni.

În 1973, englezoaica Sandra Canter din Glasgow face și ea un interesant studiu asupra gemenilor. Ea a comparat, cu ajutorul testelor de personalitate, cupluri de gemeni separați și alții, care au trăit împreună. Rezultatul este de-a dreptul revoluționar. În testul care măsoară extraversiunea, gemenii separați se aseamănă într-un procent de 85 la sută; firesc. Dar, în lumina aceluiași test, te aștepți ca gemenii care au trăit laolaltă să se asemene într-un procent de 100 la sută. Se constată, însă, exact contrariul; ei nu se aseamănă decît 29 la sută. „Aici paradoxul atinge apogeul" - arată René Zazzo. Totul se petrece ca și cum viața cuplului ar avea, ca efect, mascarea sau chiar ștergerea însușirilor ereditare. Ele apar, însă, pregnant cînd cuplul este distrus...

Viața în doi ar fi, deci, o închisoare în care fiecare din cele două părți ar încerca să fugă, marcînd psihologic diferențierea. Problemă asupra căreia studierea gemenilor obișnuiți, lăsați la o parte în favoarea fascinanților monozigoți, ar trebui să aducă lămuriri.

...Și totuși paralelele nu se întîlnesc niciodată

Dar ruperea fizică a cuplului este o gravă problemă pentru monozigoți. Serge și George Camprasse nici nu vor să se gîndească la aceasta.

Căsătoriile celor doi frați nu au fost mari succese și, în ciuda eforturilor lor, femeile care au jucat un rol mai mare sau mai mic în viața lor n-au reușit niciodată să-i despartă. „Ele au pierdut întotdeauna - spun ei. Cu noi nu prea ai de ales".

Christine și Christiane Racette, protagonistele unui documentar canadian intitulat „Ca două picături de apă", explică faptul că le e imposibil să se desprindă de condiția lor de gemene. Iar Pascal, unul din numeroșii gemeni studiați de René Zazzo, nu se poate consola nici acum, la cei 25 de ani ai săi, că și-a pierdut fratele geamăn cînd avea... 9 luni. El mărturisește psihologului: „Îmi lipsește ceva... Am nevoie de un prieten. Cu el mi se pare că aș forma un adevărat cuplu".

Această mărturisire face trimitere la cuplul mamă-copil. Încă din primele săptămîni de viață, sugarul se atașază fizic de mamă. Este impregnat de ea. Dacă în perioada crucială de la 6 luni la un an mama dispare, copilul va fi profund marcat. În cuplul de gemeni este ceea ce i s-a întîmplat lui Pascal. Și atunci, debusolat, el rătăcește în viață, în căutarea imposibilă a celeilalte jumătăți, despre care nu mai păstrează nici măcar amintirea personală. În schimb, dacă mama sau fratele geamăn moare cînd copilul are 5-6 ani, acesta va suferi, dar va putea trăi și fără ea sau el, căci, atunci, este perfect capabil să și-i reprezinte.

Gemenii, profund impregnați unul de celălalt încă de la sînul mamei, trăiesc exact aceleași situații. Le este practic imposibil să se despartă. În mod evident, cu cît părinții le-au cultivat mai mult sentimentul asemănării - dîndu-le nume care au aceeași rezonanță, îmbrăcîndu-i la fel, culcîndu-i în același pat -, cu atît liantul cuplului va fi mai solid. Căci ei „devin gemeni sub privirea celor din jur. Gemenii sînt ultimii care văd că își seamănă", afirmă René Zazzo. Luigi Gedda numește „identicitate" această atitudine exterioară care-i consideră pe gemeni nedespărțiți. Este o atitudine periculoasă, deoarece îl împiedică pe fiecare dintre cei doi gemeni să-și afle indentitatea.

Așa că, atenție, părinți, nu insistați pe asemănarea gemenilor. Simplificați-le rolul, favorizînd accesul fiecăruia la individualitate. „Dar nu trebuie căzut în extrema cealaltă, dorind individualizarea lor forțată. Există riscul de a le distruge legături importante, ceea ce ar avea urmări catastrofale", explică Jean-Marc Alby, părintele unor gemene, psihiatru la spitalul Saint-Antoine din Paris.

Dar, ca efect al acestei ambiguități cu care sînt priviți din afară, chiar dacă nu se simt asemenea, gemenii se joacă adeseori, dîndu-se unul drept celălalt. „Singura noastră tristețe, pe care o resimțim aproape fizic, este că nu reușim deloc să ne identificăm într-o fotografie", mărturisesc Serge și George.

Gemenii formează, în marea lor majoritate, cupluri fericite. George și Serge Camprasse sînt o dovadă în acest sens. Experiența gemenelor italiene, dintre care una, Laetitia, întreține o pasionantă corespondență cu René Zazzo, susține aceeași idee. „Gemenii blestemați, scrie Laetitia, sînt cei striviți de determinisme, sclavi ai propriei lor asemănări; ca urmare, starea de gemeni îi face profund nefericiți".

Ca elevă, la Sorbona, a Simonei de Beauvoir, Laetitia își exprima , la 18 ani, într-o disertație filozofică pe tema „Cunoașterea de sine, cunoașterea celuilalt", acest singur regret: „Mi-este imposibil să știu cu adevărat ce simte sora mea în străfundul sufletului ei... Și totuși, de cîte ori n-am încercat să ajungem la această cunoaștere întreagă și reciprocă? (...) Dar fuziunea nu s-a produs, cu toate «rezonanțele» noastre frățești. Este obstacolul ce nu poate fi trecut..."

Euclid are dreptate: cînd dispare iluzia perspectivei, paralelele, fie că sînt formate din gemeni sau din „unici", nu se întîlnesc niciodată.

Anca Grigoriu
(traducere și adaptare după „Le Point")

CĂUTĂRILE MEDICINEI

Spectacolul minţii

Actul visării este o moştenire de bază a omului, care datează de 35 milioane de ani. Dar ştiinţa modernă a descifrat şi foloseşte acest spectacol nocturn al minţii. Pentru psihoterapeuţi visele pot servi drept porţi către inconştient, în timp ce alţi cercetători consideră că ele pot oferi semnale prevestitoare de îmbolnăviri. Oamenii de ştiinţă revin la problema coşmarurilor, găsind căi de a-i ajuta pe cei cu tulburări ale somnului; totodată studiază o enigmă şi mai fascinantă: ce sînt visele?

La 90 de minute după ce adormim, creierul nostru „se trezeşte". „Aparatul segmental" (brainstem), aflat la baza craniului, începe să lanseze un bombardament de impulsuri de înaltă tensiune, lipsite de sens şi haotice, şi declanşează valuri de substanţe care se vor suprapune în telencefal. Sîntem „paralizaţi", spectatori neajutoraţi ai evenimentelor ce se desfăşoară sub fruntea noastră, unde se derulează imagini familiare.

Visăm.

Înainte de ivirea zorilor, mai trăim încă alte patru vise, deşi detaliile lor nu vor rămîne în memoria conştientă. Astăzi, ştiinţa dezleagă misterele viselor şi le foloseşte pentru a sonda secretele creierului.

Pentru psihoterapeuţi, acest spectacol nocturn al minţii constituie un filon de bază al simbolurilor. Unii oameni de ştiinţă consideră că visele pot servi drept sistem de avertizare a bolilor. Ele ar putea să ne prevină că ceva nu este în regulă şi să ne ferească de vulnerabilitate. Alţii cred că visele sînt, la început, simple „instantanee" şi se complică cu cît copilul creşte. Prin cartografierea acestui eveniment, psihologii cîştigă teren în descifrarea problemelor cunoaşterii. Alţi cercetători consideră că memoria poate fi controlată de aceleaşi substanţe care declanşează visele.

Pentru ceea ce promiteau a fi, visele păreau, pînă nu de mult, pentru un om de ştiinţă, un mod de a trăi. Chiar după descoperirea, în 1953, a locului din creier unde se produc visele, exista sentimentul că visele sînt aspecte efemere şi nu ceva demn de ştiinţă. Cînd adepţii lui Freud au început să folosească alte căi spre inconştient, visele au revenit în discuţie, semn că o nouă eră se afla la orizont. Ceea ce era „un moft" devenea un lucru acceptat de toată lumea.

Niciodată visele nu par mai puternice, mai „adevărate", decît atunci cînd „rezolvă" o problemă. Nici chiar biochimia nu poate explica, pe deplin, creativitatea viselor. Visele împletesc, unic şi creator, experienţele curente cu experienţe din trecut.

Pentru oamenii de ştiinţă, actul visării este o colecţie de imagini mentale ivite în timpul somnului cu vise. Acest somn se caracterizează prin mişcări rapide ale ochilor, membre înţepenite, respiraţie şi puls neregulate. Dacă voluntarii din laboratorul de cercetare sînt treziţi după fiecare asemenea episod, 85—90 la sută afirmă că visau. Fătul doarme cu vise de la 23 de săptămîni, la fel păsările şi mamiferele.

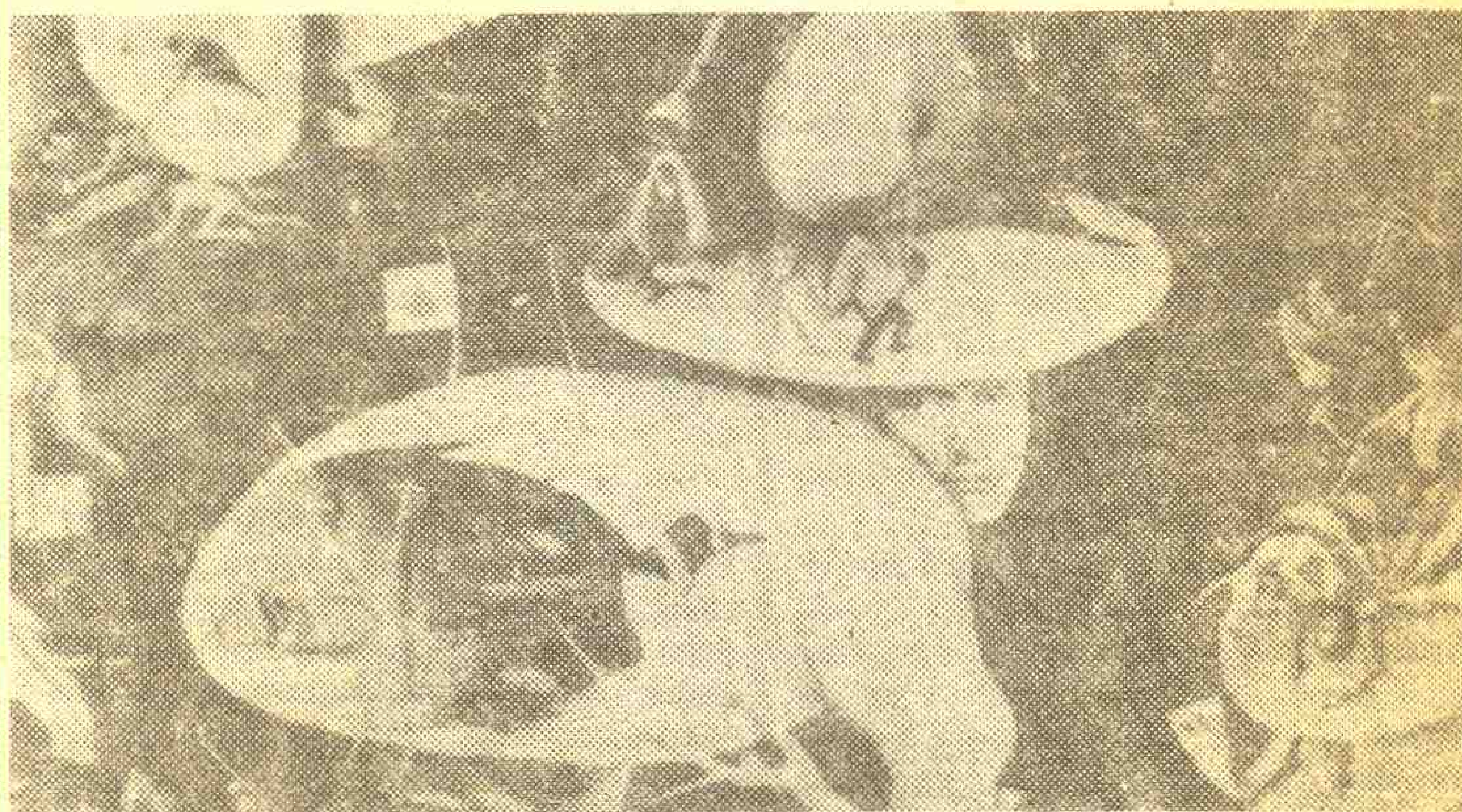
Visele ne umplu nopţile. În trecut, femeile visau mai mult scene de interior, privitoare la cămin; bărbaţii visau „exteriorul". Visele femeilor aveau, ca trăsătură generală, mai multă conversaţie şi emoţie sau cea care povestea un vis era victima unei agresiuni. În visele bărbaţilor predominau imaginile „mecanice". Dar, dacă acceptăm visul ca reflectare a proceselor interne, nu mai este nevoie de discriminare între sexe.

Vîrsta influenţează visele, în egală măsură. Pentru studiile sale, un cercetător american a adus, în laborator, copii de 3—4 ani. Timp de 9 nopţi, i-a trezit din somn întrebîndu-i ce-şi amintesc. Copiii raportau fragmente de vis, nu povesteau. Îşi aminteau imagini statice din poveşti cu animale — iepuraşi, broscuţe, păsări. Aceste imagini aveau un redus conţinut emoţional, iar copiii înşişi apăreau extrem de rar în propriile lor vise. De la 5—6 ani, unii copii începeau să „povestească" visele; exista acţiune şi mişcare, dar cel care visa încă nu apărea ca „protagonist". Abia de la 7—8 ani, unii copii, mai cu seamă cei dotaţi în mod deosebit, se integrau în visele lor. De la 8—9 ani, copiii încep să viseze ca adulţii.

Ce circuite mentale trebuie conectate pentru a crea vise „adulte"? O condiţie pare a fi folosirea simbolurilor. „Visele nu sînt reflectări ale unor evenimente specifice", notează acelaşi cercetător, „ci fuziuni ale «feliilor» de memorie şi cunoaştere pe care creierul le combină." Acest lucru cere abilitate pentru a analiza conceptele şi a le dispune în întreguri noi. Notînd momentele în care se dezvoltă diferite abilităţi, cercetătorul speră să folosească visele copiilor pentru a alcătui un program al dezvoltării cognitive.

Fiecare părinte ştie că între 3 şi 5 ani, copiii sînt predispuşi la coşmaruri. În egală măsură sînt predispuse şi persoanele care au ceea ce psihologia numeşte „graniţe subţiri": aceste persoane sînt extrem de sensibile la propriile emoţii şi la lumea interioară, precum şi faţă de alţii. Cei predispuşi suferă mai multe coşmaruri decît este normal, adică 1—2 pe an. Trăsătura distinctivă a tuturor coşmarurilor este că cel în cauză se visează în primejdie. Părinţii fac excepţie: ei îşi visează copiii în pericol.

O cale de a depăşi coşmarurile este „tehnica" numită luciditate, prin care cel care doarme recunoaşte în vis că... visează. Abilitatea de a visa lucid o are numai aproxi-

„Grădina plăcerilor pămînteşti" (detaliu), de Bosch, poate, foarte bine, ilustra un vis

mativ 10 la sută din populaţie, care „beneficiază", totuşi, în medie, numai de un singur asemenea vis pe lună. Dar luciditatea poate fi învăţată, afirmă psihologul Stephen LaBerge de la Universitatea din Stratford. El aplică voluntarilor măşti speciale, prevăzute cu senzori care detectează somnul cu vise, aprinzînd o lumină roşie. Cînd cel adormit „vede" lumina, aceasta pătrunde în vis şi-l avertizează că visează. Se poate alege o „felie" de vis, de obicei una care se repetă, şi pacientul poate fi învăţat să recunoască respectiva imagine sau situaţie ca făcînd parte din vis. Mai întîi, recunoaştem că e vis, apoi încercăm să-i controlăm conţinutul.

Copiii sub 5 ani sînt capabili să înveţe să viseze lucid, mai ales pentru combaterea coşmarurilor. „Înotam, şi un rechin mă urmărea. Îmi era groază că o să mă mănînce" — a visat o fetiţă de 7 ani. Psihologul i-a sugerat ca data viitoare cînd se va repeta coşmarul să încalece pe rechin ca pentru o plimbare. Coşmarul a încetat.

În timpul somnului cu vise, cei mai mulţi dintre cei care visează sînt imobilizaţi. Dar doi medici de la o clinică din Minnesota au studiat 75 de pacienţi, mai cu seamă în vîrstă. Acei oameni calmi, prietenoşi şi fericiţi acţionau violent în timpul unor vise. Unul a visat că se află pe terenul de fotbal în plină acţiune. Cînd s-a trezit, a constatat că răsturnase noptiera, că îl dureau genunchii şi capul, pentru că se lovise de noptieră. Deşi cercetătorii din Minnesota nu cunosc exact cauza sindromului, ei cred că este de factură neurologică sau se datorează vîrstei.

O dogmă care rămîne indisputabilă este că, atunci cînd cineva îşi visează propria moarte, nu înseamnă că se întîmplă chiar aşa. Se pare, totuşi, că visele ne „şoptesc" cîte ceva despre eventualele îmbolnăviri. Într-un studiu din 1987, dr. Robert Smith, de la Universitatea din Michigan, a analizat, pe subiecţi cardiaci, visele referitoare la moarte, inclusiv cu imagini de cimitir sau despărţiri de familie sau prieteni. Persoanele care au vise „morbide" suferă de afecţiuni cardiace serioase. Aceste vise devin mai frecvente, cu cît problemele cardiace sînt mai severe.

Oricum, visele par să străpungă subconştientul. Limbajul lor este criptic. Interpretarea limbajului metaforic este înrudită cu o analiză literară, cu o analiză a simbolurilor poetice. Visele seamănă foarte mult cu poezia. Le înţelegi cu condiţia să le găseşti metafora. Visele ne arată ceea ce nu îndrăznim întotdeauna să confruntăm direct în stare de veghe.

Psihiatrii încearcă să explice faptul că visele sînt generate de neuroni în timpul somnului şi că mintea concretizează semnalele pe care le primeşte. Visele, spun ei, se nasc în „aparatul segmental" care controlează reflexele. Aici se află două tipuri de neuroni care controlează somnul, fiecare folosind o substanţă chimică diferită pentru comunicare. Un tip de neuroni foloseşte acetilcolina, iar aceşti neuroni sînt activi în timpul somnului cu vise. Celălalt tip foloseşte norepinefrină şi serotonina, iar neuronii nu sînt activi în timpul aceluiaşi somn. Aşa se naşte visul. Neuronii încărcaţi cu acetilcolină trimit rafale de semnale electrice în cortex (lăcaşul gîndirii superioare şi al viziunii). Cortextul preia informaţia şi o „împleteşte" într-o poveste coerentă, bazată pe semnale referitoare la amintiri preexistente.

Acetilcolina poate fi chiar material din care sînt făcute visele. „Cocteilul" viselor noastre este, deci, 7 părţi carbon, 17 hidrogen, 1 nitrogen, 3 oxigen: $C_7H_{17}NO_3$.

În lucrarea sa „Creierul care visează", publicată anul trecut, dr. J. Allan Hobson oferă o explicaţie la întrebările: de ce sînt visele atît de ciudate?, de ce predomină mişcarea şi nu mirosul sau gustul?, de ce visăm în metafore?

El susţine că visele abundă în imagini vii, deoarece creierul lucrează prin asociere. Asocierile la nivel superior sînt metafore. Ubicuitatea simbolurilor poate, de asemenea, reflecta cum lucrează memoria. Din moment ce visăm în metafore, probabil că stocăm cunoaştere sub această formă. Studierea simbolurilor visului ne-ar putea lămuri dacă ne organizăm amintirile în funcţie de conţinutul lor emoţional, de apariţia lor sau în funcţie de alte trăsături.

Psihologia poate explica şi alte nedumeriri. Visele sînt „vii" şi aproape lipsite de gust sau miros. Motivul? Poate că neuronii vizuali, şi nu cei gustativi sau olfactivi, lucrează în timpul somnului cu vise. Dar visele pot fi şi bizare, deoarece cortextul primeşte semnale de la „aparatul segmental" şi nu din lumea exterioară. Visele au, oricum, legătură cu viaţa reală, deoarece creierul se hrăneşte cu amintiri recente pentru a depăna o poveste. În sfîrşit, visele pot fi delirante, cu urmăriri, zboruri sau căderi. O explicaţie ar putea fi că neuronii din acea parte a cortexului care controlează mişcarea să acţioneze cu aceeaşi rapiditate ca şi în stare de veghe.

Odată treziţi, uităm cam 95 la sută din vise, pentru că ele sînt stocate temporar în ceea ce se numeşte memorie „scurtă". Substanţele necesare pentru a le întipări în memoria conştientă sînt serotonina şi norepinefrina care nu acţionează în timpul visului. Singura modalitate de a „capta" un vis este să-l scriem imediat după ce ne-am trezit, deoarece se estompează în următoarele 15 minute. Dacă nu ţinem minte visul, trebuie să notăm tot ce ne trece prin minte în acel moment. Aceste gînduri vin, adesea, din vise şi pot constitui un prim fir pentru reconstituirea lor.

Se spune că visul este îndeplinirea unei dorinţe. Visele noastre ne apar, adesea, ca un fel de dezordonare a sensurilor. Ele sînt halucinaţii vizuale ale unei ordini cîteodată ciudate, pline de evenimente obscure şi aluzii. Emoţiile par să joace un rol important.

Visele îşi urmează propriile reguli de logică. Freud le numea „psihoze pasagere". „Visele nu sînt lipsite de sens, nu sînt absurde" afirma el în lucrarea „Interpretarea viselor", care a lansat psihanaliza. „Dimpotrivă, ele sînt fenomene fizice, complet valide, create de o supercomplicată activitate a minţii." Această convingere a avut de luptat cu cei care argumentau că visele sînt lipsite de sens. Pentru Freud, visele erau o excelentă cale spre inconştient. În zilele noastre, visele continuă să facă obiectul multor discuţii şi, cu timpul, ele pot chiar deschide drumul spre lumea bogată a inconştientului.

Multe vise sînt tulburătoare. Abundă în detalii care par străine experienţei celui care visează, încît depăşesc asocierile. Altele sînt ca un poem, distilări stranii ale unor emoţii aparte. Visele alunecă în metaforă. Eliberaţi de inhibiţiile comunicării verbale, se pare că răspundem unor închipuiri vizuale care au constituit, probabil, modul nostru primar de gîndire; iată de ce limbajul poetic ne tulbură în asemenea măsură. Aşa s-ar putea explica de ce unele vise ne obsedează cu o putere mai convingătoare decît cea a poeziei. Visele ne ajută să ne explicăm memoria, gîndurile şi creativitatea.

Ar putea somnul cu vise să ajute la dezvoltarea creierului? Sugarii visează de două ori mai mult decît un copil de 5 ani. Oamenii care nu visează au probleme de memorie. Unele studii arată: cu cît visăm mai mult, cu atît mai bine ţinem minte ce am visat. Sîntem mai odihniţi după ce ne trezim, poate pentru că visele ne pregătesc pentru solicitările noii zile, prin reîncărcarea motorului cerebral. Oricum, ne mirăm în continuare de aceste enigmatice misive ale nopţii.

Vise plăcute!

Ioana Popescu-Doreanu

(traducere şi adaptare după revista „Newsweek")

HIPPARCOS - topograful cerului

În ciuda marilor progrese obţinute pînă acum, astronomia nu este capabilă, încă, să situeze precis Terra în Univers. Iată de ce satelitul Hipparcos al Agenţiei spaţiale (vest-)europene, lansat în august de racheta Ariane, trebuie, de-acum în doi ani şi jumătate, să rezolve această incertitudine.

Măsurînd poziţia exactă a 118.320 de stele, Hipparcos, adevărat topograf al cerului, va permite să se obţină o sferă de referinţe de mare precizie. Din aproape în aproape, măsurînd poziţia obiectelor celor mai îndepărtate, se va realiza marele cadastru universal, care deocamdată lipseşte. Un cadastru care, nu numai că va situa Sistemul solar în Calea lactee (Galaxia noastră), ci va poziţiona şi Calea lactee în raport cu alte galaxii vecine. În sfîrşit, măsurătorile vor da poziţia acestui grup de galaxii în raport cu alte grupuri de galaxii; de la „Big-bang"-ul iniţial, acestea se îndepărtează în toate direcţiile cu o viteză considerabilă. Datorită lui Hipparcos se va preciza şi vîrsta Universului.

Desigur, măsurători asupra depărtării, poziţiei sau mişcării stelelor s-au făcut şi pînă acum. Două puncte de pe orbita Terrei în jurul Soarelui serveau pentru a observa aceeaşi stea; unghiul obţinut, „paralaxa trigonometrică", stă la baza topografiei stelare. Însă atmosfera depreciază observaţiile. Nu se pot obţine de pe sol precizii mai mari de patru sutimi de secundă de arc (1 secundă de arc=1/3600 grade). Hipparcos va fi mai ager: se va ajunge la două miimi de secundă de arc. Asta ca şi cum ar trebui să vadă, din Europa, dincolo de Atlantic, două mingi de golf puse una peste alta în vîrful lui Empire State Building sau un om în picioare pe Lună.

Pentru a atinge această precizie a trebuit să fie conceput un telescop special, îmbarcat pe satelit. Precizia finală va fi atinsă măsurînd poziţia fiecărei stele alese faţă de altele 150. Calculul necesar va fi imens, imposibil de conceput fără computere. Şi aşa, catalogul final al observaţiilor lui Hipparcos nu va fi gata decît în 1995.

Cunoscînd distanţa exactă pînă la fiecare stea, deci şi luminozitatea, astronomii vor putea preciza timpul şi vîrsta stelelor. Se va înţelege, astfel, mai bine evoluţia întregului Univers.

Satelitul actual nu şi-a început, însă, misiunea decît la sfîrşitul lunii septembrie. O defecţiune la unul din motoare a împiedicat atingerea orbitei geostaţionare circulare, aşa cum fusese prevăzut iniţial. Orbita sa definitivă de lucru va fi eliptică (500 kilometri la perigeu şi 36 000 de kilometri la apogeu). Şi, după cum vor decurge operaţiunile de depliere a panourilor solare şi a antenei, se vor cunoaşte posibilităţile aparatului de a-şi îndeplini misiunea sau numai o parte din ea.

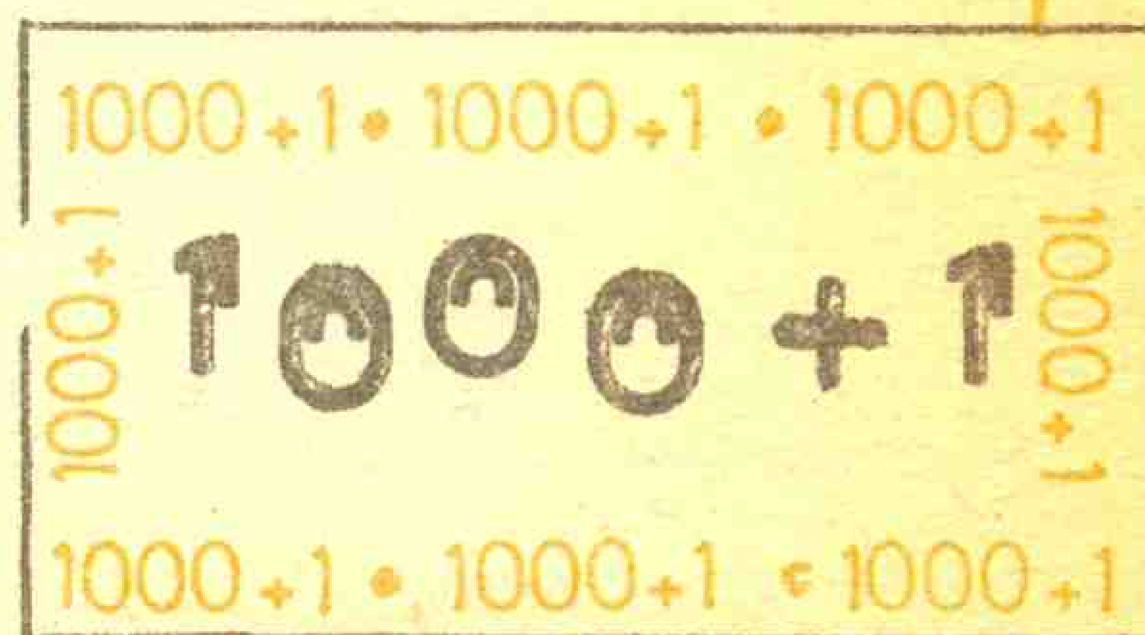
În situaţia actuală, centrul de recepţie a datelor din Germania federală nu va fi suficient pentru satelitul Hipparcos; bazele de recepţie de la Perth, Australia, şi de la Kourou, Guyana franceză, vor fi, şi ele, probabil folosite. Experţii estimaseră că observaţiile pe care le va realiza, în aceste condiţii, satelitul european, vor fi necesare pentru realizarea viitorului Hipparcos II.

Cadastrul stelar, iată o activitate caracteristică acestui sfîrşit de secol XX, supertehnologic. În secolul II î.e.n., empiric şi vizionar, un astronom grec descoperea precesia echinocţiilor. Numele lui: Hipparcos.

Val Tincu

Academia civilizaţiilor lumii

„Astăzi, cînd omenirea este confruntată cu probleme globale, cum ar fi pericolul nuclear şi perturbarea echilibrului ecologic, sarcina noastră este să analizăm perspectivele de dezvoltare a civilizaţiei noastre şi să contribuim la soluţionarea problemelor vitale ale prezentului", sublinia academicianul Evgheni Velikov, vicepreşedintele Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., cu prilejul inaugurării la Moscova, în vara anului 1989, a unei Academii a civilizaţiilor lumii. Programul Academiei, creată din iniţiativa Fundaţiei Internaţionale pentru supravieţuirea şi dezvoltarea umanităţii şi a filialei sale din Moscova, cuprinde prelegeri pe o serie întreagă de probleme, de la tehnologiile moderne la psihologia umană. Profesorul P. Forman de la „Smithsonian Institution" din SUA a ţinut prima prelegere pe tema „Ştiinţa, structurile sociale şi valorile umane".

Culori, culori...

Albul creează o ambianţă de prospeţime şi lejeritate.

Galbenul dă bună dispoziţie, o senzaţie de căldură, de spaţiu; activează circulaţia sîngelui, stimulează funcţiile creierului, dar poate provoca şi reacţii agresive.

Portocaliul înveseleşte, accelerează circulaţia sîngelui şi dă, prin aceasta, o senzaţie de căldură.

Roşul este una din culorile cele mai „calde"; ridică tonusul vital, însă, dacă acţionează mai îndelungat, poate provoca oboseala, accelerarea bătăilor inimii.

Purpura dă o senzaţie de veselie şi de căldură, înalţă sufletul.

Violetul creează o senzaţie de oboseală, de greutate; dă iluzia unui spaţiu strîmt şi apăsător.

Albastrul calmează, însă aduce tristeţea. Un local vopsit în albastru pare rece şi îngust.

Verdele dă o senzaţie de prospeţime, de calm; diminuează tensiunea intra-oculară şi, în general, ameliorează vederea; normalizează circulaţia sîngelui.

Albastrul azuriu dă o senzaţie de prospeţime şi de linişte, măreşte spaţiul.

Negrul scade tonusul vital, oprimă, dă senzaţii apăsătoare; suprafeţele negre par strivitoare.

Cafeniul dă senzaţia de căldură, de echilibru, de linişte interioară.

Griul este o culoare rece care generează plictisul şi apatia.

Cafeniul şi griul au o influenţă nefastă asupra stării psihice, dau senzaţia de angoasă

Albastrul şi albul „răcesc" şi calmează

Memoria cuvintelor

Intr-un imobil de pe bulevardul Magenta, la Paris, se află INALF – Institutul naţional al limbii franceze. Nici o inscripţie, nici o tăbliţă nu-l anunţă şi, totuşi, el se află aici, laborator al CNRS (Consiliul naţional al cercetării ştiinţifice). Cuvintele se nasc, trăiesc şi mor. Gabrielle Quemada, responsabila „programului de observare a limbii franceze", are sarcina să repertorieze şi să clasifice cuvintele noi care apar.

O activitate recunoscută, ca atare, de-abia după aproape un milion de atestări de cuvinte noi intrate în limbă! Doar patru cercetători se ocupă cu această muncă, constînd din observarea permanentă a limbii mijloacelor de informare, mai ales a ziarelor, şi spicuind toate creaţiile lexicale ce nu figurează în dicţionare. Există şi o reţea de supraveghere a limbii franceze contemporane în lumea întreagă, şi aceste observaţii ajung la institut.

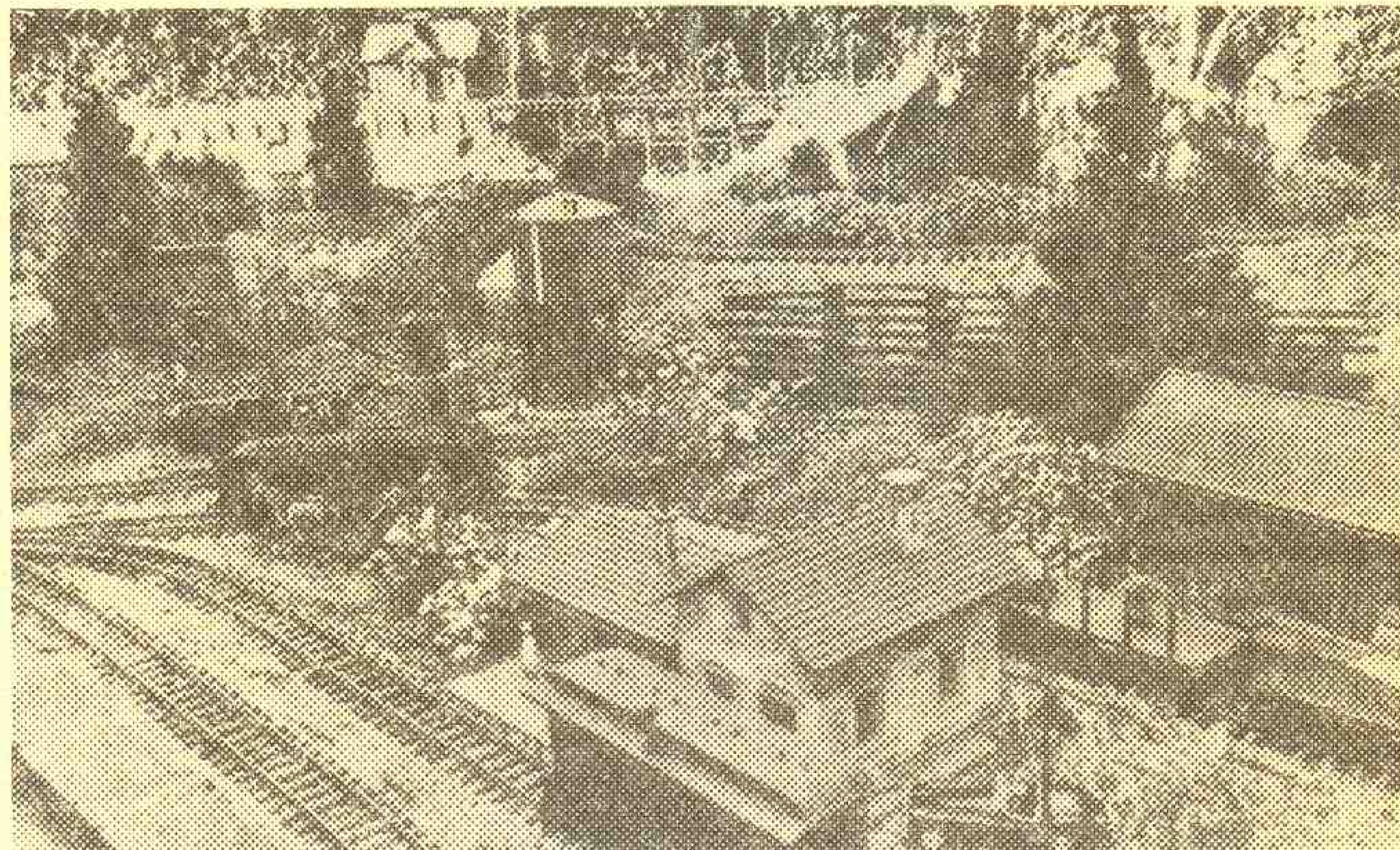
Lingviştii nu se hazardează să facă pronosticuri asupra vieţii neologismelor, doar gradul de folosire şi prezenţa în limbă, dincolo de modă, vor decide. O limbă care produce cuvinte noi este o limbă ce se comportă bine în timp, viguroasă. Chiar formele cele mai efemere, mai burleşti sau mai particulare nu arată altceva decît faptul că mecanismele limbii care le-a creat sînt bune – spune Gabrielle Quemada în interviul acordat revistei „Le Point".

Analiza mecanismelor creativităţii francezei contemporane relevă că limba, foarte avizată, neutralizează întotdeauna orice obstacol. Ea nu se acomodează niciodată cu situaţia de inconfort.

Chiar împrumuturile de limbă engleză, foarte numeroase azi, sfîrşesc prin a deveni cuvinte franceze, pe care un necunoscător de engleză nu le va simţi drept străine. Oricum, socio-lingviştii nu au decît de cîştigat din această activitate a cercetătorilor francezi; neologismele arată o epocă, o mentalitate. Se poate vorbi de un „virus informatic", prezent, de altfel, şi în alte limbi. **(V.T.)**

Tandem original pe o stradă din Los Angeles

Ceea ce arată ca o cale ferată în miniatură este, de fapt, o grădină cu linii şi trenuri, izvorîtă din pasiunea lui Bob Crone, din Simi Valley, 25 km de Los Angeles. El a început construcţia grădinii cu cale ferată în 1985, „dotînd-o" cu diverse construcţii şi peisaje, precum şi cu garnituri de trenuri pe care le face să meargă printr-un sistem de radio-control. Costisitoare jucărie, dar pasiunea e pasiune

Alfred Hitchcock –maestrul „suspansului"

„Cînd faci un film trebuie să ai în vedere un singur lucru — ca spectatorul să nu adoarmă". Aceasta a fost deviza lui Alfred Hitchcock, maestrul „suspansului", autor a 54 de filme, majoritatea — mari succese de casă. Publicul lui Hitchcock a urmărit filmele cu interes sau cu răsuflarea tăiată. Şi astăzi, la zece ani după dispariţia lui — la 13 august 1989 ar fi împlinit 90 de ani —, peliculele lui sînt preferate de spectatori.

Alfred Joseph Hitchcock s-a născut, în 1899, în cartierul londonez Soho. La 15 ani, descoperă filmul, la 20 începe să lucreze la o casă britanică de filme, după care se mută la studiourile „Ufa" din Germania. Primul său film artistic îl realizează în 1925 la München — „Grădina plăcerilor". Eroina principală este actriţa Alma Reville, cu care se va căsători în anul următor. Va turna încă 11 filme mute, după care, în 1929, este autorul primului film vorbit. În 1934, urmează „Omul care ştie prea multe", iar după doi ani — „39 de scări". Numele lui Hitchcock începe să se impună în lumea cinematografului.

Desăvîrşirea carierei de regizor începe în 1939, cînd pleacă la Hollywood. Calitatea filmelor sale se datoreşte artei montajului, dezvoltată cu virtuozitate, psihologiei personajelor şi umorului negru în bună tradiţie britanică. A dat dovadă de o imaginaţie bogată în a găsi unghiuri inedite şi neobişnuite de filmare; tema şi acţiunea sînt urmărite cu mare fineţe de obiectivul aparatului de filmat.

Filmele poliţiste au părăsit tiparele clasice. Publicul lui Hitchcock nu aleargă împreună cu anchetatorul pentru descoperirea răufăcătorului sau a criminalului, ci îl cunoaşte. El urmăreşte succesiunea faptelor, reacţiile psihologice ale personajelor. În fond, el işi păcăleşte spectatorii, care, deşi cunosc autorul crimei, sînt surprinşi de cursul acţiunii. Misterul şi „suspansul" sînt omniprezente şi, în acelaşi timp, nimic nu se petrece întîmplător. Fiecare scenă şi unghi de filmare sînt minuţios studiate. De altfel, Hitchcock avea să mărturisească în legătură cu improvizaţia: „Prefer să improvizez la masa de lucru — este mai ieftin şi mai avantajos".

Una din curiozităţile sale este că Hitchcock a avut, aproape în fiecare film al său, un rol episodic: fie că îi apare fotografia, fie că joacă un rol secundar. A început să facă acest lucru încă din 1926, dar, la vremea respectivă, din motive economice, fiindcă nu putea plăti actorii.

Publicul nu cunoaşte, încă, filmul său cel mai şocant: este un documentar despre atrocităţile naziste, bazat pe mărturiile foştilor deţinuţi în lagărele de la Auschwitz, Bergen-Belsen, Buchenwald. A fost intitulat „F 3080" şi a rămas neterminat. Se află în arhivă la recomandarea forurilor americane şi britanice.

Cariera cinematografică a lui Hitchcock a fost încununată de succes. Regizorul John Frankenheimer, de la Hollywood, a spus că cine nu a fost influenţat de Hitchcock în cariera lui acela mai are de învăţat. „Numele, profilul şi vocea sa lugubră au devenit în toată lumea emblema filmului de «suspans», caracterizat printr-o notă de insolenţă şi folosind tehnici pur cinematografice", nota cu admiraţie regizorul L. Halliwell. „Nu există un alt cineast care să ştie atît de bine ca el să descrie procedeele folosite pentru a explica mecanismul povestirilor pe care le spune, în acelaşi timp, lui şi nouă", va observa, cu entuziasm François Truffaut.

A murit la 20 aprilie 1980, în timp ce turna „Noaptea scurtă", cel de-al 54-lea film al său.

Haos la Düsselberg

După „accidentele virale" ale calculatoarelor, care au dovedit că orice cod, oricît de sofisticat, poate fi „îmbolnăvit", recent, a apărut în R.F.G. un studiu de anticipaţie despre un grav accident la o reţea de calculatoare, care paralizează întregul sistem de comunicaţii. Informaticienii Volker Hammer şi Ulrich Pordesch, împreună cu alţi doi cercetători, Alexander Rossnagel şi Peter Wedde, au imaginat un asemenea haos, în anul 2019, într-un oraş-fantomă: Düsselberg.

Într-o dimineaţă, toţi locuitorii oraşului au constatat că nimic nu mai funcţionează: incepînd cu semafoarele automate, cu metroul şi tramvaiele conduse de roboţi, pînă la marile firme şi întreprinderi, toate — cu uşile închise ermetic. Cauza? Terminalele calculatoarelor au amuţit. Orice încercare de a obţine informaţii sau îndrumări de la autorităţi este zadarnică. Nişte viruşi fictivi sau o defecţiune mică, dar greu detectabilă, au paralizat, în această zi de luni a anului 2019, sistemul de comunicaţii al oraşului.

Evoluţia automatizării sistemului informaţional a permis autorilor să facă o schiţă amănunţită a „stării de excepţie". Dacă se menţin actualele tendinţe în evoluţia tehnicii de calcul, înseamnă că, în cîţiva ani, calculatoarele cu o capacitate mai mare de un megabit vor fi ceva uzual, comunicaţiile prin cablu vor transmite şi imagini foto sau în direct. Programele calculatoarelor vor permite verificarea în detaliu a fiecărei verigi a proceselor de producţie şi, implicit, dirijarea lor. Acesta pare să devină viitorul societăţii dirijate prin reţelele electronice. Cînd calculatoarele personale vor atinge performanţele computerelor foarte puternice, un număr de angajaţi vor putea lucra la terminalul de la domiciliu, fiind conectaţi la reţeaua respectivă de coduri şi programe. Este posibil ca, de pildă, în domeniul financiar-bancar, toate operaţiunile să fie efectuate automat. Robotizarea va aduce după sine imense hale de producţie fără nici un om; tehnica video va evolua atît de rapid, încît va fi ultramodern „să faci vizite video", fără a te mai deplasa la prieteni ori rude. Fireşte, locul de muncă acasă, în faţa unui terminal de calculator, va permite descongestionarea traficului rutier.

Autorii nu ezită, însă, să tragă concomitent un semnal de alarmă: aparenta simplificare şi accelerare sau perfecţionare are ca urmare implicaţii sociale, deoarece tehnica „inteligentă" poate provoca, foarte repede, pierderea calificării şi a locului de muncă.

Noua tehnică sofisticată ascunde

şi pericole ce nu pot fi, în prezent, decît presupuse: defecţiuni care se pot transmite sau multiplica automat într-o reţea sau în mai multe, legate între ele, uzarea unor canale din cauza folosirii lor intense de mai mulţi beneficiari, imposibilitatea de a corecta la timp o greşeală, care poate fi transmisă automat altor coduri de programe, ceea ce înseamnă comenzi sau răspunsuri eronate, imposibilitatea de a localiza rapid şi eficient o defecţiune.

Toate aceste aparate sînt mari consumatoare de energie —, ca atare, „funcţionarea" lor cu defecţiuni sau comenzi eronate este deosebit de costisitoare, nemaivorbind de posibilitatea producerii unor accidente grave. În cazul în care aprovizionarea ar fi complet computerizată, orice defecţiune poate însemna perturbarea bunei funcţionări a acestor servicii. În fine, un virus accidental sau inoculat cu reavoinţă poate paraliza şi provoca pagube imense, de pildă în reţeaua bancară şi financiară.

Autorii, în pofida imaginii atrăgătoare din punct de vedere ştiinţifico-fantastic, subliniază şi necesitatea inventării unor sisteme sigure de securitate a programelor, codurilor şi reţelelor de calculatoare.

Tehnica viitorului — este una din concluziile principale — nu trebuie să aibă drept scop creşterea profiturilor, a concurenţei pe piaţă, căci, astfel, apare insecuritatea şi există pericolul unor accidente imprevizibile şi cu repercusiuni ireversibile. Ea trebuie să aibă ca obiectiv înlăturarea riscurilor, dezvoltarea multilaterală şi lărgirea orizontului de cunoştinţe.

Grupaj realizat de
Magda Cadia

Hemingway şi Cuba

Ernest Miller Hemingway a văzut Havana pentru prima dată în aprilie 1928, în timpul unei escale de două zile în capitala Cubei a vasului englezesc pe care călătorea împreună cu cea de-a doua soţie a sa, Pauline Pfeiffer.

Pe atunci, Hemingway avea 29 de ani; lucrase deja ca reporter în Europa, ca şofer de ambulanţă în primul război mondial, şi publicase primul său roman (Şi soarele răsare), care se bucurase de un oarecare succes. Nu era, nici pe departe însă, un scriitor cu faimă — avea nevoie de o a doua ocupaţie pentru a avea din ce trăi — şi nu avea un domiciliu stabil. Havana era atunci — ca şi astăzi, de fapt — unul din cele mai frumoase oraşe din lume.

Pasiunea lui Ernest Hemingway pentru Cuba a ţinut douăzeci de ani

Şi totuşi, Hemingway nu a scris nimic despre impresia pe care i-a lăsat-o prima sa vizită în Cuba. De obicei, articolele sale conţineau observaţii interesante asupra locurilor vizitate şi oamenilor întîlniţi, dar, la acea dată, scriitorul îşi impusese o pauză în activitatea de ziarist pentru a se putea dedica, în întregime, scrierii de romane. Şase ani mai tîrziu însă, primul articol scris, după această lungă tăcere, se referea la Cuba. Acesta a fost urmat de multe altele, legate de şederea sa în acea ţară, dar nici unul din ele nu ne ajută să-i reconstituim viaţa particulară. Singurul lucru cu un caracter mai personal, despre care vorbeau ele, era pasiunea sa constantă pentru pescuitul în largul mării. „Acest pescuit, scria Hemingway în 1956, a fost motivul care, pe vremuri, mă aducea în Cuba". Afirmaţia, făcută după ce trăise deja 23 de ani în Cuba, ne îndreptăţeşte să credem că, între timp, descoperise şi alte motive, mai profunde sau cel puţin mai numeroase, pentru a se stabili în Cuba, decît simpla plăcere a pescuitului.

Atracţia exercitată de Cuba asupra scriitorului nu poate fi descrisă ca o dragoste la prima vedere, ci, mai degrabă, ca un proces lent, dar continuu, despre care putem găsi referiri în întreaga sa operă de maturitate. În 1932, în timpul celei de-a doua călătorii în Cuba, el părea convins că, în sfîrşit, îşi găsise un domiciliu stabil la Key West, în Statele Unite, unde se născuse fiul său şi unde îşi terminase al doilea roman. De atunci, a mai făcut nenumărate călătorii în Cuba, în special pentru a pescui. Acestea i-au permis să vină în contact cu oamenii mării, care au fost cei mai buni prieteni ai săi pînă la moarte şi care l-au ajutat să cunoască o lume aparte, descrisă mai tîrziu în operele sale.

În timpul şederii la Havana, Hemingway frecventa un anume restaurant, „Floridita", specializat în bucătărie marină. Dar, aşa cum avea să scrie mai tîrziu, ceea ce îl atrăgea la acest local nu era mîncarea sau băutura, ci posibilitatea de a cunoaşte cît mai mulţi oameni. „Găseşti acolo oameni veniţi din toate locurile pe unde ai trecut vreodată", scria el. Sînt ofiţeri de marină, funcţionari de la vamă sau biroul de emigrări, cartofori, scriitori în devenire sau deja afirmaţi, senatori, doctori veniţi la vreun congres, membri ai Legiunii americane, cîştigătoare ale concursurilor de frumuseţe, tipi care or să moară peste o săptămînă, tipi care or să moară peste un an, cîteodată directorul băncii la care ai bani depuşi şi încă alţi cîţiva, ca să nu mai vorbim de cubanezi".

15 mai 1960, singura lui întîlnire cu Fidel Castro

Cînd povestea toate acestea, Hemingway era deja laureat al Premiului Nobel. Deşi această înşiruire seamănă mai mult cu o carte de telefon plină de nostalgie, este greu să nu recunoşti multe din personajele operei sale, uşor modificate, dar purtînd amprenta inconfundabilă a locului unde le-a cunoscut — restaurantul „Floridita", care astăzi adăposteşte, într-o nişă, bustul lui Hemingway.

Lîngă „Floridita" se află un hotel, „Ambos Mundos", unde se instala Hemingway ori de cîte ori dormea pe uscat. La întoarcerea din războiul civil spaniol, acesta a devenit locul unde se retrăgea pentru a scrie. Camera pe care o închiria era întotdeauna aceeaşi: la etajul cinci, în aripa de nord-est. După cum Hemingway însuşi avea să scrie, „camerele din aripa de nord-est a hotelului Ambos Mundos au ferestrele îndreptate spre nord, de unde poţi vedea catedrala, intrarea în port şi marea, şi spre est, de unde se vede peninsula Casablanca, acoperişurile tuturor caselor situate între hotel şi peninsulă, şi întregul port". Mai tîrziu, într-un interviu devenit faimos, Hemingway spunea: „Hotelul Ambos Mundos era un loc bun pentru scris". Probabil că, pe atunci, scriitorul era deja cuprins de nostalgie, căci camera nu era, nici pe departe, locul curat şi luminos pe care Hemingway şi-l dorea pentru a scrie. Era o cameră întunecoasă, de 16 metri pătraţi, cu un pat dublu, două noptiere, o masă şi un scaun. Astăzi, hotelul este rezervat pentru profesori şi funcţionari ai Ministerului învăţămîntului superior, dar, în memoria ilustrului său oaspete de altădată, camera de la etajul cinci, aripa de nord-est, este încuiată şi intactă, conţinînd, între altele, o ediţie veche din „Don Quijote", în spaniolă, pusă la întîmplare pe masă.

Nici o femeie nu putea suporta camera aceasta lipsită de viaţă. Frumoasa Pauline Pfeiffer l-a părăsit pe Hemingway într-un moment deosebit de greu, dar Martha Gellhorn, care i-a urmat, a găsit o soluţie inteligentă. A închiriat o casă la numai cîţiva kilometri de Havana, unde soţul ei putea să scrie liniştit, iar ea să se simtă bine.

În total, Hemingway a trăit în Cuba 23 de ani. Într-un articol publicat în 1949, el încerca să explice de ce a stat acolo atîta timp, dar s-a pierdut într-un labirint de motive. Vorbea despre adierea proaspătă şi blîndă a vîntului în zilele calde, despre posibilitatea de a creşte cocoşi de luptă, despre şopîrlele care trăiesc în vii, despre cele 18 specii diferite de mango din curtea sa şi despre curentul Golfului, care se afla la numai 45 de minute de casă şi unde putea prinde mai mulţi peşti decît oriunde.

Între toate aceste motive, destul de evazive, a introdus un paragraf cît se poate de semnificativ: „În Cuba te duci pentru că acolo poţi acoperi soneria telefonului, ca să nu fii obligat să răspunzi, şi lucrezi în aerul răcoros al dimineţii mai bine decît ai putea lucra oriunde altundeva". La sfîrşitul paragrafului a adăugat, ca o diversiune sau din cochetărie: „Dar acestea sînt secrete profesionale". Acest adaos nu era necesar, deoarece toată lumea ştie: motivul pentru care un scriitor îşi alege locul unde scrie este unul din misterele creaţiei literare.

Havana a fost singurul domiciliu stabil al lui Hemingway. Acolo şi-a petrecut jumătate din anii cei mai productivi ca scriitor şi a creat principalele sale opere: o parte din „Pentru cine bat clopotele", „Peste rîu şi printre pomi", „Bătrînul şi marea", „Insule în derivă".

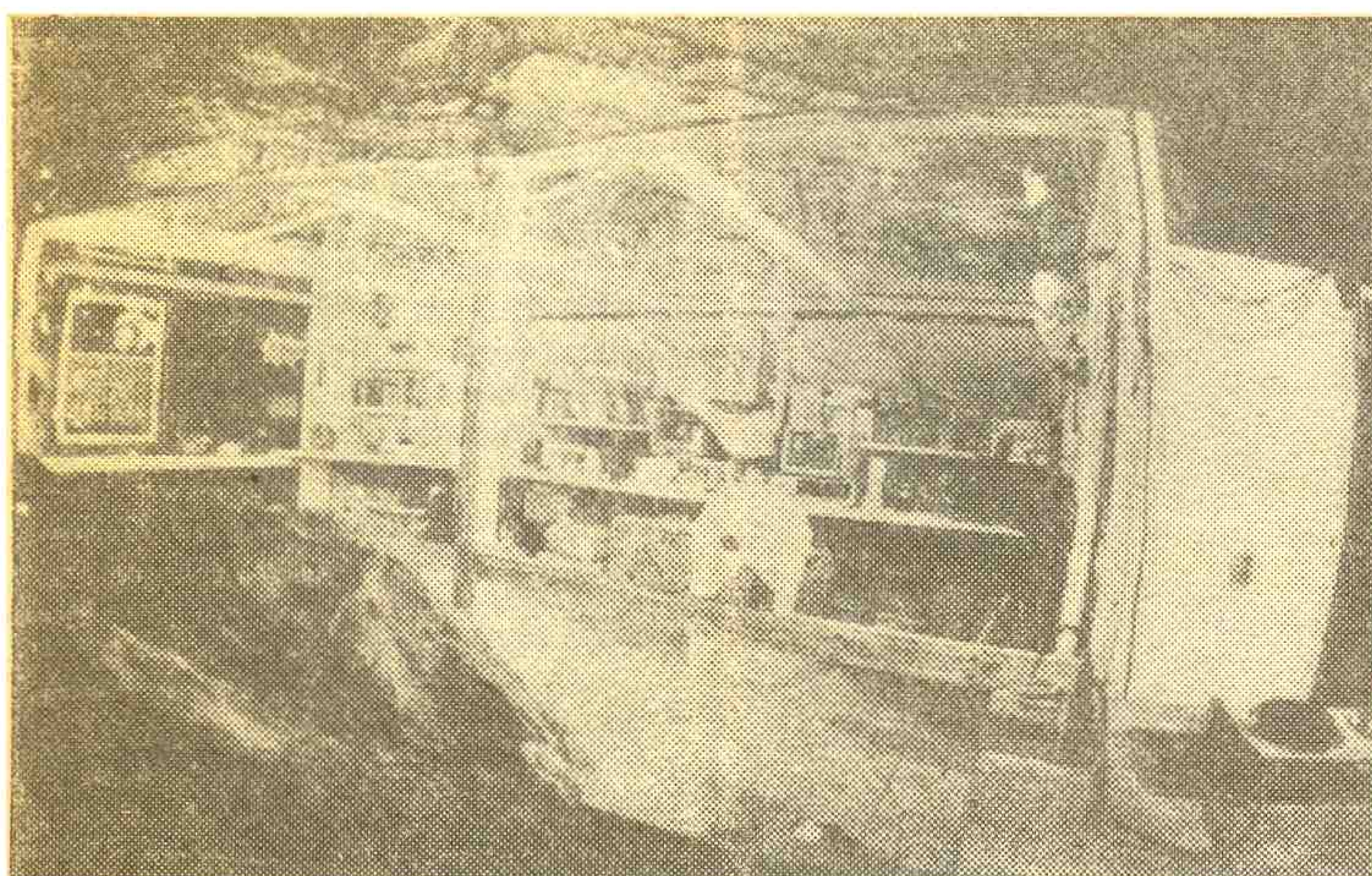
Tot acolo a scris multe din articolele sale şi a făcut numeroase încercări de a realiza acel roman proustian despre aer, pămînt şi mare, pe care a dorit întotdeauna să-l scrie. Şi totuşi, aceştia sînt anii cei mai puţin cunoscuţi din viaţa sa.

Mihaela Rodina

Ceasul nostru biologic

• Un experiment subteran demonstrează că ceasul interior al organismului se poate deregla
• Din punct de vedere chimic, omul se schimbă radical în timpul nopţii

Stefania Follini poate fi iertată pentru faptul că a pierdut noţiunea timpului. La data de 13 ianuarie 1989, ea a coborît într-o grotă de lîngă Carlsbad, New Mexico, unde avea să petreacă mai mult de patru luni, în cadrul unui experiment menit să investigheze felul în care stresul, determinat de o perioadă lungă de izolare, poate influenţa călătoria în spaţiu. Un institut de cercetări italian, denumit **Explorări de pionierat**, a ales-o pe Follini dintr-un grup de 20 de voluntari, pentru motivul

Casa subterană conținea rafturi cu cărți, un computer, o saltea de dormit și... un soare de hîrtie

că ea dovedise mai multă putere de rezistență și forță interioară. Timp de 131 de zile, Ștefania a locuit singură într-un modul de plexiglas, de 24 de metri pătrați, la o adîncime de 9 metri sub pămînt, lipsită de orice sursă de lumină naturală sau alt mijloc prin care să-și poată da seama de scurgerea timpului. La începutul lunii iunie, a ieșit la suprafață, conform programului, dar, după calculele ei, trebuia să fie abia jumătatea lui martie.

De-a lungul șederii subterane, timpul i s-a părut mai lung. Ziua crescuse la 25, apoi la 48 de ore. Follini avea tendința să doarmă între 22 și 24 de ore, pentru ca, apoi, să fie activă timp de 30 de ore. Mînca mai rar și în felul acesta a slăbit aproape 8 kilograme. Pe scurt, ceasul ei biologic s-a dereglat complet.

Experimentul a atras atenția asupra unui nou domeniu al științei, denumit „cronobiologie", care studiază comportamentele ritmice interioare ale corpului uman. Astăzi, cercetătorii își dau seama că multe caracteristici umane, de la funcții fiziologice de bază, cum ar fi tensiunea și temperatura corporală, pînă la acuitatea minții și stările sufletești, urmează anumite tipare de comportament. Unele cicluri nu țin mai mult de cîteva secunde; permeabilitatea inimii la anumiți ioni chimici fluctuează în mai puțin de un minut. Alte cicluri se măsoară de-a lungul a cîtorva luni; unii oameni cad într-o adîncă stare depresivă în timpul iernii, pentru a se înviora din nou în timpul verii.

Cele mai cunoscute cicluri sînt cele „circadiene", de la latinescul „circa dies" care înseamnă „aproximativ o zi". Ciclul somn-veghe este poate exemplul cel mai clar, dar generarea de hormoni ai organismului fluctuează, de asemenea, într-un mod extrem de semnificativ în decursul a 24 de ore. Din punct de vedere chimic, omul se schimbă radical în timpul nopții.

Activitatea de coordonare a ciclurilor zilnice se concentrează într-un grup de circa 10 000 de celule nervoase, care, la un loc, nu depășesc mărimea unei gămălii de ac, localizate în hipotalamus. Anumite cronometre biologice par să primească semnalul activității lor de la temperatură sau presiunea barometrică, dar multe din ele sînt corelate cu ciclurile luminii și întunericului, generate de răsăritul și apusul soarelui. Experimentele făcute în grote, asemeni celui realizat în New Mexico, și altele în laboratoare speciale elimină asemenea semnale în mod intenționat. În modulul în care a locuit Follini, temperatura s-a menținut constant la 21 de grade, iar iluminația era artificială. Scopul acestui gen de experimente este de a lăsa organismul să se adapteze singur și, în felul acesta, de a observa tipul de comportament pe care îl adoptă.

Condițiile de viață subterană impuse Ștefaniei Follini au fost deosebit de severe, dar să nu uităm că „ceasurile" biologice ale oamenilor pot fi dezechilibrate și de nevoile vieții zilnice. Zborurile care traversează fusurile orare, munca zilnică care acoperă 12 ore sau lucrul în schimburi neregulate, chiar și somnul prelungit pot tulbura ritmul biologic, slăbind eficiența și puterea de judecată. În general, personalitățile de stat și oamenii de afaceri sînt sfătuiți să se refacă după zboruri, înainte de a se așeza la masa tratativelor.

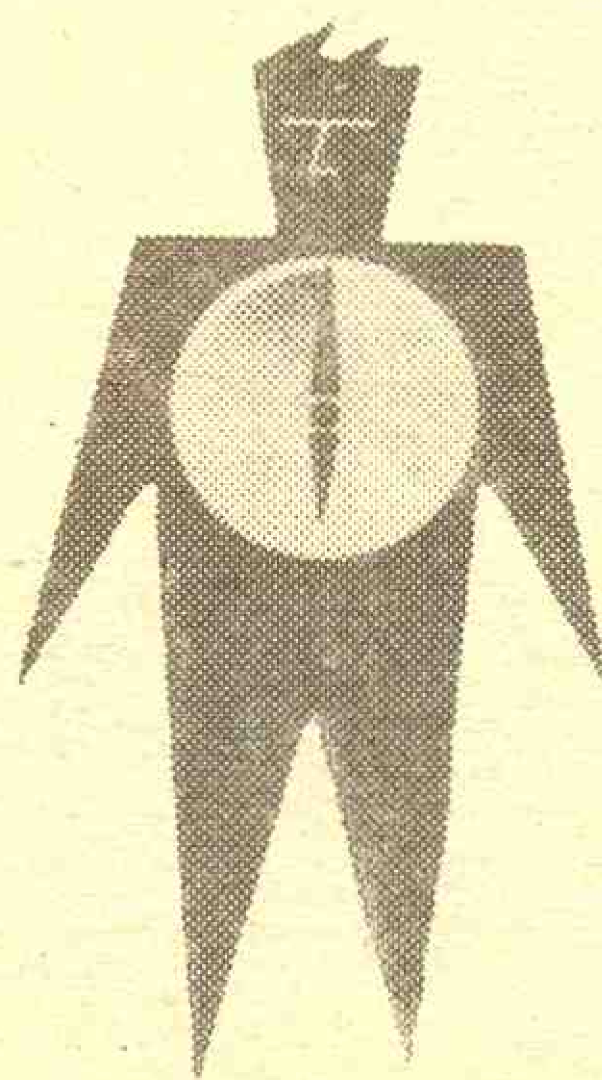
Specialiștii care investighează explozia de la bordul navetei spațiale Challenger și dezastrele de la centralele nucleare de pe Insula Three Mile și de la Cernobîl au descoperit că, în fiecare caz luat în parte, greșelile critice au fost făcute de oameni frustrați de efectul benefic al somnului sau care lucrau într-un program neobișnuit pentru ei. Avariile survenite la cele două centrale nucleare au avut loc în primele ore ale dimineții. În mod similar, majoritatea accidentelor de camion sînt puse în legătură cu starea de oboseală care se instalează, de regulă, între orele două și patru dimineața. Muncitorii care lucrează în schimburi trebuie să execute operațiuni specifice uneori chiar atunci

MIEZUL NOPȚII — ORA 6

Organismul are tendința de a adormi după ora 2. În această perioadă se produce majoritatea accidentelor, ca rezultat al greșelilor inerent umane.

ORA 6 — ORA 12

Atacurile de cord se produc cel mai frecvent dimineața. Unul din motive este activitatea intensă de coagulare a sîngelui. Anumite studii indică faptul că memoria se află la apogeu tocmai în acest interval de timp.

ORA 12 — ORA 18

Simțul mirosului acționează mai bine după-amiaza, temperatura trupului este mai ridicată, ca și forța de apucare.

ORA 18 — MIEZUL NOPȚII

Crizele de astm se produc mai frecvent seara tîrziu, deoarece hormonii care țin deschise pasajele bronhice sînt în reflux. De asemenea și ulcerele au tendința de a izbucni tot în această perioadă, cînd acidul stomacal se află în perioada de vîrf.

cînd creierele lor încearcă să-i determine să se culce. De fapt, ei se luptă cu ceasurile lor interioare. Unii muncitori acţionează asemeni unui pilot automat. Programe de lucru mai rezonabile ar putea reduce posibilitatea unor accidente.

„Cronobiologia" are, de asemenea, implicaţii în tratamentul medical. Testele diagnostice pot fi interpretate în mod greşit dacă doctorii nu au cunoştinţă de situaţia exactă a ritmului biologic al pacientului. De exemplu, un pacient poate reacţiona mult mai puternic la un test pentru alergie atunci cînd acesta i se face seara.

În cadrul celor mai promiţătoare aplicaţii medicale, medicii au început să prescrie medicamente care să se potrivească ciclului biologic al bolnavilor. Unii experţi sînt de părere că eficienţa tratamentului împotriva cancerului poate creşte — iar complicaţiile produse de anumite medicamente toxice să fie atenuate — dacă se au în vedere ritmurile zilnice ale sistemului imunitar şi diviziunea celulelor. Dureroasele crize de artrită reumatică au loc, mai ales, în primele ore ale dimineţii, cînd agenţii naturali anti-inflamatori sînt mai puţin activi; aspirina oferă cele mai bune rezultate atunci cînd se administrează cu o noapte mai devreme. Pe de altă parte, perioada cea mai potrivită pentru luarea medicamentelor, în cazul artritei osteoide, este amiaza, încheieturile se inflamează prin mişcare, iar durerile apar spre sfîrşitul zilei.

Cercetătorii studiază, de asemenea, căi prin care se pot regla ceasurile interioare ale oamenilor. Printre metodele posibile se numără: exerciţii, schimbarea regimului alimentar sau varierea numărului de ore de somn şi de lumină. Se are în vedere pînă şi intervenţia medicamentelor. Neurobiologii sînt de părere că trebuie găsite medicamentele cele mai potrivite care pot să accelereze sau să încetinească activitatea acestor ceasuri. Asemenea tehnici oferă posibilitatea ca, într-o zi, oamenii să înceteze a mai fi sclavii timpului biologic, stăpînindu-l după nevoi.

Vladimir Rodina
(după „Time")

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

1000 + 1

Un artist al falsurilor

Numele său este Lamberto Perlini. Casa sa, din localitate Jesi, via Tornabrocco nr. 4, este un extraordinar salon de artă, o concentrare de capodopere ale picturii moderne. Pe pereţii camerelor sînt expuse tablouri de Cézanne, Manet, Van Gogh, Toulouse -Lautrec, Gauguin, Picasso şi alţii. Este vorba de un colecţionar bogat sau un negustor de tablouri? Nici una, nici alta. Lamberto Perlini, un fost funcţionar de bancă, are o deosebită pasiune pentru pictură şi o abilitate ieşită din comun de a putea copia pe cei mai mari pictori. Dacă cineva nu este atent la faptul că lîngă semnătura unor celebri pictori se află înscris şi numele lui Perlini poate fi convins că se află în faţa lucrărilor originale.

Însuşirile sale remarcabile nu l-au tentat niciodată pe Lamberto Perlini să se strecoare printre acei speculanţi-falsificatori angrenaţi în afaceri de mari proporţii, bazate pe înşelăciune şi pe incompetenţa unor cumpărători. El este un „copist" cinstit şi totuşi un adevărat artist care, în mod paradoxal, trebuie să-şi însoţească copiile cu o „declaraţie de fals": semnătura proprie alături de cea a autorului autentic.

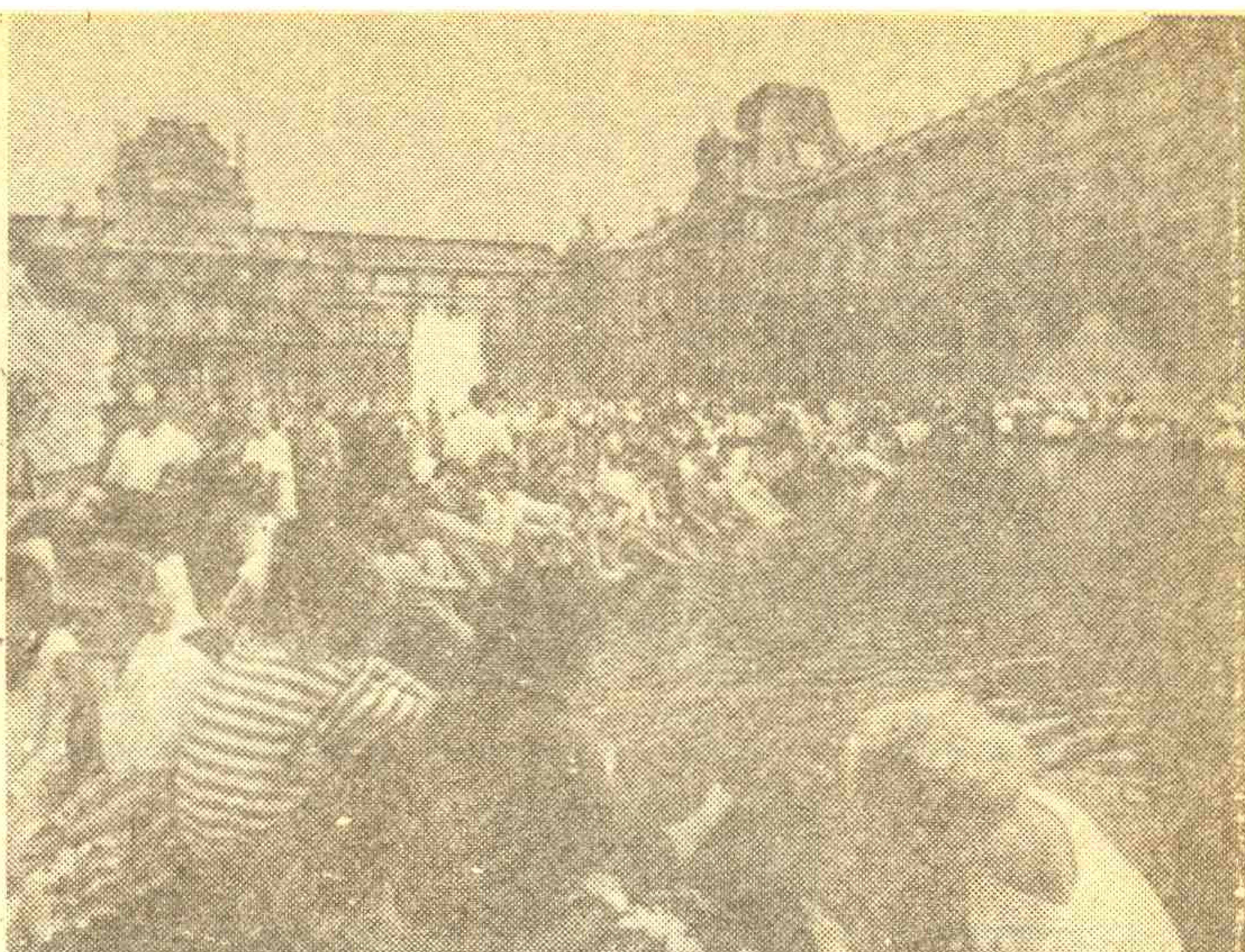
Dar cum şi-a început activitatea în aceast domeniu? Pînă acum 15 ani Perlini era un aşa-zis „pictor de duminică", care-şi petrecea timpul liber abordînd diferite subiecte. Apoi, i-a venit, într-o bună zi, ideea să încerce să copieze un tablou celebru. A descoperit, cu această ocazie, că are o remarcabilă capacitate de a imita stilul marilor pictori. Primul lui fals a fost un tablou al lui Gauguin, foarte bine cotat pe piaţa vînzătorilor de copii. Această constatare i-a dat curaj şi i-a deschis un drum nou în activitate. Să nu se creadă cumva că a copia un tablou celebru este o treabă facilă. Perlini examinează cu multă atenţie materiale ilustrative, diapozitive, detalii, îşi petrece mult timp în muzee în faţa tablourilor pe care vrea să le reproducă, notează scara cromatică, tonalitatea originală a culorilor şi a luminii. În timpul lucrului urmăreşte cu atenţie un diapozitiv uriaş care înfăţişează tabloul la care lucrează. Urmează zile încordate de muncă pînă ce tabloul lui capătă viaţă. „Specializat" în reproducerea maeştrilor impresionismului, Perlini nu vrea să ajungă la operaţiuni repetitive şi, de aceea, în ultima vreme, şi-a îndreptat atenţia spre pictura clasică. El consideră că, graţie însuşirilor sale deosebite, îşi va putea pune semnătura sa alături chiar de Leonardo da Vinci... **(Gh.R.)**

Un portret al pictorului Modigliani (originalul în dreapta) şi copia lui Perlini

La poalele piramidei din fața Luvrului: care este diferența între un turist bun și unul rău?

„Barbarii sînt aici! Ca în fiecare an, trăim două luni de coșmar, iar restul timpului îl petrecem încercînd să punem totul la loc." Este ceea ce spune responsabilul unui important parc natural regional din Franța, care, dezamăgit și jenat, adaugă: „În timp ce contribuabilii ne plătesc pentru a face cunoscute publicului aceste minuni, principala noastră grijă constă, în realitate, în a le proteja de această mulțime din ce în ce mai distrugătoare."

Inventat de o mică elită curioasă, turismul a însemnat multă vreme o plimbare discretă și inofensivă. Devenit, în prezent, o practică de masă, transportînd în toate părțile enorme mulțimi migratoare, iată-l transformat într-un paradox îngrijorător: el distruge peisajele care constituie însăși existența sa! Pagubele se înmulțesc în fiecare an: vandalism ordinar, dar practicat pe scară largă, moravuri de „consumiști" orășeni aplicate brutal naturii sau, foarte adesea, simplul efect al numărului. „Turismul nu constituie o valorificare a mediului ambiant, decît pînă la o limită", declară Georges Cazes, geograf și președinte al Asociației franceze a experților științifici ai turismului.

Exemplul cel mai elocvent îl oferă Veneția: în iulie 1989, mulțimea, atrasă de concertul grupului Pink Floyd, a devastat piața San Marco. Dar nici o regiune, nici un peisaj nu este iertat. Muntele? Refugiile, frecventate atîta timp în cultul aproapelui și al responsabilității colective, au, la sfîrșitul sezonului, alura unor stații de metrou sinistrate: mizerie, instalații ieșite din uz, podele smulse pentru a se face focul! Stîncile? Cei care îndrăgesc urcatul pe munte brăzdează pereții stîncoși, lăsînd în urma lor pitoni, inscripții și picturi. Defileele? În fiecare toamnă, se scot din Ardèche 40 tone de resturi de diverse feluri. Marea? Navigatorii amatori aflați în căutarea micilor golfuri din Corsica nu ezită, nici o clipă, să arunce în ele, fără scrupule, sticle de plastic și cutii de conserve. „Foarte rar vezi cîte un echipaj cărînd un sac de gunoi la sfîrșitul călătoriei. Totul se aruncă în mare!" se indignează responsabilul unei căpitănii a portului Var.

„Adesea inconștient, acest vandalism pare a fi produsul societăților noastre urbane. Turiștii, în primul rînd orășeni care au din ce în ce mai puțin contact cu natura, se comportă la fel ca și în marile orașe, unde au obiceiul de a arunca totul pe jos", precizează Jean-Francois Seguin de la Ministerul francez al protecției mediului ambiant. „După anchetele noastre, există aproximativ un milion de turiști adevărați – cu gambe musculoase și rucsacuri mari –, care au o etică personală; alte 8 milioane fac cel puțin o călătorie de trei ore pe an. Mulți dintre aceștia se comportă ca și cum ar fi pe stradă. Consideră natura drept un spațiu aflat la dispoziția lor".

Dar nu se poate explica totul prin nesimțire și prin vandalism deliberat. Ar fi prea simplu! De altfel, responsabilii de colțuri de natură sau muzee pot cu greu defini diferența între turistul bun și cel rău. În fond, ce poate fi mai normal decît să mîngîi netezimea proaspătă a unei statui de marmură albă sau să iei cu tine un mic silex sau o fosilă în amintirea unei zile minunate de plimbare? Multiplicate în mii de exemplare, aceste gesturi anodine se transformă în catastrofă. La fel ca și exterminarea ultimelor echinoderme de către pescarii amatori sau distrugerea florei submarine prin brazdele repetate create de ancorele și lanțurile vapoarelor în Marea Mediterană.

La Luvru, în urma unor experiențe, dispozitive electronice ascunse au arătat că tablourile agățate la îndemîna vizitatorilor erau atinse, uneori chiar pipăite, mai mult de 100 de ori pe zi. Pînă și turistul ideal, cel care se poate stăpîni, care nu atinge nimic și se mulțumește să „privească cu ochii", poate să se transforme, în ciuda bunăvoinței sale, într-o oarbă calamitate. Prin simpla adăugare la alții. Pentru că umblă, pentru că respiră. Solidele aliniamente de la Karnak, care stau în picioare de milenii, nu mai rezistă. Hoardele (peste 2000 de persoane pe zi), care vin să le contemple, tasează solul, distrug vegetația, săpînd, uneori, la picioarele unor pietre în căutarea comorilor; instabile, menhirele, înălțate pe latura lor cea mai mică, se dezgolesc, ca un dinte bolnav, se clatină și se apleacă. Un program aflat în curs pentru recuperarea solurilor prevede, în primul rînd, studierea tipurilor de pămînt și vegetație care pot rezista călcatului permanent. A trebuit, de asemenea, în 1963, să se recurgă la închiderea grotei din Lascaux pentru public; „umiditatea datorată respirației vizitatorilor făcea să se degradeze rapid picturile vechi de mai multe milenii..."

Starea a numeroase puncte turistice a atins, astăzi, un prag critic. De cîțiva ani, profesioniștii gestiunii

spaţiilor naturale şi ai protecţiei monumentelor istorice din Franţa au pornit o adevărată dezbatere internă privitoare la modul în care pot fi stăvilite mulţimile de turişti, şi pagubele, pe cît posibil, reduse. O discuţie aprinsă, cu păreri diferite, de cele mai multe ori contradictorii, deoarece satisfacerea dorinţelor celor mai mulţi este, rareori, compatibilă cu sănătatea patrimoniului natural sau istoric. Cu atît mai mult cu cît clasarea unui loc sau monument, ca punct turistic, nu se face decît dacă există mijloacele şi personalul necesare, care să-i poată asigura protecţia. În plus, prin efectul său publicitar, această categorisire poate antrena o sporire importantă a celor care frecventează respectivele monumente sau locuri.

Cu toate acestea, resursele de reglementare ale autorităţilor sînt departe de a fi epuizate. Există încă suficiente măsuri simple, eficace şi gratuite, care se pot lua.

Măsurile care ar trebui luate cu maximum de urgenţă, pentru a elimina practicile aberante, nu vor fi, totuşi, de ajuns. Deoarece problema esenţială rămîne supra-frecventarea, discuţiile se referă şi la accesul la locurile respective: trebuie oare să fie uşurat pe cît posibil sau, dimpotrivă, să se recurgă la prohibiţie, în interesul locurilor ce trebuie păstrate? Există, în primul rînd, prohibiţie prin preţuri. Alain Carignon, fost ministru francez al ocrotirii mediului ambiant, a făcut un experiment: a fixat o taxă de intrare în anumite locuri foarte aglomerate, cum ar fi defileul Ardèche, pentru a micşora afluxul de turişti. Actualmente, ministrul doreşte să pună o taxă pentru fiecare caiac-canoe. Apoi, prohibiţia prin efort. Cel mai bun mod de a păstra un peisaj natural este acela de a-l face cît mai greu accesibil. Trebuie să merite, eventual, după ore de mers. În consecinţă, se cere să se pună capăt politicii sistematice de construire de drumuri la munte, în păduri, de locuri de parcare plasate pe dunele de pe malul mării, la cîţiva metri de plajă sau la intrarea în monumentele istorice.

În ciuda tuturor acestor sugestii, tendinţa contrară îşi urmează cursul. În Rocamdour (al doilea punct turistic al Franţei), s-a inaugurat un enorm ascensor care propulsează vizitatorii, în ritmul de 600 persoane pe oră, de la oraşul medieval la esplanada unde se parchează vehiculele! Pentru a-i scuti de zece minute de mers.... Acest lift constituie condiţia pusă de municipalitate interdicţiei de a se circula cu vehicule în micul sătuc. „Proiectul Volcania" prevede, de asemenea, instalarea unui ascensor capabil să transporte 900 000 persoane pe an pe piscul Dôme.

O altă dezbatere: cum putem permite ca anumite locuri, complet masacrate în urma trecerii mulţimilor, să „gîfîie" sub ameninţarea de a dispărea? Uneori, totala interdicţie se impune: sîrme ghimpate protejează, astfel, de cîţiva ani, dunele din insula Rè care se degradau pe zi ce trece. Formula intermediară ar fi interdicţia periodică: de exemplu, anumite zone ar putea fi „închise" pentru turişti, pe timpul necesar pentru a se reface.

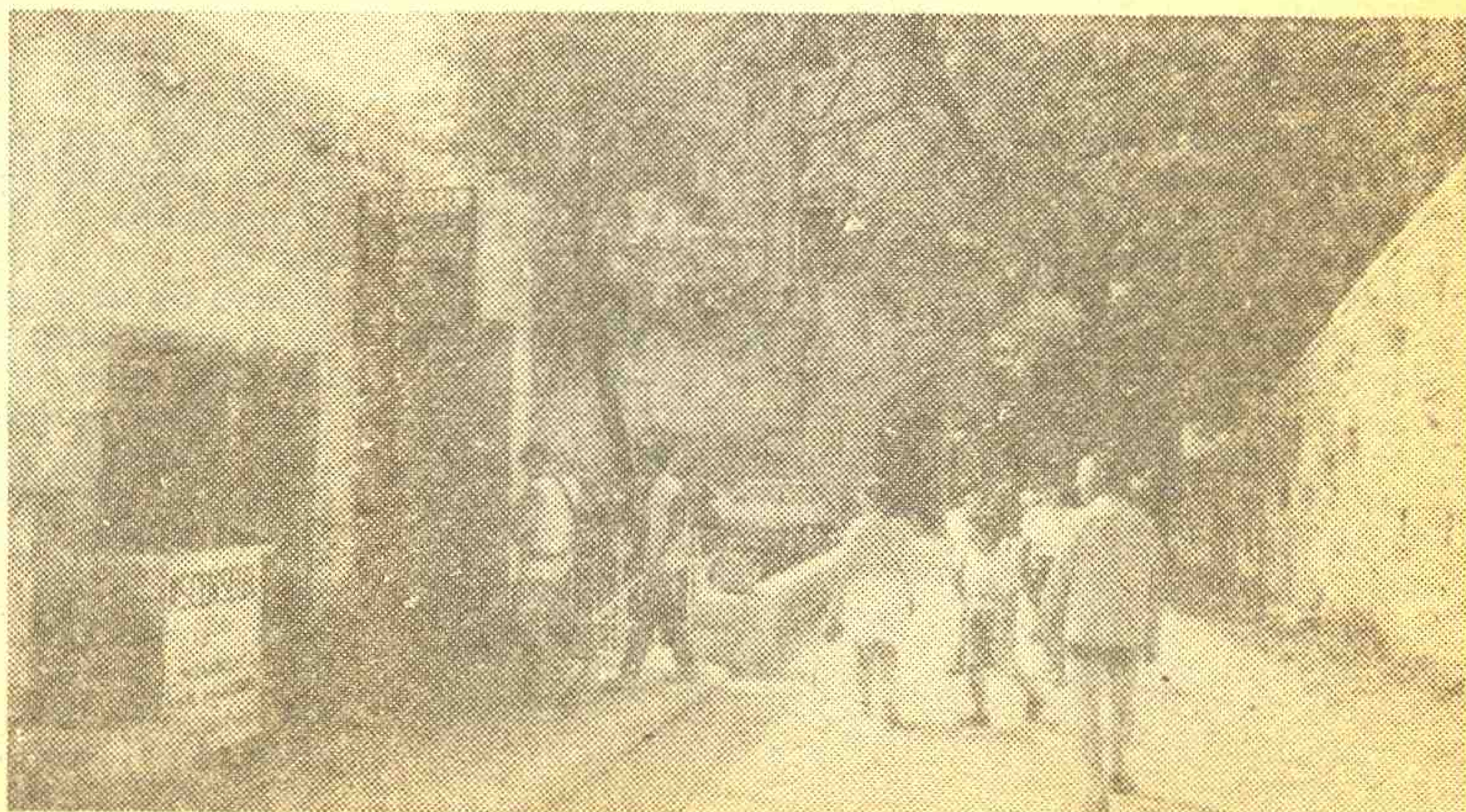
O mică dezbatere anexă: trebuie sau nu să se pună lăzi pentru gunoi în spaţiile naturale? Polemică aprinsă. Dar simbolică. Cei care sînt pentru spun că: „Murdari şi incorigibili, oamenii nu se pot împiedica să arunce totul indiferent unde. Măcar, să le creăm condiţii s-o facă în locuri precise". „Este o greşeală!" răspund alţii, în special anumiţi responsabili de terenuri de la amenajarea litoralului. „În felul acestea, turiştii au impresia că sînt în metrou şi că există oameni plătiţi pentru a face curăţenie; prezenţa cutiilor de gunoi, în mod paradoxal, îi incită să fie neglijenţi, deoarece cred că cineva va face curat în urma lor!"

Parcul naţional din Mercantour adoptă o tehnică intermediară, distribuind vizitatorilor pungi-pubelă individuale pentru a-i determina să le restituie pline la plecare. „Acest sistem de considerare a naturii drept grădină publică necesită un personal temporar şi foarte scump. De cele mai multe ori, locurile respective nu posedă mijloacele!" se precizează la Ministerul protecţiei mediului ambiant. Unii se descurcă cum pot: în iunie 1988, 200 elevi au participat voluntar la „reînsămînţarea cu gazon" a 16 ha în munţii Auvergne, care fuseseră distruse de motociclete şi de maşini.

Plajele de pe Coasta de Azur, curăţate cu regularitate ca nişte gări ordinare, au adoptat de multă vreme politica „refacerii". În fiecare zi, în zori, nisipul este netezit de piepteni imenşi şi curăţat de tonele de mucuri de ţigări, tuburi goale de creme, cutii de bere şi de Coca Cola...

În ciuda acestei dezinfecţii, nisipul rămîne, toată vara, un substrat de cultură saturat de stafilococi, streptococi şi ciuperci de toate felurile. Municipiul Argelès (6000 locuitori, 120 000 în timpul verii) a ajuns deja într-o fază superioară, dezinfectînd plajele cu bactericide. „În zonele turistice puternic frecventate, acest compromis între starea originară, care le-a creat reputaţia, şi acest grădinărit reparator le modifică încetul cu încetul, şi acest locuri sfîrşesc prin a avea foarte puţin din caracterul lor natural", precizează Jean-Marie Vincent, director adjunct la Ministerul amenajărilor turistice.

Pînă şi această deviere spre „artificializarea locurilor turistice" este propusă drept o soluţie! Aceea de a oferi, spre a fi admirată, imaginea şi nu locul propriu-zis. Iar falsul şi-a făcut intrarea în lumea turismului cu Lascaux II, o copie fidelă – reuşită – a grotei

Rocamadour: graţie unui uriaş ascensor – direct din parking în oraşul medieval!

din Lascaux, al cărei succes punea în pericol picturile.

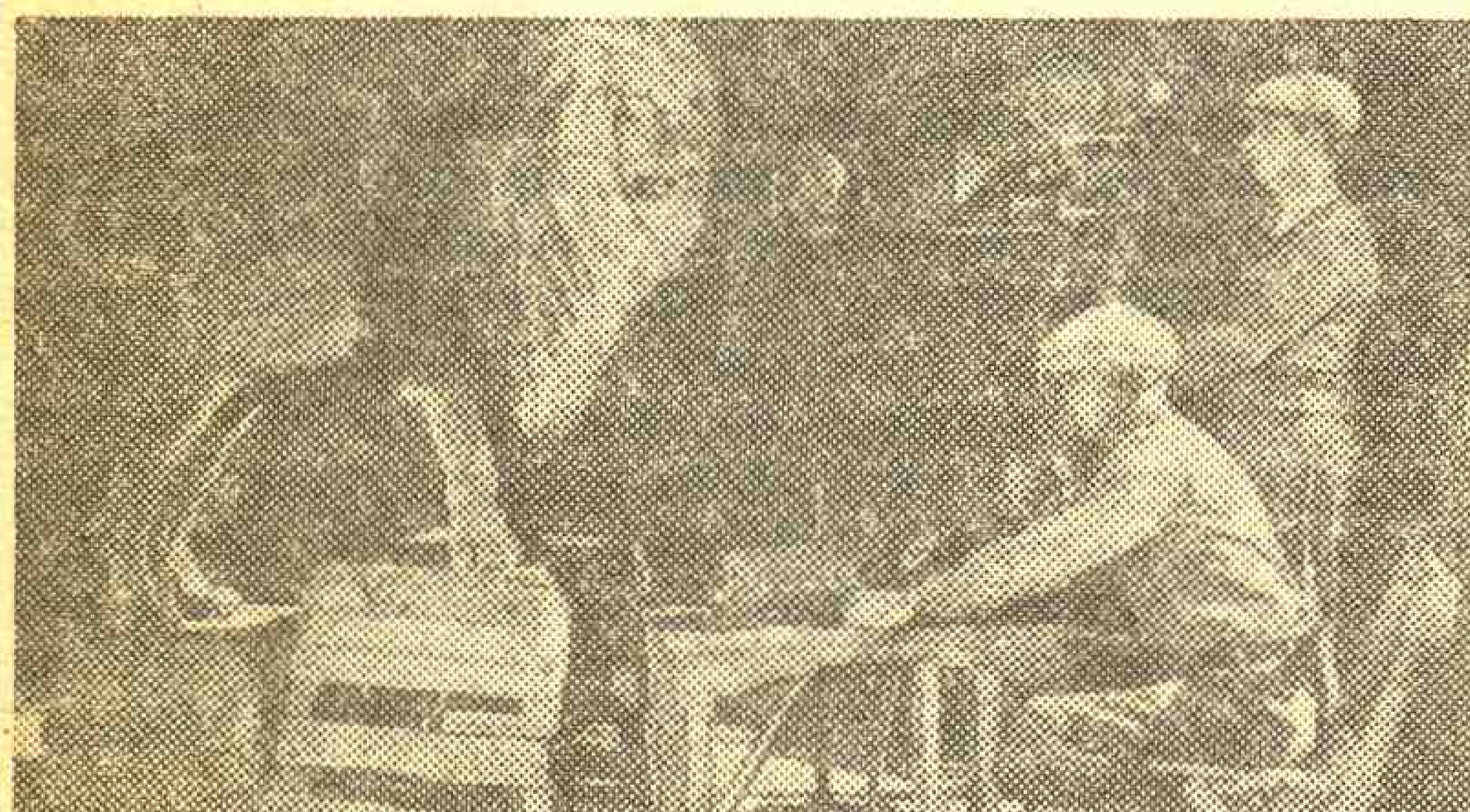
Imaginea naturii este, uneori, de ajuns pentru a convinge lumea să nu meargă s-o vadă de foarte aproape, pentru a nu o strica. Unii promotori ai ideii spun că era centrelor de vacanţă şi agrement complet artificiale pare să înceapă. „Centres parks“ tocmai şi-au făcut intrarea în Franţa: aceste sate care dispun de o imensă cupolă transparentă, adăpostind piscine, jocuri de apă şi plante tropicale într-o ambianţă invariabilă (temperatură de 29° C şi zgomot asurzitor), se bucură de un adevărat succes.

Această evoluţie corespunde perfect teoriei „abcesului de fixare“ care, în prezent, este foarte la modă în rîndurile profesioniştilor turismului şi protecţiei naturii. „Este, în ziua de azi, poziţia cea mai pertinentă, cea care cauzează minimum de rău“, spune George Cazes. Inspirată de aşa-numitele „honey-pots“ (oale cu miere) ale marilor parcuri americane, ea se sprijină pe un raţionament absolut cinic. Dar eficace din punct de vedere ecologic. Majorităţii turiştilor le place să se înghesuie, refuzînd efortul, să se plimbe din loc în loc, mulţumindu-se numai să fie prezenţi acolo pentru a face cîteva fotografii şi a cumpăra mici amintiri. Ei bine, să le oferim acest lucru într-un spaţiu bine delimitat, sacrificat cu bună ştiinţă sau aflat la marginea locurilor turistice celebre, în timp ce restul, mai puţin frecventat, va avea mai multe şanse să se păstreze... Este sindromul lui Mont-Saint-Michel: monumentul cel mai solicitat din Franţa vede defilînd 600 000 persoane pe an, dar două treimi dintre acestea nu urcă pentru a vizita edificiile istorice, ci se mulţumesc cu străduţele de jos, înţesate de patiserii şi prăvălii cu suveniruri.

În ciuda tuturor dezbaterilor, a soluţiilor propuse şi aplicate, oamenii continuă să fugă spre ineditul oferit de locurile turistice, în căutarea a altceva decît le oferă imaginea lumii cotidiene, pentru ca, în final, scopul însuşi al aventurii turistice să nu fie altul decît reîntoarcerea la mulţime, la ceea ce populează viaţa de zi cu zi.

Marica Hulea
(traducere şi adaptare după „L'Express")

M★G★M — amurgul unui imperiu

Debutul faimosului leu de la Metro Goldwyn Mayer

• Răgetul leului s-a preschimbat în jalnic miorlăit. N-a mai rămas decît un nume magic şi un catalog de filme prestigioase. De vînzare.

Domină mîndru Culver City. Sfidează soarele la asfinţit. Din înaltul impunătoarei sale clădiri de sticlă şi marmură roşie, încă mai rage leul de la Metro Goldwyn Mayer. Această fiară plină de aroganţă simboliza Greta Garbo şi Clark Gable, Buster Keaton şi Spencer Tracy, „Pe aripile vîntului“... Era magia cinematografului. Era însuşi Hollywood-ul. Dar visul s-a spulberat: studiourile de filmare? Cedate. Fabulosul catalog M.G.M.? Vîndut. Răgetul s-a transformat, de-a lungul anilor, în jalnic miorlăit. Prestigioasa siglă nu mai este, astăzi, decît simbolul unei glorii ofilite. Iar pentru Hollywood, recentele succese ale firmei M.G.M. – „Un peşte numit Wanda“, „Rain Man“ – sună ca ultimele suspine ale unei lungi agonii. Ce-a mai rămas din cel mai vestit studio american al perioadei interbelice este, într-adevăr, de vînzare, la dispoziţia celui care oferă mai mult. Printre amatori, misteriosul Giancarlo Parretti, deja proprietarul firmelor Cannon şi Pathé.

La 17 ianuarie 1989, vestea devine oficială: Metro Goldwyn Mayer caută un cumpărător pentru catalogul filialei sale United Artists şi pentru departamentul de distribuţie mondială. „Am păstra cîteva filme şi producţia pentru televiziune... Şi am continua..., dar nu ca o firmă majoră“, explică pe şleau preşedintele director general, Jeffrey Barbakow. Intenţiile de a vinde erau clare încă de la masacrul din vara lui 1988, cînd echipa de conducere care a dat ultimele filme de succes – Lee Rich şi Alan Ladd Jr. (fiul actorului) – a fost înlocuită cu Barbakow şi grupul lui, alcătuit din foşti oameni de afaceri ai lui Merrill Lynch. Luis Mayer, şeful studioului M.G.M. din glorioşii ani '30, sigur s-a întors pe partea cealaltă în mormînt... Dar Hollywood-ul abia dacă a clipit. Căci istoria recentă a firmei Metro Goldwyn Mayer – United Artists nu mai este constituită decît din negocieri ratate, proiecte decimate şi talente irosite. Filmul acestui declin are un regizor: Kirk Kerkorian

proprietarul a 82 la sută din capitalul M.G.M., unde s-a instalat la sfîrşitul anilor '60. Acest om de afaceri abil nu se află la prima sa scamatorie. Încă din 1986 vinde totalitatea grupului lui Ted Turner pentru un miliard şi jumătate de dolari. Dar Turner, în scurt timp sufocat de datoria sa, nu poate păstra decît filmoteca M.G.M.. Cu moartea în suflet, el revinde atunci United Artists şi numele de Metro Goldwyn Mayer lui Kerkorian... cu 700 de milioane. Studiourile istorice de la Culver City sînt recuperate de Lorimar Telepictures, devenite între timp o filială a lui Warner.

Coşmarul continuă cu eşecul unei vînzări către Sony. Kirk a fost prea lacom: nişte negocieri destul de avansate s-au poticnit din cauza preţului. În iulie anul 1988, în sfîrşit, Kerkorian anunţă o restructurare complexă prin care se cedează o parte a operaţiilor producătorilor John Peters şi Peter Gruber. Dar afacerea se împotmoleşte brusc... atunci cînd cumpărătorii realizează că vor plăti foarte scump o afacere pe care „K.K." o va controla în continuare. În panica provocată de ruptură, se alege praful de vreo douăsprezece filme aflate în producţie.

De ce acest măcel? „Kerkorian încearcă să obţină un maximum din M.G.M.-U.A., păstrîndu-i, totodată, numele", constată Paul Marsh, analistul firmei Fahnestock şi Co. „A stors grupul ca pe o lămîie... şi nimeni nu mai ştie ce a rămas înăuntru", glumeşte un avocat. „Kirk este, înainte de toate, un negustor: se află aici doar pentru profit", subliniază un fost cadru de conducere de la M.G.M., devenit producător independent. „Ultima sa tentativă de a investi realmente a avut loc în 1980: un eşec, îşi aminteşte acelaşi. De atunci, Kerkorian practică o gestiune dintre cele mai strînse". Întreprinderea se resimte.

Acest om mărunţel, de 72 de ani, cu o înfăţişare oarecare, este un adevărat personaj de ficţiune. Un mister în carne şi oase. Chiar şi pentru subordonaţii săi. „Nu-l vedem niciodată. Nu vorbeşte decît cu oamenii lui", ne mărturiseşte responsabilul unui important departament de la M.G.M.-U.A. „E genul de om care preferă s-o ia pe scară decît să trebuiască să suporte facilităţile liftului", explică Peggy Jago de la serviciul juridic. Din timiditate sau strategie, „ursul" Kerkorian, care a divorţat de două ori şi are doi copii, fuge, de asemenea, de „lumea bună" hollywoodiană. Nu i se cunoaşte, la Los Angeles, decît o singură slăbiciune; văduva lui Cary Grant. Kirk e obişnuit cu manevrele financiare. În 1985 îl aflăm alături de Saul Steinberg în atacul ratat, dar profitabil, împotriva studiourilor Walt Disney. Este, de altfel, celebru la Wall Street pentru strategiile sale fiscale inventive. Nici în afacerea M.G.M., Kerkorian nu-şi dezvăluie intenţiile. Ce parte din grup doreşte să vîndă? „Totul: e suficient să i se ofere un preţ mare!" exclamă, fără iluzii, un cadru de conducere al grupului. Merrill Lynch, păstrat în calitate de consilier, a scos firma la mezat. În Franţa, au beneficiat de propuneri T.F.1 şi grupul Suez. Dar Kirk nu-şi va ceda „jucăria" la preţ redus. După părerea consultantului Paul Kagan, M.G.M.-U.A. „cîntăreşte" circa un miliard şi jumătate de dolari. Giuvaerul său: catalogul United Artists. Creat odinioară de Charlie Chaplin, Mary Pickford şi Douglas Fairbanks, U.A. posedă o filmotecă avînd circa 950 de titluri, dintre care toate filmele cu „Charlot" şi „Pantera roz". Într-un moment în care televiziunile din lumea întreagă sînt ahtiate după pelicule, această piesă ar valora, singură, 700 milioane de dolari. La aceasta se adaugă recentele filme M.G.M., departamentul său de producţie pentru televiziune şi distribuţia mondială a lui U.A.... Şi să nu uităm prestigioasele sigle şi drepturile care derivă din acestea.

Pîinea albă se va termina curînd

Pînă una alta, M.G.M. se luptă să supravieţuiască la umbra afişului: „De vînzare". Problematic? „Totul e bine. Sîntem mulţumiţi", răspunde laconic Jeffrey Barbakow la o întrebare pusă prin telefon. E adevărat că David Gerber, un nume de seamă la Hollywood, protejează, remarcabil de bine, producţia M.G.M. pentru televiziune; seriale ca „Thirty Something" (ABC) şi „In the Heat of the Night" (NBC) obţin un succes monstru pe diverse reţele. Aceste programe sînt, din fericire, generos finanţate de reţelele care le cumpără. „Afacerile n-au mers niciodată mai bine", jubilează Norman Horovitz, responsabil cu comercializarea mondială a tuturor programelor de televiziune, ca şi a filmelor, după exploatarea acestora în sală. „Cererile televiziunilor americane sînt uriaşe, constată el, iar piaţa europeană explodează". Horovitz recunoaşte, totuşi, că are „şansa de a lucra cu produse deja existente". În ceea ce priveşte cinematograful, tabloul este mai puţin trandafiriu. M.G.M., care culege roadele muncii echipei precedente, va mai reuşi să distribuie vreo douăzeci de titluri, dar „pîinea albă" se va termina în curînd. Firma nu are decît un singur titlu programat pentru 1990 – se recunoaşte în ultimul său raport anual.

Şi toate acestea pentru că, aşa după cum explică Charles Fitzsimons, preşedintele sindicatului american al producătorilor, „M.G.M. este departe de a fi numărul unu pe lista producătorilor independenţi. Incertitudinile sînt prea mari". În consecinţă, M.G.M.-U.A. cumpără, cu nesaţ, produse semifabricate sau filme străine. „Totuşi, asta nu e deajuns pentru a ridica moralul oamenilor. Cei ce răspund de producţie sînt foarte neliniştiţi", afirmă cineva care a părăsit grupul.

Se aşteaptă. Sony, Warner, L'Oréal sînt citaţi ca potenţiali cumpărători ai întregului grup sau ai unei părţi. Nimeni însă nu alimentează mai intens zvonurile decît tumultuosul Giancarlo Parretti: „Voi cumpăra Metro Goldwyn Mayer cu un miliard de dolari", se lăuda italianul pe 8 februarie 1989 la Paris... Acest om de afaceri, cu trecut obscur şi prieteni dubioşi, obişnuieşte să facă declaraţii intempestive, să emită cecuri discutabile şi să spună jumătăţi de adevăruri. Aşa-zisele sale intenţii privind M.G.M.-U.A. ar putea prea bine să fie, în cazul în speţă, doar un alibi pentru a uşura acceptarea, în Franţa, a „afacerii Pathè". Dar s-ar putea să nu fie decît doar o cacialma. Căci, Parretti încearcă realmente să-şi facă un loc în America. În 1987, a preluat grupul Cannon aflat în dificultate. La începutul lunii martie 1989, cumpără, cu 263 de milioane de dolari, firma de producţie pentru televiziune New World, zdruncinată rău de pe urma crah-ului din 1987. Italianul şi-a făcut rost şi de prieteni respectaţi. L-a angajat pe Alan Ladd Jr. să conducă foarte noua echipă de producţie cinematografică Pathé Entertainment şi a promis milioane de dolari firmei de producţie 21st Century, pusă pe picioare de către fostul patron al lui Cannon, Menahem Golan. Giancarlo s-a apropiat, de asemenea, de Dino De Laurentiis, căruia a încercat în zadar să-i răscumpere vechea firmă, De Laurentiis Entertainment Group.

Ca să cucerească mai lesne Hollywoodul, Giancarlo Parretti s-a instalat, cu soţia, cu cei trei copii şi cu avocatul său, în fosta reşedinţă a lui Vidal Sassoon, la Beverly Hills, şi şi-a cumpărat un frumos Rolls albastru.

Sanda Oprescu
(traducere şi adaptare după „Le Nouvel Observateur")

CE SE MAI ÎNTÎMPLĂ ÎN LUME

Poftiţi restul!

La această invitaţie politicoasă, un călător dintr-un autobuz al transportului în comun din oraşul venezuelean Merida a întins, cuminte, mîna spre şofer. S-a trezit în palmă, în loc de monede, cu un ou. Explicaţia, aflată după primele clipe de stupoare, este că în statul federal Miranda, din care face parte şi oraşul menţionat, restul plătit curent de către şoferii de autobuz sau de vînzători, negustori este sub formă de ouă, banane, chibrite. Motivul: lipsa monedelor de nichel. Acestea au fost topite masiv, deoarece, ca urmare a inflaţiei, valoarea metalului a depăşit valoarea nominală înscrisă pe monedă.

Scrie cu... aur?

Cel mai scump stilou din lume a fost fabricat de firma Dunhill. Stiloul a fost construit din aur şi împodobit cu diamante şi a costat 9 943 lire sterline.

O lămîie cu zeama multă

Lămîile recoltate de portughezul Fausto Hector Cordeiro, în vîrstă de 72 de ani, sînt de cîteva ori mai grele decît cele obişnuite — ne asigură, la faptul divers, ziarele lusitane. Interesant este că aceste exemplare deosebite cresc în unul şi acelaşi lămîi, aflat în livada de la Paredes, situată la circa 45 km de Lisabona. La ultimul cules, bătrînul agricultor a desprins de pe ramură o lămîie avînd o greutate record: 850 grame!

În Cosmos, pentru divertisment

Întreprinderea japoneză „Shimizu Corp"., în ale cărei preocupări intră şi organizarea vacanţelor, a făcut clienţilor săi promisiuni extrem de tentante pentru primii ani ai viitorului mileniu. Şi anume, o şedere la un hotel în Cosmos. Un funcţionar al firmei menţionate şi-a exprimat public convingerea că ceea ce acum pare o fantezie, după anul 2000 va deveni realitate: o staţiune de odihnă în spaţiul sideral care, potrivit planurilor, va dispune de un hotel cu 64 de camere, înconjurat de mai multe restaurante, diverse săli destinate unor servicii pentru populaţie şi, fireşte, spaţii de distracţie. Drept pentru care, „Shimizu Corp" a început vînzarea locurilor. Agenţiile de presă, care au transmis ştirea, notează că pretendenţii au şi început să se prezinte la ghişee.

Pe afară-i vopsit gardul...

O păţanie „ca-n filme" este consemnată în registrele poliţiei din Frankfurt pe Main. Doi spărgători şi-au dat multă osteneală pentru a deschide, noaptea, broasca unei pizzeria, sperînd în însuşirea unor încasări substanţiale, dat fiind „vadul comercial" datorat poziţiei sale centrale. După forţarea uşii, s-au trezit, însă, din nou afară. Pizzeria nu era decît o faţadă, ridicată în vederea turnării unui film. Cu uşa încuiată zdravăn de cine ştie ce recuzitor grijuliu din fire...

Utilităţile jachetei albe

Pensionarul englez Charles Chapman s-a declarat călugăr. Hotărîrea, bruscă şi stupefiantă pentru vecini, a intervenit după ce sus-numitul a constatat că bruma de pensie primită pentru anii de activitate în slujba statului nu-i mai ajungea pentru a-şi achita impozitele nou introduse, mult mai ridicate decît cele plătite anterior. Ştiind că mînăstirile şi călugării sînt, în ţara sa, scutiţi de a trece pe la ghişeele percepţiei, a îmbrăcat rasa fără să ezite, conferind căsuţei din sud-vestul Angliei, în care locuieşte, titlul de abaţie. Lipsa disponibilităţilor financiare l-a făcut să găsească soluţie şi pentru procurarea rasei. A adaptat, în acest scop, o mai veche jachetă albă, obţinută „prin bunăvoinţă" de la un arbitru de cricket.

Şi-a pierdut răbdarea

În 1965, italianul Ercolano Giucoliere, din satul Atri, de profesie... şomer, a depus o cerere pe lîngă administraţia poştei din oraşul Teramo, solicitînd un post de factor poştal, devenit vacant. A primit răspunsul acum, după 24 de ani: o ofertă de a funcţiona ca... ajutor de poştaş pentru o perioadă de... trei luni. Agenţiile de presă informează că Ercolano Giucoliere a refuzat gestul „generos" al administraţiei poştale. Probabil nu pentru că ar fi găsit cine ştie ce serviciu mai bun, notează, ironic, acestea, ci pur şi simplu pentru că ajunsese de mult la capătul răbdării...

Reversul medaliei

Se întîmplă, însă, ca şi cîinii să fie muşcaţi de om. Englezul Shaun Desborough a primit, pentru o asemenea faptă, o amendă de 200 lire sterline. El relatează că, de fapt, a vrut să liniştească patrupedul vecinului, ce nu mai contenea din lătrat, la frumosul său gest pudelul răspunzînd neadecvat, cu dinţii. Nu am făcut decît să replic similar, s-a dezvinovăţit S. Desborough. Tribunalul a stabilit, în pofida pledoariei omului, nevinovăţia animalului, deoarece numai la acesta s-au putut constata urmele muşcăturii.

Braţul cel lung al legii

Chiar şi păzitorii ordinii nu se pot sustrage braţului cel lung al legii, scriu ziarele braziliene, relatînd despre o hotărîre a unui oficiu poştal din capitala ţării. Deoarece centrala poliţiei nu a achitat factura convorbirilor telefonice, cartierului general al acesteia i-au fost, pur şi simplu, tăiate firele, intrînd, astfel, pe linie moartă 108 legături de comunicare cu secţiile subordonate. Măsura, comentează, cu umor, agenţiile de presă, a fost primită „cu mult interes" de lumea interlopă din Brasilia.

Libelulele nu muşcă

Nu mică a fost surpriza locuitorilor din Torino cînd, astă-vară, într-una din zile, la ora prînzului, cerul s-a întunecat brusc. S-a constatat că nu era vorba despre o eclipsă de soare neanunţată de astronomi, ci de un nor compact de libelule, în trecere peste oraş. Cetăţenilor cuprinşi de panică li s-a explicat, de către serviciul sanitar al municipalităţii, că insectele cu pricina, variind ca mărime de la 3 pînă la 5 cm, nu numai că nu muşcă, dar nu produc nimănui nici un neajuns.

O ZI DIN VIAŢA LUI...

ATHOL FUGARD

Athol Fugard, în vîrstă de 57 de ani, a crescut în Africa de Sud (Port Elizabeth), unde locuieşte şi în prezent. Scriitor, regizor şi actor, se numără printre pionierii teatrului anti-apartheid din Africa de Sud. Printre piesele sale cele mai cunoscute: „Sizwe Banzi a murit", „Domnul Harold şi băieţii" *şi* „Drumul spre Mecca".

Ştiu unde îmi sînt rădăcinile: în casa mea din Africa de Sud. Nu pot să scriu în altă parte. Ca să scriu am nevoie de un spaţiu al meu, de casa mea, de zgomotele grădinii la ora şase dimineaţa.

Înainte de micul dejun, fac puţină gimnastică. Pe urmă lucrez de la ora opt pînă la ora unu la amiază. Sînt un scriitor seniorial: nu pot scrie cu pixul, nu am maşină de scris sau procesor de cuvinte. Am nevoie de hîrtie şi de stilou. Am o întreagă colecţie de stilouri scumpe, dar, în general, prefer să lucrez cu un mic şi umil Parker pe care l-am cumpărat la Londra cu douăzeci de lire. Îmi şopteşte cuvintele, iar ele vin cu viteza potrivită şi se aşază la locul lor. Stiloul ăsta scrie în ritmul în care gîndesc eu. Mă număr, probabil, printre ultimii scriitori care-şi trimit cărţile la edituri în manuscris.

Am lîngă mine un carneţel pe care îmi notez ideile disparate şi indicaţiile scenice, sau cuvinte separate, care devin apoi, printr-un proces îndelungat, propoziţii. În general, am nevoie de nouă luni ca să scriu o piesă. Numai a treia versiune este cea finală: e un lux pe care nu mi-l pot permite întotdeauna. Cînd lucram la *„Domnul Harold şi băieţii"*, am fost nevoit să întrerup lucrul şi să plec trei săptămîni în India la turnarea filmului *„Gandhi"*. Acum vreo zece ani, cînd am început să călătoresc, mi se părea foarte interesant, dar acum scriitorul din mine suferă cînd trebuie să lipsească prea mult de acasă.

Nu prea mă interesează cu ce mă îmbrac. La New York, port costum, la Londra nu. În schimb, în ambele oraşe, am cîte un grup de prieteni dragi. Prietenii, ca şi vinul bun, trebuie trataţi cu multă grijă, ca nu cumva să se acrească.

La prînz mănînc un sandviş, după care fac alergări. Am început acum patru ani, iar acum alergările sînt o obligaţie necesară în viaţa mea. La întoarcere, las deschisă uşa de la camera de lucru, doar-doar îmi mai vine vreo idee şi trebuie s-o pun repede pe hîrtie. Cézanne spunea despre sine că nu este decît un sclav de rînd în slujba unui stăpîn capricios: munca. Îl înţeleg perfect.

Dacă termin cu scrisul, îmi fac de lucru prin grădină. Este foarte important pentru mine să ştiu că, la zece paşi de masa mea de lucru, dau de flori şi de păsări. Smulg buruienile şi plantez o sumedenie de vegetale indigene, care n-au nevoie de prea multă îngrijire, numai de un început bun: o groapă, o lopată de îngrăşămînt şi soare din belşug.

Nu prea scriu pentru televiziune, dar recunosc că uneori îmi place să evadez cu ajutorul ei. Nu am week-end-uri. Rareori, mă duc la pescuit sau stau să privesc păsările. Cu vîrsta, am devenit un om foarte retras. Prefer aventurile interioare.

Seara citesc sau ascult muzică: o voce de femeie cîntînd este unul din cele mai emoţionante sunete pe care le cunosc. Nu mai citesc romane, prefer biografiile. Acum, de pildă, citesc o carte excelentă despre John Reed.

Anul trecut, am petrecut mai mult timp acasă, în Africa de Sud. Acolo se întîmplă, acum, un fenomen tragic: cei mai strălucitori tineri părăsesc, disperaţi, ţara. Tineri capabili, deştepţi, curajoşi, oameni care gîndesc bine nu au viitor la ei în ţară. Nu-i pot condamna, înţeleg că apartheidul îi determină să facă pasul ăsta. Cu toate astea, lucrurile s-au mai schimbat în ultima vreme. Dar sînt numai schimbări de suprafaţă, pentru că, de fapt, calitatea vieţii în Africa de Sud s-a deteriorat considerabil.

ALAN GARNER

Alan Garner, în vîrstă de 53 de ani, este unul dintre cei mai originali autori de literatură pentru copii din Marea Britanie. Locuieşte împreună cu soţia, Griselda, bibliotecară la o şcoală, şi cei doi copii ai lor, într-o casă veche în Cheshire.

Mă scol atunci cînd simt nevoia; dimineaţa nu pot mînca mult, dar beau o cană mare de cafea. Nu citim cotidianele. Mai demult nu-mi puteam permite să le cumpăr, iar acum îmi dau seama că nu mă interesează. Deci, cafea şi publicaţiile *„The Times Literary Supplement"* şi *„New Scientist"*.

O ZI DIN VIAȚA LUI...

Uneori lipsesc mult de acasă. Am petrecut perioade îndelungate în Uniunea Sovietică, la invitația Uniunii Scriitorilor. În general, am cîte trei asemenea angajamente pe an. În 1986, am făcut cercetări pentru un studiu despre basmele rusești.

N-aș putea locui la Londra. Cînd mă întorc acasă, petrec ore în șir la Observatorul de la Jodrell Bank, privind cu telescopul. Este înfricoșător să te apropii de acest instrument cu care te poți uita la frontierele observabile ale Universului.

Cînd încep să scriu o carte, am mai întîi o perioadă de letargie, cînd nu fac altceva decît să privesc ore în șir vacile de pe cîmpia care se întinde pînă la fereastra mea. După asta, intru într-o fază hiperactivă, cînd scriu fără să mă mai pot opri.

Dimineața mă ocup de sobe: scot cenușa și verific cîte lemne mai avem. Dacă nu mai sînt, mă apuc și tai cu toporul sau cu fierăstrăul. Îmi place să simt fibra lemnului. Pe la amiază sosește poștașul cu nenumăratele scrisori la care trebuie să răspund.

Griselda este o excelentă gospodină, dar, chiar și atunci cînd pregătește ceva delicios, nu mai mănînc la amiază, pentru că mă scol tîrziu dimineața. După amiază, cineva trebuie să-i aducă pe cei doi copii ai noștri, Joseph și Elizabeth, de la gară. Locuim într-o zonă foarte izolată și nu-i putem lăsa singuri. Din cauza distanțelor, în timpul săptămînii, nu prea primim vizite. În schimb, în vacanțe organizăm colonii de copii care locuiesc la noi.

În drum spre gară, fac și cumpărăturile la prăvăliile din sat. Cumpărăturile mai importante le facem o dată la cîteva săptămîni la Holmes Chapel.

În prezent, lucrez la o carte, dar încă nu pot spune nimic clar despre ea, decît că se află în faza de note încurcate din care nimeni n-ar înțelege mai nimic.

Duminicile mele sînt la fel cu zilele săptămînii, doar că nu trebuie să iau copiii de la gară. Griselda muncește mult în grădină, sursa noastră principală de legume.

Pe la ora patru și jumătate, ne așezăm cu toții la ceai, cu prăjituri, miere și biscuiți. Stabilitatea vieții de familie este cel mai important lucru din viața mea.

Ziua mea de lucru începe la ora șase după-amiaza. Îmi trebuie mult timp – uneori luni întregi – pînă cînd pot începe să scriu. Pînă atunci, nu fac altceva decît să mă uit la foc, să-mi citesc notele și să pritocesc ideile. Stau ca o pisică la pîndă în fața unei găuri de șoarece, gata de atac, pînă cînd, într-o noapte, se întîmplă ceva, și încep să scriu cu frenezie. Cînd încep să scriu, știu deja cum se termină cartea. Nu am decît s-o scriu, suspendîndu-mi simțul critic și lucrînd fără întrerupere. La sfîrșit, devin propriul meu redactor și verific cu o severitate agresivă fiecare cuvînt, înainte de a dactilografia manuscrisul.

Cînd scrisul merge greu, ascult muzică ușoară, să zicem, Jimi Hendrix. Dacă merge ușor, nu se aude din camera mea decît Bach și Mozart. Cînd lucrez, nu intră nimeni la mine în cameră. Iau masa de seară cu Griselda la nouă și jumătate, în fața televizorului sau ascultînd muzică. De trei ori pe săptămînă, avem vin la masă.

Un prieten mi-a spus odată că unii scriitori scriu ca să trăiască, iar alții trăiesc ca să scrie. Eu fac parte din cea de-a doua categorie. Mi-au trebuit douăzeci și șase de ani grei de muncă ca să depășesc faza de instabilitate financiară. Bunicul meu, care era fierar, un om foarte înțelept, mi-a spus, odată, că viața nu e o repetiție generală și că fiecare trebuie să trăiască de parcă mîine ar muri și să muncească de parcă ar avea o veșnicie înainte.

Avînd în vedere că Griselda se scoală devreme, ne culcăm pe la unsprezece și jumătate, dar, cum eu sînt o ființă nocturnă, stau multă vreme treaz, gîndindu-mă la o mulțime de lucruri. Uneori, mă strecor înapoi la masa de lucru și scriu pînă la trei dimineața.

„Cum să înțelegi lumea"

• Dintr-un interviu acordat de scriitorul elvețian FRIEDRICH DÜRRENMATT ziarului vest-german „Die Welt"

– Faima mondială v-o datorați, în primul rînd, creației dramaturgice. În afară de aceasta, ați scris versuri, nuvele, romane, aforisme și eseuri politice. Sînteți, de asemenea, desenator și pictor, dar și filozof. Care dintre aceste activități creatoare vă aduce cele mai mari satisfacții?

– Depinde de modul și posibilitățile de înțelegere ale lumii actuale. Trăim vremuri în care se înregistrează nu numai o explozie demografică, ci și una tehnico-științifică. Pînă acum, oamenii n-au cunoscut atîtea descoperiri, atîtea momente surprinzătoare la care trebuie să reflecteze. Cred că cel mai important este să înțelegi vremurile în care trăiești și să încerci să le prezinți metaforic.

– Care este cea mai bună formă în acest sens?

– Cred că tocmai metafora. De exempu, pe Kafka îl înțelegem astăzi metaforic. Pe Beckett, de asemenea. Pe de altă parte – să ne gîndim, de exemplu, la Marquez –, eu personal nu mai pot citi romane. Am întotdeauna probleme să-l citesc pe Dostoievski. Și, ca să vă spun deschis, n-am reușit niciodată să termin „Război și pace".

– Din ce izvoare trebuie să se inspire oamenii, astăzi, pentru a înțelege vremurile în care trăim?

– Poate din film, televiziune. Urmăresc cu multă plăcere emisiunile publicistice care comentează evenimentele, chiar dacă știu că sînt decupate și aranjate. Firește, apar și scene care îți taie respirația, pe care nu le-ai mai văzut niciodată. Cîndva, m-a fermecat un film despre o cîrtiță. Multă vreme n-am știut cum aleargă calul în trap – am aflat datorită fotografiilor. Datorită lor există și astronomia modernă.

– În 1962, în piesa „Fizicienii", ați scris: „În știința noastră pătrunde teama, cercetarea noastră a devenit periculoasă, descoperirile noastre – fatale".

CATHERINE DENEUVE

Născută în 1943 la Paris, actrița Catherine Deneuve este bine cunoscută publicului nostru. Iată cîteva dintre numeroasele filme care au avut-o drept protagonistă: Umbrelele din Cherbourg *și* Domnișoarele din Rochefort, *de Jacques Demy,* Viața la Castel, *de Jean-Paul Rappeneau,* Mayerling, *de Terence Young,* Tristana, *de Luis Bunuel. Pînă de curînd, celebrul bust al Republicii Franceze a împrumutat vreme de zece ani – după chipul celebrei Brigitte Bardot – pe acela al Catherinei Deneuve, considerată, azi, una dintre cele mai populare actrițe franceze de film.*

Mă trezesc instantaneu, lucidă, capabilă să iau parte la o conversație, dar nu întotdeauna în cea mai bună dispoziție. Mi se întîmplă să fiu crispată și anxioasă. Vremea mă influențează foarte mult, nu numai ploaia, dar și o anume calitate a luminii, care mă poate deprima sau, dimpotrivă, mă poate face să mă simt plină de elan. Din cauza asta, primăvara și vara sînt anotimpurile mele preferate.

Pentru că nu mai pot sta în pat după ce mă trezesc, nu-mi iau niciodată micul dejun în dormitor.

Nu-mi place să pierd multă vreme cu toaleta și îmbrăcatul. Nu folosesc multe creme de față, doar apă și un spay. Cînd filmez, mă bucur că am motiv să fiu operativă, să-mi fac dușul, să-mi pun repede niște pantaloni și să plec. Este adevărat că trebuie să mă ocup cam mult de felul în care arăt, ceea ce o fac fără prea mare plăcere. Am totul la îndemînă, dar reușesc întotdeauna să-mi fac treburile în ultima clipă.

Dimineața iau cîteva pastile de vitamina C, suc de grep și multă cafea. Trebuie să beau cafea ca să iau startul pentru ziua care mă așteaptă, dar sînt convinsă că nu-mi poate face rău... Și, oricum, pot să-mi permit acest răsfăț, dacă mă gîndesc că, într-o vreme, fumam cîte trei pachete de țigări pe zi. M-am lăsat de fumat acum doi ani în Statele Unite, în numai două ședințe de reeducare. Eram atît de sigură că voi reuși, încît la dus mi-am luat bilete de avion la „fumători", dar mi-am rezervat locuri la „nefumători" pentru întoarcere. De cînd nu mai fumez, mă simt mult mai bine, în special dimineața, cînd am mintea mult mai limpede.

Casa mea este un „cămin" în adevăratul sens al cuvîntului: locuiesc împreună cu fiica mea, Chiara-Charlotte, cu Lili, pisica, și Reseda, cîinele.

De obicei, mă îmbrac în așa fel încît să-mi facă mie plăcere, deși trebuie să mărturisesc că, după atîția ani de actorie, m-am obișnuit să am grijă și de detalii, și de efecte. Nu mă pot îmbrăca oricum, am nevoie de un anumit rafinament, deși îmi place să pun pe mine ceva foarte simplu. Cred că moda anilor șaizeci era dizgrațioasă și nefeminină. Nu mi-am schimbat gusturile prea mult și tind să prefer stilul clasic.

Natura muncii mele îmi interzice o rutină zilnică

– Continui să fiu convins de aceasta. Cînd am scris aceste cuvinte nu se vorbea încă despre bomba cu neutroni, nici despre alte lucruri. Astăzi există bombe despre care nu știm nimic, dar pe care le datorăm științelor naturii. Gîndiți-vă, de exemplu, ce poate provoca un virus. A crescut posibilitatea acțiunii distrugătoare a științei. Aici există întotdeauna un risc de avarie. Odată inventate și produse, lucrurile nu mai pot fi date înapoi. Asupra acestui fapt am atras atenția în „Fizicienii".

– Și la ce sînt bune conferințele internaționale?

– Sînt de acord, putem interzice ca armele inventate de noi să fie folosite. Acest lucru se face, acum, în cazul gazelor folosite pentru prima dată de nemți în primul război mondial. Și cu toate acestea, și acum ele ne provoacă teamă.

– Ce credeți despre ingineria genetică? Ea implică mai multe posibilități sau riscuri?

– Este o problemă ce ține de politică. De politică depinde dacă va fi periculoasă sau nu. Exact așa s-a întîmplat și cu bomba atomică. O poveste, într-adevăr, ciudată. Ea a fost inventată împotriva lui Hitler, de teamă să n-o inventeze el primul. Einstein se temea efectiv. El a spus, de altfel, că nemții au fizicieni capabili. Și aveau. Iar apoi, acest proces n-a mai putut fi oprit. Nu este exclus ca, dacă nemții ar fi opus rezistență mai mult timp, bomba atomică să fi căzut asupra Berlinului.

– Deci totul depinde de modul în care sînt folosite cunoștințele științei, de pînă unde ajunge simțul răspunderii?

– Exact așa. Oare nu este paradoxal dacă ne gîndim că, pe atunci, se credea, și încă pe deplin, în modelul de atom al lui Bohr? Acum se crede într-un atom total diferit de cel din vremea în care a fost inventată bomba atomică. Am fost șocat cînd, la cîteva săptămîni după folosirea ei, un anume fizician din Basel a explicat ce este, cum funcționează, cum se fabrică. Dați-mi, vă rog, bani și o voi fabrica și eu. Dar ingineria genetică este, într-adevăr, o mare intervenție în viață. Ea este legată de cunoaștere, fiecare cunoaștere este legată de un anumit pericol. Fiecare descoperire seamănă, întrucîtva, cu prima călătorie în desert.

O ZI DIN VIAȚA LUI...

Numai fiica mea mă leagă de anumite ore și ritualuri: luăm masa și petrecem adesea serile împreună, vorbind, citind sau, pur și simplu, stînd împreună.

Cînd sînt la Paris, nu ies, nu dau petreceri prea des. În schimb, îmi place să-mi primesc prietenii la casa mea de la țară, la o oră depărtare de Paris. Acolo îmi place să pregătesc mese simple: ghiveci, pui gătit în diverse feluri, dar niciodată cu sosuri care conțin alcool. Uneori fac lapte de pasăre sau cremă de ciocolată pentru copiii prietenilor mei.

Pasiunea mea este grădina. Legătura strînsă cu natura și viața la țară au fost părți esențiale din viața mea. Acum patru ani, am făcut o excursie în Anglia numai că să văd grădinile: grădinile englezești sînt perfecte. Îi admir pe anglo-saxoni pentru ceea ce eu numesc o „indiferență civilizată" față de ce fac alți oameni. Este un semn de libertate interioară. Englezii mai au și un anume soi de excentricitate care pe mine să stimulează, poate tocmai pentru că eu nu am dramul ăsta de nebunie.

Îmi place să aleg cu grijă mobila pentru cele două case ale mele. Apartamentul din Paris este agreabil, dar mai degrabă practic: este locul de muncă, locul activităților „cerebrale". La țară, în schimb, mobilierul depinde foarte mult de afecte, de simțuri, de amintirile de familie. Aranjarea mesei de prînz îmi poate lua și o oră; elementul vizual e foarte important – mîncăm, întîi, cu ochii.

O altă mare plăcere a mea e somnul. Din fericire, pot adormi foarte repede, oriunde aș fi, chiar și cînd filmez, chiar sub povara unui costum de epocă. Mă trezesc cu forțe proaspete.

Sînt o persoană „nocturnă". Nu ies foarte des, dar mă duc uneori la concerte de jazz sau la dans cu prietenii. Noaptea îmi place să umblu prin casă, să pun lucrurile la locul lor. E liniște, nu mă întrerupe nimeni, nici un telefon, o atmosferă propice pentru meditație. Citesc în pat pînă tîrziu noaptea, de obicei cărți englezești despre grădini, sorbind ceai de plante. Gîndurile îmi zboară, mă întreb ce amintiri mai am din copilărie. Două lucruri îmi vin în minte. Unul e că nu suport să văd uși lăsate deschise. Asta cred că vine de la faptul că, în copilărie, locuiam șase oameni într-un apartament prea mic, unde nimeni nu putea avea un locșor al lui. Eu și cele trei surori ale mele, toate fete volubile și pline de viață, vorbeam mereu în același timp. Așa își explica François Truffaut obiceiul meu de a-i întrerupe pe oameni cînd vorbesc. Nu vreau să fiu nepoliticoasă și, de altfel, ascult foarte atent, dar, pur și simplu, simt nevoia să intervin, să întrerup.

Îmi place să ascult zgomotul vîntului și al ploii, să aud copacii foșnind în timp ce adorm. Este reconfortant să simți natura în jur. Dacă-mi lipsește ceva în viață, este timpul, mai mult timp petrecut împreună cu cei care îmi sînt dragi. Niciodată nu spunem și nu arătăm îndeajuns cît de mult ținem la cineva. Toți avem nevoie de asta.

Rubrică realizată de
Angela Jianu

1000 + 1

Lincoln sau Rockefeller?

Manualele de istorie din Statele Unite consacră mai mult spațiu povestirii vieții milionarilor David Rockefeller și Andrew Carnegie, decît lui Abraham Lincoln, „părintele patriei" americane – se arată într-un studiu publicat de Federația profesorilor din S.U.A., elaborat de Paul Gagnon, profesor la Universitatea din Massachusetts. Textele cele mai uzitate în învățămîntul secundar consacră puțin spațiu explicării gîndirii marilor personalități fondatoare ale S.U.A., precum Abraham Lincoln sau George Washington. În cazul lui Lincoln, de pildă, nici unul dintre cele cinci manuale analizate nu-i consacră mai mult de cinci paragrafe. Manualele de istorie a Statelor Unite dau frecvent impresia că dezvoltarea și stabilitatea națiunii americane s-au născut și s-au menținut grație unei fericite întîmplări – arată studiul citat.

Un locuitor din regiunea Habarovsk (U.R.S.S.) a descoperit un pui de urs himalaian; l-a capturat și, apoi, l-a expediat unei grădini zoologice din Ucraina

Münchenezul Carl-Joachim Diringhoff este un pasionat colecționar de brichete. Cu cele peste 10 000 de bucăți pe care le are este prins în Guinness Book of Records

ÎN LUMEA ȘTIINȚEI

Cîte ceva despre vîrsta a treia

Cum să ne păstrăm pînă la o vîrstă înaintată forța, vigoarea, limpezimea ideilor? Iată o problemă care interesează omenirea din timpurile cele mai îndepărtate.

Francezii numesc bătrînețea „vîrsta a treia", subliniind că e o etapă foarte importantă a vieții omenești, la fel ca tinerețea și ca maturitatea. Este imposibil să ne împotrivim bătrîneții, însă o putem încetini și, mai ales, putem evita anumite inconveniente care însoțesc vîrsta înaintată. Nu e mai puțin adevărat că acest lucru cere eforturi, uneori considerabile.

Cu puțin timp înainte de a muri, scriitorul Ilia Ehrenburg nota: „De vreo cincisprezece ani, învăț să fiu bătrîn. Înainte credeam că sentimentele diminuează o dată cu puterile, apoi am început să înțeleg că trupul îmbătrînește mai repede decît sufletul, că trebuie să învăț să trăiesc ca un bătrîn. A învăța să-ți trăiești bătrînețea este o știință grea, însă indispensabilă."

Sistemul nervos fragil al bătrînilor îi face foarte vulnerabili. Ei se adaptează mai greu la schimbările care survin în viață.

Îmbătrînind an de an, fiecare din noi își pierde prietenii și își găsește cu greu alții, iar contactele, pentru care le-au trebuit zeci de ani spre a le realiza, acum se rup. Iată de ce persoanele vîrstnice au un comportament atît de sensibil față de singurătate.

Un vechi sfat se dovedește folositor: „Dacă vrei să fii sănătos, alungă din inimă toate supărările".

Cel mai bun remediu împotriva gîndurilor dezagreabile sînt ocupațiile plăcute și grija față de ceilalți, mai ales față de cei care au nevoie de ajutor și de compasiune. Or, cîte persoane vîrstnice am întîlnit care evită grijile „inutile", greutățile, șocurile emotive așa-zis dăunătoare sănătății! Ele îmbătrînesc prea repede tocmai pentru că nu se surmenează, nu se „supranelinștesc", nu-și „depășesc" regimul. Paradoxal, însă, tocmai egoiștii suferă cel mai mult de nevroze și se trezesc, în cele din urmă, într-o mîndră singurătate.

Emoțiile negative sînt însoțite de o secreție de adrenalină. Există chiar și un termen special: „anxietate adrenalinică". Adrenalina, acest hormon al „tensiunii și al tristeții", este neutralizat dacă facem multă mișcare, dacă depunem o activitate fizică. Însă, trecînd de la o categorie de vîrstă la alta, ne vine din ce în ce mai greu să „demarăm". Corpul pare să caute liniștea. Îmbătrînind, omul își impune, an de an, noi interdicții: să nu alerge, să nu meargă repede, să nu ridice greutăți (chiar dacă ele sînt perfect pe măsura forțelor lui). Iar acest lucru, în loc să îndepărteze bătrînețea, dimpotrivă, o aduce mai aproape. Organismul slăbește. Nici un leneș nu a trăit mult. Fapt este că îmbătrînirea e un proces complicat. Organismul nu „se stinge" pur și simplu, ci se adaptează constant, se reconstruiește. Astfel că tot ceea ce nu participă la procesul muncii este condamnat la degenerare, la pieire. Atrofia este rezultatul inactivității.

Medicul roman Cornelius Celsa dădea următorul sfat: „Omul trebuie să aibă un mod de viață variat, să-și ducă viața cînd la țară, cînd la oraș și să petreacă mult timp în mijlocul naturii. Dar trebuie, cît mai des cu putință, să facă exerciții fizice, deoarece lenea slăbește corpul..."

Iată și concluzia la care au ajuns unii medici: oamenii de 70 de ani se simt de două ori mai tineri dacă își consacră doar trei ore pe săptămînă sportului. S-a dovedit că exercițiile fizice permit păstrarea, timp de mulți ani, nu numai a forțelor și a dragostei de viață, dar, în aceeași măsură, limpezimea minții și facultățile creatoare. Mai mult, s-a remarcat că munca intelectuală este de un real folos în prelungirea vieții, iar istoria ne pune la dispoziție numeroase exemple de fecunditate artistică, și aceasta literalmente la sfîrșitul vieții. Astfel, Sofocle, care a trăit 90 de ani, a scris cea mai bună tragedie a sa, „*Oedip rege*", la vîrsta de 75 de ani. Ultimele capodopere ale pictorului I. Repin au fost realizate la 86 de ani. Goethe a terminat drama „Faust" la vîrsta de 82 de ani. Tițian, Bernard Shaw, Lev Tolstoi și atîția alții au avut o viață foarte lungă și foarte fertilă.

Creierul, la rîndul său, se supune acestei legi biologice: organul care lucrează cel mai mult îmbătrînește cel mai puțin și cel mai tîrziu. Psihologii spun că facultățile intelectuale și, în special, memoria slăbesc mai ales din lipsa stimulenților intelectuali, decît din cauza vîrstei ca atare. „Pentru ca creierul să nu îmbătrînească, el trebuie să lucreze", confirmă psihologul japonez Yakushiro Misodzawa. El a studiat mult timp, cu ajutorul ultrasunetelor, creierul persoanelor de vîrste diferite.

Și acum cîteva sfaturi practice:

— rețineți că cititul în poziția culcat dăunează ținerii de minte;

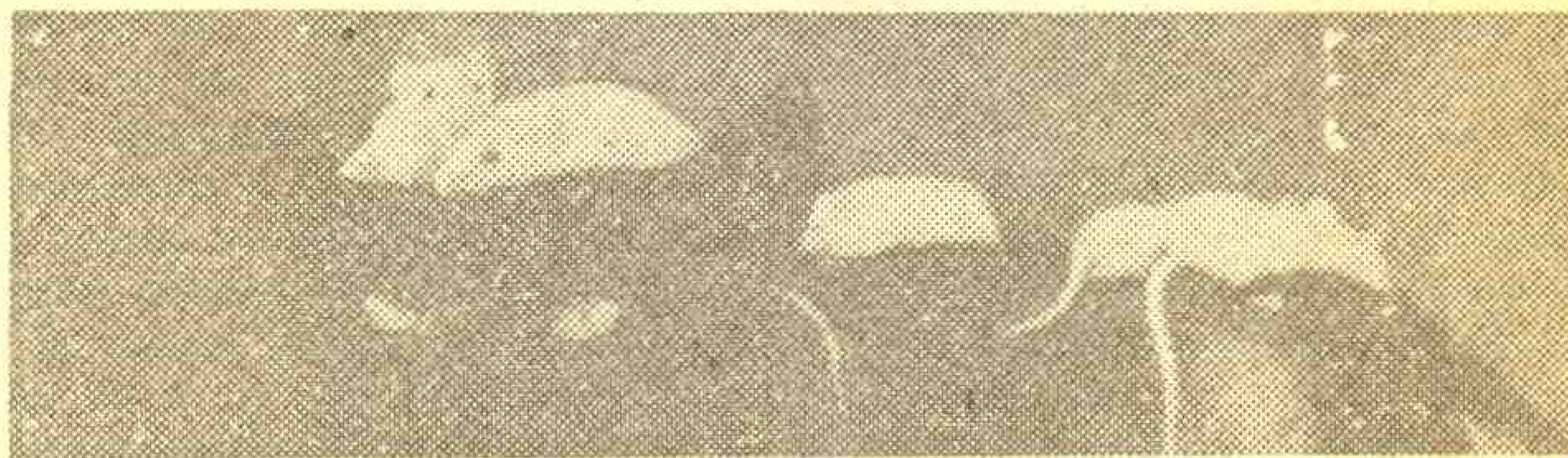
— preferați hrana antisclerotică: brînză albă, brînză în general, carne de pui, pește, soia, ficat;

— norma zilnică ideală de grăsimi, la o vîrstă înaintată, să nu depășească 1 g pentru fiecare kilogram din greutatea corpului și orice fel de ulei e mult mai bun decît cel mai bun unt;

— la fiecare 3—4 luni, luați polivitamine.

Observațiile savanților, și nu numai ale lor, permit această concluzie neașteptată: reușesc să nu îmbătrînească doar cei care nu vor să îmbătrînească!

(După „Sputnik" — U.R.S.S.)

Acești mici artiști sînt membri ai circului cu șoareci Ruppert, singurul de acest fel din R.D. Germană, fondat în 1975. Pisica neagră și șoarecii „săi" dau aproximativ 300 de spectacole pe an, spre amuzamentul și mirarea deopotrivă a tinerilor și vîrstnicilor

La confluența unor străvechi civilizații

Razele strălucitoare ale soarelui Orientului se răsfrîng, în zori, cu sclipiri aurii, pe zidurile înalte ale cetății din piatră gălbuie de Iudeea, construită cu patru secole în urmă, la ordinul sultanului otoman Soliman Magnificul, pentru a proteja bătrînul oraș al Ierusalimului, distrus și reconstruit de șaptesprezece ori în decursul multimilenarei sale istorii.

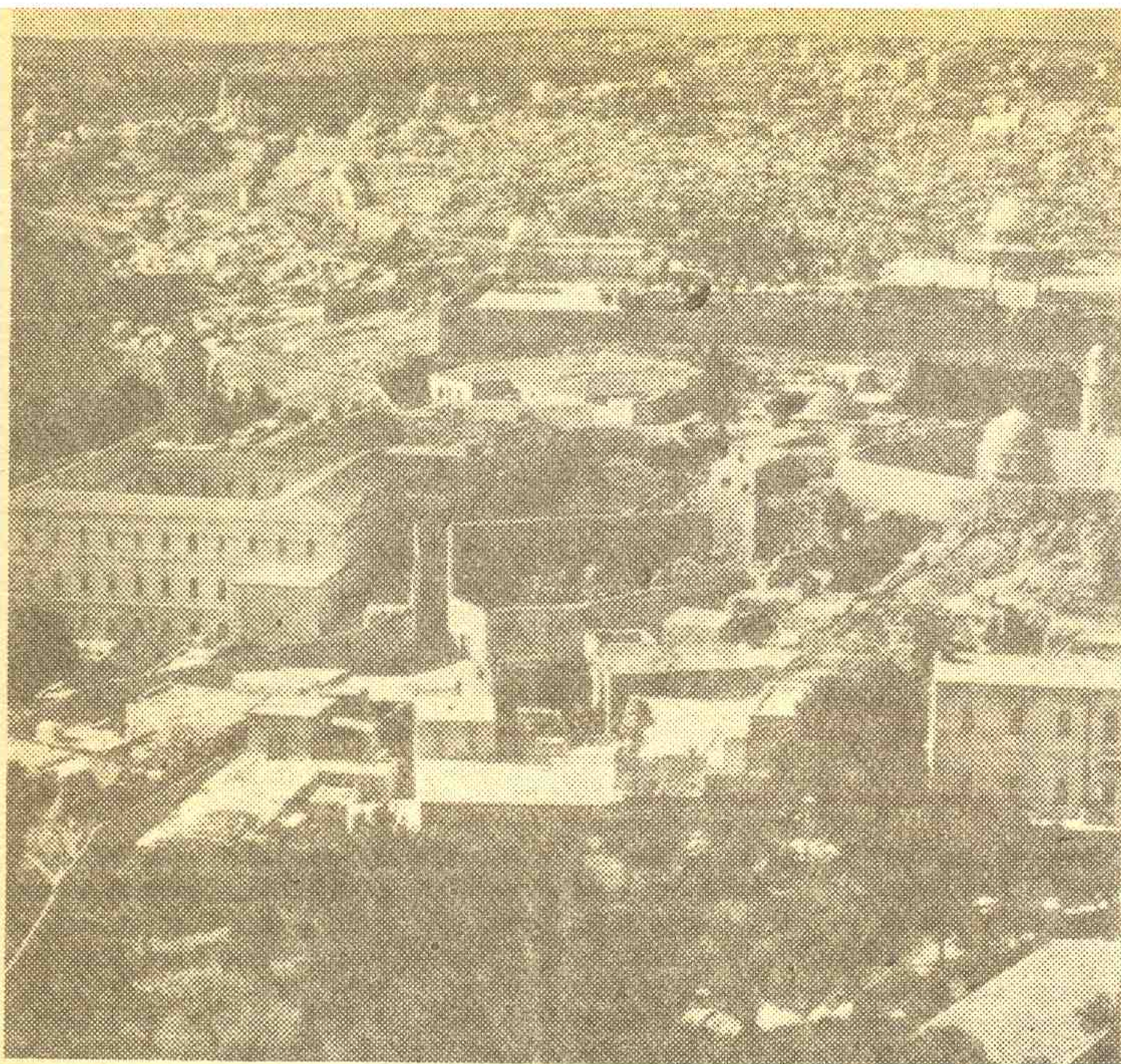
O liniște profundă, încărcată parcă de străvechile sale mituri și legende, plutește odihnitoare peste „orașul sfînt" al fiecăreia dintre cele trei religii monoteiste: creștină, musulmană, israelită. Dar, la puțin timp după răsăritul soarelui, animația obișnuită a zilei începe să pătrundă, încetul cu încetul, pe ulițele înguste, încărcate pînă la refuz de amintirile vremurilor de mult apuse.

Evrei pioși, cu bărbi stufoase și perciuni lungi, răsuciți peste urechi, îmbrăcați în caftane negre și cu pălării largi sau căciuli rotunde de blană pe cap, se îndreaptă, cu pași mărunți, spre „Zidul de Vest", cunoscut, în literatura mondială, sub numele de „Zidul Plîngerii", pentru a-și rosti, acolo, rugăciunile de dimineață. Din vîrfurile minaretelor, melopeele sacadate ale muezinilor cheamă credincioșii din cartierele musulmane la îndeplinirea obligațiilor ritualului matinal. Atmosfera religioasă este completată de dangătul răsunător al clopotelor puzderiei de biserici creștine ce împînzesc „orașul vechi" și împrejurimile sale imediate.

Pe sub porțile Damasc și Jaffa — de la ieșirea cărora pornesc mai multe linii de autobuze în direcția diverselor cartiere evreiești sau arabe din afara zidurilor înconjurătoare ale orașului vechi — pășesc grupuri grăbite de locuitori ai cetății ce își au serviciile în alte zone ale Ierusalimului. În strîmtele artere comerciale, negustorii de tot felul ridică obloanele prăvălioarelor în care se pot găsi cele mai diferite mărfuri ale Orientului și Occidentului, îngemănate într-o paletă policromă, specifică locului. Pe tarabe așezate în plină stradă se văd etalate piramide de verze, pătlăgele roșii și vinete, cartofi și ceapă, portocale, lămîi, mere, banane, smochine și măsline proaspete, o inimaginabilă varietate de legume și fructe, așa cum se întîlnește obișnuit în mai toate piețele Orientului. Apariția vînzătorilor ambulanți de suveniruri, roade ale migalei și imaginației artizanale fără limită, anunță sosirea primelor grupuri de turiști străini cărora li se oferă, cu insistență, din toate părțile, statuete și coliere din os și sticlă, diverse obiecte frumos meșteșugite din aramă, cu simboluri creștine, islamice sau ebraice, cruciulițe și semiluni de atîrnat la gît, „menorahuri" (candelabre cu șapte brațe) in miniatură, seturi de ilustrate și tablouri ale unor pictori amatori, înfățișînd vestigii antice și medievale. Urmează, la rînd, numeroase relicve religioase, oferite ca așchii din crucea răstignirii lui Isus (cîte cruci ale prezumtivului martiriu s-au vîndut oare în întregime, pînă la ultima bucățică de lemn, pe parcursul ultimului secol?!), sticluțe cu **apă sfințită de la botezul în rîul** Iordan, scame din giulgiul în care a fost înfășurat la coborîrea în mormînt și cîte alte asemenea minunății plătite, cu bani nu tocmai puțini, de pelerini naivi.

Peisajul se umple repede de vestimentația pestriță a mulțimii într-o continuă forforă. Băieți și fete în blugi sau șorturi și bluze ușoare fără mîneci, calugari greco-ortodoxi sau romano-catolici în rase lungi pînă la glezne, încinși peste mijloc cu șnururi groase, arabi palestinieni cu capul acoperit de keffiehuri, obișnuitele basmale albe sau în carouri cu alternanță de negru și roșu, polițiști și militari din trupele de intervenție cu puștimitraliere „Uzi" atîrnate neglijent pe umăr, amintind că atmosfera pașnică, de la prima vedere, poate fi adesea înșelătoare — întregesc imaginea viu colorată a „orașului vechi".

Mă aflam la Ierusalim pentru a doua oară la un interval de douăzeci de ani. Prima dată, în aprilie 1967, îl vizitasem doar parțial, nereușind să văd „orașul vechi". Mă mulțumisem, atunci, să privesc de la distanță zidurile cetății din mijlocul cărora se înălța, dominîndu-le, uriașa cupolă a moscheii lui Omar. În acel timp, Ierusalimul era împărțit în două zone distincte, despărțite printr-o „linie de demarcație", moștenită de la încetarea focului din cursul primului război arabo-israelian al anilor 1948—1949. „Orașul nou", evreiesc, sub administrația statului Israel, își întindea cartierele sale moderne pe colinele și văile din partea de vest. Cetatea „orașului vechi" — cu locurile sfinte ale celor trei religii și cartierele arabe înconjurătoare —, din zona estică, făcea parte, împreună cu teritoriul de pînă la rîul Iordan, din regatul hașemit al Iordaniei. Trecerea în „orașul vechi", venind din zona evreiască a Ierusalimului, era blocată, și pe „linia de demarcație" cuiburi de arme automate, amplasate în clădiri izolate, mărginașe, de pe ambele laturi, deschideau, adeseori, focul, periclitînd însăși

Vedere de pe Muntele Măslinilor

apropierea de locurile respective.

Divizarea aceasta contravenea flagrant prevederilor rezoluţiei Adunării Generale a O.N.U. din noiembrie 1947, privind partajarea Palestinei în două state distincte — evreiesc şi arab, cu precizarea că Ierusalimul, în întregul său, urma să constituie o enclavă separată sub administraţia internaţională a Organizaţiei Naţiunilor Unite. La puţin timp, încălcînd rezoluţia amintită a O.N.U., Israelul a hotărît să-şi stabilească capitala la Ierusalim, act nerecunoscut ca valabil de comunitatea internaţională, care refuză, şi în prezent, să-şi mute acolo ambasadele de la Tel Aviv.

Cîţiva ani mai tîrziu, funcţionînd în calitate de corespondent al presei române pentru Orientul Mijlociu, am avut prilejul să mă deplasez destul de des în Iordania. Dar nici atunci n-am putut să vizitez „oraşul vechi" al Ierusalimului. Între timp se consumase aşa-numitul „război de şase zile", din iunie 1967, şi armata israeliană ocupase întregul Ierusalim, inclusiv teritoriile arabe de pe malul vestic al Iordanului, trecerea fiind oprită în sens invers. Ulterior, parlamentul israelian a decis să anexeze „oraşul vechi" şi cartierele arabe din partea estică a acestuia, decretînd Ierusalimul, în totalitatea sa, drept „capitala veşnică şi indivizibilă a Israelului", hotărîre condamnată ca ilegală de Adunarea Generală a O.N.U.

Cea de a doua călătorie spre Ierusalim am început-o venind de la Tel Aviv, unde poposisem, cu cîteva zile mai înainte, ca invitat al Ministerului afacerilor externe israelian. De la Tel Aviv la Ierusalim (62 de kilometri în total), noua autostradă, pe care rulam acum, străbate o bună bucată de drum prin cîmpia de coastă, acoperită de diverse plantaţii, grădini legumicole, livezi de citrice şi păşuni. La scurtă vreme de la plecare, pe partea stîngă a şoselei, la oarecare distanţă în interior, am revăzut clădirile aeroportului internaţional Ben Gurion, de la Lod, principala poartă aeriană a Israelului, unde aterizasem, şi eu, la sosire, cu obişnuita cursă a TAROM-ului.

Tablou rural

Am început urcuşul spre Ierusalim prin Bab el Ued sau Sha'ar Ha Gay (poarta văii), cum i se spune în ebraică defileului ce se strecoară şerpuind printre primele înălţimi ale munţilor Iudeei. Colinele pietroase sînt acoperite de păduri plantate în ultimele decenii. Una dintre ele, numărînd şase milioane de arbori, poartă numele de „pădurea martirilor" în amintirea victimelor holocaustului nazist din timpul celui de al doilea război mondial.

Ne-am oprit pentru micul dejun la un restaurant modest, dar curat şi bine aprovizionat din satul arab Abu Gosh, cu gustări specifice ale bucătăriei din întregul Orient, din care, bineînţeles, nu lipsea „homosul" preparat din năut fiert şi terciuit, cu ulei de susan, zeamă de lămîie şi frunze de mentă drept ornamentaţie. Înainte de a ajunge la Ierusalim, gazdele m-au invitat să vizitez kibuţul Ma'ale Ha'Hamisha, situat într-o zonă din apropiere, deasupra satului arab menţionat.

Kibuţurile, o formă specifică social-economică a pionieratului colonizării evreieşti din Palestina în prima parte a secolului nostru, numără astăzi 250 de unităţi, răspîndite pe întregul teritoriu, însumînd un total de 110 000 locuitori, adică circa patru la sută din întreaga populaţie a Israelului. Ponderea lor în economie este importantă: ele dau 40 la sută din producţia agricolă şi 7 la sută din exportul de mărfuri industriale.

La începuturile lor, kibuţurile îşi consacrau activitatea, în totalitate, agriculturii, desţelenind terenuri aride şi mlăştinoase şi făcîndu-le roditoare; ele constituiau un fel de ferme colective unde întreaga muncă se desfăşura în comun, cu participarea tuturor membrilor acestora. În ultimii ani, activităţile economice s-au diversificat, kibuţurile dezvoltînd, în paralel, puternice sectoare industriale şi de interes turistic. Kibuţul Ma'ale Ha'Hamisha, de pildă, concentrează o populaţie de circa trei sute de suflete. Pe lîngă sectorul agricol propriu-zis, cuprinzînd pomicultură, creşterea vacilor de lapte, a oilor şi curcanilor (în Israel, producţia acestora, dovedindu-se propice în condiţiile naturale existente, se desfăşoară pe scară largă), dispune şi de două mici fabricuţe — una de îmbrăcăminte, alta de dulciuri —, precum şi de un hotel turistic, cu toate amenajările necesare, foarte căutat, în special pe timpul verii, datorită altitudinii şi climei sale mai răcoroase, de clienţii din Tel Aviv şi alte localităţi de pe litoralul mediteranean unde temperaturile sînt mai ridicate şi aerul umed. Un alt kibuţ pe care l-am vizitat, tot în apropiere de Ierusalim, avea, pe lîngă alte unităţi mai mici, cu profil industrial, şi o modernă fabrică de mobilă metalică, folosind în buna parte tehnică robotizată.

Viaţa socială în kibuţuri, moştenire din vremurile pionieratului, împrumută forme egalitare de repartiţie şi consum: mesele se servesc împreună de toţi locuitorii la cantina aşezării; îmbrăcămintea şi alte lucruri de strictă necesitate sînt primite fără plată de la magaziile respectivelor unităţi, inclusiv ţi-

gările de către fumători, toate acestea conform unor raţii hotărîte de comun acord în cadrul adunării generale a membrilor. De altfel, circulaţia banilor în interiorul kibuţurilor a fost abolită de la începutul începutului, acordîndu-se doar o sumă forfetară anuală, modestă şi egală fiecărei familii, pentru cheltuieli personale în afara aşezării. Copiii trăiesc, din primii ani de viaţă, în creşe, grădiniţe şi învaţă la şcolile primare din kibuţuri. (Continuarea studiilor în alte trepte de învăţămînt din afara aşezării este suportată tot de colectivitatea respectivă). Ei sînt „oaspeţi" cîteva ore pe zi la părinţi, pentru a se întoarce, apoi, seara din nou la dormitoarele comune de la „Casa copiilor", şi asta în marea majoritate a kibuţurilor.

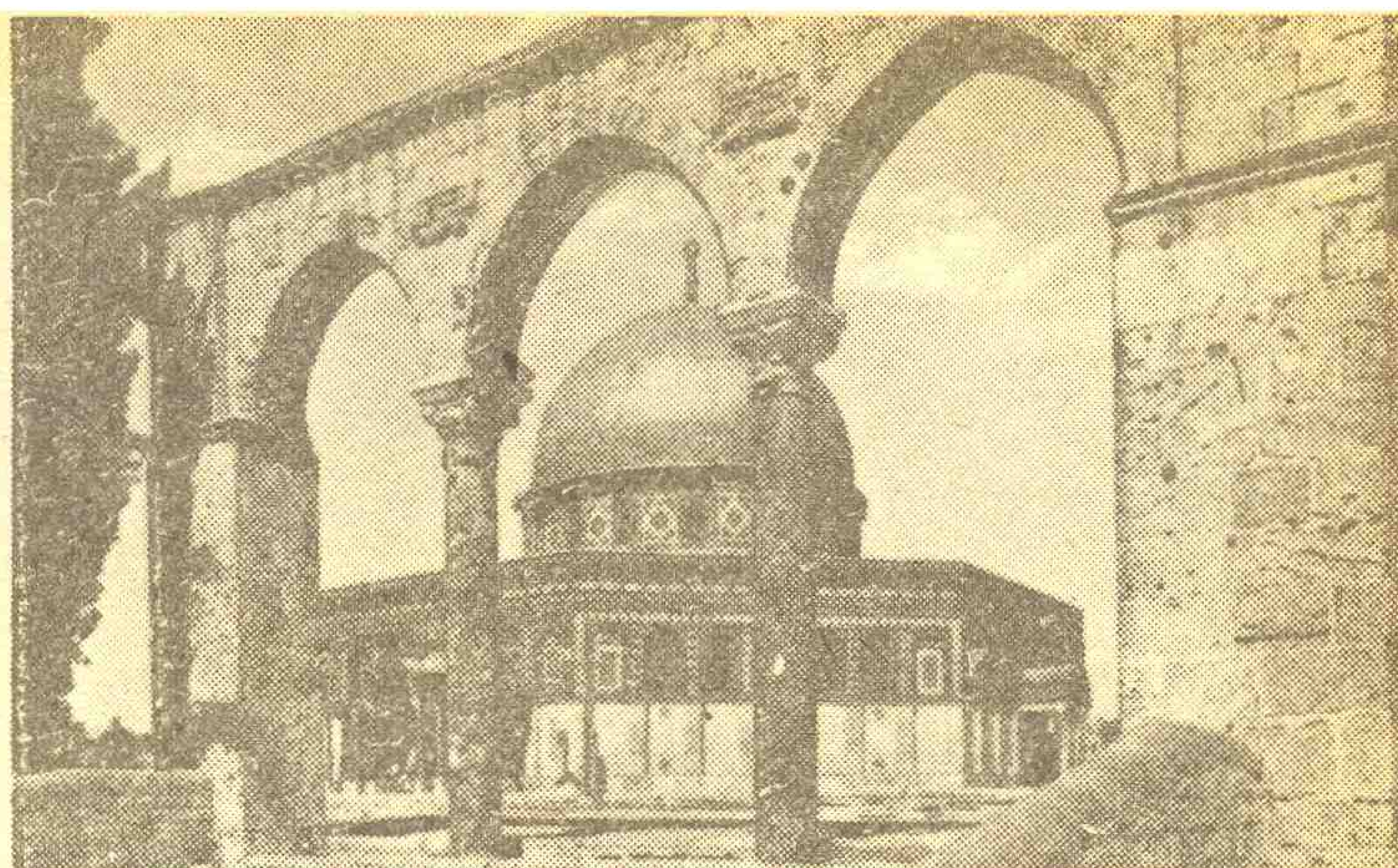
Tabloul „rural" al Israelului de azi este completat şi de alte forme social-economice, cum ar fi moshavurile (cooperative agricole), sau de numeroase ferme proprietate individuală, mai mici sau mai mari. Kibuţurile constituie însă, în acest peisaj divers, un sistem aparte, cu o istorie distinctă, formînd baza economică a colonizării evreieşti moderne în Palestina şi, în continuare, fundamentul politico-militar al tînărului stat israelian, rol care, deşi diluat în prezent, rămîne totuşi în picioare. Pentru mulţi din noii imigranţi, traiul în kibuţuri, cu exigenţele sale egalitariste, nu este prea atrăgător în comparaţie cu ceea ce consideră că le-ar putea oferi viaţa tumultuoasă a oraşelor. Dar, pentru cei din a treia sau a patra generaţie în kibuţuri, puterea obişnuinţei şi influenţa educaţiei din familie se dovedesc determinante, cazurile de renunţare şi părăsire de către cei mai tineri fiind, în general, rare.

File de istorie

Continuîndu-ne drumul prin defileul Bab el-Ued şi ajungînd la ieşirea dintre pereţii săi aproape drepţi, am zărit, în fine, primele cartiere ale Ierusalimului modern, cu clădirile sale din piatră alb-gălbuie, într-o arhitectură cu motive influenţate de stilul specific al construcţiilor oraşului antic, aşa cum este el imaginat. Această părere mi-a fost accentuată vizitînd macheta în aer liber, la scara 1:50, a Ierusalimului de-acum două milenii, din timpul lui Irod, şi care este amplasată în grădina hotelului Holy Land, întregul complex fiind dotat cu un sistem audioexplicativ în mai multe limbi de circulaţie internaţională.

Oraşul urcă şi coboară pe coline şi văi aride, aşteptînd să fie transformate, conform planurilor edilitare, în parcuri şi noi zone de locuit. Aglomerarea urbană devine tot mai densă în partea centrală, ajungînd, în sfîrşit, la zidurile de cetate ale Ierusalimului antic şi medieval, unul dintre cele mai vechi oraşe ale lumii. Conform legendelor biblice privind geneza denumirii Ierusalimului (Yerushalaym în ebraică), Sem, fiul lui Noe, ar fi dorit să-l boteze „Salem" (pace), dar tatăl său, salvat de pe urma potopului, a vrut să-i spună „Yeru" (teama de pedeapsă). Pentru a-i mulţumi şi pe unul şi pe altul, Dumnezeu a hotărît ca oraşul să poarte numele de Ierusalim. Texte literare egiptene din antichitate îl pomenesc, pentru prima oară, sub numele de Urusalimum sau Rushalimum, avînd semnificaţia de „întemeiat de Salem". În Biblie este citat un anume Melchisedec, rege al Salemului, care se întîlneşte cu Abraham pentru a încheia o alianţă. Cînd triburile ebraice au intrat în ţara Canaan, cu aproape două milenii înaintea erei noastre, tot conform textelor biblice, Iosif l-ar fi învins, într-o luptă, pe viaţă şi pe moarte, pe Adoni Sadek, regele Ierusalimului, ceea ce subliniază existenţa anterioară a oraşului. Tot din aceste izvoare literare aflăm că, la împărţirea ţării Canaan între cele douăsprezece triburi ebraice, Ierusalimul a făcut parte din moştenirea lui Benjamin.

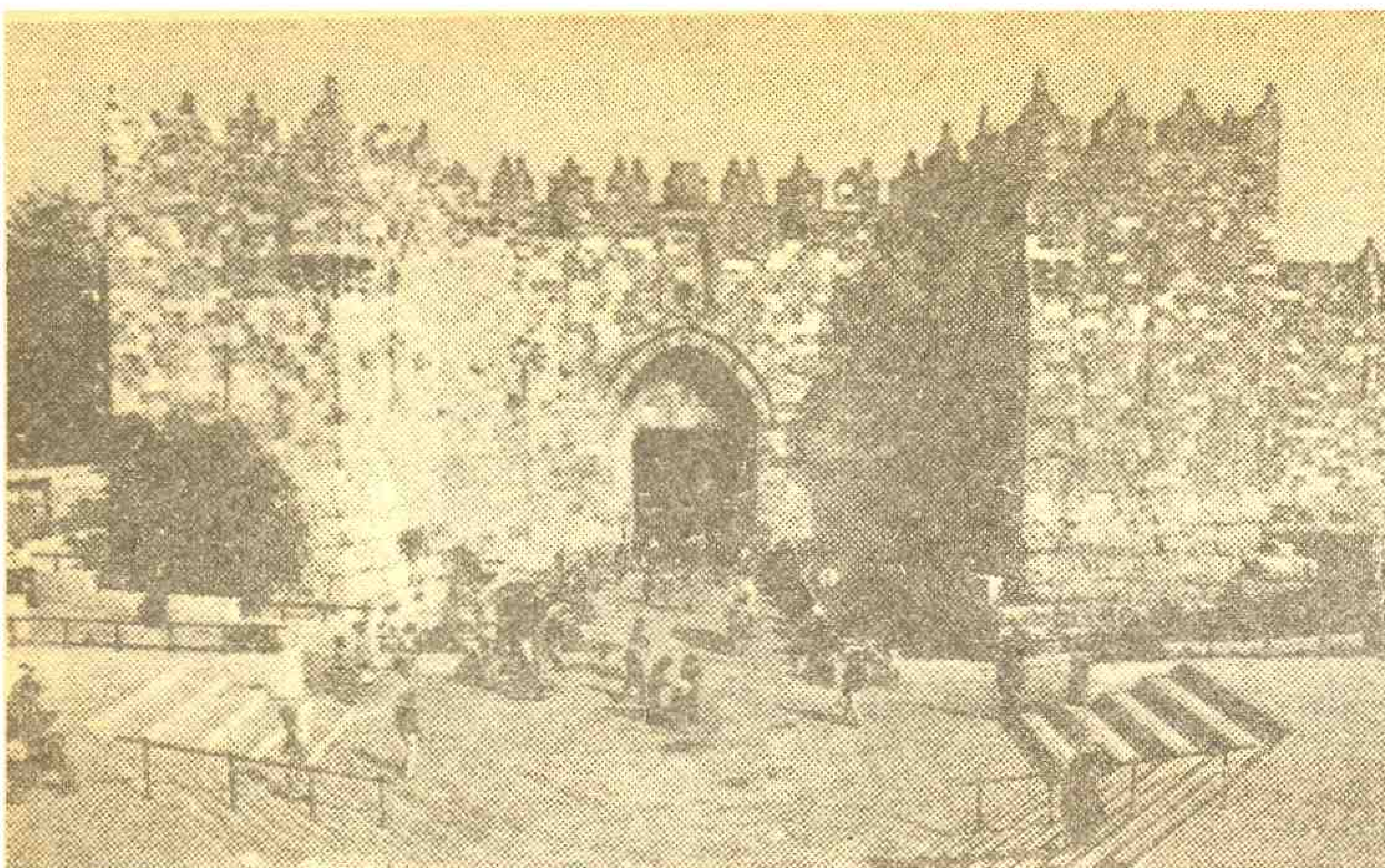
Regele David şi, mai tîrziu, Solomon şi-au stabilit reşedinţa lor în acest oraş. Solomon a construit marele Templu închinat lui Yahve (dumnezeul unic) şi somptuosul său palat, unde legenda spune că a primit, în vizită, cu mult fast, pe puternica regină din Saba. La moartea sa, statul a fost divizat, fiul Roboam devenind regele Iudeei, cu capitala la Ierusalim, iar cealaltă parte a ţării ocupate de evrei (mai puţin zona litoralului mediteranean, aflată în stăpînirea filistinilor, popor nesemitic, de unde a venit şi numele de Palestina) va constitui un regat separat purtînd numele de Israel.

Domul Stîncii

În anul 587 î.e.n., Nabucodonosor, regele Babilonului, cucereşte oraşul şi distruge din temelii Templul lui Solomon, luîndu-i populaţia în robie. Revenind din exilul babilonian, cu o jumătate de secol mai tîrziu, evreii, cîţi s-au mai întors, au trecut la reconstrucţia Templului şi a oraşului, aducînd acolo, pentru repopulare, o zecime din locuitorii aşezărilor rurale. A urmat, apoi, cucerirea macedoneană a lui Alexandru cel Mare, care, intrînd în Ierusalim în anul 332 î.e.n., a inaugurat, pentru întreaga zonă geografică a Siriei şi Egiptului antic, era dominaţiei şi influenţei elenistice, ce va dura circa trei secole, punîndu-şi pecetea asupra vieţii vechiului oraş şi a întregii Palestine din acele vremuri. Stăpînirii elenistice i-a urmat cea romană, începînd cu anul 63 î.e.n., cînd Pompei a cucerit Ierusalimul. Ulterior, Roma a instalat aici, ca rege al Iudeei, supus ei, pe Herod (Irod), care va înfrumuseţa oraşul şi Templul. Cam în această perioadă istorică, miturile biblice situează prezenţa lui Isus şi martiriul său pe cruce dictat de şefii clerului ebraic (în a cărui religie, creştinismul apăruse ca o sectă disidentă), sentinţă supervizată şi de procuratorul roman al Ierusalimului — Pilat din Pont.

Revoltele cu caracter politico-religios ale unei părţi din populaţia evreiască împotriva ocupaţiei romane, în secolele I şi II, vor conduce la incendierea Templului şi a oraşului în anul 70 şi raderea sa completă de pe suprafaţa pămîntului în anul 135, cînd învingătorii construiesc, pe locul unde fusese Ierusalimul, o aşezare nouă, proprie,

Poarta Damascului

denumita Aelia Capitolina, iar evreii rămaşi sînt împrăştiaţi pe tot cuprinsul imperiului, într-un nou şi total exil.

Împărăteasa Elena, mama lui Constantin cel Mare, trecută la religia creştină, vizitînd în anul 326 Ierusalimul, construieşte aici biserica Sfîntului Mormînt, principalul loc de pelerinaj pentru credincioşi pînă în zilele noastre. Trei secole mai tîrziu, Imperiul bizantin va pierde întregul teritoriu stăpînit în Orientul Mijlociu, inclusiv Ierusalimul, cucerit de califul Omar, unul din cei mai apropiaţi discipoli ai profetului Mahomed, la numai şase ani de la moartea întemeietorului noii religii. Primind denumirea arabă de El Kuds (sfîntul), vechiul oraş va fi împodobit cu o serie întreagă de construcţii musulmane religioase şi laice, devenind al treilea „oraş sfînt" al islamului după Mecca şi Medina. Pe cuprinsul său vor trăi, în bună înţelegere, musulmanii, creştinii şi puţinii evrei care se mai găseau în Palestina în momentul cuceririi arabe.

În primul secol al mileniului nostru, îşi fac apariţia, la porţile oraşului, în armurile lor grele, cavalerii cruciaţi ai Europei apusene, mînaţi spre aceste meleaguri nu atît de credinţă, cît de poftele înavuţirii şi măririi. Intrînd în Ierusalim, după un asediu îndelungat, cu promisiunea respectării vieţii locuitorilor, cruciaţii au masacrat, în mod barbar, populaţia musulmană şi evreiască, fără deosebire, într-o îngrozitoare baie de sînge. Apoi, s-au instalat ca stăpîni, întemeind aşa-numitul regat latin al Ierusalimului, care va rezista stihiilor istoriei timp de aproape două veacuri.

După prăbuşirea regatului latin şi a ducatelor cruciate din Orient, domnia islamului a fost exercitată, o perioadă, de sultanii mameluci de la Cairo. Apoi, din anul 1517, Ierusalimul a trecut sub stăpînirea Imperiului otoman, rămînînd, în această situaţie, exact patru secole. Din 1917 pînă în 1948, oraşul va găzdui administraţia britanică a Palestinei, aceasta exercitînd mandatul de tip colonialist primit de guvernul de la Londra — perioadă tulbure determinată de o sofisticată politică de învrăjbire a comunităţilor etnice şi religioase de pe teritoriul în cauză, care a generat situaţia de încordare, de insecuritate şi confruntări armate, din următoarea jumătate de veac, intrată, în limbajul internaţional, sub denumirea de „conflictul din Orientul Mijlociu". Acest conflict, încă nestins, şi-a lăsat amprenta şi asupra istoriei recente a Ierusalimului, cu animozităţi ce provoacă neliniște şi, uneori, incidente grave. Chiar cu cîteva zile înainte de a poposi la Ierusalim, atentatul comis împotriva unui tînăr religios evreu provocase o reacţie violentă din partea elementelor extremiste, acestea trecînd la devastări şi incendieri de prăvălii şi locuinţe în cartierul musulman al „oraşului vechi", cu greu stăvilite, pînă la urmă, de forţele de ordine.

„Oraşul vechi"

Ajungînd la Ierusalim, am profitat de primul răgaz, între două convorbiri profesionale, pentru a vizita „oraşul vechi" cu locurile sale istorico-religioase ce constituie principala atracţie pentru turiştii şi călătorii străini de tot felul. „Oraşul vechi", înconjurat de ziduri înalte de cetate, perfect conservate, formînd un patrulater cu un perimetru de patru kilometri, este împărţit în patru cartiere distincte — armenesc, evreiesc, creştin şi musulman — în care trăiesc mai multe mii de locuitori dintr-o populaţie totală de peste 400 000 de suflete, cît numără în întregime Ierusalimul de azi. Primele cartiere, în afara zidurilor cetăţii, au apărut abia în a doua jumătate a secolului trecut, „oraşul vechi" rămînînd, acum, ca o insulă istorică în mijlocul unei aglomerări urbane moderne, mult mai întinse.

În interiorul cetăţii, unde circulaţia este aproape în întregime pietonală, accesul se face prin opt porţi spre care conduc artere venind din toate punctele cardinale. Pe latura de nord sînt trei intrări: Poarta Florilor sau a lui Irod, Poarta Nouă, deschisă în timpul sultanului otoman Abdul Hamid pentru a facilita accesul în cartierul creştin, şi Poarta Damascului, împodobită cu elemente de arhitectură orientală, construită pe vestigiile a două porţi din timpuri mai vechi. Poarta Sf. Ştefan, denumită şi „Poarta Leilor", datorită celor doi lei gravaţi în piatră la intrare, reprezentînd blazonul sultanului mameluk Beybars, şi Poarta Aurită (în prezent închisă) se află amplasate în zidul estic ce domină celebra Vale Cedron, deasupra căreia se înalţă, de cealaltă parte, Muntele Măslinilor, străjuit de cupolele aurii ale mai multor biserici creştine.

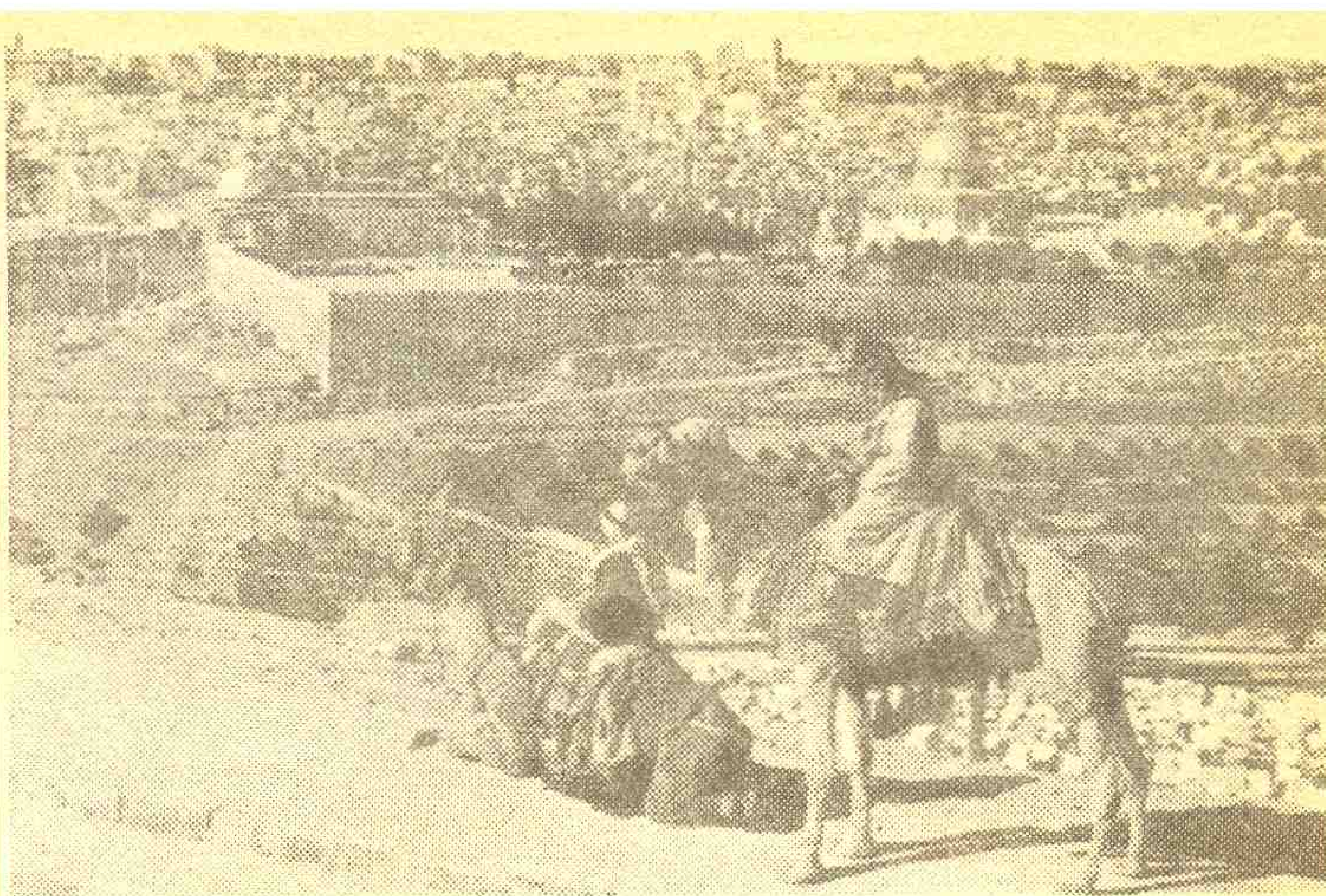
Latura vestică are o singură ieşire: Poarta Jaffa, de unde pornea, pe timpuri, drumul spre Mediterana. În sfîrşit, intrările prin partea de sud a zidului cetăţii se numesc: Poarta Gunoaielor (de la întrebuinţarea pe care o avea în trecut) şi Poarta Sion (Bab en Nabi Daud — în arabă), plasată în faţa colinei cu acelaşi nume, unde este situat mormîntul tradiţional al regelui David (neconfirmat de ştiinţa istoriei).

Am intrat în vechiul oraş prin această ultimă poartă răspunzînd în cartierul armenesc unde trăieşte una din cele mai vechi comunităţi ale oraşului, printre cele dintîi care au adoptat creştinismul chiar în prima perioadă a erei noastre. Marea catedrală armenească datează, în arhitectura actuală, din vremea cruciaţilor, fiind construită pe locul unei mînăstiri bizantine. Este acoperită cu plăci albastre de faianţă splendid decorate. Tot aici se află un muzeu de artă armeană, şcoli teologice, tipografii, biblioteci şi un cămin pentru pelerini. Tezaurul catedralei cuprinde manuscrise foarte vechi, veşminte preoţeşti bogat brodate cu fir de aur şi argint, obiecte de cult din metale preţioase bătute cu pietre nestemate şi însuşi sceptrul ultimului rege al Armeniei.

Din partea estică a cartierului armenesc se trece în vechiul cartier evreiesc al oraşului. Acesta datează din evul mediu. După distrugerea Ierusalimului antic de către romani,

evreilor nu li s-a mai permis să intre în noul oraş. Iar mai tîrziu, în timpul regatului latin al Ierusalimului, prezenţa lor a fost inexistentă şi datorită persecuţiilor suportate din partea cruciaţilor fanatici care-i considerau vinovaţi de răstignirea lui Isus. Abia prin secolele XV—XVI, după ce Ierusalimul devenise, din nou, un oraş musulman, un mic număr de evrei, veniţi din Spania şi Europa răsăriteană, s-au stabilit aici, construind sinagogi şi şcoli talmudice. Pînă în veacul trecut, cînd a început colonizarea modernă, populaţia evreiască a cetăţii era destul de puţin numeroasă, limba sa uzuală fiind araba; la fel şi obiceiurile şi modul de viaţă. Noii veniţi s-au stabilit, în general, dincolo de zidurile cetăţii, construind primele cartiere în partea de vest, care s-au extins cu timpul, în aceeaşi direcţie cardinală, şi au format „noul oraş" evreiesc. În 1948, cînd Legiunea Arabă a regatului haşemit al Iordaniei a cucerit „oraşul vechi", în întregul său, în cartierul evreiesc al cetăţii mai trăiau circa două mii de locuitori care au fost nevoiţi, atunci, să-l părăsească complet. După ocuparea cetăţii Ierusalimului de către armata israeliană, în iunie 1967, vechiul cartier evreiesc a fost reconstruit şi modernizat, găzduind, în prezent, pe lîngă locuinţe şi magazine diverse, şcoli religioase, galerii de artă, studiouri ale artiştilor.

Parcurgînd străzile strîmte, dar cu înfăţişare nouă, am ajuns, după cîteva minute, la locul cel mai venerat al evreilor de pretutindeni: Ha Kotel Ha 'Maaravi (Zidul de Vest), cunoscut sub numele de „Zidul Plîngerii", vestigiu solitar al marelui templu din antichitate, unde, după distrugerea vechiului Ierusalim de către romani, evrei veneau, în pelerinaj, să se tînguiască pentru marea nenorocire ce-i lovise. Ceea ce se mai vede astăzi este o porţiune de zid, construită din blocuri imense de piatră, deasupra văii Tyropoeon, unde, secole de-a rîndul, se aruncau gunoaiele cetăţii, înainte de a fi transportate în afară. În zilele noastre, „Zidul de Vest" a devenit loc de rugăciune şi pelerinaj; mulţimea se adună pentru manifestări oficiale religioase sau civile, iar trupele israeliene de elită depun, aici, jurămîntul lor militar. Vinerea, la asfinţitul soarelui, mii de credincioşi vin în acest loc să aştepte sabatul — sărbătoarea săptămînală de repaus, cumpătare şi meditaţie, bărbaţii avînd locul lor special de rugăciune, separat de cel al femeilor. Există obiceiul ca, între crăpăturile dintre blocurile de piatră ale zidului, să fie introduse bilete adresate direct divinităţii, prin care credincioşii îşi exprimă sentimentele religioase sau îi solicită

La porţile vechii cetăţi

sprijin în chestiuni personale. Obiceiul acesta este respectat, în mod simbolic, de mulţi dintre străinii de origine evreiască care vizitează „oraşul vechi", şi un asemenea gest a fost făcut, se spune, şi de fostul secretar de stat american, Henry Kissinger, în cursul unei călătorii întreprinse la Ierusalim.

Deasupra „Zidului Plîngerii", o esplanadă perfect dreptunghiulară, situată pe colina Moriah, acolo unde odinioară se ridica Marele Templu şi palatul regelui Solomon, formează, astăzi, un complex religios musulman, dominat de două celebre moschei cu profunde semnificaţii pentru lumea islamică. O punte peste valea de la „Zidul Plîngerii" — bine păzită, de militari israelieni din trupele de poliţie, pentru securitatea locului (în 1986 au fost aruncate două grenade împotriva unui grup de paraşutişti ce veniseră acolo pentru depunerea jurămîntului) — conduce, printr-o intrare îngustă, la esplanadă.

În mijlocul acestui platou, străjuit de palmieri şi împodobit cu ronduri de flori, se înalţă moscheea lui Omar, denumită şi „Cupola Stîncii", una dintre cele mai frumoase reuşite nu numai a arhitecturii otomane, ci a arhitecturii religioase, în general. Stînca, aflată în mijlocul moscheii şi înconjurată de o balustradă de lemn, a inspirat multe legende. Conform scrierilor biblice, Abraham şi-ar fi adus aici pe fiul său Isac pentru a fi sacrificat, după obiceiurile vremurilor străvechi. Înlocuirea acestuia cu un berbec a marcat sfîrşitul sacrificiilor umane. În amintirea evenimentului, cornul de berbec (Shofar) este utilizat, şi astăzi, în ritualul de Rosh Hashana (anul nou ebraic) şi de Yom Kippur (marea iertare), sunetul său răsunînd în momentul ceremoniilor excepţionale. Deasupra colinei Moriah, Solomon a construit Marele Templu distrus de babilonieni, reconstruit de evreii reîntorşi din exil, înfrumuseţat de Irod şi ars, apoi, de romani.

După tradiţia musulmană, de pe stînca amintită, Mahomed s-a înălţat, condus de îngeri, spre ceruri, şi moscheea ridicată în acest loc comemorează tocmai episodul respectiv din viaţa Profetului, întemeietor al religiei islamice. Cînd califul Omar a cucerit Ierusalimul, în 638, doar la şase ani de la moartea lui Mahomed, el s-a gîndit să construiască o moschee pe colina Moriah şi a stabilit locul în jurul stîncii înălţării la cer a profetului. Dar dispariţia sa prematură din viaţă nu i-a mai permis să îndeplinească această operă. Moscheea, denumită impropriu a lui Omar, a fost construită, de fapt, sub domnia califului Abd el-Malik ibn Marwan (685—705), cînd dinastia omeyadă dorea să-i atragă pe pelerini la Ierusalim, îndepărtîndu-i de Mecca, aflată sub dominaţia unui grup advers. Arhitecţii s-au inspirat din construcţia unui altar bizantin aflat pe locul „înălţării la cer" a lui Isus de pe Muntele Măslinilor, ce se zăreşte perfect de pe esplanadă, dincolo de zidul răsăritean al cetăţii.

Uriaşa cupolă a moscheii, vizibilă de la mare distanţă, strălucind în soare, dă impresia că ar fi turnată în întregime din aur. În realitate, este făurită dintr-un aliaj din bronz şi aluminiu. Zidurile exterioare sînt acoperite cu plăci de marmură şi faianţă albastră, decorativă, de Per-

sia, iar interiorul este împodobit cu coloane, cu capiteluri, cu fresce roşii, negre, aurite, reproducînd versete din Coran. În roca din mijlocul moscheii se află încastrat un cufăr unde se păstrează, ca relicve, cîteva fire din barba profetului.

După intrarea lor în Ierusalim, cruciaţii au transformat moscheea într-o biserică creştină. Botezată „Templum Domini", ea a fost dată în administrare cavalerilor teutoni, revenind însă la destinaţia iniţială după ce oştile musulmane ale celebrului Saladin au recucerit Ierusalimul.

În vreme ce „Cupola Stîncii" se află plasată exact pe locul Templului lui Solomon, cea de a doua mare mochee de pe esplanadă, „Al Aksa", este situată pe amplasamentul palatului regal al acestuia. Poartă numele amintit, cu semnificaţie, în limba arabă, de „îndepărtata", fiind punctul geografic cel mai îndepărtat al călătoriei pe care Mahomed ar fi întreprins-o înainte de a se înălţa spre ceruri. Moscheea „Al Aksa" a fost construită, între anii 709—715, de Walid, fiul lui Abd el-Malik, în extremitatea de sud-vest a esplanadei. În timpul stăpînirii cruciaţilor, a servit drept palat pentru suveranii regatului latin al Ierusalimului şi, apoi, de cartier general al ordinului Templierilor.

Complexul arhitectonic de pe esplanadă este întregit de trei fîntîni monumentale, unde credincioşii se spală înainte de rugăciune sau îşi potolesc setea, de „Cupola Lanţului", un amvon din secolul al XV-lea, din înălţimea căruia muftiii se adresau mulţimii, şi de alte clădiri, cum ar fi Muzeul de artă islamică. Esplanada, cu toate construcţiile sale, se află sub controlul Wakf-ului, organismul administrativ al bunurilor musulmane.

Evreii pioşi se abţin de a se urca pe esplanadă pentru a nu călca pe amplasamentul vechiului Templu, ceea ce consideră ei că ar constitui un sacrilegiu. Guvernul israelian interzice, la rîndul său, organizarea de rugăciuni ale evreilor în acest loc, pentru a evita conflicte nedorite, mai cu seamă după ce, cu cîţiva ani în urmă, un fanatic originar din Australia a încercat să incendieze moscheea „Al Aksa" şi un altul a deschis focul, cu o armă automată, împotriva unei mulţimi de credincioşi musulmani adunaţi pe esplanadă pentru rugăciune.

Partea nordică a cetăţii „oraşului vechi" este împărţită, la rîndul ei, în două cartiere: musulman spre răsărit şi creştin spre apus. Ambele cartiere sînt locuite, în general, de arabi palestinieni, îmbrăţişînd fie o religie, fie cealaltă. Este de menţionat că, din întreaga populaţie a Ierusalimului de azi, circa o treime (130 000 de suflete) sînt arabi musulmani sau creştini, locuind, în „oraşul vechi" şi în cartierele estice din afara cetăţii, într-un conglomerat unitar, distinct de cel al cartierelor evreieşti din vest. Este zona cea mai pitorească a Ierusalimului, cu tentă sa specific orientală a comerţului şi a modului de viaţă. Străduţele sale formează, ele însele, un imens şi atrăgător bazar etalînd mărfuri de valoare ale artizanatului local: rochii arabe brodate bogat cu fir aurit, mantouri din piei de miel, vase şi tăvi de aramă, lucrate din daltă şi ciocan, covoare multicolore cu desene încîntătoare, diverse obiecte de argint filigranat şi multe altele.

În cele două cartiere nordice ale „oraşului vechi" se află numeroase vestigii punctînd miturile creştine care au făcut din Ierusalim locul sfînt al acestei religii. Pe aici trece Via Dolorosa — drumul ipotetic al calvarului lui Isus, de la fortăreaţa Antonia la colina Golgotha, unde ar fi fost crucificat. În acele timpuri, Golgotha se afla în afara oraşului antic, servind drept loc de supliciu pentru condamnaţii la moarte. Cînd sultanul Soliman Magnificul a construit actualele ziduri de fortificaţie, în secolul al XVI-lea, Golgotha a intrat în perimetrul noii cetăţi, mai larg decît al celei antice.

Via Dolorosa este însemnată printr-o serie de douăsprezece construcţii religioase aparţinînd diverselor ramuri ale creştinismului, care marchează oprirle convoiului calvarului lui Isus pe drumul său spre locul martiriului. O a treisprezecea simbolizează momentul coborîrii de pe cruce şi a patrusprezecea — „Sfîntul Mormînt".

Complexul „Sfîntului Mormînt" poartă amprenta tuturor ramurilor şi sectelor credinţei creştine, incapabile să se pună de acord, de-a lungul timpurilor, pentru lucrări comune de refacere a vestigiilor antice şi medievale. O aglomerare de capelă lîngă capelă, altar lîngă altar, înconjoară locul prezumtiv al mormîntului, unde împărăteasa Elena a construit, cu aproape şaptesprezece secole în urmă, prima basilică comemorativă. Aici, melopeele ce răsună în timpul slujbelor religioase sînt la fel de diverse ca şi ritualurile sau limbile în care sînt cîntate, veşmintele variate ale preoţilor aparţinînd multitudinii de ramuri ale credinţei creştine.

Cartierul creştin se întinde de la Sfîntul Mormînt pînă la poarta Jaffa şi Poarta Nouă şi este plin de biserici, mînăstiri, şcoli religioase, cămine pentru pelerini, aici aflîndu-se şi sediile patriarhatelor latin şi greco-ortodox ale Ierusalimului. Construcţiile religioase creştine au,

1000 + 1

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

Albert Sander, dintr-un sat de lîngă Lüneburg (R.F. Germania), colecţionează diverse obiecte de uz cotidian, între care şi căni de bere, din care deţine circa 1800 de exemplare

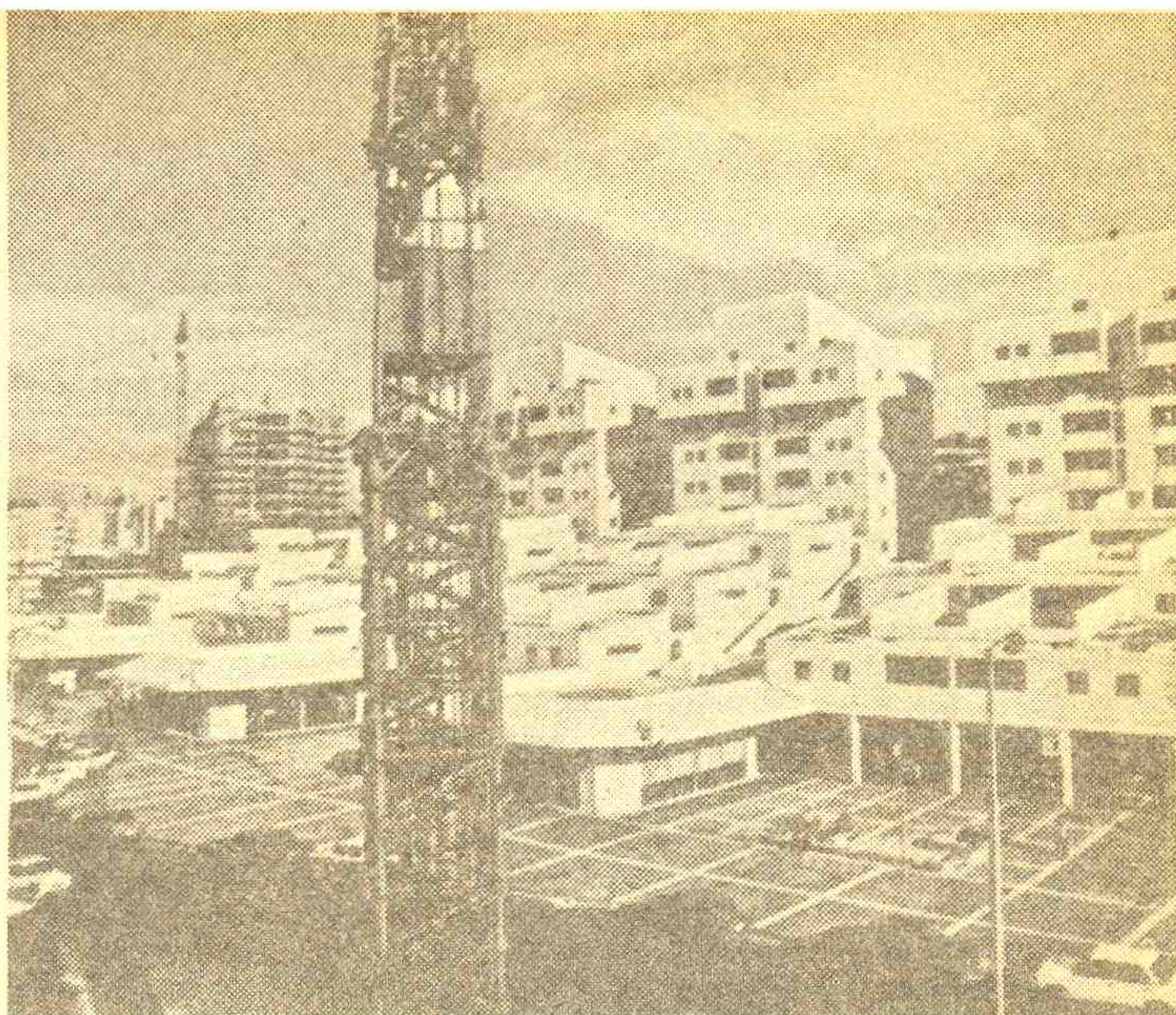

După ce a fost reţinut în paginile sale de Guinness Book of Records pentru cea mai mică tricicletă din lume, Dieter Senft din Kolpin (R.D. Germană) a realizat şi cea mai mare bicicletă - 6,25 m lungime, 2,50 m diametrul roţii. Ciclistul îşi ocupă locul la înălţimea de 2,80 m

însă, o arie mai largă, depăşind cu mult limitele „oraşului vechi". Astfel, la est de cetate, dincolo de valea Cedron, pe Muntele Măslinilor, cu biblica grădină Gethsemani, împodobită de arborii săi seculari, se află nu mai puţin de cinci biserici dominate de bulbii auriţi ai cupolelor în stilul construcţiilor ortodoxe ruseşti, care marchează prezenţa unuia dintre cele mai impozante aşezăminte religioasse purtînd numele de Maria Magdalena, lăcaş ridicat de ţarul Alexandru al II-lea, unde sînt înmormîntaţi şi unii membri ai familiei imperiale. Din înălţimea şoselei ce mărgineşte grădina Gethsemani şi Muntele Măslinilor, este vizibilă, în întregime, panorama „oraşului vechi" şi, de aceea, persistă aici o animaţie continuă, autobuzele cu turişti străini, ce se opresc, de obicei, pentru a admira şi a fotografia peisajul, fiind imediat înconjurate de mulţimea vînzătorilor ambulanţi. Aceştia le oferă spre cumpărare diverse suveniruri sau le închiriază cămile pentru întregirea decorului amatorilor de imagini exotice.

Cartierul Me'a She'arim este populat, în întregime, de evrei pioşi, originari din Europa răsăriteană, stabiliţi în locul respectiv spre sfîrşitul veacului trecut. Acest cartier, al hassidimilor, adepţii mişcării create în Polonia secolului al XVIII-lea de Baal Shem, care a introdus în ritualul cultului cîntece şi dansuri ca mijloc de comunicare cu Creatorul, constituie o insulă aparte în oraşul modern. Locuitorii săi de sex masculin, îmbrăcaţi în caftane negre, purtînd bărbi şi perciuni, urmează învăţămîntul „maeştrilor" (rabbi), fiecare din aceştia avînd yeshiva (şcoala talmudică) şi curtea sa proprie, ca adevăraţi monarhi. Femeile poartă, tot timpul, chiar şi vara, rochii uniforme cu mîneci lungi.

În această zona se află şi secta cea mai fanatică a credinţei ebraice, „Netore Karta" (paznicii cetăţii), antisionişti îndîrjiţi, considerînd că omul nu trebuie să intervină în deciziile Creatorului şi că, numai acesta, prin intermediul unui Mesia, poate realiza reîntoarcerea poporului evreu pe „pămîntul sfînt". Membrii sectei nu recunosc statul laic Israel, preferînd suveranitatea oricărui regim sau guvernămînt fie chiar arab. Ei refuză să folosească ebraica modernă ca limbă curentă şi nu se duc la „Zidul Plîngerii", pe motivul că ar fi pîngărit de prezenţa soldaţilor armatei israeliene. Sîmbăta, organizează, de regulă, manifestaţii zgomotoase pentru a protesta împotriva circulaţiei automobilistice şi este recomandabil pentru vehicule să nu treacă prin apropiere, dacă proprietarii lor doresc să rămînă cu parbrizele întregi.

Oraşul nou

„Oraşul nou"

Coborînd spre sud, din Me'a She'arim, se ajunge, în cîteva minute, în zona comercială centrală, cuprinsă în triunghiul dintre străzile Ben Yehuda şi regele George, cu prăvălioarele sale tradiţionale de suveniruri, dar şi cu mari magazine, cafenele şi restaurante din cele mai frecventate.

Centrul administrativ şi politic israelian, Kiryat Ben Gurion, grupează sediile Knessetului (parlamentul) şi ale principalelor ministere, cu excepţia aceluia al apărării, care, împreună cu marele stat major al armatei, se află la Tel Aviv. Clădirea parlamentului, într-o arhitectură sobră, modernă şi funcţională, este împodobită, în interior, cu tapiserii de mare valoare, lucrate în atelierele Gobelins din Franţa, după desene de Chagall şi splendide mozaicuri semnate de acelaşi artist cu faimă mondială. Şedinţele Knessetului sînt publice, respectîndu-se, bineînţeles, măsurile de securitate adecvate. În elegantul restaurant al parlamentului, deputaţii şi miniştrii se întreţin, adeseori, cu alte persoane invitate de ei. Aici mi-a dat şi mie întîlnire, pentru o lungă conversaţie pe teme politice, liderul unuia dintre partidele reprezentate în Knesset, avînd prilejul să cunosc acolo şi alte personalităţi ale scenei publice israeliene, unele primindu-mă, ulterior, pentru convorbiri.

Continuînd călătoria prin oraşul nou, în apropierea Knessetului m-am oprit la Muzeul Israelului, dominat de clădirea ciudată, în forma unui capac de urnă antică, a „Sanctuarului Cărţii", adăpostind preţioasele manuscrise de la Marea Moartă, cu o vechime de peste două milenii, găsite în grotele de la Qumeron. Muzeul Bronfman de arheologie, din vecinătatea „Sanctuarului Cărţii", prezintă, într-o serie de săli, întreaga istorie a regiunii, începînd din epoca de piatră. Un splendid parc, împodobit cu valoroase sculpturi, înconjoară diversele pavilioane ale complexului Muzeului Israelului, autorii acestor opere purtînd nume de rezonanţă în arta mai multor ţări europene.

Îndreptîndu-mă spre extremitatea vestică a Ierusalimului şi depăşind Bet Ha'Kerem (casa viţei de vie), o fostă suburbie a oraşului, astăzi un elegant cartier rezidenţial, am urcat muntele Herzl, unde, la anumite sărbători, se aprind torţele simbolice ale celor douăsprezece triburi ebraice pomenite de Biblie. Un bloc simplu de piatră neagră marchează, aici, mormîntul ziaristului Theodor Herzl, autorul broşurii „Judenstaat" (statul evreiesc), publicată la sfîrşitul secolului trecut, considerat părintele spiritual al sionismului. Alături se află mormintele unora din principalii lideri ai aces-

tei mişcări — foştii prim-miniştrii Levy Eshkol şi Golda Meir.

La cîteva sute de metri mai departe, în linie dreaptă, se zăreşte imensul complex memorial Yad Va'Shem, consacrat memoriei victimelor holocaustului nazist din anii celui de al doilea război mondial. Memorialul cuprinde arhive, săli de studii, o bibliotecă extrem de completă pe tema în cauză. Edificiul cel mai impresionant este „Sanctuarul Amintirii", clădit din enorme blocuri de piatră şi în care arde o flacără eternă, înconjurată de plăci purtînd numele principalelor lagăre de exterminare şi, sub ele, cenuşă adunată din cuptoarele crematoriilor.

Invitat să vizitez Universitatea Ebraică de pe muntele Scopus, am străbătut întregul Ierusalim de la vest spre est, trecînd prin cartierele arabe ocupate de armata israeliană în cursul războiului din 1967. Aici, pe colina Scopus, care poartă în ebraică numele Har Ha-Zofim, fusese fondată, în 1925, Universitatea Ebraică şi spitalul Hadasah. După primul război arabo-israelian din 1948, muntele Scopus, aflat în marginea de nord-est a Ierusalimului, a rămas, timp de nouăsprezece ani, o enclavă israeliană în teritoriul alipit Iordaniei, clădirile vechii Universităţii şi spitalului fiind păzite de cîţiva poliţişti, sub control O.N.U. Pentru a le înlocui ca funcţionalitate, în 1948 a fost construită o nouă zonă universitară, în partea de vest, evreiască, a Ierusalimului, în apropierea Muzeului Israelului, despre care am amintit anterior. Astăzi, ambele zone universitare constituie o singură unitate, chiar dacă sînt despărţite prin mai mulţi kilometri distanţă.

Cartierele din Ierusalimul de Est, prin care am trecut, formează o entitate naţională bine definită, firmele, inscripţiile, reclamele, aspectul străzilor, comerţul şi vestimentaţia fiind tipic arabe. Aici sînt editate diverse publicaţii în arabă, cu apariţia suspendată, nu arareori, de autorităţile israeliene, aşa cum se întîmplă, de altfel, şi cu cursurile şcolilor în limba de predare autohtonă. Populaţia Ierusalimului de Est se consideră sub ocupaţie străină, şi manifestaţiile sale de protest evidenţiază tocmai această stare de spirit. Proclamarea statului independent Palestina, în noiembrie 1988, cu capitala la Ierusalim (se înţelege, partea de est a oraşului), act recunoscut de numeroase ţări ale lumii, a făcut să se dezvolte, şi mai mult, conştiinţa naţională a arabilor ce trăiesc acolo, aceştia respingînd ocupaţia străină a zonei pe care o consideră aparţinîndu-le de drept.

Statutul Ierusalimului rămîne o problemă nerezolvată, animozităţile dintre cele două părţi ale sale continuînd să domnească în defavoarea ambelor populaţii. Oricît de dificilă ar părea situaţia existentă astăzi, bunăvoinţa reciprocă ar putea să conducă la transformarea Ierusalimului într-un oraş al păcii şi înţelegerii între toţi, indiferent de credinţă religioasă sau naţionalitate.

...Îmi amintesc ultima seară petrecută la Ierusalim, în grădina unui mic restaurant, frecventat, în general, de artişti şi literaţi, în apropierea zidurilor cetăţii. Întunericul nopţii se lăsase pe nesimţite, sublinind atmosfera de tihnă înconjurătoare şi creînd o senzaţie de propulsare în meandrele zbuciumatei istorii a străvechiului oraş cu vocaţie de convieţuire paşnică a oamenilor, destin ce poate şi trebuie să-l îndeplinească pînă la urmă. Cu această impresie mi-am încheiat călătoria în mirificul Ierusalim, nume cu puternică rezonanţă, răspîndită peste mări şi ţări, de-a lungul secolelor şi mileniilor.

Crăciun Ionescu

ALTE VEŞTI, ACEEAŞI LUME...

Înălţat pe stînci deasupra unei văi spectaculoase, oraşelul spaniol Ronda se află la nordul faimoasei Costa del Sol, la mai puţin de o sută de kilometri de mare. Aici se pare că a trăit Carmen (de la Ronda), cu mult timp înainte ca Georges Bizet să compună celebra operă inspirată din viaţa sa tragică – aceasta, însă, localizată la Sevilla; aici, de asemenea, a avut loc incidentul care l-a incitat pe Hemingway să scrie romanul „Pentru cine bat clopotele". Şi tot aici (nota bene) a fost inventată de către Francisco Romero, cu peste două secole în urmă, faimoasa artă a luptei cu taurul, corrida. Arena din Ronda, una dintre cele mai vechi din Spania, este şi azi folosită.

●

Din nou despre quadratura cercului: se împarte un cerc într-un număr finit de puncte, curbe şi fragmente mai mult sau mai puţin contorsionate care trebuie, apoi, rearanjate în forma unui pătrat cu aceeaşi suprafaţă. Nu e o glumă, matematicieni serioşi se chinuie, în acest fel, să rezolve dificila problemă milenară. Fiecare dintre fragmente seamănă cu o piesă de puzzle, însă multe dintre ele sînt o adevărată colecţie de puncte singulare şi segmente de curbe. Şi sînt în jur de 10 la puterea 50 fragmente într-un cerc! Dacă fiecare ar avea un centimetru pătrat, cercul recompus ar ocupa o suprafaţă egală cu a zecea parte din Galaxie.

Sacră pentru indienii precolumbieni, splendida pasăre quetzal este un monument al naturii. Trăieşte în păduri aflate la peste 1 300 m altitudine, în sudul Mexicului şi America Centrală. Habitatul ei se restrînge continuu şi este întîlnită din ce în ce mai rar, căutarea ei fiind o adevărată aventură. În zbor, coada masculului pare o desfăşurare de panglici verzi, luminiscente, de mare efect, restul corpului fiind verde, cu pieptul de un roşu strălucitor. Quetzalcoatl, şarpele cu pene (jumătate pasăre – jumătate reptilă) a fost principala divinitate a aztecilor.

●

Orbitele şi înclinaţia sateliţilor au, desigur, diferite mărimi. Un satelit de pe o orbită geostaţionară rămîne fix în acelaşi punct de pe Ecuator şi se roteşte o dată cu Pămîntul. Această orbită, cea mai înaltă uzitată, este folosită, în primul rînd, de sateliţii meteorologici şi de comunicaţii. Orbita eliptică este, de obicei, întrebuinţată pentru măsurători ştiinţifice – de exemplu, studierea stratului de ozon la altitudini diferite –, iar orbita polară, pentru observaţii asupra rotaţiei planetei noastre. Înclinată la cîteva grade de pol, orbita sincronizată cu soarele, permite fotografierea Pămîntului ori de cîte ori lumina astrului cade sub acelaşi unghi.

●

Pare de necrezut, dar exact acum o sută de ani, în 1889, a fost brevetat vehiculul electric, atît de familiar nouă, numit troleibuz. Inventatorul se numea Harvey D. Dibble, din Rapid City, Dakota. Vehiculul ar fi trebuit să meargă (atunci nu a fost cazul) numai pe un traseu rectiliniu, paralel cu firele electrice suspendate. Poseda un levier de direcţie (pentru o singură roată centrală directoare), însă acesta nu putea fi folosit decît pentru întoarceri.

Culese de
Val Tincu

ATOMUL la examenul hotărîtor

Motto:

„Şi, în sfîrşit, urmaşul lui Prometeu, el, omul,
A prins şi taina mare, a tainelor, atomul.
El poate omenirea, în cîteva secunde,
S-o-ntinerească nouă pe veci, sau s-o scufunde".
Tudor ARGHEZI

Radiaţiile. Puţine cuvinte din inventarul limbilor vorbite pe glob generează atîta anxietate. În ultimă instanţă, radiaţiile ne pun la îndemînă puterea de a ameliora lumea în care trăim sau de a o distruge. Faptul că, necontenit, convieţuim cu radiaţiile este de natură să provoace îngrijorare. Uzinele care produc materiale pentru armele nucleare determină poluarea radioactivă a mediului ambiant. Experienţele cu arma nucleară, accidentele de la Three Mile Island şi Cernobil, precum şi altele, cunoscute sau ignorate, sînt evenimente alarmante. Deşeurile radioactive îşi sporesc inexorabil volumul. Pe de altă parte, radiaţiile, folosite în mod pozitiv de ingeniozitatea oamenilor, au aplicaţii remarcabile în domeniul sănătăţii. Ele distrug celulele maligne din tumori, sterilizează produsele farmaceutice şi alimentare, urmăresc traiectul medicamentelor în trupul uman cu ajutorul radioizotopilor şi atacă celulele canceroase pe dinăuntru, servesc la datarea exactă a materialelor geologice şi arheologice prin calcularea ratei de înjumătăţire a carbonului, transformă apa în aburi pentru a produce energie electrică şi detectează, în aeroporturi, explozibilele de plastic. Toate acestea înseamnă că, în bine sau în rău, radiaţiile joacă un rol important în viaţa oamenilor. A convieţui cu radiaţiile înseamnă a cîntări tot timpul, în balanţa raţiunii, riscurile şi beneficiile. Un articol apărut în publicaţia „NATIONAL GEOGRAPHIC" examinează pericolele, precum şi aplicaţiile benefice ale radiaţiilor. Extragem, pentru dumneavoastră, cele ce urmează.

RADIOACTIVITATEA ŞI MEDICINA

Acceleratorul îndreptat spre fruntea lui Bonnie Frost *(foto)* seamănă cu un tun laser instalat la bordul unei nave spaţiale. Soarele californian străluceşte deasupra laboratorului Lawrence Berkeley. Înăuntrul acceleratorului, un dispozitiv zumzăitor dă naştere unor fluxuri de energie. În curînd, ionii purtători de sarcini electrice, care înconjoară de un milion de ori într-o secundă diametrul de 60 de metri al acceleratorului, se vor înfige în ceafa doamnei Frost, lovind tumoarea formată în şira spinării. „Iată radiaţiile!" explică doctorul Joseph Castro, şeful serviciului de radioterapie. „În acest caz, ele nu au efecte dăunătoare", continuă el. Doctorul Castro are în vedere faptul că particulele astfel accelerate nu afectează ţesuturile şi celulele sănătoase. Acest lucru, la care se adaugă precizia fasciculului îndreptat asupra ţintei, face ca riscul să devină acceptabil.

Satisfacţia ziaristului de la „National Geographic" faţă de această dovadă de succes terapeutic s-a văzut contrariată, cîteva săptămîni mai tîrziu, în Japonia, la celălalt pol al lumii radiaţiilor. Wang Sung Lee şi soţia sa, Yong Le Bei, sînt aşezaţi în faţa unui birou al departamentului din Hiroshima pentru ajutorarea supravieţuitorilor bombei atomice. Dinaintea perechii coreene, care se afla în oraş în momentul teribilei explozii, se întinde, pe perete, o hartă pe care o multitudine de cercuri desemnează fiecare jumătate de kilometru pornind de la epicentrul exploziei primei bombe atomice. Dacă cei doi dovedesc, indicînd un punct pe hartă, că se găseau expuşi radiaţiilor bombei, atunci se pot bucura de îngrijire medicală gratuită. „M-am întrebat, notează ziaristul, de ce au aşteptat pînă în anul 1988, spre a-şi dezvălui calitatea de supravieţuitori ai atacului nuclear." Explicaţia este că familia Lee avea două fete. Deşi se născuseră la cîţiva ani după explozie, era posibil ca virtualii soţi să creadă că ele erau marcate genetic şi să nu fie luate de nimeni în căsătorie: în Japonia, defectele fizice suscită o reacţie de respingere. Astfel că perechea a aşteptat cu speranţa că fiicele vor izbuti să se mărite. „Am descoperit, urmează publicistul de la „National Geographic", că stigmatizarea socială este una din cele mai răspîndite şi incurabile manifestări ale efectelor radiaţiilor."

RADIAŢIILE ŞI MITUL

Puterea şi misterul radiaţiilor exacerbează o profundă anxietate culturală. „Radiaţiilor li s-au ataşat miturile", spune doctorul Spencer Weart, director al Centrului pentru studierea istoriei fizicii de la Institutul american de fizică. Unul din cele mai vechi este simbolizat de *rază*. De la începutul istoriei umane, razele au fost asociate cu zeii, uneori ele le iluminau chipul, alteori erau azvîrlite spre pămînteni cu o forţă distructivă. Razele morţii au invadat literatura de ficţiune ştiinţifică iar actualele arme nucleare nu fac decît să potenţeze străvechea imagistică. „Atîta vreme cît oamenii sînt neliniştiţi de eventualitatea distrugerii atomice, spune doctorul Weart, radiaţiile vor rămîne pricină de angoasă".

Mai mult, proiectele privind folosirea radiaţiilor în scop militar au fost întotdeauna învăluite într-o atmosferă de mister. O dată cu secretul, s-au ivit suspiciunea şi nemulţumirea, mai ales în probleme ce ţin de domeniul sănătăţii. „Cazi la pat, acuzînd dureri difuze, iar doctorii nu ştiu să-ţi explice cauza. Pe neaşteptate, ţi se spune că ai cancer, ba aici, ba acolo. Atunci te întrebi: ce se petrece?" Bob Grix este unul din cei peste 200 de mii de militari americani care au participat la teste nucleare atmosferice. Cam 20 000 au fost angajaţi în manevre care au avut loc în apropierea punctului zero, la puţin timp după detonările experimentale. Alţi 160 000 de „veterani atomici" au făcut parte din trupele de ocupaţie dislocate la Hiroshima şi Nagasaki şi împrejurimile lor, în anii

Deşertul Nevada – un veritabil deşert lunar datorat forţei distructive a atomului

1945—1946. Unii au fost, potrivit unui raport al Congresului S.U.A., folosiţi drept „cobai umani". Li s-a injectat, în mod deliberat, plutoniu şi uraniu, li s-a dat să mănînce alimente radioactivizate, au respirat aer radioactiv. Una peste alta, peste un milion de americani au fost expuşi unor nivele de radioactivitate mai ridicate decît cele acceptabile: muncitori în fabricile de armament, operatori medicali, lucrători din minele de uraniu etc. În decembrie 1988, Departamentul energiei a făcut cunoscute 155 de cazuri de contaminare la 16 fabrici de arme nucleare şi laboratoare de acest profil. Civilii au dat în judecată administraţia federală în nenumărate rînduri, dar majoritatea acţiunilor juridice au eşuat. Intrarea, pe calea industriei militare, a radiaţiei în viaţa oamenilor ridică o problemă de interes, nu în ultimul rînd ştiinţific. Ce cantitate de radiaţii este excesivă pentru sănătatea noastră?

Efectele lor sînt determinate de doza primită, de tipul radiaţiei, de locul şi de modul în care organismul absoarbe această radiaţie. Efectele unei cantităţi mari de radiaţii sînt binecunoscute. O doză de 10 000 de rem ucide rapid, prin nimicirea sistemului nervos central. O expunere de 300 rem poate cauza moartea în 50 la sută din cazuri. Între 300 şi 100 rem, daunele cauzate organismului devin probabile. Sub 100 de rem, efectele radiaţiilor nu sînt îndeajuns de clarificate, datorită, în bună măsură, faptului că se amestecă printre mulţi alţi factori care influenţează sănătatea. Locuitorii din New Orleans primesc doar jumătate din doza de radiaţii rezervată celor din Denver. Cu toate acestea, rata cancerului în New Orleans este mai mare decît cea din Denver. Situaţia, paradoxală, poate fi rezultatul unor agenţi diverşi, ca fumatul, noxele produse de automobile, cutumele alimentare etc. Peste 300 de factori, în afara radiaţiei, pot concura la dezvoltarea unui cancer. Există, oare, posibilitatea ca mecanismele de autoreglare ale organismului să fie eficiente în cazul unui nivel scăzut de radiaţii? Cu alte cuvinte, există o limită sub care radiaţia să nu fie nocivă? Foarte puţini oameni de ştiinţă cred acest lucru. Arthur Upton, şeful Centrului medical al Departamentului pentru mediul înconjurător din New York, afirmă: „Orice cantitate de radiaţii poate, în principiu, să cauzeze o mutaţie genetică. Dar, precizează el, identificarea cu precizie a rolului radiaţiilor, în acest domeniu, seamănă cu încercarea de a distinge sunetul unei singure viori în mijlocul unei întregi orchestre." „Dificultatea rezidă în lipsa unei dorinţe mai puternice a comunităţii ştiinţifice internaţionale de a asculta mai atent", opinează John Gofman, unul din cei doi savanţi care au izolat prima cantitate de uraniu tehnologic şi co-descoperitor al uraniului 233.

VIAŢA ŞI MOARTEA

Hiroshima. August 1945, luni, ora 8,15. Era o zi frumoasă. Deodată, un uriaş glob electric a explodat deasupra oraşului, acoperindu-l cu o strălucire albăstruie, îşi aminteşte doamna Fumie Katayama, aflată pe atunci la 900 de metri distanţă de epicentrul exploziei. A început să fugă spre dealurile din vecinătate. Cădea o ploaie neagră, provocată de impactul prafului şi al păturilor fierbinţi de aer cu straturile reci ale atmosferei. Abia mai tîrziu a aflat Katayama că rămăşiţele care întunecau ploaia erau radioactive. După o lună, au început să-i cadă părul şi genele. „Aveam gene minunate, înainte de bombardament".

La Hiroshima, bomba şi ceea ce i-a urmat constituie un veşnic cadru de referinţă. Aproape o treime din cei aflaţi în oraş, în acel moment, trăiesc. Mulţi dintre ei cred că orice boală care îi încearcă are o legătură cu tragicul eveniment. Studii complete făcute pe supravieţuitori (aşa-numiţii *hibakusha)* arată că ei au riscuri cu 29 la sută mai mari de a muri de cancer. „Oricine vorbeşte despre radiaţii va folosi datele noastre", spune doctorul Jacob Thiessen de la Fundaţia privind cercetările asupra efectelor radiaţiilor, finanţată de guvernele american şi japonez. Fundaţia desfăşoară cercetări încă din 1947, şi, totuşi, nu toate sînt clare. „Nu ştim care sînt efectele specifice ale radiaţiei atomice, explică doctorul Akio Awa, conducătorul secţiei de genetică din cadrul Fundaţiei. Supravieţuitorii trăiesc ca noi toţi. Unii fumează. Alţii consumă peşte uscat la soare" — altă sursă posibilă de carcinogeni. La sfîrşitul anilor '40 s-a semnalat un exces de leu-

cemii. La începutul anilor '70, însă, rata a coborît la nivelul restului populaţiei. În vederea estimării gradului de expunere a victimelor bombardamentului atomic, guvernul Statelor Unite a construit în Nevada, în anii '60, un oraş experimental pe care l-a' „bombardat" un reactor nuclear ne-ecranat. Examinarea rezultatelor i-a condus pe specialiştii de la Fundaţia mai sus menţionată la concluzia că, în termeni comparativi, *hibakusha* au absorbit mai puţin neutroni — responsabili de inducerea cancerului — decît se estimase iniţial.

Mai uşor este să descoperi efectele sociale, remarcă autorul articolului din „National Geographic". „Foarte puţini oameni încearcă să înţeleagă dificultăţile cu care se confruntă *hibakusha*", declară Minoru Ohmuta, redactor la cotidianul japonez „Shimbun". „Relaţiile de familie se dezintegrează. Se instăpîneşte însingurarea. Mentalitatea japoneză nu este prea blîndă cu handicaparea mintală. În general, oamenii evită să abordeze subiectul."

În localitatea Iwakuny, situată la 35 de kilometri de Hiroshima, Kuniso Hatanaka trage perdelele şi încuie uşa frizeriei al cărui proprietar este. Fiica sa, Yuriko, de 43 de ani, şade în fotoliu. În 1945, soţia lui Hatanaka, Yoshie, stătea lîngă o locuinţă din Hiroshima în clipa cînd a căzut bomba. Şase luni mai tîrziu, s-a născut Yuriko. La vîrsta de cinci ani, ea prime diagnosticul de microcefalie. „Nu era conştientă de nimic, nici măcar să se spele nu putea." Yuriko simţi că vorbeam despre ea. Îmi zîmbi timid, îşi trecu mîna prin păr şi se ridică în capul oaselor pe canapea. L-am întrebat pe Hatanaka dacă respingerea socială de care îmi pomenise doctorul Ohmuta avusese loc şi în cazul său. „Da, răspunse el. Nu am nici cea mai mică speranţă în privinţa viitorului fiicei mele. Nu că ceilalţi ar trata-o urît. Ei nu ştiu, pur şi simplu, cum să se poarte cu ea".

Doctorul Kiyoshi Shimizu, fost profesor la Institutul de cercetări pentru medicină nucleară şi biologie din cadrul Universităţii din Hiroshima, relatează, legat de acest subiect, că aproape o jumătate din cei 700 de *hibakusha* studiaţi de el s-au gîndit, cel puţin o dată, la sinucidere. „Suferă de atîtea maladii ale căror cauze sînt necunoscute, încît nu puţine sînt depresiunile psihice care îi încearcă. Supravieţuitorii cred că problemele lor sînt pricinuite de radiaţii, iar cînd doctorii încearcă să-i convingă că lucrurile nu stau aşa, îşi închipuie că nu sînt luaţi în serios."

ATOMUL ŞI ENERGIA

Poate fi o ironie faptul că o parte din electricitatea Hiroshimei provine din reactoare nucleare. La fel ca multe alte ţări, Japonia s-a îndreptat spre energia atomică în scopul acoperirii necesităţilor sale energetice. În Statele Unite, energia nucleară se situează pe locul al doilea, după cărbune, în asigurarea energiei electrice, cu un procent de 18 la sută. Este evident că nevoile energetice cresc necontenit, în vreme ce combustibilii fosili se consumă inexorabil, sporind, în plus, preocuparea privind efectul de seră asupra climei globale. Alte 13 naţiuni depind şi mai mult de energia nucleară în raport cu SUA, în fruntea listei aflîndu-se Franţa, ai cărei reactori furnizează 70 la sută din producţia naţională de curent electric.

Soluţiile pentru viitor diverg. „Cînd vom rămîne fără cărbune, altă alternativă n-avem", afirmă John Graham, de la Societatea Nucleară Americană. „Există altele, replică Ken Bossong, director al Proiectului Cetăţenesc pentru Energia Masei Critice. Anume, sistemele regenerabile, cum sînt cele bazate pe energia solară şi eoliană".

În centrul dezbaterilor se situează radioactivitatea ca fenomen în sine. Opoziţia faţă de ea îşi are originea în constatarea consecinţelor căderilor radioactive în urma testelor nucleare. Industria militară asociată bombei este considerată, în tot mai mare măsură, poluantă şi periculoasă. Accidentul de la Three Mile Island din 1979 a cristalizat cele mai profunde nelinişti. Există în Statele Unite 110 uzine nucleare.

Modelul reactorului de la Three Mile Island domină industria nucleară americană. Acest tip este costisitor, complicat şi nu oferă o securitate absolută.

DEŞEURILE NUCLEARE

În timp ce doctorii examinează ciudata arsură de pe pulpa sa, Ernesto Fabiano povesteşte despre bucata de substanţă albastră care a trecut din mînă în mînă pe la vecinii săi din localitatea Goiânia, din Brazilia. Ca şi sclipiciurile pe care oamenii le poartă în timpul carnavalurilor, substanţa împrăştia o strălucire irezistibilă. Aşa că i-a făcut loc în buzunar. În prezent, abia de mai poate face un pas. Pretutindeni în Goiânia substanţa luminiscentă a avut aceleaşi efecte tulburătoare. Vînzătorul ambulant, care a descoperit-o într-un cilindru de oţel, s-a îmbolnăvit grav. Tot aşa, nepoţica lui de şase ani, care şi-a frecat cu ea faţa, în joacă, apoi a mîncat un sandviş. Nu peste mult timp, îngrozitorul adevăr a devenit public. Cilindrul făcea parte dintr-o instalaţie de radioterapie care a fost furată dintr-o clinică medicală dezafectată în 1987. Iar substanţa cu pricina se numea cesium 137, cu efect mortal. În total, 249 de oameni au fost contaminaţi. Patru au murit, printre care şi nepoţica vînzătorului ambulant. Cu toţii au fost îngropaţi în sicrie de plumb şi mormintele lor încastrate în ciment.

Deşeurile nucleare! Ele nu dispar. Cel puţin cîteva milenii sînt necesare ca anumiţi izotopi radioactivi să-şi piardă încărcătura letală. Cu grămezile de deşeuri radioactive, care se înalţă pe zi ce trece, devine urgentă punerea la punct a unor noi modalităţi de a ne dispensa de milioanele de tone de combustibil epuizat, însă nociv, şi de tot felul de subproduse radioactive. Dar pregătirea locurilor de depozitare a reziduurilor necesită zeci de ani. Între timp, se impune cu urgenţă sarcina de a curăţi depozitele în care, timp de 40 de ani, ele au fost stocate.

Zona numită Hanford, în statul Washington, folosită în vederea depozitării deşeurilor lăsate în urmă de producerea bombei atomice de la Nagasaki, este cel mai vast depozit de reziduuri nucleare. Lichidele corozive, puternic radioactive, au ros pereţii cisternelor construite în timpul celui de-al doilea război mondial, aşa că au trebuit mutate, cu preţul a milioane de dolari, în cisterne subterane, sub control computerizat. La scara întregii ţări, operaţiunea de curăţire a deşeurilor militare cere zeci de ani şi peste 100 de miliarde de dolari. De ani de zile, Hanford simbolizează faţa ascunsă a erei atomice. Multe au fost vocile care au criticat măsurile neadecvate de securitate folosite aici, echipamentele învechite, lipsa de supraveghere. Una din voci aparţine lui Ed Bricker, operator la Complexul de cisterne subterane, unde sînt stocate deşeurile. El a început, încă de acum cinci ani, să-şi exprime preocuparea faţă de manipularea neglijentă a plutoniului, de procedurile de securitate mult prea laxe, de prezenţa în camerele de control a unor operatori necalificaţi. Deşeurile radioactive de la Hanford constituie, aşadar, o mare problemă. Costul unei curăţiri totale s-ar ridica la 57 miliarde de dolari. Chiar şi o operaţie minimă de curăţire, care ar consta din lăsarea materialelor pe loc şi stabilizarea terenului în care sînt îngropate, ar necesita între 2 şi 3 miliarde. „Sîntem victimele unei concepţii greşite la nivelul organizării", spune, nemulţumit, fermierul Tom Baile.

Nemulţumirea sa a fost stîrnită de dezvăluirea de către oficialităţi a unui eveniment care a expus radiaţiilor mii de cetăţeni. În anii '40 şi '50, au fost eliberate doze masive de iodină 131 peste Pacificul de nord-vest. Emisiunile radioactive au depăşit de zeci de mii de ori puterea scurgerilor de la Three Mile Island. Eliberarea premeditată a fost efectuată, fără avertizare prealabilă, şi multe detalii ale operaţiei sînt încă ţinute în secret. Se pare că ele au făcut parte dintr-un misterios plan, în cadrul „războiului rece", menit să identifice uzinele de armament nuclear de pe teritoriul sovietic. Emisiunile radioactive de la Hanford urmau să servească drept indicatori privind originea combustibilului folosit de industria nucleară sovietică. Un studiu preliminar a estimat că mulţi copii din localitatea Spokane, statul Washington, au primit la nivelul tiroidei 256 rem în 1945, iar alţii, care locuiau în vecinătatea Hanfordului, cantitatea enormă de 2295 rem. Cîte radiaţii au primit locuitorii, nu se ştie cu exactitate, potrivit

Doză mare

Expunerea creierului și a sistemului nervos central la doze mari de radiații ionizante cauzează delir, convulsii, iar decesul survine după cîteva ore sau zile

Cristalinul globului ocular este vulnerabil la radiații. Pe măsură ce celulele sale mor, cristalinul devine opac, împiedicînd vederea

Administrarea unei doze mari de radiații provoacă vomă, sîngerarea gingiilor și, în cazurile grave, ulcerații ale gurii

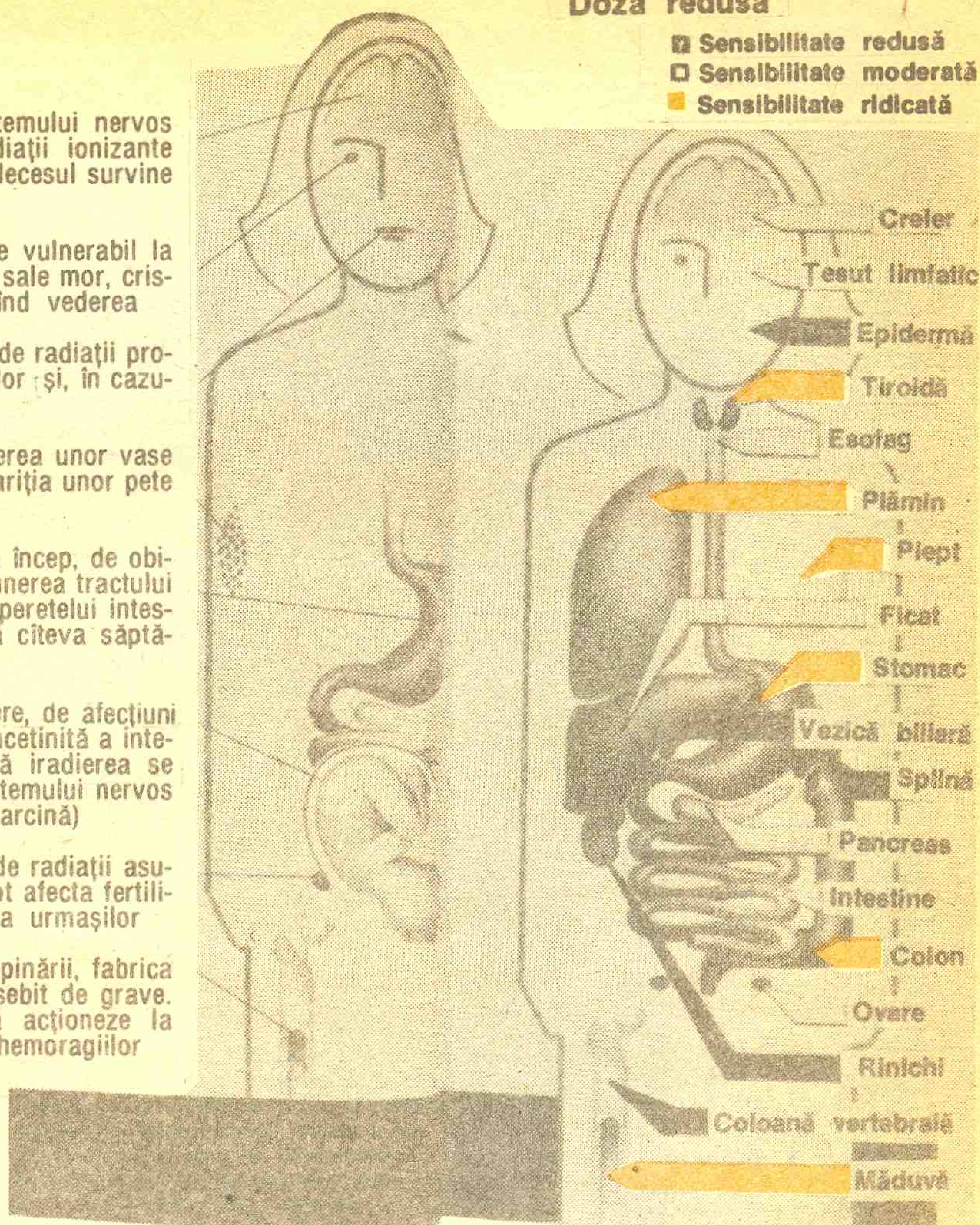
Hemoragiile interne și distrugerea unor vase de sînge se manifestă prin apariția unor pete roșii pe piele

Stările de indispoziție și vomă încep, de obicei, după cîteva ore de la expunerea tractului intestinal la radiații. Infecțiile peretelui intestinal pot cauza moartea după cîteva săptămîni

Foetușii pot suferi, după naștere, de afecțiuni ale creierului sau dezvoltare încetinită a intelectului în mod deosebit dacă iradierea se produce în timpul formării sistemului nervos central (în primele luni de sarcină)

Leziunile profunde provocate de radiații asupra aparatului reproducător pot afecta fertilitatea victimei sau dezvoltarea urmașilor

Leziunile provocate măduvei spinării, fabrica de sînge a corpului, sînt deosebit de grave. Ele împiedică organismul să acționeze la timp împotriva infecțiilor și hemoragiilor

doctorului Jim Tutenberg, de la Centrul de control al maladiilor. Totul depinde de cantitatea de lapte și legume consumată de fiecare.

În septembrie trecut, Congresul american a aprobat 1,4 milioane de dolari pentru subvenționarea unui studiu complet al situației. De asemenea, statele Washington și Oregon, precum și triburile indiene din zonă au căzut de acord să înceapă un studiu pe cinci ani, la costul de 15 milioane dolari. „După părerea mea, spune Baile, cineva trebuie neapărat să fie dat în judecată". Deși radiațiile pot să nu fie cauza suferințelor familiei sale, Baile este sigur de contrariu. Un var s-a născut cu malformații, el însuși are probleme cu tiroida și se tratează permanent. Conform spuselor lui, 25 din cele 27 de familii din jurul casei sale sînt atinse de cancer, defecte genetice și boli cardiace.

RADIAȚIILE ȘI ORGANISMUL UMAN

În octombrie 1988, dezvăluiri privind conducerea incompetentă, încălcarea sistemelor de securitate, precum și posibilul pericol public au determinat guvernul american să închidă trei reactori și o uzină în cîteva zone destinate producerii de arme nucleare. Un raport al Departamentului energiei subliniază, legat de aceste aspecte, că au fost constatate „numeroase deficiențe semnificative" în ce privește concepția care stă la baza operațiilor cu materiale radioactive. Alte raporte sugerează că, în rîndul muncitorilor de la fabricile de armament, rata cancerului este neobișnuit de înaltă. La Fabrica de la Rocky Flats din Colorado, unde se produc elemente ale rachetelor nucleare, un studiu a pus în evidență faptul că procentul de decese asociate cu tumori ale creierului este de două ori mai mare decît în cel al grupului martor. Chiar Departamentul energiei a recunoscut, în mod oficial, că „orice expunere, cît de mică, implică riscul unor efecte contrare sănătății".

Cum acționează radiațiile asupra organismului uman?

Pătrunzînd într-o celulă vie, o rază alpha își croiește drum de-a dreptul prin atomi și molecule. Unei molecule de apă, de pildă, raza alpha îi smulge un electron care formează ioni. Sarcina moleculei, pînă atunci neutră, devine pozitivă. Ca urmare, întregul sistem de relații al moleculei cu vecinii săi se deteriorează. Moleculele de acid dezoxiribonucleic (ADN) sînt și ele sparte sau alterate de particulele alpha sau de către ioni. Uneori, codul genetic este destabilizat și reprodus ca atare în generațiile următoare. Moleculele de ADN afectate pot cauza spargerea lanțurilor cromozomiale, care apoi se recombină într-o configurație anormală. Dacă sistemul imunitar nu izbutește să refacă celula afectată, aceasta moare în cîteva ore. Moleculele ADN nedistruse de radiații se pot reproduce anormal, pe lungi perioade, împrăștiind celule canceroase, determinînd astfel apariția tumorilor.

Efectul radiaţiilor asupra organismului poate fi comparat cu pătrunderea unui elefant într-un mic magazin de porţelanuri. Ele determină o dereglare totală a atomilor şi moleculelor din calea lor, declanşînd o reacţie în lanţ care distruge celulele sau le obligă să funcţioneze anormal. Studii efectuate pe oameni expuşi la doze însemnate arată că pericolul depinde de felul expunerii, al dozei şi de tipul de radiaţii. Savanţii cunosc faptul că organismul omului are capacitatea de a repara unele din daunele produse de radiaţii. Cu toate acestea persistă nelămuriri, cum ar fi determinarea nivelului de pericol prezentat de fundalul radiaţiei naturale în care trăim, diferenţă dintre organe privind vulnerabilitatea, reacţia diferită a indivizilor la expunere radioactivă. Iată, prezentate pe scurt, cîteva asemenea efecte. Expunerea creierului şi a sistemului nervos central cauzează delir, convulsii şi moarte în cîteva ore sau zile. Cristalinul ochiului, foarte sensibil, se opacizează. Îmbolnăvirea radioactivă acută este marcată de sîngerări ale gingiei, iar, în cazuri grave, de ulcerări ale mucoasei bucale, hemoragii interne, vomismente care se declanşează la cîteva ore după expunerea tractului gastro-digestiv, de infecţii ale pereţilor intestinali, care pot provoca decesul în cîteva săptămîni. Foetuşii sînt deosebit de vulnerabili, cu precădere în perioada formării sistemului nervos central. Afectarea ovarelor şi a testiculelor conduce la sterilitate. Foarte sensibilă la radiaţii, măduva spinării — fabrica de sînge a organismului — îşi vede întîrziată sau anulată capacitatea de a combate infecţiile şi hemoragiile.

Chiar şi în cazul în care ar fi rezolvate problemele legate de securitate în cadrul fabricilor de armament nuclear, rămîne, totuşi, întrebarea: Ce se poate face cu reziduurile la scară naţională? Răspunsul este atît politic, cît şi tehnologic. Aceste deşeuri împînzesc planeta. Ele provin de la uzine nucleare civile, de la instalaţii de apărare, din spitale, şi sînt stocate în sute de locuri. Combustibilul uzat al reactorilor conţine produşi de fisionare şi este periculos din cauza nivelului înalt de radiaţii eliberate. Eliminarea deşeurilor radioactive rămîne o problemă de rezolvat.

RADIOACTIVITATEA NATURALĂ

Nelinişte justificată stîrneşte o sursă de radiaţii de care, de această dată, omul nu este responsabil: radonul. Produs al procesului de transformare în sol a radiumului, radonul este invizibil, inodor şi n-are gust. Acest gaz se strecoară prin crăpăturile fundaţiilor caselor, ajunge în interior şi rămîne acolo. Odată inspirat, radonul emite radiaţii alpha şi cauzează cancer pulmonar. „Virtual, fiecare casă din SUA conţine mai mult sau mai puţin radon", avertizează Agenţia pentru protecţia mediului înconjurător, adăugind că aproximativ 20 de mii de cazuri de cancere pulmonare ar putea fi puse pe seama inhalării acestui gaz. O anchetă federală efectuată în 17 state americane a detectat radon în peste 25 la sută din casele examinate. Este, potrivit lui Richard Guimond de la agenţia menţionată, cea mai mare problemă legată de radiaţia ambientală, care îi afectează pe americani. Opinie la care doctorul Anthony Nero, de la Laboratorul Berkeley, adaugă propria-i observaţie: „Cu radonul, e ca şi cum ai avea cîteva Cernobîluri în fiecare an".

Din fericire, radonul este uşor de detectat şi de combătut. Soluţia cea mai simplă este aerisirea locuinţelor şi a pivniţelor.

■

RADIAŢIILE FAC PARTE DIN VIAŢA NOASTRĂ. Este concluzia lungii peregrinări în împărăţia clarobscură a radiaţiilor pe care o întreprinde „National Geographic". Controversele asupra riscurilor şi beneficiilor radiaţiilor vor continua, fără îndoială, dar există speranţa că oamenii vor învinge din nou. Ei vor construi, în viitor, reactoare mai sigure şi vor izbuti să înlăture deşeurile radioactive. Radioizotopii vor contribui, cu siguranţă, la formularea unor noi metode de diagnoză şi tratament. Eliminarea oricăror riscuri de catastrofă termonucleară este vital necesară. Singura cale de a o preveni constă în renunţarea completă şi definitivă la armamentele nucleare, misiune primordială care poate şi trebuie să fie transpusă în viaţă pînă la sosirea anului 2000.

Cezar Irimia

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

1000+1

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

Recordman sui generis

Torinezul Giorgio Ricatto – scrie revista „Domenica del Corriere" – figurează, de şase ani, în celebra „Carte a recordurilor" drept singurul om de pe Terra care a reuşit ca, în decurs de 30 ani, să viziteze, în calitate de turist, toate statele din lume. De trei decenii, urmînd un program foarte precis – opt luni în călătorie, patru luni acasă –, Ricatto a pus piciorul în 170 de state independente şi în alte 62 de teritorii nesuverane, multe din ele foarte mici sau chiar insuficient cunoscute. A „consumat" 21 paşapoarte, folosind toate mijloacele posibile şi imposibile de transport: nave, trenuri, camioane, căruţe, automobile, cămile, măgari etc. Cu o singură excepţie: avionul („mă face să mă simt ca un colet poştal care este transferat dintr-un loc în altul"). După datele statice personale, a parcurs pînă în prezent o distanţă care echivalează cu trei milioane şi jumătate de kilometri, adică de zece ori distanţa Pămînt-Lună. Singurul lui mijloc de existenţă îl constituie fotografiatul. Imaginile pe care le înregistrează sînt vîndute unor edituri şi agenţii turistice, ceea ce îi asigură posibilitatea de a obţine venituri şi de a-şi continua călătoriile. În arhiva personală figurează nu mai puţin de 150 000 de diapozitive. Deşi are la activul său 30 de ani de călătorii, Ricatto doreşte să continue. Simte că oboseşte doar în cele patru luni de acasă. Călătoriile sale în toate colţurile lumii nu au fost lipsite de întîmplări neprevăzute, mici accidente sau chiar situaţii cînd viaţa i-a fost în mare pericol. Îşi aminteşte cu emoţie de aceste împrejurări şi le povesteşte cu multe detalii celor dispuşi să-l asculte.

Giorgio Ricatto nu fumează, nu bea, dar în drumurile sale a învăţat să mănînce ceea ce n-a visat în viaţa lui. Ar dori să rămînă, în continuare, în „Cartea recordurilor" pe primul loc, dar are de înfruntat un american din Ohio, Parke Thompson, care, recent, l-a egalat la „scor" vizitînd Antarctica. Giorgio şi-a pregătit deja cel de-al 22-lea paşaport. Soţia lui, Adriana, spune: „Îl văd deja nervos. Sînt semne precise că se pregăteşte să pornească din nou la drum, dar nu mi-a spus încă încotro. Îi este şi foarte greu să găsească un nou loc de vizitat".

(Gh. R.)

CE SE MAI ÎNTÎMPLĂ ÎN LUME

Cum se naşte o idee...

Foarte simplu. Mai ales cînd dau o mînă de ajutor cunoştinţele calificate. Iată, în Italia, o dată cu introducerea, în aprilie anul trecut, a obligativităţii purtării de către automobilişti a centurilor de siguranţă, un psihiatru a lansat moda „cămăşilor de siguranţă". Confecţionate din pînză albă, avînd pe piept imprimată o diagonală de culoare neagră. Acest „Securit T-Shirt" — cum au fost denumite de întreprinzătorul psihiatru cu veleităţi de om de afaceri — se vînd foarte bine de cînd s-a constatat că posesorii lor, aflaţi la volan, chiar dacă autovehiculul nu este utilat cu solicitata, de lege, centură, scapă de amendă oferind ochiului vigilent al poliţiei rutiere o „solidă" iluzie...

Şi computerele au scăpări

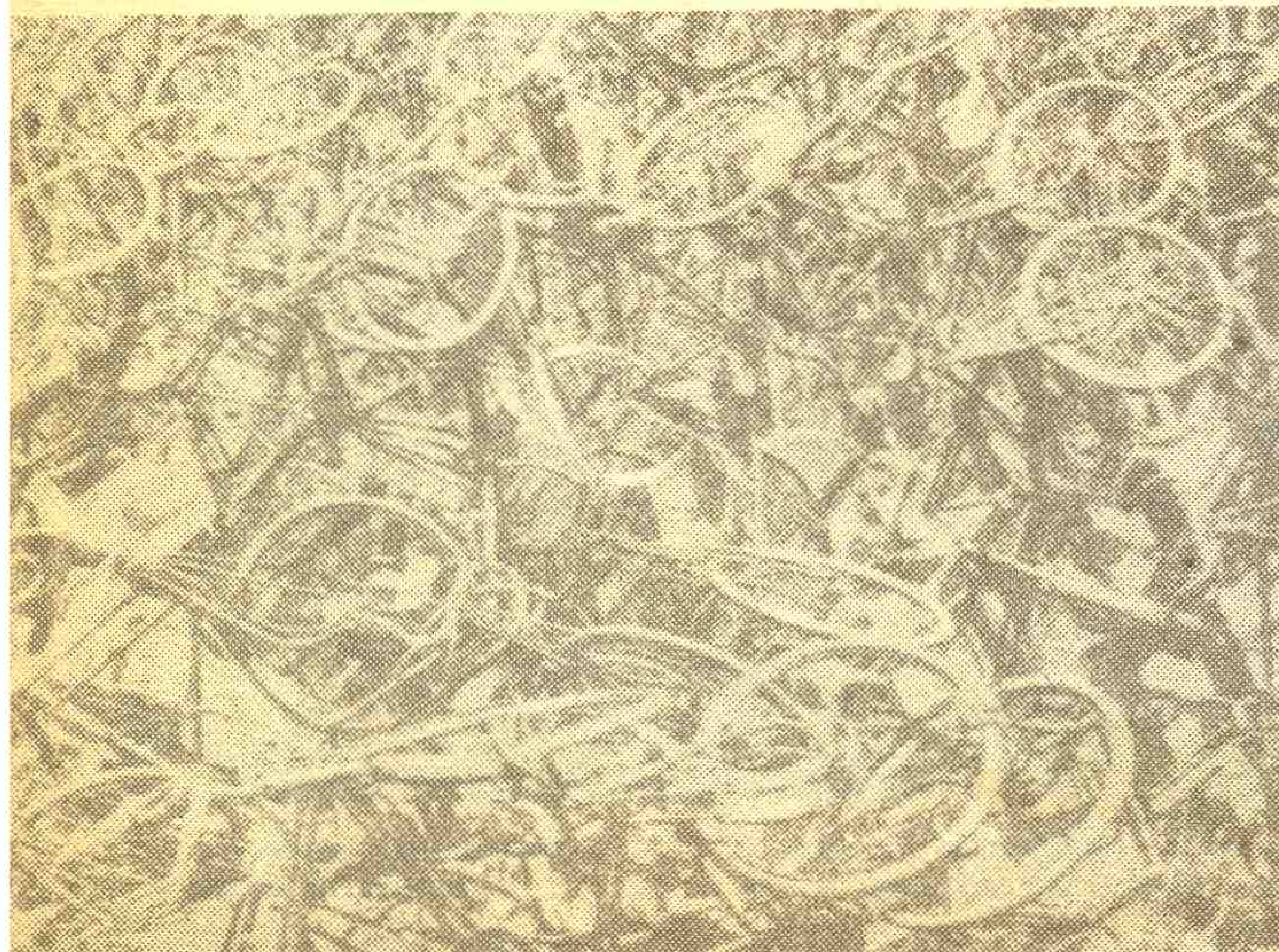
Unui cetăţean din regiunea centrală a Franţei nu i-a venit a-şi crede ochilor citind ordinul de chemare la îndeplinirea serviciului militar, găsit, într-una din zile, în cutia poştală. Pentru că recrut fusese mai demult, iar pentru o eventuală concentrare i se părea a fi prea tîrziu. Tocmai sărbătorise a...91-a aniversare. O mică greşeală a computerului, i s-a răspuns, fiind adăugate scuzele de rigoare pentru punerea, zadarnică, pe drumuri. Ziarele care inserează întîmplarea, o însoţesc şi de un comentariu. Or fi avînd, ele, şi computerele scăpări, dar în domeniul militar, oricît de mici ar fi acestea, declanşează în opinia publică alarme foarte mari. Asupra riscului unei erori, în urma căreia n-ar mai rămîne nici cine şi nici cui să se ceară scuze.

Ochi în ochi cu struţul

Conducînd pe o şosea din comitatul Surrey (Marea Britanie), nu mică a fost mirarea tinerei de la volan cînd, uitîndu-se pe geamul lateral, a dat de privirea curioasă a unui struţ. Acesta alerga în acelaşi tempo (de 65 km la oră) cu automobilul, pentru a se zgîi înăuntru. Descoperită, pasărea a accelerat şi a dispărut în zare, în timp ce şoferiţa încerca să domolească zig-zag-urile automobilului şi să-şi vină în fire. Poliţia, alertată, a şovăit, la rîndul ei, dar în cele din urmă a pornit cercetările. S-a dovedit că tînăra de la volan nu a avut o „struţohalucinaţie", ci că, într-adevăr, uriaşul alergător evadase din grădina în care-l „creştea", la Newchapel, proprietara sa.

Capturarea ricşelor

Fotografia alăturată înfăţişează o captură neobişnuită: ricşe. În urma unei acţiuni a poliţiei din Delhi pentru descongestionarea circulaţiei, au fost confiscate şi 13 000 de ricşe neînregistrate. Proprietarii lor lucrau „la negru", aglomerînd arterele, şi aşa saturate, ale marii metropole.

Cu vaca pe acoperiş

Nişte ţărani elveţieni din cantonul Lucerna şi-au găsit vaca mult căutată pe acoperişul propriei locuinţe. Fotografia alăturată redă momentul încercărilor întreprinse pentru a readuce patrupedul la sol. Se presupune că animalul a ajuns acolo sărind cine ştie de ce, de pe o muchie a muntelui, lipită chiar de calcanul casei. Fiind în momentul respectiv plecaţi, posesorii dătătoarei de lapte nu au avut cum auzi zgomotul impactului. Drept pentru care nu au căutat-o cu ochii pe sus, ci cu ei aţintiţi pe păşune. Pînă la primul muget, bineînţeles...

O surpriză plăcută

Doi lucrători din Yokohama angajaţi pentru recuperarea fierului vechi au avut o plăcută surpriză la dezmembrarea unei ruginite case de bani, găsită în groapa de gunoi a oraşului. Pe poliţele interioare se aflau, bine legate, teancuri de bancnote în valoare de 200 milioane yeni. Dacă nu sînt reclamaţi într-un termen stabilit — şi se pare că este vorba de un astfel de caz —, banii rămîn în posesia celor ce i-au găsit.

Rubrică realizată de Vasile Crişu

Limbajul gesturilor

Antropologii confirmă - ceea ce mulţi au observat - că gesturile vorbesc. Însă felul în care mergi pe stradă, felul în care îţi mişti capul, umerii, diferă de la o ţară la alta.

Străini prin limba pe care o vorbesc, un bancher german, un om de afaceri italian şi un vînător masai pot avea, însă, aceleaşi gesturi. Dar chiar simplele mişcări ale mîinii pot naşte confuzii, neînţelegeri. Astfel, un spaniol poate fi insultat prin simpla atingere a lobului urechii; ridicarea mîinii cu palmele deschise, în faţa unui grec, trebuie evitată, pentru că un asemenea gest este considerat drept o jignire. Chiar între ţările europene, cîteodată, chiar între regiunile aceleiaşi ţări, codul gesturilor variază. „La Paris sau la Marsilia, în Olanda sau Italia, gesturi identice au sensuri diferite", explică specialistul britanic Desmond Morris de la Universitatea Oxford. Astfel, la greci, turci şi bulgari, cuvîntul „da" se poate exprima prin mişcarea capului într-o parte şi alta, ceea ce, pentru restul europenilor, gestul este considerat negaţie.

Un japonez numără în felul următor: avînd palma deschisă, închide degetul mare pentru „1", apoi arătătorul pentru „2" şi astfel pînă la „5" pumnul este închis, iar pentru „6" ridică degetul mic. Alte gesturi au sensuri multiple: arătătorul şi degetul mare unite semnifică „ok" pentru un american şi parizian, „zero" pentru francez, în general, „te voi omorî" pentru tunisian, „bani" pentru un cetăţean din Japonia, ţară în care trebuie evitate mişcarea de-a strînge cureaua, căci acest gest evocă începutul unui hara-kiri. A duce arătătorul la tîmplă exprimă „prostie" pentru francez şi „inteligenţă" pentru olandez; atingerea pleoapei inferioare cu degetul reprezintă pentru italianul din Florenţa un gest măgulitor, dar nicidecum pentru un spaniol, care consideră că-l suspectezi de neîncredere, sau pentru francez care va gîndi că îl crezi mincinos.

Fiecare ţară are gesturile sale specifice, iar mersul oamenilor este, de asemenea, specific. De exemplu, este uşor de recunoscut pe Champs-Elysées un italian de un englez. Aşa cum susţin antropologii, englezul se mişcă cît mai puţin posibil cînd vorbeşte, îşi ţine capul sus şi foarte rar îmbrăţişează sau sărută o femeie în public. Chiar şi insultele sînt tipic britanice: acesta ridică două degete pentru a spune: „o să vezi tu!", iar dacă englezul aplaudă din vîrful degetelor, foarte încet, înseamnă că spectacolul îi place deosebit de mult.

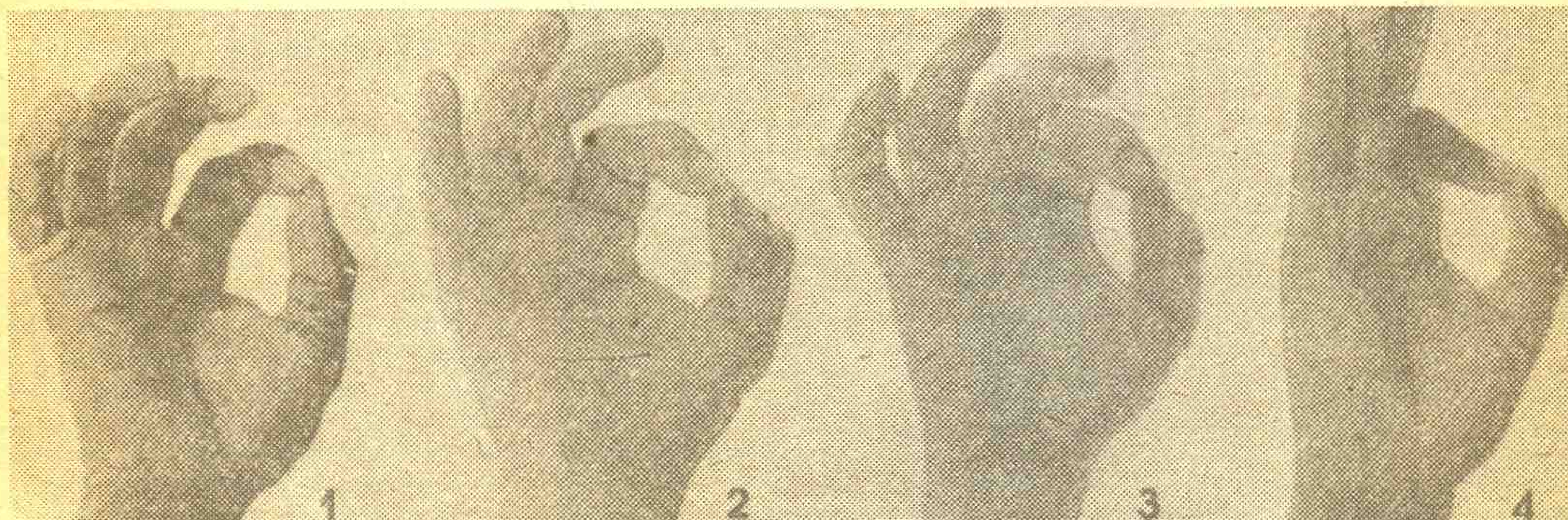
Specialiştii consideră că italianul este un rege al limbajului mîinii. Şi totuşi, de ce există atîta varietate în gesturi?

Autorul lucrării „Dimensiunea ascunsă", antropologul Edward Hall, este primul care a studiat raportul dintre mişcare, spaţiu şi mediul înconjurător. Acesta a observat că americanului şi englezului îi place să păstreze între el şi interlocutor o distanţă de un braţ, distanţă aproape insuficientă pentru un german, italian sau african. Altfel se pune problema cînd este vorba de o discuţie între oameni de afaceri englezi şi italieni. Pentru păstrarea distanţei dintre ei, primul se îndepărtează, ceea ce suscită neîncredere din partea interlocutorului, care, jenat, avansează. Dacă americanii şi francezii nu se mişcă, nu merg la fel, explicaţia este simplă: ei nu au aceeaşi noţiune despre „spaţiu", declară antropologul Lawrence Wylie, de la Universitatea Harvard, într-o lucrare de la începutul anilor '70. Obişnuit să fie în largul său, americanul se balansează în mers, îşi mişcă umerii şi braţele; francezul, folosind însă un spaţiu mai restrîns, se mişcă mult mai puţin.

Educaţia şi istoria naţională contribuie la modelarea gesturilor. „Gesturile americanilor nu sînt încă fixate, acestea sînt mereu adaptate. Este caracteristic pentru un popor tînăr, în comparaţie cu poporul francez, mai vechi, şi care are deja fixate gesturile proprii", afirmă Jacques Lecoq, autorul cărţii „Teatrul gestului". Jacques Lecoq este şi fondatorul unei şcoli internaţionale de mimă, mişcare şi teatru, unde antropologul Lawrence Wylie a observat, timp de un an, gesturile elevilor de diferite naţionalităţi. Anumite gesturi ale mîinii exprimă, şi astăzi, poveşti care au supravieţuit de-a lungul timpului. De exemplu, încrucişarea degetelor are la origine un obicei secret al creştinilor, explică Desmond Morris.

Dacă televiziunea contribuie din plin la universalizarea comportamentelor gesturilor, totuşi se păstrează specificul naţional. Faimosul „V" - simbolul anglo-saxon al victoriei -, introdus de Winston Churchill în timpul celui de-al doilea război mondial, este unul din puţinele gesturi răspîndite în lume în mai puţin de 40 de ani. Tot atît de revelator este gestul de victorie - ridicarea degetului mare şi al arătătorului, folosit de Corazon Aquino la sărbătorirea învestiturii la preşedinţia Filipinelor în februarie 1986. „Această mişcare discretă, tipic filipineză, a simbolizat ataşamentul la valorile tradiţionale şi la independenţa naţională, în comparaţie cu fostul preşedinte Marcos, care utiliza clasicul V", afirma Bernard Koechlin, directorul revistei „Gestul şi imaginea".

Raluca Ionescu

Aproximativ acelaşi gest, dar cu semnificaţii total diferite: 1. „OK" - pentru un american; 2. „zero" - pentru francezi; 3. Bani - pentru un japonez; 4. „te voi omorî" - pentru un tunisian

Parcă mai ieri eram încă pe băncile şcolii, cînd cîte o oră plicticoasă părea fără sfîrşit. Amintirile din copilărie sînt pline de momente ce păreau interminabile. Acum, în schimb, orele se scurg cu repeziciune uimitoare, ba e dimineaţă, ba e după-amiază. Unde sînt ele? Cum au zburat ultimii ani de parcă ar fi fost o clipă?

Pe măsură ce se maturizează, omul percepe timpul în mod subiectiv: numitorul comun al experienţei personale îl reprezintă timpul ce se scurge uimior de repede. În acest sens, Marx avea să prevadă că întreaga economie va evolua spre „o economie a timpului". Astăzi, unul din exponenţii principali ai marii finanţe, Alfred Herrhausen, purtătorul de cuvînt al conducerii „Deutsche Bank", declară că epoca noastră „suferă de o maladie caracteristică, pe care aş numi-o acţionism şi agitaţie". Dacă la un pol se află economia de timp, la celălalt se situează goana continuă: nimeni nu îşi mai rezervă timp să mediteze în tihnă cînd ia o hotărîre.

Dietmar Kamper, profesor de sociologie în Berlinul occidental, făcînd consideraţii asupra societăţii capitaliste, vorbeşte de „timpul care moare", pe care îl socoteşte cea din urmă victimă într-un lanţ istoric devenit abstract: „De la omul-victimă la animalul-victimă, la planta-victimă, la banul-victimă, pînă la timpul-victimă". Christoph Wulf, profesor de pedagogie la Universitatea din Berlinul occidental, vede evoluţia societăţii occidentale sub dictatul „cronocraţiei".

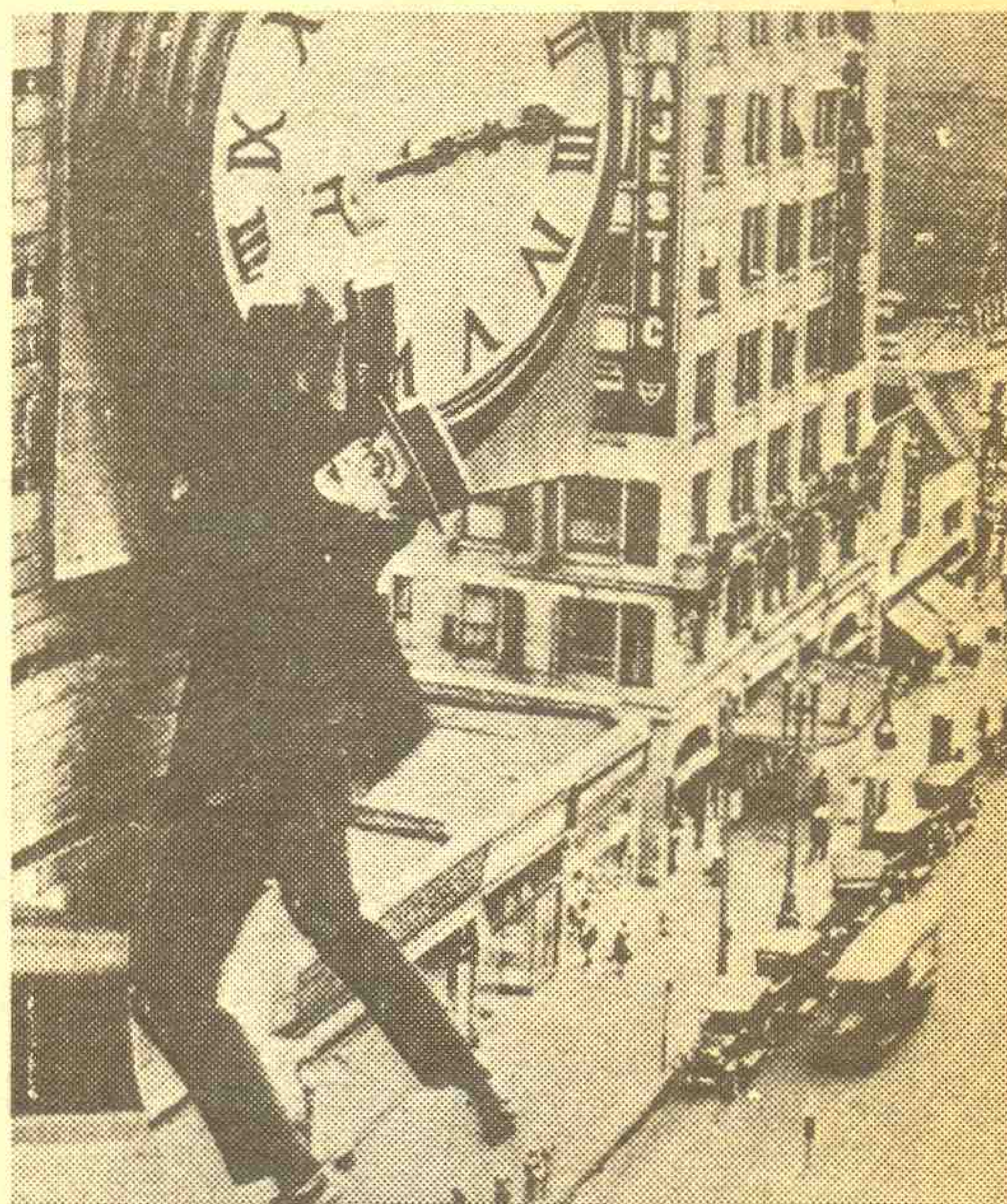
Omul şi scurgerea vremii

Nici nu s-a instaurat bine „cultura nanosecundelor" (a miliarda parte dintr-o secundă), că au şi apărut „rebelii timpului": economistul Jeremy Rifkin (autorul volumului intitulat „Universul — un mecanism de ceasornic") a introdus în circulaţie această noţiune. După ce a luptat în SUA împotriva tehnologiei genelor, militează acum pentru o concepţie ecologică asupra timpului. Această situaţie pare paradoxală în civilizaţia tehnicistă: nimeni nu are timp, deşi niciodată omul nu a dispus de atîta timp, ca în prezent. Este adevărat că, altădată, numai puţini ajungeau la vîrsta senectuţii şi că majoritatea mureau tineri; astăzi, însă, maşinile efectuează cea mai mare parte a muncii omului. „Timpul înseamnă bani" este deviza sub care s-au accelerat toate procesele productive, concomitent cu reducerea timpului de lucru. Dacă, la mijlocul secolului trecut, bărbaţii, femeile şi chiar copiii lucrau 80 de ore săptămînal, la începutul secolului nostru s-a impus săptămîna de lucru de 48 de ore, care, ulterior, a fost şi ea redusă. Ar fi firesc ca omenirea să „înoate" în timp; realitatea este, însă, contrarie.

Timpul cîştigat în producţie este irosit pentru consum: creşterea economică în societatea de consum aduce după sine lipsa din ce în ce mai acută de timp — aceasta este concluzia la care a ajuns economistul suedez Staffan Linder.

Oamenii sînt stăpîniţi de viteză: de pildă, locuitorii marilor oraşe merg de două ori mai repede, decît cei dintr-un sat; diferenţa de ritm este valabilă şi pentru viteza de a replica şi de a vorbi.

Lipsă de timp... Evoluţia civilizaţiei moderne pare că i se împotriveşte: oamenii nu s-au putut deplasa niciodată atît de repede, ca în prezent. În ultimii 50 de ani, viteza traficului aerian a crescut de 20 de ori. Un reporter inspirat scria: în timp ce aştern pe hîrtie această frază, parcurg cel puţin 15 kilometri în aer la bordul supersonicului Concorde. Deci nu este indicat să mai folosesc tradiţionalele fraze cu perioade lungi şi metafore, ci fraze scurte, de circa cinci kilometri lungime". Locul calului, ca viteză supremă, a fost luat de

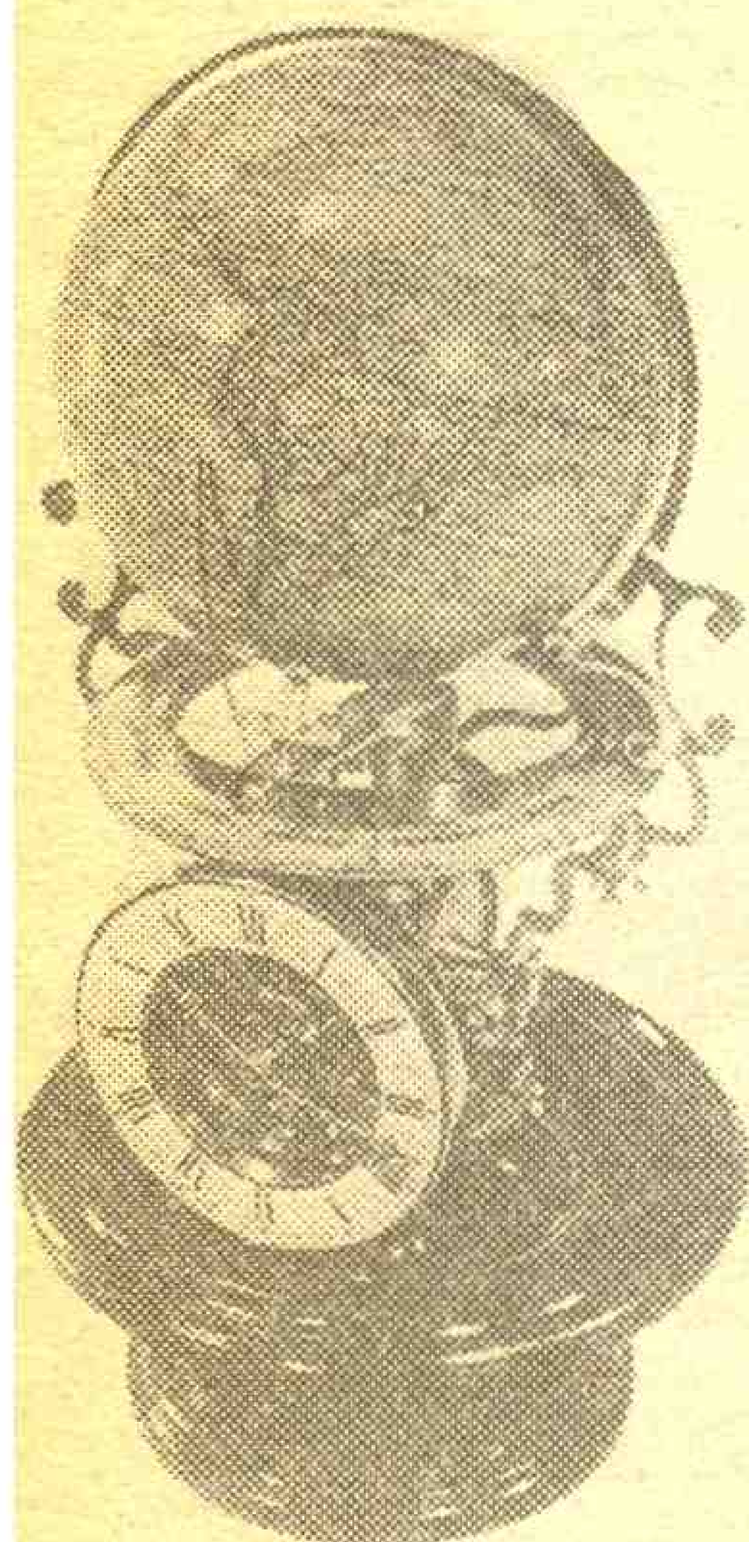
Harold Lloyd în filmul „Zgîrîie-nori" (1933)

deplasarea cu mijloacele mecanice de locomoţie. Roţile în mişcare depăşesc spaţiile geografice, treptele rulante şi lifturile fac parte din aceeaşi categorie, accelerînd zilnic deplasarea pe verticală. Informaţiile sînt transmise aproape cu viteza luminii; tot ceea ce se întîmplă în lume intră din ce în ce mai repede, prin intermediul imaginii, în camera fiecăruia. La fiecare a 25-a parte dintr-o secundă, 300 000 de biţi creează o nouă imagine televizată: un procedeu tehnic rapid, ce ilustrează perfect excesul de viteză. Sînt pe cale de a fi puse la punct şi sisteme tehnice ce elimină pauzele din vorbirea umană pentru a transmite mai rapid ştirile vorbite.

Noile mijloace de informare în masă transmit tot mai multe informaţii, iar lumea, la rîndul ei, produce din ce în ce mai multă ştiinţă: comunicarea tot mai rapidă dintre cercetare şi economie se materializează dintr-un număr sporit de inovaţii. De la descoperirea fotografiei pînă la răspîndirea ei în masă, a fost necesară o perioadă de o sută de ani; de la descoperirea şi pînă la darea în funcţiune a primului reactor nuclear — doar zece ani; iar de la descoperirea testului SIDA

pînă la folosirea lui pe scară mondială — numai nouă luni. Calculatoarele sînt din ce în ce mai rapide: prelucrarea informației se face la viteză de o nanosecundă (a miliarda parte dintr-o secundă), în timp ce omul are nevoie de 500 de milioane de nanosecunde pentru a pocni din deget.

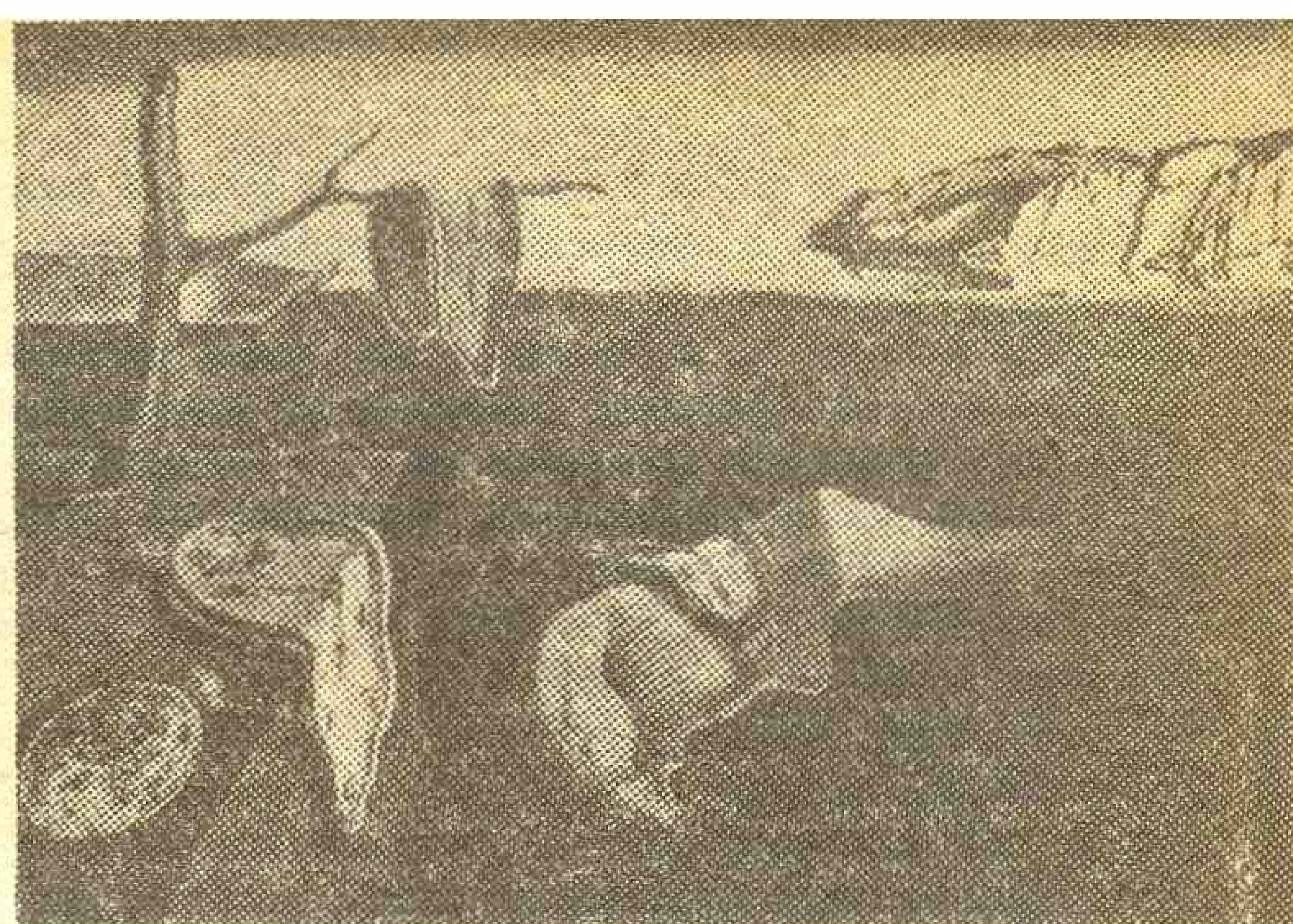
Profesorul parizian Paul Virilio se consideră întemeietorul unei științe noi, în care se interferează istoria tehnicii, strategia războiului, urbanistica, estetica, fizica și metafizica: „dromologia", respectiv scurgerea timpului, cursa contra-cronometru; din grecescul „dromos" = a fugi, competiție. Virilio vede dispărînd realitatea cotidiană în ritmul impus diverselor domenii; conform tezei sale, noi nu am mai percepe senzorial realitatea, ci am vedea totul ca dintr-un film: viteza de rulare a imaginii filmate, deci de 24 de imagini pe secundă, este și viteza de percepere a realității, iar omul înregistrează scurgerea timpului prin intermediul ceasului.

Ceas universal (din 1840)

„Fără îndoială, una din cele mai geniale idei a omului a fost aceea de a măsura esența elementului trecător, a ceea ce nu poate fi văzut și sesizat concret — timpul", scria Thomas Mann în „Muntele vrăjit". Cele mai vechi urme ale acestei genialități se găsesc în hieroglifele de acum 2 800 de ani înaintea erei noastre. Vechii egipteni măsurau trecerea timpului cu ajutorul apei; Grecia clasică se orienta după ceasul solar. Pînă în evul mediu timpuriu, timpul în sine era ceva vag. Conștiința timpului era caracterizată prin modificarea ciclică a cerului și pămîntului. Mecanismul de ceasornic cu rotițe a fost descoperit probabil în Italia, în secolul al XIII-lea.

Lupta între epoca veche și cea nouă a devenit, timp de secole, lupta pentru exactitate în locul impreciziei, care a orientat omul spre mecanică și nu spre natură, ca mai înainte. Începînd cu ceasul din turnul bisericii și pînă la ceasul de la mînă, omul a putut dispune de un instrument stabil pentru măsurarea timpului. Nu mașina cu aburi, ci ceasul a devenit „mașinăria-cheie" a epocii industriale moderne, constată filozoful american Lewis Mumford. Ceasul cu rotițe ilustrează perfecțiunea spre care a tins omul și mașina; el simbolizează mai mult ca orice evoluția societății asemeni unei mașinării, cu scopul de a progresa continuu, precum mișcarea acelor ceasornicului. În 1884 a luat naștere conceptul orei internaționale sau a timpului universal; în vreme ce se depuneau eforturi pentru impunerea ei, scriitorul Herbert George Wells a imaginat un călător prin veacuri, care se putea mișca cu ajutorul „mașinii timpului" înainte și înapoi. Pînă la urmă, s-a constatat că este nevoie de o mare precizie și, prin urmare, în 1911, lumea a fost împărțită riguros, conform orei internaționale, pornind de la meridianul Greenwich, iar secunda a devenit a 86 400-a parte dintr-o zi.

Salvador Dali: „Persistența memoriei" (1931; Muzeul de artă modernă din New York). Descoperirea socială a ritmului lent

Omenirea s-a eliberat de perioada unei rotații a Pămîntului, nu întotdeauna identică, procedînd la o schimbare fundamentală: din Cosmos, ora arhaică a tuturor timpurilor, spre lumea invizibilă a particulelor. Din 1967, oscilațiile extrem de stabile în interiorul electronului atomului de cesiu reprezintă unitatea de măsură a timpului, indicată de cele trei ceasuri atomice de mare precizie din lume și transmisă mai departe. Între altele, o putem auzi mereu la telefon cînd ni se spune „La semnalul următor va fi ora..."

Isaac Newton descoperea, acum 302 ani, că timpul absolut, matematic și real, se scurge de la sine, fără vreo legătură cu un obiect exterior. În secolul nostru, fizicianul Albert Einstein a dezvălui relația spațiu-timp ca un „mod al nostru de gîndire": timpul nu trece la fel de repede în fiecare punct al Universului, el se scurge, chiar și în același loc, cu viteze diferite în raport cu cel ce îl percepe.

Am rămas newtonieni

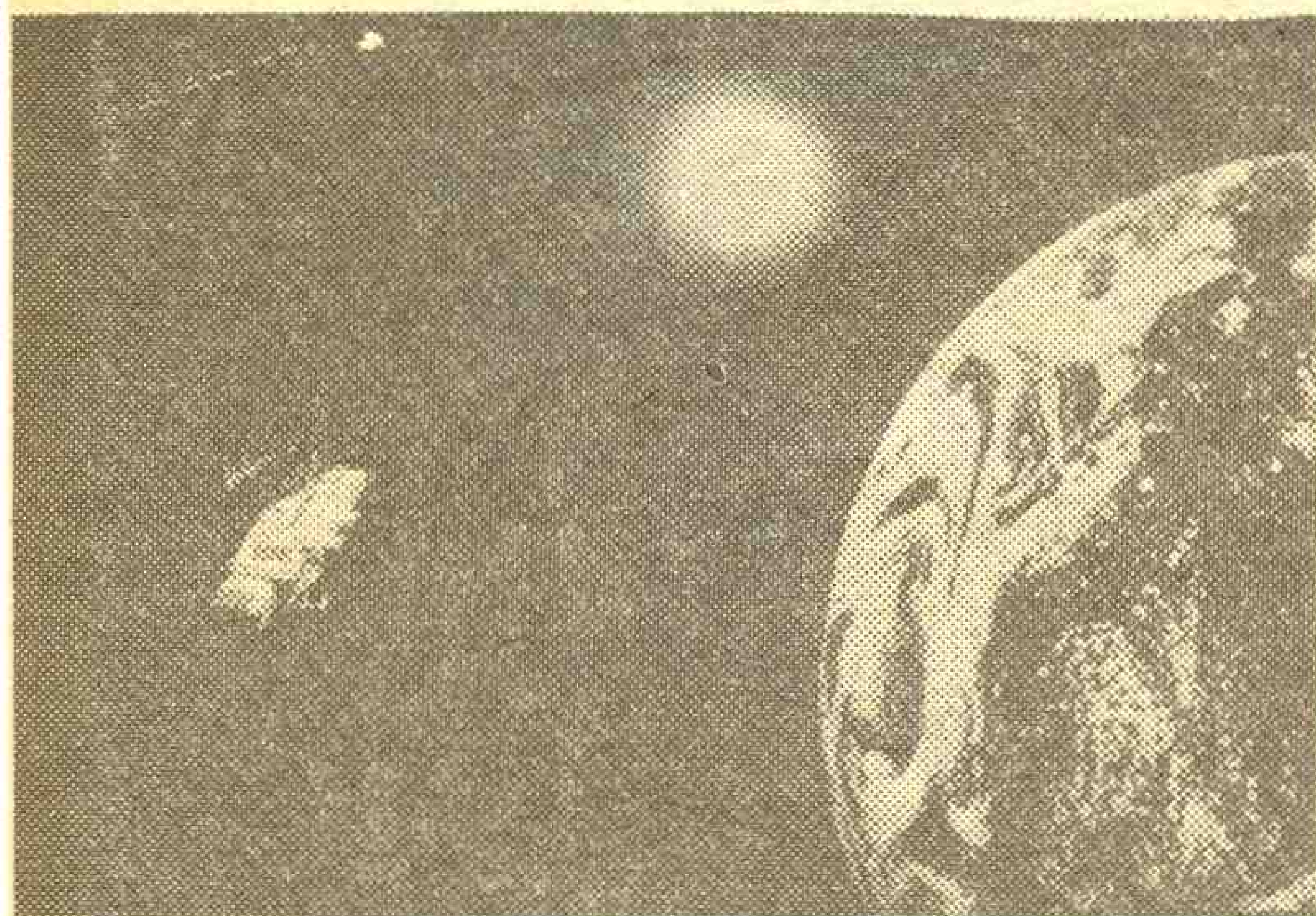
În conștiința noastră nu s-a produs o revoluție în perceperea timpului: am rămas newtonieni. În timp ce fizicienii investighează cu asiduitate esența timpului, umaniștii au mers un pas mai departe în a explica modul de percepere a timpului de către om. Copilul nu are sentimentul timpului; el are nevoie de șase-opt ani pînă a putea deosebi între trecut și prezent sau viitor; de abia după 12 ani conștiința timpului devine precisă. Jean Piaget, profesor elvețian de psihologie experimentală, a conchis în urma experiențelor efectuate: „A înțelege timpul înseamnă a depăși spațiul prin mobilitate spirituală".

O serie de cercetări complicate au încercat să definească modul în care creierul percepe timpul și au elaborat un punct de vedere concludent. Fluxul evenimentelor transmite creierului un număr incomensurabil de informații despre modificările petrecute în lumea reală, ce trebuie clasificate după o schemă simplă: concomitente sau neconcomitente. Între semnale trebuie să fie un interval de cel puțin 3/1 000 secundă, pentru ca omul să le recepteze ca neconcomitente, deși la o asemenea viteză nu poate identifica succesiu-

nea lor, ci numai zgomotul în sine. Omul reacționează de șapte ori mai lent la intervalurile vizuale: ele sînt percepute ca neconcomitente numai la un interval de minimum 20/1 000 de secundă. Sîntem mai mult un animal auditiv, decît unul vizual.

Creierul trebuie să dispună de o logică a timpului pentru a compara și deosebi informațiile primite pe cale vizuală și auditivă: preocuparea actuală este de a descoperi modul de funcționare a acestei logici. Profesorul de psihologie medicală din München, Ernst Pöppel, arată că intervalul pentru ca două evenimente să fie percepute ca neconcomitente și în succesiunea lor reală este aproape același pentru diverse simțuri = 30/1 000 de secundă. De aici, el conchide că creierul trebuie să dispună de un mecanism cu ajutorul căruia compară evenimentele: o „mașină a timpului", ce lucrează cu viteza de bază de 30/1 000 de secundă. Această perioadă pare să fie intervalul minim necesar omului, timpul real, „newtonian" al creierului, care este dobîndit prin experiență.

Descoperirile geniale ale gîndirii omenești fac ca trecutul să fie ceva ce nu este acum, iar viitorul — principiul trecerii la următorul acum. Pentru această construcție este necesară, pe lîngă „mașina timpului", o „bancă de date" a memoriei. Faptul că ea a putut lua naștere, arată Pöppel, are sens numai într-o lume

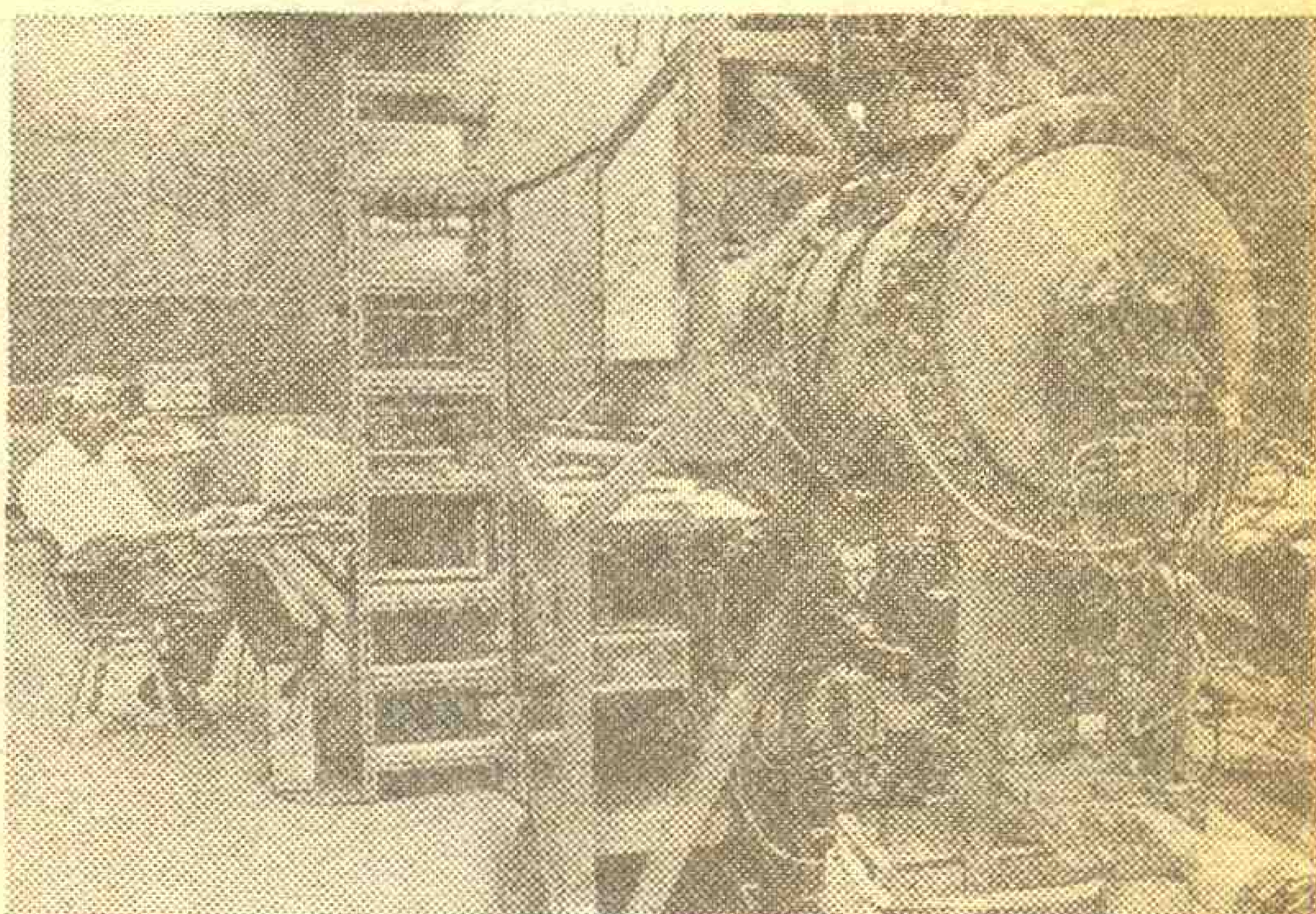

Satelit, Pămînt. Spectacolul lumii pătrunde tot mai rapid în locuințe

ce se situează între determinare și nedeterminare. Dacă nu ar avea loc veșnica revenire la ceva similar, nu ar mai fi nevoie de memorie. Pentru a putea aprecia mai bine experiențe trecute, creierul este capabil să facă salturi în trecut, contrar scurgerii timpului. Experiența reamintită nu este similară cu derularea înapoi a unui film, în care, de pildă, berea curge din gura celui ce o bea înapoi în pahar; ea urmează mereu săgeata timpului fizic. Acest sistem dublu care, pe de o parte, este fidel legilor fizicii, iar, pe de altă parte, contracarează, prin salturi în timp, trecutul trăit și viitorul, reprezintă — după Pöppel — condiția de bază pentru un anumit grad de liberă decizie.

Memoria este și cea care dă un flux continuu, chiar dacă nu uniform momentelor, acum, clasificate în cuante. Perceperea duratei — așa relevă experiențele — reiese din prelucrarea informațiilor în cadrul unor intervale precise de timp. Dacă omul dispune de un *input* redus, atunci multe îl depășesc în goană, minutele par a fi secunde. Dar cultura ceasului a întipărit în memorie continuitatea timpului „adevărat" și confirmă ceea ce știe omul din oscilația monotonă a mașinii sale a timpului. Simțim mereu „contracția timpului", după cum a denumit-o Piaget — pe baza proporției inverse între timp și viteză; în mod straniu, momentele intensive se extind în memorie. Acest „paradox subiectiv al timpului" — după cum a fost numit el științific — se explică prin aceea că creierul poate reține multe detalii în reconstruirea unei perioade de timp: atunci, ea devine îndelungată. Invers: fazele, în care nu s-au petrecut multe lucruri, rămîn scurte în memorie.

Durata subiectivă a timpului nu depinde numai de mulțimea informațiilor și a vitezei cu care au fost percepute, ci și de importanța lor pentru individ. Tot ce este nou accelerează timpul în momentul respectiv al întîmplării și este întipărit în memorie o perioadă îndelungată. Din copilărie rămîn multe în amintire, deoarece aproape totul are valoare de nou; pe măsura trecerii anilor, intervine un anumit automatism: multe le cunoaștem. Perceperea timpului este memorată, mai degrabă, prin „plăcut" sau „neplăcut", decît prin „nou". Pöppel arată că memoria este „molipsită" de sentimente. Orice *input* primește în creier și o încărcătură emoțională. În cazul în care ea este mică, are mai puțină importanță dacă este mai mult negativă sau mai mult pozitivă; astfel, informațiile respective sînt memorate ca puțin importante: omul este plictisit, nimic nu îl mai mișcă, timpul pentru el a devenit un fluviu ce curge monoton. O mare bucurie sau o mare durere provoacă, în schimb, momente atemporale: ele

Ceasul atomic al Institutului de Fizică din Braunschweig

durează la nesfîrșit și trec ca un fior plăcut sau înfiorător, dar sînt trăite intensiv. Vasile Conta nota: cele mai frumoase zile din viața noastră sînt acelea pe care le înmormîntăm în cripta amintirilor.

Din cercetarea timpului subiectiv se poate conchide: maladia socială a timpului frenetic este, într-o anumită măsură, o deficiență emoțională. Civilizația modernă produce un flux gigantic de semnale, dar ele nu ating sfera afectivă. Fie că aparatele prezintă imagini în mișcare, fie că peisajele se schimbă o dată cu viteza deplasării, este aproape același lucru. Mobilitatea modernă creează timpul frenetic pînă la o anumită dezorientare spațială — de pildă, dacă te trezești deseori într-o cameră de hotel nu mai știi unde ești. Timpul frenetic este și efectul maniei colective pentru nou, care, în fond, este din ce în ce mai puțin inedit.

În ultima perioadă, însă, se conturează un curent favorabil limitării ritmului trepidant, mai ales după ce s-a observat că viteza își cere tot mai multe victime, indiferent de domeniul în care acționează, începînd cu circulația pînă la procedeele tehnice cele mai sofisticate: ritm susținut, dar nu trepidant.

Omul trebuie înțeles ca un sistem oscilant, comparabil cu un ceasornic uriaș. Sînt cunoscute numeroase procese fiziologice care au ritmul zi/noapte: deci, în

fiecare oră sîntem într-o asemenea măsură altfel, încît s-a creat chiar și o cronofarmacologie pentru determinarea momentului cel mai prielnic de luare a unui medicament. Deși este format în conformitate cu macro-ceasul Universului, ciclul micro-ceasului uman nu este foarte exact. Pentru a sincroniza sutele de ritmuri, individul are nevoie de un impuls din exterior. Ceasurile biologice „bat" de la sine potrivit celor moștenite, dar ele trebuie mereu „potrivite" la ora exactă. Semnalele soarelui sînt considerate ca bătăi primordiale ale ceasului biologic: el bate prin intermediul hormonului denumit melatonină, a cărui prezență este diferită primăvara față de iarnă. Cine își schimbă bioritmul are, la început, dificultăți de acomodare. Deci, omul este un animal atavic și, totuși, un *zoon politicon*. De aceea, semnalele sociale pot înlocui, într-o anumită măsură, semnalele solare.

În prezent, cercetarea științifică în domeniul științelor naturii și-a schimbat concepția newtoniană; după cum precizează omul belgian de știință, laureat al Premiului Nobel, I. Prigogine, lumea „deține o multitudine nesfîrșită de timpuri interne": generalul și individualul, universalul și particularul au un ceas propriu, cu un mers specific. Diversele forme ale conștiinței timpului rivalizează între ele; avem nevoie de toate și trebuie să folosim interacțiunea lor ca un potențial important pentru noi înșine.

Teoria relativității a demonstrat că timpul nu poate căpăta decît definiții locale, fiindcă depinde de starea de mișcare și de poziția ceasului în raport cu observatorul. Iată de ce ne vedem obligați să considerăm timpul o mărime strîns legată de mișcare și spațiu, încît există atîția timpi diferiți, cîte mișcări și locuri. Generalizînd, timpul aflat într-o unitate indisolubilă cu spațiul nu este o durată pură, indiferentă, ci e dependent de natura sistemelor materiale și de complexitatea lor structurală. Spațiul și timpul există ca posibilități ale materiei, ele sînt infinite, pentru că posibilita-

Stephen W. Hawking

SĂGEATA TIMPULUI

Stephen Hawking

Privirea noastră despre natura timpului s-a modificat de-a lungul anilor. La începutul acestui secol, oamenii mai credeau într-un timp absolut. Adică fiecare eveniment poate fi etichetat cu un număr numit „timp" într-un sens unic și toate ceasurile bune din lume vor arăta același interval de timp între două evenimente. Oricum, descoperirea faptului că viteza luminii este înregistrată la fel de fiecare observator, indiferent de viteza cu care se mișcă el, a condus la teoria relativității — și, în cadrul ei, trebuie să abandonăm ideea că există un timp absolut unic. Dimpotrivă, fiecare observator va avea propria lui măsură a timpului în funcție de ceasul pe care îl are: ceasurile purtate de diverși observatori nu vor mai arăta același timp, ele nu vor mai coincide. În acest fel, timpul devine un concept mai personal, relativ față de observatorul care îl măsoară.

Cînd cineva încearcă să unifice gravitația cu mecanica cuantică, trebuie să introducă ideea de timp „imaginar". Timpul imaginar este neafectat de direcțiile în spațiu. Dacă cineva poate merge spre nord, atunci se poate întoarce și porni spre sud; la fel, dacă cineva poate merge înainte în timpul imaginar, ar trebui să poată să se întoarcă și merge înapoi. Acest lucru înseamnă că nu poate exista nici o diferență importantă între direcțiile înainte și înapoi în timpul imaginar. Pe de altă parte însă, cînd privim timpul „real", există o mare diferență între direcțiile înainte și înapoi, așa cum știm cu toții. Dar de unde vine această diferență între trecut și viitor? De ce ne putem aminti trecutul, dar niciodată viitorul?

Legile științei nu disting nici o diferență între trecut și viitor. Mai precis, așa cum am explicat, legile științei sînt neschimbate în cadrul combinației de operații (sau simetrii) cunoscute ca **C**, **P** și **T** (**C** înseamnă schimbarea particulelor în antiparticule. **P** înseamnă imaginea în oglindă, în care stînga și dreapta sînt interschimbabile. Iar **T** înseamnă inversarea direcției de mișcare a tuturor

*Un capitol din lucrarea sa „O scurtă istorie a timpului"

tea existenţei materiei este infinită.

Pe plan general-uman, deci istoric, scurgerea timpului a scos în evidenţă un timp istoric latent şi unul accelerat. *Timpul istoric latent* este timpul uman-social al vieţii colective în care predomină inerţia, vechiul; el este caracterizat prin totul e normal şi în perfectă ordine. *Timpul istoric accelerat* este timpul uman-social în care se părăsesc tiparele obişnuite de viaţă socială, se accelerează iniţiativele, se cultivă şi se realizează noul concretizat în salturi calitative.

La nivel macrosocial, a stăpîni „maşina timpului" înseamnă a avea o existenţă socială, cu scopul de a conferi sensuri noi existenţei umane temporale. Lupta cu timpul se duce pe plan social şi pe plan individual. Călătoriile în timp au constituit de-a pururi o tentaţie irezistibilă. Explozia informaţională actuală nu mijloceşte numai accelerarea ritmului inovaţiilor, după cum s-a menţionat deja, ci poate, dacă nu este direcţionată corect, să determine standardizarea, mecanizarea şi uniformizarea vieţii. Informaţiile — al căror flux creşte din punct de vedere numeric, valoric şi al vitezei — pot fi folosite ca arme în lupta cu timpul, adică în strădania de a transforma mai rapid viitorul posibil într-un prezent real. Aceasta implică selectarea informaţiilor, cu care sîntem bombardaţi zilnic, în funcţie de criterii de calitate şi transformarea lor în cunoştinţe. Cursa contra-cronometru, timpul frenetic, ritmul trepidant fac ca lumea să devină mai mică după cucerirea Lunii, explorarea celorlalte planete ale sistemului nostru solar; toate acestea sînt expresia timpului informaţional pe care îl trăim. Monotonia, plictisul sînt bolile societăţii stagnante, pentru care nu există viitor şi, ca atare, nici prezentul nu mai este un cîmp al autorealizării umane.

Magda Cadia
(Traducere şi adaptare după „DER SPIEGEL")

---

particulelor: de fapt, rularea mişcării invers.) Legile ştiinţei care guvernează comportamentul materiei în toate situaţiile normale rămîn neschimbate în cazul combinaţiei celor două operaţii C şi P. Cu alte cuvinte, viaţa va fi aceeaşi pentru locuitorii altei planete care ar fi imaginea în oglindă a noastră şi ar fi alcătuiţi din antimaterie în loc de materie. Dacă legile ştiinţei rămîn neschimbate în cazul combinaţiei operaţiilor C şi P, ca şi în cazul combinaţiei C, P şi T, ele trebuie să rămînă neschimbate, şi în cazul operaţiei T singure. Am văzut, este o mare diferenţă între direcţiile înainte şi înapoi ale timpului real în viaţa obişnuită. Să ne imaginăm o ceaşcă de cafea care cade de pe masă şi se sparge în bucăţi pe podea. Dacă filmăm acest eveniment, oricine poate spune cînd filmul este dat înainte şi cînd este dat înapoi. Dacă dăm filmul înapoi vom vedea cum cioburile de pe podea se strîng laolaltă formînd o ceaşcă de cafea care se ridică pentru a se aşeza pe masă. Veţi putea fără nici un efort să recunoaşteţi că filmul a fost dat înapoi, pentru că acest fel de comportament nu este niciodată observat în viaţa obişnuită. Dacă s-ar întîmpla aşa ceva, meşterii sticlari s-ar lăsa de meserie. Explicaţia care se dă de obicei la întrebarea de ce nu vedem cioburile strîngîndu-se de pe podea, alcătuind o ceaşcă de cafea care se ridică pe masă, este că acest lucru este interzis de a doua lege a termodinamicii. Aceasta spune că, într-un sistem închis, dezordinea, sau entropia, creşte întotdeauna cu timpul. Cu alte cuvinte, este o formă a legii lui Murphy: lucrurile au tendinţa întotdeauna să meargă prost! O ceaşcă intactă pe masă este o stare de înaltă ordine, dar o ceaşcă spartă pe podea este o stare de dezordine. Noi putem parcurge drumul de la ceaşca de pe masă din trecut spre ceaşca spartă din viitor, dar niciodată drumul invers.

Creşterea dezordinii sau entropiei cu timpul este un exemplu a ceea ce se numeşte o săgeată a timpului, ceva care distinge trecutul de viitor, dînd timpului o direcţie. Există cel puţin trei săgeţi diferite ale timpului. Prima este săgeata termodinamică a timpului, direcţia timpului în care dezordinea sau entropia creşte. Apoi, există o săgeată psihologică a timpului. Aceasta este direcţia în care noi simţim că trece timpul, direcţia în care noi ne amintim trecutul dar niciodată viitorul. În fine, mai există şi o săgeată cosmologică a timpului. Aceasta este direcţia timpului în care Universul se dilată în loc să se contracte. În acest capitol voi argumenta de ce condiţia unui univers fără margini împreună cu principiul entropiei slabe pot explica faptul că toate cele trei săgeţi sînt îndreptate în aceeaşi direcţie — şi, mai mult, de ce o săgeată bine definită a timpului trebuie să existe. Voi mai argumenta că săgeata psihologică este determinată de săgeata termodinamică şi că aceste două săgeţi e necesar să arate întotdeauna spre aceeaşi direcţie. Dacă este acceptată ideea Universului fără margini, vom vedea că este nevoie de definirea unei săgeţi termodinamice şi cosmologice a timpului, dar că ele nu arată spre aceeaşi direcţie în cazul întregii istorii a Universului. Oricum, voi argumenta că numai cînd ele arată în aceeaşi direcţie există condiţii potrivite pentru dezvoltarea unor fiinţe inteligente care pot pune această întrebare: De ce dezordinea creşte în aceeaşi direcţie cu timpul, identică cu aceea în care Universul se dilată?

Voi aborda, mai întîi, săgeata termodinamică a timpului. Legea a doua a termodinamicii porneşte de la faptul că întotdeauna există mai multe stări de dezordine decît stări de ordine. Să considerăm, de exemplu, piesele unui mozaic, joc binecunoscut. Există unul şi numai un singur aranjament în care piesele alcătuiesc o imagine completă. Pe de altă parte, există un foarte mare număr de aranjamente în care piesele sînt în dezordine şi nu alcătuiesc o imagine. Să presupunem că un sistem porneşte de la o stare de ordine. Cu trecerea timpului, acest sistem va evolua în concordanţă cu legile ştiinţei, şi starea lui se va schimba. După un timp oarecare este foarte probabil că sistemul se va afla într-o stare de dezordine mai curînd decît într-una de ordine, pentru că, am văzut, există mai multe stări de dezordine. De aceea, spunem că dezordinea creşte în funcţie de timp, dacă sistemul se supune condiţiei iniţiale de înaltă ordine.

Să presupunem că piesele jocului nostru de mozaic se află într-un aranjament ordonat în care formează o imagine. Dacă scuturăm tabla pe care stau piesele, acestea vor căpăta alt aranjament. Acesta va fi, probabil, un aranjament dezordonat în care piesele nu vor mai forma o imagine normală, pur şi simplu pentru că există mai multe aranjamente dezordonate. Cîteva grupuri de piese mai pot forma încă părţi ale imaginii, dar cu cît vom scutura mai mult tabla, cu atît se vor strica

şi acele grupuri de piese, şi totul va fi amestecat, fără să mai poată forma nici o imagine. Astfel, dezordinea pieselor va creşte, probabil, odată cu timpul, dacă piesele se supun condiţiei iniţiale de a pleca dintr-o stare de înaltă ordine.

Să presupunem că s-a decis ca Universul să se sfîrşească într-o stare de înaltă ordine, dar că nu contează starea în care el a luat fiinţă. La început, probabil că Universul era într-o stare de dezordine. În această situaţie, ar însemna că dezordinea *descreşte* cu timpul. Iar noi am putea vedea cum ceaşca se formează din cioburi şi se ridică întreagă pe masă. Oricum, orice fiinţă umană care ar vedea această imagine ar trăi într-un univers în care dezordinea descreşte odată cu timpul. Voi spune că aceste fiinţe au o săgeată psihologică a timpului care priveşte înapoi. Adică ei îşi vor aminti evenimente din viitor, dar nu-şi vor putea aminti evenimentele din trecutul lor. Cînd ceaşca s-a spart, ei îşi vor aminti că aceasta era pe masă, iar cînd ceaşca va fi pe masă ei nu-şi vor mai aminti că ea a fost spartă pe podea. Este destul de dificil de vorbit despre memoria umană, pentru că nu ştim, în detaliu, cum funcţionează creierul. Ştim, oricum, totul despre modul în care lucrează memoria unui computer. De aceea, voi discuta despre săgeata psihologică a timpului la computere. Cred că e rezonabil să susţinem că săgeata computerelor este identică cu cea a omului. Dacă nu ar fi aşa, cineva ar putea da o lovitură la bursă folosind un computer care să-şi amintească preţurile de mîine ale acţiunilor!

Memoria unui computer este, în fond, un instrument care conţine elemente ce pot exista în ambele stări. Un exemplu la îndemînă este abacul. În forma lui cea mai simplă, abacul este format din fire; pe fiecare fir se află o bilă care poate fi aşezată în una din două poziţii. Înainte ca o dată să fie înregistrată în memoria unui computer, memoria acestuia este într-o stare dezordonată, cu probabilităţi egale pentru cele două stări posibile. (Bilele abacului sînt poziţionate aleator pe firele lui). După ce memoria interacţionează cu sistemul care urmează a fi amintit, aceasta se va afla într-o stare sau în alta, în concordanţă cu starea sistemului. (Fiecare bilă a abacului va fi la stînga sau la dreapta pe firul abacului). Astfel, memoria a trecut dintr-o stare dezordonată într-o stare ordonată. Dar pentru a fi siguri că memoria este într-o stare corespunzătoare, este necesar să folosim o anumită cantitate de energie (pentru a muta bila pe firul abacului sau pentru a alimenta computerul, de exemplu). Această energie este disipată sub formă de căldură, care face să crească cantitatea de dezordine în Univers. Cineva poate demonstra că această creştere în dezordine este întotdeauna mai mare decît creşterea în ordinea memoriei însăşi. Astfel, căldura eliberată de ventilatoarele de răcire a computerului semnifică faptul că, atunci cînd un computer înregistrează o dată în memorie, cantitatea totală de dezordine în Univers creşte. Direcţia timpului în care un computer îşi aminteşte trecutul este aceeaşi cu cea în care dezordinea creşte.

Sensul nostru subiectiv al direcţiei timpului — săgeata psihologică a timpului — este, astfel, determinat în creierul nostru de săgeata termodinamică a timpului. Deci, ca şi un computer, trebuie să ne amintim lucrurile în ordinea în care entropia creşte. Această situaţie face din legea a doua a termodinamicii un lucru aproape neînsemnat. Dezordinea creşte cu timpul, deoarece noi măsurăm timpul în direcţia în care dezordinea creşte. Nu poate exista un pariu mai sigur ca acesta!

Dar de ce trebuie să existe săgeata termodinamică? Sau, cu alte cuvinte, de ce trebuie să fie Universul într-o stare de înaltă ordine la unul din capetele timpului, la acel capăt pe care noi îl numim trecut? De ce să nu fie Universul într-o stare de dezordine în toate timpurile? În fond, această situaţie pare mult mai probabilă. Şi de ce este direcţia timpului în care dezordinea creşte aceeaşi cu cea în care Universul se dilată?

În teoria clasică a relativităţii generalizate, nimeni nu poate prevedea cum a început Universul, pentru că toate legile ştiinţei cunoscute s-au spulberat în singularitatea „big-bangului". Universul ar fi putut porni dintr-o stare de ordine. Acest lucru ar fi condus la existenţa săgeţilor termodinamice şi cosmologice bine definite, aşa cum le observăm. Dar Universul putea, la fel de bine, să irumpă dintr-o stare de dezordine. În acest caz, Universul ar fi deja într-o completă stare de dezordine, astfel încît dezordinea n-ar mai creşte cu timpul. Ea ar rămîne constantă, situaţie în care n-ar mai exista o săgeată termodinamică bine definită sau ar descreşte, caz în care săgeata termodinamică a timpului ar fi îndreptată în direcţia opusă săgeţii cosmologice a timpului. Nici una din aceste ultime două posibilităţi nu se pun de acord cu ceea ce noi observăm. Oricum, aşa cum am văzut, relativitatea generală clasică îşi prezice propria desfiinţare. Cînd curbura spaţiu-timp devine foarte largă, efectele gravitaţionale cuantice importante şi teoria clasică vor înceta să mai fie o bună descriere a Universului. Va trebui folosită teoria cuantică a gravitaţiei ca să înţelegem cum a început Universul.

În teoria cuantică a gravitaţiei, pentru a specifica starea Universului, ar trebui să spunem cum s-au comportat posibilele istorii ale Universului la marginea spaţiu-timp în trecut. Am putea evita această dificultate a descrierii lucrurilor pe care nu le ştim şi nu le putem şti, numai dacă acele istorii satisfac condiţia de fără margini: ele sînt finite în întindere, dar nu au margini şi singularităţi. În acest caz, începutul timpului ar fi un punct spaţiu-timp regulat şi neted, iar Universul şi-ar fi început expansiunea într-o stare de ordine. Nu putea fi complet uniform, pentru că aceasta ar viola principiul incertitudinii, al teoriei cuantice. Trebuie să fi fost mici fluctuaţii în densitatea şi viteza particulelor. Condiţia care implică lipsa marginilor presupune, oricum, că aceste fluctuaţii erau cît se poate de mici, consecvente cu principiul incertitudinii.

Universul ar fi început cu o perioadă de expansiune exponenţială sau „inflaţionistă" în care el ar fi crescut în mărime cu un factor foarte ridicat. În timpul acestei expansiuni, fluctuaţiile de densitate ar fi rămas mici la început, dar mai tîrziu ar fi început să crească. Regiunile în care densitatea era mai mare decît media ar fi avut o expansiune mult încetinită, datorită atracţiei gravitaţionale a extramasei. Eventual, aceste regiuni ar fi încetat să se mai extindă şi au colapsat pentru a forma galaxii, stele şi fiinţe umane ca noi. Universul a pornit, deci, într-o stare de ordine netedă şi a devenit aglomerat şi dezordonat cu trecerea timpului. Aceasta explică existenţa săgeţii termodinamice a timpului.

Dar ce s-ar întîmpla în cazul în care Universul şi-ar opri expansiunea şi ar începe să se contracte? S-ar inversa săgeata termodinamică a tim-

pului şi dezordinea ar începe să descrească odată cu timpul? Această situaţie ar conduce spre o mulţime de posibilităţi ştiinţifico-fantastice pentru oamenii care ar supravieţui momentului de încetare a expansiunii şi începere a fazei de contracţie. Vor vedea acei oameni ceşti care se formează din cioburi şi care sar intacte pe masă? Vor fi ei în stare să-şi amintească preţurile de mîine ale acţiunilor pentru a face avere la bursă? Pare cam academic să ne facem griji în privinţa a ceea ce se va întîmpla în clipa în care Universul va începe să se contracte, fiindcă acest lucru nu se poate întîmpla mai devreme de 10 miliarde de ani. Dar există un fel mai rapid de a afla ce se va întîmpla atunci: să sărim într-o gaură neagră. Colapsarea unei stele pentru a forma o gaură neagră seamănă foarte mult cu fazele finale ale colapsării întregului Univers. Astfel, dacă dezordinea va descreşte în faza de contractare a Universului, ne putem aştepta ca ea să descrească şi în interiorul unei găuri negre. Probabil că, dacă un astronaut va cădea într-o gaură neagră, el va fi în stare să facă avere la ruletă, amintindu-şi unde a căzut bila înainte de a-şi plasa banii pe un număr. (Din păcate, înainte de a apuca să plaseze banii undeva, el va fi demult transformat în spaghetti. Şi nici nu va fi în stare să ne spună nimic despre inversarea săgeţii termodinamice sau să-şi plaseze banii la vreo bancă, deoarece va fi prins, ca într-o capcană, de marginile găurii negre.)

La început, am crezut că dezordinea va descreşte atunci cînd Universul va recolapsa. Asta din cauză că credeam că Universul trebuie să se întoarcă la starea de ordine, o dată ce devine mic din nou. Asta ar fi însemnat că faza de contractare ar fi fost ca inversarea timpului în faza de expansiune. Oamenii din faza de contractare ar fi trăit viaţa invers: ei ar fi murit înainte de a se fi născut şi ar fi întinerit în vreme ce Universul se contracta.

Ideea este atrăgătoare fiindcă presupune o frumoasă simetrie între faza de expansiune şi cea de contractare.

George Cuşnarencu
(traducere şi adaptare)

Geniu sau falsă glorie?

Cartea britanicului Stephen Hawking „O scurtă istorie a timpului" se bucură de mare succes în Franţa, după Marea Britanie şi Statele Unite. Unii oameni de ştiinţă nu ezită să-l compare pe autorul „singularităţii iniţiale" cu Einstein. Alţii, totuşi, consideră că succesul său este, înainte de toate, un fenomen artificial, provocat indirect. Thibault Damour şi Jean Claude Pecker îşi exprimă opinia – foarte diferită – despre această lucrare.

„Intenţii strălucite cărora viitorul le va face dreptate"

Un interviu cu Thibault Damour*

Le Nouvel Observateur —Sînteţi, pare-se, un admirator fanatic al cărţii lui Stephen Hawking...

Thibault Damour — Această carte are o mare calitate: îşi ia cititorii în serios. Fără nici o concesie, permite fiecăruia să participe din plin la evoluţia celor mai recente idei din acest domeniu. De aici şi lectura ei cam dificilă. În jurul lui Hawking se petrece un fenomen mediatic (în mediile de informare în masă), dar oamenii care i-au cumpărat cartea din acest motiv sau din snobism vor avea o surpriză dureroasă. Căci Hawking este riguros: justifică, explică totul, nu lasă nimic descoperit. În consecinţă, e greu de citit.

N.O. — E un geniu?

T.D. — Noţiunea de „geniu" nu este o noţiune ştiinţifică. Să admitem că „geniu" este acela care determină revoluţii decisive chiar în bazele ştiinţei. În ştiinţă, de exemplu, se pot cita Heisenberg, Newton sau Einstein. În acest sens, Hawking poate că nu este un geniu. Cu toate acestea, Stephen Hawking a adus multe contribuţii personale foarte importante pentru mersul înainte al ideilor.

N.O. — Contribuţii accesibile profanilor?

T.D. — Hawking s-a afirmat prin teoria matematică a zonelor în care **timpul nu mai există**. Nu e uşor de explicat. Să spunem, totuşi, că descoperirea sa celebră este aceea — absolut teoretică — a radiaţiilor „găurilor negre". Înainte de el, se credea că „găurile negre" — aceasta chiar era definiţia lor — erau incapabile să lase să scape vreo radiaţie.

N.O. — Deci, datorită lui Hawking, „găurile negre" emit, în sfîrşit, radiaţii. Dar aceste radiaţii pot oare fi măsurate sau cel puţin constatate? Ar fi de mirare, în măsura în care nu s-a adus încă niciodată dovada existenţei vreunei „găuri negre"...

T.D. — Presupusa radiaţie a „găurilor negre" se numeşte, de acum, „radiaţia lui Hawking". Desigur, aceasta nu există decît pe hîrtie. Nu a fost încă observată, cu atît mai puţin măsurată. Existenţa sa este, totuşi, clar atestată pe plan teoretic. Dar radiaţia lui Hawking este asociată cu micile „găuri negre". Faptul că nu reuşim să le detectăm ne oferă o informaţie suplimentară: este dovada că „big bang"-ul nu a creat — cel puţin nu în cantitate semnificativă — mici „găuri negre". Acest lucru ne permite să ne rafinăm ipotezele privind faimosul „big bang". Această descoperire teoretică a radiaţiilor „găurilor negre" a suscitat, mai ales, opinii importante, sugerînd o sinteză între mai multe domenii ale fizicii.

N.O. — Să îndrăznim, totuşi, să spunem lucrurilor pe nume: satisfacţia intelectuală a acestei „sinteze teoretice" va scăpa celor mai mulţi.

T.D. — E o carte relativ greu de citit pentru marele public. Este, deci, o satisfacţie pentru care tre-

* Profesor la Institut des Hautes Etudes scientifiques (Institutul de Înalte Studii Ştiinţifice), director de cercetări la CNRS.

buie să te străduieşti. Dar merită: autorul îşi expune foarte bine marea idee, marele vis privind unificarea forţelor gravitaţiei şi cele ale fizicii cuantice, şi indică unele consecinţe remarcabile pe care le-ar putea implica această unificare.

„Curiozitate morbidă sau curiozitate ştiinţifică?"

Un interviu cu Jean-Claude Pecker*

Le Nouvel Observateur — Aţi scris prefaţa la cartea „O scurtă istorie a timpului" şi, după ce a citit-o, Stephen Hawking a refuzat-o. De ce?

Jean-Claude Pecker — Menţionam, în această prefaţă, faptul că Hawking recunoaşte, în sfîrşit, că s-a înşelat. Modelul matematic al Universului, denumit „teoria singularităţii iniţiale", la care adera, este insuficient. Odinioară, Hawking demonstrase, împreună cu matematicianul Penrose, de la Princeton, că „într-un Univers care satisface ecuaţiile relativităţii generalizate trebuie să existe «puncte singulare», adică momente cînd densitatea Universului devine infinită." Deci, un moment de tip „big bang". Acum şi-a dat seama de eroarea sa. Într-o stare de extremă concentraţie a materiei, fizica clasică şi matematicile nu mai sînt valabile. Fizica cuantică domină totul. Această revizuire este importantă, dar nu nouă. Mulţi alţii o făcuseră deja înaintea lui. A avut onestitatea să-şi recunoască eroarea. Întrucît am menţionat acest lucru în prefaţa mea, i s-a părut, probabil, că aceasta nu este destul de elogioasă.

N.O. — Singurul interes pe care îl prezinta această lucrare să fie oare faptul că Hawking îşi recunoaşte eroarea?

J.-C.P. — Nu, cartea este, totuşi, o bună lucrare de popularizare. Dar nu le depăşeşte pe cele ale lui Hubert Reeves sau Evry Schatzman. Cartea a beneficiat, pur şi simplu, de un tratament privilegiat, pentru că autorul său este infirm. Îl cunosc bine pe Hawking de ani de zile. Îi urmăresc şi îi stimez munca. Dar a-l situa la acelaşi nivel cu Einstein, aşa cum s-a făcut pe ici pe colo, mi se pare categoric abuziv.

N.O. — Succesul lui de presă este, totuşi, foarte mare.

J.-C.P. — Faptul că omul acesta este prezentat ca o vedetă numai pentru că se deplasează într-un cărucior de infirm ţine, mai degrabă, de o curiozitate morbidă decît de curiozitate ştiinţifică! E de-a dreptul indecent. Pe coperta ediţiei engleze, de exemplu, au ales fotografia în care arată cel mai contorsionat. În Franţa, din fericire, Flammarion a căutat o fotografie în care pare „normal". Dar aţi citit articolele din presa franceză: totdeauna se descrie, întîi, infirmitatea sa şi, apoi, se vorbeşte despre lucrările sale. E jalnic să judeci pe cineva în funcţie de maladia sa. Beethoven era surd, dar nu de aici provine talentul său. Cît despre Einstein — era genial şi sănătos...

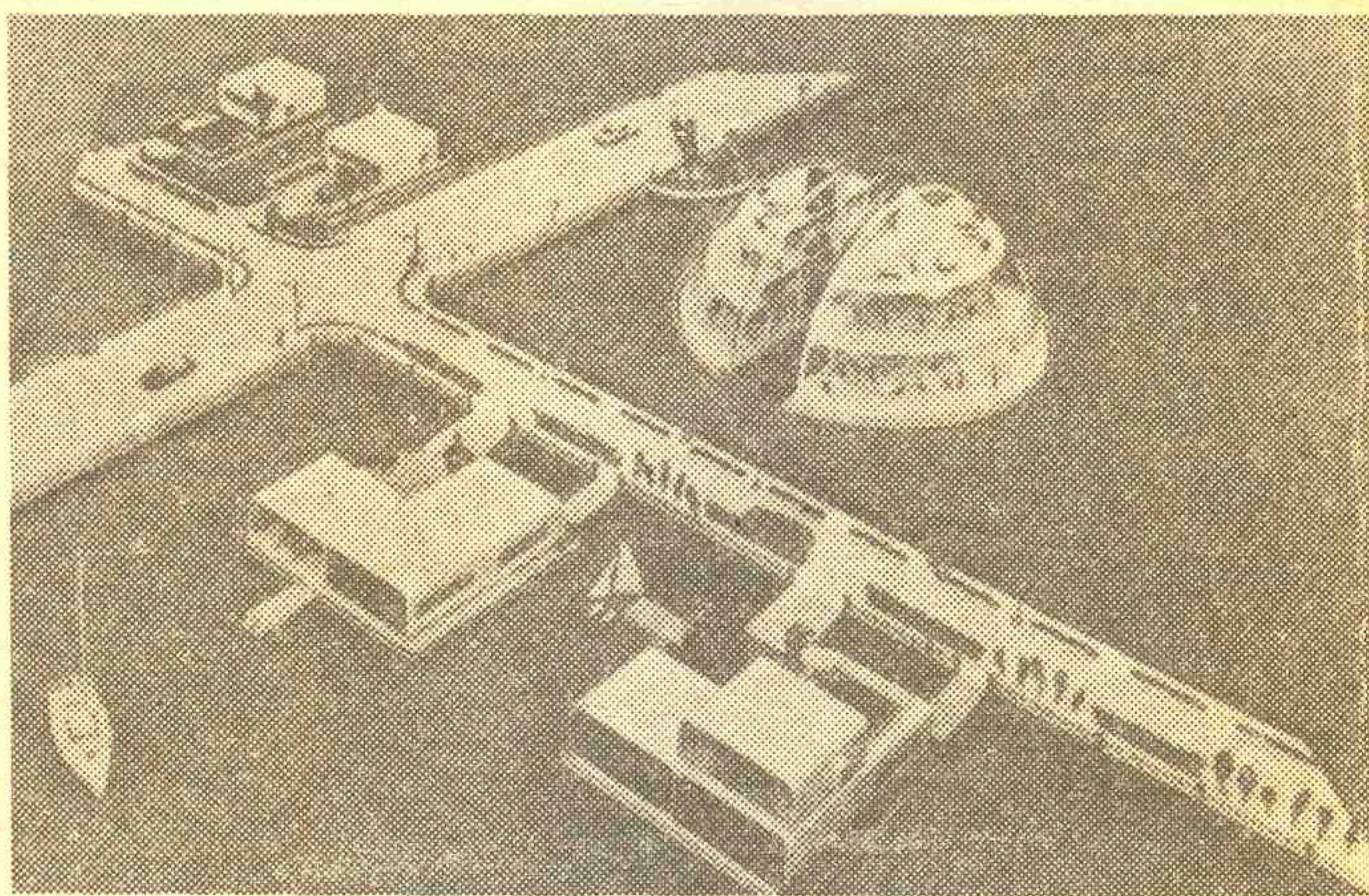
* Profesor la College de France, autor al cărţii: „Cles pour l'astronomie"

Versiune românească de
Sanda Oprescu

1000 + 1

A avea părul grizonat

Nu fiţi nemulţumiţi cînd vedeţi că vă apar fire de păr alb, ci bucuraţi-vă la ideea că purtaţi pe cap adevărate fibre optice naturale - este opinia revistei „Sciences et Avenir". Într-adevăr, părul grizonat captează lumina la extremitatea liberă a firelor şi o conduc practic fără pierderi pînă la suprafaţa pielii acoperite cu păr. Deşi este încă devreme pentru a spune dacă această proprietate prezintă vreo utilitate pentru sănătatea umană, se poate face însă o comparaţie cu blana urşilor polari. Într-adevăr, perii care compun blana albă a acestor animale nu joacă numai un rol de protecţie pasivă împotriva frigului. Ei au, de asemenea, o structură echivalentă cu o fibră optică, care captează energia solară (în esenţă, în gama razelor infraroşii) şi o conduce la suprafaţa pielii, procurînd, în felul acesta, animalului un spor de căldură binevenit în regiunile arctice.

Macheta viitorului oraş plutitor - „Marinas" - ce urmează a fi înălţat în golful Tokio. Acest original oraş va acoperi o suprafaţă de 370 ha de apă şi va avea circa 15 000 de locuinţe pentru găzduirea a 50 000 de locuitori

La frontiera dintre drept şi ştiinţă

IN LUMEA **STIINTEI**

BIOTEHNOLOGIE: SAVANŢII PUŞI ÎN AFARA LEGII? MANIPULĂRI GENETICE, CLONĂRI, EXTRAGERI DE ORGANE, CULTURI IN VITRO.
AZI SE POATE FACE TOTUL, DAR AVEM DREPTUL ? — se întreabă publicaţia „Le Nouvel Observateur" din care extragem cele ce urmează.

Manipulări genetice, experimente pe viu, tehnologii de reproducere, mîine clonări: erijîndu-se din ce în ce mai mult în „stăpîn şi proprietar al naturii", nu cumva omul riscă să se distrugă pe sine însuşi? Întrebarea este adresată ştiinţelor biologice, datorită stadiului lor actual de dezvoltare. Pot fi brevetate organisme vii obţinute prin manipulări genetice, tot aşa cum sînt brevetate maşinile? Pot medicii americani să extragă splina unui bolnav de leucemie, să-i pună în cultură ţesuturile sale bogate în limfocite rare, iar, în final, să breveteze un produs de cancer sau SIDA? Bolnavul respectiv ar putea să-şi revendice, în faţa tribunalelor, dreptul său de proprietate asupra unui produs obţinut pe baza unor fragmente desprinse din corpul său? Se pot oare extrage ţesuturi din embrioane cu scopul de a fi transplantate la copii cu malformaţii genetice?

Cîteva întrebări printre altele, care se pun la frontiera dintre drept şi ştiinţă, dintre etică şi politică şi care se rezumă la două probleme. Cea a însuşirii corpurilor de către ştiinţă, în scopuri terapeutice sau experimentale, şi cea a dreptului individului asupra propriului său corp, în numele libertăţii sale. După ce s-a discutat discret în comitete de etică, disputa se desfăşoară azi public, de pe două poziţii: în numele ştiinţei şi pentru progres, unii susţin libertatea savanţilor de a experimenta. Alţii însă afirmă, în numele eticii, că nu ne putem permite orice, iar progresul nu poate fi un scop în sine.

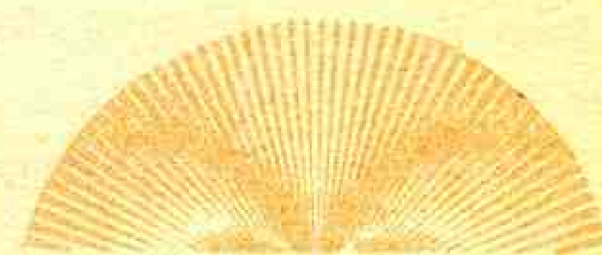
Bilanţul juriştilor este dur: dreptul este astăzi incapabil să ofere ceea ce se aşteaptă de la el, respectiv norme care să definească licitul şi ilicitul în materie de manipulare a fiinţei umane. Tradiţia ne-a învăţat că dreptul nu defineşte un adevăr, ci el pronunţă judecăţi pe baza adevărurilor stabilite şi recunoscute. Dar ce devine dreptul, în cazul acesta, în domeniile despre care am vorbit? Juristul se confruntă cu adevăruri contradictorii, somat să intre într-o problematică care nu mai este a lui. Nu se poate stabili statutul juridic al persoanei cînd sîntem supuşi unor concepţii contradictorii: cea a omului de ştiinţă, stabilită în termeni biologici, cea a indivizilor, în numele libertăţii.

În opinia filozofului Bernard Edelman, criza dreptului occidental este pusă în relaţie cu criza civilizaţiei: este vorba, spune el, despre o răsturnare a raportului dintre om şi natură. Omul sfîrşitului de secol XX îşi propune o stăpînire totală a naturii, fie subjugînd universul fizic, aceasta în numele rentabilităţii industriale, fie admiţînd că preocuparea pentru individ poate da oricui dreptul să-şi manipuleze singur corpul. E o adevărată provocare. În numele tehnicii, planeta ar fi, deci, socotită şi folosită ca un fond inepuizabil de bogăţii destinate să satisfacă necesităţile economice, iar, în numele libertăţii, individul îşi poate da frîu liber capriciilor, pînă într-atît încît şi-ar putea nega chiar specificul său uman. Aceste idei — subliniază articolul din „Le Nouvel Observateur" — nu ar putea defini decît o caricatură a atitudinii occidentale moderne prin excelenţă, pe care şi-o însuşeşte dreptul american, care, reducînd dreptul la contract, este foarte aproape de a accepta inacceptabilul: omul care se vinde ca un sclav, cu singura condiţie ca el să consimtă.

Alain Finkielkraut extrage, la rîndul său, învăţămintele filozofice din criza în care se găseşte omul astăzi. Este momentul să se ştie că nu se poate face totul şi că libertatea implică limite de siguranţă. Omul nu este liber să devină sclav, omul nu poate deveni o proprietate, nu-şi poate vinde corpul, nici măcar pentru ştiinţă. Există, deci, o limită de disponibilitate faţă de corpul uman, dincolo de care nu mai putem acţiona. Omul nu poate „consuma" natura după bunul lui plac, ca şi cum ar fi proprietatea lui, ci trebuie s-o socotească un patrimoniu comun, încredinţat lui, dar care trebuie lăsat moştenire generaţiilor viitoare. Iată de ce se impune, într-o expresie foarte sintetică, o chibzuire a normelor apte să limiteze voinţa de putere a omului faţă de mediul înconjurător, să stăvilească fantasmele demiurgice ale ştiinţei, capriciile individului născute din dorinţele sale de libertate.

În „Era individului" (1985), Alain Renaut spune că sîntem îndreptăţiţi să alegem o altă perspectivă care, departe de a face economie cu drepturile omului, va încerca, dimpotrivă, să le articuleze în conformitate cu această nouă imagine a vieţii. Indiferent dacă se adoptă o atitudine înţelegătoare în faţa exceselor individualismului, sau dacă se manifestă îngrijorare pentru derivele omului către un narcisism îndărătnic faţă de orice regulă, sau se exprimă o atitudine favorabilă multor manipulări, aceste lucruri trebuie considerate hotărîtoare pentru destinul idealului modern de libertate al fiinţei umane.

Traducere şi adaptare de
Paula Angelescu

Povestea „turnului de fier"

● În limba franceză, substantivul „turn" este de genul feminin. Din acest motiv, turnului Eiffel, simbolul Parisului și al Franței, i se mai spune și „Doamna de Fier". În 1989, venerabila „doamnă" a împlinit vîrsta de 100 de ani, prilej cu care întreaga mitologie creată în jurul impozantului personaj metalic, pe cît de adulat, pe atît de bîrfit, a fost din nou scoasă la lumină.

PROPUNERI CEL PUȚIN CIUDATE

Povestea începe la 2 mai 1886, cînd **Le Journal officiel** publică regulamentul concursului avînd ca temă înălțarea unui monument destinat aniversării, peste trei ani, a centenarului revoluției franceze, dată ce va coincide și cu deschiderea Expoziției universale. „Arhitecții și inginerii – precizează decretul – trebuie să studieze posibilitatea ridicării, pe Cîmpul lui Marte, a unui turn de fier avînd ca bază un pătrat cu latura de 125 m, dacă îl găsesc potrivit. Ei vor putea prezenta și alt plan, fără sus-zisul turn". În 15 zile, concurenții trebuie să supună schițele unei comisii de studiu, comisie numită de ministrul comerțului, Edouard Lockroy.

Sînt înaintate peste o sută de propuneri, printre care un turn-stropitoare, care să răcorească orașul în zilele de caniculă; un altul, purtînd în vîrf un foc electric, care să permită „citirea ziarului în toiul nopții, ca în plină zi", precum și plimbarea nestingherită pe străzi a oamenilor cinstiți, fără să se mai teamă de hoți; s-a propus chiar și o gigantică ghilotină comemorativă, înaltă de 300 m.

La 12 iunie 1886, comisia face cunoscută alegerea. Lockroy și prefectul Poubelle (care a devenit celebru impunînd folosirea cutiilor de gunoi ce-i poartă numele) vor semna, în ianuarie 1887, cu inginerul Gustave Eiffel, un contract prin care acesta va primi o subvenție de 1 500 000 de franci pentru executarea proiectului avînd o valoare totală estimată la 7 800 000 de franci. Constructorul va avea dreptul să dispună de turnul său, cum va crede de cuviință, timp de 20 de ani (ceea ce constructorul și face, înființînd, încă din 1888, Societatea anonimă pe acțiuni a turnului Eiffel). După închiderea Expoziției universale, prevăzută pentru sfîrșitul lunii octombrie 1889, monumentul va deveni proprietatea orașului Paris.

Publicarea hotărîrii stîrnește un val de indignare. Iubitorii de frumos protestează împotriva „coloanei de tablă nituită" (Francois Copée), a „scheletului dizgrațios" (Guy de Maupassant), care amenință să masacreze armonia arhitecturală a Capitalei. Charles Gounod, Lecomte de Lisle, Sully Prudhomme, Maupassant și alții – patruzeci și șapte la număr – trimit, în februarie 1888, un protest scris directorului lucrărilor expoziției: „iubitorii pasionați ai frumuseții, pînă acum intacte, a Parisului" se revoltă „împotriva ridicării, în inima Capitalei noastre, a inutilului și monstruosului turn Eiffel pe care nici măcar comerciala Americă nu l-ar vrea ... acest gigantic coș de fabrică, ce va strivi sub masa lui Louvre, Nôtre-Dame etc."

Sigur de el, Eiffel replică: „pentru că sîntem ingineri, credeți că, în același timp în care construim solid și durabil, nu ne străduim să o facem și elegant? Oare condițiile forței nu sînt, totdeauna, asemănătoare cu condițiile secrete ale armoniei?" În timpul acestui schimb de amabilități, pe Cîmpul lui Marte încep săpăturile pentru fundații. Eiffel încearcă să ajungă la stratul de nisip ce urmează să suporte întreaga greutate a edificiului. Presiunea suportată de picioarele turnului va fi de 4,5 kilograme pe centimetru pătrat, adică echivalentul aceleia pe care o exercită un om așezat pe un scaun. Sub locurile prevăzute pentru picioarele din nord și vest băltesc apele unui fost braț al Senei. Trebuie săpat și mai adînc. În cinci luni sînt dizlocați peste 30 000 metri cubi. Construcția propriu-zisă începe la 1 iulie 1887.

Gustave Eiffel, creatorul celebrului turn parizian

NICI O EROARE, NICI O PILĂ, NICI O DALTĂ...

Prima etapă este şi cea mai dificilă. Înălţarea celor patru stîlpi, dispuşi în cele patru puncte cardinale, pînă la 45 m deasupra solului, presupune sprijinirea lor cu stîlpi de lemn, deoarece, altfel, fiind înclinaţi, s-ar prăbuşi sub propria lor greutate. Cele 18 038 piese sînt turnate, rînd pe rînd, în atelierul lui Eiffel, din Levallois, transportate pînă la Paris şi asamblate la faţa locului, pe Cîmpul lui Marte – teren oferit „Doamnei de Fier" de Consiliul municipal al Parisului. Grinzile primei platforme se potrivesc de minune cu picioarele turnului. Nici o eroare de calcul nu a fost făcută; conform legendei, nici o pilă, nici o daltă nu a fost întrebuinţată la vreo ajustare. La 57 m înălţime, într-o baracă improvizată (pînă la ea sînt 345 de trepte), Gustave Eiffel organizează o primă petrecere, la care sînt invitaţi toţi muncitorii, tehnicienii şi inginerii.

Termenele sînt respectate cu stricteţe. Această reuşită se datorează nu numai excelentei organizări, ci şi relaţiilor, cu totul speciale, pe care Eiffel, le întreţine cu muncitorii. Aproximativ 60 dintre ei sînt „fidelii", cei care au mai lucrat cu el la poduri, viaducte, gări, un cazino, o sinagogă. Ceilalţi, pînă la 250, au fost aleşi după un criteriu eliminatoriu: talentul la acrobaţie. Deşi condiţiile de muncă sînt foarte grele, dulgherii, sudorii, montorii, nituitorii, care înalţă turnul, sînt invidiaţi de toţi colegii lor de breaslă. Ziua de muncă, de nouă ore iarna, ajunge de douăsprezece ore în timpul verii. În afară de răul de înălţime, cei din vîrf trebuie să înfrunte vîntul şi frigul. Ei sînt „hornarii", cum le spun muncitorii din Levallois, „cei de jos" fiind priviţi cu oarecare dispreţ de „cei de sus". La mai puţin de 8°C, mîinile se lipesc de fierul folosit de Eiffel, material ce va produce o adevărată revoluţie în construcţii, înlocuind tradiţionala fontă. Cu un salariu de 95 centime pe oră, ei cîştigă astfel de cinci ori mai mult decît un muncitor agricol. Eiffel creează un precedent în domeniul asistenţei sociale. El construieşte o cantină la primul etaj (mai tîrziu, la al doilea) al turnului şi îl obligă pe patronul acesteia să fixeze preţuri moderate, compensînd din veniturile proprii 65 de centime pentru fiecare masă servită. După terminarea primului etaj, are loc un accident tragic. În timpul pauzei de masă, un tînăr care făcea echilibristică pe o grindă, stîrnind admiraţia logodnicii sale, se împiedică şi cade. La 19 septembrie 1888, izbucneşte greva. Muncitorii cer mărirea salariilor cu o primă de risc. Eiffel acceptă să suporte, din banii lui, reţinerea de 2 la sută prelevată pentru asigurări, şi lucrul este reluat patru zile mai tîrziu. La un nou conflict, nu mai cedează, şi chiar şi sindicatele îi dau dreptate. Cei ce se împotrivesc în continuare nu sînt concediaţi; li se interzice doar să lucreze mai sus de primul etaj. Pe şantierul turnului, pedeapsa acţionează ca un stigmat.

La 30 martie 1889 este strîns ultimul din cele 2 500 000 de şuruburi ale turnului. „Tînăra doamnă", invidiată de toţi inginerii şi arhitecţii vremii, este înaltă de 300,65 metri, cîntăreşte 9 700 tone şi va fi gata de a intra pe scena naţională la 6 mai, ziua inaugurării Expoziţiei universale. Epopeea verticală a durat doi ani, două luni şi cinci zile, şi nu a costat decît o singură viaţă: aceea a nefericitului logodnic.

MAUPASSANT FACE HAZ DE NECAZ

În 31 martie, Gustave Eiffel invită 200 de persoane la „o petrecere intimă de şantier". Invitaţii, în frunte cu membrii Consiliului Municipal al Parisului, trebuie

să urce pe scări. După o mie şapte sute zece trepte (astăzi sînt 1 792), nu au mai rămas decît vreo douăzeci care să înalţe drapelul. Poalele redingotelor fîlfîie, unul sau două jobene zboară luate de vînt. Turnul Eiffel e gata.

În 1889, două milioane de persoane plătesc fie 2 franci, ca să urce pînă la primul etaj, fie 5, pînă în vîrful turnului. Pentru ca scările să nu-i descurajeze pe vizitatori, Eiffel instalează, către sfîrşitul anului 1889 şi, apoi, în 1900, două ascensoare hidraulice în picioarele de vest şi est, ascensoare ale căror proiecte au fost, de asemenea, considerate drept revoluţionare. Încă din primul an, Societatea turnului încasează şase milioane de franci ca beneficiu. Toate sumele avansate de acţionari sînt rambursate. Timp de şase luni, cît durează expoziţia, „Doamna de Fier" este adevărata suverană, exercitînd o domnie de necontestat asupra celor 60 000 de exponate. La primul etaj, braseria, restaurantul rusesc, barul anglo-american atrag toate notabilităţile Parisului. Maupassant, contestatarul, notează resemnat că, dacă vrea să invite un prieten la masă, acesta nu acceptă decît „cu condiţia ca ea să aibă loc în turnul Eiffel". „La urma urmei – scrie Maupassant, făcînd haz de necaz – este singurul loc de unde nu îl văd". Într-o seară, Eiffel îşi invită oaspeţii să încheie banchetul în apartamentul său de la etajul trei. Apartamentul constă dintr-o „sală de recepţie – consemnează el –, cu baie bucătărie şi toaletă, ca şi din trei mici laboratoare de electricitate, meteorologie şi fizică". „Pavilionul rezervat", cum îl numeşte proprietarul, este înzestrat cu telefon şi lumină electrică,

în timp ce străzile sînt încă luminate cu felinare cu gaz. Charles Gounod, și el semnatar al petiției de protest împotriva construirii turnului, pleacă încîntat la patru dimineața, după ce interpretase, la pianul personal al lui Eiffel, o frumoasă melodie improvizată pe versuri de Alfred de Musset.

CARTEA DE AUR A TURNULUI

De-a lungul vremii, „Doamna de Fier" a fost totdeauna în pas cu moda, dovedindu-se capricioasă și costisitoare. La nașterea ei, a fost iluminată cu 10 000 de becuri cu gaz. Acestea au fost înlocuite cu 1 290 proiectoare exterioare, care, la rîndul lor, au cedat locul, din 31 decembrie 1985, la 292 de faruri ascunse în pliurile rochiei sale de oțel. La fiecare șapte ani, cei 155 000 de metri pătrați ai „crinolinei" de grinzi sînt revopsiți cu minuțiozitate. De obicei, șantierul durează doi sau trei ani. În cinstea bicentenarului de anul acesta, lucrul nu a durat decît douăsprezece luni. 10 tone de minium și 50 de tone de vopsea au fost necesare pentru ca 40 de zugravi acrobați să îmbrace „Doamna" într-o rochie care a costat 15 milioane de franci. Timp de un secol, greutatea ei a crescut simțitor. Dacă în 1889 cîntărea 9 700 tone, în 1981 avea 11 000. În timpul lucrărilor din 1980–1983, nivelul primului etaj a fost despovărat de aproximativ 1 340 tone de ciment și beton. A fost necesar, de asemenea, să fie revizuite toate dispozitivele de securitate, să fie verificat fiecare bulon, să fie instalate detectoare de incendiu, și, mai ales, a trebuit ca platforma etajului trei să fie înconjurată cu un grilaj pentru ca sinucigașii să nu se mai poată arunca în gol (într-un secol, între 349 și 370 persoane – statisticile nu sînt de acord – și-au pus capăt zilelor, aruncîndu-se din înaltul turnului). Restaurarea turnului a costat, în total, 200 000 000 de franci.

Cele două ascensoare de pe vremea lui Gustave Eiffel au fost modernizate și continuă să funcționeze transportînd 650 persoane pe oră pînă la etajul doi. În 1965, piciorul din nord a fost înzestrat cu un lift electric avînd o capacitate de 1 000 persoane pe oră. Cel din piciorul din sud este rezervat clienților care urcă la restaurantul Jules Verne. În 1983, au mai fost instalate două ascensoare pentru asaltul final al etajului trei.

Între ora 1 și 6 dimineața, turnul este pustiu. Cu excepția „pavilionului rezervat", unde două personaje stau așezate față în față la un birou îmbrăcat în piele verde. Cei doi sînt Gustave Eiffel și Thomas Edison, mai exact statuile lor executate în ceară, iar scena este o reconstituire exactă a evenimentului din 10 septembrie 1899, cînd inventatorul telegrafului a fost primit, oficial, de constructorul turnului. „Curajosului constructor al unui atît de gigantic și original specimen de construcție modernă – a scris Edison în Cartea de aur a turnului – din partea cuiva care poartă cel mai mare respect tuturor inginerilor..."

Dimineața, primul vizitator este tehnicianul care urcă prin piciorul de est. Apoi, sosește echipa de curățenie. Cel mai tînăr dintre ei are dreptul să adune monedele pierdute de turiști printre telescoapele panoramice. La 9,30, „în fine, turnul este deschis pentru vizitatori". Sînt cuvintele scrise de Gustave Eiffel pe prima pagină a Cărții de aur.

Marina Șerbănescu

Construcții ce asaltează înălțimile

Au trecut o sută de ani de cînd s-au turnat fundațiile la faimosul turn Eiffel, care, cu înălțimea sa de 300 de metri, a depășit orice construcție realizată vreodată pe Terra. Contestat încă în faza de proiect, controversat în timpul construcției, dezaprobat după ce trona dominator deasupra Senei, în centrul Parisului, dar, devenit, curînd, emblemă, turnul Eiffel și-a sărbătorit în 1989, triumfal, centenarul. Este anual vizitat de circa 4 milioane de persoane.

Începuse era construcțiilor înalte, dar pînă în 1931 recordul turnului Eiffel nu a fost nici depășit, nici egalat. La începutul anilor '40, la New York și-a făcut apariția un zgîrîie-nori cu înălțime neobișnuită pentru construcțiile de acest fel, întrecînd pînă și „monstrul de fier" din centrul Parisului. Era Empire State Building, „a opta minune a lumii" sau „catedrala cerului" – cum au numit-o locuitorii orgolioasei metropole. Această construcție are 102 etaje și 381 m înălțime, iar antena din vîrf (una dintre cele mai puternice din lume) îi sporește înălțimea cu 66 de metri, avînd platforme pentru admirarea peisajului urban la etajele 86 și 102. Devenit celebru, Empire State Building este vizitat, anual, de 1,5 milioane vizitatori. Dar nici lui nu i-a fost hărăzită o supremație prea îndelungată, deși recordul său a stat în picioare aproape 40 de ani. În ultimele decenii, alte construcții au fost înălțate în diferite orașe ale lumii, unele depășind bariera celor 400 de metri pe verticală.

Zgîrîie-norii au continuat să asalteze cerul, iar alături de ei, chiar depășindu-i, au început să apară turnurile de televiziune. Așa, bunăoară, la începutul deceniului opt, tot în New York, la marginea insulei, pe malul apei s-au născut doi gemeni, numiți Twin Towers și cunoscuți în lume sub denumirea de World Trade Centre. Cu cele 107 de etaje și 420 de metri înălțime, au cîștigat supremația, dar numai pentru cîtiva ani, fiindcă în 1973, Compania Sear din Chicago – o altă metropolă americană – și-a construit un bloc turn cu 110 etaje și 443 metri înălțime. Cu antena instalată în vîrf, Sears Tower atinge înălțimea de 473 de metri.

Dar, înainte de a fi construiți acești doi giganți, în 1967, la Moscova, se înălța silueta sveltă a turnului de televiziune Ostankino, înalt de 540 de metri, cu punct de belvedere și restaurant la atitudinea de 331 de metri. Era prima dată cînd o construcție depășea înălțimea de 500 de metri.

În mai multe țări au fost construite turnuri de televiziune care au atins înălțimea de 300 și 400 metri: Tokyo-Tower, de 333 m, Berlin-Fernseheturm, 365 m etc.

În anul 1974, și turnul de televiziune din Moscova a fost nevoit să cedeze în favoarea lui C.N. Tower, turnul de televiziune din Toronto, înalt de 663 metri, situat pe malul lacului Ontario, care oferă o panoramă unică a metropolei canadiene, a lacului și împrejurimilor, pînă la distanța de 125 km. Vizitatorii se pot instala confortabil în restaurantul situat la 350 m. înălțime sau pot urca pînă la 447 m, unde se află un punct de belvedere. **(C.V.)**

„OMUL mafiei"

„Că ne place sau nu, gangsterul a devenit un fapt de viață", scria revista „Newsweek" pe la începutul anilor '80. Oameni aflați în afara legii s-au îmbogățit prin jaf, fraude și asasinate, s-au organizat în grupuri cu structuri rigide, profită de corupția răspîndită în toate mediile și recunoscută ca atare, sfidînd o întreagă societate. Nimeni nu neagă tentativele nenumărate de a stăvili corupția și crima, dar, cu toate eforturile, fărădelegile devin un fapt cotidian, alimentate și înlesnite de însuși sistemul bazat pe obținerea, cu orice preț, a profitului. Generațiile mai vechi de gangsteri sînt înlocuite de altele, cu metode mult mai brutale, implicate în afaceri și mai ample. Șefii lumii interlope sînt arestați și trimiși la închisoare pentru mulți ani, dar peste noapte sînt înlocuiți de alții și mai duri, înconjurați de adevărate armate de avocați veroși gata să descopere nenumărate chichițe în legi pentru a-i prezenta basma curată.

În fruntea lumii crimei organizate se află mafia – în Italia, Cosa Nostra – în Statele Unite, cu rădăcini comune și activități îngemănate. Prea puțin cunoscute în structura și amploarea lor, în urmă cu cîteva decenii, astăzi, aceste organizații au fost dezvăluite ca grupuri de gangsteri gata să-și umfle buzunarele cu bani, prin orice fărădelege, pe seama celorlalți. Dar, dacă ce se întîmplă cu aceste organizații în Italia și SUA a apărut și apare frecvent în paginile presei, nici aceste țări nu sînt singurele în care acționează gangsterii și nici organizațiile nu dețin pretutindeni controlul. Grupuri de răufăcători înrudiți sau nu cu cei de origine italiană s-au răspîndit și în alte zone ale lumii, iar grupări la fel de bine structurate terorizează și alte țări. Despre mafia calabreză s-a aflat că s-a implicat în comerțul cu droguri în Australia. America Latină și bazinul Caraibilor au devenit teritorii atrăgătoare pentru mafioți. Canada, atît de aproape de SUA, n-a fost uitată.

În acest din urmă vast teritoriu, și-a întins tentaculele „Onorata Societate", mafia calabreză, despre ale cărei existență și implicare în treburile canadienilor s-au aflat detalii abia în ultimul deceniu. În primul rînd, de la cei direct implicați, care – asemenea lui Joe Valachi sau Jimmy Fratianno în SUA –, temîndu-se la un moment dat pentru viața lor, au preferat să devină informatori ai poliției, trecînd sub oblăduirea unor programe speciale de apărare a martorilor. Pe baza mărturiilor lor, poliția a soluționat multe cazuri de furturi, extorcări și asasinate și a trimis numeroși gangsteri în spatele gratiilor. Desigur, nimeni nu-i absolvă pe foștii criminali ispășiți peste noapte doar pentru a-și salva pielea, dar acțiunea lor se dovedește foarte utilă în eforturile de stăvilire a flagelului criminalității. Un asemenea individ a fost, în Canada, Cecil Kirby, membru al unei bande de motocicliști răufăcători (asemenea grupuri, extrem de violente, se numără cu sutele în SUA și Canada) și devenit, apoi, „omul forte" al unei „familii" a mafiei calabreze.

THOMAS C. RENNER este un reputat ziarist american, autor al unor cărți despre lumea gangsterilor, încununate chiar cu premii (inclusiv prestigiosul Pulitzer). După nenumărate discuții cu Kirby, Renner l-a convins să povestească, „din interior", despre lumea crimei organizate. Tehnica nu este nouă; de pildă, la începutul acestui deceniu, Ovid Demaris a publicat „Ultimul mafiot", pe baza discuțiilor avute cu Jimmy Fratianno, membru al unei „familii" a Cosa Nostra (carte din care revista „Lumea" a publicat ample extrase în 1983–84). Rezultatul colaborării Renner-Kirby a fost cartea MAFIA ENFORCER (aproximativ, Omul-forte al Mafiei), publicată de editura „Villard Books" din New York, în urmă cu aproape doi ani. Este prima istorisire „din interior" despre mafia calabreză, un adevărat sindicat al crimei, înrudit cu Cosa Nostra, dar mai violent decît aceasta, răspîndit în Canada și SUA. Detaliile oferite de Cecil Kirby despre perioada apartenenței sale la banda „Satan's Choice" (bandă de răufăcători care operau cu motocicletele) abundă: extorcări de fonduri, furturi, intimidări, droguri, îndemn la prostituție și asasinat. Chemat pentru „reputația" sa, să devină „omul forte" al familiei mafiote Commisso, Kirby îndeplinește cu minuțiozitate cererile șefilor săi: incendieri, intimidări, bătăi, extorcări de fonduri. Cînd i se cere să asasineze, refuză, după cum povestește, și devine informator al poliției, contribuind la închiderea unor gangsteri notorii din Toronto și alte orașe ale Canadei. La apariția cărții, Kirby trăia sub un nume fals, undeva în Canada.

În cele ce urmează, vom publica fragmente din cartea amintită, viguroasă demascare a lumii crimei organizate. (Subtitlurile aparțin redacției).

O serie de interviuri

● **Thomas Renner descrie, înainte de a-l lăsa pe Kirby să povestească, cum l-a întîlnit și amploarea lumii interlope canadiene.**

Pentru fostul procuror general din Ontario, Roy McMurtry, Cecil Kirby este un Joe Valachi, canadian, „prima breșă importantă în conspirația tăcerii" care învăluie „Onorata Societate" sau mafia din Calabria și alte grupuri de criminali organizați, din Canada, printre care și bandele de motocicliști.

John Schiman, agent veteran al FBI-ului, care a lucrat cu Kirby in Connecticut, pentru a salva viața unei femei, îl descrie: „[un criminal] sigur pe sine, care știe cum să se descurce cu cei din lumea interlopă... este cel mai bun agent dublu pe care l-am întîlnit în cei zece ani de cînd lucrez la FBI".

Conducerea „Onoratei Societăți" și bandele de motocicliști din Canada și Statele Unite îl consideră pe Kirby atît de periculos, încît au oferit 100 000 de dolari sau chiar mai mult ucigașilor care îl vor găsi și îl vor asasina.

De cînd a devenit informator al poliției canadiene și martor, Kirby a salvat viața unei femei, amanta unui șef al mafiei calabreze din Connecticut, și a oprit, cel puțin temporar, uciderea unui conducător al Mafiei din Toronto; a împiedicat șaptezeci de explozii, incendii și atentate și a furnizat autorităților informații, probe și mărturii care au dus la condamnarea a cel puțin treizeci și șase de criminali, dintre care trei căpetenii de prim rang ale Mafiei calabreze.

În vîrstă doar de 36 de ani, Cecil Kirby a avut o bogată experiență în lumea crimei, începînd cu straturile cele mai de

„OMUL mafiei"

jos ale societății și terminînd cu vîrfurile. Dosarul său cuprinde șaizeci de arestări. A fost condamnat pentru spargeri, atacuri, jafuri și alte delicte, petrecînd, în total, aproape patru ani în închisoare. Un act de amnistiere destul de controversat, necesar pentru a obține mărturia lui și înregistrări ale discuțiilor cu diverși criminali, îl disculpă pentru participarea la șaptezeci de delicte, la jafuri, explozii, incendii, la tentative de omor și ucideri în urma provocării exploziilor.

În momentele de furie, zîmbetul molipsitor și rîsul său muzical pot dispărea brusc, înlocuite de o privire dură și amenințătoare de oțel. În aceste clipe, mușchii săi de atlet se încordează iar trăsăturile i se înăspresc. Acest individ, care cu cîteva clipe înainte făcuse impresia unui om de afaceri, tînăr, cu maniere elegante, trece brusc la limbajul murdar al unui asasin, al unuia aparținînd tagmei criminalilor, lumii în care Kirby a trăit și a acționat aproape cincisprezece ani.

Prima dată, l-am întîlnit pe Kirby la 13 septembrie 1983, într-un birou pus la dispoziție de ziaristul canadian James Dubro care încerca să îl convingă pe Kirby să apară împreună cu el într-un program de televiziune. Kirby dorea să se scrie o carte despre el. Eu eram preocupat, pe atunci, de amenințarea ce o reprezenta proliferarea crimei organizate și amploarea pe care o luase în Canada și Statele Unite.

Kirby și cu mine am hotărît să ne reîntîlnim înainte de a părăsi Toronto. În semn de încredere, Kirby mi-a dat un vraf de documente și fragmente din ziare pe care le adusese într-o valiză de piele. A fost de acord să le folosesc, împreună cu alte informații pe care avea să mi le dea în cursul întîlnirilor noastre ulterioare, la redactarea unor articole despre noile bande de criminali, problemă de care tocmai mă ocupam.

Mă interesa, în mod deosebit, aspectul extinderii Mafiei calabreze și aparenta lipsă de măsuri a autorităților americane. Și mai important mi se părea faptul că lumea nu știa nimic despre existența acestei organizații. Prin 1975 scrisesem despre o grupare a Mafiei calabreze care provenea din Siderno, Italia, și care își spunea „Sidernezi". Membrii acestei grupări erau foarte activi, pe atunci, ocupîndu-se cu jafuri, crime, se infiltraseră în diverse afaceri, dar nu se știa despre ei decît că erau urmăriți de autoritățile canadiene, mai ales de Ontario Provincial Police și de Royal Canadian Mounted Police.

Scopul meu principal, atunci cînd am scris cărțile despre Vincent Teresa, Michael Hellerman și, cea mai recentă, despre Antoinette Giancana, a fost să ofer opiniei publice posibilitatea de a afla situația crimei organizate, de la cei care au luat parte direct la astfel de acțiuni. În această privință, Cecil Kirby oferea o viziune unică asupra acestei lumi.

Cînd ne-am întîlnit a doua oară, n-a fost nevoie de preaviz. Am dat telefon, am auzit vocea lui Kirby la celălalt capăt al firului și, în scurt timp, cineva a bătut la ușa camerei mele din Royal York Hotel. Prin vizor am zărit doi detectivi, dintr-o echipă de trei oameni, de la Special Enforcement Unit.

— Sînteți Tom Renner? — întrebă unul dintre ei.

Am dat afirmativ din cap, observînd radio-emițătorul pe care îl ținea într-o mînă și pistolul de sub haină.

— Da, cine sînteți?

Detectivul îmi arătă legitimația de la Toronto Metropolitan Police și îmi ceru să mă legitimez și eu, fără să îmi dea vreo altă explicație.

I-am poftit înăuntru. În timp ce îi arătam detectivului permisul de conducere auto și legitimația de ziarist, colegul său verifică fiecare colțișor al camerei, inclusiv ușa care dădea într-o cameră alăturată, se uită în dulapuri și sub pat.

Cînd termină de cercetat camera, verifică holul și toate ieșirile de la etajul unde locuiam. Primul detectiv vorbi apoi spre radio-emițător, anunțîndu-l pe Kirby că totul era în siguranță și că putea să urce.

Într-un minut, acesta apăru însoțit de doi inși. Asigurîndu-se că ușa era încuiată, îl lăsară pe Kirby la mine, iar doi dintre ei rămaseră de pază la capetele coridorului. Cu radio-emițătorul pregătit lîngă el, Kirby se așeză să începem lunga noastră serie de discuții pe care aveam s-o continuăm timp de doi ani, întîlnindu-ne în diferite locuri din Canada.

În acest prim interviu, care a durat patru ore, mi-am dat seama de importanța lui Kirby în stabilirea legăturilor dintre bandele de motocicliști și grupările Mafiei. Autoritățile care se ocupau de această problemă bănuiau demult existența unor legături între crimele și afacerile bandelor de motocicliști și Mafia. Nici unul dintre primii nu făcuse, însă, ceea ce a făcut Kirby. Fost vicepreședinte al clubului, Kirby este, de fapt, singurul individ cu rang important, aparținînd unei bande de motocicliști, care a ajuns om de încredere al unui clan al Mafiei.

Bandele de motocicliști și Mafia începuseră să încheie afaceri împreună prin 1983. În Philadelphia, membrii bandei de motocicliști ce își spuneau „Păgînii" erau angrenați în trafic de droguri cu clanul lui Angelo Bruno. Unii membri ai clanului lui Bruno angajau motocicliști pentru a-i lovi pe alți membri ai aceluiași clan. Un raport special redactat de procurorul Dan K. Webb din Chicago arăta că există „o asociație criminală macabră" și o „alianță liberă" între gangsterii bandei lui Anthony Accado din Chicago și „proscrișii", un club de motocicliști care se ocupau de jafuri, răpiri, crime și al căror profit era investit în case de toleranță și saloane de masaj. S-au făcut investigații și în Detroit, Arizona, California. Nici una, însă, nu a dat la iveală documentele pe care le-a furnizat Kirby.

Prin 1985, FBI-ul din Statele Unite și Criminal Inteligence Service din Canada au căzut de acord asupra unui lucru: bandele de motocicliști reprezentau un pericol pentru ambele țări. Concluzia lor era susținută de tot mai multe dovezi venite din partea comitetelor senatului american sau rezultate din procesele intentate pentru jafuri, răpiri, crime, trafic de droguri, sclavie cu albi, violență, din Philadelphia și Chicago, care luau forme din ce în ce mai grave.

Metodele acestor bande de proscriși au devenit tot mai sofisticate. Imaginea „gorilelor", a motocicliștilor care năvălesc în oraș ca să violeze și să jefuiască, a evoluat și s-a transformat în aceea a criminalului mobil, computerizat, care are la îndemînă electronica și calculatorul și dispune de bani suficienți pentru a întoarce legea de partea sa.

Motocicliștii investesc banii în baruri, restaurante, magazine de motociclete și alte afaceri. Reputația lor de brute dezlănțuite i-a făcut să obțină contracte, să acționeze ca spărgători de grevă la o companie petrolieră internațională, să-i furnizeze droguri și să-l protejeze pe un mare cîntăreț de muzică folk și country, să exercite presiuni asupra grupurilor de muzică rock, să se antreneze în afaceri de milioane de dolari, cu trafic de droguri.

Un raport al FBI-ului, intitulat „Bandele ilegale de motocicliști", datînd din iunie 1985, arată că numărul membrilor a patru mari bande din S.U.A. — „Bandiții", „Îngerii Infernului", „Proscrișii" și „Păgînii" — a depășit 3 800; cifra aceasta nu include 800 de bande mai mici, ai căror membri ajung la 2 000. Un raport al C.I.S.C. a făcut cunoscut că, în Canada, în 1985, numărul total al membrilor bandelor de motocicliști era de peste 725 de oameni.

Dar numărul lor nu se rezumă la aceste cifre. Poliția și agențiile federale din ambele țări spun că fiecare membru al acestor bande are zece asociați. Asta înseamnă 65 000 de motocicliști și asociați care au îndeletniciri criminale în Canada și S.U.A.

Acești asociați sînt cei care sprijină grupul respectiv — oameni de afaceri, prostituate, avocați, recruți, bătăuși și alți colaboratori care participă împreună cu motocicliștii la diferite acțiuni, începînd cu jaful și hoția și terminînd cu crime și mutilări.

Cecil Kirby era unul dintre membrii de prim rang ai bandei „Aleșii Satanei", una din cele mai puternice bande din Canada. În calitate de vicepreședinte al bandei, el ținea legătura și cu membrii altor bande din statul vecin, cum erau „Proscrișii". El deținea documente și informații despre fărădelegile

motocicliştilor, începînd cu crime şi jafuri şi terminînd cu sclavia albă şi traficul de droguri.
În Chicago, Philadelphia, în statele Arizona şi California, au mai fost şi alţi martori care au dat declaraţii despre banda din care făceau parte, dar sfera informaţiilor lor era foarte restrînsă. Bandele lor — „Ingerii Infernului" şi „Proscrişii" — aveau de acum ramificaţii în Australia, Austria, Brazilia, Danemarca, Anglia, Franţa, Olanda, Elveţia şi Germania Federală, precum şi în Canada şi S.U.A.
Experienţa lui Kirby mergea dincolo de cunoaşterea activităţii internaţionale a bandelor de motociclişti. El a fost singurul străin acceptat de cercurile superioare ale „Onoratei Societăţi", devenind omul lor de încredere şi asasinul lor plătit, angajat al unuia dintre şefii unei ramuri locale a Mafiei.

„Onorata Societate"

● Astăzi, Kirby se descurcă singur şi se fereşte, orientîndu-se după al şaselea simţ...

„Onorata Societate" este o organizaţie criminală care s-a extins atît în Canada cît şi în Statele Unite. Documentele atestă existenţa ei în Canada din anii '50, cînd un mare număr de emigranţi italieni, provenind mai ales din Siderno Marina, orăşel în sudul Italiei, provincia Reggio di Calabria, au venit în Canada şi, mai tîrziu, în nordul Statelor Unite, în New York, New Jersey, Connecticut.
În August 1971, Toronto Metro Police, percheziţionînd casa unui individ din Toronto, acuzat de falsificare de bani şi port ilegal de armă, a descoperit un document de 27 de pagini. Documentul redactat în limba italiană conţinea ritualurile, îndatoririle şi pedepsele membrilor „Onoratei Societăţi", o organizaţie secretă care apăruse cu sute de ani în urmă, în sudul Italiei... Documente similare s-au descoperit în acelaşi an, în Australia, unde operează o altă ramură a organizaţiei. Societatea era foarte asemănătoare Mafiei siciliene, cu codul ei omertà (tăcere), cu ritualurile pentru includerea în organizaţie, cu legăturile de sînge foarte strînse dintre membrii ei, fiind condusă de un consiliu cu o structură şi responsabilităţi similare comisiilor ce conduc Mafia şi Cosa Nostra.
Deşi Mafia era societatea criminală secretă dominantă, „Onorata Societate" era mînă-n mînă cu Mafia siciliană, interesele lor comune avînd ca rezultat crime odioase. În ultimii ani, poliţia italiană a avertizat autorităţile canadiene că ramura canadiană a „Onoratei Societăţi" siderneze este cea mai periculoasă organizaţie criminală emigrată în America de nord, în ultimele decenii.
În 1973, documentele arătau că membrii „Onoratei Societăţi" apăreau în Indiana, Ohio, Massachussetts şi Pennsylvania. Avem aproximativ 1000 de membri în S.U.A. şi 400 în Ontario, cîteva sute în Australia şi 2000 în Calabria. Organizaţia se ocupa de falsificări masive, era infiltrată în industria construcţiilor, pizzerii, trafic şi vînzări ilegale de arme şi afaceri cu droguri.
Deşi autorităţile canadiene aveau dovezi clare despre existenţa şi activitatea organizaţiei calabreze şi făcuseră unele arestări, în mai bine de zece ani nu fuseseră în stare să pătrundă în profunzime în structura ei.
Autorităţile americane nu reuşiseră nici măcar atît, pentru că erau foarte dependente de informaţiile furnizate de canadieni. Faptele acestea au pregătit terenul pentru Kirby, motociclistul proscris care devenise omul de încredere al calabrezilor şi care cerea imunitate şi absolvire de pedeapsă pentru crimele săvîrşite în trecut, oferind, în schimb, mărturia sa şi acceptînd să poarte la el un microfon. Cu ajutorul acestui microfon, s-au înregistrat discuţiile dintre căpeteniile „Onoratei Societăţi" şi alţii care îi porunceau lui Kirby să jefuiască, să incendieze, să recurgă la violenţă şi să ucidă.
Kirby, cu îndrăzneala lui caracteristică, a înregistrat conversaţiile dintre şefii „Onoratei Societăţi" şi a ajutat poliţia să amîne uciderea lui Paul Volpe, căpetenia unei bande din Toronto. A salvat viaţa unei femei din Connecticut convingîndu-i pe şefii bandei că a ucis-o, în timp ce agenţii FBI o ţineau ascunsă.
Mărturia lui Kirby a fost la fel de importantă. Cel puţin 17 criminali, căpetenii ale „Onoratei Societăţi", au primit ani grei de închisoare, unul dintre ei, chiar detenţie pe viaţă, pentru omoruri, incendieri, atacuri armate, jafuri şi complicitate la alte crime. Ca rezultat al activităţii lui Kirby, s-au făcut cel puţin o sută de arestări pentru crime, incendieri, trafic de droguri şi furt.
Informaţiile lui au împiedicat planul de a arunca în aer barurile de noapte şi de a pune stăpînire pe insula Dominica.
Viaţa lui Kirby este acum permanent ameninţată, oferindu-se pentru uciderea sa o recompensă între 100 000 — 200 000 de dolari. „Onorata Societate" şi bandele de motociclişti au făcut jurămînt de a-l prinde pentru a-l ucide.
Din această cauză şi datorită tentativelor repetate de a-l asasina pe el şi pe unii dintre membrii familiei sale, Kirby, la început, nu a menţionat că fusese căsătorit şi divorţat şi că avea o fiică. Atît fosta soţie cît şi fata trăiesc undeva în Canada, sub identităţi false. Kirby este foarte îngrijorat de soarta lor, precum şi de a celorlalte rude apropiate: tatăl, mama, fratele. El ştie că nu va putea să îi revadă curînd, fără să le pună viaţa în pericol. În consecinţă, Kirby doreşte să se ştie cît mai puţin despre ei şi despre relaţiile sale cu membrii familiei, pentru ca, astfel, nici un motociclist sau vreun criminal calabrez să nu încerce, în dorinţa de a-şi asigura gloria, să îi găsească pentru a putea, în felul acesta, să lovească în el.
Încercări au fost, dar au eşuat datorită măsurilor luate de autorităţile din Canada.
Astăzi, Kirby se descurcă singur şi se fereşte orientîndu-se după un al şaselea simţ format în decursul activităţii sale de criminal. E ca o vulpe care a intrat de multe ori în coteţul cu găini bine păzit, adunînd informaţii despre cei care îl vînau.
Pe mulţi dintre cei care l-au protejat i-a uimit mobilitatea lui, curajul cu care îşi asumă riscurile. El şi cel care l-ar însoţi sînt supuşi unui risc permanent.
Kirby nu este un erou. A trăit într-o lume brutală şi violentă şi a făcut rău multor oameni. A ucis, s-a ocupat cu prostituţia, a aruncat în aer restaurante, a intimidat oameni de afaceri, a pus la cale crime şi şi-a pîndit victimele cum pîndeşte un vînător fiara în junglă. Dîndu-şi seama că propria lui viaţă poate fi curmată de superiorii săi cu care plănuise moartea altora, a ales să devină informator pentru a putea supravieţui.
Înţelegerea dintre el şi procurorul general din Ontario a fost foarte controversată. Pentru mărturia sa, lui Kirby i s-a garantat graţierea pentru crimele anterioare. I s-a garantat, de asemenea, subzistenţa şi protecţia pe timp de cinci ani, pînă cînd îşi va fi încheiat mărturisirile.
Fără Kirby nu s-ar fi putut pătrunde în rîndurile „Onoratei Societăţi" şi nici conducătorii ei n-ar fi putut fi condamnaţi. Calabrezii ar fi pus la cale alte crime, incendieri şi jafuri. Unul dintre avocaţii apărării a recunoscut neoficial, faţă de unul dintre reprezentanţii presei, că şi-a sfătuit clientul să îşi recunoască vina şi să nu se opună mărturiei „zdrobitoare" a lui Kirby.
Datorită crimelor săvîrşite, mulţi nu au fost de acord ca Cecil Kirby să fie graţiat, să i se asigure existenţa lui şi familiei sale şi să i se permită să scrie o carte împreună cu mine. În 1984 şi 1985 presiunile făcute de opinia publică au fost pe punctul de a impune introducerea unei legi care să-l împiedice pe Kirby sau pe oricare alt criminal să profite de pe urma unei cărţi bazate pe istorisirea delictelor comise. Procurorii Coroanei, care au recunoscut meritul lui Kirby ca martor, i-au acordat graţierea şi s-au oferit să-i asigure existenţa, dar fiind asaltaţi de presă au spus că nu ştiau nimic despre carte şi că, într-adevăr, nu trebuie să i se dea voie să scoată un profit pe această cale.
Kirby s-a ţinut de cuvînt. A fost foarte sincer privind trecutul său, fără să încerce să găsească o scuză pentru ceea ce este. A luptat cu armele pe faţă, cu procurorii, pentru obţinerea ajutorului fiind sprijinit de avocatul său. Nu mai trebuia, acum, să îşi cîştige singur existenţa, aşa cum stabiliseră iniţial autorităţile canadiene, mutîndu-se dintr-un loc în altul, în

„OMUL mafiei"

timp ce era urmărit de asasini. Nu i-a fost uşor.

De cînd îl cunosc pe Kirby, el şi-a schimbat reşedinţa de cel puţin şase ori, de două ori fiind convins că motociclişti asasini i-au dat de urmă şi urmau să îl ucidă. A trebuit să lucreze cu salarii foarte mici care, uneori, nu îi ajungeau nici pentru plata drumului, deoarece ajutorul de la stat întîrzia cu cîte două luni. A încercat să lucreze sub noua identitate, dar nu i-a fost posibil, deoarece aşa-zişii săi protectori au informat patronii că avea cazier, fără să specifice neapărat că se numea Cecil Kirby. Promisiunile guvernului privind o slujbă, o nouă locuinţă, protecţia familiei, bani pentru a se putea deplasa într-un loc sigur, ajutorul pentru a începe o viaţă nouă, nu au fost îndeplinite.

Gangsterii din Siderno

● Thomas Renner îi dă cuvîntul lui Kirby

Era prin mai 1979 cînd am început să realizez că poziţia mea de om de încredere al lui Cosimo Commisso, şeful „Onoratei Societăţi", ar putea fi în pericol. Mi s-a trezit suspiciunea în timp ce luam masa cu el la Casa Commisso, locul unde se organizau petrecerile şi centrul de întîlnire al Mafiei calabreze, proprietatea lui Cosimo şi a fraţilor săi Remo şi Michele.

Nu au fost ameninţări sau vreun incident, nu s-a spus nimic neobişnuit, şi totuşi am avut un sentiment ciudat şi o strîngere de inimă, ascultînd povestirile lui Cosimo despre crime, vendete şi alte tradiţii din Calabria.

Ştiam că vorbea despre Mafia calabreză sau „Onorata Societate", cum i se mai spune, dar niciodată nu menţiona nume. De fapt, dacă mă gîndesc bine, nici el, nici fraţii săi nu au folosit vreun nume. De cîte ori discutam, vorbeau despre „oamenii noştri", „familia noastră", niciodată despre Mafia. Poliţia însă îi numea banda din Siderno sau Mafia.

Cosimo şi fraţii săi se născuseră în Marina di Gioiosa, un orăşel din sudul Italiei. Avea vreo douăzeci şi cinci de mii de locuitori şi ieşire la mare, situîndu-se foarte aproape de Siderno Marina. Siderno este leagănul Mafiei calabreze şi al bandei siderneze din Canada şi Statele Unite.

Cosimo avea doar cincisprezece ani cînd a venit în Canada, în 1961, împreună cu mama sa, Emilia. Spre deosebire de mine, el nu fusese un copil al străzii, ci crescut într-o familie cu rădăcini adînci în tradiţia calabreză.

Îmi povestise că tatăl său, Girolamo, fusese ucis într-o acţiune a Mafiei la Siderno, în 1949. Familia sa îl cunoştea pe Michele (Mike) Racco, bătrînul *mafioso* din Siderno care era considerat părintele tuturor căpeteniilor calabreze din Ontario şi chiar din New York, înainte de a muri de cancer, în 1980.

De cînd veniseră în această ţară, deşi erau copii, Cosimo şi Remo, dar mai ales Remo, aveau un singur gînd, să îşi răzbune tatăl. Remo lua mereu legătura cu unele persoane din Italia, mafioţi şi rude, călătorind, uneori, în vederea încheierii unor aşa-zise contracte, pe care Cosimo le numea „afaceri de onoare". Cred că, datorită tradiţiei şi mai ales lui Racco, Cosimo şi fraţii săi deveniseră persoane importante în Toronto şi, în ultimă instanţă, îşi formaseră propriul lor clan.

Cînd l-am cunoscut pe Cosimo, printr-un prieten, camionagiu, în 1976, era ceea ce numesc ei „capo bastone", conducătorul mai multor clanuri calabreze. Unii poliţişti considerau că Remo era creierul în umbra lui Cosimo, că el era poate adevăratul şef, dar nici ei nu erau siguri.

Eu, în schimb, ştiam că lucrasem pentru amîndoi. Cosimo era şeful, iar Remo îl trata cu respectul cuvenit unui superior şi frate mai mare. Remo era ca un paratrăsnet. El atrăgea atenţia, fiind în fruntea multor afaceri, plecînd mereu în Italia şi luînd legătura cu alţi conducători. Dar Cosimo era acela care organiza acţiunile şi conducea o grupare renumită şi temută în Canada: Canada's Murder Inc.

Cosimo avea doar douăzeci şi patru de ani atunci, pe vremea cînd stăteam cu el la casa Commisso, dar era deja o căpetenie a Mafiei, în adevăratul sens al cuvîntului. Cîntărea optzeci şi două de kilograme, mai mult decît înainte de a intra la închisoare, cu un an în urmă. Avea un accent italienesc atît de pronunţat, încît de multe ori îl înţelegeam cu greu. Era căsătorit şi avea doi copii. Soţia lui era evreică, lucru destul de ciudat, fiind vorba de tradiţia calabreză, dar el o trata cu respect ori ce cîte ori i-am văzut împreună.

Cosimo se ridică de la masa din bucătăria Casei Commisso Rigii cu satisfacţie, ştergîndu-şi sosul de tomate de la gură şi de pe mustaţa deasă ca o perie, ciugulind ultimele resturi de carne de pe coada homarului din farfurie.

Bău vin roşu şi rigii din nou, frecîndu-se pe burtă. Zîmbi într-un fel ciudat, urmărindu-mă cum îmi făceam de lucru cu spaghetele şi homarul din farfurie, aşa cum mîncam încet, savurînd aromele pe care bucătăreasa lui, o italiancă de vreo cincizeci de ani, reuşise să le îmbine cu atîta pricepere. Era o bucătăreasă minunată, o adevărată doamnă, care pregătea întotdeauna ceva bun, special pentru mine, ori de cîte ori veneam la Casa Commisso.

În ciuda talentelor ei culinare şi a bunăvoinţei pe care o arăta faţă de mine, nu îmi amintesc numele ei.

— E bun, nu-i aşa? — întrebă Cosimo.

Am dat din cap, da, e bun.

După ce i-am răspuns, am continuat să mănînc. Cosimo vorbea într-una, dar conversaţia nu era despre mîncare.

— Ştii, nu demult, unul din unchii mei a fost amestecat într-un război între familia noastră şi o altă familie din Italia, spuse Cosimo încet, uitîndu-se împrejur, să se asigure că eram singuri şi nu trăgea nimeni cu urechea.

— Ne-am dus la blestemaţii ăia — spuse el. Aveau o ditamai căsoaie în orăşelul ăsta de lîngă Siderno. Ne-a luat ceva timp, dat tot am intrat în casă cînd erau cu toţii acolo. I-am împuşcat şi i-am omorît pînă la ultimul — chiar şi pe micul bambino din leagăn.

O fracţiune de secundă am crezut că mă duce de nas, dar cînd am ridicat privirea spre el, i-am văzut faţa rotundă ca o lună plină şi părul răvăşit. În ochii lui căprui, pe jumătate adormiţi, licăreau instincte criminale ascunse, care aveau să mi se dezvăluie mai tîrziu. Ştiam că asta nu era una din poveştile dure ale Mafiei. Era doar relatarea unui lucru obişnuit, o acţiune pe principiul „ucide-l pe cel care-ţi stă împotrivă", o poveste adevărată, spusă fără emoţie, dar cu vădită satisfacţie.

Îmi ţinea o scurtă lecţie de istorie în stilul mafiei calabreze din Italia, în mod special din Siderno. Era mai mult decît povestea unei răzbunări.

— De ce aţi ucis copilul din leagăn? am întrebat eu.

Cosimo zîmbi şi-mi răspunse:

— Dacă nu ucizi copilul cît e un bambino, o să crească mare şi o să te ucidă el pe tine şi pe ai tăi. Asta-i legea vendettei.

Cosimo pregătea terenul, dorind de fapt să mă roage să mă ocup de o afacere, dar felul în care făcea asta — povestea familiei ucise, moartea tatălui său — mă neliniştea.

Nu mă impresiona vărsarea de sînge. Văzusem destule crime şi violenţă pe vremea cînd eram bătăuşul străzii şi, mai ales, de cînd ajunsesem omul lui Cosimo. Aveam însă antene care simţeau pericolul, şi ele vibrau acum avertizîndu-mă.

Lucram pentru Cosimo şi fraţii săi de vreo trei ani. Deşi nu-l întrebasem niciodată ce planuri aveau, eram întotdeauna neliniştit ori de cîte ori îmi cerea să fac ceva.

Poate că asta se datora şi faptului că erau destul de zgîrciţi la plata serviciilor. Nu-mi dădeau toţi banii, să văitau de sărăcie sau pretindeau că nu li s-au alocat fonduri pentru muncile la care mă angajaseră.

Poate pentru că nu eram italian. Ştiam că n-o să pot fi niciodată considerat unul de-al lor, deoarece, pentru calabrezi,

irlandezii canadieni nu reprezentau decît nişte unelte. Vorbeau mai mult italiana cînd eram de faţă — de parcă ar fi vrut să nu-i înţeleg. Oricum, îmi dădeau permanent senzaţia că nu aveau încredere totală în mine, tot aşa cum nici eu nu aveam încredere în ei. Dar aveau nevoie de mine şi ştiam prea multe despre acţiunile lor şi crimele în care erau implicaţi. Bănuiam că va veni o zi cînd urma să dispar sau să fiu ucis la o intrunire, aşa cum se întîmplase cu predecesorul meu.

Mi-am luat deci mijloacele de precauţie. Alegeam eu locurile de întîlnire, întotdeauna pe teren cunoscut, întotdeauna în aşa fel incit să pot controla situaţia. Le trimiteam un bilet cu ora întîlnirii şi nu le spuneam niciodată unde puteam fi găsit. Purtam la mine un emiţător radio, aşa încît puteau lua legătura cu mine fără să ştie exact unde mă aflam.

Eram foarte atent în privinţa însărcinărilor pe care le primeam. Fie că puneam o bombă sau provocam un incendiu, fie că plănuiam o lovitură, acţionam singur, fără să le dau nici un fel de detaliu privind timpul sau modul cum voi lucra.

Cosimo, ca şi fratele său Remo, avea strînse legături cu mafioţii din ţara de baştină. Remo, de exemplu, se dusese înapoi, în Calabria, să organizeze o lovitură la începutul anului 1970. Era o răzbunare — şi răzbunarea îi avea în vedere pe unii care fuseseră implicaţi în uciderea tatălui său. Era ceva care ţinea de „onoarea familiei" în orăşelul acela în care fraţii aveau rădăcini puternice.

Remo nu uită niciodată. Şi nici Cosimo. De aceea trebuie să fiu foarte prudent faţă de ei, cît şi faţă de rudele lor. Doresc să mă ucidă mai mult decît orice pe lume şi poate într-o zi o vor face.

„Familiile" şi lupta dintre ele

● **...şi chiar dacă aş fi în stare să termin cu bine treaba, n-aş avea şanse să supravieţuiesc nici cît un bulgăre de zăpadă într-un cuptor.**

Cosimo mi-a spus că Remo era într-o maşină, cu alţi cîţiva membri ai Mafiei din Siderno, căutînd pe unii dintre cei vinovaţi de moartea tatălui său. Duşmanii nu aflaseră, probabil, deoarece i-au blocat trecerea şi au tras cu mitraliera. Doi dintre cei care-l însoţeau au fost împuşcaţi. Remo a scăpat, dar pardesiul său era plin de găuri. Remo adusese cu el haina în Canada să arate familiei cum fusese la un pas de moarte. Era ca o medalie, ca o diplomă de onoare. Mi-a arătat-o şi mie într-o zi, rîzînd de găurile lăsate de gloanţe şi de cicatricea care-i rămăsese pe obraz.

Pe 7 iunie 1976, s-a găsit cadavrul unui tînăr de optsprezece ani, Salvatore Palermiti, împuşcat la Toronto, într-un loc numit Bayview Ghost, o clădire veche, în ruină, abandonată de vreun constructor care nu avusese bani s-o termine. N-am ştiut niciodată exact care a fost legătura dintre moartea băiatului, trenciul găurit al lui Remo şi voiajul din Italia, dar circulau două variante: cea a poliţiei şi cea a prietenilor familiei Commisso. Poliţia afirma că acest Palermiti trăsese de la vitrina unui magazin din Calabria, proprietatea rudei unui prieten de-al lui Remo, care făcea parte din Mafia. Prietenii lui Remo susţineau, însă, că băiatul era implicat în măcelul de la Siderno.

Poliţia m-a interogat, la cîţiva ani după aceea, în legătură cu această crimă şi cu relaţiile dintre tînăr şi Remo, care era una din persoanele în compania căreia fusese văzut în ultima vreme. Ei spuneau că băiatul fusese trimis la Toronto de tatăl său. Dintre cei pe care îl vizitase băiatul, în timp ce tatăl său încerca să aplaneze situaţia cu mafioţii din Calabria, făceau parte şi fraţii Commisso. Dar n-a mers. Ei nu iertau şi nu uitau. Poliţiştii aflaseră de undeva dar nu puteau fi siguri de aceasta, că tînărul Palermiti făcuse parte dintre cei care traseseră în maşina lui Remo în Calabria.

Toate istorisirile lui Cosimo de la Casa Commisso aveau un singur scop: o crimă odioasă pe care voiau s-o săvîrşesc eu — nu în Canada sau în Statele Unite, ci în Calabria. Şi ţinta nu era un oarecare şef italian sau canadian, ci însuşi Girolamo (Momo) Piromalli, cel mai puternic conducător calabrez al Mafiei din sudul Italiei.

— Ce zici? — întrebă el — avem pentru tine misiunea asta importantă, chiar foarte importantă pentru noi.

Cînd Cosimo spunea că ceva este important, aşa şi era. De obicei, însărcinările pe care le primeam erau treburi de rutină. Jefuisem, pusesem bombe, participasem la încăierări, trişasem la cărţi, organizasem crime — şi multe altele. Pentru mine contau banii. Pentru Cosimo contau rezultatele. Pînă acum nu afirmase despre o acţiune că era atît de importantă.

— Deci care-i problema? — am întrebat eu — şi cît iau la afacerea asta?

— Te plătesc bine — răspunse el. Zece mii de dolari şi-ţi plătim şi cheltuielile. Aranjăm noi totul.

— Ce am de făcut? am insistat eu.

— Vrem să lichidezi pe cineva — spuse el. Te ducem în Italia. Aranjăm totul pentru dus şi întors. Pregătim terenul — poc, poc — şi gata. Tu îţi iei banii şi noi scăpăm de porcul ăsta.

Piromalli trăia pe picior mare în Gioia Tauro, un oraş din sudul Italiei. Era o zonă unde creşteau măslini, portocali şi mandarini. Cosimo spunea că tot ţinutul era păzit de oamenii lui, dar că asta nu era o problemă pentru ei.

— Dacă faci asta pentru noi — spuse el — o să ne ajuţi foarte mult; e un lucru important pentru mine şi pentru prietenii mei.

— De ce nu tocmiţi pe cineva de acolo să-l ucidă? — am întrebat eu.

Nu, nu, în nici un caz — răspunse el. Trebuie să fie secret. Nu putem folosi pe cineva de acolo. Răsuflă. Avem nevoie de tine.

Dar eu nu eram prost. Blond, cu părul ondulat, ochii albaştri, canadian care nu ştie o boabă italiană, mă asortam perfect cu peisajul muntos al Calabriei. În regiunea asta banda controla totul, de la magazine şi hoteluri la politicieni şi poliţişti.

— Ascultă Cosimo, dar o să fiu ca un şeic arab într-o cîrciumă din Dublin. O să mă repereze imediat şi, chiar dacă aş fi în stare să termin cu bine treaba, n-aş avea şanse să supravieţuiesc nici cît un bulgăre de zăpadă într-un cuptor.

Cosimo îşi agită braţele în aer şi dădu energic din cap.

— Nu-ţi fie teamă — spuse el. Am planificat totul — te ducem, te aducem, îţi iei banii şi nu-i nici o problemă.

Cosimo revenea mereu asupra aceluiaşi lucru: secretul acţiunii — nimeni nu trebuia să ştie nimic despre complot, nu trebuia să vorbesc cu nimeni, nici măcar cu fraţii săi.

Cosimo mi-a spus că Piromalli era şeful unei bande care pusese la cale o serie de răpiri, dintre care, în 1973, aceea a lui Paul Getty III, nepotul în vîrstă de şaisprezece ani al marelui milionar Paul Getty. Oamenii lui Piromalli ceruseră 2,9 milioane pentru răscumpărare. Băiatului i se dădu drumul după cinci luni, dar, înainte, banda lui Piromalli îi tăie o ureche şi i-o trimiseră lui Getty pentru al forţa să plătească. Piromalli şi alţi şase fuseseră arestaţi şi achitaţi din lipsă de probe.

După spusele lui Cosimo, grupul era format din vreo cincisprezece — douăzeci de oameni, şi adunaseră aproape 200 milioane din răscumpărări, în mai puţin de cinci ani. Afacerile le merseseră din plin, pînă în 1978, cînd poliţia italiană arestase încă cincisprezece calabrezi, printre care şi pe Giuseppe, fratele lui Piromalli.

Înainte de aceste arestări, Piromalli şi „Onorata Societate" răpiseră peste o sută de oameni printre care se aflau industriaşi şi moştenitori ai unor averi uriaşe, adunînd sume enorme, din răscumpărări. Cu un an înainte, Cosimo îmi vorbise despre Piromalli şi îmi aduc aminte că văzusem atunci, undeva, o relatare despre suma de 600 000 de dolari plătită pentru răscumpărarea unui om de afaceri italian, Giovanni Fagioli.

Ştiam că planul nu putea fi elaborat doar de Cosimo. Remo şi ceilalţi din Calabria erau probabil şi ei implicaţi, iar eu eram conştient întrucîtva că nu trebuia să scap cu viaţă din afacerea asta. Poate că aşa procedau ei pentru a scăpa de un

„OMUL mafiei"

ucigaş care nu era italian şi care ştia prea multe despre ei.

— Nu ştiu, Cosimo — am spus eu, plecîndu-mi bărbia şi privindu-l drept în ochi pentru a-mi da seama dacă nu-mi ascunde ceva. Mă mai gîndesc la asta ţi-şi spun.

— Bine Cec — zise el. Gîndeşte-te. Sînt zece mii de dolari garantaţi şi nu e nici un risc.

Cecil Kirby în Calabria — era un nonsens. Aveam presentimentul că era o înscenare, că mă duceau acolo să-l omor pe acest Piromalli urmînd apoi să mă lichideze ei pe mine într-una din străzile lor dosnice şi să-mi lase trupul alături de al lui Piromalli. Un al şaselea simţ îmi spunea nu, dar banii îmi trezeau interesul. Îmi plăcea intriga şi suspansul. Trebuia totuşi să analizez cu multă grijă situaţia.

Abia mai tîrziu am aflat că planul de ucidere al lui Piromalli era o latură a luptei Mafiei pentru putere în Calabria, care se desfăşura din 1949, de la moartea tatălui fraţilor Commisso. Poliţia îmi spusese mai tîrziu că tatăl lor nu fusese altceva decît un „Sagarrista E. Cammista", ceea ce echivalează cu un soldat din Cosa Nostra. El trebuia să colecteze banii şi putea să dea ordin unor membri ai grupului sau unor asociaţi numiţi „Picciotti", unii ca mine, care puneau bombe, băteau victimele şi prin violenţă adunau banii pe care îi datorau unii şi alţii.

Cosimo spunea că puterea Mafiei în Calabria era absolută, chiar şi companiile internaţionale trebuind să i se supună. Prin anii 1970 a venit o echipă să construiască un mare hotel în Siderno. Cînd construcţia era aproape gata, a fost aruncată în aer. Mafia nu dorea străini în oraş. Hotelurile erau monopolul lor şi numai ei le puteau construi.

Înaintea lui Piromalli, marele şef al „Onoratei Societăţi" era Antonio Macri. El controla toate clanurile din Calabria, ca un „şef al şefilor", dar nu îi plăceau schimbările, ca de altfel majorităţii calabrezilor, care preferau metodele clasice de a face bani. Noile modalităţi, cum ar fi traficul de stupefiante, nu erau permise. Dar erau prea mulţi bani în joc şi Piromalli era prea ambiţios. În 1975, Macri a fost împuşcat, cînd şoferul a oprit maşina într-una din intersecţiile mari din Siderno. Cosimo povestea că vreo cinci-şase oameni au răsărit brusc, din mai multe direcţii, şi i-au ucis pe toţi cei din maşină, cu excepţia lui Frank Commisso, care era unul din verii săi.

Piromalli, în ciuda tuturor strădaniilor, nu s-a putut bucura de puterea pe care o avusese Macri. A rămas un şef local, nu un şef al şefilor, iar rivalii îl urau pentru uciderea lui Macri. Fraţii Commisso trecuseră de partea oponenţilor lui Piromalli. De aceea plecase Remo în Calabria şi luase parte la unele atacuri. De aceea cred că doreau atît de mult să mă ocup eu de uciderea lui Piromalli.

Primul contact cu poliţia

● Nu îmi ştia numele şi îmi spunea „Joe". Încă nu îmi promitea nimic...

Am scăpat însă de acest plan, deoarece Cosimo îl tot amînase, pînă cînd Piromalli murise de moarte bună.

Nu era deloc uşor să ieşi dintr-o organizaţie calabreză care ucide, cîteodată, din simplul motiv că a fost insultată. Ştiam că aşa urma să se sfîrşească — Cosimo şi fratele său mă vor ademeni cu bani sau îmi vor da vreo treabă de făcut şi voi fi omorît.

În octombrie 1980, am fost judecat pentru spargere, atac şi jaf. Acestea erau ultimele învinuiri dintr-o serie de alte şaizeci. Pînă la urmă tot aveau să mă condamne pentru una dintre ele, probabil pentru spargere şi, dacă se întîmpla asta, luam ani grei.

Aveam de ales între a face închisoare şi a fi ucis acolo de unul din oamenii lui Cosimo sau de a fi lichidat în afara zidurilor închisorii. Eram în mare încurcătură şi nu ştiam cu cine să vorbesc. Nu găsisem nici un poliţist în care să pot avea încredere.

Îmi pusesem speranţa într-unul pe nume Terry Hall, de la Ontario Provincial Police. Hall era un tip dur, care le dădea multă bătaie de cap „Vagabonzilor", una dintre cele mai temute bande de motociclişti din Toronto. Era umbra lor — dacă întorceau capul în vreun bar, dădeau cu ochii de el. Ieşeau din casă şi îl găseau în stradă. Îi urmărea permanent, le strica rostul, le făcea greutăţi. Băgase frica în ei. Era un poliţist dur şi cinstit, iar lor le era frică de el. Nu înţelegeam de ce toţi motocicliştii, nişte brute mătăhăloase, se temeau de un singur om.

Într-o noapte, în 1978, am auzit de la un motociclist cu care eram prieten, Armand Sanguigni, că „Vagabonzii" încheiaseră un contract să îl ucidă pe Hall. El mi-a spus că Hall îi hăituise destul şi condamnase pe foarte mulţi dintre ei. De atunci se străduiau să adune banii şi să plătească un ucigaş care să-l lichideze. Îmi spusese:

— Sînt disperaţi că nu mai scapă odată de el.

M-am gîndit că îmi fac un serviciu şi mie, şi lui Hall, punîndu-l în gardă în legătură cu ceea ce îl aştepta. L-am chemat, m-am întîlnit cu el şi i-am relatat despre complot. Credeam că o să-i cîştig bunăvoinţa pentru timpul cînd urma să fiu condamnat. Asta s-a întîmplat însă mult mai tîrziu şi n-am avut nici cel mai mic avantaj — nici măcar nu mi-a mulţumit că îi salvasem viaţa. Trebuia să îi las să îl omoare. Oricum, ştiam că nu puteam să apelez la el, pentru cazul meu. Îmi spusese deja să mă duc la dracu.

Pe 11 octombrie 1980, mi-am asumat riscul şi am sunat Poliţia canadiană din Toronto cerînd să vorbesc cu cineva. Am fost învoit în ziua aceea şi m-am dus să discut cu caporalul Mark Murphy.

Nu i-am spus cine eram. I-am spus doar că eram un fost membru al bandei de motociclişti „Aleşii Satanei" şi că puteam să-i dau informaţii preţioase, care să încline balanţa în favoarea mea, în privinţa acuzaţiilor ce mi se aduseseră.

La început, nu mi-a promis nimic, dar am stat mult de vorbă şi i-am furnizat date care s-au dovedit a fi adevărate.

La început nu a fost foarte convins. Nu îmi ştia numele şi îmi spunea „Joe". Încă nu îmi promitea nimic. Apoi, am început să îi dau şi mai multe informaţii despre traficanţii de droguri, despre jafuri şi alte delicte. I-am dat să înţeleagă că puteam spune mai mult, mult mai mult, începînd cu explozii şi crime şi terminînd cu familia Commisso şi cu organizaţia lor.

Pe atunci nu doream să devin martor, ci doar să-l cîştig pe Murphy şi să obţin o sentinţă mai uşoară. Murphy s-a arătat dispus să vorbească cu judecătorii, dar i s-au opus poliţiştii de la Toronto Metropolitan Police şi de la Ontario Provincial Police, inclusiv Hall.

Eram strîns cu uşa. Dacă nu cooperam în continuare, unul dintre poliţişti putea să mă dea în vileag că eram informator şi, atunci, motocicliştii şi alţi bandiţi, împreună cu fraţii Commisso, m-ar fi ucis. În cazul în care continuam să vorbesc, aş fi stat mai departe la închisoare pentru că poliţiştii nu voiau să-l asculte pe Murphy.

Fraţii Commisso mi-au dat soluţia. Mi-au oferit un contract de 20 000 de dolari pentru a ucide o prostituată din Stamfort, Connecticutt, Helen Nafpliotis, amanta lui Nick Melia, care făcea afaceri cu marfă furată şi era frate cu unul din şefii Mafiei calabreze din Canada şi Connecticutt.

Eram sigur că acest contract presupunea scoaterea mea din închisoare. Voiau s-o ucidă pe această Nafpliotis fiindcă îi costa bani — bani care se pierdeau, deoarece lui Melia nu-i mai stătea mintea la afaceri. Ştiam însă că, dacă acceptam contractul, aveam mari şanse ca, după ce o omoram, să fiu, la rîndul meu, omorît. Dacă nu-l acceptam, ei ar fi ucis-o oricum, le-ar fi crescut suspiciunea faţă de mine şi, pînă la urmă, aş fi avut aceeaşi soartă.

Era februarie şi fraţii Commisso mă presau, iar eu nu-i spu-

sesem nimic lui Murphy. Încercînd să găsesc o soluţie, m-am trezit gîndindu-mă cum începuse totul. Cum Dumnezeu intrasem într-o aşa încurcătură în care viaţa mea să atîrne de capriciile unor poliţişti şi de nişte calabrezi nebuni?

Metodele Mafiei

● Ăla e — spuse Cosimo. Convinge-l.

La începutul lui august 1976, m-am întîlnit cu Cosimo şi am primit prima însărcinare. Un partener de afaceri îi datora bani, iar Cosimo dorea să-i transmit mesajul să plătească imediat. Mi-a dat numele acestuia, locul unde lucra şi mi l-a descris. Pentru început trebuia doar să-i transmit mesajul, deocamdată fără violenţă.

I-am localizat biroul şi am urcat la el. Am intrat în birou, m-am îndreptat spre masa lui de lucru şi i-am spus mesajul. Fără ameninţări, doar o intimidare subtilă.

— Nu doresc să-ţi mai spun o dată, domnule — i-am spus eu. Îi datorezi unui prieten o sumă importantă. Te sfătuiesc să te achiţi de datorie, deoarece nu doresc să vin din nou.

M-am uitat urît la el şi-mi jucau muşchii maxilarului.

— Cred că eşti destul de deştept ca să înţelegi.

Şi el a înţeles, numai că eu hotărîsem să-i las o mică amintire — pentru orice eventualitate i-am dezumflat cauciucurile de la maşină. Cosimo nu mi-a spus, niciodată, cît îi datora omul acela, dar, în zilele următoare, l-am văzut foarte mulţumit.

— Eşti pe lista de plată, Cec — spuse el.

Următorul a fost un bookmaker. Totul s-a petrecut într-o clipă. Eram într-un tripou, într-o seară, cînd a intrat Cosimo.

— Îl vezi pe ăla de colo? — puse el. Vrem să ne dea banii, dar trebuie convins.

Îmi arătă un bookmaker între două vîrste, pe care îl văzusem de multe ori pe acolo şi care încasa un profit de 10 000 de dolari săptămînal fără să dea nimic nimănui.

— Ăla e — spuse Cosimo. Convinge-l.

M-am dus la el şi l-am îndesat într-un perete. Stătea aşa, tremurînd ca varga, în timp ce eu îi şopteam în ureche mesajul şi l-am lovit, apoi, puternic, sub centură. A înţeles şi, chiar din noaptea aceea, a început să le dea fraţilor Commisso un procent din cîştigul său.

N-a fost singurul care a primit un mesaj în noaptea aceea. Ne-am dus apoi la un individ care organiza meciuri de box. se numea Bernie şi, pînă atunci, le scăpase — nu le plătise procentajul din banii pe care îi încasa din organizarea luptelor şi de pe urma unora dintre boxeri.

Fraţii Commisso s-au răzbunat destul de urît pe Bernie. În timp ce eu îi ţineam mîinile la spate, ei îl loveau în faţă cu patul armei, trăgînd apoi cocoşul. Deodată, Bernie a început să miroasă ca un closet în miniatură...

Aceste însărcinări erau doar teste. În total au fost patru, înainte de a mi se da o treabă serioasă, şi nu toate s-au sfîrşit fără incidente. Ultimul a avut cîteva peripeţii care l-au distrat foarte tare pe Cosimo.

Eu trebuia să-l bat bine pe un individ care le datora mulţi bani. Cosimo îmi dăduse adresa lui şi telefonul, apoi l-am sunat să văd dacă era acasă. Nu puteam să-i spun cine sînt, nici care era motivul pentru care doream să-l văd — mai ales dacă aveam de gînd să-l scot din casă. Îmi trebuia un motiv să-l fac să coboare.

— Dumneavoastră sînteţi domnul Smith? — am întrebat eu la telefon.

— Chiar el — îmi răspunse el.

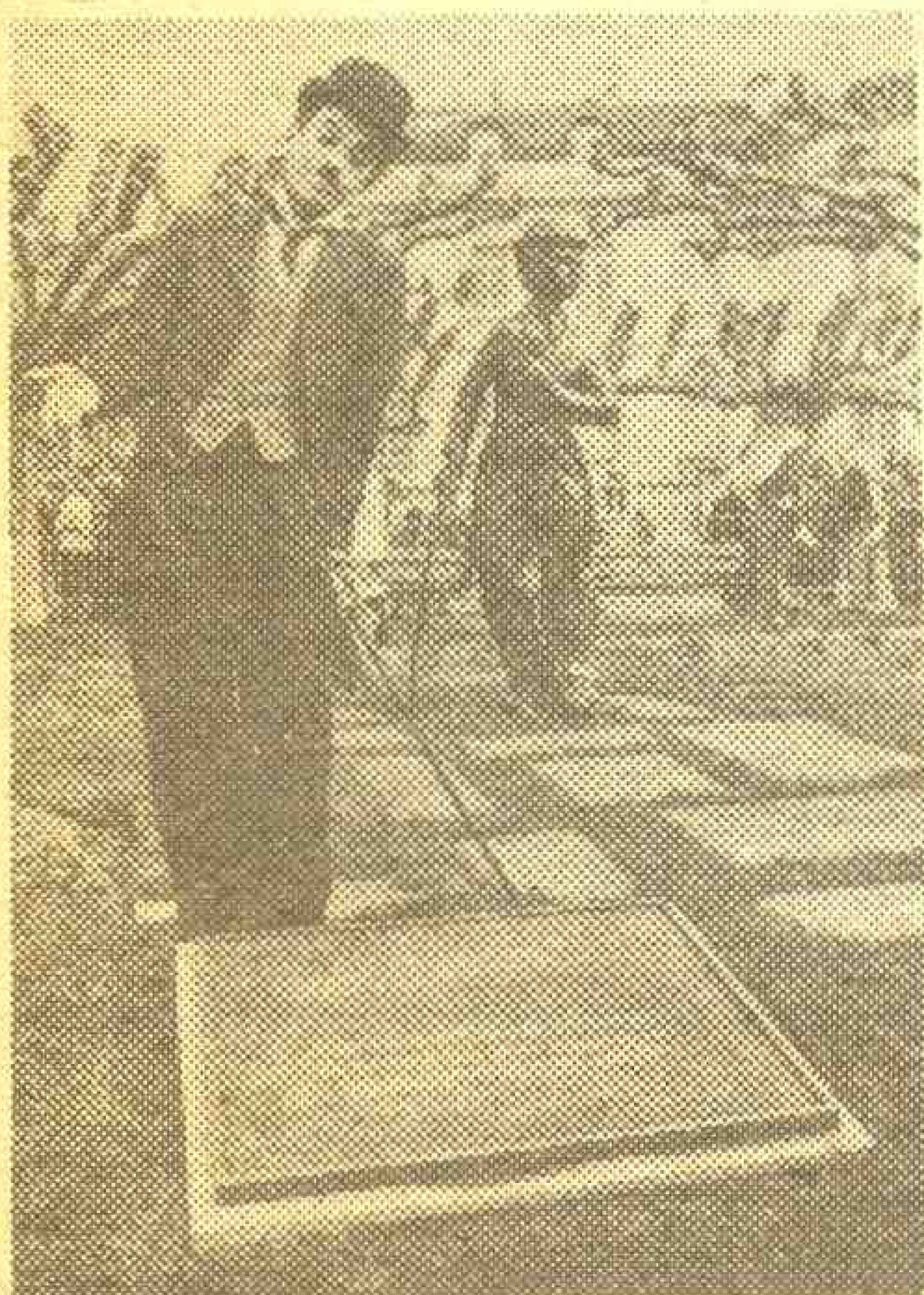
— Mă scuzaţi, domnule Smith, dar v-am lovit maşina în parcare. Vă rog să veniţi să vedeţi şi să-mi spuneţi cît am să vă plătesc.

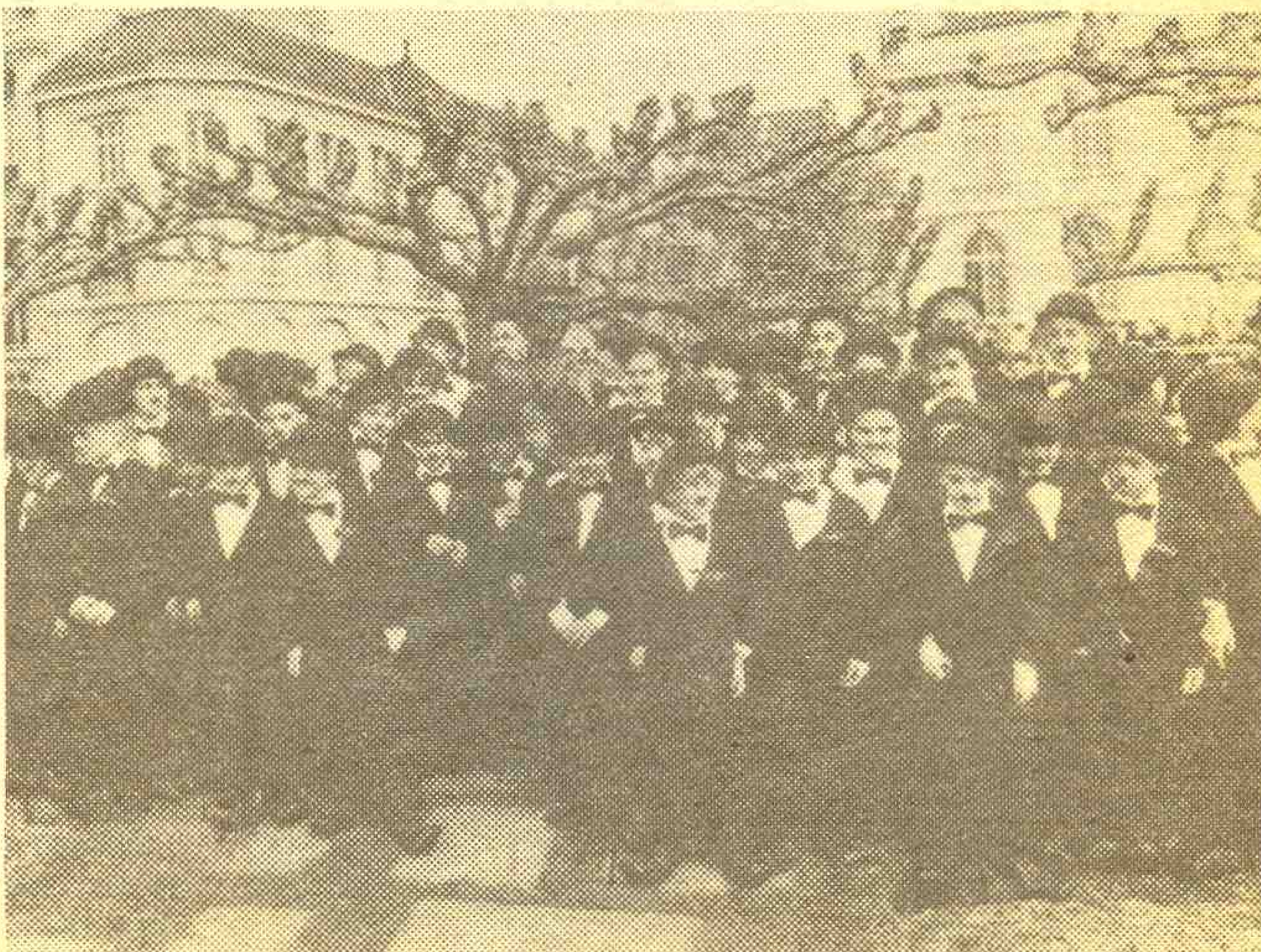
— Cobor imediat — spuse el nerăbdător.

Ştiam unde îşi ţinea maşina, deoarece îmi plănuisem cu grijă toată acţiunea. Cînd a venit la maşină, stăteam acolo, aplecat, în aşa fel încît să nu îmi vadă faţa. M-am răsucit brusc şi l-am lovit cu un baston, în cap, doborîndu-l. După

1000+1

Centenarul naşterii celebrului Chaplin, sărbătorit în 1989, a fost prilejul unor insolite festivităţi la Vevey (Elveţia): iată 300 de şcolari deghizaţi în Charlot; sau sosia lui Chaplin - actorul american David Lee Parsons, fotografiat lîngă o placă comemorativă

„OMUL mafiei"

aceea, l-am făcut praf.

După cîteva zile, ducîndu-mă la frații Commisso, Cosimo m-a felicitat. Mi-a dat 500 de dolari, prăpădindu-se de rîs.

— Nu l-ai bătut pe ăla care trebuia — spuse el rîzînd.

— Nu înțeleg — am spus eu — atunci de ce ești așa bucuros?

— E-n regulă. L-ai bătut pe partenerul lui. Face pe deșteptul. L-a trimis pe celălalt să se întîlnească cu tine. Acum o să stea două luni în spital. Numai că cel pe care trebuia, de fapt, să-l bați, a scos banii. Nu vrea s-ajungă și el în spital.

Omul acela devenise suspicios știind că frații Commisso îl urmăreau și și-a trimis partenerul să verifice stricăciunile mașinii, fiind convins că lui n-o să i se întîmple nimic. Eu aveam descrierea celui pe care trebuia să-l bat, dar era întuneric și nu mi-am dat seama. Bastonul pe care îl folosisem era făcut în Brazilia și avea cam 20—22 cm lungime, era turtit și îngroșat la un capăt. Nu i-a rămas nici un mușchi neînvinețit, ca să nu mai vorbim de oase rupte.

În spital nu intrase cine trebuia, dar frații Commisso își luaseră banii. Acum eram pregătit, și ei erau convinși că puteau să-mi dea însărcinări mai grele. Pe atunci, încă nu știam că aveam să devin omul lor de încredere.

Pe cei ca mine nu-i interesează istoria. Ar trebui poate să ne intereseze. Dacă aș fi știut mai multe despre calabrezi, cît știu acum, de pildă, probabil că nu mi-aș fi făcut de lucru cu ei și nu aș fi ajuns în situația asta.

Cînd am acceptat să lucrez pentru frații Commisso, nu știam nimic despre calabrezi. De fapt, cunoșteam doar niște întîmplări pe care le citisem despre arestarea unui italian, Francisco Caccamo. Poliția din Toronto îi perchiziționase casa, în 1972, și găsise arme și explozive. Mai descoperiseră, însă, și unele acte care conțineau ritualul de inițiere al membrilor Mafiei calabreze — „Onorata Societate".

Aceste documente au fost prima dovadă a existenței acestei organizații criminale calabreze. Caccamo nu a fost informator, cum a fost Joe Valachi din S.U.A., dar hîrtiile acelea au fost mult mai importante decît ceea ce declarase Valachi despre Cosa Nostra.

Valachi a descris cum a fost primit în organizație ca soldat în Cosa Nostra, atunci cînd a dat declarație în fața Senatului, în 1963, dar n-a avut nici un document care să susțină cele spuse de el. Caccamo, în schimb, n-a spus nimic, dar documentele găsite de poliție au arătat totul. Era scris negru pe alb.

Asta era istoria lor și eu nu știam nimic mai mult despre ea. Dacă aș fi știut, aș fi înțeles mai bine prima însărcinare ce mi se dăduse.

Era prin octombrie, cînd Cosimo m-a chemat la casa Commisso. Trecuse cîtăva vreme de la primele acțiuni, și credeam că încă mă pune la încercare. Pe atunci viața mea nu era atît de complicată. Lucrul pentru ei era pe un plan secundar.

Ținta mea următoare era un comis voiajor pe nume Antonio Burgas Pinheiro. Avea 38 de ani și locuia în Brampton, Ontario, împreună cu soția și copiii, atunci cînd nu lucra pentru Appia Beverage Company din Queen Street, Toronto.

— Nu vreau să-i facem rău omului ăsta — îmi explică atunci Cosimo. Îi arunci doar în aer automobilul sau camioneta. De restul avem noi grijă.

Remo stătea acolo și dădea aprobator din cap, lăsîndu-l pe Cosimo să vorbească. Cosimo era cel care vorbea întotdeauna.

Mai tîrziu, am aflat că aceste companii de băuturi răcoritoare din Italia fuseseră ținta multor acțiuni ale calabrezilor din Siderno, spre sfîrșitul anilor '60. Printre acestea au fost și cîteva crime și explozia uzinei Appia, din 1972. Fuseseră uciși doi conducători ai companiei de băuturi răcoritoare Cynar Dry Ltd., pentru care lucra o rudă a fraților Commisso.

Primul a fost Salvatore Triumbari, președintele companiei Cynar. A fost împușcat cînd ieșea din locuința sa dintr-o suburbie a orașului Toronto, în ianuarie 1967. Următorul a fost Filippo Vendemini, care era din Calabria. El era implicat în contrabanda cu alcool a unor căpetenii ale Mafiei, Paulo Violi din Montreal și Vincenzo Melia. Cu Melia am avut de-a face mai tîrziu, într-un complot din Connecticut. Asupra lui Vendemini s-a tras de trei ori, în fața magazinului său de pantofi, din Toronto.

Motivul real al crimelor nu l-a știut exact nici poliția și nici altcineva. Era problema calabrezilor, lupta unora ca Racco și Commisso pentru controlul pieței băuturilor răcoritoare.

Mi s-a părut interesant că Violi a fost prins și interogat despre moartea lui Vendemini. Cineva zărise o mașină, cu număr de Montreal, părăsind locul chiar în momentul crimei. Poliția depistase numărul și mașina, descoperind-o într-o parcare aproape de presupusa locuință a proprietarului ei. L-au găsit jucînd cărți cu Cosimo și Remo. L-au înhățat, dar au trebuit să-i dea drumul, deoarece nu exista nici o dovadă că el condusese mașina. Nici frații Commisso nu au putut fi acuzați de nimic. Totuși, coincidența era prea mare; să fie toți împreună, avînd, în același timp, legături cu angajații lui Vendemini și Cynar.

Cunoscînd această poveste, nu cred că aș fi rezolvat altfel însărcinarea pe care mi-o dăduseră; aș fi cerut, poate, mai mult de 1000 de dolari, cît îmi oferiseră ei pentru asta.

Pe 23 octombrie 1976, am mers cu mașina la Brampton. Camioneta lui Pinheiro nu era acolo, în schimb, mașina lui, un Chevrolet 1974, era chiar în drum. Mi-am parcat mașina într-un loc dosnic și m-am întors la mașina lui, cu două batoane de dinamită și un fitil de 25 cm, ascunse în haină.

În cîteva minute am pus dinamita lîngă rezervorul de benzină, am legat fitilul, l-am aprins, m-am urcat, repede, în mașina mea și am plecat. Eram destul de departe cînd s-a produs explozia, căci n-am perceput zgomotul ei, deși jumătate din Brampton o auzise. Explodase la ora 23.00 provocînd o pagubă de peste 1000 de dolari. Mai tîrziu, l-am sunat pe Pinheiro și l-am amenințat. Poliția a înregistrat convorbirea, dar n-a putut să-mi identifice vocea. L-au păzit vreo două săptămîni după aceea, deoarece era groaznic de speriat.

Pinheiro le-a spus că nu bănuia cine ar fi putut să provoace explozia. Poate că el nu știa nimic, dar șeful său, Liberto Simone, a declarat presei că cei care făcuseră acest lucru încercau să-l forțeze să iasă din afaceri. N-a pomenit nimic de frații Commisso, nici de altcineva. Problema lui era concurența firmei sale de băuturi răcoritoare — frații Commisso doreau să controleze totul.

Frații Commisso au fost foarte mulțumiți de modul în care lucrasem. Terorizau lumea din oraș, folosindu-se de exploziile pe care le provocam și de bătăile pe care le administram unora spre intimidare. Cîteodată, exemplul altuia era suficient, altă dată trebuia să te adresezi personal celui în cauză. Așa s-a întîmplat cu un antreprenor de construcții care trăia într-un cartier luxos, în King City, și căruia frații Commisso s-au gîndit să-i dea o lecție.

Am primit un telefon să mă întîlnesc cu Cosimo și Remo la Casa Commisso. Ca de obicei, mi-am parcat mașina în vecinătate, lîngă o rotiserie, și am intrat pe ușa din spate spre a nu fi reperat de poliție, în caz că supravegheau casa.

Persoana pe care doreau să o conving era Andy Pozzebon. El era proprietarul companiei de construcții Pozzebona. Mi-au spus că el datora o sumă mare unui prieten de-al lor.

— Dacă faci treabă bună și-și plătește datoria — spuse Cosimo — o să capeți 10 000 de dolari.

Am zîmbit auzind cifra.

— Nu-i rău — am spus eu privind spre Remo ca să văd dacă era de acord.

Cosimo a spus că o să vină cu mine să-mi arate locul și să-mi spună ce aveam de făcut. Ne-am dus în recunoaștere la casa unde locuia Pozzebon. Cosimo mi-a spus că dorea să pun dinamită în cutia de scrisori și, apoi, să-l sun la birou.

Pe data de 11 noiembrie, așa am și făcut. I-am spus secre-

tarei lui Pozzebon că mă numeam Thompson şi că doream să-l sune pe şeful ei acasă şi să-l roage să se uite în cutia de scrisori, deoarece îi lăsasem un mesaj special. L-a sunat şi Pozzebon a găsit în cutia de scrisori dinamita. A chemat poliţia.

Două zile mai tîrziu, am sunat compania Pozzebona şi am vorbit din nou cu secretara.

— A primit dl. Pozzebon mesajul?

Femeia, speriată şi evident foarte tulburată, încercă să-mi răspundă, bîlbîindu-se.

— Da, a p-p-primit mesajul.

— Bine. Spune-i atunci că ar fi bine să-şi plătească datoriile, dacă nu vrea ca data viitoare să-i arunc în aer maşina.

I-a transmis mesajul şi probabil că Pozzebon le-a plătit datoria. Ei mi-au dat o mie de dolari şi mi-au spus că urma să mai îmi dea. N-am mai primit alţi bani, dar ştiam că sînt răi de plată.

Jafuri, explozii, bătăi, ameninţări, erau, de acuma, treburi de rutină. Dar, în decembrie 1976, fraţii Commisso au schimbat obiceiul. De data asta era vorba de crimă.

Beton sau ciment, ţevi sau ipsos, instalaţii electrice sau mecanice — în orice ţinea de industria construcţiilor îşi băgaseră mîna fraţii Commisso şi prietenii lor din Mafia calabreză. Şi mîna asta era vîrîtă adînc şi apuca din plin fie prin ameninţări, fie prin contracte frauduloase.

Michele Racco, Paul Volpe şi oamenii lui, clanul lui Lupino din Hamilton, fiecare îşi avea partea lui.

Infiltrarea gangsterilor în industria construcţiilor, unii dintre ei membri ai Mafiei, luase o amploare atît de mare, încît fusese numită o comisie specială de investigaţie condusă de judecătorul Harry Waisberg.

În această industrie, avuseseră loc foarte multe explozii şi răniri pe care comisia le-a analizat mai bine de un an, făcînd un raport de 770 de pagini. Asta se întîmpla în 1974.

Investigaţia şi raportul nu aduseseră însă nici o dovadă evidentă în legătură cu activitatea lui Racco şi Commisso în domeniul construcţiilor. Şi asta, probabil, pentru că poliţiştii ştiau foarte puţin despre Mafia calabreză, în vremea aceea, şi ştiau şi mai puţine lucruri despre fraţii Commisso.

Fraţii Commisso erau tineri pe-atunci. Nu ajunseseră încă să conducă un clan care să se impună printre celelalte bande din Long Island şi Columbia Britanică.

Pe atunci, foarte cunoscuţi pentru atacuri şi explozii, pentru ameninţarea antreprenorilor şi pentrtu infiltrarea în sindicate, erau conducători ca Paul Volpe, Nastale Lupino şi reprezentanţii clanului lui Stefano Magaddino din Buffalo.

Cînd am început să lucrez pentru fraţii Commisso, am aflat, în scurt timp, că una din sursele lor principale de bani provenea din industria construcţiilor. Cred că storceau mai mult din această industrie decît obţineau din traficul cu heroină, şi, oricum, era o afacere mult mai puţin periculoasă.

Ei aveau o mulţime de modalităţi de a face bani în construcţii. Stabiliseră o lege, foarte rentabilă, conform căreia orice antreprenor depindea de ei pentru strîngerea datoriilor. Făcînd apel la lege, oricăruia dintre ei i-ar fi trebuit cîţiva ani să-şi adune banii. De fapt, antreprenorii, de cele mai multe ori, dădeau faliment aşteptînd ca legea să le rezolve cererile şi să-i facă să intre în posesia drepturilor lor. Chiar dacă instanţa grăbea procedura, în favoarea antreprenorului, deseori acesta descoperea că cel cu care încheiase afacerea avea zeci de corporaţii, şi corporaţia cu care încheiase el contractul dăduse, între timp, faliment. Datornicul îşi transfera, pur şi simplu, banii din contul unei corporaţii în contul alteia.

Această situaţie îi favoriza pe cei care; ca şi fraţii Commisso, deveneau „agenţii de colectare" pentru antreprenori. Pentru o cotă parte din suma datorată, fraţii Commisso colectau banii fără să mai fie nevoie să se izbească de procedurile legale.

Să luăm, de exemplu, un antreprenor X — să-i spunem constructorul X. Pentru a-şi realiza proiectul, el încheie la rîndul său contracte cu alţi antreprenori specializaţi în instalaţii electrice, ţevi, zidărie. Dl. X le promite acestora că o să le plătească aproximativ 300 000 de dolari pentru lucrările pe care urmau să le efectueze.

Acum, cel care a făcut partea electrică vine la dl. X şi îi spune: „Dă-mi banii". Dl. X nu are bani gheaţă, aşa că îi spune: „Te plătesc mai tîrziu". Dar şi el la rîndul său are de plătit lucrătorii şi materialele. El intentează, atunci, proces ca să-şi recupereze banii. Poate în 2—3 ani să-şi ia banii — sau poate nici atunci. Între timp, dl. X a folosit cei 300 000 de dolari ai antreprenorului răspunzător de partea electrică şi alte sume provenite de la cei care se ocupă de zidărie şi ţevi, investindu-i în alte proiecte care-i aduc un profit mai mare.

Acesta era sistemul. Fraţii Commisso au ştiut însă să scoată bani din asta. Acum antreprenorul se duce la prietenul său care are de-a face cu Mafia, care-i ştie pe fraţii Commisso. Fraţii Commisso se duc apoi să-l vadă pe dl. X sau trimit pe unul ca mine să-l hărţuiască şi să-l ameninţe. Iau banii, îşi iau partea şi, astfel, antreprenorul îşi recuperează cea mai mare parte din datorie. Aşa se face treaba.

În 1978, am primit de la fraţii Commisso o mulţime de contracte prin care trebuia să-i string cu uşa pe antreprenori şi să le storc banii pe care, aşa cum mi se spusese, trebuiau să-i achite sub-antreprenorilor. Primul dintre ei a fost Ben Freedman.

Freedman era antreprenor principal într-un proiect de construcţii din Toronto. El angajase alţi doi antreprenori pentru partea electrică, ce costa peste 175 000 de dolari. Cînd a trebuit să plătească, aşa cum spunea Commisso, lui Freedman „i s-au scurtat braţele şi i s-au lungit buzunarele". Le-a spus că n-avea bani şi că n-aveau decît să aştepte sau să-l dea în judecată.

Antreprenorii, amîndoi italieni, au venit la Remo şi la Cosimo, cerîndu-le ajutorul. Vroiau să-şi ia banii, imediat, şi nu le păsa prin ce mijloace îşi atingeau scopul. Atunci am fost solicitat de Cosimo.

Ne-am întîlnit la Casa Commisso pe 13 februarie, şi ne-am îndreptat apoi, spre locuinţa lui Freedman, în North York.

— Aruncă-i casa în aer — spusese Cosimo — dar nu vătăma pe nimeni. Vreau doar să-l sperii puţin, ca să scoată banii.

Îmi dădea 2000 de dolari pentru asta. Iniţial, Cosimo, voia să pun bomba la una din intrările laterale. N-am văzut nici o problemă, pînă cînd nu m-am dus acolo, singur, într-o noapte.

Eram într-un costum de jogging, pe care îl purtam, încît oricine m-ar fi văzut să creadă că eram încă unul dintre aceia care, pentru a-şi menţine sănătatea, alergau ca nebunii în susul şi-n josul străzilor. Acum nu-i mai bagă nimeni în seamă pe alergători. Costumele pe care le purtam de obicei erau sau negre sau de un albastru închis, ca să nu atragă atenţia şi să mă ajute, şi mai mult, să trec neobservat. Purtam şi ceva pe cap.

Aveam la mine două batoane de dinamită şi un fitil pe care îl conectasem la un declanşator şi-l legasem de dinamită. Cînd am ajuns la locuinţa lui Freedman, am zărit cîteva biciclete mici şi un cărucior de copil. Am hotărît să nu mai pun bomba la uşă. Nu doream să ucid sau să mutilez nişte copii, numai pentru că s-au aflat într-un loc nepotrivit, într-un moment nepotrivit. Aşa că m-am gîndit să arunc în aer maşina lui Freedman, care se afla parcată în drum.

Am pus bomba între ştergătoare şi apărătoarea de vînt, am aprins fitilul şi am fugit. Ajunsesem departe cînd s-a produs explozia.

A doua zi, am citit în ziar că maşina a fost distrusă, dar că nu au fost victime.

După cîteva zile Cosimo s-a dus la un telefon public şi l-a sunat pe Freedman ca să-i explice de ce îi aruncasem maşina în aer.

— Nu fi prost, domnule Freedman — spusese el, vorbind rar şi atent să nu i se remarce accentul. Plăteşte-ţi datoriile. Aşa, nimeni — nici un copil — nu va fi rănit.

Cosimo mi-a dat 2000 şi mi-a spus că am făcut treaba bună. Cosimo oricum nu s-a ţinut de cuvînt. Îmi spusese că, atunci cînd voi rezolva astfel de treburi, voi lua un procentaj echivalent cu o treime din ceea ce obţinea în urma intimidării victimelor. N-am luat niciodată peste 2000. Era o altă iluzie destrămată.

„OMUL mafiei"

Droguri, arme, comploturi

● **Căutam tot timpul noi modalități de a face bani**

Lucrind pentru frații Commisso eram destul de bine plătit; cîteodată, totuși, nu aveam atîția bani încît să-mi permit să trăiesc pe picior mare. Banii pe care-i primisem pentru aruncarea în aer a restaurantului chinezesc, pentru intimidarea antreprenorilor și pentru atentatele împotriva lui Mason și Kott, se duseseră foarte repede. Prea repede chiar.

Aveam o Corvette nouă, femeile roiau în jurul meu, iar caii pe care pariam la curse pierdeau de fiecare dată.

Mi-am dat seama, chiar de la începutul relației mele cu frații Commisso, că va trebui să îmi suplimentez venitul, întreprinzînd și alte acțiuni, pe cont propriu. Un timp, am continuat să fiu curierul lui Gobbie în traficul de stupefiante. Mai făceam afaceri cu droguri și cu motocicliștii, adăugind astfel alte cîteva mii la bugetul meu. Aveam cam 75 000—80 000 de dolari pe an, dar nu-mi ajungeau. Căutam tot timpul noi modalități de a face bani.

Ocazia s-a ivit cînd m-am întîlnit cu Bob și Roman, care se ocupau cu jocuri de noroc. Roman fusese bun prieten cu Eddie Neuff, care fusese ucis, și îl cunoștea bine pe Ron, care ne-a prezentat unul altuia. Făcusem, împreună, niște afaceri cu droguri. În noaptea aceea, ne aflam într-un hotel din Toronto, și Roman m-a întrebat dacă eram interesat să fac o excursie pînă la Bogotá. Obiectivul lui Roman era să localizeze o sursă de cocaină pe care el și Bob s-o plaseze în Canada. Deja aranjaseră cum s-o treacă prin vamă. Plecau în Columbia să comande niște instalații pentru montarea unor țevi. Voiau să introducă în ele cocaină și să le trimită, apoi, în Canada. Planul nu era foarte sigur, dar lor li se părea foarte bun.

M-am hotărît să mă alătur lor. Tocmai aruncasem în aer restaurantul și voiam un trai mai bun, fără să mă gîndesc la bani și fără să fiu la mîna fraților Commisso. Nu mai doream să se uite nimeni de sus la mine.

Pînă atunci nu mă interesase problema drogurilor. Mi se păruse prea riscantă.

Am stat vreo săptămînă în oraș, sondînd terenul. În acest timp, m-am întîlnit cu o persoană oficială importantă de la Camera de Comerț a băncii columbiene din Bogotá, unde am schimbat bani canadieni în pesos. Am trecut de la una la alta — discuția a pornit de la pesos și părțile de instalație necesare, a ajuns la cocaină și în final la arme.

— Puteți să faceți rost de arme? — întrebă el. Avem nevoie de orice fel de arme — puști, mitraliere, muniții.

Roman și Bob nu știau ce să spună. Ei încercau să găsească un sprijin în traficul de cocaină, iar individul acela le vorbea despre operațiunea inversă, să aducă arme din Canada în Columbia. Au dat amîndoi din cap realizînd că, neavînd contracte cu furnizori de arme, nu vor putea aranja nimic și operația cu drogurile putea astfel eșua. Spre surprinderea lor, atunci am intervenit, oferindu-le ajutorul.

— Știu eu pe cineva — am spus eu — mi-e prieten, îl cheamă Chuck Yanover.

Roman se lumină la față și columbianul veni mai aproape să audă ce aveam să-i spun.

Îl știam pe Yanover, dar nu eram prieteni. Făcusem unele afaceri împreună. Ca mulți dintre „Aleșii Satanei" și ca mulți alți motocicliști, îi vindusem lui Yanover piese de motocicletă furate. O vreme, i-am pierdut urma, dar, după ce ieșise din detenție, începuse să lucreze în stil mare. Fusese prins împreună cu Nathan (Nate) Klegerman, un hoț de diamante care era mîna dreaptă a lui Paul Volpe. În 1974, comisia care a investigat industria construcțiilor, l-a identificat pe Yanover ca făcind parte din banda lui Volpe ce îi amenința pe antreprenori și punea explozive. Doi ani mai tîrziu, a fost arestat împreună cu Volpe, Klegerman și alți trei pentru tentativa de a transporta în Canada diamante în valoare de 1,5 milioane de dolari. Cu toate acestea, Yanover a obținut permisiunea să facă comerț cu arme. Era reprezentantul unei manufacturi belgiene, „Fabrique Nationale". Partea amuzantă era că, în calitatea sa de reprezentant al firmei belgiene, el îi ajuta pe polițiști. El negocia un contract prin care să vîndă poliției un anumit tip de armă de care erau foarte interesați. Cînd Yanover mi-a relatat acest lucru nu știam dacă să-l cred sau nu. Chuckie vorbea de multe ori vrute și nevrute povestind despre afaceri de milioane de dolari, de comploturi la nivel internațional.

Înfățișarea lui Yanover, chel, purtînd ochelari cu lentile groase, cu fața ascuțită ca de nevăstuică, nu avea nimic care să-ți inspire un mercenar cu sînge rece, capabil să omoare pe oricine i-ar fi stat în cale. Și totuși așa era. Avea o mulțime de prieteni mercenari, ucigași plătiți, cu care se întîlnea în perioada cît a făcut comerț cu arme pentru belgieni.

Yanover avea planuri mari. Locuia la etajul cinci al unei clădiri care era proprietatea lui Volpe. Ne întîlneam uneori acolo, mai ales în centrala termică, cînd cumpăram de la el arme sau diamante. La una dintre aceste întîlniri, Yanover mi-a propus un contract pentru o crimă.

— Am ceva pentru tine Cec, dacă vrei ceva de lucru — spuse Yanover.

Cu Yanover nu știai niciodată la ce să te aștepți, așa că mi-am arătat interesul cu mare prudență.

— Despre ce e vorba?

Îți garantez un milion de dolari, dacă-l ucizi pe Fidel Castro.

M-am uitat la el ca la un nebun.

— Glumești, Chuck.

— Pe dracu'. Trebuie doar să ai o țintă foarte bună. Trebuie să tragi de la o distanță de un sfert de milă. Mai mult n-ai cum să te apropii.

Am început să rîd, dar Yanover s-a făcut roșu de supărare, așa că m-am făcut că tușesc, m-am încruntat și i-am spus că o treabă ca asta era sinucidere curată.

— Gîndește-te bine, Chuck. Eu nu vorbesc spaniola. N-o să rezist mai mult de zece secunde după ce am tras în Castro. O să mă descopere imediat. Chiar și pentru un milion de dolari, n-aș risca asta. Nu vreau încă să mă sinucid.

N-a mai spus nimic, însă cred că planul de a-l ucide pe Castro fusese pus la cale de vreo bandă care dorea să reia afacerile cu cazinourile din Cuba. Castro păgubise bandele de italieni și de evrei cu milioane de dolari, luîndu-le hotelurile și dîndu-i afară din țară.

De atunci, ziarele și comitetele Congresului S.U.A. au raportat cîteva atentate împotriva lui Castro, unele inițiate de Central Inteligence Agency, care se folosea de aceste bande de criminali, altele puse la cale de unii membri ai bandelor din afara statului, care visau să-și recupereze cazinourile.

Cînd l-am refuzat pe Yanover, n-a făcut nici un comentariu.

— Bine, atunci am altceva pentru tine. O problemă personală de care vreau să te ocupi. Îți dau zece mii de dolari și-ți plătesc cheltuielile.

Ținta vendettei sale era un amărît care lucra pe un vapor caraibian. Individul făcuse greșeala să se încurce cu una din prietenele lui Yanover. Lui Yanover nu-i plăcea să se lege nimeni de femeile lui, chiar dacă întreținea trei sau patru în același timp.

— Te duci la Miami și te urci pe vas. Il înhați, îl arunci peste bord, se îneacă, și gata.

— Bine Chuckie, o să văd ce pot face.

Mai tîrziu a vrut să-l scap de un individ din Elveția. Nu-mi mai aduc aminte numele lui, dar dorea să-i dea o lovitură cruntă. Prietenii mei și polițiștii mi-au spus, mai tîrziu, că un om care a depus mărturie împotriva lui Yanover a fost împușcat în Elveția. N-am fost sigur dacă era omul pe care îmi ceruse Yanover să-l ucid.

La o lună după discuția cu omul de afaceri columbian, am

aranjat o întrevedere cu Yanover la Prince Hotel. Roman, Yanover şi cu mine, ne-am aşezat. Eu acţionam ca un fel de intermediar, făcîndu-mi socoteala să scot profit de pe urma amîndurora... părţi.

— Columbianul acesta — îi explică Roman lui Yanover — vrea să cumpere arme automate, mitraliere, tancuri, orice se poate, şi plăteşte oricît.

Yanover dădea din cap, ştergîndu-şi ochelarii. Să trimită banii şi-i trimit tot ce pofteşte: proiectile, puşti, muniţii, orice. Fac rost de ele şi cu preţurile se aranjează.

Roman şi Yanover nu discutară însă preţurile. Nu specificase nimeni costul unui tanc sau al unei mitraliere. Vorbeau doar generalităţi.

— Cum reuşeşti să livrezi cantitatea pe care o doresc, fără să atragi atenţia?

— Ascultă — spuse Yanover enervat — am făcut astfel de transporturi de nu ştiu cîte ori pînă acum. Declarăm avionul pierdut în mare, după ce livrăm armele. Ne întoarcem la Bogotă şi îi punem să vireze nişte bani în bancă, în timp ce noi le dăm tancurile şi armele pe care le vor.

Roman nu s-a mai întors şi nu l-a mai văzut pe Yanover. Am auzit că trăia în Anglia.

Eu am continuat să fac afaceri cu Yanover — de la puşti şi cocaină, la incendieri, la încercarea de a pune stăpînire pe o insulă din Caraibe, numită Dominica. Comploturile de răsturnare a guvernelor au avut loc mai tîrziu, cînd am devenit martor şi informator. În 1970, Yanover se ocupa, în special, de armament.

Avea un stoc de pistoale şi mitraliere gata de livrare în orice moment. Putea obţine orice — grenade, mitraliere, explozive, dispozitive antitanc şi chiar tancuri. Nu-l aproviziona însă numai belgienii. Mai avea şi alte surse, la New York şi Chicago, despre care nu pomenea niciodată. Cumpăram de la el arme pe care le vindeam motocicliştilor, fraţilor Commisso şi altor amatori.

Cosimo era o permanentă piaţă de desfacere pentru arme. El nu cumpăra de la mine, ci de la doi italieni care aveau un magazin în Toronto. Chiar şi aceştia erau amatori să cumpere anumite tipuri de arme, indiferent de sursa din care proveneau. Îmi amintesc că le-am vîndut, o dată, o piesă de colecţie, o carabină Winchester. O furasem de curînd, dar nu i-a interesat asta. Aveau un client pentru ea şi n-au pus alte întrebări.

Cosimo cumpăra, uneori, de la proprietarul mai tînăr, arme furate. Odată acesta i-a promis lui Cosimo să-i facă, în cîteva zile, rost de zece arme dintr-o sursă din Statele Unite.

Motocicliştii căutau orice fel de arme — dînd tîrcoale colecţionarilor şi magazinelor de arme, pe care urmăreau să le jefuiască mai tîrziu. Erau perioade cînd, în Toronto, armele erau foarte căutate. Mai ales motocicliştii vindeau şi cumpărau arme. Nu trebuia eu să-i caut. Veneau ei la mine să-şi plaseze marfa. Oricine doreşte o armă poate s-o cumpere din stradă — fie că e în Toronto, Montreal, New York, sau Miami.

Cît timp m-am ocupat de armament, din 1978 pînă în 1980, aveam, întotdeauna la îndemînă, cîteva arme, în eventualitatea că se ivea vreo afacere. Am avut şi neplăceri din această cauză. Îmi amintesc de Garry Barnes care a luat una din puştile mele şi a tras într-un cort unde se afla o mulţime de oameni.

În timp ce făceam afaceri cu Yanover şi cu columbienii, continuam activitatea alături de fraţii Commisso. În 1978 am declanşat şapte incendieri şi explozii. Cea mai violentă şi, în acelaşi timp, cea mai bănoasă a fost aceea de la magazinul de articole sportive Laramie din Guelph, Ontario.

Era o înscenare pusă la cale de proprietarii magazinului, Bruno Spizzichino şi partenerul său Armando Di Capua, cu ajutorul unui alt prieten italian, Rocco Mastrangelo, pentru a încasa asigurarea. Mastrangelo era în legătură cu fraţii Commisso. Îl cunoşteam bine pe Remo. Nu ştiu dacă se cunoscuseră prin intermediul unor prieteni comuni din Italia sau în cadrul comunităţii calabreze din Toronto.

Plănuiseră să arunce în aer şi să dea foc magazinului, să încaseze asigurarea şi să dea pentru asta 20 000 de dolari fraţilor Commisso. Di Capua şi Spizzichino s-au dus în Italia să împrumute cei 20 000. Au zburat apoi la Las Vegas şi, după un scurt popas la unul din cazinouri, s-au întors la Guelph. Voiau să dea impresia că au cîştigat la Las Vegas cei 20 000 pe care îi aduceau în Canada.

Cînd au ajuns la Guelph, au depus banii la banca de comerţ şi, după scurt timp, i-au dus banii lui Mastrangelo. El i-a plătit apoi pe Remo şi pe Cosimo.

Am aflat toate aceste lucruri mai tîrziu, cînd am purtat cu mine un microfon şi am înregistrat o relatare a faptelor după ce fraţii Commisso au fost arestaţi şi închişi. În 1978 nu ştiam decît ce-mi spusese Cosimo, şi nu-mi spusese mare lucru.

Complicităţi

● **Ei nu ezitau să ucidă un om în faţa soţiei şi a copiilor săi.**

Se presupune că Mafia siciliană din Montreal e condusă de un „om respectabil", pe nume Nicholas Rizzuto. El îşi împarte timpul între Canada şi Venezuela, unde are nişte afaceri. Nu-l cunosc personal pe Rizzuto. Ştiu doar că era prieten cu fraţii Commisso. Ştiu sigur că, înainte să vină la putere Rizzuto, Mafia din Montreal era condusă de Vincent Cotroni şi cei trei fraţi Violi — Paolo, Rocco şi Francesco. Cu toţii aveau două trăsături comune: erau calabrezi şi ajunseseră ceea ce erau acum datorită lui Carmine (Lillo) Galante.

Galante era adjunctul lui Bonanno, înainte de a fi ucis în iulie 1979. În timp ce era cu Bonanno, Galante a fost trimis la New York să organizeze o nouă ramură a clanului lor. Acest lucru şi multe altele l-au supărat pe şeful bandei din Buffalo, Stefano Magadino, care s-a plîns că Bonnano nu ţine cont de ceilalţi mafioţi şi îşi implîntă „steagurile" în toată lumea. Despre fraţii Cotroni, ca şi despre fraţii Violi auzisem acelaşi lucru, că erau ca şi Galante: unii dintre cei mai periculoşi criminali şi mafioţi care au existat vreodată în Montreal.

Singurul care nu era calabrez era Galante, fiind născut în Statele Unite. Tatăl lui Galante era un pescar emigrant din Castellammare del Golfo, de unde provenea şi Bonanno.

Ei au format o ramură a clanului Bonanno, care pusese stăpînire pe Montreal şi înlesnea pătrunderea heroinei importate din Sicilia şi Marsilia în Statele Unite. Lucrul acesta a fost, mai tîrziu, confirmat de agenţii federali din Statele Unite.

Ramura familiei Bonanno din Montreal a devenit un clan puternic, condus de Vincent Cotroni. Galante era un eventual succesor al lui Bonanno şi devenise foarte lacom. El a încercat să se bage în afacerile cu droguri ale altor căpetenii din Cosa Nostra, iar aceştia au pus proprii săi oameni să-l elimine, înlocuindu-l cu Philip Ratzelli care avea mulţi prieteni în Toronto. Aşa cum a arătat o comisie de anchetare a crimelor din Quebec, înainte de a fi ucis Galante, Cotroni a intrat la închisoare pentru cîţiva ani, iar Paulo Violi a devenit, un timp, căpetenia clanului din Montreal.

La 11 februarie 1977, mi-am dat, pentru prima dată, seama că, între fraţii Commisso şi Violi, se iviseră probleme. Asta s-a întîmplat la cîteva zile după ce Francesco Violi, cel mai tînăr dintre fraţi, a fost ucis la sediul unei companii de import şi distribuţie. A fost pus la zid şi împuşcat în faţă. Un alt ucigaş a descărcat, apoi, revolverul în el să fie sigur că murise.

A trecut aproape un an fără să se mai audă nimic de Violi, dar apoi Paulo a apărut pe prima pagină.

„Pericol de vărsare de sînge după uciderea unui şef al Mafiei" era titlul unui articol din ziarul *Toronto Sun* din 24 ianuarie 1978. Articolul relata cum fusese omorît Paulo Violi, în barul său, pe 22 ianuarie, cînd doi oameni mascaţi dăduseră buzna înăuntru şi-l împuşcaseră, în timp ce se găsea la joc de cărţi. Ambii ucigaşi folosiseră mitraliere, armele preferate ale Mafiei italiene.

Mai tîrziu, au fost arestaţi patru sicilieni şi condamnaţi pentru complicitate la asasinarea lui Violi.

Era oare familia Commisso implicată? Mi-amintesc că am

„OMUL mafiei"

fost la ei, a doua zi după asasinat. Ne intîlneam foarte des pe atunci, pentru a pune la cale afaceri cu droguri, incendieri, jafuri, atacuri.

— Unde-i Remo? — l-am întrebat pe Cosimo.

— E la Montreal — mi-a răspuns el.

— Acolo a fost cumva ucis Violi în restaurantul lui?

— Ce amuzant, nu-i aşa?

Era foarte amuzant, e-adevărat, dar mi s-a părut ceva ciudat. Ambii fraţi Violi fuseseră ucişi cu mitraliere, arma preferată a lui Remo. El spunea întotdeauna că aceasta rămîne arma lui preferată de pe vremea cînd era în Italia. Erau prieteni şi cu Rizzuto, cel care luase, de la fraţii Violi, conducerea bandei din Montreal. Pe 19 octombrie 1980, ultimul dintre fraţii Violi a fost ucis cu un glonte în inimă, în timp ce stătea la masă în bucătărie, împreună cu soţia şi cei doi copii, în casa lui din Montreal.

Poliţiştii susţin că fapta a fost săvîrşită de un ucigaş profesionist. Pe vremea aceea, mă întrebam dacă erau implicaţi fraţii Commisso. Era stilul lor. Ei nu ezitau să ucidă un om în faţa soţiei şi a copiilor săi. Orice clan care era în stare să ucidă căpetenii ale altor clanuri din Italia, chiar şi pe copilul din leagăn, poate ucide un rival în faţa familiei lui. Pentru ei nu există etică atunci cînd e vorba de putere.

Kirby colaborează cu poliţia

● **Îi dovedisem lui Murphy că eram un informator valoros.**

Era un om înalt şi puţin stingaci, amintindu-mi de Jimmy Stewart prin felul lui de a vorbi şi de a merge. Era brunet, avea părul des şi o fizionomie de irlandez şiret. Cînd vorbea, ochii îi străluceau cu vioiciune. Chiar şi după voce, îţi dădeai seama că era un om cinstit.

Mi-a plăcut caporalul Mark Murphy din clipa în care l-am întîlnit, prezentîndu-mă sub un nume fals în parcarea de la Casa Loma. Omul acesta nu părea nesincer. Şi era aşa cum părea — un om dur, credincios poliţiei canadiene, care dorea să lupte împotriva crimei organizate din Canada, mai mult decît orice pe lume, sacrificîndu-şi chiar timpul pe care putea să şi-l petreacă alături de soţia şi copiii săi la care ţinea foarte mult.

Avusese un rol important în operaţia Oblong, o acţiune întreprinsă de poliţia canadiană împotriva clanului lui Paul Volpe. Îl ştia bine pe Nat Klegerman, omul de încredere al lui Volpe în afacerile de cămătărie şi-l cunoştea pe Chuck Yanover, ştiind foarte bine cu ce se ocupa acesta.

Murphy şi anchetatorii care lucrau cu el petrecuseră mii de ore analizînd escrocheriile lui Volpe — cămătărie, trafic de diamante, investiţii în cazinouri, incendieri şi multe altele. Investigaţiile îl purtau spre Las Vegas, New Jersey, Atlantic City. El reuşi să condamne, pentru jaf, pe cîţiva din oamenii lui Volpe: Yanover, Murray Feldberg şi Jimmy Bass.

Cunoştinţele lui destul de vaste despre crimele organizate făceau ca întîlnirile mele cu Murphy să capete din ce în ce mai multă importanţă. A fost o întîmplare fericită care mi-a schimbat cursul vieţii şi datorită căreia, probabil, am reuşit să supravieţuiesc.

În noiembrie 1980, ştiam, deja, că urma să devin una dintre victimele familiei Commisso şi că totul era doar o chestiune de timp. Îmi ofereau contracte tot mai puţine şi din ce în ce mai riscante. Îmi dădeau să fac lucruri tot mai grele, sperînd, probabil, să fiu ucis sau să cad în mîinile poliţiei.

Suspiciunea mi s-a trezit cînd mi-au cerut să plec în Italia să-l ucid pe Momo Piromalli, căpetenia Mafiei calabreze. Fraţii Commisso juraseră că retragerea îmi era asigurată, dar deja bănuiam că mă minţeau şi că urma să fiu, după aceea, ucis pe vreo străduţă dosnică din Italia, şi îngropat cine ştie unde pentru a nu fi găsit.

Pe 10 noiembrie am format numărul de la Royal Canadian Mounted Police.

— R.C.M.P., ce doriţi? — se auzi o voce la celălalt capăt al firului.

— Cine sînteţi? — am întrebat eu.

— Caporalul Murphy, caporalul Mark Murphy.

— Uite ce este, domnule caporal Murphy, nu ne cunoaştem, dar eu pot să vă ajut. Pot să vă rezolv multe cazuri, chiar şi unele crime.

— Vă ascult — spuse Murphy — nu mi-aţi spus nimic pînă acum.

I-am spus lui Murphy că fusesem membru al bandei „Aleşii Satanei" şi că puteam să-i dau informaţii despre jafurile pe care le-au săvîrşit şi despre cele pe care le puneau la cale. I-am spus că, dacă era cinstit faţă de mine, urma să-i dau informaţii despre crimele organizate, şi, în special, despre familia Commisso.

— Nu cer decît să se pună o vorbă bună pentru mine cînd o să mi se dea sentinţa. Se pare că o să iau ani grei. Dacă sînteţi interesat, ne întîlnim, într-o jumătate de oră, în parcarea de la Casa Loma, singur şi fără armă, altfel nu stăm de vorbă.

— Cum vă numiţi? — întrebă el.

— Deocamdată nu dau nici un nume. Ne întîlnim acolo.

Castelul Casa Loma e un loc de agrement din afara oraşului Toronto. A fost ridicat în 1911, iar construcţia lui a durat trei ani. Şi acum i se face multă reclamă în revistele americane care-l numesc, pe bună dreptate, „faimosul castel". Nu-mi amintesc să fi văzut în altă parte un castel unde toate anexele din baie să fie aurite şi ieslea pentru cai să fie din porţelan. Totuşi, nu acesta a fost motivul pentru care l-am ales ca loc de întîlnire.

Castelul avea o poziţie care îţi permitea să-i vezi pe cei din parcare sau pe oricine ar fi venit din orice direcţie. Pe de altă parte, era un loc foarte puţin frecventat de mafioţi sau de motociclişti. Ajungînd acolo înaintea lui Murphy, am putut observa dacă era urmărit sau dacă, prin preajmă, se afla vreun poliţist sau vreun bandit. L-am văzut pe Murphy venind dinspre terasa Austin şi îndreptîndu-se spre aleea principală care ducea spre Casa Loma. A parcat unde i-am spus, s-a dat jos din maşină şi a stat aşa, privind peste capotă. I-am luat numărul ca să-l verific apoi, printr-un prieten. Cînd am fost sigur că nu-l urmărea nimeni, m-am dus la el.

— Caporalul Murphy?

— Da, cum te numeşti?

— Spune-mi Jack. Jack Ryan, deocamdată. Cînd o să ne cunoaştem mai bine, o să-mi spun şi numele adevărat.

În timp ce vorbeam cu el, examinam parcarea şi terasele castelului pentru a observa orice mişcare. N-am văzut însă pe nimeni. L-am pipăit să văd dacă nu era înarmat. Dar nu era.

— Nu pentru că n-aş avea încredere dar, ştiţi, poliţiştii nu sînt cei mai buni prieteni ai mei şi cei cu care am avut de-a face pînă acum n-au fost demni de încredere.

— Să-i dăm drumul — spuse Murphy, enervat puţin de precauţiile mele.

— Încă ceva — am spus eu. Am dat deja informaţii lui Terry Hall de la OPP, dar m-a trădat. Nu vreau să mai am de-a face cu el. E clar?

Murphy dădu din cap.

— Nu cer să fiu achitat — am spus eu. Vreau doar să fiu sprijinit, cînd o să mi se dea sentinţa, să se pună o vorba bună pentru mine. Mă aştept la o condamnare între doi şi patru ani. Vreau să iau pedeapsa minimă.

Murphy a înţeles, dar nu a garantat nimic.

— Nu pot să promit nimic. Dacă ceea ce îmi spui ne este

de folos, o să discut cu superiorii mei, să văd ce pot face. Dar trebuie să-mi oferi un material bogat.

— Bine — am răspuns eu.

Şi, de atunci, am început să-i dau informaţii privind afacerile cu droguri, atacurile armate, spargerile. Discutam despre motociclişti, depsre Mafia, despre arme.

— Mă ocup de afaceri cu arme — am spus eu. Le vînd motocicliştilor, gangsterilor şi familiei Commisso. Ştiu unde sînt depozitate carabinele, pistoalele şi mitralierele. Cîteodată, după ce vînd aceste arme, sînt ucişi oameni. Dacă lucrurile merg aşa cum trebuie, o să-ţi dau informaţiile necesare ca să poţi preveni şi unele crime.

Mi-am încheiat, astfel, discuţia cu Murphy, dîndu-i răgazul să verifice datele pe care i- le furnizasem.

— O să revin peste cîteva zile şi apoi o să vedem ce-i de făcut mai departe. Nu mă trăda, pentru că eu nu uit. S-ar putea chiar să te caut.

După ce ne-am despărţit, au apărut unele probleme de care nu am fost conştient atunci. Îi spusesem lui Murphy numele meu adevărat, dar, cînd l-am sunat, am folosit celălalt nume, Jack Ryan, ca nimeni să nu afle că cel care-l sunase era Cecil Kirby.

Ameninţarea mea camuflată făcuse o puternică impresie asupra lui Murphy, ca şi relaţia care se stabilise între noi, în decursul acelui an. Mă considera un individ periculos, lucru pe care il scrisese şi într-un raport confidenţial către R.C.M.P. pe 2 noiembrie 1982: „(Kirby) are o dublă personalitate, aparent un om inofensiv, poate manifesta un temperament violent, fiind capabil de crimă. L-aş putea considera un oportunist. Mi-am dat seama, de la început, că e un criminal cu experienţă, care are mari calităţi ca informator".

Murphy şi-a arătat, cu prudenţă, optimismul că i-aş putea fi de mare folos, deşi Hall, Tavenor şi mulţi dintre superiorii săi erau de altă părere.

Pe 26 noiembrie, la o altă întîlnire cu Murphy, am fost supravegheaţi, într-ascuns, de Hall şi Tavenor, care m-au urmărit pînă la locul de întîlnire. L-au recunoscut pe Murphy.

Tavenor şi superiorii săi l-au chemat apoi pe Murphy. I-au cerut să raporteze discuţia noastră. Murphy le-a relatat-o, dar i-a pus în vedere lui Tavenor să tacă, deoarece îl ameninţasem interzicîndu-i să le spună ce discutase cu mine.

La întîlnire l-am informat pe Murphy despre un stoc de 45 de kilograme de haşiş ascuns într-un magazin.

Îi dovedisem lui Murphy că eram un informator valoros. Dar atît pentru şefii lui, cît şi pentru sergentul Robert Silverton de la Metro, care supraveghea operaţiunile lui Hall şi Tavenor, asta nu era suficient. I-am dat, atunci, lui Murphy o informaţie despre alt caz important.

Se săvîrşise o spargere a unui magazin de bijuterii, „The Dolly Jewelers", din Toronto, pe 15 ianuarie. În ziua respectivă mă aflam la cîţiva metri de magazin şi m-am izbit pur şi simplu de cei doi făptaşi, Nicolino Pallotto şi Richard Cucman. Îi cunoşteam pe amîndoi şi mi-au spus că tocmai dăduseră o spargere la „Dolly", arătîndu-mi un sac plin de bijuterii.

În cele din urmă m-am hotărît să-i dau lui Murphy numele celor doi, care au fost arestaţi şi condamnaţi. Cu toate acestea, nu am reuşit să-i impresionez pe superiorii săi.

Necazurile lui Murphy erau abia la început. Nu-i spusese nimeni că era ilegal să poarte revolverul asupra sa. A declarat arma la graniţa cu Statele Unite. Pe atunci, însă, nu ştia că, făcînd acest lucru îşi pecetluise soarta. Cei ce se opuneau s-au folosit de acest prilej pentru a-l acuza de încălcarea regulamentului de la R.C.M.P. Cînd le-a explicat că luase arma în eventualitatea vreunui pericol, întrucît nu avea nici o acoperire, scuza lui nu a fost acceptată.

Pe atunci, Murphy nu-şi dădea seama că forţe puternice din cadrul R.C.M.P. încercau să-l compromită pentru că nu ţinuse cont de sugestia lor de a mă lăsa să putrezesc în închisoare.

Pe 19 februarie, m-am întîlnit iar cu Cosimo. Mi-a dat 300 de dolari şi mi-a spus să mă duc la New York, de unde urma să fiu transportat la Stamford, în Connecticut. Acolo trebuia să-i întîlnesc pe Romeo şi Vince la hotelul Marriott, a doua zi la ora 9 seara.

— Cînd te întîlneşti cu Vince — spuse el — o să-ţi dea arma, bani de cheltuială şi cinci sute de dolari avans. Ceilalţi zece mii o să-i primeşti după ce termini treaba.

Am dat din cap şi m-am dus să-l întîlnesc pe Murphy şi să-mi iau biletele de avion. A doua zi am plecat. Biletele m-au costat 200 de dolari şi Murphy a mai trebuit să-mi dea 50 de dolari din buzunar, de cheltuială. Dacă nu intervenea nimic, pe 26 februarie urma să fiu închis. Începusem să mă întreb dacă făcusem o prostie încercînd să închei un tîrg cu poliţia şi să salvez viaţa femeii aceleia.

Înregistrarea discuţiilor gangsterilor

● Murphy ridică braţele într-un gest de disperare. Nu avea de ales şi trebuia să mă întîlnesc neapărat cu Cosimo.

Superiorii caporalului Mark Murphy de la R.C.M.P. nu erau deloc încîntaţi. Adresîndu-se direct procurorului Al Cooper Muprhy nu respectase ierarhia, trecînd peste cei care doreau să mă închidă pentru a nu-mi lăsa libertatea de mişcare necesară spre a aduna dovezi împotriva crimei organizate. În loc să fie evidenţiat pentru că salvase viaţa unei femei şi pentru cazurile pe care le rezolvase cu ajutorul meu, Murphy avea mari probleme.

Şefii săi erau furioşi că mi se dăduse voie să păstrez cei 5 300 de dolari pe care îi primisem de la Melia. Erau, de asemenea, supăraţi că nu fusesem obligat să port asupra mea un microfon. Erau porniţi împotriva lui Murphy pentru că se adresase direct lui Cooper. Cu toate acestea, Murphy s-a întîlnit cu Cooper aşa cum fusese stabilit. S-au dus apoi să discute cazul meu cu procurorii Steve Leggit şi Frank Armstrong, care se ocupau de spargeri. Şi unul şi celălalt au avut aceeaşi atitudine ca şi şefii lui Murphy. Totul părea fără speranţă.

Pe 24 februarie, ora 18,00, Cooper şi Murphy au fost convocaţi de procurorul general al oraşului Ontario, Rod McLeod. La întrevedere, Murphy i-a demonstrat lui McLeod că, ajutat de mine, i-ar putea condamna pe fraţii Commisso pentru tentativa de a o ucide pe femeia din Connecticut şi ar putea rezolva multe alte cazuri petrecute în Toronto, precum şi jafurile, incendierile şi exploziile din Guelph, Hamilton şi Montreal. În total, erau peste 23 de acte criminale rezolvate şi peste douăsprezece arestări.

McLeod era un om cu vederi mai largi. Şi-a dat seama de posibilităţile existente şi i-a asigurat pe Murphy şi pe Cooper că nu voi fi închis marţi. Urma să rămîn în libertate, pentru a mă putea întîlni cu fraţii Commisso şi aduna în continuare probe. În ziua următoare, McLeod i-a spus lui Leggit să se ocupe de cazul meu. Se întrezărea o speranţă.

Totul a mers bine dar încă nu căzusem la o înţelegere. Murphy subliniase solicitarea pe care o făcusem pentru o adunare specială a şefilor poliţiei R.C.P.P., O.P.P. şi Metropolitan Toronto Police. Le-a spus că nu acceptam să lucrez decît cu el, atîta timp cît activam ca agent în afara clădirii poliţiei. Am acceptat să discut şi cu alţii, dar asta numai după ce se semna un acord comun.

Eram disperat din cauza banilor. Datoram peste 4000 de dolari în taxe, aproape 2000 împrumut la bancă şi alţi 2000 tatălui meu. Făcusem un împrumut şi aveam multe note de plată de achitat, iar bani nu primeam de nicăieri.

Pe 10 martie Cosimo trebuia să-mi dea 5000 de dolari. Murphy mi-a spus că trebuia să predau aceşti bani, pentru a fi folosiţi ca probă împotriva lui Cosimo.

— Uite ce e Mark — i-am spus eu, pînă acum n-am încasat decît 100 de dolari pentru cheltuieli. Cu asta nu-mi achit notele de plată. Spune-le că e cazul să-mi dea bani pentru a-mi plăti datoriile.

Ne-am întîlnit iar pe 10 martie.

„OMUL mafiei"

— Mi-ai adus banii?
Murphy dădu din cap că nu.
— Inspectorul McIlvenna mi-a promis că o să primesc cinci mii, pînă la intîlnirea noastră, dar n-am primit nimic. Uite ce este, nu poţi păstra banii pe care ţi-i dă Cosimo. Trebuie să-i ţinem ca probă la dosar.
— La naiba! — am strigat eu.
Eram furios.
— Spune-le lui McIlvenna şi sergenţilor John Simpson şi la toţi ceilalţi să se ducă dracului. Nu mai colaborez. Mă întîlnesc diseară cu Commisso şi o să iau banii cînd nu eşti prin preajmă.
Murphy mă implora să nu fiu iraţional, dar pentru mine nu mai era nimic raţional, vedeam doar încurcătura în care eram, notele de plată şi felul în care şefii lui mă duceau cu vorba. Ştiam că nu puteau rezolva cazul fără mine şi fără o altă înregistrare pe care trebuia să le-o înlesnesc.
Murphy a ieşit din maşina mea şi s-a îndreptat spre maşina sergentului Ross. I-a comunicat ce-i spusesem. S-a întors apoi la mine încercînd să mă convingă să mă răzgîndesc.
— Mark, m-am săturat să-şi tot bată joc de mine. M-am săturat de promisiunile lor pe care nu şi le ţin niciodată.
Murphy ridică braţele într-un gest de disperare. Nu avea de ales şi trebuia să mă întîlnesc neapărat cu Cosimo.
— Bine Cec — spuse el cu un suspin — îţi dau cuvîntul meu. N-o să-ţi iau banii.
Întîlnirea s-a desfăşurat aşa cum plănuisem.
— Pari cam bolnav, Cosimo.
— Sînt bolnav — spuse el.
Am zîmbit şi am încercat să-i dau o explicaţie
— Şi eu — sînt ars de soare. Am fost în Florida.
Cosimo păru puţin surprins.
— Da, n-am putut ajunge la Vegas.
— Ai fost singur? — întrebă el.
— Nu, cu un prieten. Am fost pe chei, singurul loc unde era cald. În rest era foarte frig.
— Frig, acolo? — întrebă el mirat.
— Da, în zona mai înaltă din Florida era frig, aşa că am coborît pe chei şi am fost două zile la pescuit. Am făcut insolaţie cît am stat în barcă. Încă nu mi-am revenit.
— Sînt obosit — spuse Cosimo.
— Ai banii? — am întrebat eu.
— Nu-ţi fă griji. I-am împrumutat special pentru tine.
— Cîţi sînt?
— Cinci mii.
Am dat din cap.
E-n regulă, aşa cum ţi-am spus, Melia mi-a promis că mai îmi dă o mie.
— Pentru c-ai ucis-o, nu? Dar maşina — maşina ei, te-ai descotorosit de ea?
— Da, n-or s-o găsească. Mai devreme sau mai tîrziu, or s-o dea dispărută. Aşa-i mai bine pentru toată lumea.
Cosimo era mulţumit şi mi-a promis că va obţine de la Melia încă şase mii. I-am spus că trebuia să-l plătesc şi pe complicele meu pentru că mă ajutase să scufund maşina şi cadavrul. După aceea mi-a spus bomba. Avea pentru mine un contract: vroia să-l ucid pe Peter (Pietro) Sarcella, unul din asociaţii lui Paul Volpe. Dorea să fac asta înainte să fie închis pentru acuzaţia de fals.
Cînd te mai văd? — întrebă el. Cum fac să dau de tine?
— E cam greu — i-am răspuns eu. Stau cu o femeie, undeva în afara oraşului, şi n-are telefon.
— Treaba trebuie făcută totuşi.
Voiau să-l ucid pe Sarcella. Nu mi-a spus atunci despre cine era vorba, nici cît avea să mă plătească. Amănuntele mi le-a dat la o săptămînă după aceea, cînd m-am dus la el.

Între timp, Murphy trebuia să ţină piept fiarelor. S-a dus la Cooper şi i-a spus că cei de la R.C.M.P. nu-mi dăduseră banii, aşa cum îmi promiseseră, şi că îmi dăduse voie să păstrez banii de la Cosimo pentru că, altfel, aş fi blocat investigaţia.
Cooper i-a prezentat situaţia lui Howard Morton, avocatul însărcinat cu cazul Commisso. Morton nu s-a arătat foarte supărat. I-a spus lui Murphy că nu contau banii în sine, ci faptul că fusesem plătit de Commisso.

CONDAMNĂRILE REZULTATE ÎN URMA MĂRTURIEI LUI KIRBY

Cosimo Commisso *1981. Tentativă de crimă cu premeditare, trei victime (Helen Nafpliotis, Pietro Sarcella, Paul Volpe). Opt ani pentru fiecare, cumulaţi. Pentru atac şi violenţă doi ani cumulaţi. 1984 (martie). tentativă de aruncare în aer a magazinului de articole sportive Guelph şi tăinuire de bunuri furate (ţigări), şase luni consecutiv pedepsei anterioare. 1984 (aprilie) Instigare la crimă, provocări de explozii, incendieri, atac şi jaf (16 victime), opt ani, cumulaţi cu cei 13 ani de condamnare anterioară.*

Rocco Remo Commisso *1981. Tentativă de crimă cu premeditare, două victime (Sarcello, Volpe), opt ani pentru fiecare victimă cumulaţi. 1984 (martie). Tăinuire de bunuri furate (ţigări), şase luni în continuarea pedepsei date. 1984 (aprilie). Atac, jaf, explozii, incendieri şi instigare la crimă (7 victime), 6 ani în continuarea celor 8 ani şi şase luni.*

Michele Commisso *1981. Tentativă de crimă cu premeditare, trei victime (Nafpliotis, Sarcello, Volpe), doi ani şi jumătate pentru fiecare victima, cumulaţi. 1984 (aprilie). Tentativă de incendiere. Suspendarea pedepsei, doi ani punerea în libertate cu supraveghere.*

Antonio Romeo *1981. Tentativă de crimă cu premeditare (Nafpliotis), doi ani şi jumătate.*

Gerardo (Gerry) Russo *1981. Tentativă de crimă cu premeditare (Nafpliotis), doi ani şi zece luni.*

Vincenzio Melia *1982. Tentativă de crimă cu premeditare (Nafpliotis), nouă ani.*

Cosimo Mercuri *1982. Crimă gradul doi (omor prin accident) şi incendiere (hotelul Dominion, Acton), închisoare pe viaţă fără drept de cauţiune pe timp de 10 ani.*

Michael Mc Crystal *1982. Vătămare de persoane, explozia de la hotelul Dominion, Acton, doi ani fără o zi.*

Armandi Di Capua *1983. Tentativă de incendiere (magazinul de articole sportive Guelph), doi ani.*

Rocco Mastrangelo *1984. Tentativă de incendiere, un an.*

Bruno Spizzichino *1984. Tentativă de incendiere, doi ani.*

Nicholas Pallota *1982. Jaf (Dolly Jewelers), 3 ani.*

Richard Cucman *1982. Jaf (Dolly Jewelers), doi ani.*

Istvan (Steve) Szocs *1983. Tentativă de jaf, şase luni.*

Richard Corbett *1983. Tăinuire de obiecte furate (ţigări), trei luni.*

Armand Sanguigni *1983. Tăinuire de obiecte furate (ţigări), trei luni.*

Pe lîngă aceştia, informaţiile oferite de Kirby au ajutat la arestarea şi condamnarea altor 20 de persoane, între care şi Chuck Yanover, pentru rolul său în tentativa de răsturnare a guvernului din insula Dominica.

KKK și invazia în Dominica

● Eram tot timpul cu escorta după mine.

În noaptea de 27 aprilie, zece mercenari, împreună cu Wolfgang W. Droege, conducătorul Ku-Klux-Klanului din Toronto, au venit cu un camion cu arme lîngă portul Fort Plike State Park din New Orleans. Printre ei se aflau și trei agenți de la U.S. Bureau of Alcohol, Tobacco and Firearms (ATF). Cînd au început să descarce camionul cu arme, muniții și dinamită, au intervenit agenții FBI-ului, serviciul de contrabandă din Statele Unite și cei de la ATF și i-au arestat.

Cu patru zile înainte, îi spusesem lui Mark Murphy că mercenarii urmau să invadeze o insulă de 600 kmp numită Dominica. Nu știam despre insula asta nimic, în afară de ceea ce mi se spusese. Fusese dominion britanic și-și cîștigase independența în noiembrie 1978. Era localizată între partea franceză a insulelor Martinica și Guadeloupe, la aproximativ 700 km sud-est de San Juan, Puerto Rico.

Toate astea le aflasem de la Chuck Yanover, pe care-l întîlnisem la o discotecă, în timp ce lucram pentru R.C.M.P. la cazul Commisso.

Întîlnirea cu Yanover a fost pentru mine ca un stimulent pentru următoarele mele întîlniri cu Commisso, căruia îi fusese întotdeauna frică să nu trec de partea șefului lui Yanover, Paul Volpe. Yanover era o gură spartă și-i plăcea să vorbească mult despre alții. Datorită poziției pe care o avea, era la curent cu activitatea celorlalți bandiți, incluzînd familia Commisso. Îl ascultam cu atenție, căci era un izvor nesecat de informații prețioase. Oricum, în conversația noastră, ultimul lucru la care mă așteptam era să-mi relateze despre planul de a pune stăpînire pe o insulă.

— Vrei ceva de lucru, Cec?

— Poate. Despre ce e vorba?

— N-ai vrea să vii cu mine în Caraibe pe o insulă numită Dominica? Mergem s-o ocupăm.

Yanover mi-a spus că fusese angajat de Wolfgang Droege și James Alexander Mc Quirter, directorul național al K.K.K.-ului din Canada. Droege avea în jur de 34 de ani, iar Mc Quirter vreo 23. Cei doi plănuiseră să ocupe insula și să-și instaureze propriul lor guvern.

Yanover urma să fie unul dintre persoanele oficiale importante, să ridice un cazinou, cu ajutorul lui Volpe, și să devină foarte, foarte bogat.

Insula avea un mare potențial, după părerea lui Yanover. Putea fi folosită pentru jocurile de noroc, ca punct pentru depozitarea stupefiantelor, ca loc de refugiu pentru cei urmăriți. Pentru stocarea banilor, ar fi urmat, imediat, să se construiască bănci. Visele de măreție ale lui Chuckie n-aveau nici o limită.

Yanover și unul dintre ai săi, Michel Gerol, s-au dus acolo într-o așa zisă vacanță. Au fotografiat toate punctele importante, printre care și clădirea poliției, precum și o unitate militară, analizînd care erau cele mai bune căi de acces pe insulă.

Yanover a înmînat reprezentanților Klanului fotografiile și informațiile culese, pentru a putea pregăti invazia.

— Vino cu noi — spuse Yanover. O să ajungi bogat.

Am scuturat din cap.

— Mulțumesc, Chuck, dar nu-i pentru mine. Acum am prea multe pe cap.

I-am spus lui Murphy tot ce știam, iar el a raportat la R.C.M.P. și la O.P.P. și ei au început investigații pe toate fronturile. Au atras atenția FBI-ului care, împreună cu alte agenții, s-a infiltrat imediat în „forțele invadatoare". Dacă n-ar fi oprit la timp complotul, s-ar fi făcut multă vărsare de sînge.

Planul lor, am aflat mai tîrziu, era să năvălească pe insulă și să se alieze cu o bandă locală de rastafarieni, care se ridicase puternic în ultima vreme, răpind și ucigînd persoane particulare și amenințînd oficialitățile care le stăteau în cale. Ar fi făcut o echipă interesantă — cei din Klan îi urau pe negri, iar rastafarienii îi urau pe albi, jefuindu-i și terorizîndu-i chiar pe compatrioții lor, impunîndu-le drogurile în numele a ceea ce numeau ei religie.

Un lucru ciudat. Pe 15 mai, la scurt timp după ce s-a făcut vîlvă în legătură cu Dominica, Cosimo mi-a spus că această insulă îi fusese oferită clanului său cu cîtva timp în urmă.

Cu două săptămîni înainte de arestarea fraților Commisso, am fost pus sub protecția R.C.M.P. Eram însoțit zi și noapte. Primeam 250 de dolari pe săptămînă, pentru masă și hotel. Era ca la închisoare, poate chiar mai rău. Acolo, măcar, nu vezi nimic, n-ai la ce să poftești și uiți de tot. Vedeam toate plăcerile vieții, dar nu mă puteam atinge de ele. Doar puțin vin, femei și muzică. Nu erau decît pereții, fețele celor care îmi asigurau protecția, rareori un joc de cărți, din cînd în cînd cîte o plimbare cu Cryslerul pe care mi-l pusese la dispoziție guvernul. Și nu eram niciodată singur. Eram tot timpul cu escorta după mine.

Din mai 1981, familia mea, și mai ales tatăl meu, au trecut prin momente grele. De cînd mi-a apărut numele în ziare, a început să primească telefoane de amenințare. Poliția i-a pus telefonul sub urmărire, ca să vadă cine erau autorii, dar nu s-a ajuns la nici un rezultat. În cele din urmă sfatul lor a fost să vîndă casa și să se mute. A ieșit cu 20 000 de dolari în pagubă, iar poliția i-a dat doar 500 de dolari despăgubire pentru cheltuielile de mutare. De atunci s-a mai mutat de 12 ori, dar guvernul nu i-a dat nimic în afară de acei 500 de dolari. Acesta era însă costul unei singure mutări.

În afară de amenințări, au fost și numeroase încercări ale motocicliștilor și ale fraților Commisso de a mă încolți, de a mă discredita ca martor, încercînd să demonstreze că eram un mincinos și că săvîrșisem și alte crime după ce semnasem înțelegerea.

Astăzi încă mai pribegesc, încă sînt în căutarea unui loc în care să mă ascund pentru a putea supraviețui. Canada e o țară foatre mare. Nu însă destul de mare. Oriunde m-am dus, n-am zăbovit prea mult, neputînd obține o slujbă fără recomandări de la locul de muncă precedent.

Cîțiva ani guvernul a avut grijă de mine. Eram important pentru el în 1981, cînd datorită mie fuseseră condamnați peste 14 criminali — indivizi care incendiaseră hoteluri, care încercaseră să facă bani pe căi necinstite, așa-zișii oameni respectabili din ordinul cărora unii se alegeau cu mîini și picioare rupte.

Eram important deoarece aveau nevoie de mine pentru a desființa Mafia calabreză și a-i aresta pe șefii ei, Commisso și Vincent Melia, care este liber acum, după ce a făcut trei din cei nouă ani la care fusese condamnat pentru că plătise ucigași s-o omoare pe Helen Nafpliotis. Eram important deoarece aveau nevoie de informațiile mele pe baza cărora descoperiseră un mare trafic de droguri și arestaseră trișori și hoți de bijuterii, aflaseră de crimele motocicliștilor și de planurile Mafiei.

Acum, însă, s-a terminat. Procurorii nu mai pot apărea pe prima pagină a ziarului, croindu-și astfel o carieră politică bazată pe senzaționalele mărturii ale lui Cecil Kirby. Nu mai pot atrage atenția presei în duelul lor cu avocații apărării, care încercau fără succes să mă discrediteze ca martor. Se mulțumesc doar cu gloria trecută și cu noile slujbe căpătate, pentru „manipularea" abilă a lui Cecil Kirby.

Versiune românească și adaptare de

Ruxandra Todiraș

Acest „triunghi" al Bermudelor...

„Boom-ul Bermudelor", „modă", „legende", acestea sînt cuvintele folosite de obicei în relatările consacrate unei engime care continuă să preocupe opinia publică şi pe specialiştii din diferite ţări ale lumii. Discuţiile pe această temă durează de cel puţin 40 de ani şi o asemenea perioadă este lungă pentru un „boom" sau o modă. În 1945, cînd s-a vorbit pentru prima oară despre „triunghiul Bermudelor", militarii americani nu se gîndeau deloc la o legendă. Pentru că despre ce legendă putea fi vorba cînd în regiunea respectivă dispăreau, dintr-o dată, cinci bombardiere?! Mai mult chiar, acestea se abătuseră de la rută pe o vreme frumoasă, cu toate că erau conduse de un comandant experimentat. Nu s-a găsit nici o urmă a catastrofei şi raportul comisiei oficiale releva: „nu putem să formulăm nici o ipoteză în legătură cu ceea ce s-a petrecut".

Enigma a devenit şi mai profundă cînd o trecere în revistă a evenimentelor a ajuns la concluzia că, din 1914, în zona „triunghiului" dispăruseră aproximativ 2 000 persoane, la bordul unor nave sau avioane, în cele mai multe cazuri pe timp frumos şi fără să lanseze nici un semnal de alarmă. De mai mulţi ani, întîmplări misterioase au redeşteptat interesul pentru această regiune a oceanului. Problema este abordată la toate nivelurile, de la amatori entuziaşti la expediţii ştiinţifice dintre cele mai serioase. Concluziile sînt diferite. Unii văd în acest „triunghi" o manifestare a unor forţe enigmatice, alţii sînt mai prudenţi, afirmînd că este ceva care merită o examinare serioasă. Există şi alte opinii care pun totul pe seama unor erori de navigaţie sau a unor manevre false.

Specialiştii Institutului de oceanologie al Academiei de ştiinţe a URSS s-au deplasat şi ei la faţa locului, dar nu au dat peste nici un mister. Totuşi, nu s-au întors acasă cu mîinile goale. În Marea Sargaselor au descoperit un fenomen interesant: apariţia, în masa de apă, a unei puternice formaţiuni turbionare, de tipul cicloanelor atmosferice. Diametrul lor atinge 200 kilometri. Timp de mai mulţi ani, Ghenrik Talaevski a lucrat în problemele gravitaţiei şi a elaborat o teorie care distinge două tipuri de acceleraţie, potrivit domeniului în care se aplică: unei mişcări liniare sau unei rotaţii. După calculele lui Talaevski, un corp în rotaţie pierde din greutatea sa şi, la o viteză critică, poate ajunge chiar la o greutate negativă. Experienţele care confirmă această ipoteză sînt cunoscute de multă vreme. De pildă, fizicianul Laithwaite a publicat, în 1975, rezultatele experienţelor sale. Un giroscop, învîrtindu-se cu mare viteză, devine mai uşor cu 10 la sută. Însă, Laithwaite nu a dat o explicaţie teoretică acestui fapt. Experienţe similare au fost efectuate într-un institut de cercetări de la Moscova. O nouă concepţie a fost elaborată de Talaevski pentru a explica natura trombelor capabile să ridice şi să transporte la mari distanţe oameni, animale şi chiar case întregi. Descoperirea de către oceanologi a unor formaţii turbionare în ocean a dat cercetătorului ideea de a încerca să explice misterele „triunghiului" prin teoria lui, care nu este bazată pe geometria Riemann, ci pe geometria cea mai generală a spaţiului, creată de Finsler.

Pe baza ecuaţiilor gravitaţiei care decurg din această teorie, un corp în rotaţie pierde din greutatea lui în ansamblu, dar, în centrul rotaţiei, această greutate creşte. Fenomene similare apar şi în regiunea Bermudelor: în centrul marilor turbioane oceanice se nasc anomalii gravitaţionale. Dacă, de pildă, o navă se găseşte în centrul rotaţiei, atunci o puternică forţă gravitaţională o va absorbi spre fund. Acelaşi lucru i se poate întîmpla şi unui avion, cum poate a fost cazul, în 1945, cu bombardierele sus menţionate. Curenţi puternici de adîncime desăvîrşesc tragedia, împrăştiind bucăţile epavelor pe distanţe de sute de kilometri. Trebuie adăugat faptul că anomaliile gravitaţionale, în aceste regiuni, sînt foarte complexe, ele fiind condiţionate nu numai de rotaţia maselor oceanice, dar şi de natura structurilor interne ale Pămîntului. De pildă, astronauţii americani au stabilit că, în regiunea „Triunghiului Bermudelor", concavitatea suprafeţei oceanului este de 25 metri. Ei nu au putut stabili variaţia gravitaţiei, deoarece aceasta se confundă cu fondul gravitaţional al Terrei. Pe de altă parte, forţa de atracţie la altitudinea orbitei este redusă, în timp ce pentru navele şi avioanele care se află direct în regiunea „triunghiului", în caz de anomalie, sistemele mecanice ale aparatelor de navigaţie pot să se defecteze. Acele busolelor nu mai ascultă de cîmpul magnetic al Terrei, cu atît mai mult cu cît aceste anomalii au o intensitate variabilă.

Variaţiile gravitaţionale de joasă frecvenţă, care apar, pot provoca perturbaţii psihice - ceea ce ar putea explica faptul că oamenii abandonează navele în bună stare (asemenea cazuri sînt cunoscute) - şi chiar moartea. Trebuie să se ţină seama de faptul că se relatează despre cazuri de legături întrerupte brusc. În literatura privind misteriosul „triunghi" se înregistrează şi cazuri cînd avioanele au aterizat înainte de timpul prevăzut, ca şi cum ar fi beneficiat de un vînt favorabil din spate. Serviciile meteo nu au înregistrat însă un asemenea vînt. Talaevski a explicat şi acest lucru prin anomalii gravitaţionale. Un efect analog este cunoscut de multă vreme: de pildă, cînd o rachetă trece prin apropierea unui corp ceresc important, cum ar fi o planetă, gravitaţia acestuia accelerează viteza rachetei.

S-a spus de multe ori că „Triunghiul Bermudelor" nu este singura regiune de pe glob unde se produc asemenea fenomene. Într-adevăr, între Hong Kong, Filipine şi Taiwan, în Marea Diavolului, se constată, de asemenea, prezenţa unor trombe marine. Inventarul navelor dispărute fără a lăsa urme în „Triunghiul Diavolului" se măreşte continuu de cel puţin şase secole. Documentele demonstrează că , în acest răstimp, sute de nave au dispărut, pe timp frumos, fără vînt. De regulă, nu s-au găsit rămăşiţe sau epave. Iată, deci, un caz care prezintă similarităţi frapante cu regiunea Bermudelor. De altfel, guvernul japonez a declarat această regiune periculoasă pentru navigaţie. „Sînt convins că nici piloţii, nici marinarii nu vor fi mulţumiţi, oricît de logice ar fi explicaţiile, pentru ca pe ei îi nelinişteşte pierderea vaselor. Pe ei i-ar interesa, desigur, cum să se evite un asemenea accident",

afirmă G. Talaevski. Specialiştii au început să facă, deja, cercetări în acest sens. Se preconizează, mai ales, ca vasele să fie astfel construite, încît să suporte suprasarcini mai mari, iar instrumentele să fie protejate împotriva paraziţilor gravitaţionali.

R. Nădăşan

Întîmplări şi ipoteze

Episoade recente vin să completeze enigmele legate de aşa-zisul „Triunghi al morţii" din Marea Caraibilor. Mai întîi, a apărut o notiţă într-un ziar informînd că Paza de coastă americană a recuperat, în largul insulei Key West, resturile unui avion militar „TBM Avenger". Epava, examinată de experţi, nu a putut oferi prea multe date întrucît, după 44 de ani în fundul mării, era destul de corodată (avionul făcuse parte dintr-o escadrilă de cinci aparate decolate de la baza din Fort Lauderdale pentru un zbor de antrenament şi dispărute la data de 5 decembrie 1945).

Apariţia acestei ştiri, şi nu numai ea, a readus în actualitate misterele care înconjoară această zonă de o jumătate de milion de kilometri pătraţi, cuprinsă între Insulele Virgine, partea de nord a Yucatanului, Florida şi Bermude. La reactualizarea „cazului Bermude" şi-au adus contribuţia şi investigaţiile personale ale unui ziarist, Dino Cimagalli, care – în afara unor numeroase scufundări în zonă, la mari adîncimi, cu ajutorul unei echipe specializate – a avut privilegiul neaşteptat să poată consulta un voluminos dosar cu rapoarte şi o mulţime de informări privind întîmplările petrecute în zona respectivă, necunoscute încă publicului din motive inexplicabile. Cercetările personale din adîncurile mării i-au dat posibilitatea să poată descoperi resturi de avioane şi nave şi chiar un fel de piramidă – model egiptean – (în largul insulei Yucatan) care confirmă, indirect, şi comunicarea inginerului american Henry Marshall, primul care a identificat-o. Totodată, cu ocazia imersiunilor, echipa de cercetători a avut posibilitatea să înregistreze foarte puternice deviaţii magnetice ale busolei, care ajungeau la diferenţe de 30–40 de grade.

Cercetînd dosarul mai sus amintit, Dino Cimagalli a avut ocazia să cunoască şi alte cazuri nesemnalate sau altele, cunoscute dar imcomplet relatate, eludîndu-se, astfel, unele date chiar foarte semnificative. De pildă, este indicată o întîmplare petrecută la 29 ianuarie 1948, cînd un avion al companiei „British South Airways", cu 23 de pasageri la bord, se pregătea, la orele 22,30, să aterizeze la Kindley Field (Bermude). Pilotul a comunicat că totul se desfăşoară conform orarului. Nu a mai sosit însă la destinaţie. Concluziile comisiei de cercetare: „Accidentul a avut loc din motive inexplicabile. Avionul a căzut în mare, probabil, dar nu s-a găsit nici o urmă". Un alt caz mai puţin cunoscut, semnalat abia acum, graţie întreprinzătorului reporter. Faptul s-a petrecut în ultima săptămînă a anului 1944 şi a fost relatat de pilotul Dick Stern. Şapte bombardiere (printre care şi unul condus de Dick Stern) se aflau într-o acţiune de control aerian. Cerul era limpede şi senin. Brusc, avionul lui s-a găsit într-un gol de aer neobişnuit, care a dus la o accelerare incredibilă a vitezei şi, implicit, la o cădere vertiginoasă a aparatului spre apele oceanului. Printr-un efort maxim, pilotul şi copilotul (amîndoi foarte robuşti), la cîteva sute de metri de suprafaţa mării, au izbutit să redreseze aparatul şi să evite impactul cu apa. Din cele şapte avioane aflate în patrulare, numai două s-au întors la bază. Despre celelalte cinci avioane şi piloţii lor nu s-a mai aflat nimic. Nici o urmă de epave, nici o semnalizare radio care să anunţe situaţia lor, eventual critică. S-a afirmat, atunci, că a fost o simplă coincidenţă, că nu a fost probată o aşa-zisă aberaţie atmosferică care a dus la un final atît de tragic. Dino Cimagalli a mai avut posibilitatea să citească şi alte rapoarte necunoscute privind dispariţia inexplicabilă şi a altor avioane, a unor vase, semnalizarea unor fenomene atmosferice inexplicabile, precum şi găsirea unor vase în derivă, în perfectă stare, dar fără echipaj la bord! Au fost emise multe teorii, unele destul de extravagante, dar imposibil de confirmat. De exemplu, cea emisă de canadianul Wilbert Smith, care susţine că la mijloc este vorba de un cîmp gravitaţional misterios ale cărui acţiuni sînt, în general, foarte puternice şi imprevizibile. El susţine că există şi un fenomen analog într-o altă zonă a globului. Mai precis, în triunghiul situat în Oceanul Pacific, la sud de Japonia, la est de insula Bonin, zonă avînd denumirea de Marea Diavolului şi unde s-au semnalat multe accidente de acelaşi tip ca în triunghiul Bermudelor. O altă teorie, susţinută de dr. Gilbert Lewis de la Universitatea din California, pretinde că aceste dispariţii fulgerătoare pot fi interpretate ca o intrare într-un spaţiu atemporal, într-o dimensiune necunoscută. Dr. Lewis susţine că timpul se mişcă în două direcţii: înainte şi înapoi şi că una o „trage" pe cealaltă, aşa cum există o relaţie între trecut şi viitor. Fantezie? S-ar putea zice că da, deşi el a primit, pentru această teorie, medalia de aur a Societăţii de ştiinţe (în 1931). S-a mai avansat o teorie: în această zonă s-ar afla, pe fundul mării, urmele legendarei Atlantide, cu o civilizaţie mult mai evoluată decît a noastră şi că între prezenţa ei şi dispariţia misterioasă a unor nave şi avioane ar putea exista o adevărată şi reală legătură.

Este neîndoielnic că, într-o bună zi, ştiinţa va putea da o explicaţie logică tuturor fenomenelor ciudate care s-au petrecut în misteriosul triunghi al Bermudelor.

Gh. Russu

(traducere şi adaptare după revista „Gente" — Italia)

Epava unui avion găsită de echipa lui Dino Cimagalli

Giganţii de pe Insula Paştelui şi-au recăpătat vederea

● Arheologi şi, alături de ei, numeroşi oameni de ştiinţă, se încăpăţinează să descifreze misterele faimoasei insule cu statui gigantice, inclusă de UNESCO în patrimoniul umanităţii.

Pe această temă, revista franceză „Le Point" a publicat de curînd un articol, din care extragem cele de mai jos.

A fost o insulă a fantasmelor. Dar nu mai e. Rămas bun extratereştrilor! Însă orice s-ar spune, această „Isla de Pascua" continuă să fascineze.

E o mică lume. De pe fiecare dintre cei trei vulcani adormiţi sau stinşi, de la înălţimea de 300 de metri, se poate vedea întreaga insulă.

Aventura pascuană — realizarea a sute de statui, inventarea unei scrieri, dezvoltarea şi apoi dispariţia unei societăţi — a avut loc în aceste limite, mai mult decît restrînse. Insula Pitcairn, cel mai apropiat pămînt locuit, se află la 2 100 de kilometri. Chile la 3 800 de kilometri, iar Tahiti la 4 000. Secole de-a rîndul, pentru locuitorii insulei, cele 16 500 de hectare pe care vieţuiau au fost întreg universul.

Pe insula descoperită către anul 500 e.n., aceşti oameni, aflaţi la distanţe atît de mari de semenii lor, au trăit o experienţă unică.

Din anul 1983, guvernatorul insulei — pe care trăiesc astăzi 2 200 de oameni — este un arheolog. Se numeşte Sergio Rapu şi s-a născut chiar aici. În 1978, el a descoperit că faimoasele statui n-au avut întotdeauna orbitele goale şi că, iniţial, ele au fost înfrumuseţate cu ochi de coral alb... Ochi înlocuiţi, în ultimii ani, cu cópii ale ochilor de altădată. Astfel, giganţii de piatră de pe Insula Paştelui şi-au recăpătat vederea. Dar atenţie! Ei nu privesc către imensitatea albastră din preajmă, cum s-ar putea crede. Uriaşii cei neclintiţi stau cu spatele la mare. Protejează insula.

Cercetări recente au dus la dispariţia numeroaselor idei fanteziste referitoare la această insulă. Arheologii au studiat cu atenţie nu numai statuile (moai) şi platformele (ahu), ci şi elipsele de piatră găurite, temeliile locuinţelor de odinioară. Au fost descoperite chiar şi spaţii subterane amenajate.

Încetul cu încetul, se realizează un extrem de interesant atlas arheologic al insulei. Redactarea lui se dovedeşte a fi dificilă, căci numărul monumentelor este foarte mare. S-au menţionat deja 6 927. S-ar putea chiar să se depăşească cifra de 10 000. Pe o suprafaţă de numai 165 de kilometri pătraţi! Un veritabil record mondial.

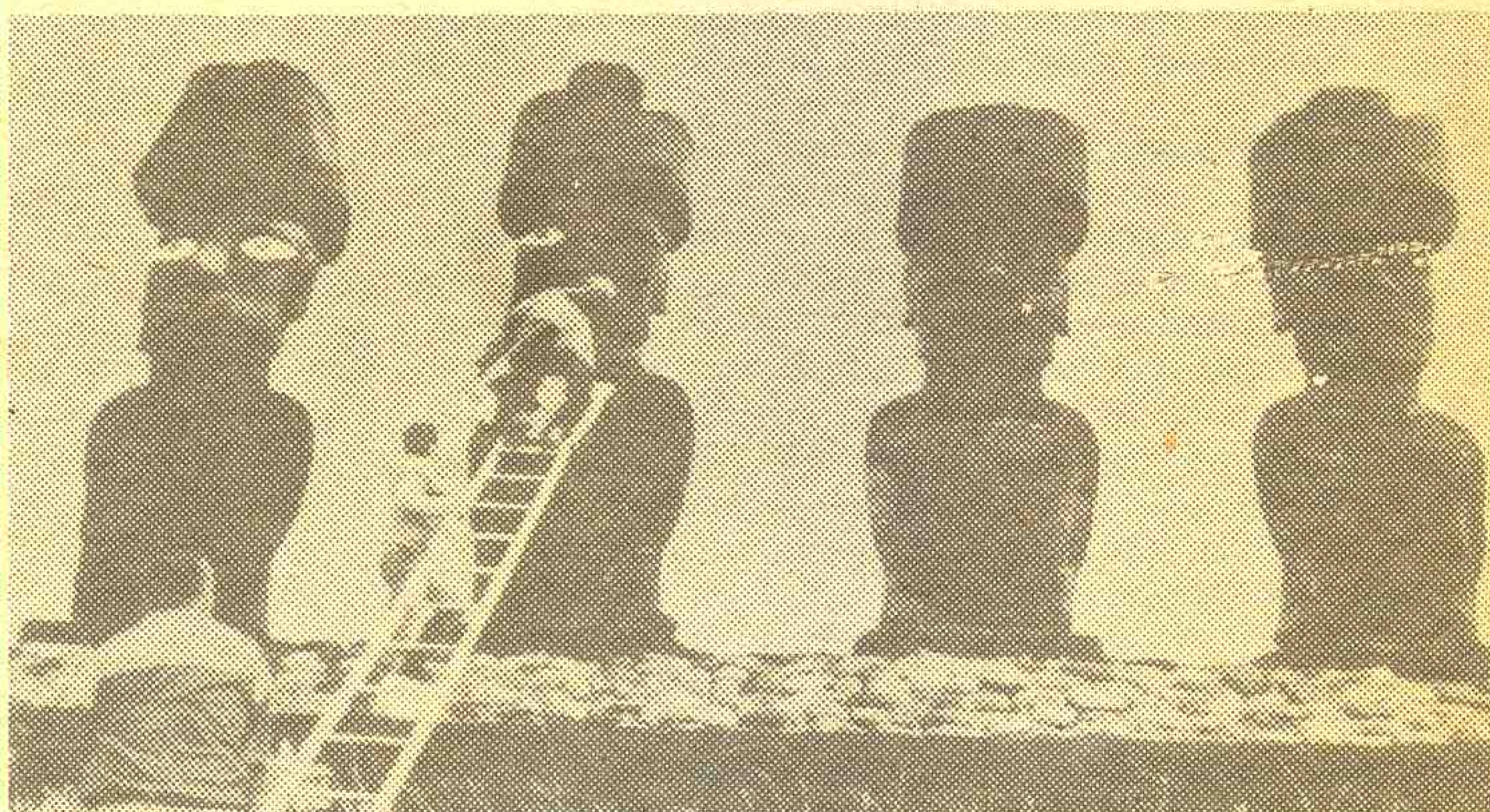
Cît despre istoria acestei microcivilizaţii, se pare că pe insulă au trăit tot mai mulţi locuitori, pînă cînd s-a ajuns la o suprapopulare. Au fost, la un moment dat, 10 000 sau poate 20 000 de locuitori. De cinci ori pînă la de zece ori mai mulţi decît azi. Moaii protectori s-au înmulţit şi ei. Erau tot mai numeroşi şi tot mai mari. Cîteva statui, astăzi dărîmate, au o lungime de 10 metri. Pe anumite platforme se găseau şapte sau opt moai.

Pe cele 244 de platforme recenzate pe insulă există 688 de statui; poate au fost 800 sau chiar 1000.

La un moment dat, o lume în pragul nebuniei. Un spaţiu închis în care aveau loc războaie nesfîrşite, însoţite — cum altfel? — de distrugeri. Concomitent, resursele se epuizau. Pe insula împădurită în jurul anului 1000, nu mai exista nici un arbore în secolul al XVIII-lea, atunci cînd au descoperit-o primii călători europeni. Şi nici nu se mai făceau statui. Ultimele se pare că aparţin perioadei 1670—1680.

Ce s-a petrecut oare pe Insula Paştelui? Pe pantele vulcanului Rano-Raraku, folosit drept carieră, se pot vedea 394 de statui gigantice în diferite faze de execuţie. Unele abia schiţate în tuful vulcanic, altele aproape terminate. Au fost lăsate acolo, culcate sau în picioare, atît în interiorul, cît şi în exteriorul carierei. Unul dintre coloşii neterminaţi are 22 de metri. Oare pentru locuitorii Insulei Paştelui, Rano-Raraku a fost doar o carieră sau ceva mai mult? Oare cum arătau casele lor? Ce relaţii existau între ei? Întrebări încă fără răspuns. Şi, totuşi, prin cercetarea tot mai atentă şi mai sistematică a miilor de vestigii de pe insulă, enigma care învăluia Insula Paştelui începe să pălească. **(M.P.)**

Arheologii reaşază ochii „moai"-lor

almanah LUMEA 1990

Coordonatorul ediţiei: ILIE OLTEANU

Prezentarea grafică: IONEL ÎMPĂRATU, MIRCEA DUB

Coperta I: NICOLAE NOBILESCU

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic Bucureşti sub comanda nr. 90 318

ASIGURAREA MIXTA DE VIAŢA ŞI VARIANTELE ACESTEIA

Printre asigurările facultative care se pot încheia de către o persoană este şi **„asigurarea mixtă de viaţă"**.

Această asigurare dă posibilitatea asiguratului să economisească, în mod planificat, o anumită sumă de bani, pe care o va primi la expirarea duratei asigurării. Totodată, o astfel de asigurare constituie un sprijin bănesc pentru cel care o contractează sau pentru familia sa, în cazurile de producere a unor evenimente neprevăzute şi nedorite.

Pentru a răspunde unor cerinţe ale populaţiei, asigurarea mixtă de viaţă se practică şi în alte variante, realizate prin extinderea protecţiei asupra unui număr mai mare de persoane, prin suplimentarea sumei asigurate în cazul survenirii unor anumite categorii de evenimente asigurate etc.

Asigurarea familială mixtă de viaţă dă posibilitatea cuprinderii în asigurare a tuturor membrilor de familie în vîrstă de la 5 la 65 de ani, oricare din aceştia putînd încasa suma asigurată, în funcţie de evenimentul asigurat întîmplat.

Asigurarea mixtă de viaţă şi suplimentară de accidente este o variantă la care suma asigurată, stabilită pentru urmările accidentelor, este majorată faţă de suma prevăzută pentru celelalte evenimente cuprinse în această asigurare.

Asigurările mixte de viaţă prezintă o serie de caracteristici comune, dintre care enumerăm:

- Sînt accesibile persoanelor în vîrstă de la 16 pînă la 65 de ani.
- Se pot contracta pe termene de la 5 la 15 ani.
- Primele de asigurare sînt diferenţiate în funcţie de vîrsta persoanei ce se asigură, de termenul pentru care se face asigurarea şi de mărimea sumei asigurate.
- La expirarea asigurărilor la care primele au fost plătite pentru întreaga durată prevăzută în poliţă, sumele asigurate se primesc concomitent cu o indemnizaţie.
- Asigurările participă la tragerile de amortizare, acordîndu-se pentru fiecare combinaţie de litere ieşită la tragere 1 000 lei din suma asigurată.
- Dacă asiguratul a suferit un accident de pe urma căruia s-a stabilit o invaliditate permanentă (fie imediat, fie în decurs de un an de la accident), primeşte suma asigurată înscrisă în poliţă, în caz de invaliditate totală, sau o parte corespunzătoare gradului de invaliditate stabilit, în caz de invaliditate parţială. După primirea acestor sume, asigurarea continuă pentru suma înscrisă în poliţă şi pentru drepturile ce decurg din aceasta, sumele ulterioare acordîndu-se independent de cele pentru invaliditate permanentă.
- Asiguratul are posibilitatea de a modifica pe durata asigurării datele prevăzute în poliţă referitoare la: beneficiar, cuantumul sumei, termenul de expirare, precum şi de a opta pentru altă formă de asigurare, cu adaptarea, după caz, a primei de plată.
- Asigurarea se poate repune în vigoare prin plata dintr-o dată sau în rate a primelor de asigurare rămase neachitate, ori prin prelungirea termenului de expirare a asigurării în situaţia în care, din diferite motive, plata primelor a fost întreruptă.

Pentru a beneficia neîntrerupt de foloasele ce le oferă asigurările mixte de viaţă, este necesar ca primele să fie achitate la termenele stabilite.

Cei interesaţi mai pot contracta la ADAS şi alte forme de asigurări de viaţă, cum ar fi:

- Asigurarea de economie şi de invaliditate permanentă din accidente.
- Asigurarea cu termen fix.
- Asigurarea cu indemnizaţie pe timp limitat.
- Asigurarea viageră (cu primă unică sau cu plata primelor pe timp limitat).

■

Pentru orice informaţii în legătură cu asigurările, vă puteţi adresa sucursalelor ADAS, punctelor operative de lucru sau inspectorilor ADAS.

Muzica face orice călătorie mai plăcută!

Pentru autoturismele dv, magazinele comerţului de stat specializate în desfacerea produselor electronice vă oferă:

● Radioreceptorul LIRA, cu următoarele caracteristici tehnice:
— game de undă: UL, UM, US;
— alimentare 12 V (baterie cu minusul legat la şasiu);
— preţ: 1 330 lei (inclusiv antena).

● Radiocasetofonul stereo RC 2 341 RALLY, cu următoarele caracteristici tehnice:
— alimentare: 12 V (de la acumulatorul auto);
— difuzoare: 2x4 W la 3 ohmi;
— radioreceptorul monofonic, cu trei game de undă: UL, UM şi UUS;
— casetofonul este stereofonic, cu viteza benzii de 4,76 cm/s şi bandă de frecvenţă de 80—10 000 Hz.
— preţul 4 140 lei.

Reţineţi!

Un însoţitor plăcut, oricînd dispus să vă ţină companie — radioreceptorul LIRA sau radiocasetofonul stereo RALLY.

Lei 25